

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU BÖLÜMÜ

CEZA ADALET SİSTEMİNDE DENETİMLİ SERBESTLİK

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Hakan A. YAVUZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ

Ankara - 2011

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU BÖLÜMÜ

CEZA ADALET SİSTEMİNDE DENETİMLİ SERBESTLİK

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Hakan A. YAVUZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ

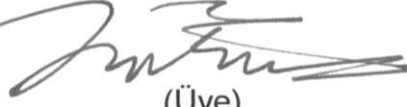
Ankara - 2011

ONAY

Hakan A. YAVUZ tarafından hazırlanan "Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik" başlıklı bu çalışma 01.07.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.



(Başkan)
Prof. Dr. Doğan SOYASLAN



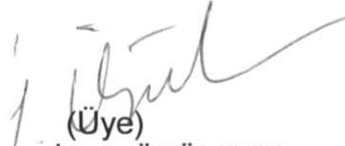
(Üye)
Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ



(Üye)
Prof. Dr. Cumhur ŞAHİN



(Üye)
Prof. Dr. Vahit DOĞAN



(Üye)
Doç. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DENETİMLİ SERBESTLİK KAVRAMI, DENETİMLİ SERBESTLİĞİN TARİHÇESİ, GELİŞİMİ ve CEZA ADALET SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

I. DENETİMLİ SERBESTLİK KAVRAMI	3
II. DENETİMLİ SERBESTLİĞİN KÖKENLERİ ve GELİŞİMİ.....	10
A. Genel Olarak	10
B. Denetimli Serbestliğin Kökenleri	12
1. Papazlık Hakları(Benefit of Clergy)	12
2. Yargısal Erteleme(Judicial Reprieve)	14
3. Taahhütname(Recognizance).....	14
4. Kefalet(Bail)	15
5. Davaları Dosyalama – Arşivleme(Filing of Cases)	16
C. Modern Anlamda Denetimli Serbestliğin İlk Örnekleri	17
Ç. Denetimli Serbestliğin Uluslararası Belgelerdeki Gelişimi	25
1. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Tarafından Kabul Edilen Tavsiye Kararları.....	25
2. Avrupa Konseyi Tarafından Kabul Edilen Sözleşmeler ve Tavsiye Kararları.....	26
III. DENETİMLİ SERBESTLİĞİN CEZA ADALET SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ	31
A. Genel Olarak	31
B. Ceza Adalet Sisteminin Bir Parçası Olarak Denetimli Serbestlik	32
1. Denetimli Serbestlik Bir Yaptırım Biçimi midir?	32
2. Denetimli Serbestlik Bir İnfaz Biçimi midir?	34

3. Denetimli Serbestliğin Benzer Kurumlarla İlişkileri	34
C. Denetimli Serbestliğin Esasları.....	35
1. Amacı.....	35
2. Temel Özellikleri	39
3. Ceza Adalet Sistemine Katkısı.....	40
4. Faydaları ve Sakıncaları	42
a. Faydaları.....	42
b. Sakıncaları.....	44
5. Denetimli Serbestliğe Hakim Olan İlkeler	45
6. Denetimli Serbestliğe Tabi Tutulan Kişilerin Hak ve Yükümlülükleri ...	49
a. Haklar.....	49
b. Yükümlülükler.....	50
Ç. Denetimli Serbestliğin Teşkilatlanma Biçimleri ve Personel Rejimi	52
1. Teşkilatlanma Biçimleri	52
2. Personel Rejimi	57
a. Personelin Nitelikleri.....	57
b. Personelin görev ve Yetkileri.....	61
D. Cezanın Amacıyla İlgili Teoriler Bağlamında Denetimli Serbestlik	67
1. Cezanın Amacıyla İlgili Teorilere Genel Bir Bakış.....	67
2. Cezanın Amacıyla İlgili Teoriler ve Denetimli Serbestlik	75
E. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarında Denetimli Serbestlik.....	78
1. Genel Olarak.....	78
2. Soruşturma Evresindeki Uygulamalar	78
3. Kovuşturma Evresindeki Uygulamalar	79
4. Kovuşturma Evresinden Sonraki Uygulamalar	80
5. Salıverilme Öncesi ve Sonrası Uygulamalar	81
6. Psiko-sosyal Yardım ve Rehberlik Uygulamaları	81
7. Suç Mağdurlarıyla Çalışma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları	82

İKİNCİ BÖLÜM
İNGİLİZ ve AMERİKAN HUKUKU'NDA
DENETİMLİ SERBESTLİK

I. GENEL OLARAK	85
II. İNGİLTERE ve GALLER'DE	85
A. Tarihsel Gelişim Süreci.....	85
B. Genel Görünüm	92
C. Teşkilatlanma ve Personel	94
Ç. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarına İlişkin Uygulamalar	97
1. Genel Olarak.....	97
2. Soruşturma ve Hüküm Öncesi Kovuşturma Evreleri	99
3. Kovuşturma ve Kovuşturma Sonrası Evreleri.....	104
4. Salıverilme Öncesi ve Sonrası Evreleri	119
D. Elektronik İzleme(Electronic Monitoring) Uygulamaları	123
E. Suç Mağdurlarıyla Çalışma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları	125
F. Suçlu Değerlendirme Sistemi(Offender Assessment System) Uygulamaları	126
III. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE	129
A. Tarihsel Gelişim Süreci.....	129
B. Genel Görünüm	130
C. Teşkilatlanma ve Personel	131
Ç. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarına İlişkin Uygulamalar	135
1. Genel Olarak.....	135
2. Soruşturma ve Kovuşturma Öncesi Evreleri	140
3. Kovuşturma ve Salıverilme Sonrası Evreleri	141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNDE DENETİMLİ SERBESTLİK

I. GENEL OLARAK	149
II. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	149

A. Osmanlı Devleti Döneminde	149
B. Cumhuriyet Döneminde(1926-2005 yılları arası)	153
1. Genel Olarak.....	153
2. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda	154
3. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da	160
4. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da	162
5. Türk Ceza Kanunu Tasarılarında	164
III. MEVCUT DÜZENLEMELERE GÖRE TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNDE DENETİMLİ SERBESTLİK	171
A. Genel Olarak	171
B. Ceza Mevzuatına Hakim Olan Yaptırım ve İnfaz Sistemi ile Denetimli Serbestliğin Bu Sistem İçerisindeki Yeri.....	171
C. Denetimli Serbestlik ve Üç İzli Yaptırım Sistemine Geçilmesi Gereği...	181
Ç. Hukuki Dayanaklar ve Yasal Düzenleme.....	183
D. Temel İlkeler ve Amaç	187
E. Teşkilatlanma	189
F. Personel.....	192
G. Denetimli Serbestlik Uygulamasında Şüpheli, Sanık veya Hükümlünün Hak ve Yükümlülükleri	197
1. Haklar.....	197
2. Yükümlülükler	200
a. Denetleme Planı ve Denetim Planı ile Uyarı ve Önerilere Uyma Yükümlülüğü.....	201
b. Şube Tarafından Yapılan Çağrılara Uyma Yükümlülüğü.....	201
Ğ. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Hazırlanan Raporlar.....	203
1. Sosyal Araştırma ve Sosyal İnceleme Raporları	203
2. Denetim Raporları.....	210
3. Salıverilme Öncesi Düzenlenecek Rapor.....	212
H. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Hazırlanan Planlar ve Formlar.....	214
1. Planlar	214

2. Formlar.....	216
I. Rehberlik ve Psiko-sosyal Yardım Uygulamaları	219
1. Rehberlik.....	220
2. Psiko-sosyal Yardım	226
İ. Denetim İşlemleri	227
1. Denetim Kavramının İçeriği ve İşlevleri.....	227
2. Denetim İşlemlerinde Kurumlararası İşbirliği ile Denetimli Serbestlik ve Kolluk İlişkisi	232
J. Denetimli Serbestlik İçeren Birden Fazla Kararın Yerine Getirilmesi.....	234
K. Denetimli Serbestlik İçeren Kararların İhlali	239
L. Denetimli Serbestlik İçeren Kararların İptali ve İnfaz Hakimliği Kurumu.	243
M. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarına İlişkin Uygulamalar.....	249
1. Genel Olarak.....	249
2. Soruşturma Evresindeki Uygulamalar	250
a. Genel Olarak.....	250
b. Adli Kontrol Kararlarının Yerine Getirilmesi.....	251
c. Şüpheli Hakkında Sosyal Araştırma Raporu Düzenleyip Sunmak.....	265
ç. Suçtan Zarar Gören Kişilerin Karşılaştıkları Psiko-Sosyal ve Ekonomik Sorunların Çözümünde Danışmanlık Yapmak ve Bu Kişilere Yardımcı Olmak ve İstek Halinde Şüpheliye Psiko-Sosyal Danışmanlık Yapmak.....	266
d. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi ve Uzlaşma Kurumları İle Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da Düzenlenen Tedbirler ve Denetimli Serbestlik.....	266
3. Kovuşturma Evresindeki Uygulamalar	269
a. Genel Olarak.....	269
b. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasıyla Birlikte Hükmedilen Denetimli Serbestlik Tedbirlerinin Yerine Getirilmesi.....	270
c. TCK'nın 191. Maddesi Kapsamında Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanan, Kullanmak İçin Satın Alan, Kabul Eden, Bulunduran Kişi	

Hakkında Verilen Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbirine İlişkin Kararların Yerine Getirilmesi.....	280
4. Kovuşturma Evresinden Sonraki Uygulamalar	288
a. Genel Olarak.....	288
b. Kısa Süreli Hapis Cezalarına Seçenek Yaptırımların Yerine Getirilmesi.....	290
c. Hükümlülerin Mahkumiyet Sürelerinin Bir Kısımında Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırılmalarına İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi	304
ç. Hapis Cezasının Ertelenmesiyle Birlikte Öngörülen Yükümlülüklerin ve Bu Kapsamda Öngörülen Rehberlik Hizmetlerinin Yerine Getirilmesi.....	305
d. Bir Güvenlik Tedbiri Olarak Belirli Bir Hak veya Yetkinin Kullanılmasının Yasaklanması ve Belirli Bir Meslek veya Sanatın İcrasının Yasaklanması yada Sürücü Belgesinin Geri Alınması Şeklindeki İşlemlerin Yerine Getirilmesi.....	311
e. Hapis Cezasının Konutta İnfazına İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi.....	317
f. Hükümlülerin İş Arama İznine İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi .	320
g. TCK'nın 221. Maddesinde Öngörülen Örgütlü Suçlarda Etkin Pişmanlık Durumunda Hükmedilecek Denetimli Serbestlik Tedbirine İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi.....	321
ğ. Diğer Uygulamaların Yerine Getirilmesi.....	324
5. Salıverme Sonrasındaki Uygulamalar	324
a. Genel Olarak.....	324
b. Koşullu Salıverilmeye İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi	325
(1) Genel olarak.....	325
(2) Koşullu salıverilmeye birlikte öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi.....	330
(3) Koşullu salıverilmeye birlikte öngörülen rehberlik hizmetinin yerine getirilmesi.....	333
c. Mükerrer ve özel tehlikeli suçlulara özgü denetimli serbestlik tedbirinin yerine getirilmesi.....	334

ç. Diğer uygulamaların yerine getirilmesi.....	340
N. Suç Mağdurlarıyla Çalışma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları.....	340
O. Koruma Kurulları	343
Ö. Danışma Kurulu	348
P. Denetimli Serbestlik Kararlarının Uluslararası Hukukta Değeri ve Yabancı Ülkelerde İnfaz Kabiliyeti.....	351
IV. TÜRK DENETİMLİ SERBESTLİK ve YARDIM SİSTEMİNE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER.....	354
SONUÇ.....	371
KAYNAKLAR.....	375
ÖZET	403
ABSTRACT.....	404

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ABD/USA	: Amerika Birleşik Devletleri/United States Of America
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CGİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
dp.	: Dipnot
E.	: Esas
f.	: Fıkra
in:	: İçinde
K.	: Karar
m.	: Madde
No/no:	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vd.	: Ve devamı/ndaki
Vol.	: Volume
Y.	: Yıl

GİRİŞ

Suç niteliğindeki eylemler karşılığında klasik bir yaptırım biçimi olarak insanlık tarihi boyunca kullanılan bedensel ve hürriyeti bağlayıcı cezaların; suçluların ıslahı, iyileştirilmesi, yeniden topluma kazandırılması gibi, yaptırımlardan beklenen modern amaçları gerçekleştiremediğinin 19. yüzyılın ortalarında anlaşılması üzerine, alternatif yaptırım biçimleri aranmaya başlanmıştır. Denetimli serbestlik, bu arayışın bir sonucu olarak İngiliz ve Amerikan hukuku'nda ortaya çıkarak gelişmiş ve ilk zamanlarda, kişi hakkında yapılan yargılamanın, verilen hükmün açıklanmasının veya hapis cezasının ertelenmesi ve denetim süresi içinde kişiye bir takım yükümlülükler yüklenerek, resmi veya gönüllü bir görevlinin denetimi ve gözetimi altında bu sürenin geçirilmesinin sağlanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Sonraki süreçte ise kavramın anlamı ceza adalet sürecinin her hangi bir aşamasında ilgilinin, bir tedbir veya yaptırımın yerine getirilmesi sürecinde hapsedilmek yerine belirli şartlar altında serbest bırakılması ve bu şartların yerine getirilmesi hususunda psiko-sosyal yardımlarla desteklenerek denetlenmesi şeklinde genişlemiştir. Denetimli serbestlik kavramının özü; suç işleyen kişinin bir ceza infaz kurumuna "kapatılmak" suretiyle toplumdan uzaklaştırılması yerine, devletin topluma karşı yüklendiği "kurumsal bir kefalet" karşılığında, toplum içerisinde belirli şartlar altında serbest bırakılarak denetlenmesi anlayışına dayanmaktadır. Günümüzde daha çok kamusal yaptırımlar olarak isimlendirilen ve uzman görevlilerin denetim ve gözetimi altında toplum içerisinde infazı öngörülen yaptırımlar, denetimli serbestlik uygulamaları içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Öte yandan, geleneksel ceza adalet sistemlerinde çoğu zaman ihmal edilen suç mağdurlarına yardım da, modern denetimli serbestlik kurumlarının önemli uğraş alanları arasındadır.

Bu çalışmada denetimli serbestlik kurumu her yönüyle incelenecektir. İlk bölümde denetimli serbestliğin ortaya çıkışı, gelişimi,

kavramın anlamı ve ceza adalet sistemi içerisindeki yeri, karşılaştırmalı hukuktaki örnekleri de dikkate alınarak açıklanacak, ikinci bölümde ise denetimli serbestliğin Anglo-Sakson hukuk sisteminin hakim olduğu İngiltere ve Amerika'daki gelişimi, esasları ve uygulanma biçimleri hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise denetimli serbestliğin, Türk ceza adalet sistemi içerisindeki yeri incelenecek, bu bağlamda Osmanlı Devleti döneminden başlayıp 2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza kanunlarına kadar ki süreç içerisindeki gelişimi ve halen yürürlükte olan mevzuat hükümleri uyarınca mevcut uygulaması ayrıntılı olarak incelemeye tabi tutulacaktır. Türk ceza adalet sistemine ilişkin açıklamalar yapılırken, denetimli serbestliğin karşılaştırmalı hukuktaki örnekleri de dikkate alınarak mevzuat ve uygulama alanındaki sorunlu alanlara ilişkin eleştiri ve önerilere de yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genelinde yapılan açıklamalar doğrultusunda, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DENETİMLİ SERBESTLİK KAVRAMI, DENETİMLİ SERBESTLİĞİN TARİHÇESİ, GELİŞİMİ ve CEZA ADALET SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

I. DENETİMLİ SERBESTLİK KAVRAMI

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren cezanın amaç ve nitelikleri hakkında yeni görüşler ve uygulamalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezaların önem kazandığı bu tarihlerde geleneksel cezaların uygulamada iyi sonuç vermediği, suçluları uslandırmak bakımından yeterli etkiyi yapmadığı anlaşılmış ve infaz rejimlerinde, suçluların iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması amacı ile değişiklikler yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bununla birlikte yapılan bilimsel araştırmaların sonuçları ve suçluların kişilikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olunması, suçlu hakkındaki geleneksel görüşlerde değişikliği zorunlu kılmıştır. Suçlu, salt bir haksız eylemin faili olmaktan çıkartılıp; sosyal, psikolojik ve psikiyatrik sebeplerin bir kurbanı olarak ele alınmaya başlanmış, bunun sonucunda da suç niteliğindeki eylemler karşılığında uygulanacak yaptırımların insanileştirilmesinin yolları aranmıştır.¹ Denetimli serbestlik, hürriyeti bağlayıcı cezaların olumsuz etkilerinin görülmesinin ardından, suçluların ıslahı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması şeklinde gelişen cezanın çağdaş amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan bir ceza adalet anlayışı olarak ortaya çıkmıştır.²

¹Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım**, C. III, Ankara 1997, s. 1-2. Anton M. Van Kalmthout, **“Kamu Yararına Çalışmadan ‘Toplumsal Yaptırımlara’: Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısı”**, Makaleyi Hollandaca çalışılmış metni üzerinden çeviren: Burhan Alıcı, Küresel Bakış Dergisi, Y. 1, C. I, S. 1, Nisan 2011, s. 1.vd., (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/makaleler/kureselbakisdergisi.pdf>, 27.06.2011.

² “Esasen denetimli serbestlik, geleneksel ceza adalet sistemlerindeki şedit tutumdan ve kötü alışkanlıklarla örülü yaşantıların değiştirilebileceğine olan inançtan doğmuştur. Suç işleyen kişilerin her ne yaptığı ile ilgilenmeksizin, her bir insan tekinde ahlaki değerlerin doğal olarak mündemiç olduğuna işaret eden bir inançtır bu.” Philip Whitehead, Roger Statham, **The History of Probation(Politics, Pover and Cultural Change 1876-2005)**, Glasgow 2006, s. 281.

Denetimli serbestlik, ilk zamanlarda sanık hakkında yapılan yargılamanın, hükmün veya cezanın infazının ertelendiği, böylece bir görevlinin gözetiminde ve rehberliğinde mahkeme tarafından belirlenen koşullara uymak şartıyla, kişinin özgür kaldığı bir iyileştirme programı olarak anlaşılmıştır. Denetimli serbestlik, İngilizce’de genellikle “probation” kelimesiyle ifade edilmektedir³; “kanıtlama ve deneme süreci” anlamına gelen bu sözcüğün kökeni Latince’deki ispat etmek, kanıtlamak, denemek anlamına gelen “probare”⁴, “probatio”⁵ ve “probatum”⁶ kelimelerine dayanmaktadır. Probation kelimesi esasen Hristiyanlık dininden kaynaklanan esasların uygulandığı kilise ortamında hayat bulmuştur. Katolik mezhebi, kelimeyi dini gruplarda görev isteyen adayların tabi tutulduğu süreci karşılamak için kullanırken, protestanlık mezhebinde adayların resmi papazlık hakkını bekledikleri dönemi ifade etmek için kullanılmıştır.⁷ Kelimenin ceza adalet sisteminin bir parçası olarak kullanılması 19. yüzyılın ortalarına rastlamaktadır.

Modern anlamıyla kullanılan denetimli serbestlik kavramının ortaya çıkış sürecine bakıldığında; kavramın ilk zamanlarda sanık hakkında yapılan

³ Bununla birlikte 2000’li yılların başından itibaren İngiltere’de, içeriği artık ilk zamanlardaki anlamının çok ötesine geçmiş olan “probation” kavramı yerine, “community justice(toplum adaleti)” kavramının kullanılması yönünde öneriler ve düşünceler bulunmaktadır. Bkz: Wing Hong Chui, Mike Nellis, **“The End of Probation”**, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, *Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)*, London 2003, s. 272.

⁴ Erdal AKOVA, Sinan KABAAĞAÇ, **Latince Sözlük**, İstanbul 1995, s. 475; Ali Rıza Töngür, **Ceza Hukukunda Yeni Boyutlarıyla Erteleme**, Ankara 2009, s. 315; Selcen ATAÇ, **Probasyon Müessesesi**(Kısaltma: “Probasyon...”), Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, s. 1.

⁵ Carol Hedderman, **“Enforcing Supervision and Encouraging Compliance”**, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, *Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)*, London 2003, s. 181; Rob Canton, David Hancock, (Edited by), *Dictionary of Probation and Offender Management*, London 2007; Howard Abadinsky, **Probation and Parole: Theory and Practice**, Ninth Edition, New Jersey 2006, s. 96.

⁶ Robert Allen, (Consultant Editor), **The Penguin English Dictionary**, London 2003, s. 1109.

⁷ David Dressler, **Practice and Theory of Probation and Parole**, New York and London 1965, s.1. Denetimli serbestliğin köklerinin Hristiyanlığın evanjelik mezhebine kadar uzandığı ifade edilmektedir. Yeni Ahid’in her bir kitabına “evanjel” denilse de, bir mezhep olarak evanjelizm, protestanlığın muhafazakar kolu olarak ortaya çıkmış, püritenlerin daha sonraki şekli olarak ABD’de kurumsallaşmıştır. Evanjeliklerin insan doğasına, onun bireyselliğine, yeryüzünde bulunuşuna ve Tanrı ile arasındaki ilişki tanımına bağlı olarak belirlenen ilkeleri, denetimli serbestliği ceza adalet sistemine de taşımıştır. Evanjelik kilisesinin insana ilişkin ontolojik konsepti, onun tanımlanamaz ve tahmin edilemez bir kişiliğe sahip olduğu, önüne set konulmaması halinde tabiatı icabı iyiliğe eğilimli bulunduğu şeklinde olduğundan, evanjelikler politik elitlerin ve güç sahiplerinin elinden insanı kurtarma yolunu tercih etmişlerdir. Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 259.

yargılamanın veya hükmün şartlı olarak ertelenmesini ifade etmek için kullanıldığı, ancak zamanla ceza adalet sürecinin herhangi bir aşamasında, ilgilinin belirli bir denetim programı kapsamında, bir görevlinin gözetimi altında toplum içinde serbest bırakılmasına ilişkin sürece işaret eden bir anlama gelecek şekilde genişlediği görülmektedir.

Kavramın farklı kalkış noktalarından hareketle bir çok farklı tanımı yapılmıştır. Denetimli serbestliğin ***bir tür ceza hukuku yaptırımı olduğu yönündeki görüşte olan*** yazarlardan *Schmallegger'e* göre denetimli serbestlik(probation); toplumun gözetimi altında yerine getirilen, amacı toplumsal programları kullanarak suçluların rehabilite olmalarına yardımcı olmak olan bir yaptırımdır.⁸ *Klaus'a* göre denetimli serbestlik(probation); suç işleyen kişilerin topluma yeniden uyum sağlamalarını ve bu sosyal intibak sürecini kolaylaştıran; geniş anlamda denetim ve yardımın birleşmesiyle sosyo-pedagojik temelde tanımlanan bir yaptırım metodudur.⁹ Denetimli serbestliğin ***ceza adalet süresinde savcı, hakim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma sürecinde kişiye yüklenen sair bir yükümlülüğün, bir cezanın, güvenlik veya koruma tedbirinin yerine getirilmesinde işlev gören, suç mağdurlarını da bu sürecin bir parçası olarak kabul eden tamamlayıcı bir ceza adalet kurumu olduğu görüşünde olan*** yazarlardan *Dönmezer-Erman'a* göre denetimli serbestlik kurumu; özel şekilde seçilmiş suçlular hakkında kamu davasının açılmasının veya duruşma yapılmasının ya da cezaya hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasını ve serbest bırakılan suçlu hakkında, onun kişiliğini hedef tutan bir kontrol, yönlendirme ve idare sisteminin uygulanmasını belirleyen bir tedbirdir.¹⁰ *Tören'e* göre gözetimli erteleme(probation); ceza mahkemelerinde görülen bir hizmet olup, suçluluğu saptanan sanık hakkında psiko-sosyal bir

⁸ Frank Schmallegger, **Criminal Justice Today**, New Jersey 2005, s. 510.

⁹ John F. Klaus, **Handbook on Probation Services, Guidedlines For Probation Practioners and Managers**, United Nations İnterregional Crime & Justice Research Institue, London 1998, s. 14'den aktaran: Necati Nursal, Selcen Ataç, **Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi(Probation)**, Ankara 2006, s. 33.

¹⁰ **Dönmezer-Erman, a.g.e.**, s. 5. Aynı tanım 1987 tarihli TCK ön tasarının 93. madde gerekçesinde de yapılmıştır. Bkz: **Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısının Gerekçesi**, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1987.

anket yapılmasını ve bu müesseseden yararlandırıldığında hükümlünün toplumda gözetimi ile tabi olacağı hürriyet rejiminin koşullarını içermektedir.¹¹ *Gramatica*'ya göre bireyin denenmesi(probasyon); özellikle seçilmiş suçlulara uygulanan bir tretman yöntemi olan ve kişisel gözetim altına alınan, bireysel bir yönlendirme ya da tretmana tabi kılınan suçlunun ceza hükmünün koşullu olarak geri bırakılmasıdır.¹² *Mutz*'a göre denetimli serbestlik; bütün suçluların topluma yeniden kazandırılmaları ve entegre edilmesindeki bütün kavramları içermektedir. Bu anlamda denetimli serbestlik, daha fazla suçluyu yeniden topluma kazandıran ve daha düzgün bir topluma iten bir kavramdır.¹³ *Erbaş*'a göre gözetimle erteleme(*sursis avec mise a l'epreuve*) veya denetimli serbestlik rejimi; haklarında hükmolunan cezanın teciline karar verilerek serbest(açık) hürriyet ortamı içine bırakılan mahkumların, tecilin deneme süresi boyunca kendi hallerine terk edilmeyerek, onların uslanıp, ıslahı nefis etmeleri, kişilik bozukluklarını düzeltmeleri, böylece yeniden topluma adapte olmaları ve sosyal çevre içerisindeki eski yerlerini alabilmeleri için ihtiyaç duyacakları her türlü maddi ve manevi yardım, destek, koruma ve gözetimin kendilerine temin edilmesi, bu amacın gerçekleşmesi için lüzumlu görülen önlemlerin alınması, bu cümleden olarak mahkuma rızası ile bazı vecibeler empoze edilmesi ve empoze edilen bu öneri ve önlemlere uyulup uyulmadığının, ayrıca bu vecibelerin yerine getirilip getirilmediğinin kontrolüne dair esasları da içeren bir kurumdur.¹⁴ *Özbek*'e göre denetimli serbestlik; en basit ifadesiyle, mahkeme tarafından mahkûmiyet hükmünün verilmesinin ertelenmesidir. Hüküm verilmediği için fail, hükmün ertelendiği dönem bitinceye kadar ve bu süre içinde yapmasına izin verilen davranışları yerine getirmesi şartıyla toplum içinde yaşamaya devam eder. Bu sistem, her şeyi denetimli serbestlik altındaki kişiye bırakır ve denetimli serbestliği basit

¹¹ Mustafa Tören Yücel, **Kriminoloji, Suç ve Ceza**, Ankara 1986, s. 240.

¹² Filippo Gramatica, **Toplumsal Savunma İlkeleri**(Çeviren: Sami Selçuk), Ankara 2005, s. 319.

¹³ Baden-Wuerttemberg Adalet Bakanlığı temsilcisi Juergen Mutz'un 3-4 Mart 2007 tarihinde Ankara Hakimevinde yapılan "Denetimli Serbestlik Altındaki Çocuklara Yönelik Çalışmalar ve Müdahale Programları Konferansı"nda yaptığı sunumdan aktaran: Vehbi Kadri Kamer, **Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı**(Kısaltma: "...infazı..."), Ankara 2007, s. 5.

¹⁴ Coşkun Erbaş, "Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A L'epreuve) ve Fransa'daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri I(Kısaltma: Erbaş(I))", **Yargıtay Dergisi**, C. 22, Ocak-Nisan 1996, S. 1-2, s. 13.

bir polis süreci hâline getirir. Denetimli serbestlik adeta “insanlık adına toplum tarafından yerine getirilen bir yaptırımdır”.¹⁵ *Centel*’e göre denetimli serbestlik önlemleri-tedbirleri(probation measures); tarihi süreçte hakları sınırlandıran diğer seçeneklerden daha önce gelen ve hem yaptırımlar sistemini tamamlayan hem de hapis cezasına seçenek olan bir tedbirdir ve suç işleyen kişinin bazı yükümlülükler öngörülmesi karşılığında toplum yaşamından uzaklaştırılmaması anlamına gelmektedir.¹⁶ *Yurtseven*’e göre denetimli serbestlik; suçlunun ceza infaz kurumuna girmesi yerine, mahkemece uygun görülen süre içerisinde ve bazı yükümlülükler yüklenerek ve özgürlüğüne bir takım kısıtlamalar getirilerek, suçluyu toplum içinde izleyen; suçlunun psiko-sosyal sorunlarının çözülmesini, iyileştirilmesini ve toplum ile bütünleşmesini amaçlayan kanuni bir uygulamadır.¹⁷ *Nursal-Ataç*’a göre denetimli serbestlik ve yardım; sınırları kanuni bir çerçeveye belirlenmiş olan, belirli kategorilerdeki suçlar için öngörülen veya bu kanuni çerçevede, belirli suçlular hakkında usulüne uygun olarak adli merciler tarafından hükmedilen ceza ve tedbirlerin, kararda öngörülen bir yaptırıma uygun biçimde bir hapis dışı infaz kurumunun veya bir sivil toplum kuruluşunun elemanlarının denetimi altında toplum içinde çektirilmesi, mahkemenin en doğru karara ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla bu kişiler hakkında araştırma raporlarının düzenlenmesi, mahkumların tahliye sonrasında korunmasına ve iş sahibi olmalarına yardımcı olunması, suçlu ile mağdur arasında arabuluculuk yaparak mağdurun zararının giderilmesi, infaz sürecinde suçluya psikolojik, sosyal, pedagojik veya tıbbi yardım ve danışmanlık sağlanması, kararda öngörülen mükellefiyetlere uyulmaması halinde ise, ceza veya tedbirin kanunda belirtilen mercilerin kararıyla hapis cezasına dönüştürülmesi esasları üzerine kurulmuş bir sistemdir.¹⁸ *Demirbaş*’a göre denetimli serbestlik; doğrudan doğruya hapis cezası dışında alternatif bir

¹⁵ Mustafa Özbek, **Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması**, (Erişim) www.hukukturk.com, 14.01.2007), s. 3

¹⁶ Nur Centel, “Denetimli Serbestlik”, **Sulhi Dönmezer Armağanı**, Ankara 2008, s. 531, 552.

¹⁷ Sevda Sevimli Yurtseven, **30.12.2005-15.06.2007 Tarihleri Arasında İstanbul Kadıköy Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğünde İşlem Gören Dosyaların Retrospektif İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 3.

¹⁸ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 34.

yaptırıma mahkum edilen kişilerle, koşullu salıverilen, cezası tamamen veya kısmen ertelenen ya da şartlı cezaya mahkum edilen kişilerin, düzenli olarak belirli bir merkezdeki kişilerin denetimi, gözetimi veya tedavisine tabi olarak belirlenen yaptırımlara tabi tutulmasıdır. Bu sistem ile denetime tabi tutulan kişiye, belirlenecek deneme süresinde, sosyal çevrelerinden koparılmadan toplumda kalma şansı verilerek, toplum düzenini sağlayan kurallara uyma isteklerini ispat fırsatı sunulmaktadır.¹⁹ *Kamer'e göre denetimli serbestlik; hükümlülerin suç işlemesine neden olan davranışlarının düzeltilerek, tekrar suç işlemelerinin önlenmesi, ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin takip edilmesi, madde bağımlılarının rehabilitasyonu, mağdurların uğradıkları zararın giderilmesi ve bu yolla toplumun korunmasıdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere denetimli serbestlik, ceza adalet ve infaz sistemi içinde çok farklı alanlarda verilen hizmetler bütünüdür.*²⁰ *Avrupa Konseyi Suç Sorunları Komitesinin 1976 yılında hazırladığı rapora göre denetimli serbestlik(probation); hükmün verilmesinin, özellikle suçlunun kendisine yol gösterecek ve tavsiyelerde bulunacak bir denetim görevlisinin gözetimi altında olmayı kabul etmesi gibi bir takım şartlarla ertelenmesidir.*²¹ *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince 20 Ocak 2010 tarihinde kabul edilen tavsiye kararı niteliğindeki “Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları”na göre denetimli serbestlik(probation); suç işleyen kimseler hakkında bir kanun ile düzenlenerek hükmedilebilen toplum cezaları ve tedbirlerinin uygulanması sürecinde, toplum güvenliğine katkıda bulunmak amacıyla öngörülen, bünyesinde; gözetim, rehberlik ve sosyal yardımı da barındıran belirli yükümlülükler ve faaliyetlerdir.*²² Son olarak *2007 tarihli denetimli serbestlik yönetmeliğinin 4. maddesine göre “denetimli serbestlik; mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli,*

¹⁹ Timur Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 547, Ayrıca bkz: (Erişim) <http://www.umut.org.tr/public/kavramlar.aspx?id=19012>, 21.11.2009.

²⁰ Vehbi Kadri Kamer, “Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestliğin Önemi”, **Adalet Dergisi**, S. 31, Ankara Mayıs 2008, s. 69.

²¹ Rapordan aktaran: Gülşah Kurt, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Tedbirler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 61.

²² Bkz: Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları(Europe Probation Rules): (Erişim) <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575519&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>, 17.02.2010.

sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı ifade eder.”

Tanımlardan ve çalışmanın devamında yapılacak açıklamalardan da anlaşılacağı üzere denetimli serbestlik, özü itibariyle “kafelet” anlayışına dayanmaktadır. Zira ilk zamanlarda şüpheli, sanık veya hükümlüye belirli bir şahsın, şahsi ve mali olarak kefil olmasıyla devlet, yargı kurumu eliyle ceza vermekten veya hükmedilen cezayı infaz etmekten belirli şartlar altında vazgeçmiştir. Burada, suç işlemiş olan ve belirli şartlar taşıyan kimselerin ıslah olacağına ve topluma yeniden zarar vermeyeceğine dair inanç, kefalet müessesesi aracı kılınarak devletin cezalandırma yetkisini kullanmamayı tercih etmesiyle sonuçlanmıştır. Günümüzde uygulanan denetimli serbestlik modellerinde ise devlet, denetimli serbestlik kurumları eliyle, topluma karşı suçlulara kefil olmakta ve denetim altında serbest bırakılan suçlulara dair toplum aleyhine ortaya çıkabilecek bütün zarar risklerini, gene toplum adına üstlenmektedir.

Günümüzde en geniş anlamıyla denetimli serbestlik; suç işleyen bir kimsenin yakalanmasından veya teslim olması anından başlayıp, yargılama sonucunda verilen hükmün infazının bitimine ve hatta infaz sonrası hükümlüye ve suç mağdurlarına yardım aşamalarına kadar uzanan bir süreç içerisinde uygulanma kabiliyetine sahip bir ceza adalet kurumu olarak görülmektedir. Dolayısıyla denetimli serbestliğin salt bir yaptırım biçimi ya da salt bir infaz kurumu olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda denetimli serbestlik; psiko-sosyal yardım yöntemlerinin uygulanması yoluyla suçlunun sorunlarını olumlu bir şekilde çözömlemesine engel olan zorlukların giderilmesine, çevresine uyum sağlamasına, sosyal ve hukuksal sorumluluklarını yerine getirmesine yönelik rehberlik hizmetleri

sağlanmasına²³ yardımcı olmak amacıyla, ceza adalet süreci içerisinde suçlunun yargılama makamları tarafından belirlenecek bir süre içerisinde mümkün olduğu kadar toplumdan koparılmadan ve hürriyeti kısıtlanmadan ıslah olmasına, işlediği suçtan toplumun ona ve kendisinin topluma olan saygısını ve güvenini yitirmeksizin ibra olmasına olanak sağlayan, aynı zamanda suç mağdurlarını da bu sürecin bir parçası olarak görüp, onların sorunlarını da dikkate alıp çözümler arayan bir ceza adalet yöntemidir. Biz bu çalışmada denetimli serbestlik kavramını bu geniş anlamı bağlamında incelemeye çalışacağız.

II. DENETİMLİ SERBESTLİĞİN KÖKENLERİ ve GELİŞİMİ

A. Genel Olarak

Denetimli serbestliğin kökenlerini 19. yüzyılın ortalarında aramak gerekmektedir. Zira 19. yüzyılın ortaları, batıda tüm ceza adalet sistemleri bakımından yeni bir ıslahi(correctional) anlayışın ortaya çıktığı ve cezai iyileştirmenin doğuşunun yaşandığı bir zaman dilimidir.²⁴ Öyle ki; günümüzdeki denetimli serbestlik sistemini kavrayabilmek için bu değişim sürecini ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekmektedir.

19. yüzyılda ceza adaletinde ıslahi düşüncenin yeni bir anlayış kazanması, entelektüel maceralar ve sosyal değişimlerin yoğun bir şekilde yaşandığı bu süreçte tesadüf değildir. Bu dönemde psikoloji, sosyoloji ve felsefe, bir bilim olarak ortaya çıkmaya başlamış; insanların yaptıklarını neden yaptıkları, sosyal problemleri neyin ortaya çıkardığı ve bu problemlerin nasıl çözülebileceği öğrenilmek istenmiştir. İnsanoğlu her yerde “neden ve nasıl”ı bilmek istemiştir. Hümanizm(insancılık) orta çağ ve öncesinde ağır bir şekilde lekelenirken bu dönem, tüm dünya tarihinde hümanizmin ön plana çıktığı, insanın değerli olduğuna dair inanç ve insanın kişiliğine saygının

²³ Tören, **a.g.e.**, s. 240; Haluk Çolak, Uğurtan Altun, “Denetimli Serbestlik Kavramının Yaptırım Teorisi ve Penolojik Bakımdan Tahlili ile Pozitif Hukukumuzdaki Düzenlemeler”, **Adalet Dergisi**, Y. 97, S. 25, Mayıs 2006, s. 9.

²⁴ Dressler, **a.g.e.**, s. 6.

kutsal kitaplardaki öğretilerden alındığı, davranış ve hukuk kuralı haline getirildiği bir süreç olmuştur.²⁵

Bu atmosferde suç ve ceza bilimi ile cezaların infazına ilişkin uygulamalarda da önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte “suç”tan çok “suçu işleyen” ilgi odağı haline gelmiştir. Yeni suçbilimciler hapse atmak ve cezalandırmaktan öte hiçbir şey yapmayan kurumları kınamışlar, suçluların değişimine yardımcı olacak düzenlemeleri savunmuşlardır.²⁶ Suçların doğmasına fırsat veren ve aşağılayıcı mekanlar olarak kötü bir isim yapmış olan hapishanelere yönelik eleştiriler, bu yüzyılda ıslahi anlayışın doğmasına sebep olmuştur. Bu anlayışta amaç, suçluların düşünce yapılarını değiştirip, sosyal problemlerinin çözümüne yardımcı olarak duygularına tekrar yön verip onları ıslah edilmiş bireyler haline getirmektir.²⁷ 19. yüzyıl, gelişmeye

²⁵ Dressler, **a.g.e.**, s. 4.

²⁶ Dressler, **a.g.e.**, s. 4.

²⁷ “Ortaçağın hiç de kolay olmayan ve yavaş yavaş geliştirdiği büyük soruşturma usulünden beri ceza yargılaması, bir suçun gerçekliğini ortaya koymak, failini belirlemek, bu kişiye bir yaptırım uygulamaktır. İhlalin bilinmesi, sorumlunun bilinmesi, yasanın bilinmesi, bir yargının gerçek üzerine temellenmesini sağlayan üç koşuldur. Oysa 19. yüzyılda ceza yargılamasının içine tamamen başka bir gerçeklik sorusu dahil olmuştur. Artık yalnızca “olay saptanmış mıdır ve bir suç oluşturmada mıdır?” diye sorulmamakta, “bu olay nedir, bu şiddet ve cinayet nedir, bunu hangi gerçeklik düzeyine veya alanına dahil etmek gerekir, suç; bir düş kurma, psikolojik tepki, bir çılgınlık anı mıdır, yoksa bir ahlak bozukluğu mudur?” diye sorulmaktadır. Artık yalnızca “bunun faili kimdir?” diye sorulmamakta, aynı zamanda “bunu meydana getiren nedensel süreç işe nasıl dahil edilmelidir, failin bu süreç içindeki yeri nedir, köken nedir; iç güdü mü, bilinç dışı mı, ortam mı, kültür mü?” diye sorulmaktadır. Artık yalnızca “bu ihlalin yaptırımı hangi yasada yer almaktadır?” diye sorulmamakta, aynı zamanda “en uygun çözüm hangisidir, öznenin gelişimi nasıl öngörülebilir, en kesin olarak hangi şekilde ıslah edilebilir?” diye sorulmaktadır. Bireye ilişkin olarak değerlendirmeye, teşhise, öngörüye, kurallara yönelik bir yargılama ceza yargılamasının bütün yapısı içine yerleşmiştir.” Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu(Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak)**, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2000, s. 54. Konuyla ilgili ayrıca bkz: Anthony Giddens, **Sosyoloji**, (Çeviren: Hüseyin Özel, Işıl Bayar, Zeynep Mercan, Şebnem Pala, Talip Kabadayı, Mine T. Kara, İren Dicle Aytaç, Muttalip Özcan), Ayraç Yayınları, Ankara 2000, s. 197vd.; Bu düşünceler, cezalandırma yöntemlerinin değişip gelişmesine yol açmış, ceza; başlangıçta beden üzerinde gerçekleşen bir azap çekirme işlemi olarak anlaşıp uygulanmakta iken, sonrasında beden ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkıp suçluların ruhlarına yönelik bir müdahale aracı olarak, onları ıslah etmeyi amaç edinen bir yöntem olarak algılanmaya ve uygulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte 20. yüzyılda bir çok ülke kanununda cezanın beden üzerinde bir azap çekirme yöntemi olarak algılandığı ve uygulandığı bilinmektedir. Hatta İngiltere uygulamasıyla ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yapılan bir başvuruda mahkeme, özetle şöyle bir karar vermiştir: “Başvurucu Tyrer, 15 yaşında bir öğrenci olup Birleşik Krallık vatandaşıdır. Başvurucu ve diğer üç arkadaşı okula bira soktukları gerekçesi ile bir başka öğrenci tarafından okul idaresine şikayet edilmişlerdir. Okul yetkilileri bu davranışları nedeniyle başvuru ve arkadaşlarına kamışla vurmuşlardır. Daha sonra başvuru ve arkadaşları kendilerini şikayet eden öğrenciyi yakalayıp dövmüşlerdir. Bunun üzerine Çocuk Mahkemesi başvuru aynı okuldaki bir öğrenciyi müessir fiil uygulamaktan suçlu bulmuş

başlayan bu anlayışlar nedeniyle denetimli serbestliğin ortaya çıkışı için uygun bir zaman dilimi olmuştur. Ceza infaz hukuku üzerinde düşünenler, hapishanelerin suçlulara ders vermediği ve onlara işledikleri suçlardan dolayı pişmanlık hissettirmediği konusunda görüş birliği yaptılar. Bu anlayışın sonucu olarak da, suçlu üzerinde bir denetim ya da rehberlik olmaksızın cezanın askıya alınmasının veya ertelenmesinin çok az amaca hizmet ettiği görüşü denetimli serbestliğin ortaya çıkmasını sağladı.²⁸

Bu aşamada denetimli serbestliğin kökenleri hakkında sağlıklı bir bilgi edinebilmek için, kavramın Hristiyan öğretisi içerisindeki yerini ve 19. yüzyılın sonlarına kadar Avrupa ve Amerika'da uygulanan sistemleri incelemek yerinde olacaktır.

B. Denetimli Serbestliğin Kökenleri

1. Papazlık Hakları(Benefit of Clergy)

Papazlık hakları biraz farklı görünmesine rağmen genellikle denetimli serbestliğin öncüsü olarak bilinir. Tarihi, İngiliz kanunlarında suçluların ölümle

ve kaba etine 3 kez sopa ile vurulma cezası vermiştir. Divan, bir cezaya çarptırılma eyleminin onur kırıcı nitelikte olmadığını, fakat fiziksel cezanın şiddeti kurumsallaştırması ve çocuğun "otoritenin elinde bir obje haline getirilerek" vücut bütünlüğü ve onurunun ayaklar altına alındığı bir pozisyona düşürülmesini göz önünde bulundurmıştır. Mahkeme kararında, uygulanan cezanın işkence kavramında var olan acı düzeyine ulaşmadığını, ayrıca bu cezanın insanlık dışı ceza olarak kabul edilebilmesi için çekilen acının belirli bir düzeyde olması gerektiğini ve dayak cezasının bu düzeye ulaşmadığını, fakat "3. maddenin korumayı amaçladığı insan onuruna ve insanın fiziksel bütünlüğüne açık bir saldırı oluşturduğuna" karar vermiştir. Mahkeme, Tyer kararında, iç hukukun, demokrasi ve insan hakları ilkesine uygun olup olmadığının saptanmasında, uluslararası hukukun vazgeçilmez bir ölçü olduğunu açıklıkla ortaya koymuştur. Hükümetin, verilen cezanın bölgede yerleşik halkın gerekli ve caydırıcı olduğuna dair kanaate sahip olduğunu ileri sürmesi üzerine, Mahkeme değerlendirmesinde, kamu düzeninin korunmasına ilişkin olarak hiçbir yerel ihtiyaç veya inanış, herhangi bir ülkeye sözleşmenin 3. maddesine aykırı bir cezayı kabul etme hakkını veremeyeceğini belirtmiştir." Tyer-Birleşik Krallık kararı(25.04.1978), karar için bkz.: Osman Doğru, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları**, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2003, s. 229.

²⁸Özbek, **a.g.e.**, s. 4; Denetimli serbestlik, suç ve suç işleyen kişiler kavramının zamana uygun olarak değişimiyle oluşan bir bakış açısının sonucudur. Suç işleyen kişiler üzerindeki çalışmalar arttıkça, insani yaklaşımlar çoğalmış, ıslah ve rehabilitasyonun uzmanlar yardımıyla sağlanabildiği görülmüştür. İyileştirme sonuçları incelendikçe, ıslah ve rehabilitasyon çalışmaları denetimli serbestlik adı altında toplanarak bir kurum olarak var olmuştur. Toplumu doğrudan ilgilendiren suç işlemiş kişinin akıbeti, denetimli serbestlik sayesinde takip edilebilmekte, suç işleyen kişinin tekrar toplum için risk oluşturup oluşturmayacağı kestirilebilmektedir. Ayrıca suç işleyip cezasını çeken ve tekrar topluma uyum sağlamak isteyen kişilere sosyal, psikolojik, ekonomik, mesleki ve eğitimsel anlamda yardımcı olarak tekrar suç işlemenin önlenmesi amaçlanmaktadır. Yurtseven, **a.g.e.**, s. 9.

cezalandırılabilirdi 13. yüzyıla dayanmaktadır. O dönemlerde kilise, kanunların katı cezalarından kaçan suçlulara sığınma hakkı tanıyordu, sonrasında bu sığınma hakkının yerini papazlık hakları aldı.²⁹ Kilise, bir ayrıcalık olarak suç işleyen din görevlilerinin sadece ruhban sınıfından olan hakimler tarafından yargılanabileceği konusunda ısrar etmiştir. Böylece bir suç işlediğinden şüphelenilen papaz, rahip ve rahibelerin hak iddia etmeleri ve davalarının kilise mahkemelerine aktarılması metoduyla papazlık hakları ortaya çıkmıştır. Monarşik gücün artmasıyla II. Henry, dinle ilgisi olmayan kanunları ihlal eden din görevlilerinin de, gene dinle ilgisi olmayan mahkemelerde sorgulanması gerekliliği konusunda ısrar etmiş ve sonucunda, bu şahısların krallık mahkemelerinde yargılanmaları sağlanmış, ancak bu mahkemelerde de papazlık haklarından yararlanmalarına izin verilmiştir. Suç işlediğinden şüphelenilen bir din görevlisi, krallık mahkemesine getirildiğinde bu kişinin piskoposu tarafından, suçlunun kilisenin sağladığı ayrıcalıklı izinden yararlanması talep edilebilirdi. Buna bağlı olarak iddia, din adamına okunur ancak onun aleyhinde bir kanıt sunulmazdı. Bunun yerine sanık, iddia edilen suç hakkında kendi savunmasını verir ve bunun doğruluğunu kanıtlayacak tanıkları mahkemeye getirirdi. Sanığın aleyhindeki kanıtların silinmesi ve sadece onun lehine ifade veren tanıklara itibar edilerek, davaların sanığın masum olduğu kararıyla sonuçlanması sağlanırdı. Nadiren, sanık suçlu bulunduğunda rütbesi düşürülür ve suçluya papazı tarafından kefarete cezası verilirdi, sanığın istisnai olarak papazlık haklarından faydalanmasına izin verilmediğinde ise bu kefarete bazen idam dahi olabiliyordu. 14. yüzyılın ortalarına doğru bu haklar, okuyabilmeleri şartıyla diğer asilleri ve alt tabakayı da kapsayan suçlu sınıflarına da tanındı. Tanrı'dan af ve bağışlanma dileme konusunda yeteneklerini sergileyebilmeleri için suçlulara genellikle ilahilerden bölümler verilirdi.³⁰ Hakimin bilgisi ve onayı dâhilinde kâtip, suçlunun okuyamamasına rağmen

²⁹Harry Allen, Clifford E. Simonsen, **Corrections in America, An Introduction**, New York-London 1993, s. 151vd. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 35.

³⁰Bu ilahiler genellikle şu şekilde oluyordu: “Bana merhamet et Tanrım, sevgine dayanarak, sınırsız yumuşak merhametine dayanarak günahlarımı bağışla”. Suçluların çoğunlukla beklenenden yumuşak yargılanması nedeniyle ve sık sık ölüm cezasından kurtulmak için kullanılmasıyla bu ilahiler “kelle mısrası(neckverse)” olarak anılmaya başlanmış idi. Dressler, **a.g.e.**, s. 7.

okuduğunu yazabilir ve jüri uygun görürse suçlunun haklardan yararlanmasına izin verirdi. Papazlık hakları zamanla daha fazla suçlu sınıfına hitap ettikçe özel dini anlamını yitirdi ve belirli durumlarda suçlunun lehine çalışarak, ceza kanunlarının genel geçerliliğini azaltan işe yaramaz kurallar dizisi haline geldi. Son olarak da sivil iktidar, kiliseye üstünlük sağlayınca papazlık hakları kullanımdan düştü. Alt tabakaya uygulama 1827, asillere uygulamaysa 1841 yılında kaldırıldı.³¹

Papazlık hakları olarak içeriğini bir parça anlatmaya çalıştığımız ve doktrinde denetimli serbestliğin gelişim aşamalarından birisi olarak kabul edilen bu uygulama, cezanın yumuşatılmasını sağlarken bizim modern denetimli serbestlik olarak tarif ettiğimiz sistemin özelliklerinden hiçbirisini içermemektedir.

2. Yargısal Erteleme(Judicial Reprieve)

Cezanın verilmesini ya da infazının askıya alınması anlamına gelen yargısal erteleme denetimli serbestlikle daha ilgilidir. Amacı suçluyu serbest bırakıp İngiliz krallığından kesin ya da koşullu bir özür dilemesini sağlamaktır. Suçlu, mahkemenin son kararını beklerken çoğunlukla özgür kalmıştır. Burada da cezanın ertelenmesi söz konusudur ancak bu erteleme sırasında belirli davranışlar gerektiren koşullar sunulmamıştır ve herhangi bir görevlinin denetimi söz konusu değildir.³²

3. Taahhütname(Recognizance)

Latince bir sözcük olan ve “hatırlamak, tanımak, kabul etmek” anlamındaki “recognoscere” sözcüğünden gelen taahhütname, denetimli serbestliğe biraz daha yakındır. Taahhütname, suçlunun şart koşulan süreç içerisinde kendisini bir şey yapmaktan alıkoymaya ya da bir şey yapmaya

³¹ Dressler, **a.g.e.**, s. 8; Herbert G. Callison, **Introduction to Community Based Corrections**, New York 1983, s. 101; Sue Reid, **Criminal Justice**, New York 1993, s. 694.

³² Dressler, **a.g.e.**, s. 8; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 35; ayrıca bkz: Paul W. Tappan, **Crime, Justice and Corection**, New York 1960, s. 540vd.

adadığı ve kararlaştırılan tarihte duruşma veya karar için mahkemede bulunma taahhüdünü içeren yazılı yemin ya da kanuni bir zorunluluk anlamına geliyordu. Kısıtlanma(binding over) olarak da bilinen taahhütname süreci, bazen kişinin kefalet olarak para ödemesini gerektirebiliyordu. Suçlunun anlaşma şartlarından birine uymaması devletten olan alacağına, tüm haklarına ve mal varlığına el konulmasına veya hapse atılmasına ya da her ikisinin birlikte uygulanmasına sebep olabiliyordu. Şahsın iyi hal göstermesi ve kuralları ihlalden kaçınması durumunda, başka bir ifadeyle taahhüdünü yerine getirmesi durumunda ise sonuç; şahsa ceza verilmemesi oluyordu. Taahhütnameden, 19. yüzyılda İngiltere’de özellikle genç ve çocuk suçluların yargılanmalarında yararlanılmış ve taahhütname, duruşmadan önce ve mahkûmiyete bağlı olan bir tür “şartlı uzlaşma” olarak uygulanmıştır.³³

Taahhütname uygulaması ile modern denetimli serbestlik arasında bazı ortak özellikler görüyoruz: cezanın ertelenmesi, hapis cezası yerine serbest bırakma, bu özgürlük için bazı koşullar sunma, bu koşullardan birinin ihlali durumunda özgürlüğü geri alma gibi. Buna karşın taahhütname, denetimli serbestliğin asıl özelliği olan bir görevlinin gözetimini, denetimini ya da rehberliğini içermemektedir³⁴.

4. Kefalet(Bail)

Bu uygulamada hakim, sanığı kefalet veya kefile ya da bunlar olmaksızın taahhülle serbest bırakabilirdi. Bununla birlikte kefalet, bir önceki

³³Dressler, **a.g.e.**, s. 9. Amerika Birleşik Devletleri’nde taahhütnamenin ilk kayıtlı kullanımı Boston Eyalet Mahkemesi yargıcı Oxenbridge Thacher’dan(1830) önce bilinen Commonwealth V. Chase davasıdır. Hakim, uygulamanın detaylarını şu ifadesinde ortaya koymuştur: “Bu mahkemenin Ocak döneminde Jarusha Chase’e ithamda bulunulmuştur... Aynı celsede sanık suçu kabul etmiş ve cezası açıklanmıştır, ama arkadaşlarının talebi üzerine ve eyalet savcısının onayıyla, *çağrıldığı her an mahkemede bulunma taahhüdüyle* serbest kalmasına izin verilmiştir. Şahsın bu tanımlamada belirtildiği üzere taahhülle salıverilmesi ve daha sonraları herhangi bir suç işlemekten kaçınması umuduyla mahkeme bu kararı uygulamıştır. Şahsın iyi halinde ve kuralları ihlalden kaçınması durumunda sonuç, şahsa ceza verilmemesi olacaktır.” Daha geniş bilgi için bkz; Frank W. Grinnell, “Probation as an Orthodox Common Law Practice in Massachusetts Prior to Statutory System”, **Massachusetts Law Quarterly II**, Massachusetts 1916-1917, s. 591-639.

³⁴ Dressler, **a.g.e.**, s. 10.

başlıkta anlatılan taahhütname ile ya da taahhütsüz olarak kullanılabilirdi. Kefalet başlangıçta, sanığın duruşmaya katılmasını garantileyen ve yargılamadaki son kararın şartlı olarak durdurulmasını sağlayan bir metot idi. Önceleri sanık, onun mahkemede bulunacağına kefil olanların gözetimine bırakılırdı. Böylece sanığın, mahkemenin belirttiği kurallara bağlı kalması, kefalet ödeyenler için maddi önem teşkil ediyordu. Bu da sanığın, kuralları bozmadığını kanıtlayacak bir gözetimi gerektirirdi.³⁵ Mahkemenin son kararı olarak hüküm niteliğinde olan kefalette; cezanın ertelenmesi, hapis cezası yerine özgürlük verilmesi, özgürlük için bir takım şartlar konulması, özgürlüğün geri alınması olasılığı gibi hususlar denetimli serbestliğe benzetmekle birlikte, bu denetimlerin resmi bir görevli eliyle yürütülüyor olması kefaleti denetimli serbestlikten ayırmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin, “Denetimli Serbestlik ve İlgili Konular” başlıklı raporunda kefaletli taahhütname ve kefaletten, “denetimli serbestliğin gelişimindeki ilk ve esas devre” olarak bahsedilmiştir.³⁶ Bize göre de kefalet müessesesi; devletin cezalandırma veya hürriyeti bağlama yetkisinden kefalet yoluyla suçlu lehine vazgeçmesinin bir örneği olması nedeniyle, denetimli serbestliğin özündeki anlayışı yansıtmaları bakımından kurumun gelişimindeki en önemli aşamadır.³⁷

5. Davaları Dosyalama – Arşivleme(Filing of Cases)

Davaların dosyalanması günümüzde modern ceza adalet sistemlerinde uygulanmakta olan cezanın infazının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması şeklindeki düzenlemelere benzer bir uygulamadır. Bu uygulama 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde Massachusetts Eyaletine özgü bir uygulama olarak görülmüştür. Yargılama sonucunda jürinin suç niteliğindeki eylem karşılığında verdiği ceza üzerine mahkeme, cezanın ağırlığını azaltacak hafifletici sebepler görüp cezanın

³⁵ Dressler, **a.g.e.**, s. 10.

³⁶ Dressler, **a.g.e.**, s. 10.

³⁷ Kefalet(bail) müessesesi benzer özellikleriyle İslam Hukuku’nun bir parçası olarak Osmanlı Devleti zamanında da uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için çalışmanın üçüncü bölümüne bakılmalıdır.

infazını askıya alır ve dava dosyalanıp arşive alınır. Benzer bir davada hukuki bir sorun veya temyiz kararı beklenildiğinde de dosyalama işlemi yapılabilir ve üst mahkemenin kararının beklenmesi gibi benzer durumlara bağlı yeni koşullar sunulabilirdi. Hakim, tarafların onayıyla davayı arşivlediğinde sanığı, belirlediği koşullara tabi tutardı. Davayı arşivlemek son hüküm niteliğinde değildi. Dava, tarafların önergelerine açık olarak, mahkemenin herhangi bir zamanda ek kararlar alabilmesine imkan tanınacak bir şekilde arşivlenirdi. Bu karar, hapis cezası şeklinde olabilirdi, ancak sanığın hal ve gidişatının uygun olduğunun kanıtlanması üzerine hakim arşivlemeyi süre belirtmeksizin sürdürebilirdi. Bu uygulamanın kesin sonucu ise sanığın yargılama aşamasında ve davanın arşivlendiği süreç içerisinde tam anlamıyla özgür bir insan olarak hayatını devam ettirmesiydi.³⁸ Davaları arşivleme olarak açıklamaya çalıştığımız bu uygulamanın da denetimli serbestlikle benzeşen yönleri bulunmakla birlikte, süreç içerisinde bir denetim görevlisinin bulunmaması her iki sistemi birbirinden ayırmaktadır.

C. Modern Anlamda Denetimli Serbestliğin İlk Örnekleri

Doktrinde genel olarak denetimli serbestliğin ilk örneğinin Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan ve denetimli serbestliğin babası olarak bilinen John Augustus tarafından ortaya konulduğu görüşü hakimdir. Augustus'un denetimli serbestliğe öncülük yaptığı şüphesizdir. O, dünyadaki ilk denetimli serbestlik görevlisi olduğu gibi bu uygulamanın Amerika'daki yerel babası olarak da bilinmektedir.³⁹ Ancak onun çalışmasına çok benzer bir uygulama, hemen hemen aynı dönemde İngiltere'de de ortaya çıkmıştır. Amerika eyaletlerinden Boston'da Augustus'un sergilediği çalışmalara benzer

³⁸ Dressler, **a.g.e.**, s. 11.

³⁹ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 96; Koichi Hamai, Renaud Ville, Robert Harris, Mike HOUGH, Ugljesa Zvekic, **Probation Round The World: A Comparative Study**, Routledge Publication, London 1995, s. 28; Charles Lionel Chute, Marjorie Bell, **Crime, Courts and Probation**, New York 1956, s. 44, H. Emler Barnes, Negly K. Teeters, **New Horizons in Criminology**, New York, 1952, s. 759vd.; Todd Clear, George F. Cole, **American Corrections**, California 1994, s. 172; Wayne A. Logan, "The Importance of Purpose in Probation Decision Making", **Buffalo Criminal Law Review**, Vol. 7:171, New York 2004, s. 174vd., (Erişim) <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/bcl/articles/7/1/logan.pdf>, 16.04.2009.

bir uygulamaya 1841’de İngiltere-Birmingham’da Matthew Davenport Hill öncülük etmiştir.⁴⁰

1820’lerde Quarter Sessions(üç ayda bir toplanan ceza mahkemesi anlamında)da, ceza hakimleri, genç sanıklara ilişkin yargılamalarda, sanığın daha sonraları bir ebeveyn ya da danışmanın himayesinde olması koşuluyla bir günlük ceza kararı verirlerdi. Bu, cezanın askıya alınması değildi, ama cezanın hafifletilmesini ve suçlunun toplum içinde denetlenmesini gerektiriyordu. Ayrıca hiçbir şart koşulmuyor, suçlunun kötü davranması durumunda özgürlüğünün geri alınması olasılığı öne sürülmüyordu. Hill, İlk zamanlarda avukat olarak görev yaptığı mahkemede 1841’in başlarında, hakimlik yapmaya başladığında, bu sisteminin değiştirilmiş bir şeklini uygulamaya karar verdi. O, hapiste geçirilecek günler yerine suçluyu bir denetmen gözetimine bırakarak cezayı erteledi. Hill, uyguladığı sistemin “cezalandırıcı” olmaktan çok “iyileştirici” olduğunu, hapishanelerdeki gardiyanlardansa bu tür denetmenlerin gözetiminin daha çok ıslah umudu taşıdığı düşüncesiyle hareket etmekteydi. Böylece İngiltere’de, Amerika’da Augustus’un uyguladığı programın bazı özelliklerini taşıyan, buna rağmen denetimli serbestlik adını almamış bir iyileştirme programının uygulanmasına tanık olunmuştur. Hill, uygun suçları ve suçluları seçip, cezayı askıya alarak gözetim yapılmasını sağlamıştır. Amerika Boston’daki diğer ceza mahkemelerinin tersine Hill’in mahkemesi, salıverilen suçlunun denetmene yönlendirilmesinden sonra onun *kanuni bir kontrol altında* bulunmasına karar vermiştir. Bununla birlikte burada suçlunun yeniden suç işlemesi veya kötü davranışlarda bulunması halinde, herhangi bir yaptırım uygulanması öngörülmemiştir. Buna rağmen Hill, sanığın başka bir suç işleyip tekrar mahkemeye çıkması durumunda bir tekerrür halinin söz konusu olduğunu göz önünde bulunduracağını belirterek, kendisine daha önce hoşgörülle

⁴⁰ Dressler, **a.g.e.**, s. 11; Anton M. Van Kalmthout, Jack T.M Derks, **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 3vd.; Hamai ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 32; Max Grunhut, **Penal Reform: A Comparative Study**, Oxford 1948, s. 299; M. Page, **Crimefighters of London: A History of the Origins and Development of the London Probation Service 1876-1965**, London 1992, s. 6; J. King, **The Probation Services**, London 1958, s. 1.

yaklaşılan bu tür mükerrir suçlulara daha katı bir tutumla yaklaşmıştır⁴¹. Hill'in tecrübelerinden etkilenen diğer hakimler, bir tür taahhütname olarak ifadelendirebileceğimiz bu uygulamayı çoğunlukla ilk defa suç işleyen genç suçluların davalarında kullanmaya başladılar. Toplum için daha fazla güvenlik isteyen Hill, kolluk vasıtasıyla denetmen gözetiminde serbest bırakılan şahısların davranışları hakkında periyodik raporlar hazırlanmasını da sağladı. Bu raporlar, evleri önceden haber vermeksizin ziyaret eden gizli görevliler tarafından hazırlanıyordu.⁴²

19. yüzyılın başlarında Amerika'daki hukukçular, ceza adaletini insanileştirmek için mücadele veriyorlardı. John Augustus, işte böyle bir dönemde güçlü kanıların, hummalı çalışmaların ve sınırsız bir şefkatin adamı olarak ortaya çıkmıştı. 1784'te Massachusetts- Woburn'de doğan Augustus 21 yaşına geldiğinde Lexington'da oturuyor ve geliştirmekte olan bot üretme işini evinde devam ettiriyordu. 1827'de işini sürdürdüğü Boston'a taşındı ve 1841'de, 57 yaşında iken mahkemelerde suçlularla ilgilenmeye başladı. Augustus, bu ilgisinin ortaya çıkmasına sebep olan olayı birkaç yıl sonra yayımlanan küçük bir dergide şu şekilde anlatmıştır: *"1841 yılının Ağustos ayında, kilimli odanın kapısı açılıp perişan ve bitkin görünen ve daha sonra mahkûmlar için ayrılan sıraya oturan bir adam tarafından takip edilen görevli içeri girdiğinde mahkemedeydim. Adamın görünüşünden, suçunun alkole duyduğu zaaf olduğunu tahmin ettim ve birkaç dakika içinde kâtibin, sarhoşluk suçlamasını içeren iddianameyi okumasıyla tahminlerimde haklı olduğumu anladım. Oturum açık bir şekilde yürütüldü, ama ceza kararlaştırılmadan önce onunla birkaç dakika konuştum ve kurtulma umudunu henüz kaybetmemiş olduğunu fark ettim. Eğer cezaevinden kurtarılsa bir daha asla alkol almayacağını söyledi ve ses tonunda öyle bir dürüstlük, bakışlarında öyle kesin bir çözüm arayışı vardı ki, ona yardım etmeye karar verdim ve mahkemenin onayıyla ona kefil oldum. O tarihten üç hafta sonra ceza için mahkemede bulunmasına karar verildi. Taahhütnameyi imzaladı ve kendisine hâkim olan bir insan haline geldi; bu **denetimli serbestliğ**(*probation*)*

⁴¹Hill, bu tutumunu da şu ifadelerle ortaya koymuştur; "ceza; zayıflık, iyi niyetin suistimal edilmesi ve çözüme ulaşmak için mahkemenin sadece üzerine düşen görevleri yapması gerektiği anlamının çıkarsanabileceği bir nitelikte olmamalıdır." Dressler, **a.g.e.**, s. 11.

⁴²Dressler, **a.g.e.**, s. 11; Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 4; Page, **a.g.e.**, s.300; King, **a.g.e.**, s. 2.

*sona erme sürecinde, duruşma salonunda ona refakat ettim. Hakim, sıradan bir ceza olan hapis cezası yerine verilen taahhütten memnun kaldığını belirtti ve suçluyu peşin olarak ödenen ve toplamda 3.76 dolara mal olan bir para cezasına mahkum etti. Şüphesiz bu tedavinin sonucu olarak, adam, kendisine hâkimiyetini korudu ve gayretini sürdürdü, sarhoşluk probleminden kurtuldu”.*⁴³

Bu paragraftaki kullanımı ile Augustus, “denetimli serbestlik(probation)” kavramına ceza adalet sistemi çerçevesinde işlev kazandıran ilk kişi olmuştur⁴⁴. Onun yazılarından alınan bu seçmede, denetimli serbestlik tanımı kapsamında belirtilen temel özellikler olan “cezanın askıya alınması”, “hapse mahkûmiyet yerine toplum içinde özgürlük” ve “bu özgürlük için öne sürülen şartlar”ı açıkça görebiliyoruz. Augustus, suçlularla olan çalışmalarını bir tedavi-tretman(treatment) olarak görüyordu. Onun o dönemde yaptığı çalışmalar; psikoloji, psikiyatri ve sosyal hizmetlerin başlangıç dönemlerine rastlamaktaydı ve meslek haline gelmekten çok uzaktı, işte bu nedenle Augustus; denetimli serbestliğin öncüsü olarak anılmaktadır. Augustus tarafından uygulanan bu ilk örneklerde denetim ve rehberlik kavramları bulunmaktadır, ancak bunlar için mahkemeyi resmi olarak temsil eden bir görevli bulunmamaktadır. Bu örnekte, denetimli serbestlik sürecinde bulunan kişinin tatmin edici davranışlarda bulunmaması durumunda özgürlüğü geri alınır ve şahıs, cezaevinde cezasını çekmeye başlardı.⁴⁵

Sarhoşluk nedeniyle taşkın hareketlerde bulunan bir suçluya işe başlayan Augustus, kendisini denetimli serbestlik işine adadı. Yargılamanın amacının, kötü niyetle ya da intikam duygusuyla cezalandırmak değil suçluyu ıslah etmek ve suçu önlemek olduğunu ifade eden Augustus; suçluların, ıslah olması ve hayatlarını düzene sokmaları için başka bir insanın samimi ilgisinden başka bir şeye ihtiyaç duymadıklarına inanmaktaydı. Hakkında denetimli serbestlik kararı verilenlerden, gidecek evi olmayan bazılarına,

⁴³ Dressler, **a.g.e.**, s. 14; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 96.

⁴⁴ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 96; Dressler, **a.g.e.**, s. 14.

⁴⁵ Dressler, **a.g.e.**, s. 14.

ailesiyle yaşadığı büyük evinin kapılarını açtı, ihtiyacı olanları besleyip, giydirerek, bunları devam ettirebilmeleri için çalışmalarını sağladı. İlerleyen zamanlarda kadınlara ve daha sonra da çocuklara kefil oldu. Alkoliklerle, küçük çapta hırsızlık yapanlarla, ağır suçlularla ve hayat kadınlarıyla ilgilendi, ama her zaman suçluların, denetimli serbestlik koşullarını gerçekleştirmeyi vaat edecek nitelikte olduklarından emin olmak için büyük bir özen gösterdi ve bu sonuca ulaşmak için de şahsın kişiliğini, yaşını ve gelecekte hangi etmenlere maruz kalabileceğini göz önünde bulundurmaya çalıştı. Augustus, 18 yıl boyunca gönüllü bir denetimli serbestlik görevlisi olarak suçlularla çalıştı, bu süre içerisinde yaklaşık iki bin kişiye kefil oldu. Kayıtlarını tuttuğu ilk bin yüz kişiden sadece bir tanesi, şartları yerine getirmediği için bu kefaletten yoksun bırakıldı. Augustus'un 1859'da ölümünün ardından, çalışmaları 19. yüzyılın son çeyreğine kadar başka gönüllüler tarafından sürdürüldü. Ancak ne Augustus, ne de hemen ardından onu takip edenler mahkemelerin resmi temsilcileri değildi, dolayısıyla bugünkü denetimli serbestlik görevlilerinin sahip olduğu otorite ve destekten yoksunlardı.⁴⁶ 1869'da Massachusetts'te, yargılanan çocuklar hakkındaki isnadları araştırmak üzere bir görevlinin Eyalet Islah Meclisi'nde çalışmasını sağlayacak bir kanun kabul edildi. Görevli, duruşmalara katılmakla ve mahkemenin yönlendirmelerine göre çocuklarla ilgilenmekle yükümlüydü. Birkaç yıl içinde, yargılanan kızların ve erkeklerin üçte biri bu yolla denetimli serbestliğe tabi tutulmaya başlandı. Massachusetts eyaletinde 1878 yılında çıkarılan bir kanunla ceza mahkemelerinde ücretli bir denetimli serbestlik görevlisi görevlendirilmesine ilişkin yapılan düzenleme ilk kez Boston'da uygulanmaya başlandığında Amerika'da ilk resmi denetimli serbestlik görevlisi göreve başlamış oldu.⁴⁷ Kanunu hazırlayanlar, denetimli serbestlik için "cezalandırılmadan ıslah edilebileceği düşünülen insanların" seçilmesi şartını ekleyerek prosedürü açıkça belirlemişlerdi. Denetimli serbestliğe uygun olmak için gerekli şartlar ayrıntılı olarak belirtilmemiş, denetimli

⁴⁶ Dressler, **a.g.e.**, s. 16; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 97.

⁴⁷ Hamai ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 29; Diana Lewis, "What is Probation?", **Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science**, Vol. 51, New York 1960, s. 189; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 97.

serbestliğin, suçun vasıfları ile suç işleyen kişilerin özellikleri dikkate alınmaksızın herkes için uygulanabilmesi öngörülmüştü.⁴⁸ Boston yerel yöneticileri, denetimli serbestlik görevi için uygun kişiyi polis teşkilatından ya da halkın içinden seçerek görevlendirirdi. Bu kişi, emniyet müdürünün genel kontrolü altında olmalıydı. Görevleri; duruşmalara katılmak, suçlular hakkında araştırma yapmak ve suçluların denetimli serbestliğe uygunluğu hakkında yargılama makamına önerilerde bulunmak gibi sorumlulukları içeriyordu. Bununla birlikte bu görevliler, denetimli serbestlik sürecinde bulunanları yoklamak, onları cesaretlendirmek, yaptıklarını kontrol etmek ve bunları emniyet müdürüne rapor etmekle de görevli idiler. Görevliler, denetimli serbestlik sürecinde bulunan kişiyi, emniyet müdürünün de onayıyla tekrar tutuklama yetkisine sahipti; sonrasında ise tutuklamanın ya da hapis dışı bir cezanın, hapse çevrilmesi hususunda karar verme yetkisi mahkemeye verilmişti.⁴⁹ 1880’de denetimli serbestlik memuru görevlendirme yetkisi, Massachusetts’teki tüm şehir ve kasabalara yayıldı. Massachusetts’de 1891 yılından itibaren, denetimli serbestliğin tüm eyalet genelinde uygulanması sağlandı⁵⁰. Bu aşamadan sonra denetimli serbestlik görevlilerini yerel yönetimlerden ziyade mahkemeler tayin etmeye başladı. Bununla birlikte görevlilerin, polis teşkilatının çalışan üyeleri arasından seçilmemesi şartı getirildi ve bunun açık bir tehlike olduğu anlaşıldı. Memur hem kolluk alanında hem de mahkemede görevlendirilmemeliydi. 1898’de denetimli serbestlik uygulaması, temyiz mahkemelerine kadar ulaştı. Öte yandan denetimli serbestlik uygulaması, Amerika’nın başka bir yerinde yavaşça ortaya çıkmaya başladı. 1897’de Missouri, bir yıl sonra da Vermont’da bir kanun çıkarıldı. Bu kanuna; “denetimli serbestlik(probation)” ve “şartlı tahliye(parole)” terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığına ve henüz açıklığa kavuşturulmayan bir karışıklık yarattığına dikkat çekilerek “Mahkûmların

⁴⁸ Dressler, **a.g.e.**, s. 18-19.

⁴⁹ Henry C. Hemmenway, ABD’deki ilk kanuni denetimli serbestlik memurudur, buna karşın, Hemmenway sadece dört ay bu görevde kaldığı için genellikle E. H. Savage ilk denetimli serbestlik görevlisi olarak anılmaktadır. Önceki görevi emniyet müdürlüğü olan ve Hemmenway’i takiben göreve başlayan Savage, denetimli serbestlik memurluğunu, yıllık 1.500 dolar maaşla on dört yıl sürdürmüştür. Dressler, **a.g.e.**, s. 19.

⁵⁰ Lewis, **a.g.e.**, s. 189.

Şartlı Tahliyesi Kanunu(Parole of Prisoners Act)” adı verildi. 1899’da Illinois, Minnesota ve Rhode Adası; 1900’de de New Jersey gruba dâhil oldu. Bu ilk düzenlemelerde önemli farklılıklar bulunmakta idi. Illinois ve Minnesota’da sadece çocuklar bakımından denetimli serbestlik uygulaması yapılmıştı. Suçu kesin olarak kanıtlanmış olanları, denetimli serbestlikten mahrum bırakan Rhode Adası, uygunluk için sınırlamalar getiren ilk şehir olmuştur. Vermont, eyaletin yetki verdiği kanunlar çerçevesinde özerk çalışan, idarecilerini ve memurlarını kendisi atayabilen birimlerden oluşan bir eyalet teşkilatı projesine önayak olmuştur. Rhode Adası, bunun aksine, eyalet çapında ve eyalet denetiminde bir düzenlemeye öncülük etmiştir.⁵¹

Amerika’da çocuk yargılamasının bir parçası olarak ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz denetimli serbestliğin gelişimini hızlandıran, çocuk mahkemeleri hareketi olmuştur. 1899 yılında Illinois Chicago’da bir çocuk mahkemesi kuruldu. Denetimli serbestlik görevlileri, hakim tarafından tayin edilir ve ona karşı sorumlu tutulurlardı. Sadece parayla ilgilenen insanları çekeceği şüphesiyle bu görevlilerin maaşları kamu fonundan ödenmiyor, çalışma gönüllülük esasına dayanıyordu. Gönüllüler, sırf insanlığa hizmet etmenin keyfine varmak için çalışan yürekli kadınlar ve erkekler olmalıydı. Çocuk mahkemeleri hareketi ilerledikçe, çocuk suçlulara denetimli serbestlik uygulanması yetkisini veren mevzuat da gelişti. Öte yandan yetişkinler için uygulanan denetimli serbestlik daha yavaş gelişti. 1910’da sadece 21 eyalet ve Kolombiya bölgesi bu denetimli serbestlik kanununa sahipti. 1930’da sayı otuz eyalete çıktı ve Federal Ceza Mahkemeleri de denetimli serbestlik kanununu kullanmaya başladı. 1950’de yetişkinlere denetimli serbestlik uygulanması için izin veren kanun kırk dört eyalette yürürlükteydi. Bu eyaletlerin arasında Mississippi, Nevada, New Mexico ve Güney Dakota bulunmuyordu. Nevada kanunu 1951’de kabul etti. İki yıl sonra New Mexico’da, denetimli serbestliğin hakimlerin takdirine bırakıldığı, yetişkinlere yönelik denetimli serbestlik kanununu hazırlandı. 1955’te Güney Dakota, bir

⁵¹ Dressler, **a.g.e.**, s. 20.

sene sonra da Mississippi denetimli serbestliği kabul eden eyaletler arasına girdi. Gelişimi uzun zaman almış olsa da, 1950'lerde her eyaletin en azından belirli mahkemelerinde hem çocuk hem de yetişkin suçlular hakkında denetimli serbestlik uygulanması yetkisini tanıyan kanun yürürlüğe girmişti.⁵²

Denetimli serbestliğin kurumsal olarak uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda, hararetle tartışılan bir konu, hakimlerin cezayı erteleme hususunda verdikleri kararın kanuni bir düzenlemeye dayanmaması, örf ve adet hukukundan kaynaklanan bu yetki ile cezaları süresiz veya takdir ettikleri bir süre boyunca erteleyebilmeleriydi. İngiliz hukukçuları süresiz erteleme konusunda bir yetkileri bulunmadığını düşünürlerken, Amerika'lı hukukçular arasında görüş birliği bulunmamaktaydı. Amerika'da yargılama makamları arasında ortaya çıkan çelişki 1916 yılında Amerikan Yüksek Mahkemesi tarafından oybirliği ile verilen bir karar ile giderildi. Yüksek mahkeme; yerel mahkemelerin cezayı geçici olarak ya da belirsiz bir süre için erteleme yetkisinin olmadığını belirterek, mahkemelerin kanunlara uyulmasına sürekli olarak karşı çıkılmasına neden olabilecek tarzda rastgele bir takdir yetkisine sahip olmadığını, ertelemeye ancak belirli bir süre ile sınırlı olarak hükmedilebileceğine karar verdi.⁵³

⁵² Lewis, **a.g.e.**, s. 190; Denetimli serbestliğin Amerika'daki gelişim sürecini incelerken, Charles Lionel Chute'tan da bahsetmek yerinde olacaktır. Chute, Ulusal Denetimli Serbestlik Kurumu(NPA-National Probation Association)'nu kurdu ve 1921'de kurumun yetkili müdürü oldu. 1948'deki emekliliğine kadar bu statüyle hizmet etti. Sonraları Ulusal Denetimli Serbestlik ve Şartlı Tahliye Kurumu(National Probation and Parole Association) olarak adlandırılan kurumun şefi olarak kararlı ve eğitici bir kampanya yürüttü ve baş kurucu, girişimci ve halkla ilişkiler adamı olarak tanındı. NPA, birçok alanda denetimli serbestliğe duyulan ihtiyacı belirleyen sayısız araştırma yaptı. İslah görevlilerinin görüş alışverişi yapabileceği birçok kongre düzenledi. Zorlu ve kayıtsız hakimleri, mahkemelerinde denetimli serbestlikten faydalanmaları için ikna etti. Chute 1953'te ölmeden önce, bu alandaki çalışmalarına hız vererek çeşitli düzenlemeler yaptı. Ona göre; *"kesin olarak suçlu bulunan şahısların çoğu zaman toplumda bulunmaya devam etmelerinin bir risk teşkil ettiğinin kabul edildiği, ancak hapisle sonuçlanacak mahkumiyetin, suçlunun ailesi ve sosyal çevresi üzerinde yaratacağı tarifsiz etkinin dikkate alınmadığı, toplum eğer suçlunun varlığı ile büyük bir tehlikeye girmeyecekse ve suçlu kurallara bağlı kalarak yaşayacağına dair inandırıcı bir teminat sunarsa, ona toplum içerisinde kalma şansını gözetim ve rehberlik dâhilinde vermek hem topluma hem de şahsa büyük yarar sağlayacaktır."* Chute, bu düşünceleri ve çalışmaları ile denetimli serbestliğin başlı başına bir alan ve meslek olduğu bilincini oluşturarak, modern denetimli serbestliğin öncülerinden olmuştur. Dressler, **a.g.e.**, s. 21; Daha geniş bilgi için bkz. Chute- Bell, **a.g.e.**, s. 66vd.

⁵³ Söz konusu karar ve öncesindeki süreçlerle ilgili olarak bkz; Dressler, **a.g.e.**, s. 21-22.

Ç. Denetimli Serbestliğin Uluslararası Belgelerdeki Gelişimi

Tarih içerisinde, ülkelerin hukuk sistemlerinde uygulanmaya başlayan denetimli serbestlik örnekleri, zamanla uluslararası belgelerde de yer bulmuştur. Burada, Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi bünyesinde düzenlenen bir takım uluslararası belgeler kısaca incelenecektir. Belgelerin içeriğine ilişkin ayrıntılar, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ilgili konu bağlamında ayrıca irdeleneceğinden bu bölümde belgelerin genel esaslarına değinilmekle yetinilecektir.

1. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Tarafından Kabul Edilen Tavsiye Kararları

1934 yılında Milletler Cemiyeti döneminde **“Mahpusların İyileştirilmesi İçin Minimum Standart Kurallar”**, o tarihte Uluslararası Ceza ve Cezaevi Komisyonu’nun bir fikri olarak hazırlanmış, 1955 tarihinde Cenevre’de yapılan suçların önlenmesi ve suçluların ıslahı konulu birinci Birleşmiş Milletler Konferansı’nda kabul edilerek 1957 tarihli tavsiye kararı ile onaylanmıştır. 1977 yılında ise suç isnadı olmaksızın gözaltına alınan ya da hapsedilen kişilerle ilgili olarak bir tavsiye kararı kabul edilerek standartlara eklenmiştir. Söz konusu belgenin 65 ve 66. maddelerinde mahkumların iyileştirilmesine yönelik standartlar düzenlenirken; 79, 80 ve 81. maddelerinde mahkumların tahliye sonrasında topluma kazandırılmaları ve buna resmi ve özel kuruluşların yardım etmesini, onlara geçimlerini sağlamaları için yeterli vasıtaların sağlanması gerektiğine ilişkin standartlar belirlenmiştir.⁵⁴

1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve “Tokyo Kuralları” olarak da bilinen ve tavsiye kararı niteliğinde olan **“Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları”**nda hapis

⁵⁴ Belgenin tam Türkçe metni için bkz: Necati Nursal, **Uluslararası Cezaevi Standartları**, Ankara 2006, s. 309vd.

dışı tedbirlerin kullanılmasına ilişkin temel prensiplerin hapis cezasının uygulamasını azaltmak, ceza adaletinin yerine getirilmesinde ve özellikle suçluların iyileştirilmesi konusunda toplumun daha fazla katılımının sağlanması, ayrıca suçlular arasında topluma karşı sorumluluk duygusunun geliştirilmesi gibi amaçlarla ilgili standartlar belirlenmiştir. Bu kapsamda denetimli serbestliği de ilgilendiren bir dizi standart kurallar düzenlemiştir.⁵⁵

2. Avrupa Konseyi Tarafından Kabul Edilen Sözleşmeler ve Tavsiye Kararları

Konumuzla ilgili olarak kabul edilen “sözleşme” niteliğindeki tek belge olan ve Avrupa Konseyi tarafından 1964 yılında kabul edilen “051” numaralı **“Şartla Mahkum Edilen veya Şartla Salıverilen Suçluların Gözetimi Hakkında Avrupa Sözleşmesi”**nde, bir mahkeme tarafından suçlu bulunan ancak ceza verilmeyerek denetimli serbestlik altına alınan suçlular ile ertelenmiş bir cezaya mahkum edilen suçlular veya koşullu olarak salıverilen suçlularla ilgili olarak yapılacak gözetimin şartlarının belirlenmesine ve suçluların sosyal rehabilitasyonunu ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla yönelik akit devletler arasında işbirliği ve yardımı esas alan kurallar sıralanmıştır.⁵⁶ Bu sözleşme akit tarafların söz konusu ceza adalet kurumlarının etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla, birbirlerine gerekli olan yardımı yapmayı taahhüt altına almak amacıyla imzalanmıştır. Bu yardımın kapsamı da 1. maddede: *“Akit taraflar, 2. maddede gösterilen koşullar çerçevesinde suçluların sosyal rehabilitasyonu için birbirlerine gerekli olan yardımı yapmayı taahhüt ederler. Bu yardım, söz konusu suçluların sosyal yaşama tekrar adapte olmalarının ve bunu iyi yürütmelerinin kolaylaştırılması ve gerekli olduğunda da, ya cezaya mahkûm edilmeleri ya da daha önceden verilmiş olan cezalarının çektirilmesi amacıyla, davranışlarının izlenmesi şeklinde tasarlanmış bir gözetim biçiminde olacaktır.”* şeklinde ifade edilmiştir. Sözleşme 13.09.1965 tarihinde

⁵⁵ Belgenin tam Türkçe metni için bkz. Nursal, **a.g.e.**, s. 332vd.

⁵⁶ Belgenin orijinal metni için bkz: (Erişim) <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=051&CM=0&CL=ENG> 13.01.2011. Ayrıca belgenin tam Türkçe metni için bkz: (Erişim) <http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas188o.htm>, 11.01.2011; Nursal, **a.g.e.**, s. 275vd.

Türkiye tarafından imzalanmış, ancak TBMM tarafından onaylanmadığı için Türkiye akit devlet konumuna gelmemiştir.⁵⁷ Sözleşme hükümlerinde, akit devletlerden birinde, bir mahkeme tarafından suçlu bulunup da kendisine ceza verilmeksizin denetimli serbestlik altına alınmış olan veya ertelenen bir hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm edilmiş veya mahkûm edildiği cezasının infazının kısmen veya tamamen şartlı olarak ertelenmesine, ceza verildiği sırada veya sonradan karar verilmiş olan suçluların diğer akit devletlerin sınırları içerisinde infaz işlemlerinin yapılması ve denetimli serbestlik altında tutulmasına yönelik akit devletlerin sorumluluk üstlenmesi öngörülmektedir. Kanımızca Türkiye, o tarihlerde diğer bir çok Avrupa Konseyi üyesi ülkesinde bulunan denetimli serbestlik ve benzeri müesseselere mevzuatında yer vermemesi ve sözleşmenin egemenlik haklarını ihlal edeceği gerekçeleriyle sözleşmeyi onaylamamıştır.

1965 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince **“Üye Devletlere, Cezanın Ertelenmesi, Denetimli Serbestlik ve Hapis Cezasına Alternatifler Hakkındaki Tavsiye Kararı(Recommendation 65)”**nda; suçlular hakkında hürriyeti bağlayıcı cezaların ancak cezanın amaçlarına ulaşılması için gerekli görüldüğünde, özellikle suçun tekrarlanması ve suçlunun kendi gidişatının düzenlenmesini sağlayacak şekilde hükmedilmesini düşünerek, ilk defa suç işleyenler bakımından hapsedmenin zararları dikkat alınarak denetimli serbestlik ve diğer benzeri tedbirlerin uygulamaya konulması konusunda tavsiyeler yapılmıştır.⁵⁸

1965 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan **“Üye Devletlere, Koşullu Olarak Salıverilen veya Şartlı Cezalandırılanların Tahliye**

⁵⁷ Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelerden İngiltere, Andora, Ermenistan, Fransa, İsviçre, İspanya, San Marino, Rusya, Romanya, Polonya, Norveç, Monaco, Moldovya, Letonya, Litvanya, Liechtenstein, İrlanda, İzlanda, Bulgaristan ve Gürcistan sözleşmeyi imzalamamıştır. Almanya, Danimarka, Yunanistan ve Malta ise aynen Türkiye gibi sözleşmeye imza atmalarına karşın onaylamadıkları için akit devlet konumuna gelmemişlerdir. Diğer ülkeler ise sözleşmeyi imzalamışlar, ancak kimi çekincesiz, kimi de bazı çekincelerle farklı tarihlerde onaylayarak akit devlet konumuna gelmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Erişim) <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=051&CM=0&DF=&CL=ENG>, 12.01.2011.

⁵⁸ Tören, **a.g.e.**, s. 248; Ayrıca belgenin tam Türkçe metni için bkz. Nursal, **a.g.e.**, s. 226vd.

Sonrası Gözetimi ve Korunması İçin Alınan Tedbirlerin Pratik Organizasyonu Hakkındaki Tavsiye Kararı(Recommendation 70)” ve 1973 yılında gene komitece alınan ***“Üye Devletlere Suçlularla Grupsal ve Toplumsal Çalışmalar Hakkındaki Tavsiye Kararı(Recommendation 73)***”nda denetimli serbestlik kapsamında yapılacak çeşitli uygulamalara ilişkin tavsiyeler sıralanmıştır.⁵⁹

1976 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince ***“Üye Devletlere Hapis Cezasına Alternatif Belirli Ceza ve Tedbirler Hakkında Tavsiye Kararı(Recommendation 76)***”nda, bir çok mahsurları bulunan hapis cezası verilmesinden toplumun güvenliğini tehlikeye atmaksızın, cezanın ertelenmesi ve denetimli serbestlik gibi uygulamaların yanında yeni tedbirlerin de teşvik edilerek, hapis dışı tedbirlerin suçluların rehabilitasyonu amacına daha iyi hizmet etmesi ve hapisten daha az maliyetli olması nedeniyle yaygınlaştırılmaları tavsiye edilmiştir.⁶⁰

1987 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan tavsiye kararı niteliğindeki ***“Avrupa Cezaevi Kuralları(Recommendation 87)***”nın 87, 88 ve 89. maddelerinde, hükümlülerin cezaevi sonrasında topluma ve aile yaşamına uyumlarının kolaylaştırılması, uzun süreli hapis cezasına mahkum olanların etkili bir sosyal desteği de içeren bir denetim altında koşullu olarak salıverilmelerini ve tüm salıverilenlerin toplumdaki yerlerini alabilmelerini temin etmek için sosyal hizmetler ve diğer kuruluşlarla yakın bir işbirliği sağlanması için tavsiyeler bulunmaktadır.⁶¹

1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan ***“Üye Devletlere Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı(Recommendation 92)***”nda hapis dışı yaptırımların ceza adaleti

⁵⁹ Belgenin tam Türkçe metni için bkz: Nursal, **a.g.e.**, 206vd. ile 186vd.

⁶⁰ Belgenin tam Türkçe metni için bkz: Nursal, **a.g.e.**, 181vd.

⁶¹ Belgenin tam Türkçe metni için bkz. Nursal, **a.g.e.**, 138vd.

içerisindeki önemi vurgulanarak, bunların daha etkin ve yaygın olarak uygulanması için çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır.⁶²

1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan **“Ceza Ve Tedbirlerin Uygulanmasıyla İlgili Personel Hakkındaki Tavsiye Kararı(Recommendation 97)”** ve gene komitenin 1999 tarihli “Ceza İşlerinde Arabuluculuk” konulu tavsiye kararı(R. 99) da denetimli serbestlik kurumu ile ilgili tavsiyeler içermektedir.⁶³

1999 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen **“Cezaevlerinin Aşırı Kalabalıklaşması ve Cezaevi Mevcudu Enflasyonu Hakkındaki Tavsiye Kararı(Recommendation 99)”**nda hapsedmeye alternatif yaptırım ve tedbirlerin ceza adaletinin daha iyi işlemesi için artırılmasına ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır.⁶⁴

2000 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen **“Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkında Avrupa Kurallarının Uygulamasının Geliştirilmesi Konulu Tavsiye Kararı(Recommendation 2000)”**nda, kamusal ceza ve tedbirlerin daha etkin ve daha geniş olarak uygulanması için yeni imkanların ortaya çıktığı, bunların daha etkin bir şekilde uygulanması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği, belirsiz süreli kamusal cezaların ancak çok istisnai durumlarda uygulanması gerektiği, tutuklamaya alternatif tedbirlerin geliştirilmesinin gerektiği, bir hapis cezasına hükmedilmeksizin de müstakil olarak denetimli serbestliğe hükmedilebilmesinin gerektiği, hapis cezalarının infazının hükümlüye yüklenen bazı koşullar altında ertelenebilmesinin gerektiği, kamu hizmeti yaptırımı ve mağdurun zararının tazmini gibi uygulamaların geliştirilmesi gerektiği gibi hususlarda ayrıntılı tavsiyelerde bulunmaktadır.⁶⁵

⁶² Belgenin tam Türkçe metni için bkz. Nursal, **a.g.e.**, 110vd.; Kayıhan İçel, Yener Ünver, **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 5-Suç Politikası, Claus Roxin’e Armağan**, Ankara 2005, s. 307vd.

⁶³ Belgelerin tam Türkçe metinleri için bkz: Nursal, **a.g.e.**, 89vd.

⁶⁴ Belgenin tam Türkçe metni için bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 69vd.

⁶⁵ Belgenin tam Türkçe metni için bkz: Nursal, **a.g.e.**, 58vd.

2006 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen **“Avrupa Cezaevi Kuralları 2”(Recommendation 2006-2)**’nda 1987 tarihli tavsiye kararlarını tamamlayıcı nitelikte kuralları belirlenmiş, genel olarak hapis cezasını en son çare olarak görülmesini ve mahkumların yararlı faaliyetlerle yeniden toplumla bütünleşmesine, kendilerine insanca muamele edilmesine yönelik tavsiyeler yapılmıştır.⁶⁶

2008 yılında Avrupa Birliği Konseyince bir çerçeve karar olarak kabul edilen **“Seçenek Yaptırımların ve Denetimli Serbestlik Tedbirlerinin Denetimine Bir Bakışla Denetimli Serbestlik Kararlarının ve Yargıların Karşılıklı Tanınması İlkesinin Uygulanması Hakkındaki Avrupa Konseyi Çerçeve Kararı(2008/947/JHA 32008F0947)”**nda⁶⁷, Avrupa Birliğine üye olan devletlerin seçenek yaptırımlar ve denetimli serbestlik tedbirlerinin düzenlenmesi ve uygulanmasına ilişkin bir takım kurallar ve ilgili ülkelerin düzenlemelerinin diğer üye ülkeler tarafından kabul edilmesine ve yerine getirilmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Ayrıca çerçeve kararının 23. maddesinin 1. fıkrasına göre, bu karardaki hükümlerin üye devletlerde 06.12.2011 tarihinden itibaren 1964 tarihli “Şartla Mahkum Edilen veya Şartla Salıverilen Suçluların Gözetimi Hakkında Avrupa Sözleşmesi” hükümlerinin yerine uygulanacağı belirtilmiş olduğundan, 1964 tarihli sözleşmenin üye devler arasındaki uygulama bakımından 06.12.2001 tarihinden itibaren bir geçerliliği kalmayacaktır.

Son olarak 20 Ocak 2010 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen tavsiye kararı niteliğindeki **“Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları(Recommendation 2010)”** ile daha önce 1987 ve 2006 yılında kabul edilen “Avrupa Cezaevi Kuralları”na benzer bir metin denetimli serbestlik için hazırlanmıştır. Bu metin, özel olarak denetimli serbestlik kurumu ile ayrıntılı standart kuralların düzenlendiği en güncel uluslar arası

⁶⁶ Belgenin tam Türkçe metni için bkz: Necati Nursal, **Avrupa Cezaevi Kuralları ve Yorumu**, Ankara 2007.

⁶⁷ Belgenin orijinal metni için bkz: (Erişim), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:337:0102:0122:EN:PDF>, 01.01.2011.

belge niteliğindedir. Belgede denetimli serbestliğe ilişkin tanımlamalar, temel ilkeler, teşkilatlanma ve personel rejimi, raporlar, belirli bazı denetimli serbestlik uygulamaları, diğer kurumlarla ilişkiler gibi konularda asgari standart niteliğindeki kurallar belirlenmiştir.⁶⁸

III. DENETİMLİ SERBESTLİĞİN CEZA ADALET SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

A. Genel Olarak

Denetimli serbestliğin ceza adalet sistemi içerisindeki yerini belirleyebilmemiz; kavramı nasıl anladığımız ve kapsamını ne şekilde belirlediğimizle yakından ilgilidir. Yukarıda belirtildiği üzere modern anlamda denetimli serbestlik(probation), İngiliz ve Amerikan hukuku'nda ortaya çıkarak gelişmiş ve ilk zamanlarda, kişi hakkında yapılan yargılamanın, verilen hükmün açıklanmasının veya hapis cezasının ertelenmesi ve denetim süresi içinde kişiye bir takım yükümlülükler yüklenerek, resmi veya gönüllü bir görevlinin denetimi ve gözetimi altında bu sürenin geçirilmesinin sağlanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Sonraki süreçte ise kavramın anlamı ceza adalet sürecinin her aşamasında ilgilinin, hapsedilmek yerine belirli şartlar altında serbest bırakılması ve bu şartların yerine getirilmesi hususunda denetlenmesi şeklinde genişlemiştir. Yani kavramın özü; bir suç isnadıyla karşı karşıya kalan kişinin infaz kurumuna “kapatılmak” suretiyle toplumdan uzaklaştırılması yerine, toplum içerisinde belirli şartlar altında serbest bırakılarak denetlenmesi anlayışına dayanmaktadır. Denetimli serbestlik bu anlamıyla ne bir yaptırım türü, ne de bir infaz rejimi niteliğindedir. Bununla birlikte denetimli serbestlik; ceza adalet sisteminin bir parçası, bir ceza adalet yöntemi, aracı, kurumudur. Bu bölümde denetimli serbestliğin bu kapsamlı anlamının ceza adalet sistemi içerisindeki yeri irdelenecektir. Bu bağlamda öncelikle denetimli serbestliğin ceza adalet sistemi içerisindeki görünümü,

⁶⁸ Belgenin orijinal metni için bkz: (Erişim) <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575519&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>, 17.02.2010.

esasları, teşkilatlanma biçimleri ve personel rejimi ile ceza adalet sürecinin farklı aşamalarındaki uygulama biçimleri genel olarak incelenecek, devamında cezanın amacıyla ilgili teoriler bağlamında denetimli serbestlik kavramı incelenecektir.

B. Ceza Adalet Sisteminin Bir Parçası Olarak Denetimli Serbestlik

1. Denetimli Serbestlik Bir Yaptırım Biçimi midir?

Daha önce de açıklandığı üzere modern anlamda denetimli serbestlik; soruşturmanın veya kovuşturmanın, hükmün açıklanmasının veya belirli sürelerdeki hapis cezalarının ertelenmesi sürecine yardımcı bir kurum olarak ortaya çıkmış, bu süreçte bir yaptırım biçimi olarak dahi algılanmamıştır. Sonrasındaki süreçte ise tüm ceza adalet süreçlerinde kullanılan bir araç haline gelmiştir. Karşılaştırmalı hukuktaki örneklerine bakıldığında denetimli serbestlik (probation) adı altında uygulanan yaptırım biçimlerinin(örneğin İngiltere’de 2001 yılına kadar uygulanan denetimli serbestlik emri(probation order), Fransa’da uygulanan, gözetimli özgürlük, Amerika’da uygulanan şok denetimli serbestlik(shock probation), yoğun denetimli serbestlik(intensive probation supervision) gibi), daha çok hapis cezasına alternatif yaptırım biçimleri oldukları ve denetimli serbestlik şartlarının ihlali durumunda ilgilinin hapis cezası veya para cezası ile cezalandırıldığı görülmektedir. Bununla birlikte karşılaştırmalı hukukta günümüzde, geleneksel ceza hukuku yaptırımları olan hapis cezaları ve para cezalarına alternatif olarak uygulanan kamusal yaptırımlar ve cezalar bağlamında denetimli serbestliğin de bağımsız bir yaptırım türü olarak düzenlendiği görülmektedir.⁶⁹ Bununla birlikte son zamanlara denetimli

⁶⁹ Bu konuda 1965 yılında “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince Üye Devletlere, Cezanın Ertelenmesi, Denetimli Serbestlik ve Hapis Cezasına Alternatifler Hakkındaki Tavsiye Kararı”nda, 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Tokyo Kuralları olarak da bilinen “Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları”nda ve 1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan “Üye Devletlere Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”nda genel olarak kamusal yaptırımlar olarak hapis cezasına alternatif tedbirlerden bahsedilerek bunların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi hususunda kurallar ve tavsiyelere

serbestliğin daha çok toplum yaptırımları veya kamusal yaptırımlar olarak anılan ve suç niteliğindeki eylemlere karşılık, hapis cezası veya para cezası yerine toplum içinde uygulanması öngörülen yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin süreçlerde yer alan bir müessese olarak görülmesi eğilimi bulunmaktadır.⁷⁰ Bu yönüyle denetimli serbestlik, ceza veya tedbir niteliğinde bir yaptırım değil, ceza hukukunda bireyselleştirmenin zorunluluğuna dayanan⁷¹, kişinin özgürlük içinde ve mensup bulunduğu sosyal çevrenin koşullarından ayrılmaksızın iyileştirilmesini mümkün kılacak tedbirlerin uygulanmasını ifade eden kendine özgü bir kurumdur.⁷² Türk ceza adalet sisteminde de denetimli serbestlik başlı başına bir yaptırım biçimi olarak öngörülmemiş, daha çok toplum içinde uygulanması öngörülen yaptırım ve tedbirlerin yerine getirilmesine ilişkin tamamlayıcı bir ceza adalet aracı olarak düzenlenmiştir.

yer verilirken, 2000 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen “Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkında Avrupa Kurallarının Uygulamasının Geliştirilmesi Konulu Tavsiye Kararı”nda, bir hapis cezasına hükmedilmeksizin bağımsız bir ceza-yaptırım olarak denetimli serbestliğe hükmedilebilmesi tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye kararında öngörülen kamusal ceza ve tedbirlerin yerine getirilmesi, her ne kadar bizim anladığımız kapsamda denetimli serbestliğin alanına giriyor ise de, kararda denetimli serbestliğin bağımsız bir yaptırım hatta ceza olarak hükmedilmesine ilişkin düzenlemelerin yapılmasının tavsiye edilmesi, artık denetimli serbestlik adı altında, sırf toplum içinde denetimi içeren bağımsız yaptırım biçimlerinin de ceza adalet sistemlerinde yer alabileceğini göstermektedir. Belgelerin tam Türkçe metinleri için bkz: Nursal, **a.g.e.**, 58vd.; Karşılaştırmalı hukukta İngiltere, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, İrlanda, İsviçre gibi ülkelerde bağımsız bir yaptırım biçimi olarak denetimli serbestlik yaptırımının uygulandığı bilinmektedir. Erbaş(I), **a.g.m.**, s. 28; Kurt, **a.g.e.**, s. 67.

⁷⁰ Örneğin İngiltere’de, denetimli serbestlik 1991 yılına kadar, hapis cezası yerine verilen şartlı özgürlük anlamında iken, yapılan değişiklikle kamusal yaptırım(community order) niteliğini almış, bu şekilde 1907 tarihli kanun ile getirilen ve bir hüküm niteliğinde olmayan ancak suçlulara mahkemece verilecek olan bir cezanın yerine kendilerini değiştirme, ıslah etme imkanı veren bir emir niteliğindeki, 1991’deki bu değişiklikle bir tür yaptırım olarak anlaşılmaya başlanmıştır. 2001 yılında yapılan değişiklikle denetimli serbestlik yaptırımı(probation order) kavramının kullanımından tamamen vazgeçilerek, kamusal cezalar genel olarak “community sanctions” kavramı ile ifade edilmiş, bunlar da kamusal yaptırımlar-tedbirler(community orders) ve kamusal cezalar(community sentences) olarak ikiye ayrılmış, 2003 yılında yapılan ancak 2005 yılında uygulanmaya başlanan değişikliklerde ise “community orders” başlığı altında kamusal yaptırımlar düzenlenmiş, denetimli serbestlik tüm bu yaptırımların ve ceza adalet sürecinde toplum içinde denetleme içeren her türlü tedbirin yerine getirilmesi için öngörülen bir sistem halini almıştır. Bu nedenle son zamanlarda İngiltere’de denetimli serbestlik anlamına gelen “probation” kavramı yerine toplum adaleti anlamına gelen “community justice” kavramının kullanılması önerilmektedir. Daha fazla bilgi için çalışmanın ikinci bölümüne bakılmalıdır.

⁷¹ Dönmezer, **a.g.e.**, C. III, s. 7.

⁷² Centel, “Denetimli Serbestlik”, s. 533; Bu yönüyle “denetimli serbestlik cezanın yerini alan bir tedbir değildir”. Dönmezer, **a.g.e.**, C. III, s. 8.

2. Denetimli Serbestlik Bir İnfaz Biçimi midir?

Denetimli serbestlik; modern ceza adalet sistemlerindeki bazı uygulamalar bakımından bir infaz biçimi olarak görülebilir ise de salt bir infaz biçimi değildir. Çünkü denetimli serbestliğe ilişkin uygulamalar, mahkeme veya kimi zaman savcılıklar tarafından verilen kararların yerine getirilmesine eşlik eden uygulamalardır. Daha doğru bir deyimle denetimli serbestlik; infaz işlemlerini tamamlayan, içeriğinde; denetleme, rehberlik ve yardım kavramlarını da barındıran kendine özgü bir müessesedir. Günümüzde, kişinin bir suç isnadıyla kollukla karşı karşıya gelmesinden başlayıp, cezanın infazının tamamlanması sonrasındaki yardım hizmetlerine kadar çok geniş bir yelpazede uygulama alanı bulan denetimli serbestlik hizmetlerinin salt bir ceza infaz biçimi olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte denetimli serbestlik şüphesiz ceza yargılamasının bir parçası, bir infaz yöntemidir.⁷³

3. Denetimli Serbestliğin Benzer Kurumlarla İlişkileri

Denetimli serbestliğin ceza adalet sistemleri içerisinde uygulanmakta olan erteleme(hapis cezasının infazının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının ertelenmesi, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, duruşmanın ertelenmesi), şartla salıverilme, hürriyeti bağlayıcı cezaların özel infaz biçimleri, alternatif yaptırımlar ve güvenlik tedbirleri gibi kurumlarla ilgisi bulunmakla birlikte, günümüz uygulamalarında bu kurumların tamamının yerine getirilmesi süreçlerinde yardımcı bir kurum niteliğinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte denetimli serbestliğin ortaya çıktığı süreçte, hapis cezalarının denetimsiz olarak ertelenmesinin bir alternatifi olarak, kesin hüküm verilmesi öncesindeki aşamada davanın, yargılamanın veya hükmün ertelenmesi biçiminde anlaşıldığından, bu bağlamda değerlendirildiğinde denetimli serbestlikle klasik erteleme kurumları arasında bir çok fark tespit edilebilir.⁷⁴ Ancak biz bu çalışmada denetimli serbestliği en kapsamlı

⁷³ Çolak-Altun, **a.g.m.**, s. 10.

⁷⁴ Bu farklarla ilgili olarak bkz: Ataç, “Probasyon...”, s. 5-6.

anlamıyla kabul ettiğimiz için bu konuda bir açıklamada bulunmayacağız. Şartla salıverilme ve hürriyeti bağlayıcı cezaların özel infaz biçimleri ile modern denetimli serbestlik uygulamaları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, denetimli serbestliğin tamamlayıcı fonksiyonu göze çarpmaktadır.⁷⁵ Zira hükümlülerin ceza infaz kurumlarından koşullu olarak salıverilmesiyle birlikte öngörülen denetim süresinde belirlenen yükümlülüklerle uygun hareket edip etmediği ve bu sürenin iyi halle geçirilip geçirilmediğinin tespiti denetimli serbestlik uygulamaları kapsamındadır.⁷⁶ Gene hürriyeti bağlayıcı cezaların özel infaz biçimleri olarak günümüzde uygulanan, ev hapsi(konutta infaz), geceleri infaz, hafta sonu infaz gibi infaz biçimlerinin yerine getirilmesi süreçlerinde, hükümlü için öngörülen şartların yerine getirilip getirilmediğinin denetimi, hükümlülerin takibi, özellikle son zamanlarda yaygın olarak uygulanan elektronik izleme gibi bir çok uygulamanın denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirildiği bilinmektedir. Alternatif yaptırımlar ve güvenlik tedbirleri de, kişinin ceza infaz kurumu dışında toplum içerisinde belirli yükümlülüklerin yerine getirilmesi, belirli tedavi ve rehberlik şartlarına uyması amacıyla serbest bırakılmasını içerdiğinden, tüm bu yükümlülük ve şartların denetlenmesi süreçleri de günümüzde denetimli serbestliğin uygulama sahasına girmektedir. Sonuç olarak modern anlamda denetimli serbestlik; tüm bu kurumlardan farklı bir noktada, onları tamamlayıcı niteliği olan bir ceza adalet kurumudur.

C. Denetimli Serbestliğin Esasları

1. Amacı

Denetimli serbestliğin amacı, belirli bir suçu işlemiş olmakla birlikte, ıslahı mümkün görülen suçluların cezaevinin olumsuz etkilerinden uzaklaştırılarak, belirlenen yükümlülükler altında bir görevli tarafından etkin

⁷⁵ Geleneksel anlamda denetimli serbestlik ile şartla salıverilme arasındaki farklar, benzerlikler ve ilişkilerle ilgili olarak bkz: Ataç, “Probasyon...”, s. 6-7; A. Caner Yenidünya, Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Şartla Salıverme, İstanbul 2002, s. 22vd.

⁷⁶ Bununla birlikte bir ceza adalet yöntemi olarak denetimli serbestlik(probation) “hüküm stratejisi” iken, şartla salıverilme(parole) hükümlüye yavaş yavaş yararlı bir hayatı kazandıran/hazırlayan “ıslah stratejisi”dir. Schmallegger, **a.g.e.**, s. 512.

bir şekilde denetlenmesi, bu süreçte yapılacak maddi, manevi yardım ve destek faaliyetleriyle topluma yeniden kazandırılmasının sağlanmasıdır.⁷⁷ Bu yönüyle denetimli serbestliğin önde gelen amacı cezanın özel önleme amacını gerçekleştirmektir. Denetim süresi boyunca bir görevlinin denetimi altında bulunacak olan suçlu, davranış biçimlerini gözden geçirme ve hatasını düzeltme imkanı bulacaktır. Bu vesileyle denetimli serbestliğin ıslaha yönelik amacı, suçlunun yaşam tarzını değiştirme yönünde, içinde bir isteğin uyanmasıyla kendini göstermektedir. Bununla birlikte, ıslah sürecinde uygulanacak yükümlülüklerin, suçlunun kişiliğine, onu suça iten sebeplere yönelik eğilimlere bağlı olarak bireyselleştirilerek belirlenmesi, ıslah sürecini hızlandırıcı niteliktedir.⁷⁸ Denetimli serbestlikle kişinin bağımsız ve kurallara uygun bir hayata hazırlanması amaçlanır.⁷⁹

⁷⁷ Denetimli serbestlik, kişileri mümkün olduğunca, ceza yargılamasının sanık sujesi olmaktan uzak tutmak, bu kaçınılmaz ise o sanığı hapis cezasından kurtarmak istek ve idealinin ürünüdür. Çünkü hapishane, insanın özsaygısı üzerinde onulmaz yaralar açar, toplum ise o mahkuma damgalayıcı ve tecrit edici bir yaklaşım gösterir. Bu nedenle, yalnızca çok ciddi suçların failleri hapishaneye gönderilmeli; yani hapis cezası istisna olmalıdır. Whitehead-Statham, *a.g.e.*, s. 280.

⁷⁸ Erbaş(I), *a.g.e.*, s. 40-43; Semih Özmert, “Patronaj”, *Adalet Dergisi*, Y. 51, S. 11-12, Ankara 1960, s. 973; Abadinsky, *a.g.e.*, s. 110; İbrahim Usta, “Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri (Denetim)”, *Sesleniş Gazetesi*, 15 Aralık 2005, Yıl. 4, S. 45. s. 5; Ataç, “Probasyon...”, s. 6-7: 11-13; İbrahim Usta, Hakan Öztürk, “Denetimli Serbestlik”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 5, Sayı 13, Ağustos 2010, s. 6. Denetimli serbestliğin amaçları ve kapsamı bağlamında altı farklı modelden bahsedilmektedir. Bu modeller suçlu veya topluma veya her ikisine de önem veren modellerdir: **1. Rehabilitasyon modeli**; sosyal yardım modeli olarak adlandırılır. Bu modelde denetimli serbestlik görevlileri, suçlu ile daha fazla ilgili olup, toplum ile daha az ilgilenirler. Basit formuyla, bu model denetimli serbestliğin orijinal modelidir. Bu model John Augustus ile başlamıştır. Denetimli serbestlik görevlisinin yardım edeceği kişiye ne gerekiyorsa yapması ile alakalı, bireysel çaba ile işleyen bir modeldir. Bu rol için terminolojik terim koçluktur. Psikologlar ve sosyal çalışmacılar, danışman veya sosyal çalışmacı rollerinden yardımcı/koç rolüne geçmişlerdir. Bazı çalışmacılara göre, denetimli serbestlik görevlileri basit bir koçtan ziyade terapist olmalıdırlar. Denetimli serbestliğin görevi gerçeklik terapisini veya rasyonel duygusal terapiyi kullanmaktır. Diğer bazı çalışmacılara göre ise; görevlilerin eğitimleri ve zaman sıkıntısı yüzünden, memurların terapist olamayacağını belirtmişlerdir. Bunun yerine görevlilerin vaka idarecisi olması gerektiği vurgulanmıştır. Bazı araştırmacılara göre, son bulgular ve etkili müdahalelerle beraber denetimli serbestlik önümüzdeki dönemde rehabilitasyon modeline dönebilir. Etkili müdahaleler yoğun ve kognitif(davranışçı) olmalıdır. Suçluların kişiliği ve öğrenme stili uyumlu olmalı, suçlu ve terapist uyumlu olmalı, pozitif ve açık destek olmalı, eğitilmiş ve süpervize edilmiş terapistten yararlanılmalıdır. Bu koşullar tamamlanırsa, tekrar suç işleme oranı azalabilir, tekrar suç işlemenin tamamen ortadan kalkması beklenemez. Diğer olasılık ise denetimli serbestliğin medikal yöne doğru kaymasıdır. Bununla beraber asıl tıbbi model, anksiyete bozuklukları, hiperaktivite, depresyon gibi genellenmiş problemlerle uğraşmaktadır. Tedavi ise ilaçlarla sağlanmaktadır. İnsan davranışları psikiyatri ve nöroloji tarafından araştırılmaya devam edildikçe önümüzdeki yıllarda suçlu davranış biçimlerine tıbbi tedavi olanağı doğabilecektir. Ancak tıbbi tedavinin dezavantajı altta yatan problem ile ilgilenmemesidir. **2. Kanun yaptırımı(Kirli Harry) modeli**; önce uygulama sonra sorgulama modelidir. Bir başka deyişle “cezalandırma” modelidir. Bu modelde amaç; cezalandırma, sınırlandırma ve caydırma. Bu modelde denetimli serbestlik, yeterli derecede acı vermeli, suçluyu ve suçlu olabilecekleri caydırmalı, suçu araştırmak için fırsatları

Denetimli serbestliğin bir başka amacı toplumun korunmasıdır. Suçlunun cezaevinin olumsuz etkilerine maruz kalmaksızın uygulanacak ıslaha yönelik yükümlülük ve programlarla rehabilite edilmesi ve topluma yeniden uyumunun sağlanarak bu şekilde toplumun korunması sağlanır.

Denetimli serbestliğin bir diğer amacı da yeniden suç işlenmesinin azaltılmasıdır. Geleneksel cezalandırma yöntemlerinin, özellikle hapsetmek suretiyle cezalandırmanın çoğu zaman suçluları ıslah etmekten çok onların suçlu kişiliklerini besleyen bir etkide bulunduğu bilinmektedir. Cezaevlerindeki

sınırlamalıdır. Bu model için elektronik izleme, ev hapsi, yoğun gözetim gibi yöntemler kullanılır. **3. Kırık camlar(broken windows) modeli;** ABD’li suç psikologu Philip Zimbardo’nun 1969’da yaptığı bir deneyden ilham alınarak geliştirilmiştir. Deney sonucuna göre bir sokağın suç bölgesine dönüşme süreci önce tek bir pencere camının kırılmasıyla başlıyor. Çevreden tepki gelmez ve cam hemen tamir edilmezse, oradan geçenler o bölgede düzeni sağlayan bir otorite olmadığını düşünüyor, diğer camları da kırıyor. Ardından daha büyük suçlar geliyor; bir süre sonra o sokak, polislin giremediği bir mahalleye dönüşüyor. Bu modelde öncelik toplumun korunmasıdır. Suçluları ofiste izlemek ve denetlemek yerine komşuluk yoluyla izleme ve denetlemeyi öngörür. Yaptırım koşulları çabuk ve sert olmalıdır. Toplumda partnerler geliştirir, lider belirler ve denetimli serbestliğe iş koşullarını yerleştirir. Bu modelde, denetimli serbestlik görevlilerinden, polisle işbirliği yapmaları, şiddete çabuk tepki vermeleri ve riskli suçluları araştırıp belirtmeleri beklenir. Bu modelin dezavantajı yüksek maliyet, suç ve uyuşturucu kullanımında kaybedilen savaştır. **4. Toplumu koruma(protect community) modelinde** ise; denetimli serbestlik görevlileri aktif olmalıdır ve aktif denetim yapmalıdır. Aktif denetimin anlamı, görevliler resmi olmayan metotları kendi vakalarında sosyal kontrol için sürdürmelidirler. Mahkeme sadece kaçan kişilere veya toplum güvenliğine önem vermelidir. Bu modelin dezavantajı sadece iki amacı gütmesidir, ayrıca denetimli serbestlik görevlisi birden limitsiz bir kişi haline dönüşebilir. Denetimli serbestlik orta yaptırım setinin bir parçası olmalıdır. Hapsedilme ve basit denetimli serbestliğin arasında bir yerde olmalıdır. Bunun dezavantajı ise suçlular yoğun denetim altında olsalar bile cezaevine girme ve denetimli serbestlikten kaçma vakalarının yaşanmasıdır. **5. Onarıcı adalet(restorative justice) modeli;** suçlu kadar mağdur ve toplumsal adalet kavramlarına odaklanır. Mağdura verilen zararı telef etme ve mağdur ile suçlu arasında uzlaştırıcı olma görevi önemlidir. Bu model gelişmiş rehabilitasyondan çok geleneksel rehabilitasyonu kullanır. Geleneksel rehabilitasyondan kasıt toplum üyelerinin yaptırım uygulaması ve kontrol etmesidir. Ancak bu modelin dezavantajı, artık komşuluk ilişkileri ve tanıdık market çalışanlarının yerini internetin almasıdır. Bir başka problem ise toplum üyelerinin, yaptırımı yerine getirip getirmediğinin izlenememesidir. Diğer bir problem ise suçluların her zaman zararı ödemek için para yatırmamalarıdır. **6. Dengeli yaklaşım(balanced approach) modeli;** rehabilitasyon modeli, onarıcı adalet modeli ve kanun yaptırımı modelinin birleşiminden oluşur. Rehabilitasyon modelinden aldığı, suçluların problemleri için belirli yerlere müracaat etmelerini sağlamaktır. Onarıcı adalet modelinden mağdur ve zarar ödeme kavramlarını ödünç alır. Kanun yaptırımı modelinden denetimli serbestlikteki hükümlülerin özgür olduğu varsayımını alır ve kabahatlerinin karşılığını ödeme kavramını alır. Bu yaklaşımın dezavantajı ise kişinin seçimine göre kabahatinin sorumluluğunu alması durumu olduğundan, model problemlere önem vermez ve problemleri yok etmez. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: YURTSEVEN, a.g.e., s. 20-22; John T. Whitehead, Michael C. Braswell, “Future of Probation: Reintroducing the Spiritual Dimension into Correctional Practice”, **Georgia State University, Criminal Justice Review**, Vol. 5, Number 2, Autumn 2000, 207vd., (Erişim) <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/crmrev25&div=18&id=&page=>, 24.04.2010.

⁷⁹ Abadinsky, a.g.e., s. 110.

kötü şartlar ve mahkumun diğer mahkumlarla ilişkisi, bu süreç içerisinde ne kadar etkili bir tedavi programı uygulanırsa uygulansın, kişinin psikolojik olarak yaralanmasına sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalar ve tecrübeler, hapsedmek suretiyle cezalandırmanın yeniden suç işleme oranlarını azaltmadığı gibi çoğu zaman artırdığını ve ilk defa suç işleyen bazı mahkumların bile cezaevinden birer suç makinesine dönüşerek topluma döndüklerini göstermektedir. Denetimli serbestliğin özünde her ne kadar denetim bulunmakta ise de, bu denetim baskı şeklinde değil, suçlunun kişisel ve sosyal özelliklerine uygun olarak ıslaha yardım edecek bir şekilde yapıldığı takdirde yeniden suç işlenmesini engelleyecek mahiyette olacaktır.⁸⁰

Denetimli serbestliğin bir başka amacı cezai yaptırımların mümkün olduğunca toplum içerisinde çektirilmesi suretiyle, hürriyeti bağlayıcı cezalara ancak zorunlu olması durumunda son çare olarak başvurulmasının sağlanmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza kanunlarında, hapis cezalarına alternatif mahiyette olacak ara yaptırımlar-cezaların(intermediate sanctions-punishment) düzenlenmesi ve bunların suç tipleriyle bağlantılı olarak çeşitlendirilmesi gerekmektedir.⁸¹ Denetimli serbestliğin bu amacı, hapis cezalarının aksine yaptırımların toplum içerisinde yerine getirilmesini sağlaması nedeniyle, cezanın toplumda görünür kılınması ve toplumun suçların bir karşılığının olduğunu görmeleri suretiyle adaletin gerçekleştiğine dair inancın gelişmesine de katkıda bulunur.

Suçluların, işledikleri suçların mağdurları ve toplum üzerindeki etkileri konusunda bilinçlenmelerinin sağlanması ve bu yolla mağdurların korunması denetimli serbestliğin bir başka amacıdır. Denetimli serbestlik kapsamında uygulanacak yükümlülükler ve ıslah programları sayesinde suçlulara,

⁸⁰ Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 43.

⁸¹ Bununla birlikte hapis cezasına alternatif mahiyetteki bu kurumlar suçluya karşı merhamet duygularından esinlenen lütuflar niteliğinde değildir; suçluluğu azaltmada suçluyu iyileştirmede etkili tecrübe ve birikimlerin getirdiği ceza hukuku tedbirleridir ve ceza hukukunun faydacı karakterine tamamen uygun bulunmaktadır. Çolak-Altun, **a.g.m.**, s. 9.

mağdurları anlamaları, kendi eylemleri dolayısıyla meydana gelen kötülüğün farkına varmaları sağlanır. Bu doğrultuda mağdur ve suçlu arasında yapılan arabuluculuk faaliyetleriyle hem suçluya, mağdura verdiği zararı telafi etme, hem de mağdura, suçlunun cezalandırılması sürecine katkıda bulunma imkanı sunulur.

Denetimli serbestliğin dolaylı amacı ise cezaevlerindeki yoğunluğun azaltılmasıdır. Gerçekten de hapis cezasına alternatif yaptırımlar genelde toplum içerisinde denetimli serbestlikle birlikte yerine getirildiğinde hapsedme oranlarının ve cezaevlerindeki yoğunluğun azaltılması sağlanacaktır. Bu yolla zorunlu olarak hapis cezasına mahkum olan suçluların cezaevlerinde daha az kötü şartlar altında, daha etkili bir tretmana tabi tutularak cezalandırılmalarının yolu açılacaktır. Hapis cezalarının azaltılması, hapsedme maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle ceza adalet sisteminde ekonomik olarak da bir rahatlamaya neden olacaktır.

Denetimli serbestliğin yukarıda sıralanan amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için; sıhhatli ve rasyonel bir hukukî çerçeveye sahip olması, ceza yaptırımının araştırma ve ankete dayalı olarak saptanması, suçluların gözetimi ve denetimi konusunda rasyonel ilkeler belirlenmesi, yetenekli personel istihdamı, sağlıklı ve etkili bir organizasyonun bulunması şartlarına bağlıdır.⁸²

2. Temel Özellikleri

Denetimli serbestliğin temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür⁸³: 1. Suç niteliğindeki eylemin karşılığı olarak veya ceza adalet sürecinde bir yaptırım olarak kişinin infaz kurumuna alınarak özgürlüğünün önemli ölçüde sınırlandırılması yerine bu özgürlüğün toplumsal ortamda kalarak göreceli olarak daha az kısıtlanması⁸⁴, 2. Hüküm öncesinde yapılan

⁸² Tören, Kriminoloji, s. 240.

⁸³ Gandini, **a.g.e.**, s. 44; Ataç, “**Probasyon...**”, s. 3vd.; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 119vd.; Tören, **a.g.e.**, s. 244vd.

⁸⁴ Amerika’da denetimli serbestlik bağlamında özgürlüğün kısıtlanmasıyla ilgili üç teoriden bahsedilmektedir. Bunlar: **1. Koşullu ayrıcalık teorisi(conditional privilege teory)**; buna göre

bir araştırmaya dayalı olarak, ancak ıslahına yardımcı olacağı düşünülen ve toplumda ciddi bir zarar riski oluşturmayacak suçlular hakkında uygulanması,⁸⁵ 3. Hüküm öncesinde suçluyla ilgili olarak yapılan araştırmaya dayalı olarak hazırlanan raporlar doğrultusunda, suçlunun kişisel özellikleri, ahlaki eğilimleri ve suça etki eden sebepler dikkate alınarak onun ıslahına yönelik en uygun toplum yaptırımının seçilmesi, 4. Suçluya bahşedilmiş bir hak olarak değil, şartlar uygun olduğu takdirde hakimın takdirine bağlı olarak verilmesi, 5. Çoğu zaman yaptırıma ilişkin yükümlülüklerin belirlenmesinde suçlunun bir şekilde muvafakatının aranması, 6. Suç karşılığında hapis cezasına seçenek olarak veya suç karşılığında bağımsız alternatif bir yaptırım olarak belirli yükümlülükler içeren bir serbestlik kararı olarak verilmesi, 7. Denetim süresi içerisinde kişinin tabi tutulduğu yükümlülüklerle uyup uymadığının denetlenmesi ve ihtiyacı olan psiko-sosyal yardım ve rehberliğin sağlanması, 8. Yükümlülüklerin mazeretsiz olarak ihlali durumunda kişinin hapis cezasına veya başka bir cezaya hükmedilmesi, 9. Denetimin ve yardımın bu konuda uzman bir birim ve görevliler tarafından yerine getirilmesi.

3. Ceza Adalet Sistemine Katkısı

Modern anlamda denetimli serbestliğin ceza adalet sistemlerine bir çok katkısı bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Denetimli

denetimli serbestlik suçlu tarafından kazanılmış bir hak değil, yargılama makamı tarafından verilmiş bir lütuf, ona tanınan bir ayrıcalıktır. **2. Sözleşme teorisi(contract theory)**; buna göre suçlu ile yargılama makamı arasında denetimli serbestlik koşullarını içeren bir sözleşmeyi imzalaması karşılığında bu haktan yararlanması mümkündür. **3. Gözetim altında tutma teorisi(custody theory)**; buna göre ise denetimli serbestlik hapis hane yerine suçlunun toplum içerisinde anayasal hakları kısıtlanmış bir kişi olarak denetim altına alınmasıdır. Abadinsky, **a.g.e.**, s. 119.

⁸⁵ “Probation’dan yararlandırılacak suçluların seçimi, kişinin potansiyel intibak ve uyum yetenekleri ile bu kurumda başarı gösterebilme derecesine dayandırılmalıdır. Bu konuda aşağıda yer alan faktörler göz önünde tutulmalıdır: 1. Suç olgusu, failde var olan hareket biçiminin bir tezahürü mü, yoksa tesadüfi bir durum sonucu mu? Suç mala karşı mı işlenmiş? Şahsa karşı işlenmiş ise, yaralama veya şiddet kullanımı var mıdır? 2. Suçluda yerleşik olan hareket biçimi; hissi ve psikişik temayüller; suçlunun kendisi ve içinde bulunduğu durum hakkındaki fikri; kendisinde bir değişiklik gereğine sahip olup olmadığı, değişme konusundaki iradesi; yardımdan yararlanma yoluyla kendisini değiştirebilme yeteneği, 3. Suçun ilk defa işlenip işlenmediği ve bu gibi hareketin tabiat ve devamlılık derecesi, 4. Tahsil, çalışma, askerlik hizmeti ve boş zamanları değerlendirmesi incelenerek, suçlunun dengesi, saikleri ve yetenekleri konusunda bilgi, 5. Suçlunun kamusal otoritelere ve sosyal kısıtlamalara karşı olan fikri tutumu ile değişmeye olan arzusu.” Tören, **a.g.e.**, s. 244-245.

serbestlik, yaptırımlara yönelik bir bireyselleştirme aracıdır. Bu yönüyle insan davranışının derin sebeplerini muğlaklıktan uzak bir şekilde anlamaya çalışmak ve bu sebepleri kişiye uyarlamak amacıyla, suçlunun fiilini kişisel ve sosyal bağlamı içinde analiz eden ve gerekli görüldüğü durumlarda karardan önce mahkemeye sunulan hüküm öncesi raporlarla, suçun ve cezanın bireyselleştirilmesinde merkezi bir rol oynar.⁸⁶ 2. Denetimli serbestlik, özgürlüğü tamamen ortadan kaldırmadığı ve denetim altında sınırlandırdığı için hapis cezalarından daha insani bir uygulamadır. 3. Denetimli serbestlik, tesadüfi veya ilk defa suç işleyen suçluların hapsedilmesi suretiyle onları damgalamak ve cezaevlerinin olumsuz şartlarıyla baş başa bırakmak yerine, toplum içerisinde eylemlerinin sonuçlarına belirli yükümlülükleri yerine getirmek suretiyle katlanmalarını sağlar. 4. Denetimli serbestlik, suçlunun ıslah sürecini ve topluma uyumunu kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. 5. Denetimli serbestlik, yeniden suç işleme oranlarının azaltılmasına katkıda bulunur. 6. Denetimli serbestlik, suçluyu ailesinden, sosyal ortamından ve işinden tamamen uzaklaştırarak dışlamadığı için, suçun suçlu tarafındaki dolaylı kötü sonuçlarının da ortaya çıkmasına engel olur. 7. Denetimli serbestlik, onarıcı adalet anlayışına yönelik uygulamaları yoluyla suç mağdurlarının da ceza adalet sürecinin bir parçası olarak dikkate alınmalarını sağlar. 8. Denetimli serbestliğin maliyeti hapsedme maliyetinden daha düşük olduğundan, cezaevlerindeki yoğunluğun azaltılması suretiyle sisteme ekonomik olarak katkıda bulunur. 9. İnsan haline ilişkin incelikli bir kavrayışı benimseyen denetimli serbestlik, hapsedmeden daha insani ve ıslaha yönelik bir ceza adalet yöntemi olduğundan, aslında bir bakıma kendi seçiminin ürünü olmayan bir ailenin, sosyal şartların ve hayatını şekillendiren kötü tecrübelerin mağduru olan suçlulara⁸⁷ daha insani bir bakış açısının geliştirilmesine katkıda bulunur.

⁸⁶ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 280.

⁸⁷ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 280.

4. Faydaları ve Sakıncaları

a. Faydaları

Denetimli serbestlik, yukarıda da belirtilen birçok özelliği nedeniyle ceza adalet sistemine katkıları bakımından faydalı bir kurumdur.⁸⁸ Suçlunun cezaevine girmesini engelleyerek, damgalanmasını ve toplumsal hayattan koparılmasını engeller. Suçlunun kişisel gereksinmelerinin nelerden ibaret olduğunun anlaşılmasına olanak sağlar. Suçlunun önceki yaşamına ilişkin hazırlanan hüküm öncesi rapor, onun denetim sürecinde tabi tutulacağı yükümlülükleri belirlenmesine katkı sağlar. Denetim süreci sırasında mahkemeye sunulan rapor ise denetimli serbestlik kararının geri alınması durumunda suçlunun ıslahını sağlayacak en iyi yaptırımın uygulanmasına olanak sağlar. Suçlunun cezaevinde geçireceği süreç içerisinde ve tahliye sonrasında maruz kalacağı olumsuzlukların önüne geçilerek suçlunun ıslahını kolaylaştırır. Bu yönüyle suçlunun yeniden suç işlemesine neden olacak etkilerden korunması sağlanır. Suçlu, toplum içerisinde belirli yükümlülükleri yerine getirirken, toplumsal yaşamın ve özgürlüğün değerini daha iyi bir şekilde idrak eder. Denetimli serbestlik sürecinde, suçlunun hayatının normal akışı mümkün olduğu kadar bozulmadığından, ailesi ve sosyal çevresine yönelik yükümlülüklerini rahatlıkla yerine getirebilmesi ve bu yolla suçtan zarar gören, suçun dolaylı mağduru konumunda olan suçlunun ailesi ve sosyal çevresinin suçtan daha az etkilenmeleri sağlanır. Denetimli serbestlik uygulaması kapsamında suçluların, mağdurların suçtan kaynaklanan zararlarını karşılamasını sağlanmak suretiyle onarıcı adalet anlayışına da katkı sağlanır. Denetimli serbestlik yoluyla ilk defa suç işleyenler ve tesadüfi suçlulara belirli şartlar altında kanuni bir şans verilir. Denetimli serbestlik hapsedme maliyetleri karşısında daha ucuz bir yöntem

⁸⁸ Bkz: Schmallegger, **a.g.e.**, s. 515; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 105-106; Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, C. III, s. 7; Çolak-Altun, **a.g.m.**, s. 12; **Uygulama Becerileri Personel El Kitabı**, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2007, s. 7; Tören, **Kriminoloji...**, s. 244; Mehmet Emin ARTUK, Umran Sölez TAN, “Çocuk Ceza Hukuku Açısından Hükümün Ertelenmesi Müessesesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 47, S. 1, s. 78vd., bkz: (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/454/5122.pdf>, 19.01.2009; Çalkın, **a.g.m.**, s. 490vd.; Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s. 6-8.

olduğu için ceza adalet sistemine aktarılan ve dolaylı olarak topluma yansıyan finansal maliyetin azalmasını sağlar. Denetimli serbestlik sürecinde suçlular daha rahat iş bulma imkanına sahiptirler. Bazı ülkelerde denetimli serbestlik sürecinde kendilerine çalışma imkanı verilen suçlulara, bu çalışmadan elde ettikleri gelirin bir kısmıyla, yargılamanın maliyetini karşılamakla yükümlü kılınarak, bu maliyetlerinin azaltılması sağlanılarak, suçluya sorumluluğunu öğrenmesine ve öz güvenini tamir etmesine yardımcı olunur.⁸⁹ Özellikle hapis cezası yerine verilen para cezası ile birlikte öngörülen denetimli serbestlik sayesinde suçlunun, normal işinde çalışmaya devam etmesi suretiyle para cezasını ödeyebilme ve ailesinin maddi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanı elinden alınmamış olur. Denetimli serbestlik yoluyla suçlular, toplumda sunulan sosyal hizmet avantajlarından sıradan insanlar kadar ve çoğu zaman daha fazla yararlanırlar, bu onların ıslahına ve toplumun korunmasına önemli katkılar sağlar. Denetimli serbestlik bir davranış yönetimi enstrümanı olarak kullanıldığında, denetim görevlileriyle işbirliği yapan suçlular özgürlükle ödüllendirilir ve bu yolla davranışlarını düzeltme fırsatı tanınır. Hem suçluyu hem de mağduru gözetken, insancıl değerlerden oluşan prensipleriyle denetimli serbestlik sosyal ve cezai adaletin dengelemesine imkan tanır.⁹⁰

⁸⁹ Bu bağlamda İngiltere'de 1998 yılında "underdown report" olarak ifade edilen ve toplumsal dengeyi bozucu nitelikte suç işleyen bir kişinin, yaşam stilinin değişmesi halinde kognitif(bilişsel) olarak da farklı bir tarafa yöneldiğine dair güçlü bir kanıt olan denetimli serbestlik araştırma raporunda; toplumsal entegrasyonu sağlanan, kendisine bir iş bulunan, maddi durumu iyileştirilen, yani içinde bulunduğu toplum ve hukuk düzeni ile barıştırılan itiyadi ve mükerrir suçluların, suçla arasındaki duygusal ve bilişsel bağın koptuğu ortaya konulmuştur. Raporla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 273.

⁹⁰ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 281; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 105. Amerikan Barosu tarafından hazırlan 1970 tarihli standartlar belgesine göre denetimli serbestliğin hapsedmeye göre avantajlarını şu şekilde sıralanmıştır: 1. Denetimli serbestlik yoluyla bireyin özgürlüğü artırılmış olur, aynı zamanda kanunun otoritesi ortaya çıkar ve halk etkili bir şekilde ileride olabilecek kanun ihlallerinden korunmuş olur. 2. Suçlunun rehabilitasyonu, toplumla normal ilişkilerini sürdürerek olumlu bir şekilde ilerletilir. 3. Hapsedmenin negatif ve sıklıkla zorlayıcı etkilerinden kaçınılır, böylece suçlunun topluma yeniden entegrasyonundaki olumsuz etken ortadan kaldırılır. 4. Cezai adalet sisteminin önemli bir bölümü olan denetimli serbestliğe olan güven, halka mal olan suç kontrolünün finansal maliyetini büyük ölçüde azaltır. 5. Denetimli serbestlik, suçlunun masum yakınları üzerindeki olumsuz etkiyi minimize eder. Belgeye göre şu koşullarda hapis cezası hükmü, denetimli serbestlik hükmüne tercih edilebilir: 1. Suçlu tarafından gelecekte işlenecek suçlardan toplumu korumak amacıyla hapsedme gerekliyse. 2. Suçlunun ıslah uygulamasında, hapis cezası ona daha yararlı olacaksa. 3. Suçlunun tehlikeliliği, denetimli serbestlik hükmü ile bertaraf edilemeyecekse. Bkz: **American Bar Association, Standards Relating to Probation**, Chicago, 1970.

b. Sakıncaları

Denetimli serbestliğin sakıncaları hapsedme veya serbest bırakma arasındaki tercihe dayalı olarak değerlendirilebilir. Suç işleyen kişinin denetim altında da olsa toplumda serbest bir şekilde yaşaması, onun suç işleme riskini artırabilir. Bu da toplumun korunmasına yönelik bir tehlikedir. Oysa hapsedme, hem toplumun suçtan ve suçludan korunmasını derhal ve kesin bir şekilde sağlar, hem de toplumun ve mağdurun öz alma duygusunu tatmin eder. Denetimli serbestlik kişiyi, suçlu davranışının oluşmasını sağlayan sosyal ortamdan koparmadığı için yeni suçlar işlemesine neden olabilir. İyi bir bireyselleştirme çalışmasına dayalı olarak verilmeyen denetimli serbestlik kararları suçlunun ıslahını sağlayamayabilir. Denetimin ıslaha yönelik bir program dahilinde, yoğun olarak yapılmaması ve şekli prosedürlerin yerine getirilmesinden ibaret olması denetimli serbestliğin, suçluya yönelik bir yaptırımdan çok, bir ödüle dönüşmesine neden olabilir. Denetimli serbestliğin başarısı, bu hizmetleri yerine getirecek birimlerin ve bu birimlerde çalışacak denetim görevlilerinin uzmanlıklarına, özverilerine ve denetimli serbestlik hizmetlerine ilişkin şartların yargılama makamlarınca çok iyi bir şekilde belirlenmesine bağlıdır. Bunlar sağlanmadığı takdirde, gerçek anlamda denetimden yoksun bir şekilde toplum içerisine bırakılan suçluların topluma vereceği zarar telafi edilemeyebilir.⁹¹ Etkin bir şekilde uygulanmayan denetimli serbestlik; topluma, işlenen suçların gerçek anlamda bir karşılığı olmadığı görünümünü vererek zihinlerdeki adalet duygusunu zedeleyebilir ve bu şekilde ceza adalet sürecinde mağdurların daha da mağdurlaşmasına, suçluların da böylece ödüllendirilmesine sebep olan bir kuruma dönüşebilir.

⁹¹ Koşullu salıverilmede denetimli serbestliğin önemiyle ilgili olarak 2003 yılında İngiltere’de Oxford Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada, İngiltere ve Galler’in çeşitli şehirlerindeki şartla salıverilmiş 118 müebbet ceza hükümlüsü bağlamında denetimli serbestliğin gözetim tarzı ve sonuçlarına ilişkin tespitler yapılmıştır. Bu tespitlere göre nitelikli cinsel saldırı ve kasten adam öldürme gibi suçların faili olan bu kişilerin çok azı, herhangi bir denetimli serbestlik görevlisi ile yüz yüze görüştürülerek salıverildiği, yani birçoğunun risk değerlendirmesinin uzaktan ve kağıt üstü verilerle yapıldığı anlaşılmış, ömrünün büyük kısmını demir parmaklıklar ardında geçirdikten sonra doğrudan temas kurulmadan salıverilip toplum içine giren bu kişilerin çoğunun düzgün bir zihin sağlığına sahip olmadıkları, alkol ve uyuşturucuya kapıldıkları, işsiz kaldıkları, maddi sıkıntı içinde oldukları, aileleriyle geçinemedikleri, kalacak yer sorunu yaşadıkları, hükümlülerin yarısının, denetimli serbestlik bürolarının ihbarıyla yeniden hapis hane hayatına geri döndükleri anlaşılmıştır. Araştırmayla ilgili ayrıntılar için bkz: Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s 278.

Denetimli serbestlik çoğu zaman suçluluğu kesinleşmiş olan veya kuvvetli suç şüphesi altında olan kişiler için uygulanan bir yöntem olduğu için, kişinin denetim yoluyla yeniden suç işlemesinin önlenmesi sadece bir umuttur ve umut gerçekleşmediği takdirde toplum büyük bir risk altına girebilir.⁹²

5. Denetimli Serbestliğe Hakim Olan İlkeler

Denetimli serbestlik hizmetlerine hakim olan ilkeler, genel olarak tüm ceza adalet sistemine hakim olan evrensel ilkelerden farklı değildir. Bununla birlikte yapısı ve işlevi gereğince bazı temel ilkeler denetimli serbestlikte öne çıkmaktadır. Bunlar; insan onuruna saygı ve dürüstlük, tarafsızlık, masumiyetin korunması, özel hayatın gizliliği, ölçülülük ve angarya yasağı gibi ilkelerdir.

İnsan onuruna saygı ve dürüstlük ilkesi doğrultusunda; denetimli serbestlik uygulamasında gerek karar verici makamlar, gerekse kararların yerine getirilmesi sürecinde görev alanlar, insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket etmeli, görevlerini yerine getirirken kişileri aşağılayıcı, onurlarını kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunmamalıdır. Bu bağlamda denetimli serbestlik içeren bir kararda kişilerin onurlarını kırıcı, toplumda küçük düşürücü niteliği olan yükümlülüklerle hükmedilmemelidir. Bu bağlamda denetimli serbestlik içeren veya genel olarak toplum içerisinde yerine getirilen yaptırımların, tarihte bir bir cezalandırma biçimi olarak uygulanan, kişilerin topluma *teşhir*⁹³ edilmesi suretiyle yerine getirilmemesi gerekmektedir. Teşhir, geçtiğimiz yüzyıllarda bir çok ülke hukukunda bir çeşit ceza hukuku yaptırımı yahut yaptırımların

⁹² Schmallegger, a.g.e., s. 515; Artuk-Tan, a.g.e., s. 78-79; Çalkın, a.g.m., s. 491-492.

⁹³ Teşhir: Gösterme, sergileme, herkese duyurma, dile düşürme, bir hükümlüyü ceza olarak halka gösterme(Türk Dil Kurumu sözlüğü, bkz: (Erişim) <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=te%FEhir&ayn=tam>, 01.12.2009); şöhretlendirme, sergiye koyup herkese gösterme, bir mahkumu hakarete uğratmak için halka gösterme, ortalığa duyurma, çekme, çekilme(Bkz: Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2007, s. 1096) anlamlarına gelmektedir. Bir yaptırım biçimi olarak teşhir konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz: Ahmet Kılınç, “Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihi Açısından Yaptırım Türü Olarak Teşhir”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yrd. Doç. Dr. İbrahim ONGÜN’e Armağan, C. XI, S. 1-2, Haziran-Aralık 2007, s. 1007vd..

infazına ilişkin bir yöntem olarak uygulanmıştır.⁹⁴ Ancak günümüzde teşhir, temel insan haklarına ve insan onuruna aykırı bir ceza olması nedeniyle uygulanmamaktadır. Dolayısıyla toplum içerisinde yerine getirilmesi öngörülen yaptırımların, kişinin onurunu ve haysiyetini zedeleyerek, kişi özgürlüğünü gerektiğinden daha fazla sınırlandırarak, toplumda aşağılanmasına neden olmaması için özellikle kararların yerine getirilmesi sırasındaki denetim uygulamaları aşamasında çok dikkatli olunması gerekmektedir.⁹⁵

Tarafsızlık ilkesi uyarınca; denetimli serbestlik uygulamalarında yaptırımların bireyselleştirilmesine yönelik farklılıklar dışında ırk, renk, etnik köken, milliyet, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka düşünceler, ekonomik, sosyal, fiziksel farklılıklar nedeniyle ayırım yapılmamalı; uygulamacılar tarafsızlıklarına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmalı ve yargılamanın taraflarına eşit uzaklıkta olmalıdırlar.⁹⁶ Denetimli serbestlik uygulamalarında tarafsızlığı sağlamanın en temel yolu standartlar oluşturmaktır. Başta denetimli serbestlik altında olanlara yönelik standart ölçme ve değerlendirme aracının olması ve bu doğrultuda uygulanacak standart programların bulunması gerekir. Aksi halde görevliler ilgililerin ıslahında ve topluma kazandırılmasında kendi mesleki bilgi ve deneyimlerine göre hareket edecekler ve uygulamada farklı yöntemler ortaya çıkacaktır. Bu da denetimli serbestliğin etkinliği üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır.⁹⁷

⁹⁴“Teşhirin ceza olarak uygulandığı dönem cezanın ilahi ve kamusal öç alma dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemde cezalar, toplumsal öç ve ibret temeline dayanmakta, cezanın amacının korkutarak toplumu savunma olduğu düşünülmekteydi. Dikkat edilirse bu dönemin ceza sisteminin üzerinde durduğu husus öç alma prensibi, ibret verme ilkesi ve korkutma düşüncesidir ki, bunlar teşhir ile rahatlıkla sağlanabilecektir. Bu bağlamda, bu dönemde teşhir doğrudan bir ceza olarak uygulanmıştır.” Kılınç, **a.g.m.**, s. 1015. Denetimli serbestlik ise teşhirin bir ceza olarak algılandığı dönemdeki anlayıştan çok farklı bir anlayışa; kişinin toplum içerisinde ıslahının sağlanmasına yönelik yaptırımların uygulanması suretiyle toplumun korunması anlayışına dayandığından, teşhirle denetimli serbestliğin bir arada düşünülmesi mümkün değildir.

⁹⁵ Usta -Öztürk, **a.g.m.**, s. 19.

⁹⁶ Avrupa Denetimli Serbestlik Kurallarına göre: “Denetimli Serbestlik servisleri her bir olayın adalete uygun ve yeterli bir şekilde incelenmesini temin etmek amacıyla suç işleyenlerin niteliklerini, şartlarını ve ihtiyaçlarını bir bütün olarak dikkate almalıdır. Denetimli serbestlik servislerinin müdahalesi, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, özürllülük, cinsel eğilim, siyasi yada diğer kanaat, doğal yada sosyal köken, bir azınlık etnik grupla hareket etme, mülkiyet, doğum yada diğer bir statü gerekçesiyle hiçbir ayırım gözetilmeksizin yerine getirilmelidir.” (Bkz: Kural 4)

⁹⁷ Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s. 21.

Masumiyetin korunması ve gizlilik ilkesi, tüm ceza adalet süreçlerinde dikkat edilmesi ve uyulması gereken bir ilkedir. Zira kişi kesin bir hükümle suçlu kabul edilene kadar masumdur. Denetimli serbestlik içeren kararlar, bazen soruşturma aşamasında kamu davası açılmadan, bazen kovuşturma aşamasında kesin hüküm verilmeden, bazen de hüküm kesinleşmeden uygulanabilen kararlar olduğundan, ilgiliye verilen bir hak, bir şans niteliğinde olan denetimli serbestlik kararlarının uygulanması sürecinde masumiyetin korunması gerekmektedir. Bu kapsamda özellikle soruşturma aşamasında öngörülen denetimli serbestlik kararlarının uygulanmasında mümkün olduğunca ilgilinin muvafakati alınmalı, öngörülen yükümlülükler ilgilinin temel bir haktan yoksun kılınması sonucunu doğurmamalı ve istisnalar hariç ilgiler dışında denetimli serbestlik altındaki kişilerle ilgili bilgilerin paylaşılması engellenmelidir.⁹⁸

Özel hayatın gizliliği ilkesi de tüm ceza adalet süreçlerinde dikkat edilmesi ve uyulması gereken bir ilkedir. Denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında, denetimli serbestlik görevlileri; gerek süreç içerisinde hazırlanacak olan raporlar için, gerekse denetim çalışmaları sırasında, ilgilinin özel hayatına ilişkin bilgiler edinip bunu yetkili makamlara iletmekle sorumludurlar. Ancak burada elde edilen bilgiler, kişi hakkında bir yargıyı oluşturmak amacıyla değil, ona en uygun yaptırımın belirlenmesine ilişkin bilgilerdir. Bu bilgilerin başka amaçlarla kullanılması kişinin kendisinin ve ailesinin saygınlığını zedeleyebilir. Bu nedenle sürece katılan tüm görevliler, özel hayatın gizliliğini ihlal edecek tutum ve eylemlerden kaçınmalıdır.⁹⁹

⁹⁸ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 130. Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s. 20. Avrupa Denetimli Serbestlik Kurallarına göre: “Suçluluğu kanıtlanmadan önceki denetimli serbestlik içeren herhangi bir müdahale şüphelinin bilgilendirilmiş rızasıyla ve masumiyet karinesine zarar vermeksizin olmalıdır.” (Bkz: Kural 7)

⁹⁹ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 522. 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Tokyo Kuralları olarak da bilinen “Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları”na göre: “Hapis dışı tedbirlerin uygulanması sırasında suçlunun özel yaşamının gizliliğine olduğu kadar, ailesinin de özel yaşamının gizliliğine saygı gösterilecektir. Suçlunun şahsi sicili kesinlikle gizli tutulacak ve üçüncü kişilere verilmeyecektir. Bu kayıtlara giriş, sadece suçlunun dosyasını düzenlemekle doğrudan ilgili olan kişilerle veya usulüne uygun olarak yetki verilmiş kişilerle sınırlandırılacaktır.”(Kural 3:11-12, bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 337) Gene 1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan “Üye Devletlere Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”na ek kurallarda: “Kamusal ceza ve tedbirlerin içeriği, yöntemleri ve infazı, suçlunun

Ölçülülük ilkesi, özellikle suç niteliğindeki eylemlere karşılık olarak verilen yaptırımların karşılıklı olarak orantılı olması gerekliliğine işaret etmektedir. Denetimli serbestlik uygulamaları da daha çok toplum içinde yerine getirilmesi öngörülen yaptırımlara ilişkin olduğundan bu ilke, denetimli serbestlik içeren kararların verilmesi ve bunların yerine getirilmesinde önem arz etmektedir. Bu doğrultuda denetimli serbestliğin hapsetme karşısında suçluya tanınan bir ayrıcalık algısıyla gereğinden fazla baskı, bedensel ve ruhsal zararlara neden olabilecek bir içerikte olmaması gerekmektedir. Ayrıca kararların yerine getirilmesi aşamasında, yükümlülükler ve şartlar kararda belirtilen özelliklerini ağırlaştırmayacak biçimde uygulanmalıdır.¹⁰⁰

Angarya yasağı ilkesi, kişinin emeğinin karşılığını almaksızın zorla çalıştırılmamasını gerektirmektedir.¹⁰¹ Kamusal yaptırımlar kapsamında özellikle kamu yararına ücretsiz çalışma yaptırımının uygulanması sürecinde bu ilkenin ihlali söz konusu olabilir. Her ne kadar kamu yararına çalışma, hapis cezası karşısında kolaylıkla tercih edilebilecek olan ve kişinin lehine olan bir yaptırım olsa da, şayet kişinin rızası olmadan uygulanmış ise angarya niteliğindedir. Bu nedenle ilgilinin ücretsiz olarak çalışmasını gerektiren yaptırımlar için ya karar aşamasında ya da kararın yerine getirilmesi aşamasında rızanın alınması gerekmektedir.¹⁰² Özellikle kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının ertelenmesi kararları ile birlikte verilen ücretli veya ücretsiz çalışma yaptırımlarında,

veya ailesinin saygınlığına ve özel hayatının gizliliğine zarar vermemeli veya onları taciz etmemelidir. Ayrıca, kendine saygınlığı, aile ilişkileri, toplumsal bağları ve toplum içerisinde yer alma kabiliyeti de zarar görmemelidir.”(Kural 23, bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 114.)

¹⁰⁰ Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 38. Avrupa Denetimli Serbestlik Kurallarına göre: “Herhangi bir yaptırım ve tedbirin uygulanmasında, denetimli serbestlik servisleri, adli yada idari kararın ötesinde, her bir kişisel olayda suçun ciddiliği yada yeniden suç işleme riskinin yeterince değerlendirilmesiyle suçluların haklarını gerektiğinden fazla kısıtlamamalı ve onlara herhangi bir sorumluluk yüklememelidir.”(Kural 5)

¹⁰¹ Bkz: Mehmed Akad, Abdullah Dinçkol, **1982 Anayasası Madde Gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, İstanbul 1998, s. 94; Doğan, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰² 1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan “Üye Devletlere Toplumsal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”nın 35. maddesinde kamu yararına çalıştırmanın ancak suçlunun muvafakatinin alınması durumunda uygulanabileceği ifade edilmiştir. Tavsiye kararı için bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 117.

henüz kişi hakkında bir suça ilişkin kesinleşmiş bir mahkumiyet hüküm bulunmadığı için mutlak surette ilgilinin çalışmaya ilişkin rızası alınmalıdır.¹⁰³

6. Denetimli Serbestliğe Tabi Tutulan Kişilerin Hak ve Yükümlülükleri

a. Haklar

Denetimli serbestliğe tabi tutulan kişi, yukarıdaki temel ilkeler kapsamındaki haklar dışında, süreç içerisinde hakkında verilen karar ve uygulamalara karşı itiraz ve şikayet hakkına sahip olmalıdır. 1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan “Üye Devletlere Toplumsal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”nın ikinci bölümünde konuyla ilgili esaslar şu şekilde belirlenmiştir: Denetimli serbestlik içeren uygulamalara mutlaka adli bir makam tarafından karar verilmeli, geri alınması ve değiştirilmesi de aynı yolla yapılmalıdır. İlgili kendisi hakkında verilen yaptırım kararına karşı daha üst mercilere şikayette bulunma hakkına sahip olmalıdır. İlgili dilediği her zaman özgürlüğünü kısıtlayan veya kanun dışı olan ya da hükmedilen yaptırımın kapsamına aykırı olan infaz işlemleriyle ilgili bir karara karşı itirazını adli bir makama sunabilmelidir. İnfaz makamı tarafından uygulamaya konulan karara karşı, ya da böyle bir kararın alınmasına karşı bir şikayet prosedürü sağlanmalıdır. Şikayette bulunma prosedürü basit olmalı, şikayetler hemen ele alınarak incelenmeli ve gecikmeye mahal olmaksızın karara bağlanmalıdır. Şikayet makamı veya birimi, şikayet üzerinde karar vermeye yarayacak bütün bilgileri toplamalı, şikayette bulunan kişiyi, özellikle talep etmesi halinde dikkatlice dinlemelidir. Şikayet makamının veya biriminin kararı ve kararın gerekçesi şikayet edene ve infaz makamına yorumsuz olarak bildirilmelidir. Tüm bu haklarla ilgili olarak ilgilinin avukat yardımından yararlanmasına imkan verilmelidir.¹⁰⁴ 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Tokyo Kuralları olarak da bilinen “Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları”na göre ise: Genel olarak hapis dışı tedbir içeren kararlar, ilgilinin başvurusu üzerine

¹⁰³ Aynı yöndeki görüş için bkz: Nursal-Ata, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁰⁴ Kural 12-19, bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 113.

yargısal veya diğer yetkili bağımsız makamların denetimine tabi olmalı, bu konuda ilgilinin şikayet etme ve talepte bulunma hakkı olmalı, uluslar arası hukukta tanınmış insan haklarına aykırılık ile ilgili herhangi bir şikayet için tazmin imkanı sağlanmalıdır.¹⁰⁵ Gene Avrupa Bakanlar Komitesince kabul edilen tavsiye kararı niteliğindeki 2010 tarihli “Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları”na göre; denetimli serbestlik uygulamaları ile ilgili olarak, erişilebilir, tarafsız ve etkili bir şikayet imkanı sağlanmalıdır.¹⁰⁶

b. Yükümlülükler

Hakkında denetimli serbestlik içeren bir karar verilen kişi, toplum içerisinde serbest olarak hayatını devam ettirmekle birlikte bir takım yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Esasında bu yükümlülükler, denetim süresi boyunca kişinin kanunlara uygun hareket etmesinin sağlanması amacına yöneliktir.¹⁰⁷ Bu kapsamda kişi, kendisine yüklenen yükümlülüklere ilişkin özel şartlara ve genel denetimli serbestlik şartlarına uymakla yükümlüdür. Genel şartlar çoğunlukla; denetim planına uygun hareket etmek, ikametini değiştirmemek, değiştirmek zorunda kaldığı takdirde bilgi vermek veya izin almak, yeni bir suç işlememek, silah bulundurmamak, denetim görevlisinin çağrılarına uymak ve ziyaretlerine razı olmak, ayrıca ABD gibi bazı ülkelerde denetimli serbestlik sürecine ilişkin masrafları için taksitler halinde ödeme yapmak¹⁰⁸ ve makul bir sebep olduğunda ikamet ve iş yerinde arama ve el koyma işlemi yapılmasına razı olmak gibi şartlardır. Özel şartlar ise öngörülen yükümlülüğe ilişkin olarak kişiye özel şartlardır. Bu şartlar suçlunun ileride yeniden suç işlemesini engellemeye makul bir şekilde ilintili olmalıdır ve kişinin temel özgürlüklerini aşırı olarak sınırlandırmamalı, gerçek anlamda rehberlik sağlamayacak

¹⁰⁵ Kural 3:5-3:7, bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 336.

¹⁰⁶ Kural 14, bkz: (Erişim) <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575519&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>, 17.02.2010.

¹⁰⁷ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 511; Yurtseven, **a.g.e.**, s. 6-7; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 106.

¹⁰⁸ Örneğin ABD'nin Pennsylvania eyaletinde denetimli serbestlik hükümlüleri ve şartla salıverilmeden yararlananlar ayda 25 dolar denetim ücreti ödemek zorundadırlar. Denetim ücretini ödeyemeyenler, aylık gelirlerinin yetersiz olduğunu kanıtlamaları halinde denetim ücretini ödemekten muaf tutulabilmektedirler. Abadinsky, **a.g.e.**, s. 108.

şekilde anlamsız ve muğlak olmamalıdır.¹⁰⁹ Denetim süreci içerisinde ilgilinin yapması ve yapmaması gerekenler hazırlanacak bir plan doğrultusunda ilgiliye bildirilecektir. Bu plan doğrultusunda yükümlülüğün içeriğine göre, randevulara gelmek, tedavi sürecinde test, tetkik ve tedavi programına uymak, eğitim gördüğü kuruma devam edip, terk etmemek, meslek eğitimi aldığı kuruma devam etmek, kamu hizmetinde çalışıyorsa bu işi gerektiği şekilde yapmak, gitmesi gereken yerlere gitmek, gitmesi yasaklanan yerlere gitmemek, görüşmesi yasaklanan kişilerle görüşmemek, belirli etkinlikleri yapmak veya yapmamak gibi çok çeşitli kurallara ve şartlara uymak zorundadır. Bunlara uymamak bir ihlal olarak nitelendirilerek dosya gereği için mahkemeye iletilir. Mahkeme hapis cezasına veya başka bir cezaya hükmedebilir. Diğer taraftan ilgili, denetimin doğal bir parçası olan rehberlik hizmetlerinden de yararlanır. Bu kapsamda hazırlanacak rehberlik planına uymak, uzmanın tavsiye ve telkinleri doğrultusunda hareket etmek zorundadır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 106; Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, C.III, s. 18; Ataç, “Probasyon...”, s. 31. *Erbaş’a göre:* denetimli serbestliğin içeriğini oluşturan yükümlülükler belirlenirken; aşırılıktan kaçınılmalı, uygulama olanağı bulunmalı, amaca uygun olmalı, gerekli olmalı, hukuk devleti ve sosyal toplum anlayışı dışına taşmamalı, kesin, anlaşılır ve uygulanması kolay olmalı, denetlenebilir olmalı, suçlunun ıslahıma çabalarına moral destek sağlayıcı nitelikte olmalı, suç etkenlerine karşıt ve uygun olmalı, işlenen suç ve suçlunun kişiliğiyle uyumlu olmalıdır. Asıl amaç hükümlünün yeniden sosyal çevreye uyum ve ıslahını sağlamak olduğuna göre, esasen ondaki iyi niyet ve düzelme eğilimini görüp, hapisli olanın kapalı ortamından uzaklaştırarak denetimli serbestliğin lütuflarından yararlandırıldığını ve hür ortama layık gördüğümüze göre hedefimiz, el birliğiyle onu suç işlerken içine düştüğü zor durumdan çıkarmak ve topluma yeniden kazandırmak olmalıdır. Gerekliklik, hatta zaruret olmadıkça onun hareketlerine müdahale etmekten kaçınılmalı, davranışlarını kısıtlamayı en aza indirgeyerek, düzelme arzusunun kendisinden gelmesi ve ancak kendi isteğiyle, yardıma ihtiyaç duyduğu alanlarda önlemler alınması, gözetimle erteleme müessesesinin ruhuna daha uygun düşecektir. Bkz: Erbaş(II), **a.g.e.**, s. 250-253; Önder’e göre: Şart, failin ıslah ve terbiyesine elverişli olmalı, sarıh, mutlak ve ifası da imkan dahilinde olmalı, kontrolü mümkün olmalıdır. Şartın muhakkak maddi bünyesi olması gerekmez, faili kalben ve ruhen ıslah edebilecek şartlar esasen en müessir olanlardır. Şart, müessesenin bünyesine uygun olmalı, şartların tahmininde suçun ve failin şahsiyeti esaslı bir şekilde etüd edilmeli ve dozun az veya çok olmamasına dikkat olunmalıdır. Aynı gayeye matuf iki şartın tahmininden sakınılmalıdır. Verilen şart, deneme müddetini aşacak kadar uzun olmamalıdır, fail tarafından yerine getirilebilecek bir mahiyette olmalıdır. Şart, müessesenin gayesine uygun olmalıdır. Şartın tahmininde mutlak zaruret olmalıdır. Şart, hukuk nizamı ve hukuk cemiyeti anlayışı ile telifi kabil olmalıdır. Bkz: Ayhan Önder, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, İstanbul 1963, s. 272-276.

¹¹⁰ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 134-135.

Ç. Denetimli Serbestliğin Teşkilatlanma Biçimleri ve Personel Rejimi

1. Teşkilatlanma Biçimleri

Denetimli serbestliğin teşkilatlanma biçimleri karşılaştırmalı hukukta, ülkelerin özel koşullarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ülkenin coğrafi olarak büyüklüğü, nüfusu, denetimli serbestlik kapsamında verilen hizmetlerin çeşitliliği teşkilatlanma biçimlerini etkilemektedir. Almanya, Avusturya gibi bazı ülkelerde teşkilatlar; denetimli serbestlikle birlikte, uzlaşma, mağdur çalışmaları, cezaevi çalışmaları gibi geniş kapsamlı bir hizmet alanına sahiptir. Hollanda gibi bazı ülkelerde ise sosyal sağlık ve sosyal hizmetlerle bütünleşmiş teşkilatlanma biçimleri bulunmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında teşkilatlanma biçimlerini, merkezi ve ademi merkezi teşkilatlanmalar ile kamu kurumu ve özel kurum niteliğindeki teşkilatlanmalar olarak sınıflandırmak mümkündür.¹¹¹

Amerika’da ülkenin federatif yapısı nedeniyle her eyalette farklı örgütlenme biçimine sahip olan sistem içerisinde yaklaşık iki bin civarında kuruluş faaliyet göstermektedir. Genellikle eyalet yönetimlerinin adli veya idari koluna bağlı olarak faaliyet gösteren bu servisler, kimi eyaletlerde merkezi, kimi eyaletlerde ise ademi merkezi bir yapıya sahiptirler. Avrupa ülkelerinin çoğunda denetimli serbestlik hizmetleri, merkezi yönetim birimleri tarafından daha çok kamu kurumları eliyle yerine getirilmektedir. Örneğin İngiltere’de, daha önce İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren denetimli serbestlik servisi, 2007 yılından itibaren Adalet Bakanlığı’na bağlanarak, ceza infaz kurumlarını da bünyesinde barındıran Ulusal Suçlu Yönetim Servisi adı altındaki merkezi yapıya benzeyen bir üst teşkilat bünyesinde, ülkenin büyüklüğü ve bağımsız yönetim birimlerinden oluşması

¹¹¹ Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 20; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 51. Avrupa Denetimli Serbestlik Kurallarının 9. maddesine göre; denetimli serbestlik hizmetlerinin özel kurumlar yada gönüllüler tarafından veriliyor olsa bile bu hizmetlerin sorumluluğunun mutlaka kamu tarafından üstlenilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu gereklilik denetimli serbestlik adı altında verilen hizmetlerin “kamu hizmeti” olma özelliğinden kaynaklanmaktadır.

nedeniyle 35 yerel birim eliyle yürütülmektedir.¹¹² İtalya’da denetimli serbestlik hizmetleri Adalet Bakanlığı’na bağlı cezaların infazına ilişkin birim bünyesinde, cezaevi hizmetlerinden bağımsız merkezi bir teşkilatlanma biçimine sahiptir.¹¹³ Fransa’da ise denetimli serbestlik hizmetleri, ceza infaz kurumu idaresi bünyesinde Adalet Bakanlığı’na bağlı bir birim aracılığıyla yürütülmektedir. Esasen, özellikleri itibariyle bir kamu hizmeti niteliğinde olan denetimli serbestlik faaliyetleri, bu birimin denetimi altında çoğunlukla özel proje kuruluşları eliyle yürütülmektedir. Kamu ve özel kurumlar arasındaki işbirliği Fransa’daki modelin en karakteristik özelliği olarak anılmaktadır. Her ne kadar sistem, teşkilatlanma bakımından merkezi bir görünüme sahip olsa da, hizmetlerin bir çoğunun özel sektör eliyle yürütülmesi nedeniyle dağınık bir yapı arz etmektedir.¹¹⁴ Gene Danimarka’da denetimli serbestlik hizmetleri Adalet Bakanlığı’na bağlı cezaevleri hizmetleriyle birlikte oluşturulan denetimli serbestlik birimi eliyle merkezi bir yapı altında yürütülmektedir.¹¹⁵ Federal devlet yapılanması nedeniyle Almanya’da denetimli serbestlik merkezi yapı olarak örgütlenmemiş, her eyalette kendi hukuki yapılarına göre çeşitli örgütlenme biçimleri oluşturulmuştur. Ancak denetimli serbestlik alanına giren; gözetim, sosyal yardım, tıbbi bakım, kontrol ve yardım görevleri ayrı ayrı kurumlar tarafından değil, denetimli serbestlik ve sosyal hizmetler kurumları eliyle yürütülmektedir.¹¹⁶ Avusturya’da ise denetimli serbestlik hizmetini yerine getiren kuruluş tüm ülke çapında faaliyet göstermekte olup, teşkilatlanma bakımından merkezi bir görünüm arz etmektedir.¹¹⁷

¹¹² Gwen Robinson, Fergus, Mcneill, “**Probation in The United Kingdom**”, s. 743, (Erişim), http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Robinson_Mcneill_Transnational_Criminology_Manual.pdf, 15.02.2011.

¹¹³ Luisa Gandini, “**Italy**”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van-DERKS, Jack T.M., Probation and Probation Services: A European Perspective, Netherlands 2000, s. 296; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 51.

¹¹⁴ Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 21; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 201, dp. 86; Erbaş(I), **a.g.m.**, s. 34.

¹¹⁵ Lisbet Heine Bang, “Cezalandırma Sonrası Denetimli Serbestlik ve Yardım Servisinin Rolü, Toplum İçindeki Cezalandırmalar”, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri** Sunumu(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005, s. 103.

¹¹⁶ Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 19-20.

¹¹⁷ Cristoph Koss, “**Austria**”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van-DERKS, Jack T.M., Probation and Probation Services: A European Perspective, Netherlands 2000, s. 38-39.

Özel teşkilatlanma biçimlerine örnek olarak Avusturya ve Hollanda gösterilebilir. Avusturya’da denetimli serbestlik hizmetleri uzlaştırma hizmetleriyle birlikte sivil toplum kuruluşu niteliğinde olan özel kuruluşlar eliyle devlet denetimi altında yerine getirilmektedir.¹¹⁸ Hollanda’da ise denetimli serbestlik faaliyeti olarak nitelendirilebilecek faaliyetler Ulusal Denetimli Serbestlik Servisi, Kurtuluş Ordusu ile Ruh Sağlığı ve Bakım Teşkilatı adı altındaki üç farklı teşkilat eliyle yürütülmektedir.¹¹⁹

Türkiye’de ise denetimli serbestlik hizmetleri Adalet Bakanlığı’na bağlı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Denetimli Serbestlik ve Yardım Daire Başkanlığı eliyle yürütülmekte olup, teşkilatlanma biçimi olarak kamu kurumu niteliğindeki merkezi bir yapıya sahiptir.¹²⁰

Teşkilatlanma biçimleriyle ilgili olarak merkezi ve ademi merkezi teşkilatlanmalar konusunda, ülke çapında her iki teşkilatlanma biçimi bakımından da çok sayıda örneğin bulunduğu ABD’de; hizmetlerin planlanması ve sunumu, insan gücünün daha iyi kullanılması ve suçlulara verilen hizmetlerin iyileştirilmesi konusunda tartışmalar yapılmaktadır. Kimi hukukçular merkezi yönetim niteliğindeki eyalet idaresi altında bulunan denetimli serbestlik sisteminin yerel yönetim biçimlerinden avantajlı olduğunu savunmaktadırlar. Bu düşüncede olanlar ceza adalet sisteminde önemli bir

¹¹⁸ Avusturya’da denetimli serbestlik hizmeti veren kuruluşlardan en yaygın hizmet alanına sahip olanı “Neustart” isimli denetimli serbestlik kuruluşudur. Denetimli serbestliğin bir kamu hizmeti faaliyeti olarak algılandığı ülkede Neustart isimli kurum bu faaliyeti yerine getirmekle görevli özel bir kuruluş niteliğindedir ve faaliyetleri 1994 yılında Federal Adalet Bakanlığı ile aralarında yapılmış olan genel sözleşmeye dayanır. Bu sözleşmeye göre bakanlık yararlanan, kurum ise hizmet sağlayan olarak tanımlanmıştır. Bu kurum; kuruluşuna, yapısına, personel seçimine ve sistemin esaslarına ilişkin kanuni düzenleme uyarınca faaliyet göstermektedir. Koss, **a.g.m.**, s. 31-35.

¹¹⁹ Ulusal servis, tüm suçlulara yönelik hizmet vermekte olup, merkezi bir yapıdadır. Servis merkezine bağlı beş bölge şefliği ve bunlara bağlı altmış altı yerel birimde teşkilatlanmıştır. Kurtuluş Ordusu ise denetimli serbestlik faaliyetlerini yürütmekte olan birimi aracılığıyla evsiz ve çeşitli sorunlarından dolayı evlerinde yaşayamayan yetişkin ve çocuklara barınma imkanı sunmaktadır. Ruh Sağlığı ve Bakım Teşkilatı ise denetimli serbestlik faaliyetlerini yürütmekte olan birimi aracılığıyla, suçluların ruh sağlığı, alkol ve uyuşturucu bağımlılıkları ve bunlara bağlı suçluluk problemi üzerine çalışmaktadır. Gerhard Ploeg, “**The Netherlands**”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van-DERKS, Jack T.M., Probation and Probation Services: A European Perspective, Netherlands 2000, s. 384-386; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 222.

¹²⁰ Ayrıntılı açıklama çalışmanın 3. bölümünde yapılacaktır.

yer tutan denetimli serbestliğin toplam sistem planlaması yaklaşımına ihtiyaç duyduğunu, bu tür planlamaların da eyalet yönetimi önderliğine ihtiyaç duyduğunu, planlayıcı stratejilerin; standartların uygulamasının sağlanmasını, uygulamanın etkinliğinin gerçekçi olarak değerlendirilmesini ve sisteme ayrılan kaynağın etkin bir şekilde kullanılmasını gerektirdiğini, yerel yönetimlerdeki yapısal ve personel istihdamına ilişkin farklılıkların denetimli serbestlik hizmetine muhtaç çevrelerde il(county)den ile büyük uyuşmazlıklar yarattığını, bunun da denetimli serbestlik yönetiminde tek örnek olma eksikliğini, hizmetlerin eyalet çapında adil olmayan bir şekilde yürütülmesi sonucunu doğurmakta olduğunu ifade etmektedirler. Buna karşın merkezi yönetimin sakıncalarına dikkat çeken kimi yazarlar ise eyalet yönetiminde denetimli serbestlik hizmetlerinin eyalet yönetiminin bir kolu tarafından merkezi olarak yönetildiğini ve yöneticilerin fiziki ve anlayış olarak denetimli serbestlik çalışmaları alanından uzak olduklarını, dolayısıyla yerel birimlerde çalışan personelle ilgili yeterince bilgi sahibi olmadıklarını, merkezin yerel birimlere olan uzaklığının sorun çıkmasında potansiyel bir etkisi olduğunu, örneğin eyalet yönetiminde bulunanlar tarafından denetimli serbestlik görevlilerinden suçlulara ilişkin bir yaklaşım biçimini sergilemeleri istendiğinde, görevlilerin ve suçlunun içinde yaşadığı yerel toplumun başka bir yaklaşım biçimi talep ettiğini, buna karşın yerel yönetim biçimlerinde ise o yerin özelliğine göre programlar sağlayarak verimliliğin artırılabilirdiğini, denetimli serbestliğin özellikle adli bir faaliyet olarak il(county) düzeyinde yönetilmesinin, yenilikçi programların il bazındaki servislerce daha kolay yerine getirilebildiğini, çünkü eyalet genelindeki servislere göre bürokratik kontrolün daha az olduğunu, başarılı programların kolayca uygulanabilip yaygınlaştırılabilirdiğini, başarısız programların ise daha çabuk ve kolayca uygulamadan kaldırılabilirdiğini, kaynak, tutum ve politikaları bakımından çok benzer olan yerel toplumların, yerel yönetime katılmaları nedeniyle denetimli serbestlik hizmetlerinin sağlanmasından sorumlu olacakları için bu durumun servis tarafından yürütülen hizmetlere toplumun güvenini artıracaklarını ifade etmektedirler. Bu tartışma eyaletleri, il(county) bazlı yerel yönetim sisteminden eyalet(state) bazlı, daha iyi koordineli ve tek örnekli denetimli

serbestlik hizmetleri yönetimine götürmüştür. Günümüzde yalnızca Indiana ve Kaliforniya'da yerel yönetim biçimi uygulanmaktadır.¹²¹

Kanımızca denetimli serbestlik hizmetlerinin yürütülmesinde yerel birimlere yeterli inisiyatif kullanma imkanının tanındığı, bu birimlere aktarılan kaynakların ve istihdam edilen personelin, hizmetlerin aksamadan yürütülmesini sağlayacak şekilde planlandığı, yerel topluma ilişkin uygulama şartları göz ardı edilmeyerek, tüm ülke çapında standartlaşmış bir uygulama biçiminin oluşmasının sağlandığı merkezi bir teşkilatlanma bünyesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Teşkilatlanma ve yönetim biçimleriyle ilgili olarak tartışılan bir başka konu ise denetimli serbestlik hizmetlerinin adli bir faaliyet olarak mahkemeler ve savcılıklar bünyesinde mi yoksa idari niteliği ağır basan bir yönetim biçimi olarak mı yürütülmesi gerektiği hususudur. Bu bağlamda öne sürülen görüşlerden adli faaliyet niteliğinde olması gerektiğini savunanlar; bu durumun mahkemelerle ilişkiler bakımından daha etkin bir yöntem olduğunu, personelin mahkemelerle olan ilişkisinde etkileşimin ve geri bildirimin daha rahat sağlanabileceğini, mahkemelerin denetimli serbestlik birimlerinin ihtiyaç duyduğu kaynakların daha çok farkında olabileceklerini, mahkemelerin kendi sorumluluğu altında bulunan birimlere daha fazla güven duyacaklarını, bu durumun da personele daha fazla özgüven ve sağduyu sağlayacağını ifade etmektedirler. Buna karşın denetimli serbestliğin idari bir faaliyet olması gerektiğini savunanlar; idare değil hukuk eğitimi alan hakimlerin denetimli serbestlik hizmetlerini idare etmek için donanımlı olmadıklarını, denetimli serbestlik personeline denetimli serbestlikle ilgisi olmayan yargısal görevler verilebileceğini, mahkemelerin adli ve düzenleyici bir yapıya sahip olmaları nedeniyle hizmet odaklı yapılar olmadıklarını ifade etmektedirler.¹²² Denetimli serbestlik hizmetleri yönetiminin, özelliği gereği büsbütün idari bir faaliyet olarak yürütülmesi mümkün değildir. Zira denetimli serbestlik içeren kararlar

¹²¹ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 100-102.

¹²² Abadinsky, **a.g.e.**, s. 100-101.

genellikle mahkemeler tarafından verilmekte ve bunların yürütülmesi ve etkinliği bir bakıma yargının ve ceza adalet sisteminin toplumdaki yansımısını oluşturması, gerek sorumluluğun paylaşılması gerekse personelin mahkemelerle etkileşiminin sağlanması, denetimli serbestlik hizmetlerinin kanımızca adalet hizmetleri bünyesinde ancak profesyonel yönetim tekniklerin de uygulanabildiği bir anlayışla yönetilmesini gerektirmektedir.

2. Personel Rejimi

a. Personelin Nitelikleri

Denetimli serbestliğin ortaya çıkışında gönüllü olarak suçlularla ilgilenmek isteyen kimselerin ve sivil toplum kuruluşlarının çok büyük etkisi olmuştur. Ancak zamanla denetimli serbestliğin bir ceza adalet kurumu görünumünü almasıyla birlikte bu hizmetler profesyonel görevliler eliyle yürütölmeye başlanmıştır. Denetimli serbestlikle elde edilmek istenen amaca ulaşabilmek için yüksek mesleki kaliteye sahip, nitelikli ve başarılı bir personelin mevcudiyeti ve kullanımı zorunludur. Denetimli serbestlik personelinin seğıimi, işe alınması, eğitimi ve nitelikleri ile ilgili olarak 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Tokyo Kuralları olarak da bilinen “Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları” ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 1997 tarihli Ceza ve Tedbirlerin Uygulanmasıyla İlgili Personel Hakkındaki Tavsiye Kararı” ile 2010 tarihli tavsiye kararı niteliğindeki “Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları”nda asgari standart kurallar belirlenmiştir. Bu standart kurallarda; personelin işe alınmasında ayırimcılık yapılmaması, alınacak kişinin hizmetlerin niteliğine uygun kişilik özelliklerine ve mesleki yeterliliğe sahip olması, personelin sosyal ve ekonomik haklarının teminat altında olması, personelin gerek işe başlamadan önce, gerekse hizmet içinde verilecek

eğitimlerle sürekli desteklenmesi¹²³, personelin uyması gereken etik kurallar gibi hususlarda ayrıntılı belirlemeler yapılmıştır.^{124 125}

¹²³ Karşılaştırmalı hukukta Fransa’da ceza infaz kurumu idaresi bünyesinde denetimli serbestlik alanında faaliyet gösteren personelin hazırlık ve meslek içi eğitimleri, temel mesleki eğitimler ve ulusal düzeyde sürekli eğitimlerden sorumlu “ulusal cezaevi idaresi okulu” tarafından gerçekleştirilmektedir. Eğitimci ve denetim personelinin atanması, ulusal çapta yapılan genel bir sınavla birlikte yapılan psikoloji sınavı sonrasında gerçekleşir. Bu sınava katılanların çoğunluğu, üniversitelerin sosyal bilimler bölümlerinden, bölgesel sosyal çalışma enstitülerinden mezun kişilerdir. Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 5; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 210; Erbaş(I), **a.g.m.**, s. 36. Almanya’da ceza adalet sistemi bünyesinde görev yapan personel, profesyonel sosyal hizmet uzmanlarından oluşur. Bunlar seçildikten sonra üniversitelerin sosyoloji bölümlerinde üç yıllık bir eğitimden geçtikten sonra “uzman” sıfatını alırlar. Eğitimin ardından bir yıllık staj dönemi sonunda göreve başlarlar. Eğitim kapsamında verilen dersler, özel olarak denetimli serbestlik alanına yönelik dersler olmayıp, kriminoloji, hukuk, psikoloji, sosyoloji gibi genel konuları içerir. Bununla birlikte “Alman Denetimli Serbestlik Hizmetleri Topluluğu” adı altındaki kuruluş, yeni işe alınan denetimli serbestlik personeline, sosyal yardım ve ceza siyaseti konularında ülke çapında eğitim seminerleri vermektedir. Uzman denetimli serbestlik personeli ile birlikte yeteri kadar idari ve yardımcı personel de servislerde görev yapmaktadır. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 143-144; Hartmunt Wegener, “Germany”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., Probation and Probation Services: A European Perspective, Netherlands 2000, s. 241-243. Avusturya’da denetimli serbestlik alanında çalışan uzman personelin tamamı sosyal hizmetler alanında diplomaya sahip kişilerden oluşmaktadır. Yeni işe alınan personel iki yıldan üç yıla kadar yardımcı uzman sıfatıyla çalışmakta, ilk iki yıl içerisinde uygulama eğitim ve seminerlerinin bulunduğu staj döneminden geçmektedirler. Koss, **a.g.m.**, s. 37-40; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 174-179.

¹²⁴ 2010 tarihli Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları’na göre: Denetimli serbestlik kuruluşları, denetimli serbestlik personelinin iş ve statüsünden kaynaklı işlerinden dolayı diğer adli kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin saygınlığını kazandıracak şekilde hareket ederler. Yetkili otoriteler, bu amacın başarılması için uygun kaynakların sunulması, odaklanmış personel alımı ve seçimi, personelin yeterli ücret alması ve iyi yönetim yoluyla yardımcı olmaya gayret eder. Personel, yapılacak kompleks işin ihtiyacı için önem arz edecek olan dürüstlük, insaniyet(merhamet), profesyonel kapasite ve personel uygunluğu gibi onaylanmış kriterlerle uyumlu bir şekilde seçilmeli ve atanmalıdır. Tüm personel profesyonel sorumlulukların seviyesi ve rollerine uygun eğitim ve staja erişime sahip olmalıdırlar. Temel eğitim tüm personele sağlanmalı ve bu eğitim ilgili becerileri, bilgiyi ve değerleri vermeye yönelmelidir. Personel genel kabul görmüş bir usulde değerlendirilmeli ve verilen yetkiler kazanılan ehliyetin seviyesini onaylamalıdır. Kariyerleri süresince, tüm personel bilgi ve profesyonel yeteneklerini geliştirmeyi kendilerine sunulan hizmet içi eğitim ve açılımlarla sürdürmelidirler. Personel yetkilerini hukuk, ahlak, idari politikalar, güncel metodolojik standartlar ve davranış kuralları çerçevesinde kullanmaları için eğitilmeli ve seçkin hale getirilmelidir. Özel suç işlemiş hükümlülerle çalışan veya çalışacak olan personele uygun özelleştirilmiş eğitim verilmelidir. Eğitim hükümlüleri ve uygulanabilecek yerlerde özellikle savunmasız(saldırıya açık) ve doğuştan ihtiyaçları olan mağdurları dikkate alınmalıdır. Denetimli serbestlik personeli görevlerini etkili şekilde ifa etmek için yeterli sayıda olmalıdır. Bireysel olarak personelin iş yükü hükümlülere etkili ve insani bir şekilde destek olabilecek, denetleyebilecek, rehberlik yapabilecek ve uygulanabilir olan yerlerde mağdurlarla ve uygun olan yerlerde aileleri ile çalışabilmeye müsaade eder sayıda olmalıdır. Talebin aşırı olduğu yerlerde çözüm bulmak ve hangi görevlerin öncelik arz ettiği hakkında personele talimat vermek ve çözüm bulma sorumluluğu idarenindir. Yönetim liderlik, rehberlik ve personeli motive etmeyi ve gözetmeyi temin etmek suretiyle denetimli serbestlik çalışmalarının kalitesini garanti etmelidir. Personel uygulamalarından dolayı sorumlu tutulmalıdır. Yönetim; kamuoyu, medya, kamu otoriteleri, gönüllülerle ve diğer organ ve ortaklarla sağlam ilişkiler ile iyi temaslar geliştirmeye ve sürdürmeye gayret etmelidir. Personelle yönetim bir birim olarak çalışma şartlarıyla ve personelin profesyonel uygulamasına yönelik genel konularda görüşme için düzenlemelerin bulunması gerekir. Personel ücreti, çalışmanın şartları ile hak ve menfaatleri mesleğin duruşunu yansıtmalı; uygun personelin sağlanması ve muhafaza edilebilmesi için ve yaptıkları işin özünde mevcut zahmete yeterli olmalıdır. Gönüllüler denetimli serbestlik çalışmalarında belirli durumlarda dahil edilebilir. Onlar

Denetimli serbestlik görevlisinin kişiliği ve bilgisi, suçluya yardım ve denetimde bu özelliklerini kullanım biçimiyle ıslaha yönelik etkili bir araç niteliğindedir.¹²⁶ Denetimli serbestliğin faaliyet konusunu, kendisiyle ya da başkalarıyla sorunu olan insanlar oluşturduğundan, denetimli serbestlik görevlisi çok karışık insani dinamikler ekseninde çalışır ve insanın olduğu her yerde görülen, ama denetimli serbestliğin meşgul olduğu zor bir yaşam öyküsüne sahip kişilerde daha çok gözlenen “tehlike ihtimali”ni de göğüsler. Dolayısıyla, bu sistem içinde çalışan bir kimse çok daha dikkatli ve itinalı davranabilmek ve en doğru sonuca varabilmek için farklı kişilere farklı cevaplar sunabilmek zorundadır.¹²⁷ Bu nedenle denetimli serbestlik çalışmalarının belki de en önemli unsuru, iyi yetişmiş ve uzman personelin mevcudiyetidir. Hizmetlerin başarısı, denetim görevlilerinin suçlu ile olan iletişimine ve onu denetlemedeki başarısına bağlıdır. İlk zamanlarda gönüllüler eliyle yürütülen çalışmalar, hizmetlerin çeşitliliği ve uygulanma yoğunluğu artınca profesyonel uzmanlarca yerine getirilmeye başlanmıştır. Amerika’da kanuni olarak denetimli serbestliğin ilk uygulama sürecinde, şehirlerdeki kolluk güçlerinden denetim görevlisi olarak yararlanma düşüncesiyle bu görevler polislere verilmiş, ancak bu mesleğin sırf denetlemeden ibaret olmadığı, denetimle birlikte rehberlik ve yardımı da içermesi nedeniyle kolluğun denetimli serbestlik çalışmalarına uygun olmadığına anlaşılmaya başlanmıştır.¹²⁸ Bu konuda uzman personel istihdamına başlanmıştır. Denetim görevlileri, bir taraftan suçluların belirli koşullara uymasına, belirli yükümlülükleri yerine getirmesine ilişkin denetim çalışmaları yaparken, diğer taraftan suçluların gündelik hayatın getirdiği sorunların da üstesinden gelmesi için yardımcı olurlar. Bu nedenle görevlilerin denetim

uygun bir şekilde seçilmeli, desteklenmeli ve kaynaklandırılmalı. Bkz: Kural 21-34(Gayriresmi tercüme: Orhan ARSLAN).

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 89vd., 332vd.

¹²⁶ Edmund G.-Burbank, Ernest W. Goldsborough, “The Probation Officer’s Personality: A Key Factor in Rehabilitation”, **Federal Probation, A Journal of Correctional Philosophy and Practice**, **Number 2**, United States 1954, s. 11’den aktaran: ATAÇ, “Probasyon...”, s. 31.

¹²⁷ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 279.

¹²⁸ Suçlular, polis memurlarını bir danışman, rehber, arkadaş olarak göremedikleri için, bu hizmetlerin polis tarafından yapılmasının denetim görevlisi ve suçlu arasında kurulması gereken iletişimi imkansız hale getirdiği görülmüştür. Ataç, “Probasyon...”, s. 58.

işleri ile yardım ve rehberlik işleri çelişmektedir. Denetimde toplum yararı ön planda iken, yardımda suçlunun yararı ve ihtiyaçları ön plandadır. Bu çatışma nedeniyle Amerikan sosyal bilimciler denetim görevlilerini dört farklı sınıfa ayırmışlardır.¹²⁹ Bunlar: 1. *Sosyal yardım görevlileri*: Toplumun korunmasının en iyi yolu, suçlunun özelliklerine uygun olarak bireyselleştirilerek getirilen sınırlamalardır. Bu yüzden sosyal yardımda amaç suçlunun ıslahının sağlanmasıdır. 2. *Koruyucu görevliler*: Suçlunun yararı ile toplumun yararı arasında denge kurmaya çalışır. Bunu yaparken suçluya yardım eder, gerektiğinde onu eleştirir, kınar, olumu davranışlarını ise takdir ederek iyi halinin devamını sağlamaya çalışır. 3. *Sınırlayıcı görevliler*: Suçluya karşı toplumu korumayı amaçlamışlardır. Toplumun korunması, suçlunun ihtiyaçlarının karşılanmasıyla önde gelmektedir. 4. *Bürokratik görevliler*: Prosedüre, işleyişe önem veren, sistemin ekonomik, etkili ve sorunsuz bir şekilde yürümesi için çalışırlar. Kanımızca etkin ve verimli bir denetimli serbestlik hizmeti, çalışmanın içeriğine ve suçlunun kişiliğine göre bu dört farklı sınıfa ilişkin önceliklerin hiçbirisini öne çıkarmadan, ihtiyaca göre dengelenmesi suretiyle yapılabilir.

Denetimli serbestlik hizmetleri karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde, profesyonel görevlilerin yanı sıra gönüllü denetimli serbestlik görevlilerinin de katılımıyla yürütülmektedir.¹³⁰ Gönüllü görevliler denetimli serbestliğin denetim çalışmalarından çok yardım hizmetleri kapsamında faaliyet göstermektedirler.¹³¹ Denetimli serbestlik hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine

¹²⁹ Joel Samaha, **Criminal Justice**, Second Edition, New York 1991, s. 538-540'den aktaran: Ataç, "Probasyon...", s. 31; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 59.

¹³⁰ Buna karşın Fransa'da özellikle koşullu olarak salıverilen ve uyuşturucu suçlarından mahkum olan kişilerle ilgili olarak yardım ve bakım faaliyeti yerine getiren gönüllü kuruluşlar bulunmakla birlikte, denetimli serbestlik personeli olarak görev yapan "gönüllü görevliler" bulunmamaktadır. Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 5; Erbaş(I), **a.g.m.**, s. 36. Gönüllü görevlilerle ilgili olarak karşılaştırmalı hukuktaki örnekler ayrıca için bkz: Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 62-64.

¹³¹ Erbaş; uygulamada gönüller eliyle yürütülen denetim hizmetlerinin, tam anlamıyla kurumun amacına hizmet eden uygun bir yöntem olmadığını, gönüllü olarak bu hizmeti kabul eden kişilerin suçlunun ıslahı için gerek duyulan sosyal-eğitimci bir uzmanlıkları olmadığı gibi, yeterli bilgi ve deneyime de sahip bulunmamaları nedeniyle denetim süresi boyunca suçluya refakatten öte bir etkilerinin olmayacağını, eğitim ve ıslaha yönelik etkin ve faydalı hizmet veremeyeceklerini ifade etmektedir. Bkz: Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 35; Gönüllü görevlilerle ilgili olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Tokyo Kuralları olarak da bilinen "Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş

getirilmesi, toplumun yararı ve katılımı için gönüllü kadroların da görev almasına bağlıdır. Özellikle hem coğrafi alan, hem de nüfus olarak büyük olan ülke uygulamalarında denetim serbestlik hizmetlerinde gönüllü görevlilerin çalışmalarına önem verilmelidir. Gönüllülük, suç olgusunun ele alınmasında, suçlunun resosyalizasyonunda toplumun da katılımının sağlanmasının bir yansımasıdır. Bu, aynı zamanda toplumun korunması amacının toplumun etkin katılımı yoluyla sağlanması anlamına gelmektedir.¹³²

b. Personelin Görev ve Yetkileri

Denetimli serbestlik görevlileri, suç işlemiş olmakla birlikte ıslahı mümkün görülenlerin, hapisanelerin kapalı ortamının olumsuz etkilerinden uzaklaştırılarak, yüklenen yükümlülüklerle birlikte alınan önlemler ve yapılacak maddi ve manevi yardımlar sayesinde onların uslanıp toplum yaşamındaki eski yerlerini almasını temine yönelik çalışmalar yapmakla görevlidirler. Bu bağlamda denetimli serbestlik personelinin görevlerini; 1. Araştırma, 2. Denetim, 3. Uslandırma, 4. Rehberlik ve yardım, 5. Toplumun korunması olarak sıralamak mümkündür.¹³³

Milletler Minimum Standart Kuralları'nda ayrıntılı standartlar belirlenmiştir. Buna göre; gönüllüler işe alınırken ilgileri ve yetenekleri esas alınarak alınmalı, yapacakları işteki özel sorumlulukları bakımından kendilerine gereği gibi eğitim verilmeli, yetkili makamların desteğinden ve danışmanlığından yararlanmalı ve kendilerine yetkili makamlarla görüşme fırsatı verilmedir. Gönüllüler, suçlulara ve ailelerine danışmanlık hizmeti vermek, kapasitelerine ve suçluların ihtiyaçlarına göre başka şekillerde uygun yardımlarda bulunmak suretiyle, suçlular ile ailelerini toplumla daha derin bağlar geliştirmeleri yönünde teşvik etmelidirler. Gönüllüler, görevlerini yaptıkları sırada kazalara, yaralanmalara ve kamusal sorumluluklara karşı sigorta edilmeli, yaptıkları harcamaları belgelendirdikleri takdirde bunların karşılanması sağlanmalıdır.(Kural 19, bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 343.)

¹³² Nursal-Ata, **a.g.e.**, s. 64. Tokyo kurallarına göre: "Kendilerine hapis dışı tedbirler uygulanan suçlular ile aile ve toplum arasındaki bağların güçlendirilmesindeki en önemli faktörlerden ve başlıca kaynaklardan biri olması nedeniyle, halkın katılımı teşvik edilmelidir. Halkın katılımı, ceza adaletinin yönetimi yönündeki çabaları tamamlayacaktır. Halkın katılımı, bireyler için kendi toplumunun korunmasına katkıda bulunma fırsatı olarak kabul edilmelidir."(Kural 17:1,2, bkz: **NURSAL, a.g.e.**, s. 342.)

¹³³ Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 40.

Araştırma: Denetimli serbestliğin temelinde, denetim görevlisinin yaptığı araştırma ve buna dayanılarak hazırlanan raporlar vardır.¹³⁴ Ceza adalet sürecinin farklı aşamalarında mahkemeler tarafından verilecek kararlar öncesinde, görevli tarafından suçlunun kişiliği ve sosyal çevresi üzerinde, gerektiğinde kolluktan da yardım alınarak¹³⁵ yapılacak araştırmaya dayalı olarak hazırlanan raporlarla, suçlunun suçlu kişiliğine ve sosyal çevresine yönelik bilgiler, işlediği suçun ciddiyeti gibi konular belirli bir değerlendirmeye tabi tutularak mahkemeye iletilir ve mahkeme tarafından öngörülecek yaptırımın bireyselleştirilmesi için çok önemli bir araç olarak kullanılır. Mahkeme bu raporları dikkate alarak, ilgili hakkında hürriyeti bağlayıcı bir cezaya mı yoksa denetimli serbestlik içeren bir yaptırım veya tedbire mi hükmedeceği hususunu takdir eder. Bununla birlikte mahkeme rapordaki bilgiler ve önerilerle bağlı değildir. Denetim görevlisi bu araştırma kapsamında, suçlu ile görüşme yaparak bir takım sorular sorar. Bu sorular; suçlunun kişiliğini, geçmişini, sosyal çevresini, suçun niteliğini, suça bakış açısını, eğilimlerini, iş, eğitim ve meslek durumunu ve işlediği suça etki eden sebepleri öğrenmeye yönelik sorulardır. Araştırma, suçluyla yapılan görüşmeden ibaret olmamalıdır. Denetim görevlisi elde ettiği bilgilerin doğruluğunu, onun aile ve sosyal çevresinde yapacağı araştırmayla teyid etmelidir. Yapılan bu araştırma sonucunda görevli; suçlunun tekrar suç

¹³⁴ 2010 tarihli Avrupa Denetimli Serbestlik Kuralları'nın 4. bölümü söz konusu raporlara ayrılmıştır. Buna göre; hüküm öncesinde hazırlanan raporlar, açıkça tanımlanmış bilgiye dayalı ve mümkün olduğunca doğrulanmış ve gelişmeler doğrultusunda güncellenmiş olmalıdır. Suça karıştığı iddia edilen kişilere, raporun hazırlanması sürecine dahil olmalarına fırsat tanınmalı, uygun olan yerlerde fikirleri rapora yansıtılmalı, rapor içeriği kendileri veya kanuni temsilcileriyle paylaşılmalıdır. Diğer raporlar ise hükümlünün topluma salıverilmesinin fizibilitesi/olurluğu, hükümlünün salıverilmesi kararına ilişkin göz önüne alınabilecek her türlü özel koşul, hükümlünün salıverilmesine hazırlık olarak her türlü gerekli müdahale için gerekli görüldüğünde hazırlanabilir. Bu raporların hazırlanmasında hükümlülerin, mümkün olduğu kadar raporun hazırlanması sürecine dahil olmaları için fırsat tanınmalı ve varsa fikirleri rapora yansıtılmalı, rapor içeriği kendileri veya kanuni temsilcileriyle paylaşılmalıdır. Bkz: Kural 42-46-34(Gayriresmi tercüme: Orhan ARSLAN).

¹³⁵ “Gözetim kurumları bu bilgileri toplarken kendi elemanları marifetiyle bilgilerin kaynağına bizzat inmekte iseler de, bazı konularda genelde kolluk kuvvetlerinin yardımlarına da gereksinim duymaktadırlar. Burada değinilmesi gereken bir başka nokta da, toplanacak veriler konusunda zabıtaya yüklenecek görevin, çoğunlukla suçlunun adliye ve zabıta ile olan geçmişteki ilişkilerine ait bilgilerin toplanmasına inhisar ettirilmesi ile ilgili olduğu halde, gözetim müessesesi elemanları ve gözetim memuruna verilecek görevin ise daha ziyade suçlunun geleceğine ve ıslahına yönelik en uygun düşecek önlemlerin alınmasına yardım edecek bilgilerin toplanması amacına matuf olduğu gözlemlenmiştir”. Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 44.

işleyip işlemeyeceği, topluma ve mağdura karşı oluşturduğu riskin derecesi gibi hususlarda değerlendirmesini ve yaptırıma yönelik önerilerini de içeren bir rapor hazırlayarak mahkemeye vermelidir.¹³⁶ Mahkemeler, bu rapor doğrultusunda bir karar verir. Mahkemeler genellikle bu raporlarda yer alan önerilere uygun yaptırımlara karar verdiklerinden, görevli tarafından yapılacak yanlış veya eksik değerlendirmeler, suçlunun ıslahına yönelik olumsuz bir etki yaratabileceği gibi, toplum açısından da riskli bir durum ortaya çıkmasına yol açabilir.

Denetim: Denetim görevi, mahkeme tarafından karar öncesinde yapılan araştırma sonucunda öngörülen bir takım yükümlülüklerin, suçlunun ancak belli bir plan dahilinde bu yükümlülüklerle uyması suretiyle olumlu davranışlara yönettirebileceği, onun uslanmasına hizmet edeceği peşinen kabul edilmiş olması nedeniyle, denetim sürecinde ilgilinin dürüst davranması ve uslanmasına, başka bir deyişle suçlunun bir an önce ıslah olması amacına hizmet etmektedir. Bu nedenle, görevli tarafından yapılacak denetimin ciddiyeti ve görevlinin suçlu ile arasındaki iletişimin kalitesi denetimin başarısı bakımından belirleyici olacaktır. Denetim, ne sadece baskı ne de sınırsız bir tolerans şeklinde uygulanmamalıdır. Denetimdeki ustalık bu ikisi arasındaki dengenin sağlanmasındadır. Denetim, denetimli serbestliğin karakteristik vasfı olmakla birlikte, sadece suçlunun ıslahına yardımcı olacak biçimde, onun hayatını kolaylaştırıcı ve bir an önce toplumla barışmasını sağlayıcı bir nitelikte olmalıdır.¹³⁷

Uslandırma: Denetim personelinin bir başka görevi suçlunun uslandırılmasıdır. Bu görev bakımından denetimli serbestliğin eğitici vasfı öne çıkmaktadır. Zira burada suçlu, denetim görevlisinin tutum ve davranışları ile uygulanacak program doğrultusunda aynı zamanda eğitilmektedir. Bu nedenle denetim görevlisi suçluyla çalışırken davranışlarına özen göstermeli, denetim altındaki kişinin karşısına katı bir kontrol görevlisi olarak değil,

¹³⁶ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 65; Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 46.

¹³⁷ Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 42.

mümkün olduğu kadar dost, onun sorunlarını paylaşan, dert dinleyen bir arkadaş gibi yaklaşmalıdır.¹³⁸

Rehberlik ve yardım: Denetimin ayrılmaz bir parçası da rehberlik ve yardımdır. Bu kapsamda denetim görevlisi, denetim süreci boyunca, suçluyu şartlara ve yükümlülüklerle uygun davranması konusunda sözleriyle ve davranışlarıyla teşvik etmeli, onun bu süreci iyi hal içerisinde geçirmesine ve topluma yeniden kazandırılmasına yönelik yardımda bulunmalıdır. Bu bakımdan denetim görevlisi kuvvetli psikoloji, sosyoloji, kriminoloji bilgisine sahip olmalıdır.¹³⁹ Görevli bu kapsamda suçlunun yeniden suç işlemesine neden olabilecek kişiler ve çevrelerle iletişime geçmesini engelleyebilir, bu konuda uyarı ve tavsiyelerde bulunabilir. Bununla birlikte görevli, suçlunun sosyal ve maddi ihtiyaçlarını karşılayabilecek önlemleri alma ve bu konuda diğer kurum ve kuruluşlarla iletişime geçerek her türlü desteği sağlama konusunda da gerekli çalışmaları yapmalıdır.

Toplumun korunması: Denetim personelinin bir diğer görevi de toplumun korunmasıdır. Gerçekten de, suç işleyen bir kimsenin, eyleminin karşılığını cezaevinde hapsedilmek yerine toplum içerisinde belirli yükümlülüklerle tabi kılınarak serbest bırakılması toplum açısından bir risk oluşturmaktadır. Bu risk ancak denetim görevlilerinin işlerini layıkıyla yerine getirmeleriyle bertaraf edilebilir. Bu nedenle denetim görevlileri, suçlunun toplumda oluşturabileceği risklerin farkında olarak görevlerini yerine getirmeli, suçlunun ıslahına yapacağı katkılarının aynı zamanda toplumun korunmasını da sağladığının bilincinde olmalı, özellikle suçlunun öngörülen şart ve yükümlülükleri ihlal niteliğindeki davranışlarını tüm boyutlarıyla değerlendirerek çalışmasını yürütmelidir.

¹³⁸ Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 40-41.

¹³⁹ Mustafa Tören YÜCEL, “Amerika Birleşik Devletlerinde Büyük Suçlulara Tatbik Edilen Deneme Müessesesinin Tetkik ve Tahlili ve Bu Müessesenin Türk Ceza Hukukuna İntikali İmkanı”, **Adalet Dergisi**, S. 11-12, Ankara 1965, s. 1324.

Denetimli serbestlik görevlileri, görüldüğü üzere iki zıt durumun, yani denetleme ile rehberlik ve sosyal yardımın birlikte olduğu bir görev tanımına sahiptirler. Bu durum, yapılan işin ne denli zor, sorumluluk ve hassasiyet isteyen bir iş olduğunu göstermektedir. Zira birbiriyle çelişir gibi görünen bu iki görevin aynı anda yerine getirilmesi oldukça zordur. Bu bağlamda denetimli serbestlik görevlisi; mahkemede hüküm verme danışmanı olmakla beraber, problem çözme yetkilisi ve yöneticisi, denetimli serbestlik şartlarına uymanın ve toplum güvenliğini izlemenin otorite figürü konumundadır.¹⁴⁰ Rehberlik ve sosyal yardım açısından bakıldığında; görevlinin suçluları işe yerleştirme, sağlık bakımı, aile terapisi, psikolojik yardım, madde bağımlılığı danışmanlığı gibi bir çok ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü bir bakıcı, yardımcı, vasi konumunda olduğu görülmekte¹⁴¹, denetim açısından bakıldığında ise; görevlinin, suçlunun genel denetimli serbestlik şartlarını ve yükümlülüğe ilişkin şartları yerine getirmesini denetleyen, hatta bu konuda onu zorlayan, tavizsiz, katı bir denetmen, bir tür gardiyan konumunda olduğu görülmektedir. Bu iki görevin, biri diğerini baskılamayacak, biri diğerinin yerine tercih edilemeyecek şekilde profesyonelce yerine getirilmesi gerekmektedir.¹⁴² Özellikle problemlili kişilik özellikleri bulunan suçlularda, profesyonellik ve kişisel beceriler gerektiren denetim görevlilerinin, bu işi yürütmeye muktedir olup olmadığı önem arzeder. Denetimli serbestliğin başarısı bu karmaşık görev tanımları karşısında asla kendiliğinden anlaşılamaz. Bu ancak standart kamu görevi tanımı dışına çıkarak görev yapan ve uygulamada profesyonellik gösteren pek çok denetim görevlisinden istifade edilmesiyle mümkün olabilir. Denetimli serbestlik ceza hukukunun özel görevleriyle sosyal entegrasyonu bir araya getirmekte, genelin

¹⁴⁰ Yurtseven, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁴¹ Shmalleger, **a.g.e.**, s. 521; “Sosyal uzmanın gözetim devresindeki rolü, yardım, rehberlik ve öğretmenlik yanında bir örnek olmaktır: Suçlunun olumlu bir yaşantı sürmesini sağlayacak potansiyelin harekete geçirilmesi; suçluluk nedenlerinin suçlunun kendisi ile birlikte tahlil edilmesi; suçlunun kendi sorunları ile karşı karşıya gelebilmesinin sağlanması; kendisinde bir değer olduğu duygusunun yaratılması; toplumun kendisine düşman olmadığının anlatılması; toplumun bir üyesi olarak bireysel sorumluluğu olduğunun bildirilmesi; ve kendisinde bağımsızlık, kendi kendine saygı duymak ve emniyet içerisinde olma duygusunun yaratılması yer almaktadır.” Tören, **a.g.e.**, s. 246.

¹⁴² Bu nedenle denetim, şiddetli ve sert bir disiplin içinde değil yardımcı bir kontrol şeklinde yapılmalı, suçlunun kanuni sınırlar içinde olmak kaydıyla hareketlerinde kendisini mutlak bir serbesti içinde hissetmeli ve kişiliğine tam bir hürmet gösterilmelidir. Önder, **Tecil ve Benzeri...**, s. 259.

taleplerine aracılık etmekte ve suçluları yeniden topluma kazandırmakta ve yeniden sosyalleştirmenin insani idealini gerçekleştirmektedir ve bu idealin gerçekleştirilebilmesi doğrudan ve belki de tamamen denetimli serbestlik görevlilerinin nitelikleri ve özverilerine bağlıdır.¹⁴³

Denetimli serbestlik görevlilerinin, görevlerini ifa ettikleri sırada zor kullanma, silah taşıma, arama, el koyma, yakalama ve tutuklama yetkisine sahip olup olmamaları hususunda karşılaştırmalı hukukta farklı uygulama biçimleri bulunmaktadır. Denetimli serbestliğin ana vatanı olarak kabul edilen Amerika'da, eyaletlere göre farklılıklar bulunmakla birlikte, denetimli serbestlik görevlileri(probation officer) ve koşullu salıverilme görevlileri(parole officer) bir çok eyalette polise benzer yetkiler taşımaktadırlar. Özellikle yüksek risk grubuna dahil suçlularla çalışan koşullu salıverilme görevlileri genellikle silah taşıma, zor kullanma, arama, el koyma ve tutuklama yetkisine sahiptirler. Denetimli serbestlik görevlileri ise kendilerini korumak amacıyla gizli silah veya biber gazı taşıma ile tutuklama kararlarını uygulama yetkisine sahiptirler. Teknik olarak tipik kolluk-polis gücü olarak kabul edilmesi mümkün olmayan ve barış koluğu-görevlileri(peace officers) olarak sınıflandırılan denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme görevlileri, bu yetkilerini kullanmak için polis akademilerinden veya benzeri eğitim veren kurumlardan sertifika almak zorundadırlar.¹⁴⁴ İngiltere'de ve bir çok Avrupa

¹⁴³ Schöch, a.g.e., s. 379-380. Yurtseven, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Öğretim Üyesi Neylan Ziyalar'ın 2006-2007 yılı ders notlarına atfen denetimli serbestlik görevlisinde olması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır: "**Objektivite**; denetimli serbestlik görevlisi, görevini yerine getirme sürecinde herhangi bir olayı değerlendirirken peşin hükümlerden, önyargılardan sıyrılarak, duygularının esiri olmadan dürüst, adil bir biçimde görüş belirtmeli, bu ilkelere dayanarak karar vermelidir ve denetim altındaki kişilere tarafsız davranabilmelidir. **Sosyal çevrenin önemini kavramış olmak**; denetimli serbestlik görevlisi, suç işlemiş kişinin sosyal çevreden bağımsız olmadığını, sosyal çevrenin suç işleme üzerindeki etkilerini, sosyal çevre değişiminin özellikle madde kullanımı suçlarında etkili olduğunu önemsemeli ve buna göre rehabilitasyonu biçimlendirebilmelidir. **Gözlemlerini yazıya aktarabilmek**; denetimli serbestlik görevlisinin en büyük bilgi kaynağı gözlemdir. Bu nedenle bilgi donanımını gözlemleri ile birleştirerek sonuca varabilmeli ve bu sonucu açık, net, anlaşılır bir dille yazıya aktarabilmelidir. **Sağlıklı duygu durumu**; denetimli serbestlik görevlisinin denetim altındaki kişilere en yüksek derecede yararlı olabilmesi ve bu kişileri yönlendirip topluma kazandırabilmesi açısından sağlıklı duygu durumuna sahip olması gerekmektedir. **Sürücü belgesi**; denetimli serbestlik görevlisinin sürücü belgesine sahip olması, ev ve iş yeri ziyaretleri açısından tercih nedenidir." Yurtseven, a.g.e., s. 10.

¹⁴⁴ Abadinsky, a.g.e., s. 311-314.

ülkesinde ise ülkemizde olduğu gibi denetimli serbestlik görevlilerinin bu tip yetkileri bulunmamaktadır. Bu ülkelerde denetimli serbestlik görevlileri, klasik denetim ve gözetim görevlerini yerini getirirken ihtiyaç duydukları durumlarda kollukla işbirliği yapmaktadırlar. Dolayısıyla arama, el koyma, tutuklama, silah taşıma veya alkol veya uyuşturucu madde testlerini yapmaya zorlama gibi yetkileri kullanmamaktadırlar.¹⁴⁵

D. Cezanın Amacıyla İlgili Teoriler Bağlamında Denetimli Serbestlik

1. Cezanın Amacıyla İlgili Teorilere Genel Bir Bakış

Denetimli serbestlik yukarıda da anlatıldığı üzere, suçluların ıslahı, tedavi edilmeleri, kalabalıklaşan ceza infaz kurumlarının yükünün azaltılması gibi çeşitli saiklerle ortaya çıkmıştır. Bu gün modern ceza adalet sistemlerinin en önemli kurumlarından birisi olan denetimli serbestliğin ortaya çıkışı, cezanın amacı ile ilgili tarihsel süreç içerisinde ortaya atılan düşüncelerle yakından ilgilidir. Denetimli serbestliğin anlaşılması ve daha etkin bir şekilde uygulanması, suç işleyen kimselere neden ceza verildiği hususunun açıklığa kavuşturulmasına bağlıdır. Burada cezanın amacı ile ilgili olan teoriler ve bu teorilerin denetimli serbestlik kurumu ile olan ilişkisi kısaca incelenecektir.

Cezanın amacı ile ilgili teoriler genel olarak mutlak ceza teorileri, nisbi ceza teorileri ve birleştirici ceza teorileri olarak üçlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

Mutlak ceza teorileri: Cezanın uygulanmasını başlı başına amaç olarak gören, cezanın gelecek için değil, toplumun düzeni bozulduğu için verilmesi gerektiği görüşüne dayanan, “adalet” ve “kefare” kavramlarından doğan teorilere mutlak ceza teorileri denilmektedir.¹⁴⁶ Mutlak ceza teorileri,

¹⁴⁵Canton-Hancock, **a.g.e.**, s.233-234; (Erişim)http://en.wikipedia.org/wiki/Probation_officer, 10.10.2010.

¹⁴⁶ Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul 2005, s. 544.

cezadan herhangi bir fayda veya sonuç beklenmemesi gerektiğine, cezanın meşruluğunun ve amacının bizzat kendisinde olduğu düşüncesine dayanır. Buna göre ceza; bir kefareti, hak edilen bir karşılık, bir ödetmedir.¹⁴⁷ Kefaret, suçlunun cezasını çekerek günahından arınması, toplumla arasındaki hesabın kapatılması anlamına gelir.¹⁴⁸ Bu teorilere göre cezanın uygulanması dışında bir amaca hizmet etmesi gerekmez, zaten cezanın uygulanmasıyla, suç dolayısıyla topluma verilen zararın ödettirilmesi ve suçlunun kusurunun kefareti sağlandığı için başkaca bir amacın gerçekleşmesi gerekmez. Çünkü adalet; kötülük veya haksızlık yapanın karşılığını görmesini gerektirir, hiçbir yararı olmasa da ceza sırf bu amaç doğrultusunda suçun karşılığı olması nedeniyle meşrudur, uygulanmalıdır.¹⁴⁹ Özellikle Kant ve Hegel tarafından savunulan bu düşünceye göre; devlet hiçbir yararı olmasa dahi aklın bir emri, adaletin bir gereği olarak suçluyu cezalandırmak zorundadır. Toplumun savunulması veya suçlunun uslandırılması gibi amaçlarla ceza verilmez, aksine ceza; sırf adaletin gerçekleşmesini sağlamak için verilir. Hatta Kant, bu teoriyi açıklamak için şu örneği vermiştir: Bir adada halkın tümü birbirlerinden ayrılıp yaşadıkları toplumu ortadan kaldırmaya karar vermiş olsalar bile, cezaevindeki son katili idam etmelidirler ki, herkes eyleminin neye müstahak olduğunu gerektiği gibi görsün ve insanlar cezayı gerektiği gibi infaz etmediklerinden dolayı cinayet

¹⁴⁷ Faruk Erem, Ahmet Danışman, M.Emin, Artuk, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 1997, s. 684; Kayıhan İçel, Süheyl Donay, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım, I. Kitap**, İstanbul 1999, s. 5; Ahmet Gökçen, “Cezanın Amacı ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Sistemleri”, M. Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Caner Yenidünya, **Ceza Hukuku Makaleleri**, İstanbul 2002, s. 46; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 80; Sue Rex, “What Works In Theories of Punishment”, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice), London 2003, s. 42; Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 554; Füsün Akıncı Sokullu “Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 10, Yıl 2, Temmuz-Ağustos 1996, s. 672vd.; İlhan Üzülmöz, “Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri(Ceza Hukukunda Okullar Mücadelesi)”, **Atatürk Ün. Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, AÜEHF’nin 10. Öğretim Yılına Armağan**, C. V, 2001/1-4, s. 264vd., Mahmut Koca, İlhan Üzülmöz, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2009, s. 472vd.; Doğan Soyaslan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2005, s. 48vd.; Veli Özer Özbek, “İnfaz Hukukunun Hukuk Düzeni İçindeki Yeri”, **Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 4. Yılı(Teoride ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar)**, İstanbul 2010, s. 58vd.

¹⁴⁸ Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 544.

¹⁴⁹ Zeki Hafızoğulları, **Ceza Normu, Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni**, Ankara 1996, s. 186, dp.14; Rex, **a.g.m.**, s. 42; Gökçen, **a.g.m.**, s. 46; Nur Centel, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, **Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan**, İzmir 2001, s. 338; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 80; Soyaslan, **a.g.e.**, s. 48.

sorumluluğunu üzerlerinde taşımasınlar. Bunu yapmazlarsa, hukukun ve adaletin ihlalden doğan sorumluluğa ortak olacaklardır. Kant, bu düşüncesiyle insanı amaç olarak değil araç olarak görmekte ve cezalandırmayı adalet için istemektedir.¹⁵⁰ Hegel'e göre de ceza; hukukun inkarının inkarıdır¹⁵¹ ve hukukun ihlali olan suç, ceza ile karşılandığı zaman, bozulan kamu düzeni yeniden kurulmuş olacaktır.¹⁵²

Nisbi ceza teorileri: Bu teorilere göre cezanın amacı; suç işlenmesinin önlenmesidir. Yani mutlak ceza teorilerinin tersine cezanın amacı geçmişe, olana yönelik değil, geleceğe yöneliktir.¹⁵³ Ceza yaptırımı, gerek toplumun gerekse cezaya maruz kalan suçlu kişinin üzerinde çeşitli etkilerde bulunur. İşlediği fiilin karşılığında ona uygun bir ceza verilmesi durumunda suçlu, yeniden suç işlemekten kaçınacaktır.¹⁵⁴ Aynı şekilde bu yolla toplumda yaşayan diğer fertler de suçun karşılığında devlet eliyle verilecek olan cezayı somut olarak gördüklerinde suç işlemekten kaçınacaklar, böylece ceza suç işlenilmesini önleyici bir etki yapacaktır. Bu teorinin en önemli teorisini faydacı hukuk okulunun temsilcilerinden olan J. Bentham'dır. Ona göre; bireyin davranışlarının getirilerini karşılaştırması ve

¹⁵⁰ Kayhan İçel, Fusun Sokullu, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih S.-Mahmutoğlu, Yener Ünver, **Yaptırım Teorisi**, İstanbul 2000, s. 29; Gökçen, **a.g.m.**, s. 46-47; İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 5vd.; Turhan Tufan Yüce, **Ceza Hukuku Dersleri**, C. I, Manisa 1982, s. 5; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 80; Ayrıca bkz. **Kant, Fikir Mimarları**(Çeviren Nejat Bozkurt), İstanbul 2005, s. 131vd.; Rex, **a.g.m.**, s. 43.

¹⁵¹ Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 545.

¹⁵² Yenidünya, **a.g.e.**, s.81; Kökenleri İncil'in "göze göz diş diş" öğretisine dayanan bu teoriye göre fail, eyleminin ağırlığı ve mağdura verilen zararın şiddeti oranında cezalandırılmalıdır. Bu teoriye göre, ceza geçmişe yöneliktir ve failin kusuru ancak cezanın uygulanmasıyla telafi edilebilir, böylece suçlu cezasını çekerek, suçunun günahından temizlenecek, toplumla olan hesabı görülmüş olacaktır. Cezanın kefaret niteliğinin insanların temel duygularından kaynaklandığı, suçlulara karşı toplumun nefretini yansıtabilecek ağırlıkta yaptırımlar sağlanmadığı takdirde, vatandaşların hukuku kendi ellerine alıp, adaleti gerçekleştirmek ve suçluları cezalandırmak isteyecekleri belirtilmiştir. Bu açıdan kefaret ve adalet isteklerini karşılamadaki yetersizliğin toplumda kaosa neden olabileceği ileri sürülmüştür. Kefaret düşüncesi ilkel dönemde uygulanan öcalma hakkını hatırlatmaktadır. Mutlak ceza teorileri genel olarak fail eliyle toplumun maruz kaldığı zararın karşılığında ahlaki bir cevap niteliğindedir. Bu teorilere göre cezanın, suçların önlenmesi, suçluların ıslah edilmesi, rehabilite edilmesi veya topluma kazandırılmaları gibi amaçları bulunmamaktadır. Sulhi DÖNMEZER, Sahir, ERMAN, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım, C. II**, İstanbul 1997, s. 559; Erem-Danışman-Artuk, **a.g.e.**, s. 684, Centel, **a.g.m.**, s. 338; Rex, **a.g.m.**, s. 43.

¹⁵³ İçel-Donay, s. 6; Centel, **a.g.m.**, s. 340; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 82; Dönmezer, **a.g.e.**, C. II, s. 560.

¹⁵⁴ Onsekizinci yüzyıl düşünürlerinden Jousse'a göre "Olan olmuştur; gidene hiçbir şey geri getiremez. Suçlu, suçtan daha önemlidir. Zira o, hareket eden ve tehlikeli suçlarını tekrarlayabilecek, saldırılarını yenileyebilecek bir yaratıktır. Önemli olan suçluyu uslandırmak suretiyle, suçun tekerrürünü önlemektir." Aktaran: Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, C. II, s. 560.

hesaplaması, onların hareketlerine hükmeder. Örneğin, hırsızlık yapacak olan bir kişi, benzer eylemi yapanların maruz kaldıkları cezayı görüp, düşündüğü zaman eyleminden vazgeçecek, böylece ceza yoluyla caydırılmış olacaktır.¹⁵⁵ Nisbi ceza teorilerini savunan düşünürler arasında ceza yoluyla suçun ne şekilde önleneceği konusunda görüş birliği yoktur. Bu nedenle iki farklı önleme teorisi ortaya atılmıştır. Cezanın suç işleyen kişilerin bizzat kendileri üzerinde gerçekleşmesi beklenen amacına ilişkin teori “özel(bireysel) önleme” teorisi, toplumun diğer fertleri üzerinde gerçekleşmesi beklenen diğer amacına ilişkin teorisi ise “genel “önleme” teorisi olarak isimlendirilmiştir.¹⁵⁶ *Genel önleme teorisine* göre; cezanın amacı ne kefaret ne de faile etkidir; cezadan beklenen amaç korumadır, ancak koruma faile yönelik değil, topluma yöneliktir.¹⁵⁷ Genel önleme teorisinde, toplumu oluşturan fertlerin, suç işleyen kimselerin devlet tarafından cezalandırılması sürecinde, bu durumu gözlemleyerek, suçların bedelinin faydalarından daha fazla olduğu sonucuna ulaşmaları ve suç işlemekten caymaları veya geri durmalarını sağlamak esastır.¹⁵⁸ Genel önlemede amaç potansiyel suçluları korkutmak olduğundan bu anlayışın getirdiği cezalar ağır ve şiddetlidir.¹⁵⁹ 160

¹⁵⁵ İçel ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 36-37; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁵⁶ İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 6; Centel, **a.g.m.**, s. 340; Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, s. 561; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 83; İçel ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 34; Centel-Zafer- Çakmut, **a.g.e.**, s. 547; Hafizoğulları, cezanın genel ve özel önemle amaçlarını bu ifadelerle tarif etmeyip; genel önlemenin bazı özelliklerini “suça eğilimli olmayan kimseler bakımından” cezanın amacı ve işlevi, özel önlemenin bazı özelliklerini ise “suça eğilimli olan kimseler bakımından” cezanın amacı ve işlevi olarak bir ayrıma tabi tutup incelemiştir. Bkz. Hafizoğulları, **a.g.e.**, s. 181-184.

¹⁵⁷ Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 553.

¹⁵⁸ Erem-Anışman-Artuk, **a.g.e.**, s. 687; Gökçen, **a.g.m.**, s. 47; Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan,Erdem, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, Ankara 2006, s. 281; Centel, **a.g.m.**, s. 345; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 83-84.

¹⁵⁹ Feyyaz Gölcüklü, **Türk Ceza Sisteminde Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar**, Ankara 1966, s. 18-19. Ceza olumsuz(menfi) açıdan insanları korkutmak suretiyle, olumlu(müspet) açıdan da hukuk bilincini ve hukuka olan güvenini güçlendirmek suretiyle hukuka uygun davranışta bulunma konusunda yönlendirir. Ceza yoluyla korkutma, herkes için geçerli olan kanunlarda bir takım eylemlere karşılık ceza yaptırımı öngörülmesi, bu eylemleri gerçekleştiren kişilerin de eylemleri sonucunda kanunda öngörülen cezaya çarptırılıp, bu cezanın infaz edilmesi suretiyle gerçekleştirilir. Cezanın olumlu açıdan genel önleme fonksiyonu, topluma hukuk düzeninin parçalanmazlığını kanıtlamak, toplumun hukuka güvenini güçlendirmek ve bu yolla suç işlenmesini genel olarak ve baştan itibaren önlemek şeklinde gerçekleşmektedir. Ceza, ceza tehdidi olarak herkese hitap etmekte ve psikolojik cebir vasıtasıyla onlar üzerinde önleyici bir etki oluşturmaktadır. Bu nedenle ceza, suçluluk tehlikesine karşı önleyici bir toplumsal savunma vasıtası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda genel önlemenin etkili olabilmesi insanların, değişik eylemlerin benzerliği ve cezaların ciddiyeti hususunda kararlılıkla uyarılmalarına bağlıdır. Ceza yeterince ciddi olmalıdır ki, suç niteliğindeki eylemlerin sonuçları insanların zihninde yerleşebilsin. Bu anlayışın bir yansıması olarak halka açık idamlar, kırbaçlama,

Özel önleme teorisi ise özellikle kefarete teorisinin karşıtı olarak geliştirilmiştir. Bu teoriye göre cezanın amacı geleceğe yöneliktir. Ancak geleceğe yönelik bu amaç topluma ilişkin bir amaç değil, bilakis faile yönelik bir amaçtır. Ceza, faili gelecekteki suçları işlemekten alıkoyan, onu suçtan korumaya yarayan bir araç niteliğindedir.¹⁶¹ Cezanın özel önleme amacı hakkında ileri sürülen görüşler, aydınlanma çağında bağımsız bir özel önleme teorisinin oluşması sonucunu doğurmuş ve bu da mutlak ceza teorilerinin önemini yitirmesine sebep olmuştur. Bu teoriye göre cezanın özel önleme fonksiyonu üç şekilde ortaya çıkmaktadır: 1. Suçluyu ıslah edip topluma kazandırarak yeniden suç işlemesini önlemek suretiyle suçtan koruma(tesadüfi suçlular grubuna yönelik koruma) 2. Suçluyu ceza yoluyla başka suçları işlemekten koruma ve alıkoyma(itiyadi suçlular grubuna yönelik koruma) 3. Suçluları tecrit veya tasfiye ederek toplumu faile karşı koruma(ıslahı mümkün olmayan itiyadi suçlular grubuna yönelik koruma).¹⁶² Cezanın amacının münhasıran özel

falaka ve teşhir gibi cezalar tarihte çokça uygulanmıştır. Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 281; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 84; Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 553; Hafizoğulları, **a.g.e.**, s. 184; Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 282; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 84; Bu cezalandırma yöntemleriyle ilgili bilgi için ayrıca bkz: Foucault, **a.g.e.**, s. 71vd.

¹⁶⁰ Genel önleme teorileri hakkında ileri sürülen eleştiriler için bkz:Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 554vd.; İçel ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 37vd. ; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 88; Ayrıca bkz: Nevzat Gürelli, “Ceza Kanunumuzun Elli Yıllık Uygulamasında Ölüm Cezasının ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Değerlendirilmesi”, **Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında Türk Ceza Kanununun 50 Yılı ve Geleceği Sempozyumu**(22-26 Mart 1976), İstanbul 1977, s. 187; İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 8vd.

¹⁶¹ Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 548; Centel, **a.g.m.**, s. 340; Özel önleme teorisinin ilk izleri çok eskilere gitmektedir. Bu bağlamda Seneca(M.S. 65) “Akıllı insan, bir kişi günahkar olduğu için değil, günahkar olmasın diye ceza verir” ya da başka bir tercümeyle “Akıllı insan bir kişi suç işlediği için değil, suç işlememesi için ceza verir” demiştir. Grotius(1585-1645) Savaş ve Barış Hukuku isimli eserinde Seneca’nın bu ifadesine bir ek yaparak “Geçmiş bir durumun tekrar iadesine olanak yoktur, belki ancak gelecektekinin önüne geçilebilir” demiştir. Aktarım için bkz: Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 548, dp. 22; Platon, suçun ruhun bir hastalığına dayandığını, eğer tedavisi mümkün ise bu hastalığı iyileştirmenin kanun koyucunun hedefi olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bkz: Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, C. II, s. 562.

¹⁶² Birincisinde; iyileşmesi mümkün olan suçluların ıslah edilerek, yeniden topluma kazandırılması yoluyla suçluyu suçtan koruma söz konusudur. Özel önleme amacının bu şekli modern infaz hukukunun gelişmesi sürecinde çok önem verilen bir alan olmuş ve cezaları meşrulaştırmanın en modern yolu ıslah ve rehabilitasyon ideali olarak görülmüştür. Burada mahkum edilen suçlunun çeşitli yöntemlerle toplumdaki yerini yeniden almasına yardımcı olunması amaçlanır. Suçlunun bu eylemlerinin kaynağında; sosyal, psikolojik veya biyolojik etkenler rol oynamışsa, bu düzensizliklerin giderilmesi yoluyla suçla mücadele edilmesi kolaylaşacaktır. İkincisinde; cezanın türü ve niteliği suçluyu yeniden suç işlemekten alıkoyacak nitelikte olduğunda, suçlu tekrar suç işlemeyi göze alamayacak ve bu şekilde cezanın özel önleme amacı gerçekleşecektir. Üçüncüsünde; suçluyu toplumdan tasfiye veya tecrit edip, hapishaneye koyarak, sürgüne göndererek ya da idam ederek, onun yeniden suç işlemesi ihtimaline karşı toplumu korumaktır ki, bununla ilgili olarak “onları kilitleyip, anahtarları da atalım” ifadesi sıklıkla dile getirilmiştir. Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 548;

önleme olduğunu savunan görüşlere göre; cezanın amacı, kişinin işlediği suçtan dolayı kusurunun örtülmesidir, kısacası kişinin resosyalize edilmesidir. Böylece, belli bir cezaya mahkum olan kişi, bu cezanın infazıyla, önce işlediği suçtan dolayı sorumluluğun kendisinde olduğunu bilincine kavuşacaktır. Cezanın infazıyla kişi, gerçekleştirdiği haksızlıktan dolayı sorumluluk altında olduğunu aktüel bir şekilde hissedecek ve böylece kusurundan ibra olacaktır. Yani cezanın amacı, kural olarak özel önlemedir; suç işleyen kişinin yeniden topluma kazandırılmasıdır; toplum açısından zararsız ve güvenilir bir kişi haline getirilmesidir. Bir başka görüşe göre ise; cezanın verilmesinin meşruluk zeminini “kusur” oluşturmaktadır. Ceza, kişi kusurlu olduğu için, mahiyetini bilerek haksızlık teşkil eden fiili işleme hususunda bir tercihte bulunduğu için tatbik edilir. Bu itibarla kusur; haksızlık teşkil eden bir fiili işleyen kişi hakkında bu fiil dolayısıyla yapılan bir muahezede, kınamadır. Cezanın tatbiki, kişiyi obje durumuna düşürmemelidir. İşlediği fiil, suç teşkil etmemesine rağmen kişinin herhangi bir şekilde cezalandırılması veya gerçekleştirdiği haksızlık daha hafif cezayı gerektirmesine rağmen, hak etmediği ağırlıkta cezaya çarptırılması, onu bir obje durumuna düşürür. Birey işlediği fiil dolayısıyla kınanmaya müstahak olduğu için cezalandırılmalı ancak bu yapılırken şahsiyetine duyulan saygınlık ihlal edilmemelidir. Genel veya özel önleme düşüncesiyle de olsa işlediği fiil dolayısıyla kusurlu bulunmayan kimsenin cezalandırılmasının hiçbir haklı yönü bulunamaz. Bu nedenle kusur, failin cezalandırılabilmesi için yegane dayanağı oluşturmaktadır. Cezalandırmanın amacı, suç işleyen kişinin, bu suçu işlemek dolayısıyla içinde bulunduğu kusurluluk durumundan ibra olmasını sağlamaktır.^{163 164}

Yenidünya, **a.g.e.**, s. 85; Centel, **a.g.m.**, s. 340; Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 281; Gökçen, **a.g.m.**, s. 48; İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 6; Hafızoğulları, **a.g.e.**, s. 182.

¹⁶³ Görüşlerin aktarımı için bkz: Gökçen, **a.g.m.**, s. 49-51; Özgenç’e göre: “Cezalandırma ile güdülen yegane amaç, suç teşkil eden bir haksızlığı gerçekleştiren kişinin, bu suçu işlemek dolayısıyla içinde bulunduğu kusurluluk durumundan ibra olmasını sağlamaktır. Hukuk toplumundaki sosyal düzenin idamesi, cezalandırmak ile güdülen amacın bir tezahürü olarak anlaşılmalıdır. Cezanın yegane özelliği, *kefaret* teşkil etmesidir. Bir başka ifadeyle, kişinin işlediği suçtan dolayı kusurunun örtülmesidir; kısacası, kişinin resosyalize edilmesidir. Böylece, belli bir cezaya mahkum olan kişi, bu cezanın infazıyla, önce işlediği suçtan dolayı sorumluluğun kendi uhdesinde olduğunu şuuruna, bilincine kavuşmalıdır. Cezanın infazıyla kişi, gerçekleştirdiği haksızlıktan dolayı sorumluluk altında

Birleştirici teoriler ve diğer görüşler: Uzlaştırmacı veya karma teoriler olarak da isimlendirilen birleştirici teoriler, geleneksel ceza teorilerinin hiç birinin tek başına ele alındığında doyurucu sonuçlar vermediği düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶⁵ Buna göre, ceza kefareti teşkil etmesinin yanı sıra, genel ve özel önlemeyi de gerçekleştirmek ister. Bu doğrultuda cezanın kusura göre tespiti ve fakat bu sınırlar çerçevesinde genel ve özel önleme amaçlarının da dikkate alınarak uygulanması şeklinde bir yola gidilmiştir. Bu görüşü benimseyen hukukçulara göre, bir cezanın uygulanışında, işlevlerinin tümü ortaya çıkar ve tüm ceza amaçları dengeli bir şekilde birbirini sonuçlarlar. Bu şekilde ceza hem geçmişe hem de geleceğe yönelik nitelik taşır. Ancak cezanın amaçlarının hepsi bir arada ve aynı etkinlikte uygulanmasının mümkün olmadığı hallerde ilkelerden birinin diğerine üstün tutulması, öncelenmesi gerekebilir. Mesela failin kusuruyla sınırlı olarak tayin edilen ceza, sosyal-pedagojik anlamda caydırıcı bir etki göstereceğinden kefareti ile genel önleme amacının bir arada bulunması mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kefaretin mahkumu küçültücü bir araç şeklinde anlaşılmaması, aksine failin kusurunun karşılığını görmesi suretiyle toplumla yeniden uzlaşmasını sağlayan bir müdahale olarak kabul edilmesidir. Ceza aynı zamanda sosyolojik açıdan caydırıcı bir etki göstermeli, yani genel önlemeyi de sağlamalıdır. Gene ceza, mümkün

olduğunu aktüel bir şekilde hissedecek ve böylece, kusurundan ibra olacaktır. Ezcümle; cezanın yegane amacı -kural olarak- *müsbet anlamda özel önlemedir*; suç işleyen kişinin yeniden topluma kazandırılmasıdır; toplum açısından zararsız ve güvenilir bir kişi haline getirilmesidir.” Ancak burada sözü geçen “kefareti kavramı Türk ceza hukukçuları tarafından bizim işaret ettiğimizden farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Kefareti kavramına, suç teşkil eden fiil karşısında faile ızdırap verilmesi, acı çektirilmesi şeklinde bir anlam yüklenmiştir. Bu anlamıyla kefareti kavramı, özellikle Kant’ın cezaya ilişkin felsefi görüşlerinde yer alan “Vergeltung”(misliyle mukabele, misilleme) kavramı karşılığında kullanılmaktadır. İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**(Kısaltama: Genel Hükümler), Ankara 2007, s. 557, 32; İzzet Özgenç, “Davranış Normları Teorisi(Haksızlık ve Müeyyide İlişkisi)”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası Sabahattin Zaim’e Armağan**, Yıl 1994/B-3, C. 1-4, İstanbul 1996, s. 409vd.

¹⁶⁴ Özel önleme teorileri hakkında ileri sürülen eleştiriler için bkz: İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 8vd.; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 89vd.; Centel, **a.g.m.**, s. 343vd.; Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 548vd.

¹⁶⁵ Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 282.

olduğu takdirde yeniden sosyalleştirmeyi de sağlamalıdır. Bu özel önleme amacına da ancak kusurla orantılı bir cezanın tayini yoluyla ulaşılabilir.¹⁶⁶

Cezanın amacı konusunda yukarıda açıklamaya çalıştığımız teorilerin yanında “yeni sosyal savunma” ya da “toplumsal savunma” olarak isimlendirilen düşünce akımına da değinmek yerinde olacaktır. Bu düşüncenin esası, suçlunun ceza infazında şartlara uygun bir tretman marifetiyle, haysiyetine saygılı, zorunlu bir yardım ve müzaheret sağlanarak doğru yola konulması düşüncesine dayanır. Bu doğrultuda temel hedef toplumsal savunma suretiyle suçluluğu geriletmektir; bunun da en etkin ve insancıl yolu suçluların topluma yeniden kazandırılmasını sağlamaktır. Mevcut bütün araçlarla kişilik üzerinde durulmalı ve bunu yaparken de kişilik haysiyetine saygılı olunmalı ve suçluda sosyal sorumluluk duygusu geliştirilmelidir.¹⁶⁷ Toplumsal savunmanın amacı toplumu savunmak değil, suçluyu tanımayan ve tanımayı reddeden topluma karşı bireyi korumak, toplumsallaşıncaya kadar onu iyileştirmektir. Toplum böylelikle, suçluyu dışlayarak değil, topluma yeniden döndürerek korunacaktır. Toplumsal savunma anlayışının pozitivist okulla ortak noktası; önlemeye ve bireyselleşmeye önem vermesi, tretmanı, geçmişe ve manevi sorumluluğa göre değil, geleceğe ve kişiliğe göre değerlendirmesidir. Ayrıldığı nokta ise; belirlenimciliği(determinizmi) dışlaması, kişi özgürlüğüne saygıya dayanması, iyileştirmede yeniliklere açık olmasıdır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 282; Centel-Zafer-Çakmut, **a.g.e.**, s. 555-556; Centel, **a.g.m.**, s. 347; Erem-Danışman-Artuk, **a.g.e.**, s. 692; İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 9; Yenidünya, **a.g.e.**, s. 89; Gökçen, **a.g.m.**, s. 51.

¹⁶⁷ Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, s. 565; Soyaslan, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁶⁸ Üzülmöz, **a.g.m.**, s. 287vd.; Sami Selçuk, Filippo Gramatica'nın Toplumsal Savunma İlkeleri isimli eserinin yazar tarafından yapılan çevirisinin sunuş bölümünden, Filippo Gramatica., **Toplumsal Savunma İlkeleri**(Çeviren: Sami Selçuk), Ankara 2005, s. 27-28; Gramatica'ya göre toplumsal savunmanın temel ilke ve çizgileri şunlardır: “1. Devlet, toplum içinde yaşamak durumunda olan bireyin sıkıntılarını ve tedirginliklerini ortadan kaldırmakla yükümlüdür. 2. Kanunda öngörülen düzeni kurmak için, devletin cezalandırma hakkı değil, toplumsallaştırma görevi vardır. 3. Toplumsallaştırma görevi, ceza aracılığıyla değil, tersine önleyici, eğitici ve iyileştirici/sağaltıcı(tedavi edici) nitelikteki toplumsal savunma önlemleriyle yerine getirilmelidir. 4. “Toplumsal savunma önlemi”, yol açılan zarara(suç) göre(sorumluluk) değil, kişiliğin(toplum yaşamına karşıtlık) gereklerine göre ve her bireye uygun olmalıdır. 5. Toplumsal savunma yargılaması, öznenin toplumsal yaşama karşıtlığının nitelik ve derecesinin değerlendirilmesiyle başlar ve her zaman yargısal olarak, nasıl hastanın iyileştirilmesi tedaviyle biterse, önlemin uygulanması zorunluluğunun bitmesiyle son

2. Cezanın Amacıyla İlgili Teoriler ve Denetimli Serbestlik

Cezanın amacı konusunda yukarıda açıklamaya çalıştığımız teorilerin ortaya çıkış ve gelişim süreçleri şüphesiz denetimli serbestliğin ortaya çıkış ve gelişim süreciyle yakından ilgilidir. Zira cezanın amacının ne olduğu sorusuna verilecek cevap, suçla nasıl mücadele edileceği ve suçluya ne yapılması gerektiği hususundaki anlayışın da şekillenmesine sebep olacaktır. Denetimli serbestlik de bu soruya verilen cevapların, uygulamaya yansıyan sonuçlarının değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmış bir kurumdur.

Cezanın amacına ilişkin teorilerden adalet ve kefarete kavramlarına dayanan mutlak ceza teorilerinin tarihsel süreç içerisinde, suç işleme oranlarının azalmasına ve adalet duygusunun yerleşmesine çok olumlu katkılarda bulunmadığı gözlemlenmiştir. Gerçekten de bu teoriler; bir kötülüğün başka bir kötülükle, yani ceza çektirmekle karşılanması suretiyle adaletin gerçekleştirilmesi fikrine dayandığı için, faili ve mağduru ihmal eden hatta yok sayan, onları ceza adaletinin bir tarafı olarak dahi görmeyen bir anlayış üzerine kurulmuştur. Oysa tarihsel süreç içerisinde suçla mücadelede, failin bu şekilde ihmal edilmesi durumunda suçluluğun azaltılamayacağı gibi, adaletin tesisinin de mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda nisbi ceza teorileri ortaya çıkmıştır. Bu teoriler, cezanın amacının toplumla ilgili olan tarafını genel önleme, faille ilgili olan tarafını ise özel önleme mülahazasıyla açıklamışlardır. Tarihsel sürece bakıldığında nisbi ceza teorilerinin ortaya çıkışının ardından, denetimli serbestliğin ortaya çıkıp gelişmeye başladığı görülecektir. Özellikle cezanın özel önleme amacına ilişkin teoriler, denetimli serbestliğin ortaya çıkışına ve uygulama alanının genişlemesine sebep olmuştur.

bulur.” Gramatica, **a.g.e.**, s. 40-41. Konuyla ilgili farklı bir yaklaşım için ayrıca bkz: Ercan Kanar, “Özgürlükçü Hukuk Felsefesi Açısından İnfaz Problemlerine, Ulusalüstü Hukukun Bu Alandaki Pratiğine, Kapatma Yaptırımına Eleştirel Bakış”, **Hukuk ve Adalet Dergisi**, S. 9, Yıl 2007-Kış, s. 229vd.

Denetimli serbestlik daha çok cezanın özel önleme amacının gerçekleştirilmesine katkıda bulunan bir kurumdur.¹⁶⁹ Zira denetimli serbestlik; suçluların ıslahı, onların rehabilite edilerek yeniden topluma kazandırılması, yeniden suç işlenmesinin azaltılması, cezaların mümkün olduğunca suçlu kimseyi toplumdan tecrit etmeksizin, yaşadığı sosyal ortamdan koparmadan çektirilmesinin sağlaması gibi özellikleri önceleme nedeniyle özel önleme amacına hizmet eden bir kurumdur. Öte yandan denetimli serbestlik, suçlunun bu şekilde ıslah edilmesi sonucunda toplumun korunmasının sağlanması şeklinde ortaya çıkan özelliği nedeniyle, cezanın genel önleme amacının da gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.¹⁷⁰ Bununla birlikte, cezanın amacına ilişkin olarak yukarıda değinilen teoriler, daha çok “hürriyeti bağlayıcı cezalar-hapis cezaları” esas alınarak yapılmıştır. Ancak günümüzde hapis cezası ve para cezası gibi geleneksel ceza türleri dışında, “ceza” veya genel olarak “yaptırım” kavramlarıyla ifade edilen ara yaptırımlar-cezalar(intermediate sanctions-punishments) ceza adalet sistemlerinde ağırlıklı olarak yer almaya başlamıştır.¹⁷¹ Denetimli serbestlik

¹⁶⁹ Denetimli serbestliğin düzenlenmesi sadece cezaevlerinin kalabalık nüfusunu azaltmak gibi pragmatik ihtiyaçlara dayanmaz, bilakis savaş sonrası dönemde modern ceza hukuku okulu, Von Liszt ve Anglo-Amerikan ve İskandinav modelinin ağırlıklı etkisindeki suç politikasındaki yeni bir odaklanmaya dayanır: özel önleme düşüncesi. Burada öncelik mahkumların yeniden sosyalleştirilmesi ve topluma yeniden entegre olmalarının sağlanmasıdır. Özel önleme amacının gerçekleştirilmesi koşullu salıverilme ve denetimli serbestlikte iki açıdan olmuştur. Birincisinde hükümlülerin hapse girme ve bunun sonucunda iş ve sosyal bağlarını kaybetmek ihtimali saklı tutuldu, ikincisinde hükümlülerin serbest kaldıktan sonra da emir ve talimatlar içeren şartlar ile topluma yeniden entegre olmaları desteklenip yeniden sosyalleştirme mümkün hale getirildi. Schöch, **a.g.e.**, s. 377.

¹⁷⁰ Bununla birlikte genellikle, öncelikli olarak özel önlemeyi ve dolayısıyla suçlunun yeniden topluma kazandırılması ve rehabilitasyonunu amaç edinen diğer bir çok sistemden farklı olarak Fransa’da toplumun suçtan korunması sistemin hedefleri arasında belirgin bir önceliğe sahiptir. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 201, dp. 86.

¹⁷¹ “Cezanın özel önleme fonksiyonu yönünden hürriyeti bağlayıcı ceza olarak hapis cezasının etkinliği daima kuşku ile karşılanmış ve mahkumların uslandırılmasının, eğitiminin ve rehabilitasyonunun sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Özgürlükten yoksunluğun bu amaçların gerçekleşmesi açısından elverişli olmadığı kabul edilmektedir. En iyi koşullar içinde olsa dahi, cezaevindeki infazın tabi olduğu özel sosyolojik ve psikolojik kurallar, mahkumların sosyal resosyalizasyonunu güçleştirmektedir. Bu nedenle, özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların zararlı etkileri, sadece infaz kurumlarının iyileştirilmesiyle önlenemez. Bu cezaların infazının belirtilen amaç doğrultusunda sınırlandırılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.” Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 569; Kayıhan İçel, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Olan Müesseselerdeki Gelişmeler ve Türk Ceza Sisteminin Bu Yönden Değerlendirilmesi”, **Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında TCK’nın 50 Yılı ve Geleceği Sempozyumu(22-26 Mart 1976)**, İstanbul 1977, s. 321-322; “Özgürlüğü bağlayıcı cezaların özellikle özel önleme yönünden etkinliğinin kuşku ile karşılanması, hükümlülerin uslandırılması, eğitimi ve yeniden topluma kazandırılması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması zorunluluğu, günümüz suç politikasının en

işte bu mülâhazaların etkisiyle gelişen bir kurumdur. Denetimli serbestlik ilk ortaya çıktığında hürriyeti bağlayıcı cezaların suçlunun ıslahına ve suç işlenmesinin azaltılmasına olumlu bir katkıda bulunmadığı düşüncesine dayanmaktaydı. Bu nedenle özellikle kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar, suçluyu hapishanelere kapatmak suretiyle toplumdan tecrit etmek yerine, toplum içerisinde bir görevlinin denetimi ve gözetimi altında belirli yükümlülüklerin yerine getirilmesi şeklinde yeniden formüle edilmiş, hürriyeti bağlayıcı cezalara son çare olarak başvurulmasına yönelik eğilimler ceza adalet sistemlerine hakim olmaya başlamıştır. Bu kapsamda denetimli serbestlik, ilk zamanlarda ertelemeye birlikte öngörülen bir ceza infaz rejimi olarak algılanmakta iken sonraları, daha çok toplum içinde yerine getirilmesi öngörülen yaptırım ve tedbirleri tamamlayan bir ceza adalet kurumu olarak hayat bulmuş, bu nedenle cezanın münhasıran özel önleme amacına hizmet eden bir kurum olmuştur. Gerçekten de, hakkında denetimli serbestlik içeren bir yaptırıma-tedbire hükmedilen kişi, bunun; denetim, rehberlik ve psiko-sosyal yardım eşliğinde yerine getirilmesiyle, öncelikle işlediği suçtan dolayı sorumluluğun kendisinde olduğunun bilincine kavuşmakta, gerçekleştirdiği haksızlıktan dolayı sorumluluk altında olduğunu aktüel bir şekilde hissederek kusurundan ibra olmakta, bu şekilde yeniden topluma kazandırılarak, toplum açısından zararsız ve güvenilir bir kişi haline getirilmektedir.

Denetimli serbestlik; suçluların ıslahı, onların rehabilite edilerek yeniden topluma kazandırılması, yeniden suç işlenmesinin azaltılması gibi amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunan bir ceza adalet kurumu olarak “toplumsal savunma” olarak isimlendirilen anlayışla da yakındır. Zira, denetimli serbestlikte de aynen bu anlayışta olduğu gibi suçlunun ceza

önemli konusu haline gelmiştir. Özgürlüğü bağlayıcı cezaların zararlı etkilerini olanak ölçüsünde ortadan kaldırmak amacıyla, özellikle kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz rejimi açısından önemli reformlara gidilmiş, diğer taraftan da bu cezaların sınırlandırılması yönünde söz konusu cezaya en son çare olarak başvurma eğilimi kendisini göstermiştir.” Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 264-265; “Hürriyeti bağlayıcı cezaların zararlı etkilerinin sadece infaz alanında yapılacak reform yolu ile önlenmesi olanaksızdır. Bu cezaların sınırlandırılması ve kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların kanunlardan çıkartılması zorunluluğu vardır. Bunun yanı sıra, hürriyeti bağlayıcı cezaların sakıncalarının, bu cezalara seçenek olabilecek kurumlarla giderilmesi ve hürriyeti bağlayıcı cezalara en son başvurulması şeklinde bir eğilim son yıllarda kendini göstermiştir.” İçel-Donay, **a.g.e.**, s. 12.

infazında şartlara uygun bir tretman marifetiyle, haysiyetine ve onuruna saygılı, zorunlu bir yardım ve gözetim sağlanarak doğru yola konulması düşüncesi hakim bulunmaktadır. Kişinin, toplumdan koparılmadan, insan onuruna saygıyı esas alarak, rehberlik ve psiko-sosyal yardımla birlikte, sosyal sorumluluk duygusunun geliştirilmesine katkıda bulunan bir denetim yöntemiyle topluma kazandırılması amacına yönelik uygulamaları nedeniyle denetimli serbestlik, toplumsal savunma anlayışının amaçlarını da gerçekleştirebilecek nitelikte bir ceza adalet kurumudur.

E. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarında Denetimli Serbestlik

1. Genel Olarak

Ceza adalet süreci, bir suçun işlenmesi dolayısıyla başlatılan soruşturma ile başlayıp, suçlunun cezasının infazının tamamlanması sonrasına kadar uzanan bir süreci ifade etmektedir. Modern denetimli serbestlik hizmetleri neredeyse bu sürecin tamamında uygulanma imkanı olan hizmetleri içermektedir. Ayrıntılı açıklamalar ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıca yapılacağından burada ceza adalet sürecinin farklı aşamalarındaki denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin kısa bilgilere yer verilecektir.

2. Soruşturma Evresindeki Uygulamalar

Soruşturma evresi, yetkili mercilerce bir suç şüphesinin öğrenilmesinden, açılan kamu davası ile kovuşturma başlatılmasına kadarki süreci ifade etmektedir. Karşılaştırmalı hukukta bu süreç içerisinde denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında genel olarak, özellikle tutuklama veya adli kontrole ilişkin kararların verilmesi öncesinde araştırmaya dayalı rapor hazırlama ve şüpheliye psiko-sosyal yardım sağlama zikredilebilir. Soruşturma aşamasında kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin düzenlemelerin bulunduğu ülkelerde, bu hususta soruşturma makamı tarafından verilecek karar öncesinde rapor hazırlanması ve erteleme kararının bir yükümlülükle birlikte öngörüldüğü durumlarda, bu

yükümlülüklerin denetimine ilişkin işlemler denetimli serbestlik birimleri tarafından yapılır. Tutuklamaya alternatif olarak bir takım yükümlülüklerle şüphelinin toplum içerisine bırakılması anlamına gelen adli kontrol gibi uygulamaların yerine getirilmesi de bir çok ülkede denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yapılmaktadır. Bununla birlikte Hollanda ve Fransa gibi bazı ülkelerde uzlaştırma hizmetleri de denetimli serbestlik kapsamında yerine getirildiğinden, uzlaştırmaya ilişkin işlemler de denetimli serbestlik görevlilerince yürütülür.¹⁷²

3 . Kovuşturma Evresindeki Uygulamalar

Denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında kovuşturma evresinde yerine getirilen görevlerin en önemlisi şüphesiz, şüpheli veya sanık hakkında yapılan araştırma sonucunda, yargılama makamlarınca verilecek kararların bireyselleştirilmesine yardım amacıyla hazırlanan raporlardır. Bu raporlar verilecek karar öncesinde yargılama makamlarına, suç ve şüpheli veya sanık hakkında ayrıntılı bilgi veren, yaptırımın bireyselleştirilmesine ilişkin çok önemli bilgiler içerir. Denetim görevlilerince şüpheli veya sanıkla yüz yüze yapılan görüşmeye, ailesi ve sosyal çevresinde yapılan araştırmaya dayalı

¹⁷² Uzlaştırma kurumu mevcut durumda Türk denetimli serbestlik hizmetleri bünyesinde değildir. Buna karşın örneğin Avusturya’da denetimli serbestlik kapsamında soruşturma evresindeki en dikkat çekici uygulama “uzlaştırma” uygulamasıdır. Bir suçun işlendiğinin kolluk birimlerince savcılık makamına bildirilmesinden sonra denetimli serbestlik kuruluşunun katılımıyla uzlaştırma süreci başlatılır. Kanunda öngörülen hapis cezasının üst sınırının yetişkinlerde beş yıl, çocuklarda ise on yıl olan suçlarda, eylemin bir kişinin ölümü ile sonuçlanmamış olması durumunda savcılık makamı tarafından uygulanabilir. Kovuşturma evresinde mahkeme tarafından yapılacak olan uzlaştırmada ise çocuk suçlular bakımından suça ilişkin üst sınır bulunmamakta, mahkeme bütün suçlar bakımından uzlaştırma yoluna gidebilmektedir. Bu süreç içerisinde şüpheli ve mağdur arasında irtibat sağlanarak, mağdurun, maddi ve manevi tazminat alma imkanı elde etmesi sağlanır, mağdurun ihtiyaç ve duyguları sistem ve şüpheli tarafından dikkate alınır, şüphelinin suçtan doğan zararı nasıl giderebileceği konusunda düşünmesine ve davranışlarının sonuçlarını değerlendirmesine imkan sağlanır, şüpheli ve mağdurun bir araya gelerek görüşmesi sosyal çevreleri içindeki huzurlarını koruma fırsatı sağlar. Avusturya’da sosyal hizmet uzmanları aynı zamanda denetimli serbestlik ve uzlaştırma görevlisi olarak çalışırlar ve uyuşmazlık tipine göre farklı yöntemler kullanırlar. Uzlaştırma sürecinde eğer şüphelinin bir denetimli serbestlik personeline denetlenmesi ihtiyacı hasıl olursa, uzlaştırmacı mahkemeden talepte bulunur. Uzlaştırma sürecine farklı kurumların ve polisin de dahil olduğu çeşitli yöntemler de mevcut bulunmaktadır. Koss, **a.g.m.**, s. 44; Avusturya’da 2000 yılı verilerine göre şüphelilerin yüzde 86’sı ve mağdurların yüzde 84’ü uzlaşmaya katılmaya razı olmaktadır. Şüphelilerin yüzde 90’ı ve mağdurların yüzde 74’ü, sonuçlardan memnun kalırken, şüphelilerin yüzde 4’ü ve mağdurların yüzde 8’i memnun kalmamıştır. Çocuk şüphelilerin yüzde 85’ini ve yetişkin şüphelilerin yüzde 65’ini ilgilendiren soruşturmalar uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 182-183

olarak hazırlanan raporlar, tüm ceza adalet süreçlerinde yetkili makamların sanık hakkında yapacakları işlemler için geçerli bir bilgi kaynağı niteliğindedir. Bu raporlar, mahkeme tarafından hüküm verilmeden önce yaptırım seçenekleri düşünülürken dikkate alınacaktır. Denetimli serbestlik içeren bir yaptırımın uygulanıp uygulanmayacağına, hangi yaptırıma, hangi yükümlülüklerle birlikte hükmedileceği konusunda bu raporlar yol gösterici olmaktadır. Bununla birlikte bu raporların yargılama makamları açısından bağlayıcı bir özelliği bulunmamaktadır.

Kovuşturma aşamasında kesin hüküm verilmeksizin, yargılamanın(duruşmanın) ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının ertelenmesine ilişkin düzenlemelerin bulunduğu ülkelerde, çoğu zaman bu kararların belirli yükümlülüklerle birlikte öngörülmesi nedeniyle denetimli serbestlik birimleri görev almaktadır. Bununla birlikte tüm aşamalarda olduğu gibi bu aşamada da suçluya ve suç mağdurlarına psiko-sosyal yardım ve rehberlik sağlanması da denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirilmektedir.

4. Kovuşturma Evresinden Sonraki Uygulamalar

Yargılama sürecinin kesin bir hükümle sona ermesi sonrasında özellikle, hapis cezasına alternatif olarak, hapis cezasının ertelenmesiyle birlikte ya da bağımsız olarak daha çok “kamusal yaptırım(community sanctions)” niteliğinde olan kararların verildiği durumlarda, bu kararların yerine getirilmesi denetimli serbestlik birimleri tarafından yapılmaktadır. Bu kapsamda hükümlünün belirli yerlere gitmesi veya gitmemesi, belirli işleri yapması veya yapmaması, belirli kişilerle görüşmesi veya görüşmemesi, belirli tedavi ve rehabilitasyon programlarına devam etmesi, kamu yararına ücretli veya ücretsiz olarak çalışması, belirli eğitim kurumlarına veya bu amaçla hizmet veren kamplara devam edilmesi, suç mağdurların zararların karşılanmasına yönelik belirli çalışmalar yapılması gibi, ülkelerin ceza adalet sistemlerinde öngörülen ve her ülkeye göre farklılık gösteren bir çok yaptırım

veya tedbirin yerine getirilmesi denetimli serbestlik hizmetleri niteliğindedir. Bu aşamada da suçluya ve suç mağdurlarına psiko-sosyal yardım ve rehberlik sağlanması denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirilmektedir.

5. Salıverilme Öncesi ve Sonrası Uygulamalar

Suçlunun hapis cezasına mahkum edildiği ve cezanın infaz kurumunda gerçekleştirilmesi aşamasında yürütülen tretman ve ıslah programlarının uygulanması bazı ülkelerde denetimli serbestlik birimleri tarafından yerine getirilirken, bu hizmetler daha çok infaz kurumu bünyesinde bulunan birimler tarafından yerine getirilmektedir. Bununla birlikte infaz kurumunda bulunan hükümlünün koşullu olarak salıverilmesi veya cezanın tamamlanması nedeniyle tahliye edilmesi öncesinde, koşullu salıverilme kararına esas olmak üzere değerlendirme raporlarının hazırlanması ve salıverilme veya tahliye sonrasında hükümlüye uygulanacak programların yürütülmesi ve bu hususta yargılama makamlarına bilgi akışı sağlanmasına yönelik raporların hazırlanması çoğunlukla denetimli serbestlik birimleri tarafından yapılmaktadır. Özellikle, salıverilme sonrasında toplum içerisinde takibi ve denetlemesi gereken özel tehlikeli hükümlülerin, onların ıslah sürecinin devamının sağlanması ve toplumun bu kişilerden korunması amacıyla denetimli serbestlik birimleri denetim ve rehberlik çalışmaları yaparlar. Tahliye sonrasında hükümlünün topluma entegrasyonunun sağlanması ve yeniden suç işlemesine neden olabilecek etkenlerin ortadan kaldırılması amacıyla hükümlüye ve ailesine yönelik yardım ve koruma çalışmaları da günümüzde denetimli serbestlik hizmetlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

6. Psiko-sosyal Yardım ve Rehberlik Uygulamaları

Rehberlik ve psiko-sosyal yardım, denetimli serbestliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu hizmetler ceza adalet sürecinin her aşamasında yalnızca suçluya değil, mağdur ve suçtan dolayı olarak zarar gören kimselere de

uygulanır. Suçlunun kişiliğine, işlenen suçun özelliklerine, mağdurun veya suçtan zarar görenin etkilenme biçimlerine göre hizmetin içeriği belirlenir. Suçlu bakımından yapılacak olan çalışmalarda, kişinin topluma uyum sağlamasına ve suça neden olan psiko-sosyal sorunların çözümüne yardım edilir. Bu hizmet suçluya çoğu zaman denetim çalışmalarıyla birlikte verilir, ancak denetim ile psiko-sosyal yardım ve rehberlik birbiriyle çelişen iki farklı hizmet değildir; aksine birbirini bütünleyen, suçlunun ıslahını sağlayıcı etkileri bulunan faaliyetlerdir.¹⁷³ Suçlu, denetimli serbestlik çalışmaları kapsamında aynı zamanda suçun mağduru olarak da algılandığı için bu hizmetler olmazsa olmaz bir özelliكتedir.

7. Suç Mağdurlarıyla Çalışma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları

Suç mağdurları, geleneksel ceza adalet sistemlerinde yeterince gözetilmemiş, çoğu zaman yok sayılmışlardır. Ancak modern denetimli serbestlik uygulamaları ve onarıcı adalet(restorative justice) düşüncesinin¹⁷⁴

¹⁷³ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷⁴ Klasik adalet teorilerinin eksiklerini gidermek amacıyla ortaya çıkan bir teori olan onarıcı adalet düşüncesinin temelinde, genel olarak suçtan doğrudan etkilenen kişilere, suça verilecek tepkinin belirleneceği sürece doğrudan katılma imkânı verilmesi ve mağdurun uğradığı zararların giderilmesi yatmaktadır. Bu çerçevede onarıcı adalet, suçtan etkilenen kişilerin doğrudan katılımıyla suç nedeniyle ortaya çıkan haksızlığın giderilmesini amaçlayan, suç olgusuna karşı mağdur merkezli bakan ve geçmiş yerine geleceğe yönelerek uyuşmazlığı çözmeyi amaçlayan bir yaklaşım sunmaktadır. Onarıcı adalet, suçtan etkilenen kişilerin ihtiyaçlarını dikkate alarak, suçun olumsuz etkilerinin giderilmesini de amaçlamaktadır. Bu kapsamda fail ıslah edilmekte, mağdur ve toplumun gördüğü zararlar giderilmekte ve onarılmakta, ayrıca failin sorumluluk üstlenerek mağdur ve topluma verdiği zararı kabul etmesi ve bunları telafi etmesi için imkân sağlanmaktadır. Bununla birlikte onarıcı adalet, zarar vermekten çok düzeltici, eğitici, affedici, sorumluluk yükleyici ve toplumsal katılımı ve diyalogu teşvik edici bir süreçtir. Onarıcı adaletin amaçları ve temel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür: İhlal edilen kuraldan ziyade, haksızlık nedeniyle ortaya çıkan zarara odaklanılması; mağdura yardım ve destek sunulması; ceza adalet sistemi içerisinde mağdurun öneminin artırılması; mağdurun maddi, duygusal ve sosyal tüm ihtiyaçlarının onun tanımladığı şekilde dikkate alınması suretiyle suç nedeniyle ortaya çıkan maddi ve manevi zararlarının giderilmesi; adaletin gerçekleştirilmesi sürecine mağdur ve failin birlikte dahil edilmesi ve her ikisine de eşit ilgi gösterilmesi; faile ceza vermek yerine, failin eyleminin sorumluluğunu üstlenmesi ve verdiği zararları gidermesi için imkân sağlanması; failin yaptığı haksızlık nedeniyle haklarına tecavüz edilen kişilere ve topluma karşı doğrudan sorumlu tutulması, bu sürece mağdurun ve toplumun katılması ve böylece mağdur ve failin ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması; failin davranışlarına sosyal koşulların da katkıda bulunduğu ve bu nedenle toplumun da bu konuda sorumluluğu bulunduğu kabul edilmesi; failin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılması ve yeniden suç işlemesinin önlenmesi; failin yeteneklerinin geliştirilmesi ve toplumsal hayatta verimli olması için imkânlar sunulması; zor kullanma ve tecritten ziyade, işbirliği ve toplumsal bütünleşmenin teşvik edilmesi; mümkün olduğu ölçüde mağdur, fail, aileler ve diğer ilgili kişiler arasında diyalog, müzakere ve problem çözme imkânı sağlanarak taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözülmesi ve böylece bozulan sosyal dengenin ve

gelişmesiyle birlikte, mağdurlar da ceza adalet sürecinin aktif bir sujesi haline getirilmişlerdir.¹⁷⁵ Denetimli serbestlik kapsamındaki uygulamalarda, mağdurun zararının bir şekilde suçlu tarafından karşılanması sağlanması, hapis cezası yerine alternatif olarak hükmedilebilen yaptırımların mağdurun zararının giderilmesi şartına bağlanması, mağdurun suçlunun cezalandırılma sürecine görüşleriyle katılmasının sağlanması, mağdur ve suçlu arasında iletişim kurularak mağdurun, suç nedeniyle uğradığı zararların suçlu tarafından anlaşılmasının sağlanması, suçlunun da pişmanlığını bir şekilde suç mağdurlarına ifade edebilmesinin sağlanması, mağdurlara her aşamada psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmeti sunulması, bu kapsamda mütalaa edilebilecek hizmetlerdir.¹⁷⁶

toplumsal barışın yeniden sağlanması; toplumsal yapının güçlendirilmesi ve böylece kamu güvenliğinin artırılması; adaletin gerçekleştirilmesi sürecine suçtan etkilenen toplumun katılması ve toplumun suçun toplumsal nedenlerini anlama ve buna karşı tepki verme yeteneğinin geliştirilmesi; adalet sisteminin maliyetini azaltıcı ve gecikmesini önleyici usuller geliştirmesi. Onarıcı adaletle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ekrem Çetintürk, **Onarıcı Adalet**, Ankara 2008, s. 12vd.; Özbek, **a.g.e.**, s. 19vd.; Öznur Sevdiren, “Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, S. 15, Nisan 2011, s. 103vd.

¹⁷⁵ Örneğin Avusturya’da Denetimli serbestlik hizmetlerini yürütmekte olan Neustrat’ın mağdurlara yardım birimi suç mağdurlarıyla iletişime geçerek onları, suçtan kaynaklanan psikolojik çöküntüden kurtarmak amacıyla rehberlik ve psikolojik danışmanlık faaliyeti yürütmektedir. Avusturya’da suça maruz kalmış olan kimseler ilk aşamada kolluk kuvvetine başvurarak mağdur olduklarını beyan etmektedirler. Konuyla ilgili olarak mağdurun hangi hizmetleri alabileceği, kişiye kolluk kuvveti tarafından aktarılmaktadır. Mağdurun hangi hizmetlerden faydalanabileceği ile ilgili olarak bilgilendirmesi kanun ile düzenlenerek kolluk kuvvetinin bir görevi haline getirilmiştir. Avusturya’da bir kişinin mağdur olarak kabul edilebilmesi için direkt olarak fiili bir suça maruz kalması gerekmektedir. Bu tanım 2006’da yapılan hukuki bir düzenleme ile kanunlaşmıştır. Böyle bir fiile maruz kalan kişi olayın adli birimlere yansımından, davanın sonuçlanmasına kadar geçen süreçte çeşitli hizmetler alabilmektedir. Bunlara genel olarak refakat hizmetleri denmektedir. Refakat hizmetleri genel olarak; mahkeme süresince mağduru hukuki olarak aydınlatmak ve haklarını savunmak, mağdurda kendisine karşı işlenen fiilin yarattığı olası travmatik durumlarla ilgili olarak psikolojik destek vermek, mağduru mahkeme sürecine hazırlamak, mağdurun maddi bir zararı söz konusu ise bu zararların karşılanması için gereken başvuruların yapılmasını sağlamak ve bu konuda mağdura yardımcı olmaktır. Bkz: 27-29 Şubat 2009 tarihli “Denetimli Serbestlik ile Bağlantısı Bulunan Mağdurlar Hakkında Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını,(Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; 20.12.2009), s. 1-2. Ayrıca Avrupa Birliği normlarına göre mağdur hakları konusunda detaylı bir çalışma için bkz: Bayram Erzurumluoğlu, “Avrupa Birliği Normlarında Mağdur Haklarının Korunması”, **Polis Bilimleri Dergisi**, C. XI, 2009/4, 67-88.

¹⁷⁶ Mağdurların ceza adalet sistemindeki yeri ve denetimli serbestlik kapsamında yapılması gerekenler konusunda İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, mağdurluk ihtimaline yol açacak bazı faktörler incelenerek şu sonuca varılmıştır: Mağdurlar sadece yanlış zamanda yanlış yerde olan insanlar değildir, bazı insanlar kendi sınıf, ırk, cinsiyet gibi özellikleri yüzünden mağdur olmaya diğer insanlardan daha yakındırlar. Mesela, etnik azınlık gruplarının çok yüksek derecede ev hırsızlığı, hırsızlık, yağma ve yaralama gibi suçların mağdurları olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, düşük gelirli gruplar diğerlerine göre cinsel taciz, yağma veya yaralama gibi kişisel şiddete maruz kalmaya daha yakındırlar. Hatta, suçla başa çıkabilmenin de bu faktörlere çok bağlı olduğu, suçun kötü sonuçları içinde yaşamına devam edebilmek için düşük gelirli insanların kaynaklarının çok az olduğu

tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, mağdurun sosyo-yapısal durumu göz önüne alınarak, özel ihtiyaçlarının giderilebilmesi için geliştirilebilecek inisiyatifleri düşünebilmek için mağdurluğu etkileyen geniş faktörlerin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Basia Spalek, **“Victim Work In The Probation Service: Perpetuating Notions of An Ideal Victim”**, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, *Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)*, London 2003,, s. 218.

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ ve AMERİKAN HUKUKU'NDA DENETİMLİ SERBESTLİK

I. GENEL OLARAK

Denetimli serbestliğin ceza adalet sistemleri içerisindeki yerini incelediğimiz çalışmamızın bu bölümünde kurumun Anglo-Sakson hukuk sisteminin hakim olduğu İngiliz ve Amerikan Hukukundaki teorik altyapısına ve uygulama örneklerine yer verilecektir.

II. İNGİLTERE ve GALLER'DE

A. Tarihsel Gelişim Süreci

İngiltere'de, denetimli serbestlikle ilgili olarak yapılan ilk kanuni düzenleme 1879 tarihli "Basit Suçlara İlişkin Yargılama Kanunu(Summary Jurisdiction Act)" isimli kanunla yapılmış, ancak bu düzenleme hakimlerin daha öncesinde uygulamaya başladıkları denetimli serbestlik örneklerinin kanuni bir zemine oturtulmasını sağlamaktan öte bir yenilik getirmemiştir. 1887 tarihli "İlk Kez Suç İşleyen Suçlulara İlişkin Denetimli Serbestlik Kanunu(Probation of First Offender's Act)" isimli düzenleme ile ilk kez suç işleyen kimselerin, eylemlerine ilişkin cezanın iki seneyi geçmemesi durumunda hükmün ertelenmesi öngörülmüştü. Bununla birlikte, bu yetkinin kullanılabilmesi için hakimde şahsın tekrar suç işlemeyeceği yönünde kanaat oluşması ve şahsın da verilen deneme süresi içerisinde yeniden suç işlemeyeceğine dair teminat vermesi veya mahkemenin takdirine göre kefil göstermesi gerekmektedir. Bu düzenlemeye göre; mahkeme isterse şahsın sabit bir ikametgah bildirmesini de isteyebiliyordu. Her ne kadar bu kanun "ilk kez suç işleyen suçlulara ilişkin denetimli serbestlik kanunu" olarak isimlendirilmiş ise de, şahsa verilen iki yıllık deneme süresi içerisinde bir

denetim öngörülmemesi, bu kanunun günümüzdeki anlamıyla bir erteleme(tecil) düzenlemesi niteliğinde olduğunu göstermektedir.¹

1907 yılında kabul edilen “Suçluların Denetimli Serbestliği Kanunu(Probation of Offenders Act)” isimli kanunla, yukarıda bahsettiğimiz kanunlarda yapılan düzenlemeler kaldırılarak genel bir denetimli serbestlik düzenlemesi yapılmıştır. Bu kanunla, ertelemeye ilişkin şartlar ve deneme süresi içerisindeki denetim prosedürü ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Şöyle ki, basit suçlara ilişkin yargılamalarda delillerin toplanmasından sonra, ancak son hükmün verilmesinden önce, failin kişilik durumu da dikkate alınarak yargılamanın üç yıla kadar ertelenmesine karar verilebiliyordu, gerekli görüldüğü takdirde bu süre içerisinde denetim de öngörülebiliyordu. Diğer suçlara ilişkin yargılamalarda ise, suçluluğun tespitinden sonra verilen hükmün ertelenmesi yoluna gidiliyor, deneme süresi içerisinde suçlu, bir denetim görevlisinin gözetiminde belirli şartları yerine getirmekle yükümlü kılınıyor, denetim görevlisi de suçluya belirli konularda yardım ve danışmanlıkta bulunması öngörülyordu. Suçlu, bu süreç içerisinde şartları yerine getirmeyen veya yeni bir suç işlerse hüküm tefhim edilip infaz ediliyordu. 1907 tarihli bu düzenlemeyi diğer ikisinden ayıran en önemli fark; şahsın daha önce suç işlemiş olması durumunda dahi denetimli serbestliğin uygulanabilmesi imkanı getirilmiş olmasıdır.²

1922 yılında, denetimli serbestliğin mahkemelerde oluşan farklı uygulamalarına ilişkin olarak hazırlanan bir rapora istinaden; 1925 yılında, 1907 tarihli kanunda bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle denetimli serbestlik uygulaması yapan her mahkemede bir denetim görevlisinin bulunması, denetim görevlilerinin bağlı olacakları, onların tayin, terfi ve kontrollerini yapacak olan komisyonların kurulması ve bu

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Önder, “**Tecil ve Benzeri...**” s. 22, 23; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 36; Fahri Çalkın, “Ertelemenin Muhtelif Şekilleri ve Bunların Fayda ve Mahsurları”, **Adalet Dergisi**, S. 5, Ankara 1946, s. 488vd.; Mustafa Avcı, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 99.

² Önder, **a.g.e.**, s. 24.

komisyonların devlet tarafından mali olarak desteklenmesi, görevlilerin kalite olarak yükseltilmesi gibi düzenlemeler yapılmıştır.³ Bu düzenlemelerle ilk defa kurumsal olarak bir denetimli serbestlik teşkilatı ortaya çıkmıştır. İçişleri Bakanlığı(Home Office)'na bağlı olarak faaliyet göstereceği öngörülen bu teşkilatın hangi alanlarda denetimli serbestlik faaliyeti yürüteceği ayrı ayrı belirlenmiş ve her alanda bir şef denetim görevlisi görevlendirilmiş ve komisyonlar oluşturulmuştur.⁴ 1946 yılında kurulan “Probation Advisory and Training Board(Denetimli Serbestlik Danışma ve Çalışma Kurulu)” ile, teşkilata alınacak olan personelin seçimi ve eğitimi ile uygulamaya ilişkin olarak ortaya çıkan sorunların çözümüne ilişkin faaliyet gösteren bir kurul oluşturulmuştur.⁵ 1948 yılına kadar sistemin iyileştirilmesine yönelik birkaç değişiklik daha yapılmıştır, ancak bu tarihte yapılan reform niteliğindeki değişikliklerle, denetimli serbestlik kanundaki bazı hükümler ve kurumlar uygulamadan kaldırılmıştır. Bu değişikliklerle *adam öldürme ve vatana ihanet suçları hariç*, her suç bakımından denetimli serbestliğin uygulanabilmesine imkan tanınmış, denetim görevlilerinin denetim görevlerinin dışında faile söz ve davranışlarıyla yardımcı olması görevi getirilmiş, vesayet mahkemeleri ve aile işlerinde de yardımda bulunulabileceği öngörülmüştür. Düzenlemeyle, on dört yaşından büyük suçlulara denetimli serbestlik uygulanabilmesi için ön görülen şartların fail tarafından kabul edilmesi, rıza göstermesi şartı getirilmiştir. Buna göre bir ila üç yıl arasında mahkemenin belirleyeceği bir deneme süresinde, şartlara uyulmaması durumunda cezanın infaz edilmesine yada denetimli serbestlik devam etmekle birlikte para cezasına hükmedilmesine karar verilebiliyordu.⁶

1970’li yıllara gelinene kadar denetimli serbestliğin hapis cezasından çok daha fazla ıslah edici ve rehabilitasyon yeteneğine sahip olduğu yönündeki anlayış İçişleri Bakanlığı’nca yapılan düzenlemelerle de

³ Önder, **a.g.e.**, s. 25.

⁴ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 37; Ayrıca bkz. R. Nuri Tesal, “Denetimli Serbestlik Müessesesinde Yeni İnkişaflara Doğru”, **Adalet Dergisi**, Y. 44, S. 7, Ankara 1965, s. 684.

⁵ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 37; Ayrıca bkz: Semih Özmert, “Patronaj”, **Adalet Dergisi**, Y. 51, S. 11-12, Ankara 1960, s. 1013.

⁶ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 37; Özmert, **a.g.m.**, s. 1011; Önder, **a.g.e.**, s. 26.

desteklenmiştir. Yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki dünya savaşına rağmen, denetimli serbestlik bu süreçte, sosyal yardımlaşma, vatandaşlık bilincinin yükseltilmesi ve savaşlar sonrası karamsar halkın normalleştirilmesi gibi amaçlar kapsamında işlev görmüştür. 1962 yılına gelindiğinde, denetimli serbestlik görevlileri, toplumsal bozulma ile bireysel davranış bozukluğu arasındaki ilişkiyi açıklamakla görevli sosyal çalışma uzmanı olarak mahkemelerde görev almaya başlamışlardır. 1963 yılında İçişleri Bakanlığı'na bağlı danışma komisyonları kurulmuş, hükümlülerin tahliyesi sonrası rehabilitasyon ve topluma kazandırma çalışmaları denetimli serbestlik kapsamına alınmıştır. Gene 1967'de denetimli serbestlik servislerinin yetki ve sorumlulukları genişletilmiş, bu servislerde çalışan görevlilerin, nezarethaneler, tutukevleri ve ıslahevlerinde tarama çalışmaları ile risk değerlendirmesi yaptıkları, uygun özelliklere sahip olan hükümlülerin denetimli serbestlikten yararlanmalarının yolu açılmıştır. 1969 yılında yürürlüğe giren “Çocuk ve Genç Kişiler Kanunu(Children and Young Persons Act)” ile birlikte, ergenlik çağından reşitliğe kadar sosyal rehabilitasyon metodu uygulanması nedeniyle, denetimli serbestlik en verimli dönemlerinden birini yaşamıştır. Bu yıllarda yetişkinlere ilişkin olarak da ceza dışı ıslah modelleri yaygın olarak kabul görmeye başlamıştır. 1973'e gelindiğinde kamu yararına çalışma emri(community service order)nin uygulanması da denetimli serbestlik servisinin görev alanına dahil edilmiştir.⁷

1960'li yıllardan sonra başlayan süreçte denetimli serbestliğin ceza adalet sistemi içerisindeki yeri ve etkinliği üzerinde yoğun tartışmalar başlamış, bu noktadan sonra politik etkiler nedeniyle sistem çeşitli değişikliklere uğramıştır. 1968 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan “Seebohm Raporu”nda denetimli serbestliğin sivil toplum örgütlerinin içinde erimek ile bağımsız ve özgün kimliğini koruması arasında bir tercihe zorlandığı görülmektedir. Bu rapora göre; denetimli serbestliği diğer sosyal

⁷Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 248; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 37-38; Ayrıca süreçle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. David Garland, **Punishment and Welfare: A History of Penal Strategies**, Aldershot and USA 1985, s. 28; Andy Stelman, “**England and Wales**”, in: Anton M. Van Kalmthout, Derks, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 151.

faaliyet ve kuruluşların içinde mütalaa etmek, onun özünün ortadan kalkmasına ve de diğer "daha önemli" faaliyetler karşısında geri plana itilmesine yol açacaktı. Öte yandan, bu tarz bir asimilasyonu reddetmek, denetimli serbestliğin büsbütün yok olmasına da sebep olabilirdi. Sonuçta bu raporda, denetimli serbestliğin bağımsız yerini koruması gerektiği savunuldu ve bu düşünce hayata geçirildi.⁸

1960'lı yıllar ve 1970'lerin başı denetimli serbestliğin en parlak devri olarak nitelendirilmektedir.⁹ Bu dönemde cezanın ödetme ve iyileştirme amacı yanında iyimser bir yaklaşım olarak rehabilitasyon amacı da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu amacın hizmet odaklı kamu kurumları eliyle yerine getirilmesi anlayışı büyük ölçüde kabul görmüştür. Bu dönemde, bazıları sınırlandırılrsa da denetimli serbestlik servisinin sorumlulukları ve iş yükü artmıştır.¹⁰

1970'li yılların başından itibaren denetimli serbestliğin salt hukuki bir kurum olmaktan çıkıp, yoğun politik etkiler altına girmeye başladığı görülmektedir. Özellikle 1979 yılında iktidara gelen muhafazakar hükümet, İngiltere'deki liberal hukuki geleneğin aksine daha katı ve disiplinli, caydırıcı, ödetici bir ceza infaz uygulamasını hayata geçirmeye başlamıştır.¹¹ Bu dönem, "tedavi idealinin azalması" dönemi olarak adlandırılmıştır.¹² Bu

⁸ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 249.

⁹ Wing Hong Chui, Mike Nellis, **"Creating The National Probation Service-New Wine, Old Bottles?"**(Kısaltma: "Creating..."), in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, *Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)*, London 2003, s. 5.

¹⁰ Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 5; Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 249.

¹¹ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 250; Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 6-7.

¹² Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 6; Bu süreçlerle ilgili olarak ayrıca bkz: Wing Hong Chui, **"What Works In Re-offending: Principals and Programmes"**, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, *Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)*, London 2003, s.56vd.; Peter Raynor, **"Research In Probation: From 'Nothing Works' To 'What Works' "**, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, *Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)*, London 2003, s. 74vd. Dini-felsefi bir dayanak ve motivasyonla ortaya çıkan denetimli serbestliğin, 1980'li yıllardan itibaren geleneksel ve dini köklerinden soyutlandığını söylemek mümkündür. Andığımız tarihten itibaren Anglosakson hükümetleri, moral değerleri öteleyen bir ceza politikasının mimarları olmuşlardır. Bunda ülkelerin sosyoekonomik koşullarının değişmesi ve hatta kötüleşmesi de bir etken olarak kabul edilmelidir. Örneğin İngiltere'de işsizlik 1980 yılından 3 milyondan fazla kişinin derdiydi. Giderek, insanlar, makroekonomik ve mikroekonomik ayrımlardan ibaret hale gelmiş, bireyin ekonomik refahı ve zenginleşmesi birincil mesele olarak kabul edilmiştir. Amerikan ve İngiliz geleneksel dünyasında

dönemde hapishanelerin gittikçe daha kalabalıklaşması, buna karşın denetimli serbestlik sistemine aktarılan mali kaynağın sürekli artış göstermesi, sistemin etkinliğinin tartışılmasına yol açtı. 1997 yılında iktidara gelen işçi partisiyle birlikte sistemin modernizasyonu ile ilgili adımlar atılmaya başlandı. Bu dönemde denetimli serbestliğin sosyal hizmetler(social work)den kesin olarak ayrılması gerektiği fikri geçerlilik kazandı.¹³

1991 yılında yapılan değişiklikten önceki düzenlemelerde denetimli serbestlik, "hapis cezası yerine verilen şartlı özgürlük" anlamında iken 1991 yılında yapılan değişiklikle "kamusal yaptırım(community order)" niteliğini almış, ayrıca yeni "birleşik yaptırımlar(combination order)" getirilmiştir. Zira 1907 tarihli kanun ile getirilen denetimli serbestlik emri, bir hüküm niteliğinde değildi, bunun yerine suçlulara mahkemece verilecek olan bir cezanın yerine kendilerini değiştirme, ıslah etme imkanı sunuluyordu. Bu nedenle 1991 yılına kadar denetimli serbestliğin bir yaptırım olmadığı, suçlulara yardım edilmesini öngören bir durum olduğu kabul ediliyordu. 1991'deki bu değişiklik, denetimli serbestliğin bir tür yaptırım biçimi olarak algılanmasına yol açmıştır.¹⁴

sosyal yardımlaşma, daha önceleri evanjelik paradigmaya göre şekillenmişken, sekülerleşme ile birlikte bu olgu iktisat teorileriyle açıklanmaya başlamıştı. Böyle bir dünyada moral ve ahlaki değerler de yeniden kodlandı. Sosyoekonomik bozulma, insanların bir kısmını, diğer bir kısmından daha önemli bir hale getirdi. Moral değerler dünyasında yeniden kazanılması gereken bir "benlik" olan suçlular, seküler dünyada kategorik olarak hapishane mahkumları sınıfına indirildi. Dolayısıyla, denetimli serbestlik de böyle bir dünyada, ceza ekonomisi bağlamına yerleştirildiğinden, hükümlüler bu ekonomi içinde "faydalı" birer işçi olarak değerlendirilmiştir. Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 248.

¹³ Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 7-8. "20. yüzyılın sonlarında İngiltere'de kamuoyunu yönlendirmek için başvurulmuş hükümetle medya arasındaki alışveriş ilişkisi ceza politikasını da etkilemiştir. Medyatik olması nedeniyle, suç ve suçlu öne çıkmış, toplumsal şartlar ve suç etkileşimi geri plana itilmiştir. Bir önceki yüzyılın aksine 21. yüzyılın başlarında İngiltere'de toplumsal etik, antisosyallik, kitle davranışı, suçluluk ve moral değerler gibi konular gündemin dışında tutuldu.. Belki de insanlar, bu konuların açıkça tartışılmasını gerektirecek cesareten uzaklaştırılmıştı. Hükümetin ceza politikalarının eksenini ise alkol, uyuşturucu ve kumarı yaşam tarzı haline getiren antisosyal kişilerle(yobbish) mücadele etmek oluştuyordu. Medya da, topluma antisosyal eylemlerin salgın bir hastalık haline geldiğini düşündürecek tarzda yayınlar yapınca, tartışmalar suçlularla mücadele noktasında odaklanıyor, suçla mücadele, suçluyu rehabilite ise akıl birkaç adam dışında hiç kimse tarafından söz konusu edilmiyordu." Whitehead-Statham **a.g.e.**, s. 250.

¹⁴ Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 6.

2000 ve 2003 tarihli kanunlarda ise 1991 yılında yapılan değişikliklerin bir devamı olarak yeni kamusal yaptırımlar düzenlenmiştir.¹⁵ 2000 yılında yapılan kapsamlı bir düzenlemeyle “İngiltere ve Galler için Ceza Adaleti ve Mahkeme Hizmetleri Kanunu(Criminal Justice and Court Services Act 2000¹⁶)” kapsamında Ulusal Denetimli Serbestlik Servisi(National Probation Services) kurulmuş ve ilk etapta 42 yerde teşkilatlandırılmış, 2010 yılında ise teşkilat sayısı 35’e indirilmiştir. Teşkilat içindeki denetimli serbestlik alanlarının bölgesel kurullar tarafından yönetilecekleri öngörülmüş, ayrıca tüm yerel teşkilatların birleşmesiyle meydana gelen 10 adet konsorsiyum oluşturulmuştur. Bununla birlikte 2004 yılında kurulan ve 2005 yılında faaliyete giren Ulusal Suçlu Yönetim Servisi(National Offender Management Service) ile, hapishane yönetimi ile birlikte denetimli serbestlik servisi faaliyetleri ortak bir çatı altında yürütülmeye başlanmıştır.¹⁷ Ayrıca 2003 yılında, 2000 tarihli düzenlemenin yerine “Ceza Adalet Kanunu(Criminal Justice Act 2003¹⁸)” kabul edilerek 2005 yılında yürürlüğe konulmuş¹⁹, 2007 yılında ise “Suçlu Yönetimi Kanunu(Offender Management Act 2007²⁰)” kabul edilerek 2008 yılında yürürlüğe konulmuştur. Daha önce İçişleri

¹⁵ Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 12; Stelman, **a.g.m.**, s. 151; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁶ Kanunun orijinal metni için bkz: (Erişim) http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000043_en_1, 01.07.2007.

¹⁷ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 39; Ayrıca bkz: John Hutchings, “**Suçlularla ve Suç Mağdurlarıyla Çalışmada Denetimli Serbestlik Servisinin İşlevi: Birleşik Krallık Modeli**”, Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri Sunumu(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005, s. 82; Bazı yazarlar yeni kurulan denetimli serbestlik servisinin geniş kaynak ve imkanlarıyla 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında geliştirenlerce tanınmayacak ve hayal edilemeyecek bir formda ama kurucularının yüksek ahlaki değerlerini taşımaksızın 21. yüzyıla girdiğini ifade etmişlerdir. Bkz: Chui-Nellis, **a.g.m.**, s. 10.

¹⁸ Kanunun orijinal metni için bkz: (Erişim) http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/ukpga_20030044_en_1, 29.11.2009.

¹⁹ Sistemin oluşturulmasına, 2004 yılında hazırlanan bir rapor etkili olmuştur. Raporla, ceza infaz kurumları ile denetimli serbestlik kurumu ayrıntılı olarak incelenmiştir ve sonuç olarak bu iki kurumun birbiri ile uyumlu çalışmadığı belirlenmiştir. Bkz: 04-11 Şubat 2006 tarihli “İngiltere ve Galler Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Yapı ve İşleyişinin İncelenmesi Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını(Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; 20.12.2009), s. 3. Ulusal Suçlu Yönetim Servisi; “dili değiştirerek dünyayı değiştirebileceğine inanan postmodern teorisyenler gibi postmodern devletin, yönetim biçimlerini yeniden düzenleyerek toplumu değiştirebileceklerine inandıkları için İngiltere’deki ceza adalet sisteminin son on yıldır uygulanan popülist politikalarla uçuşunun kenarına itildiği ve bu servisin de bunun son noktası olduğu”, ifade edilerek eleştirilmiştir. Bkz: Nick Cohen, “**The End of The Probation Service**”, (Erişim) <http://www.newstatesman.com/200405100022>, 15.08.2007.

²⁰ Kanunun orijinal metni için bkz: (Erişim) http://www.opsi.gov.uk/Acts/acts2007/ukpga_20070021_en_1, 01.01.2010.

Bakanlığı(Home Office)'na bağlı olarak faaliyet gösteren Ulusal Suçlu Yönetim Servisi(NOMS), 2007 yılından itibaren Adalet Bakanlığı(Ministry of Justice)'na bağlı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.²¹

B. Genel Görünüm

İngiliz Denetimli Serbestlik Servisi 2000 yılında, İçişleri Bakanlığı'(Home Office)'nın iki ana amacına katkı sağlamak üzere kurulmuştur. Bunlar; adaletin etkili, verimli bir araştırma, inceleme, soruşturma, yargılama ve hüküm verme süreci ile mağdurlara da destek yoluyla daha etkin bir şekilde dağıtılmasının sağlanması ve mahkemeler tarafından verilen hükümlerin, yeniden suç işlenmesini azaltmak ve toplumu korumak amacıyla etkili bir şekilde infazının sağlanmasıdır.²²

Denetimli serbestlik servisi, suçluların yeniden suç işlemesini azaltmak ve toplumu suçtan korumak amacıyla etkili bir biçimde onların denetlenmesi, soruşturma makamlarına ve mahkemelere, kararlarında yardımcı olmak amacıyla yüksek nitelikte bilgi ve değerlendirme sunulması suretiyle adalet sistemine katkıda bulunmaktadır. Değerler sistemi açısından bakıldığında servisin görev tanımı ve amaçları; insanları koruma, onlara saygı duyma ve umut verme gibi yanları nedeniyle sosyal çalışmayla yakın bir çizgide iken, ceza adalet sistemi açısından bakıldığında bu kavramlarla bir tanımlama ve konumlandırma yapmak o kadar da kolay değildi, bu nedenle bakanlıkça hazırlanan 1997-2000 tarihli yıllık planlarda dört esaslı faktör tanımlandı. Bunlar: suç işlenmesine sebep olan ve mağdurlara zarar veren tutum ve davranışlarla mücadele etmek, toplum için ve toplumla birlikte, suçu azaltmak için çalışmak, ailenin refah düzeyini yükseltmek, herkese adil bir biçimde, samimi ve saygılı bir şekilde davranmaktır. Hapishanelerin mevcudunun artması ve salıverilmiş mahkumlar üzerinde toplumda güvenli bir denetim sağlanması, halkın kamusal yaptırımlara olan güveninin artırılması ve hapsedme maliyetlerinin azaltılması ihtiyacı, bu faktörlerin

²¹ Bkz: (Erişim) <http://www.justice.gov.uk/about/noms.htm>, 15.02.2011.

²² Stelman, **a.g.e.**, s. 151.

öncelik kazanmasında etkili olmuştur. Bu faktörlere bağlı olarak toplumun korunması ve risk değerlendirmesi önem kazanarak servisin öncelikleri arasında yerini almıştır. Risk değerlendirmesi, hem yeniden suç işleme risklerine hem de toplumda zararlı suçluların bulunma risklerine odaklı bir çalışmayı gerektirmektedir.²³

İngiliz denetimli serbestlik sisteminin ana amaçları, çalışmanın birinci bölümünde zikredilen 1907 tarihli kanuni düzenlemede ruhları korumak, tavsiyede bulunmak, yardım etmek ve dost olmak şeklindeki, daha çok dini ve ahlaki referanslı kaynaklara dayanan amaçlar olarak belirlenmişken, özellikle 1980’den sonraki 30 yılda yapılan düzenlemelerle daha seküler bir anlayışa doğru evrilerek, somut ve hukuki kavramlarla ifade edilmeye başlanmıştır.²⁴ 2000 tarihli düzenlemeyle denetimli serbestlik servisinin amaçları; toplumun korunması, yeniden suç işlenmesinin azaltılması, cezaların toplum içerisinde çektirilmesinin sağlanması, suçluların işledikleri suçların mağdurları ve toplum üzerindeki etkileri konusunda bilinçlenmelerinin sağlanması ve suçluların rehabilitasyonu olarak belirlenmiştir.²⁵ 2007 tarihli kanunda ise denetimli serbestlik servisinin amaçları; mahkemelere cezaların belirlenmesi öncesinde suç ve suçlu hakkında toplanan bilgiler vasıtasıyla yardımcı olmak, yetkili makamlara hangi suçlunun hangi koşullar altında denetimli serbestlik altında tutulabileceğine ilişkin öneri ve yardımlarda bulunmak, gözetim ve rehabilitasyon altında bulunan suçluların takibini sağlamak, koşullu olarak salıverilen kişilere yardım sağlamak, gözetim ve rehabilitasyon altında tutulan

²³ Stelman, **a.g.e.**, s. 151; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 232; Sarah Chand, “**Probation Officer’s Work**” in: **The Law and Social Work(Contemporary Issues for Practice)**, Edit by CULL, Lesley-Anne and ROCHE, Jeremy, New York 2001, s. 213vd.

²⁴ İngiltere’de ceza adalet sisteminde “liberalizasyon çağı” olarak ifade edilen 20. yüzyılın son 20 yılında, suçların bireyin kendi eğilim ve kişisel ortamının bir ürünü olduğu, cezaların da kişisel hikayeler doğrultusunda bireyselleştirilmesi gerektiği fikri ağır basmıştır. Peter Raynor, Maurice Vanstone, **Understanding Community Penalties: Pobation, Policy And Social Change**, Philadelphia, 2002, s. 118. Oysa bu dönemden önceki suç ve suçlu kavramı, toplumsal şartlara, bireyin toplumla barışık yaşama arzusunun olup olmadığına ve toplum içindeki refahının gelişip gelişmediğine bağlanmakta, bireyden önce de toplumun iyileştirilmesinin lüzumlu olduğuna yaygın olarak inanılmaktaydı. Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 251.

²⁵ Chui-Nellis, “Creating...”, s. 12.

suçlulara yüklenen yükümlülük ve şartların denetimini sağlamak, suç mağdurlarına yaptırım süreciyle veya suçluyla ilgili bilgilerin verilmesi konusunda yardımda bulunmak, cezaevinde bulunan suçluların rehabilitasyonu konusunda yardımda bulunmak olarak sıralanmıştır.²⁶

İngiltere’de denetimli serbestlik faaliyetlerinin tamamı kanun niteliğindeki düzenlemeler doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte merkezi idarenin taleplerini de kapsayan bir belge niteliğinde olan Ulusal Standartlar ile, sistemin çerçevesi ve faaliyetlerde dikkate alınması gerekli asgari standartlar belirlenmektedir. 1992 yılında ilki yürürlüğe giren ve en son 2007 yılında “National Standards For The Offender Management” ismiyle yenilenen standartlar, servisin çalışma alanlarına ilişkin asgari kuralları belirler ve İngiltere ile Galler’deki tüm denetimli serbestlik alanlarını kapsar.²⁷

C. Teşkilatlanma ve Personel

İngiltere’de denetimli serbestlik konusunda yapılan ilk kanuni düzenlemelerden bu yana, kurumsal teşkilatlanma daima kamu hizmeti

²⁶ Bkz: (Erişim) http://www.opsi.gov.uk/Acts/acts2007/ukpga_20070021_en_1, 01.01.2010.

²⁷ 2007 tarihli ulusal standartların orijinal metni için bkz: (Erişim) http://noms.justice.gov.uk/news-publications-events/publications/guidance/OM_National_standards_0907?view=Binary, 21.11.2009. 2007 tarihli standartlar belgesine göre suçlu yönetim sistemi(NOMS)ni amacı; toplumun ve mahkemelerin beklentisi doğrultusunda yaptırımların yerine getirilmesini sağlamak, toplumu korumak, suçluları cezalandırmak, güvenli bir reform ve rehabilitasyon sağlamak, suçların etkilerini telafi etmek olarak sıralanmıştır. 2002 tarihli ulusal standartlar belgesine göre servise ilişkin öncelikler listesi şu şekilde sıralanmıştır: Risk ve tehlikelerin doğru ve etkili şekilde değerlendirilip ele alınması, ileri derecede seks ve şiddet suçu mağdurlarını ele alma, tekrar suç işleme oranını azaltan suçlu programları uygulama, gençleri suçtan uzak tutmak için erken müdahalede bulunma, kanunların etkin bir şekilde yürütülmesini sağlama(amaç, servis’in personelce ihlal kararı vermesini gerektiren yargılamaların yüzde doksanında ulusal standartlara ulaşmasıdır), mahkemelere işe yarar bilgiler verme ve duruşma öncesi hizmet sağlama, serviste ve verdiği hizmetlerde çeşitlilik sağlama, kusursuz bir kurum oluşturma, etkili bir performans yürütme çerçevesi oluşturma. 2002 tarihli ulusal standartların orijinal metni için bkz: (Erişim) [http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/national_standards.pdf\(09.09.09](http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/national_standards.pdf(09.09.09); 2002 tarihli ulusal standartların, önceki standart belgelerinden farklı olarak, denetimin tehdit ve kısıtlama özelliklerini itaat ve teşvik öncelikleriyle yeniden şekillendirildiği ifade edilmiştir. Bu süreçle ilişkin değerlendirmelerin ayrıntıları için bkz: Hedderman, **a.g.e.**, s. 191vd.; Ulusal standartlar, ülkemizde kanuni düzenlemeleri destekleyici ve uygulamaları bağlayıcı nitelikte olan tüzük ve yönetmeliklere benzeyen bir belge niteliğindedir. Ancak bu belgenin ülkemizde tam anlamıyla bir karşılığı bulunmamaktadır.

niteliğinde olmuştur.²⁸ 2000 tarihli kanunla kurulan Ulusal Denetimli Serbestlik Servisi(National Probation Service), ilk kurulduğunda daha önceki 55 yerel merkezin yerine, polis sorumluluk bölgelerinin sınırlarına uygun olarak 42 yerel merkezde teşkilatlanmıştır.²⁹ Ancak denetimli serbestlik servislerinin 2005 yılında Ulusal Suçlu Yönetim Servisi(NOMS)'a bağlanması ve NOMS'un da 2007 yılında Adalet Bakanlığı'na bağlanması ardından 2010 yılının Nisan ayından itibaren bu bölgesel teşkilatların sayısı "Probation Trusts" adı altında 35 bölgesel birime indirilmiştir.³⁰ Bu teşkilatlar Londra'da bulunan merkeze bağlı olarak faaliyet göstermektedirler. Teşkilat içerisindeki yerel denetimli serbestlik merkezleri bölgesel kurullar tarafından yönetilmektedir. Bu bölgesel denetimli serbestlik merkezlerinin yanında bunların birleşmesiyle meydana gelen 10 adet konsorsiyum bulunmaktadır. Konsorsiyumlar personelin seçilmesine yardımcı olup, uygulanan programların hazırlanmasını ve yönetilmesini sağlarlar.³¹

İngiliz denetimli serbestlik sisteminin teşkilatlanma biçimi ademi merkezi teşkilatlanma biçimleri arasında yer almaktadır.³² Her ne kadar ulusal servis Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermekte ise de, yerel makamların, hizmetlerin yerine getirilmesinde, kendi komiteleri ve kurulları aracılığıyla kullandıkları geniş yetkiler nedeniyle merkezi bir yapılanmandan bahsetmek mümkün değildir. Servisin bu yapısı İngiltere'nin Galler'le birlikte büyük bir alana ve yüksek bir nüfusa sahip olmasına bağlanmaktadır. 2004 yılında Ulusal Suçlu Yönetim Servisi(National Offender Management Service-NOMS)'nin kurulmasıyla birlikte, denetimli serbestlik servisi ile cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara ilişkin servisleri de ayrı tüzel kişilikler olarak ortak bir kurumsal çatıda birleştiren üst bir yönetim

²⁸ Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 21.

²⁹ Birleşik Krallık bünyesinde bulunan İskoçya ve Kuzey İrlanda'da farklı düzenleme ve sistem bulunduğundan ulusal denetimli serbestlik servisi buralarda faaliyet göstermemektedir.

³⁰ Robinson-McNeill, **a.g.m.**, s. 743.

³¹ Stelman, **a.g.e.**, s. 151; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 232; Hutchings, **a.g.e.** s. 82; 2005 yılı verilerine göre bu 42 yerel merkeze bağlı olarak çalışan 1.300 şube ve 21.500 çalışan bulunmaktadır. Bkz: David Perry, Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ, Gayriresmi Metin, Aralık 2005, s. 97.

³² Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 52.

biçimi ortaya çıkmıştır.³³ Daha önce İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren NOMS, 2007 yılında tümüyle Adalet Bakanlığı'na bağlanmıştır.³⁴ İngiliz denetimli serbestlik sisteminin bütçesi büyük ölçüde İçişleri ve Adalet Bakanlığınca sağlanmakla birlikte, diğer bazı Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi Avrupa Birliği bütçesinden de faydalanabilmektedir.³⁵

Servislerde bir birim başkanı ve yardımcıları ile büyük merkezlerde bir sayman ve hukukçu bulunmakta, buna ek olarak yeterli sayıda denetimli serbestlik görevlisi(probation officers) ve denetimli serbestlik hizmetleri görevlisi(probation service officers) bulunmaktadır. Denetimli serbestlik görevlileri, denetimli serbestlik hizmetlerinin esasını oluşturan, rapor hazırlama, denetim, gözetim ve yardım faaliyetlerini yürütme gibi hususlarda uzmanlık eğitimi alan personeldir. Denetimli serbestlik hizmetleri görevlileri ise, uzmanlık gerektirmeyen denetim, gözetim ve yardım faaliyetlerini denetimli serbestlik görevlileri ile birlikte yürüten personeldir.³⁶ Servislerde

³³ Hutchings, **a.g.e.** s. 82; NOMS'la ilgili olarak Whitehead ve Statham kitabında şu ifadeleri kullanmıştır: "1993 yılında muhafazakar başbakan Micheal Howard ile başlayan, 1997'de İşçi Partisi hükümetiyle devam eden kuvvetli bir hapishane-denetimli serbestlik ilişkisinden söz etmek mümkündür. Gerçi on yıllardan beri denetimli serbestlik uygulaması, infaz sisteminde radikal bir değişiklik olarak kabul edilerek tartışma koparmaktaydı, ama özellikle bahsettiğimiz tarihlerden itibaren hapishane ve hapishane dışı tedbirler arasında hukuki altyapı, harcama kalemleri, hükümlünün üzerindeki etkileri açısından önemli tespitler yapılmıştır. Bu doğrultuda NOMS, denetimli serbestlik servislerini hapishanelerden ayrı bir örgütlenme ve tüzel kişilik içine dahil etmiş, ancak iki kurum arasındaki etkileşimi yargı ağı projesinde test etmiştir. Böylece ortaya denetimli serbestlik ile hapishane kombinasyonu diyebileceğimiz bir "suigeneris" yapı çıkmıştır. İşçi partili politikacı Stanley Cohen'in 20 yıl önce dediği gibi "hapishanenin nerede bittiği; kamusal özgür alanın nerede başladığı kolayca ayırt edilebilecek bir şey değildir". Denetimli serbestlik fotoğrafını matlaştıran bir olgu olarak, hapishane ile denetimli serbestlik ilişkisinin bu derece organikleşmesi, demir parmaklıkların daha görünmez kılınmasına sebep olmuştur." "Zaten modernize edilen denetimli serbestlik teşkilatı içinde artık daha fazla makineye ve daha az insana ihtiyaç duyulmaktadır, çünkü denetimli serbestliğin insana dayalı doğası, giderek daha katı ve otoriter bir sisteme dönüşmektedir." Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 258, 281.

³⁴ "Summary Information on Probation in England and Wales 2008", (Erişim) http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20England%20and%20Wales.pdf, 15.02.2011; (Erişim) <http://www.justice.gov.uk/about/noms.htm>, 15.02.2011.

³⁵ Kalmthout-Derks, **a.g.e.**, s. 21; 2005 yılı verilerine göre İngiltere'de 206.00 kişi denetimli serbestlik hizmetlerinden yararlanmakta ve en az riskli suçlular için yıllık 3.000 sterlin, orta riskli suçlular için yıllık 5.000-6.000 sterlin ve yüksek riskli suçlular için yıllık 10.000 sterlin harcanmaktadır. İngiltere'de yüksek riskli suçlu sayısının artması nedeniyle denetimli serbestlik hizmetlerine ayrılan pay giderek artmaktadır. Vehbi Kadri Kamer, Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ, Gayriresmi Metin, Aralık 2005, s. 25.

³⁶ Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 233-234; Roger McCarva, "England and Wales", in Probation in Europe 2008(Edited by Anton M. Van Kalmthout, Ioan Durnescu), Chapter 9, s.

görev yapan denetimli serbestlik görevlileri, daha önceleri büyük ölçüde sosyal hizmetler alanında diplomaya sahip kişiler iken doksanlı yılların sonundan itibaren, denetimli serbestlik alanında eğitim görmüş ve tecrübe edinmiş kişiler arasından seçilmeye başlanmıştır. Denetimli serbestlik görevlileri, önceleri bakanlıkça seçilip işe alınırken artık doğrudan denetimli serbestlik servislerince işe alınarak iki yıl süreyle ve yetki esaslı bir eğitimden geçirilerek, eğitimleri süresince denetimli serbestlik alanındaki faaliyetleri izlemekte ve katkıda bulunmaktadır.³⁷ “Denetimli serbestlik çalışma programı” adı altında uygulanan eğitim programında; teorik bilgilerin verildiği ve müfredat içeriğinde; hukuk, kriminoloji, madde bağımlılığı, akıl hastalığı, risk değerlendirmesi ve risk yönetimi, ceza politikası ve denetimli serbestlik hizmeti, mesleki gelişim, suç özelliği taşıyan davranış değerlendirme ve başa çıkma konularının bulunduğu akademik eğitim ve devamında tecrübeli bir denetimli serbestlik görevlisinin nezaretinde staja benzeyen ve doğrudan denetimli serbestliğin faaliyet alanlarına yönelik uygulamalı eğitimi içeren iki aşama bulunmaktadır.³⁸

Ç. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarına İlişkin Uygulamalar

1. Genel Olarak

İngiliz denetimli serbestlik sisteminin ortaya çıkışı ve gelişimi Amerikan denetimli serbestlik sistemi ile birlikte yürümüştür. Ancak süreç içerisinde belirgin farklılıklar ortaya çıkmıştır. İngiliz sisteminde denetimli serbestlik, genellikle hükmün veya hapis cezasının infazının ertelenmesiyle birlikte uygulanan yaptırımlar niteliğinde olmuştur. Gene denetimli serbestlik görevlilerinin yetki ve sorumlulukları da Amerikan uygulamasından farklılıklar

12,(Erişim)http://www.cepprobation.org/uploaded_files/England%20and%20Wales.pdf, 01.01.2011. 2007 yılı sonu itibarıyla İngiliz denetimli serbestlik sistemi içerisinde 21.325 görevli bulunmaktadır. Bkz: “Summary Information on Probation in England and Wales 2008”.

³⁷ Stelman, **a.g.e.**, s. 151; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 233; **Nellis-Chui**, “Creating...”, s. 13-14; Chand, **a.g.m.**, s. 214.

³⁸ Rob Canton, “**Denetimli Serbestlik Personelinin İstihdamı, Seçimi ve Eğitimi, Birleşik Krallık Örneği**”, Denetimli Serbestlik ve Yardım Konferansı Sunumu, İstanbul 12-14 Kasım 2005, s. 115.

arz etmektedir. 1907 tarihli denetimli serbestlik kanununun yürürlüğe girmesi öncesinde denetimli serbestlik çalışanları daha çok gönüllü ve hayır kurumları ile kilise bağlantılı kişilerden oluşuyordu ve görevleri denetim altına alınan kişilere yol gösterme, nezaret etme ve yardımdan ibaretti. 1907 yılından sonra ise gene bu hayır kurumları ve kiliselerle birlikte polis teşkilatı da denetimli serbestlik uygulamalarına dahil olmuştur. İlerleyen yıllarda denetimli serbestliğin artık bir ceza adalet yöntemi olarak kurumsallaşmaya başlamasıyla birlikte resmi denetimli serbestlik görevlileri bu hizmeti yerine getirmeye başlamışlardır. Günümüzde denetimli serbestlik hizmetleri tamamıyla uzman resmi denetimli serbestlik görevlileri eliyle yürütülmektedir. Denetimli serbestlik görevlisi(probation officer) ve denetimli serbestlik hizmetleri görevlileri(probation service officer) olarak isimlendirilen bu görevliler, Amerikan uygulamasından farklı olarak tüm ceza adalet süreçlerinde bu sıfatla görev yapmaktadırlar.³⁹ Oysa Amerikan uygulamasında, denetimli serbestlik(probation) ve koşullu salıverilme(parole) süreçlerinde bu sıfatları taşıyan farklı kişiler görev almaktadır.⁴⁰

Denetimli serbestlik görevlileri, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde savcılıklar ve mahkemeler için, suçlular hakkında raporlar düzenleyerek, yaptırımların bireyselleştirilmesine katkıda bulunurlar. Soruşturma evresindeki görevleri; kefalet bilgi raporları hazırlayarak, şüphelinin tutuklu olarak yargılanıp yargılanmayacağına ilişkin kararın verildiği sürece katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda şüpheli ile ilgili olarak kapsamlı bir araştırma yapmak suretiyle hazırladıkları raporları savcılık makamına iletirler. Soruşturma evresinde ayrıca tutuklamaya alternatif olarak hükmedilebilen sokağa çıkma yasağı, ya da onaylanmış bir yerde(approved premisses) ikamete mecbur tutulma gibi elektronik izleme destekli tedbirlerin uygulanması sürecinde denetim görevi üstlenirler. Kovuşturma evresindeki

³⁹ Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 233-234. Denetimli serbestlik görevlileri, İngiltere’de 2003 tarihli kanunun(Criminal Justice Act 2003) 197. maddesinde genel olarak sorumlu görevli anlamında gelen “the responsible officer” ifadesiyle isimlendirilmiştir. Bkz: (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/197>, 15.02.2011

⁴⁰ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 305vd.

görevleri ise; gene sanıklar hakkında sosyal araştırma raporları düzenleyip mahkemelere sunmaktır. Kovuşturma sonrası evrelerinde denetimli serbestlik görevlileri, mahkemeler tarafından hükmedilen kamusal yaptırım niteliğindeki yaptırımların yerine getirilmesi sürecinde görev alırlar. Bunu yaparken belirli kurallar ve standartlar çerçevesinde her suçlu ve onun sosyal çevresi ile yakın bir irtibat kurmak suretiyle yaptırımın yerine getirilmesini sağlarlar. Bu görev ifa edilirken yaptırıma ilişkin olarak belirlenen yükümlülöklere uygun bir şekilde davranılıp davranılmadığının denetlenmesi yanında, suçlunun ıslahına katkı sağlayacak rehberlik ve yardımda da bulunurlar. Salıverilme sonrasında da aynı şekilde hükümlünün belirlenen yükümlülöklere ve genel salıverilme koşullarına uyup uymadığını denetlerler. Onarıcı adalet uygulamaları kapsamında mağdurlara yönelik olarak yürütölen faaliyetler ise, ilgili suçluyla bağlantılı bir görevde denetim çalışması yapmamış denetimli serbestlik görevlileri ve gönüllü çalışanlar tarafından yerine getirir.⁴¹

İngiltere’de denetimli serbestlik alanında çalışan görevlilerin, Amerikan uygulamasından farklı olarak “zor kullanma(enforcement)” yetkisi bulunmamaktadır. Bu kapsamda arama ve el koyma, silah taşıma, tutuklama veya suçlular hakkında mahkeme tarafından belirlenmiş olmayan ek yükümlölökle yükleme yetkileri bulunmamaktadır.⁴²

2. Soruşturma ve Hüküm Öncesi Kovuşturma Evreleri

Bu başlık altında soruşturma ve hüküm öncesi kovuşturma evrelerinde denetimli serbestlik servisinin faaliyetleri arasında önemli bir yer tutan ve mahkeme kararlarının şekillenmesini sağlayan raporlardan bahsedilecektir. Bu kapsamda kefalet bilgi raporları ve hüküm öncesi raporları incelenecektir.

⁴¹ Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 233-234.

⁴² Canton-Hancock, **a.g.e.**, s.233-234; (Erişim)http://en.wikipedia.org/wiki/Probation_officer, 10.10.2010.

Kefalet bilgi raporları(bail information reports): Soruşturma aşamasında denetimli serbestlik servisinin görevi kefalet bilgi raporları adı verilen raporların hazırlanmasıdır. Servisler tarafından hazırlanarak Kralliyet Başsavcılığı(Crown Prosecution Service)'na sunulan kefalet bilgi raporlarının amacı, soruşturma evresinde şüpheli hakkında ve onun kamuya zarar riski hakkında kefaletle serbest bırakılması talebine ilişkin süreçte soruşturma makamına ve mahkemeye bilgi desteği sağlamaktır.⁴³ Kefalet bilgi raporları; nesnel, gerçeklere dayalı ve tarafsız olmalıdır, şüpheli hakkında temel bilgiler veren ve raporun hazırlanmasında kullanılan kaynakların listelendiği bir ön sayfa ile başlamalıdır, şüphelinin halen tabi tutulduğu ve sürmekte olan herhangi bir gözetim veya izinle ilgili bilgileri içermelidir, raporu hazırlayanın adı, soyadı, raporun hazırlandığı tarih, mahkeme ve raporun konusu olan duruşma tarihi ve sanık ile ilgili temel bilgiler ile ikametgah, çalışma ve istihdam bilgileri içermelidir, mümkün olduğu hallerde yazılı bir rapor şeklinde sunulmalıdır, raporun zamanında hazırlanamaması halinde sözel olarak makama sunulmalı, daha sonra mümkün olan en kısa zamanda yazılmalı ve tamamlanmalıdır, kamuya zarar riskinin açık olduğu durumlarda ise, bu raporun bir nüshası, usulüne uygun olarak, polis ve sosyal hizmetler veya sağlık birimi yetkililerine gönderilmelidir. Bununla birlikte kefalet bilgi işlemleri başlatılmış ve bunun sonucu olarak da şüphelinin tutukevinde olması durumunda, raporun nüshaları ve diğer destekleyici belgeler oraya da gönderilmelidir.⁴⁴

Servis tarafından yukarıdaki esaslara uygun olarak hazırlanan raporlar sayesinde gerek soruşturma makamlarına soruşturma sürecinde yapılan işlemler ve iddianamenin şekillenmesinde, gerekse mahkemenin şüphelinin tutuklanması veya kefaletle serbest bırakılması konusunda vereceği kararını daha sağlıklı bir şekilde vermesine katkıda bulunmaktadır. Bu raporlar aynı zamanda suçlu değerlendirme

⁴³ Kefalet kararları İngiltere’de 1976 yılında bir kanunla düzenlenmiştir. 1990 yıllarda ise kefalet bilgi sistemi(bail information system) kurulmuştur. Bu sistemle birlikte denetimli serbestlik servisi soruşturma aşamasına da katkı sağlamaya başlamıştır. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 236.

⁴⁴ Bkz: National Standards 2002, B1, B2, B3; National Standards 2007, A.1.

sistemi(offender assessment system⁴⁵)'ne de kaydedilerek, tüm ceza adalet süreçlerinde ilgililerin bilgisine sunulur. Tutuklama kararı yerine alternatif bir tedbir olarak kefaletle birlikte veya bağımsız olarak sokağa çıkma yasağı, ya da onaylanmış bir yerde(approved premisses) ikamete mecbur tutulma kararı verilebilir. Sokağa çıkma yasağı genelde elektronik izleme yöntemi ile birlikte uygulanmaktadır. Onaylanmış bir yerde ikamete mecbur tutulma ise, daha önce denetimli serbestlik yurtları(probation and bail hostels) olarak isimlendirilen ve Ulusal Suçlu Yönetim Servisi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren, İngiltere'de toplam 101 yerde bulunan topluma, suç mağdurlarına veya denetimli serbestlik görevlilerine karşı yüksek risk taşıyan, uyuşturucu veya benzeri maddelere bağımlılığı bulunan kimseler için uygulanan bir tedbirdir. Bu yurtlardan, bazı kamusal yaptırımlar(resident requirement gibi)ın uygulanması sürecinde de yararlanılabilmektedir. Yurtlarda genellikle şüpheli veya sanığın, uyuşturucu, alkol gibi bağımlılıkları, psikolojik veya psikiyatrik sorunlar, aile ve çocuklarıyla ilgili sorunları, düşünce ve davranışlarını yönlendirmeye ilgili sorunların üstesinden gelmesinin sağlanması için yardım programları verilmektedir. Bu yurtlar denetimli serbestlik servisinin toplumun korunması amacının gerçekleştirilmesinde anahtar bir rol oynamaktadır.⁴⁶

Hüküm öncesi raporlar(pre-sentence reports): Hüküm öncesi raporun amacı, hükmü verecek olan mahkemeye, suç ve suçlu arasındaki ilişki hakkında bilgi vermek ve uygun bir hüküm verilmesine yardımcı olmaktır.⁴⁷ Bu rapor nesnel, tarafsız olmalı ve ayrımcı ve genelleyici bir dilden

⁴⁵ Suçlu değerlendirme sistemi İngiltere'de 2002 yılından itibaren, suçluların toplum için oluşturdukları riskleri ölçmek ve yeniden suç işleme oranlarını azaltmak için kullanılan bir sistemdir. Bu sistem sayesinde ilgilinin temel kişisel ve sosyal özellikleri dikkate alınarak yeniden suç işleme riski, topluma zarar riski gibi hususlarda denetim ve gözetimden sorumlu görevliler tarafından hazırlanan raporlara dayanan ve sürekli güncellenen bir değerlendirme sistemidir. Şahıs hakkında yapılan her yeni adli işlemde bu sistemdeki veriler dikkate alınır. Bkz: (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Offender_Assessment_System, 25.10.2009. Bu konuda ayrı bir başlık altında ayrıca açıklama yapılacaktır.

⁴⁶ Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 12-13; McCarva, **a.g.e.**, s. 16.

⁴⁷ İngiltere'de 1950'lerde hüküm öncesi raporlar, hükümlünün hürriyetinin bağlanmamasının toplum için risk taşıyıp taşımadığına ilişkin gerçekçi tespitlerde bulunan; hükümlü denetimli olarak serbest bırakılacaksa denetimin boyut ve kapsamını öneren hatırı sayılır bir rapor olarak, mahkemenin ceza tayini üzerinde doğrudan etkiliydi. Raporlarda risk değerlendirmesi, üstü kapalı bir biçimde geçirtilirdi, çünkü suçlunun terapisinin çok önemsendiği o dönemin kültüründe esasen "risk"

uzak, dengeli olmalı, doğruluğu teyit edilmiş bilgilerden oluşmalıdır. Uygulandığında, sanığın suçunun sebepleri ve doğasının, sanığın kamuya verebileceği zarar riskinin ve yeniden suç işleme olasılığının azaltılması için atılacak adımın sistemli bir şekilde değerlendirilmesinin sağlanabilmesi amacıyla suçlu değerlendirme sistemine dayanmalıdır, sanık ile en az bir kez yüz yüze görüşmeye dayanmalıdır(bu görüşme mümkün olduğu takdirde video konferans yolu ile gerçekleştirilebilir), Kraliyet Savcılığı'ndan, onaylanmış yurtlar(approved premises)'dan veya diğer uygun bir kaynaktan detaylı bilgi alınmalıdır, yazılı olarak hazırlanmalı, birer nüshası mahkemeye, savunma makamına, sanığın kendisine ve savcıya iletilmelidir, en fazla 5 çalışma günü veya mahkeme ile varılan anlaşma protokolü çerçevesinde daha kısa bir zaman dilimi içerisinde hazırlanmalı ve sunulmalıdır.⁴⁸

Rapor, genel bilgiler, suç analizi, sanık değerlendirmesi, kamuya zarar riski ve yeniden suç işleme olasılığı değerlendirmesi ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. *Genel bilgiler* bölümünde; sanık ve suçla ilişkisi hakkındaki temel bilgiler ve raporun hazırlanılmasında yararlanılan kaynaklar listesi açıkça belirtilir. *Suç analizi* bölümünde; duruşma öncesinde, içeriğini ve hangi şartlar altında işlendiği hakkında başlıca bilgileri vurgulamak suretiyle suçu/suçları analiz eden, sanığın haksızlığını ve kasıtlılığını değerlendiren, herhangi bir mağdur üzerindeki etkisinin derecesi gibi suçun sonuçlarını, erişilebilir ise mağdur ifadeleri aracılığı ile değerlendiren, sanığın

kavramı bu bakımdan oldukça riskliydi! 1960'lı yılların raporları, sanığın tutum ve davranışlarını adeta sanatçı hassasiyetiyle tasvir eden edebi bir eser gibiydi. Ayrıca bu raporların, sanığın aile dinamiklerini ve sosyal nüfuzunu da içerdiğini, çünkü bunların "sosyal" değerlendirme raporları olduğunu vurgulamalıyız. Bu nedenle, ev ziyaretleri, bilgi toplama faaliyetinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturuyor, bireysel davranış profili ve risk faktörü bu sosyal pozisyon içinde değerlendiriliyordu. Bu tarz kapsamlı raporlar, 1960'lı yıllardan itibaren, daralarak daha ziyade ceza öncesi bilgilendirme formuna dönüşmüştür. Kişinin sosyoekonomik fotoğrafını çekmek uzmanların, bu fotoğraftan sonuçlar çıkarmak ise mahkemenin işi oluyordu. Görünen o ki, sivil topluma dayalı risk değerlendirmeleri, İngiliz denetimli serbestliğinin önemli bir ögesi olagelmıştır. 2003 yılında değişen kanunun mahkeme sürecini hızlandırmak amacıyla hüküm öncesi raporların formülasyonunu da belirleyip kısıtlamasına rağmen, bu raporlar halen adaletin tecellisinde başat rol oynamaktadır. Çünkü adalet yalnızca yargılanan insanın değil, tüm toplumun ortak malı ve hakkıdır. Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 276. Hüküm öncesi raporlar Türk denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında düzenlenen sosyal araştırma ve sosyal inceleme raporlarına karşılık gelmektedir.

⁴⁸ Bkz: Criminal Justice Act 2003, m. 156; National Standards 2002, B. 5; National Standards 2007, A.2; Hutchings, **a.g.e.** s. 82.

işlediği suça karşı olan tavrı ve herhangi bir mağdur da dahil olmak üzere sonuçları üzerindeki farkındalığını değerlendiren, sanık tarafından herhangi bir olumlu davranış niteliğinde, telafi edici nitelikte adımlar atılıp atılmadığı veya suç işlenmesinden itibaren suçu hakkında konuşup konuşmadığını gösteren bilgiler bulunmaktadır. *Sanık değerlendirmesi* bölümünde; sanığın, okur yazarlık, yerleşim, çalışma durumu gibi kişisel bilgilerinin yanında, işlenilen suçla doğrudan bağlantısı bulunan özel durumların(aile içi sorunlar, madde bağımlılığı veya zihinsel rahatsızlıklar) etkisini değerlendiren, suçun sebepleri de dahil olmak üzere, bölümlerini değerlendiren ve sanığın daha önceki gözetim süreci de dahil olmak üzere varsa herhangi bir yargılama sürecine ilişkin sonuçları değerlendiren, madde bağımlılığı durumunda; bağımlılığın niteliği ve sanığın halen devam etmekte olan veya daha önceki tedavisi hakkında bilgi veren, işlenilen suçla doğrudan ilgili olması halinde; suça yönelimde ırkçılığın etkisini göz önünde bulunduran, sanığın geçmişinde suça yönelime katkıda bulunması muhtemel değerlendirmeleri içeren bilgiler bulunmaktadır. *Kamuya zarar riski ve yeniden suç işleme olasılığının değerlendirmesi* bölümünde; işlenilmiş olan suç, bu suça karşı tavrı ve diğer ilgili bilgilere dayanarak sanığın yeniden suç işleme olasılığının değerlendirmesini içeren, sanığın kamuya ciddi ölçüde zarar verme riskinin değerlendirmesini içeren, sanığın kendisine herhangi bir zarar riskini tespit eden bilgiler bulunmaktadır. *Sonuç* bölümünde ise; sanığın motivasyon ve değişme yeteneğini değerlendiren ve uygun durumlarda ise motivasyonun artırılmasında gerekli olan adımları belirleyen, sanığa kamusal yaptırım verilip verilemeyeceğini açıkça belirten, kamuyu koruma ve suçun tekrarını önleme amaçlı hazırlanan hükme ve ihtiyaç duyulması halinde gözaltına alınmaya yönelik açık ve gerçekçi önerilerde bulunan, önerilen hükümden beklenen sonuç ve amaçların tanımı, öngörülen metotlar ve uygun hallerde akredite programlara katılımı da içeren yürütülmesi muhtemel çalışmalar, öngörülen gözetim seviyesi gibi öğelerden oluşan bir gözetim özeti içeren, belirli bir koşulun önerildiği hallerde, herhangi bir kararda olduğu gibi, net ve eksiksiz olarak gerekleri sıralayan ve önerinin yerine getirilebileceği bir başlangıç tarihi veren, sokağa çıkma yasağı(ev hapsi) için bir teklif

sunulduğunda, teklifte yer alan bu yasağın uygulanacağı adresin uygunluğuna dair detaylarını ve sanığın adresinde ikamet edenler üzerinde olası etkilerini içeren, ciddi cinsel ve şiddet suçları için uzatılan gözetimin uygunluğu ile ilgili tavsiyelerde bulunan, hapis durumunda, sanığın aile koşulları, iş durumu ve eğitimi üzerinde muhtemel etkilerini tanımlayan bilgiler bulunmaktadır.⁴⁹

3. Kovuşturma ve Kovuşturma Sonrası Evreleri

İngiltere’de hükmün açıklanmasının ertelenmesi, hapis cezasının ertelenmesi gibi dolaylı olarak denetimli serbestlik içeren yaptırımlara hükmedilebildiği gibi, doğrudan bir tür ceza hukuku yaptırımı olarak da denetimli serbestlik içeren kararlar verilebilmektedir. Denetimli serbestlik sisteminin uygulama alanına giren yaptırımlar genel olarak toplum yaptırımları veya kamusal yaptırımlar olarak tercüme edilebilecek olan “community sanctions” kavramı ile ifade edilmektedir. 2000 tarihli kanunda cezalar, kamusal yaptırımlar(community orders)⁵⁰ ve hürriyeti bağlayıcı cezalar(custodial sentences) olarak ikiye ayrılmış, kamusal yaptırımlar: 1. Sokağa çıkma yasağı-ev hapsi emri(curfew order), 2. Toplum içinde iyileştirme emri(community rehabilitation order), 3. Toplum içinde cezalandırma emri(community punishment order), 4. Toplum içinde cezalandırma ve rehabilitasyon emri(community punishment and rehabilitation order), 5. Uyuşturucu tedavisi ve tetkik emri(drug treatment and testing order), 6. Bir merkeze devam etme emri(attendance centre order), 7. Gözetim altında tutulma emri (supervision order), 8. Eylem planlaması emri

⁴⁹ Bkz: National Standards 2002, B.5–B.10; National Standards 2007, A.2; **HUTCHINGS, a.g.e.** s. 83; Nick Hammond, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri Sunumu**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Ankara 2005, s. 119-120. Ayrıca konuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz: Mike Nash, **“Pre-trial Investigation”**, in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 92vd.

⁵⁰ 2000 tarihli kanunun ilk halinde kamusal yaptırımlar; kamusal yaptırımlar(community orders) ve kamusal cezalar(community sentences) olarak ikiye ayrılmış ve kamusal yaptırımlar tek tek sayılmış iken, kamusal cezaların bir veya birden fazla kamusal yaptırımın birlikte bulunduğu durumları ifade ettiği belirtilmiştir. 2000 tarihli Criminal Justice and Courts Services Act’ın üçüncü bölümünde yapılan değişiklik ile o tarihe kadar 8 adet olan kamusal yaptırıma yenileri eklenerek sayıları 10’a çıkmıştır. Kanunun orijinal metni için bkz: (Erişim) http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000043_en, 15.09.2009.

(action plan order), 9. Belirli yerlere gitmeme emri (exclusion orders), 10. Uyuşturucudan kaçınma - uzak durma emri (drug abstinence orders) şeklinde sıralanmış idi. Ancak 2003 tarihli kanun ile 2000 tarihli kanundaki düzenlemeler yürürlükten kaldırılarak yaptırımlar yeniden düzenlenmiştir. Bununla birlikte 2003 yılında yapılan değişiklikle yaptırımların özüne ilişkin esaslı bir yenilik getirilmemiş, daha ziyade eski yaptırımlar yeniden isimlendirilerek, şartlarına ilişkin bir takım değişiklikler yapılmıştır. 2003 tarihli kanunun ilk haline göre kamusal cezaların(community sentence); yetişkinler için kamusal yaptırımlar (community orders) ve gençler için bir veya daha fazla kamusal yaptırım(one or more youth community orders) olduğu ifade edilmiş⁵¹ ancak bu sınıflandırma 2008 tarihli “Ceza Adalet ve Göçmen Kanunu(Criminal Justice Act and Immigration Act 2008)” isimli kanun ile 2003 tarihli kanunda yapılan değişiklik sonucunda, kamusal yaptırımlar ve gençler için rehabilitasyon yaptırımı(a youth rehabilitation order) olarak değiştirilmiştir.⁵² Kanunun 177. maddesine göre kamusal yaptırımlar şunlardır:

1. Ücretsiz çalışma yükümlülüğü(an unpaid work requirement),
2. Belirli bir faaliyet yapma yükümlülüğü(an activity requirement),
3. Belirli bir programa devam etme yükümlülüğü(a programme requirement),
4. Belirli bir faaliyette bulunmama yükümlülüğü(a prohibited activity requirement),
5. Sokağa çıkmama yükümlülüğü(a curfew requirement),
6. Belirli yerlere gitmeme yükümlülüğü(an exclusion requirement),
7. Zorunlu ikamet yükümlülüğü(a residence requirement),
8. Ruh sağlığı tedavisi yükümlülüğü(a mental health treatment requirement),

⁵¹ Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 51.

⁵² Kanun metinleri için bkz: (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/12;> <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/4/contents>, 01.03.2011.

9. Uyuşturucu tedavisi yükümlülüğü(a drug rehabilitation requirement),
10. Alkol tedavisi yükümlülüğü(an alcohol treatment requirement),
11. Gözetim altında tutulma yükümlülüğü(a supervision requirement),
12. 25 yaşın altındaki suçlular için bir merkeze devam etme yükümlülüğü(in a case where the offender is aged under 25, an attendance centre requirement).

2003 tarihli kanunda kamusal yaptırımlar dışında 12 ay ve daha az süreli hapis cezalarının infazı için alternatifler öngörülmüştür.⁵³ Bu kapsamda; belirli süre hapis ve devamında belirli kamusal yaptırımları içeren uzatılmış gözaltı-hapis(custody plus), aralıklı gözaltı-hapis(intermittent custody), kamusal yaptırım sonrası gözaltı-hapis(custody minus or suspend sentence order) şeklindeki alternatif yöntemlerle, 12 aydan az süreli hapis cezalarının mümkün olduğu kadar cezaevinde değil toplum içerisinde yerine getirilmesinin sağlanması öngörülmektedir.

Uzatılmış gözaltı(custody plus); kısmen(en fazla 3 ay) hapisanede, kısmen(en fazla 12 ay) toplum içinde infaz edilmek üzere verilir. Hükmün toplum içindeki kısmı, belirli kamusal yaptırımları içeren yoğun iyileştirici yükümlülükler ve sınırlandırmalar içeren bir parçası olacaktır. İki kısım teoride kusursuz şekilde ve birlikte ilerleyecektir ve kamusal yaptırımların birinin ihlali cezaevine dönüşle sonuçlanacaktır. İhlal durumunda ise hapiste toplamda en fazla 6 aya ve kamusal yaptırımla birlikte, yaptırım için toplamda en fazla 15 aya kadar izin verilebilmektedir.⁵⁴

Kamusal yaptırım sonrası gözaltı-hapis(custody minus); önceden ertelenen ve askıya alınan ceza hükmünün yeniden biçimlendirilmesidir. Buna göre, mahkeme hapis cezası verme ve bu cezayı sadece suçlunun

⁵³ 2003 tarihli kanunun 196. maddesinde ilgili yaptırımlar(relevant order) başlığı altında community order, custody plus order, suspended sentence order(or intermittent custody order) şeklinde bir tasnif yapılmış ve bu kapsamda genel kurallar düzenlenmiştir.

⁵⁴ Mike Nellis, Wing Hong Chui, "The End of Probation", in: Wing Hong Chui, Mike Nellis, Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice), London 2003, s. 263; Canton-Hancock, a.g.e., s. 81; McCarva, a.g.m., s. 24-25.

kanunlara bağlı kalma değil aynı zamanda uyarlanmış kamusal yaptırımları da kapsayan aktivite programlarına katılması şartı ile 2 yıla kadar erteleme izni verir. İhlal, bazı istisnai durumlar hariç, derhal hapis cezasını, yani hapis hükmünün infazını gerektirir. Hüküm, sürecin her aşamasında mahkeme tarafından tekrar gözden geçirilebilecek ve olayların seyrine göre koşullar sıkılaştırılabilecek ya da gevşetilebilecektir.⁵⁵ **Aralıklı gözaltı-hapis(*intermittent custody or suspend sentence order*)** ise; bazı suçlular için hapis cezasını hafta sonları, kamusal cezasını da hafta içi tamamlamak üzere hüküm vermeyi önermektedir. Kuramsal olarak bu, iş ve ev sorumluluklarını(hafta sonları bunlarla işleri olmayacağını düşünerek) yerine getirmelerine olanak sağlayacaktır. Burada daha çok tehlikesiz suçlular hedef alınmış ve özellikle çocuğu olan kadın suçlular için etkili bir cezalandırma yöntemi olacağı düşünülmüştür.⁵⁶

Şimdi denetimli serbestlik servisinin yetki alanında olan kamusal yaptırımları kısaca incelemeye çalışacağız.

Ücretsiz çalışma yükümlülüğü(*an unpaid work requirement*):

Kamu yararına çalışma yaptırımı olarak da ifade edebileceğimiz bu yaptırım, suçlunun en az 40 ve en fazla 300 saat olmak üzere kamu yararına ücretsiz olarak çalıştırılması anlamına gelmektedir.⁵⁷ 16 yaşından büyük olan herkese verilebilir ve kişinin bu hususta rızası aranmaz.⁵⁸ Ücretsiz çalıştırma yaptırımı mutlaka hükümlünün belirli bir programa katılması yükümlülüğüyle birlikte

⁵⁵ Nellis-Chui, **a.g.m.**, s. 264; Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 83; McCarva, **a.g.m.**, s. 25.

⁵⁶ Nellis-Chui, **a.g.m.**, s. 264; Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 82.

⁵⁷ Bu yaptırım farklı isimlerle de olsa 1971 yılından beri uygulanmaktadır. 2000 yılında yapılan değişikliğe kadar bu yaptırım türü için “community services order(toplum içinde çalışma - hizmet yaptırımı)” ifadesi kullanılmaktaydı. 2000 yılında ise “community punishment order(toplum içinde cezalandırma yaptırımı)” olarak isimlendirildi. Bu düzenlemeye göre yaptırım en az 40, en fazla 240 saat çalışmayı gerektiriyordu.

⁵⁸ Kamu Hizmeti Yaptırımı Eğitici El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 16; 1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan “Üye Devletlere Toplumsal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”nın 35. maddesinde kamu yararına çalıştırmanın ancak suçlunun muvafakatinin alınması durumunda uygulanabileceği düzenlenmiştir. Tavsiye kararı için bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 117. İngiltere’deki uygulamada karar öncesinde bir rıza aranmamakta ancak kararın yerine getirilmesi aşmasında ilgilinin rızası aranmakta, kabul etmediği takdirde bu durum bir ihlal olarak kabul edilerek mahkemeden yeni bir karar verilmesi istenmektedir.

verilir. Suçlular, hükmün verilmesinden itibaren 10 gün içerisinde çalışmaya başlamalıdır ve haftada en az 6 saat çalışmaları gerekmektedir. Yaptırım 12 ay içerisinde yerine getirilmelidir. Yaptırımın yerine getirilmesi suçlunun eğitim durumu, hava koşulları, seyahat durumu gibi hususlar dikkate alınarak planlanmalıdır.⁵⁹ Ücretsiz çalışma yaptırımına hükmedildiği takdirde, hükümlü ile bu cezanın anlatıldığı ve tanışmanın sağlandığı yaklaşık bir saat süren oryantasyon görüşmesi yapılmaktadır. Çalışma başlamadan önce yapılan toplantı ile hükümlü, iş ile ilgili olarak bilgilendirilmektedir. Bundan sonra hükümlünün işi yapması için bazı beceriler gerekliyse bu konuda kendisine eğitim verilmekte ve hükümlünün çalışacağı yer belirlenip kişiye tebliğ edilmektedir. Yapılacak işe yönelik temel beceriler eğitimle desteklenerek sonucunda bir belge verilmekte ve bu belgeleri kişilerin salıverilmeden sonra da kullanmaları sağlanmaktadır. Buna uygulamada “geliştirilmiş kamu hizmeti” yaptırımı denilmektedir.⁶⁰

Uygulamada hükümlüler, düşük, orta ve yüksek risk sınıfı olarak sınıflandırılırlar. Genel olarak bakıldığında; düşük ve orta riskli hükümlüler genellikle hakaret, kamu malına zarar verme ve saldırgan sarhoşluk gibi basit suçlardan mahkum olanlar iken, adam öldürme, yaralama gibi daha ciddi suçlardan mahkum olanlar ise yüksek riskli hükümlülerdir. Risk değerlendirmelerine göre gruplanan hükümlülerin düşük ve orta riskli olanları toplum içinde halkla iç içe olan kamu hizmetlerinde çalıştırılırken, yüksek riskli olanları ise denetimli serbestlik servisinde kiralanan atölyelerde çalıştırılmaktadır.⁶¹ Çalışma, bir grup suçlunun denetimli serbestlik personeli tarafından denetlenmesi suretiyle ya da doğrudan işverenin gözetimi altında bireysel olarak yerine getirilebilir. Hangi biçimde olursa olsun, yapılan çalışmanın suçluyu tamamen meşgul etmesi ve bedensel, ruhsal ya da entelektüel açıdan talep edilebilir olması gerekmektedir. Grup çalışmasına

⁵⁹ National Standards 2007, 2d.1.

⁶⁰ 04-11 Şubat 2006 tarihli “İngiltere ve Galler Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Yapı ve İşleyişinin İncelenmesi Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>, 20.12.2009, s. 25.

⁶¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Kamer, “....infazı”, s. 252-255.

örnek olarak; duvar boyalarını silme, kamu binalarında boyama ya da dekor işleri, kamuya açık parklarda veya kamu binalarında temizlik ve açık alanlarda ot biçme, engelli kimselerin kırsal alanlara çıkmasına yardım etme gibi çalışmalar verilebilir. Bireysel çalışmaya şu örnekler verilebilir; bir hayır kurumuna ait iş yerinde çalışmak, engelli bir kişiye bireysel yardım, yaşlı insanların evinde çalışmak verilebilir. Ücretsiz çalışma yükümlülüğü altındaki suçlular, bazen denetimleri sırasında çalıştıkları iş ile doğrudan ilgili nitelik ve becerileri geliştirme eğitimi alabilirler. Son zamanlarda geliştirilen program ile suçluların sadece gidip gelerek iş yapmaları yerine, denetim görevlilerinden ve hayat deneyimlerinden yaşam becerilerini geliştirme konusunda pozitif bir öğrenim almalarına daha çok önem verilmektedir.⁶² Yaptırımın koşullarının işe geç kalma, çalışmama, kabul edilemez davranışlarda bulunma, görevliye haber vermeden adres değiştirme gibi davranışlarla ihlal edilmesi durumunda, denetim görevlisi hazırlayacağı bir raporla şahsı mahkemeye sevk eder. Mahkeme kişiyi uyarıp yaptırımın devamına, yaptırımı tamamlamakla birlikte para cezası ödenmesine, çalışma süresinin artırılmasına ya da yaptırımın iptali ile hapis, para cezası veya başka kamusal yaptırıma hükmedilmesine karar verebilir.⁶³

Belirli bir faaliyet yapma yükümlülüğü(an activity requirement):

Bu yükümlülük, şu iki farklı faaliyetin birlikte veya bağımsız olarak yerine getirilmesi olarak ifade edilmiştir: Toplamda 60 günü geçmeyecek süre boyunca belirli bir kişi veya yere belirli aralıklarla başvurmak ve belirli bir faaliyet programına katılmak. Bu kapsamdaki faaliyetlere; okuma yazmayı öğrenme, belirli bir meslek edinmeye yönelik eğitim alma, parayı nasıl daha iyi yönetebileceğini öğrenme, işini nasıl geliştirebileceğini öğrenme, işlediği suçun mağduru ile birlikte vakit geçirme gibi faaliyetler örnek olarak gösterilebilir. Bu yükümlülük, suçun kişiler üzerindeki etkilerini azaltmak ve bu sonuçları telafi etmek amacına hizmet eder. Belirli yerlerden kasıt toplumsal

⁶² **Hammond, a.g.e.**, s. 123vd. 2005 yılı verilerine göre servis bünyesinde suçlular İngiltere ve Galler'de bir yılda sekiz milyon saat ücretsiz olarak toplum hizmetinde çalışmaktadır. **Hutchings, a.g.e.** s. 86-87.

⁶³ **Hammond, a.g.e.**, s. 124.

rehabilitasyon merkezleri ve servis tarafından onaylanmış merkezlerdir. Belirli kişiler ise suçun etkilerini azaltmaya matuf, aynı zamanda rehberlik de sunabilecek kişi veya kişilerdir.⁶⁴

Belirli bir programa devam etme yükümlülüğü(a programme requirement): Bu yükümlülüğe göre; mahkeme suçlunun belirlenen bir süre boyunca, belirlenen aralıklarda, kişiliğine ve işlediği suçla ilgili olan, yerel denetimli serbestlik servisleri tarafından daha önceden belirlenmiş ve onaylanmış eğitim, rehberlik ve oryantasyon içeren programlara katılması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda verilen programlara örnek olarak; daha iyi düşünme becerisi geliştirme programı, alkol ve uyuşturucu maddelerin kötüye kullanımına yönelik program, alkollü araç kullanımına yönelik program, aile içi şiddeti önlemeye yönelik program, cinsel suçlara yönelik program, öfke kontrolü programı, aile içi şiddet programı⁶⁵, nefret programı(ırkçılık, cinsel suçlar vb. temelinde nefret olan suçlara yönelik) verilebilir. Bu programlar zorunlu programlar olup, genellikle denetimli serbestlik servisi tarafından verilmektedir. Hükümlünün hangi program(lar)a alınacağına, hükümlüye ilişkin düzenlenen raporlar göz önünde bulundurularak karar verilmektedir. Bu programlar çalışma sözleşmesine istinaden ilgili vakıflar ve dernekler tarafından da verilmektedir.⁶⁶

Belirli bir faaliyette bulunmama yükümlülüğü(a prohibited activity requirement): Bu yükümlülüğe göre, mahkeme suçlunun; suçla ilgili, kişiyi suça yöneltme ihtimali bulunan bir takım etkinlikleri, her gün veya haftanın belirlenen günlerinde, belirli bir toplam süre içerisinde yapmasını

⁶⁴ National Standards 2007, 2d.4.1. Ayrıca bkz; (Erişim) http://www.aspa-online.org.uk/uploaded_files/uploads/cja03act1_activity_requirement.pdf, 01.02.2011.

⁶⁵ Aile içi şiddet programının hedefi, kadınlar ve çocuklar için daha fazla koruma sağlamaktır. Suçluları, şiddetin sorumluluğunu almaları, davranışlarını ve bunun sonuçlarını kontrol etmeleri yönünde cesaretlendirir, böylelikle daha başka şiddet saldırılarının, kadınlara ve çocuklara yönelik zarar verici davranış riskinin azaltılması sağlanır. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 239.

⁶⁶(Erişim) <http://noms.justice.gov.uk/managing-offenders/sentences/punishment/community-sentence> s, 01.07.2009); 20-24 Ekim 2009 tarihli “Madde Bağımlıları ve Bağlantılı Suçlar İngiltere Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını(Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>, 20.12.2009, s. 10-11.

yasaklayabilmektedir. Buna örnek olarak, kişinin ateşli silahları taşımaması, motorlu araçları kullanmaması, belirli bir mesleği yapmaması, eş veya çocuklarla iletişim kurmaması, futbol oynanama, gibi yükümlülükler gösterilebilir.⁶⁷

Sokağa çıkmama yükümlülüğü(a curfew requirement): Sokağa çıkma yasağı ya da ev hapsi yükümlülüğü olarak da ifade edebileceğimiz bu yaptırım⁶⁸, mahkemece belirlenen yer veya yerlerde günün belirli zamanlarında dışarı çıkmamayı gerektirir. Denetimli serbestlik görevlisince suçlu, en fazla 6 aya kadar, günde 2 saatten az 12 saatten fazla olmamak üzere denetlenir. Bu yükümlülüğün uygulanması sırasında şahsın eğitim ve dini amaçlarla belirlenen yerden çıkmasını engellemeyecek bir planlama yapılmalıdır. Mahkeme denetimli serbestlik görevlisince hazırlanan hüküm öncesi raporda da öngörülmesi durumunda bu yükümlülük elektronik izleme ile birlikte uygulanmasına karar verebilir.⁶⁹

Belirli yerlere gitmeme yükümlülüğü(an exclusion requirement): Bu yükümlülüğe göre, belirli bir suçtan mahkum olan suçlunun en fazla 2 yıl süresince belirlenen yerlere gitmemesi öngörülür.⁷⁰ Bu yükümlülük suçun niteliği ile suçlunun kişisel özelliklerine göre belirli yerlere yılın, ayın, haftanın veya günün belirli saatlerinde gitmemek şeklinde uygulanabilir. Örnek olarak, gece klüplerine gitmeme, futbol maçlarına gitmeme, belirli kimselerin evine veya işyerine gitmeme gösterilebilir. Mahkemce yüklenen bu yükümlülük diğer kamusal yaptırımlarda olduğu gibi, kişinin dini ve eğitim amaçlı ihtiyaçlarını engelleyici bir biçimde uyulanamaz. Denetim planına uygun olarak mahkemenin belirlediği süre boyunca denetimli serbestlik görevlilerinin

⁶⁷ Bkz:(Erişim) http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03PA1_offender_prohibited.pdf, 01.01.2011.

⁶⁸ 2000 tarihli kanunda da “curfew order” ismiyle öngörülen bu yükümlülük “curfew requirement” ismiyle aynı şekilde 2003 tarihli kanunda da düzenlenmiştir.

⁶⁹ National Standards 2007, 2d.2.

⁷⁰ 2000 tarihli kanunda da “exclusion orders” ismiyle öngörülen bu yükümlülük “exclusion requirement” ismiyle aynı şekilde 2003 tarihli kanunda da düzenlenmiştir.

denetimi altında uygulama yapılır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde de elektronik izleme yöntemi kullanılabilmektedir.⁷¹

Zorunlu ikamet yükümlülüğü(a residence requirement): Bu yükümlülükte mahkeme suçluyu mevcut ikametini değiştirmemek, ya da mahkemece belirlenmiş ve daha önceden onaylanmış yerlerde(probation hostel) kalmakla yükümlü kılabilir. Zorunlu durumlarda ilgili denetimli serbestlik görevlisinin bilgisi ve izni ile kaldığı yeri değiştirebilir. Bu yükümlülükte ilgilinin suça etki eden çevrelerden uzak durmasının sağlanması amaçlanır.⁷²

Ruh sağlığı tedavisi yükümlülüğü(a mental health treatment requirement): Bu yükümlülükte, kişinin işlediği suçun ruh sağlığına ilişkin problemlerden kaynaklandığının tesbit edilmesi durumunda, bir tıp doktoru veya psikolog tarafından tedavi edilmesi öngörülür. Bu tedavi belirli bir program dahilinde ilgilinin başvurması suretiyle gerçekleşebileceği gibi, yatılı olarak tedavinin gerektiği durumlarda suçlu belirli bir sağlık kuruluşunda yatırılmak suretiyle de tedavi edilebilir. Ancak bu yükümlülüğe hükmedilebilmesi için suçlunun rızası alınmak zorundadır. Burada “ruh sağlığı”ndan kasıt, akıl hastalığı değil, tedavi edilebilir nitelikte olan psikolojik veya psikiyatrik bozukluklardır.⁷³

Uyuşturucu tedavisi yükümlülüğü(a drug rehabilitation requirement): Bu yükümlülüğün amacı uyuşturucu kullanımı ile suç arasındaki bağlantıyı koparmaktır. Bu yaptırım 16 yaşını geçmiş, uyuşturucu bağımlısı olan ya da madde kullanımına eğilimi olan ve tedaviden fayda sağlayabilecek bütün suçlulara uygulanabilir. Bu yükümlülük kapsamında suçlu; 6 ay ile 3 yıl arasındaki bir süreyle belirlenmiş tedaviye tabi olmak,

⁷¹Bkz:(Erişim)http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03EXC1_offender_exclusion.pdf, 01.01.2011.

⁷²Bkz: (Erişim)http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03RES1_offender_residence.pdf, 01.02.2011.

⁷³Bkz: (Erişim) http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03MHT1_offender_mental_20health.pdf, 01.01.2011.

uyuşturucu kullanımı açısından sürekli olarak tetkik yaptırmak ve yükümlülük çerçevesinde kat edilen gelişmenin gözden geçirilebilmesi için düzenli olarak gözden geçirme duruşmaları(court reviews)na katılmak zorundadır. Uyuşturucu kullanma veya madde bağımlılığı nedeniyle suç işlediği tespit edilen kimsenin bu yükümlülüğe uygun olup olmadığı denetimli serbestlik görevlisi ve tedavi görevlisinin ortak değerlendirmesi sonucu hüküm öncesi raporlarla dört temel ölçüte göre değerlendirilir. Bunlar; işlemiş olduğu suçların en ciddi olanının türü ve ciddiyeti, uyuşturucu sorununun ciddiyeti ve tedaviye yatkınlık, değişme hevesi ve suç ile ilgili kullanmış olduğu uyuşturucunun miktarıdır. Değerlendirmenin amacı, değerlendirmeyi yapan kişilerin üstlendikleri özel roller ve sürecin kendisini başlangıçta suçluya anlaşılır bir şekilde açıklamaktır. Çifte teşhis⁷⁴in çok disiplinli kısımları değerlendirme sürecine dâhil edilmelidir. Hüküm öncesi raporlara istinaden verilen yükümlülüğün yerine getirilmesi öncesinde bir plan hazırlanır ve bu plan çerçevesinde emrin infazı aşamasında geçilir. Bu kapsamda kararın tüm gereklilikleri ile ilgili bütün temaslar, tedavi de dâhil olmak üzere, kararın ilk 13 haftasında, genellikle haftanın 5 günü, haftalık toplam 20 saat olmalıdır; daha sonra suçlu olumlu yanıt veriyorsa, haftada asgari 3 gün ve 12 saate indirilebilir. Denetim süresince kişinin evine ziyaretler yapılır, iş ve yaşam tarzı ile ilgili olarak değerlendirme ve yardımlarda bulunulur.⁷⁵

Bu yükümlülüğü diğerlerinden ayıran özellik, şüphesiz suçlunun belli aralıklarla uyuşturucu testlerinden geçirilmesidir. Düzenli tetkiklerin amacı; gözetim memurları, tedavi sağlayıcılar ve mahkemeye, sanığın uyuşturucu bağımlılığından kurtulma aşamasında nasıl gelişim gösterdiği konusunda nesnel bir gözlem sağlanmasıdır. Denetimli serbestlik görevlisi, hüküm veren mahkemenin her bir teftiş duruşmasında, bu sonuçları suçlunun karar çerçevesindeki genel gelişimi bağlamına yerleştirmelidir. Yükümlülüğün ilk 13

⁷⁴ Çifte teşhis, kişinin hem uyuşturucu bağımlılığı hem de zihinsel bir rahatsızlığı olduğu teşhisinin yapıldığı durumlara verilen isimdir. Böyle bir kişinin bakımı, hem genel hem de özel hizmetler ile yoksul ve muhtaçlara sağlık hizmeti veren kurumlar da dâhil olmak üzere diğer kurumlarla birlikte koordineli olarak yürütülür. Bkz: National Standards 2002, E.2.

⁷⁵ Bkz: National Standards 2002, E.1-E.5; Hutchings, **a.g.e.** s. 88.

haftasında en azından haftada 2 kez tetkik yaptırmalıdır, daha sonra bu gelişime bağlı olarak haftada 1 defaya düşebilir. Başka bir tetkik yöntemiyle ölçüm talebi gelmediği sürece, idrar ve ağız sıvısı tetkik yöntemleri uygulanmalıdır. Tetkik numunesi verilirken gerçekten suçlu kimsenin numune verip vermediği denetlenmeli ve gözlenmelidir. Tetkikler belirlenmiş uyuşturucu için yapılmalıdır, ancak gözetim memuru alınması muhtemel diğer uyuşturucular için tahlil talep edebilir. Suçluların numune vermelerinin her zaman gerekli olmadığı tek durum; tahlilden önce uyuşturucu kullanmış olduklarını kabul ettikleri durumdur.⁷⁶

Düzenli gözden geçirme duruşmaları; mahkemeye, temas, tedavi ve tetkik gerekliliklerine uyulduğu konusunda güvence vermek, kararın gelişimi konusunda hakimin katkıda bulunmasına olanak sağlamak ve sanığı teşvik etmek amacını taşır. Genellikle ilk 4 ay içinde ayda 1 kez, daha sonra 3 aylık aralıklarla duruşma yapılır. Bu duruşmaların amacı suçlunun ne ölçüde ilerleme sağladığının mahkeme tarafından kontrol edilmesi ve olumlu yönde ilerlemenin teşvik edilmesidir. Her bir duruşmadan önce görevli, kişinin gelişimi ile ilgili olarak mahkemeye tetkik sonuçları, tedavi sağlayanın suçlunun tedavisi ve tahlilleriyle ilgi görüşleri, tüm randevularla ilgili olarak sanığın kaydı ve gözetim memurunun sanığın davranışları ve bir bütün olarak karara verdiği yanıtla ilgi vardığı yargıları içeren yazılı bir rapor sunar. Rapor mahkeme tarafından incelenir, eğer plana uymama yahut test sonuçlarında uyuşturucu kullanımında artış rapor edilmişse, mahkeme bu husustaki savunmayı aldıktan sonra kişinin onayı ile yükümlülüğün koşullarında değişiklik yapabilir.⁷⁷

Bu yükümlülüğün başarısı ve güvenilirliği, uygun ve özenli uygulamaya bağlıdır. Denetime ilişkin olarak hazırlanan ve suçluya tebliğ edilen planda, hangi durumların yükümlülüğün ihlali niteliğinde olacağı açıkça belirtilmeli ve şahsın bu hususta bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Süreklilik arz

⁷⁶ Bkz: National Standards 2002, E.6-E.7; Hutchings, **a.g.e.** s. 88..

⁷⁷ Bkz: National Standards 2002, E.8; Hutchings, **a.g.e.** s. 88; Hammond, **a.g.e.**, s. 134vd..

eden yükümlülüğe aykırı davranışlar, test numunesi vermeme gibi durumlar, görevlinin değerlendirmesi sonucunda ihlal olarak kabul edilir ve mahkeme kararı ile yükümlülük kaldırılarak hapis veya başka bir cezaya çevrilebilir.⁷⁸

Alkol tedavisi yükümlülüğü(an alcohol treatment requirement):

Bu yükümlülük alkol bağımlılığı nedeniyle işlenen suçlar nedeniyle suçlunun bu bağımlılığından kurtulması için tedavi edilmesini amaçlayan bir yükümlülüktür. 6 aydan az olmamak üzere belirli bir plan doğrultusunda yerine getirilir. Ancak bu yaptırıma hükmedilebilmesi için suçlunun tedaviyi kabul etmesi gerekmektedir.

Gözetim altında tutulma yükümlülüğü(a supervision requirement): Bu yükümlülük, 2000 yılında yapılan değişiklik öncesinde “probation order(denetimli serbestlik emri)” olarak ifade edilen, sonrasında ise “community rehabilitation order(toplum içinde rehabilitasyon emri)” olarak isimlendirilen klasik ve en çok uygulanan denetimli serbestlik içeren yaptırımlardandır. Bu yükümlülük, suçlunun denetimli serbestlik personeline mahkemece belirlenen bir süreyle düzenli olarak denetlenmesini içermekte olup, ek yükümlülükleri de kapsayabilir. Burada amaç kişinin yeniden suç işlememek için yapması gerekenlerin saptanması ve bu hususta ona yardım edilmesidir. Bu kapsamda hazırlanacak bir plan doğrultusunda belirli aralıklarla denetim görevlisiyle görüşme dışında, suçun kişinin kendisi ve başkaları üzerinde etkilerini anlaması, suçla bağlantılı olan alkol, uyuşturucu, ailevi ve sosyal ilişkiler, işsizlik gibi konularda kişinin gelişmesine imkan sağlayıcı programlara katılması sağlanır. Bu programların İngiltere’de yaygın olarak uygulananlarından bazıları şunlardır:⁷⁹

⁷⁸ Bkz: National Standards 2002, E.9; Hammond, **a.g.e.**, s. 135; Konuyla ilgili İngiltere’deki yerel uygulamalar hakkında bilgi için bkz: 20-24 Ekim 2009 tarihli “Madde Bağımlıları ve Bağlantılı Suçlar İngiltere Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını (Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; 20.12.2009.

⁷⁹ Hutchings, **a.g.e.** s. 86; Malcolm Davies, Hazel Croall, Jane Tyrer, **Criminal Justice-An Introduction to the Criminal System in England and Wales**, Third Edition, London 2005, s. 405.

-*Önce düşün:* Bu program suçlunun 25 grup çalışması oturumuna katılması, bunun yanı sıra kendi kişisel durumu hakkında program öncesi ve sonrası çalışma yapmasını içermektedir. Program, suçlunun davranışı değiştirme becerileri üzerinde odaklanmakta ve suçluya suça ilişkin sorumluluğun sonuçlarını kabul etmeye davet etmektedir.

-*Saldırganlık ve öfke kontrol eğitim programı:* Bu program saldırganlığı ve öfkesini kontrol etmekte sorun yaşayan suçluları hedef alır ve hem bireysel hem de grupsal çalışma oturumlarını kapsar. Bu oturumlar, sosyal becerileri, öfke kontrollerini ve daha iyi sorgulamayı geliştirmeyi öğretecek şekilde yapılandırılır.

- *İçkiyi azaltan sürücüler programı:* Bu program alkol sınırını aşarak araç kullanmaktan en az iki kez mahkeme önüne gelen suçlulara yöneliktir.

- *Cinsel suçlular grup çalışması programı:* Bu program, ileride cinsel suç işleme eğilimi bulunan suçlulara muhtemel yeniden cinsel suç riskini azaltmaya yöneliktir. Program mağdurları anlamayı, suçluya eyleminin sorumluluğunu kabul ettirmeyi, suçlu davranışı yenmenin yollarını öğretmeyi ve onların suçtan uzak bir hayat sürme kabiliyetlerini arttırmayı amaçlar.

Kişinin öngörülen plandaki koşulları ihlal etmesi durumunda denetim görevlisi hazırlayacağı bir raporla şahsı mahkemeye sevk eder. Mahkeme kişiyi uyarıp yaptırımın devamına ya da iptali ile hapis veya başka bir cezaya hükmedilmesine karar verebilir.

25 yaşın altındaki suçlular için bir merkeze devam etme yükümlülüğü(in a case where the offender is aged under 25, an attendance centre requirement): Bu yükümlülük 25 yaşın altındaki tüm suçlular hakkında uygulanabilen bir yükümlülüktür. Bu kapsamda kişinin belirli bir merkeze düzenli olarak devam ederek bir meslek öğrenme, okuma yazma öğrenme, temel yaşam becerilerini geliştirme, açılış, ilk yardım,

ekonomi ve boş zamanları verimli bir şekilde değerlendirme, uyuşturucu, alkol ve cinsel sapkınlıkların zararları hakkında bilgi edinme, suç mağdurlarını anlama gibi konularda kişiliğine uygun programlara katılmasını öngören bir yükümlülüktür.⁸⁰ Bu kapsamda en az 12, en fazla 36 saat süreyle bir merkezde öngörülen programa katılma yükümlülüğü öngörülür.⁸¹

Kamusal yaptırımların uygulanmasına ilişkin ulusal standartlara göre kamusal yaptırımların amacı, güçlü ve etkin bir yaptırım sağlanmak, yeniden suç işleme olasılığını azaltmak, mümkün olduğunca sanığın rehabilitasyonunu, topluma yeniden kazandırılmasını gerçekleştirmek, toplum genelinde bir iyileştirmeyi mümkün kılmak, kamuya verilecek zarar riskini en aza indirmek olarak belirlenmiştir. Gene ulusal standartlara göre genel olarak kamusal yaptırımlar, suç teşkil eden davranışı ele alarak azaltacak nitelikte olmalı, işlenen suç ve sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmesinde sanığı teşvik edici olmalı, kamu güvenliğinin korunmasına katkıda bulunmalı, sanığı daha güçlü bir kişisel sorumluluk ve disiplin anlayışı kazanması için yüreklendirmeli, kanunlara saygılı bir birey olarak toplumla bütünleşmesini desteklemeli, bu kapsamda işsiz olması halinde sanığın işe başvurabilme ve işe başlayabilmesine, toplumsal haklarından yararlanmasına, çalışmakta ise çalışma saatlerine veya tam zamanlı bir eğitim programına engel teşkil etmeyecek şekilde, dini ve kültürel gerekleri dikkate almak suretiyle düzenlemeleri gerçekleştirmesine katkı sağlayıcı nitelikte olmalıdır.⁸²

Ulusal standartlarda kamusal yaptırımların tamamında uygulanacak kurallar bütünü de belirlenmiştir. Buna göre denetimli serbestlik görevlilerinin ilgili ile denetim süreci içerisindeki irtibatı asgari olarak şu şekilde olmalıdır: En geç 10 iş günü içinde suçlu ile yüz yüze görüşme yapılmalı, suçlunun kişilik özellikleri, ailesi ve sosyal çevresi hakkında bilgi edinilmeli, iş ve barınma durumu konusunda denetimin şeklinin belirlenmesi için bilgi

⁸⁰Bkz: (Erişim) <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/AttendanceCentreOrder>, 20.10.2009.

⁸¹ Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 22.

⁸² Hutchings, **a.g.e.** s. 85.

toplanmalıdır. Yüksek risk grubundaki suçlular ve tehlikeli suçlular ile ilk 10 iş günü içerisinde bir ev ziyareti yapılmalıdır. Suçluların sınıflandırıldığı dört gruptan; birinci gruptaki suçlular için denetim süresince en az 2 görüşme, ikinci gruptaki suçlular için ilk 4 hafta boyunca haftada 1, devam eden 12 hafta boyunca 2 haftada bir, devamında ise 4 haftada bir görüşme, üçüncü gruptaki suçlular için ilk 16 hafta boyunca haftada 1, devamına ise 4 haftada 1 görüşme, dördüncü gruptaki suçlular için ise tüm denetim süresince her hafta görüşme yapılması gerekmektedir.⁸³ Yaptırımın gereklerinin yerine getirilmemesi durumunda yapılacak işlemler şu şekildedir: Eğer suçlu tarafından bir randevuya gelinmezse, denetim görevlisi iki çalışma günü içerisinde kendisi ile irtibat kurarak nedenini tespit eder, randevuya gelmeme nedenini kabul edilebilir veya kabul edilemez bir neden olarak değerlendirir, eğer suçlu bir hastalık, çalışma vb. bir neden ile gelememiş ve bunu haber verememiş ise bu genellikle kabul edilebilir bir durumdur ve işlemler devam eder. Şayet suçlu uygun bir mazeret beyan edememişse birinci kabul edilemez yokluk nedeni ile suçluya bir ihtar mektubu gönderilir ve ikinci bir kabul edilemez yokluğun, yükümlülüğün ihlali anlamına geleceği ve buna göre işlem yapılacağı bildirilir. Randevuya gelmeme veya yükümlülük gereklerini yerine getirmeme şeklindeki ikinci bir kabul edilemez yokluk yükümlülüğün ihlali anlamına gelir ve 10 gün içinde mahkemeye iletilir. İhlal konusunda karar verme yetkisi, toplum yaptırımı hükmünü veren esas mahkeme(kraliyet-ağır ceza mahkemesi/crown court ya da sulh mahkemesi/magistrates' court)ye aittir, şayet crown court tarafından verilen bir hüküm, bu mahkemenin yetki alanı dışında bir yerde yerine getiriliyorsa, mahkemenin kararında belirtmesi kaydıyla o yerel yetki alanı(local justice area)nda görev yapan sulh mahkemesi tarafından da ihlalle ilgili olarak karar verilebilmektedir. Aynı şekilde sulh mahkemesince verilen bir hüküm, başka bir yerel yetki alanında yerine getiriliyorsa, ihlal konusunda karar verme yetkisi o yetki alanında görev yapan sulh mahkemesine aittir. Mahkemece yapılan duruşmada suçlu mazeretlerini beyan eder, şayet ihlal ispat edilirse

⁸³ Bkz: National Standards 2007, 2.C.

mahkeme suçluya bir ihtar verebilir ya da ihlalden dolayı bir ceza(örneğin para cezası) verebilir ve yükümlülüğün devam etmesini sağlayabilir. Ancak, mahkeme suçluyu asıl ceza ile de cezalandırabilir ve böylece toplum içinde denetim sona erer. Ulusal standartlara göre ayrıca denetim görevlisi tarafından bir denetim planı yapılmalı ve her on altı haftada bir yapılacak değerlendirme ile suçlunun topluma zarar verme riski ve plana uyumluluğu tespit edilmelidir.⁸⁴

4. Salıverilme Öncesi ve Sonrası Evreleri

Hapis cezası almış mahkûmlar mahkûmiyetlerinin bir bölümünü ceza infaz kurumunda, bir bölümünü de denetimli serbestlik servisinin denetiminde olmak şartıyla, koşullu salıverilme yoluyla toplum içinde geçirirler. Koşullu salıverilme süresinin bitiminden sonra, mahkûmiyet süresinin sonuna kadar devam eden "riskli" dönemde diğer bir suç işlenirse, hükümlü mahkeme tarafından ceza infaz kurumuna geri gönderilebilir. Koşullu salıverilme döneminde hükümlünün denetim personeliyle düzenli olarak görüşmesi gerekmektedir. Koşullu salıverilme; kamunun korunması, yeniden suç işleme riskinin azaltılması ve suçlunun topluma yeniden kazandırılması ve uyum sağlamasına yardım etmek amacıyla yapılır.⁸⁵ Koşullu salıverilme uygulamalarını, kendiliğinden koşullu salıverilme, isteğe bağlı koşullu salıverilme, süreye bağlı koşullu salıverilme olarak sınıflandırmak mümkündür.

Kendiliğinden koşullu salıverilme: Mahkum hakkında 12 aydan daha az hapis cezasına hükmedilmişse, cezanın yarısı tamamlandığında hiçbir yükümlülük olmaksızın, 12 ay ve daha uzun, ancak 4 yıldan az hapis cezasına hükmedilmişse cezanın yarısı tamamlandığında denetime tabi olmak kaydıyla kendiliğinden koşullu salıverilme gerçekleştirilir. Koşullu salıverilme durumunda mahkûmiyetin dörtte üçü tamamlanıncaya kadar

⁸⁴ Hutchings, **a.g.e.** s. 85; Ayrıntılı düzenleme için bkz: (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/schedule/8>, 14.05.2011.

⁸⁵ Hammond, **a.g.e.**, s. 126.

servisin denetimi sürer. Koşullu salıverilmenin geri alınması durumunda hükümlü ceza infaz kurumuna geri gönderilir. İnfaz kurumu yetkililerinin uygun görmesi durumunda⁸⁶ mahkumun ev hapsi'nin koşullarına uyup uymadığını denetleyecek bir elektronik bilezik takması şartıyla cezanın yarısından 2 hafta ila 3 ay önce koşullu olarak salıverilmesine karar verebilir. Güvenilir mahkûmlar ceza infaz kurumunda geçirecekleri sürenin sonlarına doğru topluma dönüşlerine ve rehabilitasyonlarına yardımcı olmak için(ceza infaz kurumu dışında çalışmak, eğitim almak, ya da kısa sürelerle eve çıkmak gibi) geçici salıverilmeye de hak kazanabilirler.⁸⁷

İsteğe bağlı koşullu salıverilme: Ömür boyu hapis cezaları dışında, mahkum hakkında 4 yıl ya da daha fazla süreyle hapis cezasına hükmedilmişse, mahkûmiyet süresinin ceza infaz kurumunda geçen bölümünün yarısı ile üçte ikisi arasındaki herhangi bir aşamasında kurul kararıyla koşullu salıverilme gerçekleştirilir. Hükümlü cezasının yarısını doldurduğu andan itibaren üçte ikisini doldurana kadar her zaman başvuruda bulunabilir. Salıverilmeye ilişkin başvurular hakkında, ceza infaz kurumu ve denetim görevlisinin düzenlediği raporlar ışığında salıverilme kurulu karar verir. Eğer mağdurlar kabul ederlerse, onların salıverilme şartlarına ilişkin görüşleri de raporlarda yer alır. Salıverilme kurulu hükümlünün kamu için nasıl bir risk oluşturabileceğini, davranışlarını değiştirmek için ceza infaz kurumunda ne gibi çalışmalar yaptığını, koşullu salıverilme hükümlerine uyup uymayacağını ve önerilen topluma dönüş planını ele alır ve buna göre koşullu salıverilme hükümlerini belirler. Salıverilme kararı verilmesi durumunda salıverilmeden itibaren, mahkûmiyetin dörtte üçü tamamlanana kadar servisin denetimi devam eder. Koşullu salıverilme kararı geri alınmışsa

⁸⁶ Denetimli serbestlik servisi, koşullu salıverilmeye ilişkin olarak talebin alınması sonrasındaki 10 iş günü içerisinde, suçlunun ikamet adresinin ve kendisinin uygunluğunun değerlendirmesine ilişkin bir rapor hazırlayarak infaz kurumu yönetimine ve koşullu salıverilme kuruluna sunar. National Standards 2002, C.5.

⁸⁷ Hammond, **a.g.e.**, s. 127-128; Stelman, **a.g.e.**, s. 164; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 241.

mahkûmiyetin dörtte üçü tamamlanıncaya kadar kişi yeniden ceza infaz kurumunda gönderilir.⁸⁸

Süreye bağlı koşullu salıverilme: Mahkûmiyetin yarısı tamamlandığında salıverilme işlemi yapılmamışsa, cezanın üçte ikisi infaz kurumunda çekildikten sonra otomatik olarak salıverilme işlemi yapılır. Esas mahkûmiyetin dörtte üçü bitene kadar denetim devam eder. Salıverilme şartlarının ihlali durumunda veya denetim altında olunan koşullu salıverilme süresinin bitiminden, toplam mahkûmiyetin bitimine kadarki sürede başka bir suç işlenmesi durumunda kişi mahkeme tarafından ceza infaz kurumuna geri gönderilebilir.⁸⁹

Ömür boyu hapis cezası mahkûmlarının koşullu salıverilmeden yararlanabilmeleri için ceza infaz kurumunda mutlak surette yatmaları gereken asgari bir süre vardır ve “zorunlu ömür boyu hapis cezaları”nda⁹⁰ ceza infaz kurumunda bu süreyi İçişleri Bakanının bu konuda yetkili yardımcısı belirlerken “ihtiyari ömür boyu hapis cezaları”nda⁹¹ ise süre yetkili hakim tarafından belirlenir. Ömür boyu ceza almış bir mahkûmun koşullu salıverilmeye uygun olup olmadığını saptama süreci çoğu kez asgari hapis süresinin bitiminden üç yıl önce başlar. Mahkûmların kaydettiği gelişme düzenli olarak değerlendirilir ve tahliye kararı alınmadan önce mahkûmlar refakatli olarak izinli çıkmaya ya da şartlı olarak kısa süreli geçici salıverilmeye hak kazanırlar. İhtiyari ömür boyu hapis cezasına mahkûm bir hükümlünün salıverilmesine salıverilme kurulu, zorunlu ömür boyu hapis cezası almış bir mahkûmun salıverilmesine ise salıverilme kurulunun tavsiyesi üzerine İçişleri Bakanı karar verir. Mahkûmun koşullu olarak

⁸⁸ Hammond, **a.g.e.**, s. 127-128; Stelman, **a.g.e.**, s. 164; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 241.

⁸⁹ Hammond, **a.g.e.**, s. 130.

⁹⁰ Zorunlu ömür boyu hapis cezaları; cinayetten suçlu bulunan yetişkinlere verilir. Suçlunun suçu işlediği tarihte 11 ila 17 yaş arasında olması durumunda verilen ceza "majestelerinin iradesi boyunca gözaltı" olarak anılır. Suçlunun 18 ila 20 yaş arasında olması durumundaysa verilen ceza “ömür boyu tutuklama” olarak adlandırılır. Hammond, **a.g.e.**, s. 132.

⁹¹ İhtiyari ömür boyu hapis cezaları; ölüme sebebiyet, cinayete teşebbüs, cinsel istismar, silahlı yağma ya da kundakçılık gibi ağır suçlardan mahkûm olan yetişkinlere verilebilir(11 ila 17 yaş arasındaki suçlular için bu ceza “ömür boyunca alıkoyma” olarak adlandırılır). Hammond, **a.g.e.**, s. 133.

salıverilmesi durumunda İçişleri Bakanlığı'nın gerekli gördüğü süre boyunca denetim devam eder. Bu denetim süresi sona erdikten sonra da salıverilme şartları ömür boyu yürürlükte kalır. Salıverilme şartlarının ihlali durumunda yeniden denetim altına alınma ya da ceza infaz kurumuna geri gönderilebilme söz konusu olur.⁹²

Bütün koşullu salıverilme türlerinde uyulması gerekli ortak kurallar bulunmaktadır. Kendiliğinden koşullu salıverilmelerde infaz kurumu yetkilisi ek koşullar koyabilir. İsteğe ve süreye bağlı koşullu salıverilmelerde ek koşulları salıverilme kurulu belirler. Ömür boyu mahkûm olanların koşullarını “ömür boyu hapis birimi” adı altındaki özel birim belirler.⁹³

Ek koşulsuz, standart koşullu salıverilmenin koşulları genel olarak şu şekildedir: Denetim görevlisiyle yapılacak ilk görüşmeye gitme zorunluluğu, gene görevliyle salıverilmeden sonraki ilk 4 hafta boyunca en az haftada bir olmak üzere belirlenen sıklıkta buluşma zorunluluğu, görevlinin hükümlüyü ikametinde ziyaretini kabul etme zorunluluğu, salıverilmeyi izleyen üç ay boyunca en az on beş günde bir, daha sonraki aylarda ayda en az bir kez görüşme zorunluluğu, daha önce belirlenen adreste oturma ve bu adresi görevlinin izni ve onayı olmadan değiştirememeye yükümlülüğü, uygunluğu onaylanmış işyerlerinde çalışma ve iş değiştirme konusunda görevliye bilgi verme zorunluluğu, izin verilmediği müddetçe yurt dışına seyahat edememe zorunluluğu.⁹⁴

Yukarıda açıklanan genel kurallara ek olarak servis, infaz kurumu yetkilisi ya da salıverilme kurulundan hükümlünün özel durumları dikkate alınarak salıverilme şartlarına kamusal yaptırım niteliğindeki ek koşullar koyulmasını isteyebilir. Örneğin, servisin belirleyeceği bir yerde ikamet etme zorunluluğu, suç işleme eğiliminin üstesinden gelmek için servisin

⁹² Hammond, **a.g.e.**, s. 132-133.

⁹³ Hammond, **a.g.e.**, s. 133.

⁹⁴ Hammond, **a.g.e.**, s. 133.

gerekli gördüğü her türlü tedavi ya da programlara katılma zorunluluğu, belli bir adres veya bölgeye gitmeme zorunluluğu, belli bir yaştan altındaki çocuklarla birlikte yaşamama veya çalışmama ve bazı kişilerle görüşmeme zorunluluğu gibi.⁹⁵

Koşullu salıverilme süresince hükümlünün toplum içinde denetlenmesi ve salıverilme öncesinde kişinin salıverilmeye uygunluğu konusunda ve salıverilme sürecinde öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin takibi amacıyla rapor hazırlamak denetimli serbestlik servisi hizmetleri kapsamında yerine getirilmektedir.

D. Elektronik İzleme(Electronic Monitoring) Uygulamaları

İngiltere’de özel kuruluşlar eliyle yürütülmekte olan elektronik izleme yöntemi, denetimli serbestlik uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Elektronik izlemenin tarihsel gelişimi özet olarak şu şekilde olmuştur: 1989-90’da, kefaletle tahliyeleri şartlarına uygun olarak yürütmek için deneysel olarak kullanılmıştır. 1995-96’da, yine deneysel olarak, daha önce pek kullanılmayan bir ceza olan sokağa çıkma yasağı emrini yürütmek için kullanılmıştır. Bu uygulama daha sonra, 1999’da bütün ülkeye yaygınlaştırılarak bütün ülkede geçerli olmak üzere, 16 yaşından büyükler için cezaevinden koşullu salıverilme sonrası “evde zorunlu alıkoyma” uygulaması kabul edilmiştir. 10-15 yaşındakiler 2001’de bu uygulamaya ve 2002’de de koşullu salıverilme uygulamasına dahil edilmiştir. Mayıs 2002’den itibaren, elektronik izlemeyi de içine alan bir çok parçalı önlemler paketi olan “yoğun gözetim ve takip” uygulaması, gözaltına alınması gereken genç yaştaki suçlulara uygulanmaya başlanmıştır.⁹⁶

⁹⁵ Hammond, **a.g.e.**, s. 133.

⁹⁶ Sue Rex, “**The Development and Use of Community Sanctions in England and Wales**” in: Hans Jörg Albrecht, Anton Van Kalmthout, Community Sanctions and Measures in Europe and North America”, Netherlands 2002, s. 160; Mike Nellis, “**Electronic Monitoring and The Future of Probation**(Kısaltma: Electronic...)”, in: Wing Hong CHUI, Mike Nellis, Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice), London 2003, s. 245. İngiltere’de başlangıcından itibaren elektronik izleme uygulamaları üzerinde çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların bir kısmı elektronik izlemenin bir tür “ceza” olup olmadığına ilişkindir. Destekleyici tedbirlerle birlikte

2007 tarihli düzenlemede, yukarıda ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştığımız kamusal yaptırımların mahkemenin takdiriyle belirlenen bir şartının elektronik izleme yoluyla gerçekleştirilmesine izin verilmiştir. Böylece elektronik izleme kamusal yaptırımların doğasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Mevcut sokağa çıkmama yükümlülüğünün uygulamasının yanında, kendilerine takılan takip ve gözetim cihazına duyarlı ev-tabanlı alarmlar, belirli mağdurlar için tehlike veya rahatsızlık oluşturan suçlulara yönelik, onları suçluların belli vakitlerde belli yerlerden uzak durmasını gerektiren bir uzak tutma yükümlülüğünde de bu yöntem kullanılmaktadır. Sokağa çıkmama yükümlülüğünde olduğu gibi belirli yerlere gitmeme yükümlülüğü de müstakil olarak verilebileceği gibi başka yükümlülüklerle birlikte de verilebilmektedir. Elektronik izleme, koşullu salıverilmeyle sürecinde de gerektiğinde uygulanabilen bir yöntemdir. Bu şekilde elektronik izleme, müebbet hapis cezasına mahkum olanlar dahil her türlü salıverilme ve tahliye sonrası gözetimin temel bir parçası haline getirmiştir.⁹⁷ Sonuç olarak elektronik izlemenin, denetimli serbestlik hizmetlerinin bir parçası olarak İngiltere’de yaygın olarak kullanılan bir gözetleme-izleme yöntemi olduğunu söylemek mümkündür.

uygulandığında bir tür ceza olduğunu ileri sürenler bulunmakta birlikte, ağırlıklı görüş elektronik izlemenin yeni bir kamusal yaptırım veya ceza türü olmadığı, bir gözetleme biçimi olduğu yönündedir. Diğer bir tartışma da elektronik izlemenin hapsedmenin bir alternatifi olarak uygulanabilecek etkili bir yöntem olup olmadığına ilişkindir. Bazıları teknolojik gelişmelerle birlikte gelecekte elektronik izlemenin büsbütün hapsedmenin alternatifi olarak uygulanabileceğini savunurken bazıları bunun mümkün olmadığını savunmaktadırlar. Bu konuda bir yazar; “elektronik izleme bir dereceye kadar cezalandırıcıdır, ancak suçluların hak ettikleri cezaya çarptırılmaları söylemini yüksek sesle dile getirenler tarafından genel olarak istendiği ölçüde gösterişli, içten yakıcı ve patlayıcı bir acı vermemektedir(Bkz: Patrick O’Malley, “Volatile and Contradictory Punishments”, **Theoretical Criminology**, Vol. 3, No. 2, 1996, s. 175-196)” ifadesini kullanmıştır. Öte yandan elektronik izleme karşısında hapsedmenin, topluma kazandırma kurumu olarak her türlü başarısızlığına rağmen hala, bir suçlunun toplum içinde suç işleme imkanını gözle görülür biçimde elinden almanın bir yolu ve suçluları dışlama ve suç işlemeyi kınamanın güçlü bir sembolü olduğu ifade edilmektedir. Bazılarına göre ise İngiliz popüler medyasının yayınlarında elektronik izlemeyi, denetimli serbestliğe benzeyen bir şey, bir çeşit “yumuşak” kamusal yaptırım, hapsedme yerine geçecek bir başka “liberal bahane” olarak yansıtma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir. Konuyla ilgili tartışmalar için bkz: Nellis, “Electronic...”, s. 247-260.

⁹⁷ Nellis, “Electronic...”, s. 247; Canton-Hancock, s. 115-117.

E. Suç Mağdurlarıyla Çalışma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları

Suç mağdurlarıyla çalışma İngiliz denetimli serbestlik sisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Şayet kişi kasten öldürme veya kasten öldürmeye teşebbüs gibi ağır bir suç nedeniyle ya da 12 aydan fazla bir hapis cezasının gerektiren bir suç nedeniyle ya da yaptırımın önemli olmaksızın bir cinsel suçtan dolayı mahkûm olmuşsa, denetimli serbestlik servisinin mahkûmiyet kararından sonra mağdur veya mağdur yakınları ile temas kurmak zorunluluğu bulunmaktadır. Şayet suç, mağdurun ölümüne neden olmuşsa, servis mağdurun ailesiyle irtibata geçer. Mağdur çalışmaları; mahkûmiyetten itibaren 8 hafta içerisinde mağdurla yazılı ya da yüz yüze temas kurulmasını, mağdura ceza adaleti yöntemi ve mağdur bilmek istiyorsa mahkûma ne gibi bir ceza uygulanacağı ve sonucunun ne olacağı konusunda bilgi verilmesini, mağdura; hükümlünün koşullu salıverilmesiyle ilgili koşulların düzenlenmesi bakımından koşullu salıverilme kuruluna görüşlerini söyleme fırsatı sağlanmasını kapsar. Mağdurla temas, suçluyla suçun işlenmesi öncesinde ilişkisi bulunmayan ve uzmanlaşmış bir denetimli serbestlik görevlisince kurulur. Mağdurla yapılan görüşmede, kişinin suçtan nasıl etkilendiği, gizlilik koşulları içerisinde mağdurun istemesi durumunda tartışılır ve mağdurun suçtan kaynaklanan sorunlarına çözüm bulmak amacıyla gerekli çalışmalar yapılır.⁹⁸

Onarıcı adalet uygulamaları ile mağdura, suçlulara ve bazen yerel toplumun temsilcilerine, bir suç konusunda verilen zararın ne şekilde giderileceğine ilişkin olarak görüş bildirme fırsatı sağlanır. Görüşme bazı koşullarda yüz yüze yapılmalıdır. Ancak bazı durumlarda da bir aracının

⁹⁸ Hutchings, **a.g.e.** s. 88; Hammond, **a.g.e.**, s. 131; Konuyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz: Brian Williams - Hannah Goodman, “**Working For and With Victims of Crime**”, in: Handbook of Probation (Edited by Loraine Gelsthorpe – Rod Morgan), USA 2007, s. 518vd.; Spalek; özellikle ulusal standartlar ve yeni denetimli serbestlik servisi uygulamalarında mağdurların birer müşteri/tüketici olarak algılandığını, bu konudaki çalışmaların olabildiğince homojenleştirilerek, mağdur farklılıklarının göz ardı edildiğini, bu nedenle mağdurların kendi sosyolojik bağlamlarından kopartılarak ideal kurban imajıyla ebedileştirildiğini ifade ederek sisteme eleştiriler yöneltmektedir. Bkz: Spalek, **a.g.m.**, s. 214-224.

yardımı ile mektupla da yapılabilir. Bu şekilde, suçlunun verdiği zararı, mümkün olması halinde, mağdur isterse doğrudan mağdura karşı veya topluma karşı tamir edebilmesine imkan tanınır. Örneğin, zarar verilen şeyin mümkünse maddi değerinin tazmin edilmesi, zarar verilen malın tamir edilmesi, tesislerin temizliği ya da duvar yazılarının temizlenmesi gibi.⁹⁹

F. Suçlu Değerlendirme Sistemi(Offender Assessment System) Uygulamaları

Suçlu değerlendirme sisteminin İngiltere’de kurulma ihtiyacının ortaya çıkmasından önce, ülke çapında birçok değerlendirme sistemi bulunmakta idi. Ancak farklı değerlendirme sistemlerinin kullanımı, kullanıcılar ve ilgili kurumlar için büyük bir karışıklık kaynağı olmuştur. Farklı değerlendirme araç ve istemleri ile bir kurumda değerlendirilmiş kişinin farklı bir bölgeye naklinden sonra yeni bölgenin uzmanları, kişinin gelmiş olduğu bölgedeki değerlendirme sistemini anlamakta zorlanmışlar ve şüpheli, sanık veya hükümlünün denetimi ile ilgili sorunlar yaşamışlardır. Bu sorunlar hem ceza infaz kurumları arasında hem de denetimli serbestlik servisi şubeleri arasında yaşanmıştır. Mevcut değerlendirme sistemleri ile tekrar suç işleme riskinin yanı sıra kişinin kendisine ve çevresine zarar verme riskinin hesaplanma ihtiyacının ortaya konulması ile 1907 yılından 1999 yılına kadar süren karışık ve bölgeden bölgeye anlaşılması güçleşen değerlendirme sistemlerinin yerine tek, daha anlaşılır ve işlevsel bir değerlendirme sisteminin yaratılması gerekliliği görülmüştür. Bu doğrultuda 2002 yılında günümüzde halen kullanılmakta olan sistem kurulmuştur.¹⁰⁰

Suçlu değerlendirme sistemi, kişinin ceza adalet sistemi ile ilk karşılaşması ile başlayan, mahkum olmuş ise salıverilme sonrası

⁹⁹ Hutchings, **a.g.e.** s. 89; Onarıcı adalet anlayışının İngiliz denetimli serbestlik sistemine etkileri ve katkıları ile ilgili eleştiriler için bkz: Spalek, **a.g.m.**, s. 22.

¹⁰⁰ 17-22 Mart 2008 tarihli “Risk ve İhtiyaç Değerlendirme Sistemi İngiltere Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; 20.12.2009, s. 13.

uygulamalara kadar devam eden ortak bir değerlendirme sistemidir. Sistem, bu yöntemle değerlendirilmiş kişilerin ceza infaz kurumunda veya denetimli serbestlik altında iken yönetim ve denetimlerine yönelik çalışmalara temel oluşturan bir değerlendirme imkanı sağlar. Bu sistem ile bireyin kendisine, çevresine zarar verme ve tekrar suç işleme riski ölçülebilmekte, bu iki risk alanındaki risk düzeyleri göze alınarak bu alanlara yönelik ihtiyaç duyduğu programlar tespit edilebilmektedir. Suçlu değerlendirme sistemi sadece şüpheli, sanık veya hükümlümüm değerlendirilmesini içermemekte; ülkedeki hükümet, bakanlık, ceza adalet sistemi, hükümlü yönetim sistemi hatta yerel yönetimlerin bu konudaki politikalarına yön verecek yönetsel bilgiler de sunmaktadır. Bu sistemle elde edilen sonuçlar, ilgili tüm kuruluşlar ile paylaşılmaktadır. Bu yönüyle sistem, ülkenin suç ile mücadelesine yön veren bir kaynak olarak görev yapmaktadır. Sistem kullanıcıları bir bilgisayar programı aracılığı ile değerlendirmelerini yapmakta ve değerlendirme yapılan kişi hakkındaki tüm yazışmalar, raporlar ve planlar bu program ile kullanıcılar arasında eş zamanlı olarak paylaşılabilir. Kişinin kendisine ve çevresine zarar verme riski ve tekrar suç işleme riskinin ölçüldüğü değerlendirme sistemi iki ayrı form(ekran)dan oluşmaktadır. Her iki değerlendirme aracı, “özet sayfası” adı verilen sonuç kısımlarında, değerlendirilen kişiye ait ilgili risk puanını vermekte, elde edilen puan 0-41, 41-99 ve 100 üstü aralıklarına göre sınıflandırılmaktadır. Sonuç olarak kişinin taşıdığı zarar verme ve tekrar suç işleme riski ile ilgili olarak düşük, orta, yüksek, çok yüksek sınıflandırması bilgilerine ulaşılmaktadır. İlgili değerlendirme süreci sadece risk düzeyini belirlememekte, kişinin yargılama aşamasında, ceza infaz kurumunda ya da denetimli serbestlik altında ihtiyaç duyduğu alanlara ve düzeyine ilişkin bilgiler vermekte, kişiye ait infaz planının hazırlanmasına temel oluşturmaktadır. İngiltere’de Ulusal Denetimli Serbestlik Servisi tarafından 2002 yılından 2008 yılına kadar yaklaşık 530.000 suçlu üzerinde 1.036.000 sistem değerlendirmesi tamamlanmıştır.¹⁰¹

¹⁰¹ 17-22 Mart 2008 tarihli “Risk ve İhtiyaç Değerlendirme Sistemi İngiltere Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; 20.12.2009, s. 9vd.; (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Offender_Assessment_System, 25.10.2009);

Her denetimli serbestlik uygulamasında suçlu değerlendirilmekte, hükümlüyü suça iten nedenler ile şahsın ihtiyaçları araştırılmakta ve sonuçta hükümlünün taşıdığı risk belirlenmektedir. Değerlendirilme genelde mahkeme kararından önce yapılmaktadır. Bunun dışında salıverilme sonrası değerlendirmeler devam etmektedir. Zaman içinde hükümlünün davranışlarında meydana gelen değişiklikler de kaydedilmektedir. Örneğin ücretsiz çalışma yaptırılmasına hükmedilen bir kişinin değerlendirilmesi ilk 16 haftada bir kez yapılmaktadır. Suçlu değerlendirme sisteminin, çok değişik faydaları bulunmaktadır. Öncelikle mahkemelerin kişiye uygun ceza vermeleri sağlanmaktadır. Ayrıca suçlunun ihtiyaç duyduğu programlar bu sistem sayesinde belirlenebilmekte ve yönlendirilebilmektedir. Zaman içinde şahısta meydana gelen değişimler ölçülebilmektedir. Örneğin barınma ihtiyacı olan bir kişinin bu ihtiyacının karşılanması halinde yaşamında meydana gelebilecek değişiklikler görülebilmektedir. Örneğin, zaman içinde ücretsiz çalışma yükümlülüğüne mahkum edilen bir hükümlünün bunu, bir okulda yerine getirirken cinsel taciz suçunu işlediği görülmüştür. Hükümlünün böyle bir risk taşıdığı polis tarafından bilinmesine rağmen denetimli serbestlik görevlilerinin bilgi sahibi olmamaları ve bu riskin suçlu değerlendirme sistemine yansımaması nedeniyle bu olay meydana gelmiştir. Sonuç olarak bu sistem suçlular hakkında çok detaylı bilgiler vermektedir. Bunun dışında, denetimli serbestlik merkezlerinden bölgelere göre suçlu nüfusu ile ihtiyaçları konusunda veritabanının oluşturulması sağlanmaktadır.¹⁰²

Ayrıca İngiliz denetimli serbestlik sisteminde risk ve risk değerlendirme uygulamalarıyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz: Gwen Robinson, **“Risk and Risk Assessment”**, in: Wing Hong CHUI, Mike Nellis, Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice), London 2003, s. 108vd.

¹⁰² 04-11 Şubat 2006 tarihli **“İngiltere ve Galler Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Yapı ve İşleyişinin İncelenmesi Ziyareti Raporu”**, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; 20.12.2009.

III. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE

A. Tarihsel Gelişim Süreci

Amerika'da 1878 yılında Massachusetts eyaletinde kabul edilen kanun ile denetimli serbestlik ilk kez kanunlaşmıştır. 1891 yılında aynı eyaletin ceza mahkemelerinde denetimli serbestliğin daha geniş ölçüde kullanımını öngören ikinci bir kanun yürürlüğe konulmuştur. 1933 yılında on üç eyalet dışında bütün eyaletler yetişkinlere yönelik denetimli serbestlik kanunlarına ve Wyoming dışındaki bütün eyaletler de küçüklere yönelik denetimli serbestlik kanunlarına sahip hale gelmiştir.¹⁰³ 1957 yılına kadar da hemen hemen tüm eyaletlerde denetimli serbestlik kanunları kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 1960'lı yıllara kadar denetimli serbestlik görevlilerinin görevi moral vermek, destekleyici niteliğiyle bir tür danışmanlık yapmak olarak tanımlanmış, bu çerçevede suçluların ıslah sürecine aktif olarak katılmaları sağlanmıştır. 1960'lı yıllarda ise suçluların yeniden topluma kazandırılması amacının öne çıkmasıyla suçun yoksulluk, ırkçılık, herkesin eşit fırsatlara sahip olması gibi etmenlerin sonucu olduğunun savunulduğu bir model ortaya çıkmıştır. Bu modelde denetim görevlisi, bir danışman ya da terapist olmak yerine, suçlunun ihtiyaçlarını karşılamak için kamu ve özel kuruluşlarla irtibata geçerek bir nevi aracı bir kurum olarak çalışmaya başlamıştır. 1970'li yıllar sonrasında amaç, risk kontrolü kavramının ortaya çıkmasına paralel olarak değişime uğramıştır. Bu yaklaşıma göre risk kontrolünün amacı; suçlunun yeni bir suç işleme ihtimalini en aza indirmektir, bu nedenle denetimin derecesi ve uygulanacak olan tedbirler, toplumun korunması kriterine bağlı olarak, suçlunun yeni bir suç işleme riskine göre belirlenmiştir.¹⁰⁴ 1973 yılında Ceza Adaletinde Standartlar ve Amaçlar Ulusal Danışma Kurulu(National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals), denetimli serbestliğin daha kapsamlı şekilde

¹⁰³ Kamer, "...Denetimli Serbestliğin Önemi", s. 70; Özbek, **a.g.m.**, s. 2; Önder, **a.g.e.**, s. 246.

¹⁰⁴ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 40-41; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 98; Robert Harris, "**Probation Round The World, Origins and Development**" in: Hamai Koichi ve diğerleri, Probation Round The World(A Comparative Study), London and New York 1995, s. 28-29.

kullanılmasını önermiştir. 1974 yılında Birleşik Devletler Adalet Bakanlığı ilk kez, denetimli serbestlik hükmü verilmiş kişilerin nüfus sayımını yapmıştır. 1976 yılında Birleşik Devletler maliye departmanı denetimli serbestlik ile ilgili çalışmalarda, sistemin finansman yetersizliğinden dolayı krizde olduğunu belirtmiştir. 1983 yılında New Meksiko’da ilk kez suçluların elektronik izleme yoluyla denetimi yöntemi uygulanmaya başlanmıştır.¹⁰⁵

B. Genel Görünüm

Federatif bir yapıya sahip olan ve eyaletlerden oluşan ABD devlet sisteminde, her eyalet yönetiminin ceza adalet sistemine ilişkin düzenleme yapma yetkisi bulunduğundan, denetimli serbestlik faaliyetleri birbirinden farklı esas ve uygulamalar içeren bir çok sistem aracılığıyla, eyaletlerin kanun düzenlemeleri doğrultusunda yürütülmektedir. Denetimli serbestlik, California, New Jersey, Montana ve Kansas gibi bazı eyaletlerde belirli koşullar altında tüm suçlar ve cezalar bakımından uygulanabiliyorken; Arizona, Maine, Iowa gibi eyaletlerde ölüm ve ömür boyu hapis cezaları gerektiren suçlar dışındaki tüm suçlar bakımından uygulanabilmektedir.¹⁰⁶ Bununla birlikte örneğin Teksas’da bir sanığın hükmü jüri tarafından oylanabilir ancak denetimli serbestlik verilebilmesi için sanığın diğer eyaletlerde dahil olmak üzere daha önce ağır nitelikli bir suç işlememiş olması gerekir. Lon Star eyaletinde ise hakkında 10 yıl veya daha fazla süreli hapis cezasına hükmedilen sanıklar hakkında denetimli serbestlik kararı verilememektedir. Gerorgia’da suçunu kabul eden(nolo contendere) ve daha önce hiç ağır suç işlememiş sanıklar hakkında, yargılama yapılmaksızın denetimli serbestlik kararı verilebilmekte, eğer kişi denetim süresini başarılı bir şekilde tamamlarsa mahkûmiyet almamış kabul edilmektedir. Michigan’da ise vatana ihanet, birinci dereceden cinsel suçlar, silahlı hırsızlık/gasp ve uyuşturucu madde suçları hariç tüm suçlular bakımından denetimli serbestlik kararı verilebilmektedir. Denetimli serbestliğin ABD’deki uygulanma sıklığında, ilgili mahkemenin bulunduğu

¹⁰⁵ Yurtseven, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁰⁶ Nursa-Ataç, **a.g.e.**, s. 157.

yerdeki sosyal ve politik durum, daha önceki uygulamaların etkinliği, cezaevlerinin yoğunluğu gibi bir çok faktör etkili olmaktadır.¹⁰⁷

C. Teşkilatlanma ve Personel

Federatif yapısı nedeniyle her eyalette farklı örgütlenme biçimleri bulunan Amerika'da denetimli serbestlik hizmetleri, 2000'den fazla servis tarafından yürütülmektedir ve bu servisler bünyesinde üç milyondan fazla suçlunun denetimi yapılmaktadır. Genellikle eyalet hükümetlerinin adli veya idari koluna bağlı olarak faaliyet gösteren servisler, kimi eyaletlerde merkezi, kimi eyaletlerde ise ademi merkezi bir yapıya sahiptirler.¹⁰⁸

Eyaletlerin yaklaşık dörtte üçünde yetişkin denetimli serbestlik hizmetleri eyalet hükümetinin adalet yönetimi bölümünde bulunur ve koşullu salıverilme(parole) uygulamaları ile birlikte yürütülür. Örneğin Georgia'da yetişkin denetimli serbestlik hizmetleri, eyalet hapisane yönetimi ve koşullu salıverilme kurulunu da bünyesinde barındıran "Suçlu Rehabilitasyonu Birimi(Department of Offender Rehabilitation)"nin bir bölümüdür,. Pennsylvania'da denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme birimi bağımsız bir eyalet servisi niteliğinde olup, koşullu salıverilme uygulamalarının yanı sıra mahkemelerce verilen iki yıldan az denetimli serbestlik içeren hükümlerin de yürütülmesini sağlamaktadır. Servis ayrıca yerel denetimli serbestlik servislerini de izleyip denetimlerini yapmaktadır. Michigan'da yetişkinlerin işledikleri ağır suçlarla ilgili denetimli serbestlik uygulamaları, koşullu salıverilmeyle birlikte Islah Birimi(Department of Corrections)'nin sorumluluğundadır, yetişkinlere ilişkin hafif suçlarla ilgili denetimli serbestlik uygulamaları ise yerel mahkemeler bünyesinde yürütülür. Illinois'de denetimli serbestlik eyalet çapında merkezi bir yapılanma şeklinde değil yerel olarak

¹⁰⁷ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁰⁸ Merkezi ve ademi merkezi teşkilatlanmaların faydaları ve sakıncaları üzerine yapılan süreç içerisinde yapılan tartışmalar eyaletleri, il(county) bazlı yerel yönetim sisteminden, eyalet(state) bazlı, daha iyi koordineli ve tek örnekli denetimli serbestlik hizmetleri yönetimine götürmüştür. Günümüzde yalnızca Indiana ve Kaliforniya'da yerel yönetim biçimi uygulanmaktadır. Bkz: Abadinsky, **a.g.e.**, s. 100-102.

mahkemeler bünyesinde yürütülmektedir. Iowa'da denetimli serbestlik uygulamaları koşullu salıverilme ile birlikte eyaletin yargı bölgeleri düzeyinde her biri birkaç yerel birimi kapsayacak şekilde yönetilmektedir. New York'da her bir yerel birim şehir yönetimleri bünyesinde kurulan denetimli serbestlik birimlerince yürütülür. Massachusetts'de ise denetimli serbestlik, 1200'den fazla görevlinin çalıştığı merkezi bir eyalet servisi şeklindedir. Bu servislerin yarısından fazlası çocuk denetimli serbestlik hizmeti de sunar ve yerel düzeyde yönetilirler. Bununla birlikte çocuk denetimli serbestlik uygulamalarının ayrı bir çocuk birimi veya Nassau'daki gibi yetişkin denetimli serbestlik hizmeti veren aynı ajansın çocuk veya aile ile ilgili bölümü tarafından sağlanabildiği de görülmektedir.¹⁰⁹

Amerika'da denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin idare biçimi eyalet bazında bir veya birden fazlasının birlikte kullanılabildiği altı kategoriye ayrılabilir. Bunlar: 1. Çocuk: Çocuk ve yetişkinler için ayrı denetimli serbestlik hizmetleri yerel veya eyalet geneli temelinde idare edilir. 2. Belediye(municipal): Yerel çapta bağımsız denetimli serbestlik birimleri, yerel mahkemeler veya eyalet kanunları ve yönetmelikleri uyarınca belediyelerce idare edilir. 3. İl(county): Eyaletin belirlediği kanun ve yönetmelikler doğrultusunda, iller bazında her yerel birim kendi denetimli serbestlik servisini yönetebilir. 4. Eyalet(State): Eyalet düzeyinde hizmet sunan merkezi bir denetimli serbestlik birimi tüm eyalet sistemini idare eder. 6. Eyalet Birliği(State Combined): Yerel düzeydeki denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme hizmetleri eyalet genelinde kurulmuş bir üst yapı tarafından idare edilir. 7. Federal: Denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme hizmetleri, yerel eyalet mahkemelerin bir kolu olarak ulusal bir şekilde idare edilir. Bu kapsamda genellikle denetimli serbestlik hizmetleri eyalet yönetimlerinin altındaki valilik ofisi, il yönetimi altındaki bir yetkili memur şefi veya yerel belediye yöneticisinin altındaki bir belediye yönetiminin parçası şeklinde olabilir. Bununla birlikte örneğin New Jersey eyaletinde her ildeki mahkeme

¹⁰⁹ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 98-99.

hakimleri ayrı ayrı veya bunların çoğunluğu müşterek hareket ederek, bir denetimli serbestlik şefi atayabilirler. Denetimli serbestlik görevlileri ve bu kapsamda görev yapan gönüllüler yüksek mahkemece belirlenen standartlara göre atanırlar. Tüm denetimli serbestlik memurları ve gönüllüleri, ilin denetimli serbestlik şefine karşı sorumludur ve onun denetimindedir, bu şef de il mahkeme hakimi denetimindedir, il mahkeme hakimi ise ilgili mevzuata göre ildeki denetimli serbestlik biriminin yönetimine karşı sorumludur. New York eyaletinde ise tüm yerel denetimli serbestlik yöneticileri, il şeflerine karşı sorumludurlar. Yönetim yerel olsa da eyalet genelinde denetimli serbestlik yönetimi, New York Eyaleti Denetimli Serbestlik ve Islahi Alternatifler Birimi(New York State Division of Probation and Correctional Alternatives)ne karşı sorumludur.¹¹⁰

Amerika'da eyaletlere göre değişen bu farklı kurumsal yapılanma örnekleri nedeniyle, denetimli serbestlik hizmetleri kimi yerlerde mahkemeler bünyesinde adli bir faaliyet iken, kimi yerlerde idari bir faaliyet görünümündedir. Bu bağlamda yapılan tartışmalarda öne sürülen görüşlerden, adli faaliyet niteliğinde olması gerektiğini savunanlar; bu durumun mahkemelerle ilişkiler bakımından daha etkin bir yöntem olduğunu, personelinin mahkemelerle olan ilişkisinde etkileşimin ve geri bildirimin daha rahat sağlanabileceğini, mahkemelerin denetimli serbestlik servislerinin ihtiyaç duyduğu kaynakların daha çok farkında olabileceklerini, mahkemelerin kendi sorumluluğu altında bulunan servislere daha fazla güven duyacaklarını, bu durumun da personele daha fazla özgüven ve sağduyu sağlayacağını ifade etmektedirler. Buna karşın denetimli serbestliğin idari bir faaliyet olması gerektiğini savunanlar; idare değil hukuk eğitimi alan hakimlerin denetimli serbestlik hizmetlerini idare etmek için donanımlı olmadıklarını, denetimli serbestlik personeline, denetimli serbestlikle ilgisi olmayan yargısal görevler

¹¹⁰ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 99.

verilebileceğini, mahkemelerin adli ve düzenleyici bir yapıya sahip olmaları nedeniyle hizmet odaklı yapılar olmadıklarını ifade etmektedirler.¹¹¹

Amerikan Denetimli Serbestlik ve Koşullu Salıverilme Birliği(American Probation and Parole Association-APPA)'nin belirlemiş olduğu ve tüm eyaletlerde geçerli olan kriterlere göre; denetim görevlileri tercihen üniversitelerin sosyal bilimler alanından mezun olmuş olmaları, iyi bir karakter ve dengeli bir kişiliğe sahip olmaları, objektif olmaları, tolerans sahibi olmaları, uyumlu, dayanıklı, olgun, saygılı, sabırlı ve güven telkin eden bir kişiliğe sahip olmaları gerekir. Denetim görevlilerinin kişilik özelliklerini kullanma biçimi ıslaha yönelik bir araç olarak görüldüğünden yukarıda sayılan vasıflar önem arz etmektedir.¹¹² Denetimli serbestlik görevlisi niteliklerini sağlamak için bir adayın yeterli yüksek okul veya üniversiteden mezun olması ve en az iki yıl genel iş deneyimi bulunması gerekmektedir. Genel iş deneyimi diplomayı aldıktan sonra edinilmeli ve polislik, nezaret görevlisi, güvenlik görevlisi gibi işlerden olmamalıdır. Genel iş deneyimi yerine kişi, kriminoloji, suç değerlendirme, penoloji, ıslah yönetimi, sosyal çalışma, sosyoloji, kamu yönetimi veya psikoloji bölümlerinden mezunsa, aday olabilmektedir. Adaylar başvuru tarihinde 37 yaşından küçük olmalıdır ve sağlık durumları iyi olmalıdır. Aday hakkında FBI tarafından yapılacak güvenlik soruşturmasında olumsuzluk tesbit edilmemesi ve yapılacak uyuşturucu testinden başarı ile geçilmesi gerekmektedir.¹¹³

¹¹¹ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 100-101.

¹¹² Nursal-Ata, **a.g.e.**, s. 58.

¹¹³ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 521. Amerika'da denetimli serbestlik sistemi içinde en önemli görevleri üstlenen meslek elemanlarından bir grup da adli psikologlardır. Adli psikoloji, kanuni amaçlar için toplama, inceleme, tanıklık sunmayı içeren psikolojinin uygulamalı bir dalıdır. Adli psikologlar ise, bu alanda çalışan profesyonellerdir. Ceza adalet sistemin, psikolojik tekniklerden dördünü içeren bir uygulama sunarak yardımcı olurlar. Klinik ile ilgili rol, hasta ile görüşme, psikometrik testler, uygulama ve davranış verilerini analiz etmedir. Deneylere dayanan rol, bireysel davaların kanıta dayalı psikoloji ile araştırılmasının sunumu ve işlemidir. İstatistiksel rol, davranışsal verilerde istatistiksel ihtimallerin uygulanmasını içerir. Danışma rolü, suç soruşturması için, mağdur uzmanları olan psikologların veya danışma kurumlarının nerede oldukları ile ilgili bilgileri içerir. Adli psikoloji, geçtiğimiz yıllarda hızla gelişmiştir. Bu gelişme önemli araştırmaların yapılması ile olmuştur. Bu araştırmaların çoğu, klinik ve adli psikologların sağlık ve cezaevi servislerinde yaptıkları ve denetimli serbestlik ile ilgili çalışmalarıdır. Yurtseven, **a.g.e.**, s. 12.

Amerika'daki sistemin bu karmaşık ve dağınık yapısı, denetimli serbestlik personeli bakımından da farklı uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Denetim görevlilerinin çalışma alanlarının belirlenmesi konusunda üç farklı uygulama bulunmaktadır. Bunlardan ilki *coğrafi alan kıstası*dır. Buna göre belli bir coğrafi bölgedeki denetim altında olan suçlularla ilgilenme görevi bir veya birkaç görevlinin yetkisi altındadır. İkinci uygulama ise *suçluların objektif özellikleri kıstası*dır. Buna göre suçlular; din, dil, ırk, cinsiyet gibi özelliklerine göre sınıflandırılmakta, aynı özelliklere sahip olan suçlular hakkında belirli denetim görevlileri faaliyet yürütmektedir. Üçüncü uygulama ise *suçluların subjektif özellikleri kıstası*dır. Buna göre de suçlular; suçla bağlantılı alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, cinsel zaaflar gibi kişisel sorunlarına göre sınıflandırılmakta, bu özelliklerine göre belirli denetim görevlileri çalışmaktadır. Federal denetimli serbestlik sisteminde ise “risk tahmini-değerlendirmesi sistemi(risk prediction system)” adı verilen bir sisteme göre sınıflandırma yapılmaktadır. Buna göre suçlular, denetim süreci içinde öngörülen kuralları ihlal etme riskine göre dört ayrı seviyede sınıflandırılmakta, bu seviyeler, görevli ve suçlunun görüşme sayısı ve periyodunu belirlemektedir.¹¹⁴

Ç. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarına İlişkin Uygulamalar

1. Genel Olarak

Mahkemeler tarafından doğrudan ve dolaylı olarak verilen denetimli serbestlik kararlarına ilişkin uygulamalar ile hükmün infazı sonrasında uygulanan koşullu salıverilme uygulamaları, “probation officer” ve “parole officer” adı altındaki görevliler aracılığıyla yürütülmektedir, ancak yapılan faaliyetlerin koşulları ile uygulama biçimleri benzerlikler arzemektedir. Bu nedenle her iki alana ilişkin uygulamalar yer yer birlikte anlatılacaktır. Bu bağlamda öncelikle Amerika'daki denetimli serbestlik uygulamaları ile ilgili

¹¹⁴ Nursal-Ata, **a.g.e.**, s. 161; Yurtseven, **a.g.e.**, s.11-12.

şartlar ve süreçler anlatılacak, devamında ise en çok uygulanan örneklerle yer verilecektir.

Denetimli serbestlik kararları Amerika’da daha çok hapis cezasının ertelenmesi kararı ile birlikte verilmektedir.¹¹⁵ Ancak bu, hapis cezasının tamamının ertelenmesi şeklinde olabileceği gibi, kısmen hapis cezası ve devamında denetimli serbestlik şeklinde de olabilir. Mahkeme denetimli serbestlik kararı verdiğinde, hüküm öncesi raporları da dikkate alarak sanığın denetim süreci içerisinde uyması gereken kuralları ve yükümlülükleri belirler.¹¹⁶ Mahkeme, koşulları ayrıntılı olarak belirleyebileceği gibi, bazı koşulların *uygulanma şekli*ni denetim görevlisinin takdirine de bırakabilir. Genel olarak üç farklı alana ilişkin koşul belirlenir. Bunlardan ilki; belirli aralıklarla denetim görevlisine rapor verme, adres değişikliğini bildirme, izin almadan ilgili mahkemenin yargısal sınırlarını terk etmeme gibi *standart koşullardır* ve bütün denetimli serbestlik kararları için geçerlidir. İkincisi; belirli bir para cezasının ödenmesi, kamu yararına çalışma, mağdurun uğradığı zararın giderilmesi, ev hapsi, uyuşturucu tedavisi ve testi gibi yükümlülükleri içeren *cezalandırıcı koşullardır*. Üçüncüsü ise; suçlunun kişisel ve ailevi problemleri ile suçlu kişiliğinin oluşumuna etkili olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik olan, madde bağımlılığı, aile danışmanlığı, mesleki eğitim gibi konularda iyileştirme, danışma ve yardım konularına ilişkin *iyileştirici koşullardır*. Mahkeme ile suçlu arasında, ihlali durumundaki sonuçlarını da içeren bir sözleşme niteliğinde olan denetimli serbestlik

¹¹⁵Genç suçlular bakımından denetimli serbestliği kabul etmesi durumunda yargılamanın ertelenebildiği durumlar da mevcuttur. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 167.

¹¹⁶ Amerikan Yüksek Mahkemesi, denetimli serbestlik uygulamalarının adil yargılanma ilkesi ile korunan şartlı bir özgürlük dönemi olarak görülmesi gerektiğini ve belirlenecek her koşulun denetim altındaki kişinin temel haklarını ihlal etmeyecek nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme içtihatlarına göre bir denetimli serbestlik koşulunun kanuni geçerliliğe sahip olabilmesi için şu özellikleri içermesi gerektiğini belirtmiştir: 1. Haklı bir amaca hizmet etmelidir. Bu bağlamda toplumun korunmasına ve suçlunun rehabilitasyonuna katkı sağlamalıdır. 2. Açık ve net olmalıdır. Ortalama zekaya sahip bir insanın anlayabileceği tarzda tereddüde mahal bırakmayacak bir şekilde belirlenmelidir. 3. Makul ve ölçülü olmalıdır. 4. Anayasal ilkelere aykırı olmamalıdır. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 163

koşulları, kararlar birlikte suçlu tarafından imzalanır ve denetimli serbestlik görevlisi tarafından uygulanmaya başlanır.¹¹⁷

Denetimli serbestlik süresi eyaletten eyalete değişir Illinois'te çok ağır suçlar için 4 yıl, diğer ağır suçlar için 30 ay, hafif suçlar için 1 yıldır. Teksas'ta ise mahkeme, verilen suçun cezanın süresini göz ardı ederek süreyi belirleyebilir, ancak 10 yıldan uzun ve sanığın hüküm giydiği suç için tanımlanan süreden az bir süre belirleyemez.¹¹⁸ Bununla birlikte bazı eyaletler, denetimli serbestliği süresinden önce bitirmeye izin vermektedir. Bu

¹¹⁷ Pennsylvania eyaletinde yetişkin denetimli serbestlik koşullarına ilişkin örnek bir sözleşme şu şekildedir: "Pennsylvania kanunlarının verdiği yetkiyle,tarihine kadar, saygıdeğertarafından denetimli serbestliğe alındınız. Bu denetimli serbestlik, ... departmanı'nın denetiminde olduğunuzu kabul etmenizle verilmiştir. Denetimli serbestlik herkes genel denetim kurallarına uymalıdır. Denetim sürecinde veya mahkemede hükmünüz verilirken belirlenen koşullara ya da genel mahkeme emirlerine uymalısınız. Denetimli serbestlik görevlisinin de, denetim döneminde özel koşullar koyma yetkisi vardır, bunlar aleyhinize delil olabilir. Tarafınıza bir görevli atanır ve denetimli serbestlik şartlarına uymanızı sağlamak onun sorumluluğundadır. Denetimli serbestlik şartları ile ilgili olarak bir problem çıkarsa veya tereddüt olursa görevliye danışılmalıdır. Kanun uyarınca, sizin evinizin ve/veya ikametgâhınızın aranmasına izin vermelisiniz. Uyuşturucu aletleri, belirli ilaçlar, sarhoşluk veren şeyler, ateşli silahlar, diğer tehlikeli silahlar ve/veya kaçak mala el koymak görevlinin yetkisi dahilindedir. Denetimli serbestlik genel yükümlükleri şunlardır: 1. İş veya adres değişikliğinde görevliyi öncelikle bilgilendirin. 2. İşinizi, ekonomik durumunuzu ve ailenize karşı sorumluluklarınızı sürdürmek ve sağlamak için çaba gösterin. 3. Mahkemece izin verilmedikçe avlanma dahil hiçbir nedenle herhangi bir çeşit ateşli silah veya diğer tehlikeli silahlardan edinmemelisiniz. 4. Denetim ücreti ödeme ödeme anlaşması gereği aylık ödemelerinizi düzenli yapacaksınız. Ödenmeyen her taksit için 20 dolar ceza kesilecektir. 5. Bağlayıcı bir anlaşma yaparken görevliden öncelikle yazılı izin almalısınız. 6. Görevlinin izni olmadan ili terk edemezsiniz. 7. Görevlinin talimat ve tavsiyelerine uyacak, mahkeme veya görevliye, emredildiği gibi rapor vereceksiniz, görevlinin evinizi ziyaretine izin vereceksiniz. 8. Her türlü kanun ihlalden kaçınacaksınız(Federal, Eyalet ve Yerel) 9. Eğer tutuklanır veya bir kanun uygulayıcısı tarafından sorgulanırsanız 48 saat içerisinde görevliyle irtibata geçeceksiniz. 10. Belli ilaçlar, uyuşturucu ve kanuna uygun olmayan ilaçları edinme, kullanma ve satmaktan uzak duracaksınız, 11. Görevlinin emriyle geçerli bir mazeretiniz yoksa idrar testini kabul edeceksiniz. Test sonucu pozitif çıkarsa veya yasak ilaçların kullanımını teyit ederse idrar testinin masraflarından sorumlu olacaksınız. 12. Aşırı alkol tüketiminden uzak duracaksınız, görevli emrettiğinde soluk testini kabul edeceksiniz. Eğer yoğun denetim programındaysanız ve uyuşturucu ve/veya alkol tedavisi buna dahilse, alkol satın almaktan ve kullanmaktan kaçınacaksınız. 13. Kendinize veya çevrenize tehlike arz edecek veya tehdit oluşturacak davranışlardan kaçınacaksınız. Mahkemenin emrettiği özel koşullar ise şunlardır: Yukarıda sunulduğu gibi anlaşma şartları ve koşullardan haberdar olmak sizin zorunluluğunuzdur. Eğer denetim altındayken bir suç işler veya koşullarınızdan birini ihlal ederseniz, görevli durumu ve ihlali gözden geçirecektir. Sonuç olarak mahkeme resmi ya da gayri resmi bir kararla ihlalden haberdar edilebilir. Görevli ihlal çözümlenene kadar sizi göz altına alma yetkisine sahiptir. Alıkoymanın detayları mahkemenin dikkatine sunulacaktır. Yukarıdaki şartların herhangi birinin ihlali denetimli serbestlik süreçlerinin ya da bitmesiyle sonuçlanabilir. İptal, hapis cezasıyla sonlanabilir. Eğer denetiminizin bir sonucu olarak sivil haklarınızın çiğnendiğine inanıyorsanız, görevlinin denetçisine şikâyetinizi yazılı olarak sunabilirsiniz. Eğer şikâyetiniz sizi tatmin edecek şekilde çözülmezse, şikâyetinizi yazılı olarak Probation Memur Şefliği(Deputy Chief Probation Officer)ne sunabilirsiniz." Abadinsky, **a.g.e.**, s. 107-108.

¹¹⁸ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 109.

durum hakimlere bireyselleştirme için gerekli esnekliği verir, çünkü hüküm verme anında, gerçekte ne kadarlık bir sürenin gerektiğini tespit etmek güçtür. Örneğin Teksas'ta sanık asıl denetim süresinin üçte-birini veya iki yılını tamamladıktan sonra herhangi bir tarihte, mahkemece denetim süresi azaltılabilir veya sonlandırılabilir. Illinois'te mahkeme, denetimi suçlunun davranışları buna uygunsa herhangi bir tarihte bitirebilir. Oklahoma'da denetim süresi normal şartlar altında iki yılı geçmez. Virginia'da denetim süresinin yarısını veya üç yılı(hangisi önce gelirse) suçluların denetimlerine son verilebilir. Denetimi erkenden sonlandırma ve suçluyu denetimden kurtarma kararı, örnek davranışlara dayanmalıdır.¹¹⁹

Denetim koşullarının uygulanmasını sağlamak ve süreçte kayda değer bir sapma olduğunda mahkemeyi bilgilendirmek denetimli serbestlik servisinin sorumluluğundadır. Ülke çapında genel olarak iki tip denetimli serbestlik ihlali vardır: 1. *Teknik ihlal*: Denetimli serbestlik koşullarından herhangi biri ihlal edildiğinde teknik bir ihlal gerçekleşir. 2. *Suç nedeniyle ihlal*: Yeni bir suç işlendiğinde, teknik olmayan bir ihlal söz konusu olur. İhlal durumundaki uygulama konusunda da eyaletler arasında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Örneğin Philadelphia'da yetişkin denetimli serbestlik birimi görevlilere şunu önermektedir: Şartlara ilişkin önemsiz ihlalleri, şayet tekrarlanmaz, suistimal edilmez ve idare edilebilir olursa mahkeme önüne getirilmesine gerek yoktur. Utah'ta, suçlunun sicili ve mevcut ihlalin düzeylerine dayanan bir puan sistem bulunmaktadır; ihlal minimum, orta ve maksimum olarak sınırlayıcı koşulların(örneğin sokağa çıkma yasağı, yatarak uyuşturucu tedavisi ve hapsedilme gibi) ihlal düzeyini belirler. Birçok eyalette, örneğin Pennsylvania ve New York'da, görevlinin, denetim altındaki kişinin iddia edilen ihlal(leri) görüşmek ve kendisini tekrarlarında veya daha ciddi ihlallerle mahkemeye sevk edileceği konusunda bilgi alma hakkı vardır.¹²⁰

¹¹⁹ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 110.

¹²⁰ Abadinsky, **a.g.e.**, s. 111.

Görevli tarafından ihlalin mahkemeye bildirilmesi durumunda genellikle önce bir “*ön hazırlık duruşması(preliminary cause hearing)*” yapılır. Ön hazırlık duruşmasında denetim altındaki kişi, işlediği ihlalleri inkâr edebilir veya mazeret öne sürebilir. Eğer mazeret bir suça ilişkin ise, mahkeme davayı re’sen görmeye başlar. Eğer kişi ihlalle ilgili suçlamaları inkâr ederse, mahkeme yeterli neden olup olmadığına karar verecektir ve denetimli serbestliğin iptali ile sonuçlanabilecek bir duruşma açılmasına karar verebilir. Bu noktada mahkeme kişiyi en kısa sürede mahkemeye çıkarılmak üzere cezaevine gönderebilir veya kefalet ya da maddi teminat bırakıp söz verdirterek serbest bırakabilir. Sonrasında denetimli serbestlik birimi, bir ihlal raporu hazırlar. Bu rapor, kişinin denetim faaliyetlerini kronolojik olarak tarihlendiren bir özeti ve gerçekleşen ihlalleri kanıtlamak üzere yeterli olacak delil ve iddiaları içerir. “*İptal duruşması(revocation hearing)*”hda kişinin ihlale ilişkin mazeretini kanıtlama ve tanık gösterme imkânı vardır. Bu kişiyi temsilen bir avukat bulunabilir. Eğer mahkeme bir ihlal olduğu kanaatine varmazsa, kişinin denetim şartlarını yeniden yapılandırılır. Eğer denetimli serbestlik biriminin getirdiği suçlamalardan herhangi biri üzerinde durursa, kişi mahkemece uyarılabilir, denetim şartları yenilenebilir veya denetimli serbestlik kararı iptal edilip hapse gönderilebilir.¹²¹

Denetimli serbestlik alanında çalışan görevliler, farklılıkları bulunmakla birlikte bir çok eyalette polise benzer yetkiler taşımaktadırlar. Özellikle yüksek risk grubuna dahil suçlularla çalışan koşullu salıverilme görevlileri(parole officer) genellikle silah taşıma, zor kullanma, arama, el koyma ve tutuklama yetkisine sahiptirler. Denetimli serbestlik görevlileri(probation officer) ise kendilerini korumak amacıyla gizli silah ve biber gazı taşıma, tutuklama kararlarını uygulama yetkisine sahiptirler. Arizona(Phoenix Cuonty), Havai, İllionis(Winnebago County), İndiana(Marion County), Kansas, Nebraska gibi bazı eyaletlerdeki yerel birimlerde denetimli serbestlik servislerince görevlilerin silah taşıma ve tutuklama yetkileri

¹²¹ Abadinsky, **a.g.e.**, s.115-116; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 162-164; Schmallegger, **a.g.e.**, s. 519.

bulunmamaktadır. California(San Francisco), İlionis(Cook County), Ohiao(Montgomery County), Pennsylvania(Bucks County) gibi yerlerde silah taşıma ve tutuklama yetkisi, yüksek risk grubuna dahil olan suçlularla çalışan görevliler dışındaki görevlilerde bulunmamaktadır. Alabama, Nevada, Kentucky, New Jersey, Georgia gibi eyaletlerde ise görevlilerin silah taşıma ve tutuklama yetkisi genel olarak bulunmaktadır. Esasen tipik bir kolluk gücü olarak kabul edilmesi mümkün olmayan ve barış kolluğu-görevlileri(peace officers) sınıfına dahil olan denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme görevlileri, bu yetkilerini kullanmak için polis akademilerinden veya benzeri eğitim veren kurumlardan sertifika almak zorundadırlar.¹²²

2. Soruşturma ve Kovuşturma Öncesi Evreleri

Bir suç nedeniyle kolluk güçlerince yakalanan veya teslim olan kişilerle, bu andan itibaren denetimli serbestlik görevlileri ilgilenmeye başlar. Bu aşamada şüpheli ile yapılan görüşme ve araştırma sonucunda görevli tarafından, kişinin tutuklanmasına ilişkin olarak verilecek karar öncesinde adli makamlara bilgi akışı sağlayan bir rapor hazırlanır. Bu raporlar, şüphelinin tutuklanmasına veya yargılama süreci boyunca denetim altında tutulmasına ilişkin olarak görevli tarafından bildirilen kanaatleri içerir. Yargılama safahatında, karar öncesinde de benzer nitelikte raporlar hazırlanarak mahkemeye sunulur. Bu raporlar; suçun ciddiyeti, sanığın toplum için oluşturacağı risk, geçmişi ve kişisel özellikleri, kişiliğine hangi cezanın veya tedbirin uygun olacağı konularında ayrıntılı bilgi ve önerileri içerir. Raporlarda ayrıca, eğer hapis cezası önerilmişse bunun süresi, denetimli serbestlik önerilmişse bunun süresi ve uygulanacak koşullar hakkında da öneriler bulunur. Bu raporlar her ne kadar hüküm öncesinde mahkemeye yardımcı olmak amacı ile hazırlanmakta iseler de, denetim planlarının hazırlanması, hapisanede mahkum sınıflandırmasının yapılması ve buradaki iyileştirme programlarının hazırlanması, koşullu salıverilme öncesi değerlendirmenin ve

¹²² Abadinsky, **a.g.e.**, s. 311-314; Schmallegger, **a.g.e.**, s. 51.

salıverilme sonrasındaki planlamanın yapılması gibi kişi ile ilgili olan tüm ceza adalet süreçlerine katkı sağlayan belgelerdir.¹²³

3. Kovuşturma ve Salıverilme Sonrası Evreleri

Kovuşturma ve salıverilme sonrasındaki evrelerde Amerika'da bir çok farklı eyalette toplum içinde denetimi ve gözetimi içeren denetimli serbestlik uygulamaları bulunmaktadır. Burada en yaygın olan uygulamalardan örnekler verilecektir.

Türkçeye “**parçalı cezalandırma**” ve “**şok denetimli serbestlik**” olarak tercüme edebileceğimiz “**split sentences**” ve “**shock probation**” uygulamaları, Amerikan sistemi içerisinde önemli bir yoğunluğa sahiptir. Daha çok ikinci dereceden uyuşturucu suçlularına verilen ve sonrasında yeniden suç işlenmesi veya denetimli serbestlik koşullarının ihlali durumunda bunun uzun süreli hapis cezasıyla sonuçlanacağı ihtar edilen “parçalı cezalandırma”da, genel olarak cezaevinde 90 gün ve takiben 2 yıl denetimli serbestlik öngörülür.¹²⁴ Şok denetimli serbestlikte ise hükümlü nispeten kısa bir dönem cezaevinde kaldıktan sonra, mahkeme kararıyla denetimli serbestlik altında serbest bırakılır. Bu uygulamanın parçalı denetimli serbestlikten farkı ise, hapis cezasına mahkum edilmiş olan hükümlünün denetimli serbestliğe gönderilmek için önce bu alanda görev yapan kurula ve uygun görülürse mahkemeye müracaat etmesi üzerine verilen, denetimli serbestlik içeren bir koşullu salıverilme kararı olmasıdır.¹²⁵ Taleplerinin kabul edilmesi durumunda hükümlüler, serbest bırakıldıklarında ne yapacaklarını, problemlerinin ne olduğunu, hangi toplumsal kaynaklara ihtiyaçları olup, neleri kullanmaya niyetli olduklarını ve yardım almada kimlere güvenebileceklerini belirleyen kişisel bir planı kabul etmelidirler. Denetimli

¹²³ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 160-162.

¹²⁴ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 522- 523.

¹²⁵ New Jersey eyaletinde, denetimli serbestliğin hapisanedeki ıslah faaliyetlerini yürüten görevlilerinden ve halktan oluşan özel olarak atanmış bir kurul tarafından idare edilen şok denetimli serbestlik modelinde, hükümlünün kurula başvurması için şiddet içermeyen suçlardan mahkûm olmasını isteyen ve müracaattan önce en az 30, en fazla 60 gün hapis yatması gerektiren katı kriterleri vardır. Bu model ABD eyaletlerinin hemen hemen yarısında uygulanan bir modeldir. Schmallegger, **a.g.e.**, s. 523.

serbestliğin bu uygulama biçimi, kısa bir süre hapishanede kalan hükümlünün, sonrasında denetim altında serbest bırakılmadan önce, hapishane ortamına benzer bir ortamı görmesi sağlanarak, davranış biçiminin düzeleceği varsayımına dayanır. Hapishane ortamında nelerle karşılaşacağına dair fikir edinen hükümlü, hapishane ortamının olumsuz şartlarından etkilenmeden serbest bırakılır. Bu kısa süreli hapsetme, kişi üzerinde yaptığı şok etkisiyle ıslahta önemli bir rol oynar.¹²⁶ “parçalı cezalandırma” ve “şok denetimli serbestlik”, hapsetme maliyetlerini düşürmesi, suçluların toplum ve aile bağlarını sürdürmesi ile yeniden topluma kazandırılmasında etkili olması nedeniyle etkili bir iyileştirme enstrümanı olarak kabul edilmektedir.¹²⁷

Amerika’da özellikle 1990’lı yıllarda yaygın olarak uygulanan ve halen de uygulanmakta olan bir başka yöntemde ıslah idealinin zirve uygulamalarından olan ve Türkçe’ye “**şok hapsetme**” olarak tercüme edebileceğimiz “**shock incarceration**” uygulamasıdır. Bir tür hapsetme modeli olan, ancak katı disiplin, fiziksel eğitim ve ağır işlerde çalıştırma gibi askeri kışla yöntemleri kullanılan bu yöntem, öncelikle ilk kez suç işleyen 16 ila 30 yaşları arasındaki gençler ve genellikle 90–180 gün hapis cezası olan kısa süreli mahkûmiyetler için geliştirilmiştir. Bu programları başarıyla tamamlayan hükümlüler, denetimli serbestlik altında topluma geri dönerler. Mahkumun bu süreçte başarısız olması durumunda cezasının kalanı hapishanede infaz edilir. Eyaletlere göre farklı uygulama özellikleri gösteren bu yöntemde istisnaları olmakla birlikte genellikle, programa girmek gönüllülük esasına dayanır. Gene eyaletlerin bir çoğunda programa girmek mahkeme kararına bağlıdır. Bu programların, bakım ve nezaret için gerekli giderlerin azaltılması ve yeni hapishaneler inşa etmenin maliyetinden

¹²⁶ Bazı kriminolojistler, bu uygulamanın denetimli serbestliğin özü ile bağdaşmadığını belirtirler. Zira denetimli serbestlikte amaç, suçlunun toplum içerisinde serbest bırakılarak ıslah olmasını sağlamaktır. Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 165.

¹²⁷ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 523; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 423; Mustafa Tören Yücel, “ABD’de Büyük Suçlulara Tatbik Edilen Deneme Müessesesinin Tetkik ve Tahlili ve Bu Müessesinin Türk Ceza Hukukuna İntikali İmkânı”, **Adalet Dergisi**, Ankara 1965, s. 9.

kaçınılarak hapsetmenin maliyetini azaltıcı ve infaz kurumlarındaki aşırı kalabalıklaşmayı azaltıcı etkisi olduğu düşünülmektedir.¹²⁸

Mahkemeler, özellikle hafta sonlarının veya haftanın belirlenen günlerinin cezaevinde geçirilmesi kaydıyla denetimli serbestlik kararı da verebilmektedir. Bu uygulama koşullu olarak salıverilen mahkumlar hakkında da uygulanabilmektedir. “**Karma ceza(mixed sentencing)**” olarak ifade edebileceğimiz bu uygulamada, hükümlüler genellikle hafta içinde belli kamu yararına ücretsiz çalışma etkinliklerine veya tedavi programlarına katılmakla yükümlü kınırlar. Bu çalışma; polis arabalarını yıkamak, okul servislerini temizlemek, halka açık yerleri temizlemek ve yerel devlet kurumlarında yardımcılık yapmak gibi çok çeşitli şekillerde uygulanabilir. Kamu yararına çalışma uygulamaları genellikle basit suçlar işleyen yetişkinler ve genç suçlular bakımından uygulanmaktadır. Kimi eyaletlerde, hükümlülerin çalıştıkları işten elde edilen gelirin bir kısmının suçtan zarar gören kimselere aktarılması sağlanmaktadır.¹²⁹

¹²⁸ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 523-524; Amerika’da “boot camp” olarak bilinen bu yöntemin uygulandığı kamplar yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Programın, kabul edilebilir bir ıslah yöntemi olduğunu düşünenlerin yanında, şiddete yönelik davranışları bakımından suçlular üzerinde etkili olmadığı görüşünde olanlar da bulunmaktadır. 2001 yılında genç suçlular üzerinde çalışan 27 kamp üzerine yapılan bir araştırma sonucunda yayınlanan rapora göre: - Askeri tarzın genç suçluları idare edip iyileştirmede, tutuklu veya serbestken olumlu etkilerde bulunup bulunmadığı konusunda şüpheler bulunmaktadır. Boot kampı savunucuları şunu iddia etmektedir: programın yapısı personele katılımcılar üzerinde daha fazla kontrol imkânı vermekte ve genç suçlulara geleneksel olanaklardan daha fazla güvenlik ortamı sağlamaktadır. - Boot kamplarındaki gençler, geleneksel ortamlara göre daha fazla olumlu tepkiler vermektedir. Gençler salıverilmeye daha iyi hazırlandıklarını, daha çok iyileştirici programlar aldıklarını daha çok yapı ve kontrol deneyimi kazandıklarını ve yaptıklarından daha pişman olduklarını söylemişlerdir. Ancak, görevlilerin davranışlarından dolayı can güvenliklerinin tehlikede olduğunu hissettiklerini bildirmişlerdir. - Boot kampındaki görevliler, geleneksel olanlara göre buraların daha yapısal ve kontrollü olduğunu, bakım ve çevre gibi konularda elverişli olduğunu, daha az kişisel stres ve personel arasında daha iyi bir iletişim gibi olumlu çalışma şartlarının bulunduğunu belirtmişlerdir. - Endişe düzeyleri, boot kampı katılımcılarında zamanla azalmakla birlikte biraz yüksek çıkmıştır, depresyon düzeyleri genel olarak diğer gençlerden daha yüksektir. Tüm gençler, tek başlarına yaşamak zorunda bırakılırken, aile, okul ve işleriyle kısıtlanmış sosyal bağları tecrübe ederler. - Genelde boot kampları, geleneksel kurumlardan çok bu fırsatı kabul eden gençler konusunda seçicidir. Boot kampları, psikolojik problemleri olan, intihar riski bulunan çok az genci kabul eder ve kişiyi kabul etmeden önce psikolojik, tıbbi ve fiziksel değerlendirmeye tabi tutar. İncelenen boot kamplarının %25’inde katılımcılar programa gönüllü olmuştur. Konuyla ilgili ayrıca bkz: Cherie L., Clark, David W., Aziz, L. Mackenzie, **Shock Incarceration in New York: Focus on Treatment**, Washington Naitonal Institue of Justice, 1994, s. 8; “Oregon Boot Camp is Saving the State Money, Study Finds”, in: **Criminal Justice Newsletter**, May 1, 1995, s. 5-6; Abadinsky, **a.g.e.**, s. 423 – 427.

¹²⁹ Schmallegger, **a.g.e.**, s. 525.

Türkçe'ye “**yoğun denetimli serbestlik**” olarak tercüme edebileceğimiz “**intensive probation supervision**” adı altındaki bir diğer uygulama ise, uygulanmadığı takdirde mutlaka hapse girecek olan suçlulara yönelik olarak uygulanan bir yöntemdir. Bazı eyaletler, aksi takdirde daha uzun süreliğine hapis yatacak ancak koşullu olarak salıverilmiş durumundaki kişilere de bu yoğun denetimi uygulamaktadır. “Georgia programı” adı altında uygulanan programa göre; denetimli serbestlik altındaki kişiyle denetim görevlisinin haftada en az 5 kez yüz yüze görüşmesini, sokağa çıkma yasağını, iş edinmesini, tutuklama ve gözaltı kayıtlarının haftalık kontrolünü, rutin alkol ve uyuşturucu testlerini, 132 saat kamu yararına çalışmayı içerir. Amerika’da yapılan araştırmalar bu uygulamanın hapishanelerdeki yoğunluğu azalttığı ve iyi planlanıp etkili bir şekilde uygulandığı takdirde suça yönelik davranışların azalmasına önemli katkıları olduğunu ortaya koymuştur.¹³⁰

Denetimli serbestlik uygulamalarında kullanılan bir başka yöntem de, “**ev hapsi**”(home confinement) ve “**elektronik izleme**”(electronic monitoring) uygulamalarıdır. Ev hapsi, hapis cezasının veya tutuklama kararının, kanunda özel olarak düzenlenmiş olması durumunda suçlunun evinde infaz edildiği uygulamalardır. Bu uygulamada suçlular evlerinden ancak tıbbi aciliyet, işe gitme veya temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkabilirler. Ev hapsinin, özel durumdaki suçlular bakımından hapis hanesinden daha iyi bir alternatif olduğu kabul edilmektedir. Hamile bayanlar, yaşlı mahkûmlar, bazı sakatlıkları bulunan suçlular, ciddi veya ölümcül hasta olanlar ve zekâ geriliği gibi sorunları olanların, geleneksel hapsedme yöntemleri yerine ev hapsi almaları daha uygundur. Ev hapsi mahkûmları, elektronik kelepçe ile izlenirler. Rastgele telefon aramalarında mahkûmun varlığını kanıtlamak için, evdeki modeme, çipli bilekliğini temas ettirmesi gerekir. Daha modern sistemler, denetlenen kişinin eve giriş çıkış saatlerini

¹³⁰Abadinsky, a.g.e., s. 404-418; İlk kez 1982’de Georgia eyaletinde uygulanan yoğun denetimli serbestlik uygulaması, “birleşik devletlerde yetişkinlere uygulanan en katı probation şekli” olarak tanımlanmıştır. James P., Levine, Michael C. Musheno, Dennis J. Alumbo, **Criminal Justice in America: Law in Action**, New York 1986, s. 549’dan aktaran Schmallegger, a.g.e., s. 526.

de kaydetmektedir. Bu sayede telefon hattıyla veya ekipmanlarla oynanıp oynanmadığı tespit edilebilmektedir.¹³¹ Federal yargı sisteminde ev hapsi programının üç sınırlama düzeyi vardır: “*Sokağa çıkma yasağı*”(curfew); programa katılanları genellikle akşamları olmak üzere her gün belli saatlerde evde tutmayı gerektirir. “*Sınırlı evde tutma*”(home detention); iş, okul, tedavi, ibadet, avukatla randevu, mahkemeye çıkma ve mahkemenin diğer izin verdiği şeyler gibi önceden onaylanmış veya takvime bağlanmış işler dışında hükümlü daima evdedir. “*Sınırsız evde tutma*”(home incarceration); tıbbi randevulara gitmek, mahkemeye gitme ve mahkemenin onayladığı diğer faaliyetler için evden çıkma dışında 24 saat evde kilitli olmayı gerektirir. Elektronik izleme yöntemiyle geniş bir uygulama alanı bulunan ev hapsi uygulamaları hemen hemen bütün eyaletlerde koşullu salıverilme durumlarında da uygulanmaktadır.¹³²

Koşullu salıverilme(parole) uygulamaları yukarıda yer yer değinildiği gibi bir çok alanda benzerlikler göstermektedir. Amerikan uygulamasında koşullu salıverilme, hapisteki kişinin denetim altında önceden serbest bırakılmasıdır. Koşullu salıverilme, denetimli serbestlikten, hem amaç hem de uygulama bakımından farklıdır. Denetimli serbestlikte kişiler genellikle hapse girmekten kaçınırken, koşullu olarak salıverilenler salıverilme öncesinde zaten hapistedirler. Denetimli serbestlik, şeklini mahkemenin belirlediği bir hüküm seçeneği iken; koşullu salıverilme kanunca belirlenmiş bir otorite tarafından verilen *idari bir karardır*. Ayrıca denetimli

¹³¹ 1999’da Güney Carolina’da, eyalet hapishanelerinden koşullu olarak salıverilen ağır suçlular uydu kullanılarak takip edilmeye başlanmıştır. Küresel yer tespit sistemi(GPS)ndeki 21 uyduyu kullanan bu uydu takip planı, bölüm görevlilerine, elektronik kelepçe takanların her hareketini izleme imkânı vermiştir. Görevlilere, bu kelepçeyi takan hükümlünün yerinden ayrıldığında haber veren sistem, hükümlüyü onlara iki mil yaklaştığında engelleme emri veren elektronik bir uyarı da yapabilmektedir. Schmallegger, **a.g.e.**, s. 526.

¹³² Birçok eyalet ve federal hükümet, ev hapsini, yüksek maliyetli geleneksel hapishaneye karşı azaltıcı maliyet etkisi olan bir karşılık olarak görürler. Örneğin 2002 verilerine göre Georgia, denetimli serbestlik altındaki kişinin yıllık maliyetini 1.130\$, denetimli serbestlik altında koşullu olarak salıverilenin maliyetini ise 2.190\$ olarak belirlemiştir. Hapsetme maliyeti ise Georgia’da çok daha yüksektir ve her bir hücrenin yapımı için yıllık 43.756\$ gereklidir. Denetimli serbestlik altında olanlar için ev hapsini savunanlar, uygulamanın sosyal olarak da etkili olduğunu belirtmektedirler, çünkü hapishanedeki gibi olumsuz bir sosyal etkileşim ihtimali yoktur. Bununla birlikte ev hapsinin etkili bir şekilde uygulanmadığı durumlarda mahkumların toplum için tehlikeli olabileceği de ifade edilmektedir. Schmallegger, **a.g.e.**, s. 527.

serbestlik bir hüküm stratejisi iken; koşullu salıverilme, öncelikli amacı suçluya yavaş yavaş yararlı bir hayatı kazandıran ıslah stratejisidir. Erken tahliyeyi mümkün kılması nedeniyle koşullu salıverilme, pozitif davranış değişikliklerini doğuran bir uyaran olarak rol oynayabilmektedir.¹³³

Eyaletler arasında koşullu salıverilme konusunda karar verme ve uygulama düzeylerini belirleme mekanizmaları farklıdır. Bu konuda iki ana model vardır: 1. Mahkeme kararı doğrultusunda, koşullu olarak salıverilenleri gözetleyen kurulun takdirinde dayalı olarak uygulanan model. 2. Kanunlarla şartları kesin olarak belirlenmiş hükümlere dayalı olarak uygulanan model. Koşullu salıverilmenin esasları denetimli serbestliğinkilere çok benzer. Genel koşullar; genellikle eyaleti terk etmemeyi ve belirlenen yükümlülüklere uymayı gerektirir. Bu kişiler periyodik olarak koşullu salıverilme görevlilerine rapor verirler ve görevliler de genellikle haber vermeden ev veya iş yerlerini ziyaret ederler. Koşullu olarak salıverilen kişinin işindeki başarı ve süreklilik, denetleme kurulunun ve denetim görevlilerinin başlıca uğraş alanıdır. Araştırmalar göstermiştir ki başarıyla yürütülen iş, yeniden suç işlemeyi azaltan önemli bir etkidir. İşin sürekli oluşu çok önemli olduğundan koşullu salıverilme sözleşmelerinde, 30 gün içerisinde iş bulamama halinde para cezası uygulanması gibi yaptırımlar öngörülebilir. Denetimli serbestlikte olduğu gibi koşullu olarak salıverilenler için de mahkeme tarafından, ek yükümlülük biçiminde özel ödeme şartları (ayda 15 ile 20 dolar ödeme yapılması gibi) konulabilir ve bu ücret koşullu olarak salıverilen mahkumlara verilen kamu hizmeti programı giderinin bir kısmının yerine geçmek için kullanılır.¹³⁴ Koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen tedbirler, hükümlünün kişiliğine ve özelliklerine uygun olmalı, bu bakımdan tedbirler kanuni ve ahlaki olmasının yanında salıverilen kişinin ve mahkum edildiği suçun özellikleriyle makul şekilde uyumlu olmalıdır.¹³⁵

¹³³ Schmalleger, **a.g.e.**, s. 512.

¹³⁴ Schmalleger, **a.g.e.**, s. 513-514.

¹³⁵ Reid, **a.g.e.**, s. 695.

Birleşik Devletler mahkumları için Federal Koşullu Salıverilme Komisyonunun tesbit ettiği standart koşullar şunlardır: 1. Tahliye'yi takiben koşullu salıverilme belgesinde belirtilmiş olan idari bölgeye gidilmesi gerekir. Söz konusu bölgeye varışı müteakip üç gün içerisinde, eğer koşullu salıverilme danışmanına ve ayrıca belgede belirtilen denetim görevlisine bilgi verilmelidir. 2. Şayet salıverilen, başka bir kurumun denetimine tabi tutulmuşsa, bu kurum da onu serbest bırakmışsa ve koşullu salıverilme belgesinde yazılı olan denetim görevlisine üç gün içerisinde rapor verme imkanına sahip değilse, kendisine en yakın denetimli serbestlik bürosuna giderek durumu bildirmelidir. 3. Salıverilen, denetim memurunun yazılı izni olmaksızın, salıverilme belgesinde belirlenen coğrafi alan sınırlarının dışına çıkamaz. 4. İkametgahında her hangi bir değişiklik olduğunda, iki gün içinde denetim görevlisini haberdar etmelidir. 5. Her ayın ilk ve üçüncü günleri arasında koşullu salıverilme süresinin son gününde tam ve gerçeği yansıtan bir rapor denetim görevlisine sunulmalı, aynı zamanda denetim görevlisinin istediği diğer zamanlarda da aynı biçimde bir rapor hazırlanıp sunulmalıdır. 6. Salıverilen herhangi bir kanunu ihlal etmemeli, suç işleyen kişilerle arkadaşlık etmemelidir. Kolluk tarafından göz altına alınması ya da sorgulanması durumunda iki gün içerisinde denetim görevlisine konuyla ilgili rapor sunulmalıdır. 7. Salıverilen, kolluk güçleriyle, köstebek ya da kışkırtıcı ajan olarak anlaşma yapmamalıdır. 8. Denetim görevlisi, çalışmayabileceği konusunda izin vermemişse, salıverilen düzenli olarak çalışmalı ve eğer varsa bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimini sağlama konusunda elinden geleni yapmalıdır. İşinde herhangi bir değişiklik olduğunda durumu iki gün içinde görevliye bildirmelidir. 9. Salıverilen, aşırı derecede alkol tüketmemeli, doktor reçetesi ya da tavsiyesi dışında uyuşturucu madde satın almamalı, bulundurmamalı ve kullanmamalıdır. Bu tür maddelerin kanuna aykırı olarak satıldığı yerlere gitmemeli, bu işleri yapan insanlarla görüşmemelidir. 10. Denetim görevlisinden izin almaksızın sabıkalı kişilerle görüşmemelidir. 11. Ateşli silah, patlayıcı madde ya da benzeri tehlikeli silahlar bulundurmamalıdır. 12. Denetim memurunun bulundurulmasının yasak olduğuna inandığı herhangi bir maddeye el koymasına, gerektiğinde

meskenine, iş yerine, kaldığı yere ya da aracına göz atmasına ve üzerini aramasına izin vermelidir. 13. Salıverilen, para cezalarını, vergi yükümlülüklerini, herhangi bir tazminat borcunu, mahkeme masraflarını, mahkeme tarafından tayin edilmiş çocuk bakımı ya da nafaka yükümlülüğünü ödemek ya da yerine getirmek için elinden geleni yapmalı, istenildiği zaman görevliye bu konuda bilgi vermelidir. 14. Denetim görevlisi uyuşturucu testi yapılmasını istediğinde, salıverilen bunu kabul etmelidir.¹³⁶

¹³⁶ Yenidünya, **Şartla Salıverme**, s. 169-170.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNDE DENETİMLİ SERBESTLİK

I. GENEL OLARAK

Çalışmamızın bu bölümünde denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemi içerisindeki tarihsel gelişim süreci, sistem içerisindeki yeri, teorik altyapısı, teşkilatlanma biçimi, personel rejimi ve ceza adalet sürecinin farklı aşamalarına ilişkin uygulaması incelenecektir. Bu inceleme yapılırken uygulamaya ilişkin esaslarla birlikte, mevzuat ve uygulamadaki teorik ve pratik anlamdaki sorunlu alanlara da değinilerek, eleştiri ve önerilere yer verilecektir.

II. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Modern anlamda denetimli serbestliğin ceza adalet sistemine dahil edilmesi çok yakın bir tarihe, 2005 yılına rastlamaktadır. Ancak tarihsel süreç içerisinde denetimli serbestliğe benzer uygulamalar, bu isimle anılmamakla birlikte sistem içerisinde yer bulmuştur.

A. Osmanlı Devleti Döneminde

Denetimli serbestliğin Türk hukuk tarihindeki gelişimine bakıldığında, kökenlerinin Tanzimat dönemi ceza kanunnamelerine kadar dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte bu kanunnamelerde geçen düzenlemelerden bahsetmeden önce, Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukuku'nda yaygın olarak uygulandığı bilinen “şahsa kefalet” müessesesine değinmekte fayda görüyoruz.

Şahsa Kefalet Müessesesi: Çalışmamızın ilk bölümünde denetimli serbestliğin Anglo-Sakson hukukundaki kökenleri ile ilgili olarak yaptığımız açıklamalarda geçen “kefalet(bail)” isimli müessesenin bir benzerinin Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde de uygulandığı

bilinmektedir. Esasen bir İslam Hukuku müessesesi olan şahsa kefalet, şüphelinin veya sanığın mahkemeye veya önceden tayin edilmiş belirli bir yere getirileceğine kefil olmayı ifade eder.¹ Şahsa kefalet günümüzde ceza muhakemesi hukukunda bir koruma tedbiri olan ve tutuklamaya alternatif olarak uygulanan, teminatla-güvenceyle salıverme² müessesesine benzetilmektedir. Şahsa kefalet, “belli bir adamın şahsını teslim kefilim”(Mecelle m. 613) şeklinde bir ifadenin kullanılmasıyla yapılabileceği gibi, bir kimsenin onsuz düşünölemeyeceği bir parçasını veya organını irade beyanında zikretmekle(“...isimli şahsı ihzarı taahhüt ediyorum, falanın yarısını, başını, yüzünü, kalbini, nefsinin... ihzara kefilim...” demek gibi)de meydana gelebilirdi. İfadelerden de anlaşıldığı üzere bu konuda önemli olan, örfte bedeni veya bedeni teslimi taahhüdü ifade eden ve insanların intibak edebileceği sözlerin kullanılmasıdır.³ İslam hukukçuları had ve kısas gibi cezaların bizzat kendisine kefaleti caiz görmezken, bunların malî bedellerine ve bunların uygulanacağı şahsın mahkemeye ihzarına kefaleti caiz görmekte idiler.⁴ Şahsa kefalette kefil, öncelikle şüpheli veya sanığı mahkemeye teslimden sorumluydu. Eğer kefil bu sorumluluğu yerine getirmez ve kusurlu bulunursa hapsedilebilmekteydi.⁵ Şahsa kefalet, halen yürürlükte bulunan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen ve bir adli kontrol seçeneği olan güvenceyle salıvermeye benzetmekle birlikte, burada mali değil şahsi bir kefalet söz konusu olduğu için CMK’dakinden tamamen farklı bir müessesedir. Ancak şahsa kefalette bir kimseye, şüpheli veya sanığın belirtilen zamanda mahkemede hazır bulundurulması konusunda bir yükümlölük yüklediği ve bu yükümlölüğün zorunlu olarak denetim ve gözetimi

¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Abdullah Karaman, “İslam Hukukunda Şahsa(Nefse) Kefalet Müessesesi ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku’ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi İle Mukayesesi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, C. II, Sayı 1, 1998, (Erişim) <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/234.pdf>, 11.01.2011, s. 2vd.; Osman Uysal, “XIX. Yüzyılda Osmanlı’da İç güvenlik ve Asayişin Temini Açısından Kefalet Sistemi”, **Balıkesir Üniv. F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni**, 2007/1, (Erişim) http://karesitarih.balikesir.edu.tr/1_XIX_yuzyil_kefalet.pdf, 11.01.2011, s. 4vd.

² 2005 yılından önce yürürlükte bulunan 1412 sayılı CMUK’un 117. maddesinde bu müessese “teminat” kelimesi yerine “kefalet” kelimesiyle ifade edilmiştir.

³ Karaman, **a.g.m.**, s. 7.

⁴ Karaman, **a.g.m.**, s. 10.

⁵ Uysal, **a.g.m.**, s. 4.

içerdiği dikkate alındığında denetimli serbestlik uygulamalarına benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak şahsa kefalet, resmi bir denetim görevlisi tarafından yürütülen bir denetim faaliyetini içermemesi nedeniyle modern denetimli serbestlik örneklerinden ayrılmaktadır.

Tanzimat dönemi 1256, 1267 ve 1274 tarihli ceza kanunnamelerinde bugünkü denetimli serbestlik uygulamalarına benzeyen üç ayrı ceza bulunduğu görülmektedir. Bunlar nefy cezası, zaptiye nezareti altında bulundurulmak cezası ve kalebentlik cezasıdır.

Nefy cezası: Her üç ceza kanunnamesinde de bulunan ve sürgün etme, dışlama, başka bir yerde ikamete mecbur etme anlamına gelen⁶ “nefy” kelimesiyle ifade edilen bu cezada mahkûmun devlet tarafından tayin edilen bir yere gönderilerek burada ikamet etmesi ve başka bir yere gidememesi öngörülürdü. Söz konusu sürgün yerleri mutlaka devletin sınırları içerisinde olmalıydı. Bu ceza, üç aydan üç yıla kadar süreli olarak verilebileceği gibi, müebbet olarak da öngörülebilmekteydi. Bu cezaya mahkum olanlar kısıtlama altına alınmazlar ve mallarını istedikleri gibi kullanıp tasarruf edebilirlerdi. Nefy cezası ile mahkum edilenler gönderildikleri yerden başka bir yere gidemezler, ancak şahsi hürriyetlerine hiçbir kısıtlama getirilemezdi. İstedikleri işte çalışabilir, aileleriyle birlikte orada yaşayan herkes gibi özgür bir biçimde yaşayabilirlerdi. Ancak söz konusu yerden ayrıldıklarında hapisle cezalandırılırlardı. Nefy ile cezalandırılan suçlular bu esaslar dışında herhangi bir denetime veya yükümlülüğe tabi kılınmazlardı.⁷

Zaptiye nezareti altında bulundurulmak cezası: 1274 tarihli kanunnameye düzenlenen, fer'i veya mütemmim olarak hükmedilebilen bir

⁶ D. Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul 2001, s. 99; ayrıca bkz: **Etimolojik Sözlük**, (Erişim) <http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=nefy> , 19.09.2009.

⁷ Ahmet Gökçen, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, s. 66; Konuyla ilgili ayrıca bkz: Osman Köksal, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/199.pdf>, 03.11.2009, s. 283vd.

cezadır. Tek başına, işlenmiş olan bir suçun asıl müeyyidesi olabileceği gibi, devletin dahilen ve haricen asayişini ihlal edecek nitelikte cünha ve cinayet işlemiş olanlar hakkında, asıl cezanın infazının ardından ömür boyu bu cezaya da hükmedilebilirdi. Cezanın amacı şahısların tekrar suç işlemelerini önlemektir. Bu cezaya çarptırılan şahıs devletçe ikamet men olduğu yerlerde kalamazdı. Ancak yasak olmayan yerlere gidip yerleşebilir ve bu işlemi yaparken, tezkerede belirlenen güzergahı takip etmek, vardığında yerel zabıtaya tezkeresini sunmak gibi bazı yükümlülüklerle tabi olurdu. Mahkum, şayet bu şartlara uymazsa bir yıla kadar hapis cezasına çarptırılırdı.⁸

Kalebentlik cezası: Bu ceza yalnızca 1274 tarihli kanunnameyle mevcuttur. Kalebentlik, devletçe tayin olunan kalelerin birinde hapis olarak kalmak anlamına gelmektedir. Süreli olduğunda üç yıldan beş yıla kadar, müebbet olduğunda ise ölüncüye kadar sürmekteydi. Kalebentlik cezasını gerektiren bir suçta hükmedildiğinde hüküm temyiz mahkemesince tasdik olunduktan sonra hükümlü, devletçe tayin olunan yerlere gönderilirdi. Bu yerler etrafı kale surlarıyla çevrilmiş emniyetli yerlerdi. Kalebentlik cezasının nerelerde çekileceği kanunlarla belirlenmişti. Devlete fazla masraf olmaması için ceza en yakın yerde infaz edilirdi. Kaleden dışarı firar etmemek kaydıyla bu cezaya çarptırılan kimse, kale içerisinde özgür bir kimsenin sahip olduğu hakların hemen hemen tamamına sahipti. Ancak asayişin sağlanması yahut firarın önlenmesi için kale içinde ve çevresinde bulunan memurlar gerekli tedbirleri alabilirler, bu doğrultuda mahkumun bazı kimselerle görüşmesini engelleyebilirlerdi.⁹

Yukarıda bahsi geçen her üç ceza türünde de modern denetimli serbestlik uygulamalarında görülen, hapsedmek yerine özgür bırakma, belirli bir yere gitme veya gitmeme, devlet tarafından kontrol altında tutulma gibi

⁸ Gökçen, a.g.e., s. 15.

⁹ Gökçen, a.g.e., s. 55.

özellikler bulunmakla birlikte, denetimli serbestliğin esası olan, bir denetim görevlisi tarafından denetlenme ve bu kapsamda belirli yükümlülükleri yerine getirme gibi özellikleri bulunmamaktadır.

Osmanlı Devletinde birçok vakıf veya hayır kurumunun, mahkûmlara, mahkum ailelerine ve özellikle borç nedeniyle acze düşerek hapsedilmiş kişilere gerek cezanın infazı sürecinde, gerekse tahliye sonrasında ya da cezanın ertelenmesi hâlinde çeşitli sosyal ve ekonomik yardımlarda bulunduğu bilinmektedir.¹⁰

B. Cumhuriyet Döneminde(1926-2005 yılları arası)

1. Genel Olarak

Osmanlı ceza kanunnamelerinde olduğu gibi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na kadar 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ve 2253 sayılı sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da tam anlamıyla denetimli serbestlik olarak nitelendirilebilecek bir düzenleme bulunmamakla birlikte benzer özelliklere sahip düzenlemelere yer verildiği görülmektedir.¹¹ Burada,

¹⁰ Necati Nursal, **Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ**, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005, s. 6.

¹¹ Bu dönemde denetimli serbestlik ceza adalet sisteminin içinde yer almamış ancak çeşitli zamanlarda yapılan ulusal çaptaki toplantılarda önerilmiştir. İlki 1959 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve ilgili kişilerin katılımı ile yapılan "Milli Sosyal Hizmetler Konferansı"nın ikincisi, 1962 yılında Ankara'da yapılmıştır. II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı'nın konusu, "çocuk hizmetleri, özellikle çalışmaya muhtaç çocuklarla yapılan yardım ve hizmetler" olarak belirlenmiştir. Konferansın Çalışma Komitelerinden biri olan "İntibaksız ve Suçlu Çocuklar Komitesi"; Doç. Dr. Feyyaz Gölcüklü (Başkan), Hasan Altürk ve Doç. Dr. Hasan Karan'dan oluşmaktadır. Komisyon tarafından yapılan çalışmaların ardından hazırlanan nihai rapor, ülkemizde çocuk suçluluğuyla ilgili durum, uygulamalar, sorunlar ve çözüm önerisiyle ilgili halen güncelliğini koruyan unsurlar içermekte olup, ülkemizde "probasyon sistemi"(denetimli serbestlik)nin kurulmasını önermesi bakımından özellikle dikkate değerdir. 1962 yılında yapılan II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı "İntibaksız ve Suçlu Çocuklar Komisyonu Nihai Raporu"ndaki ifadeyle "probasyon sistemi", ülkemizde denetimli serbestlik şubelerinin 2006 yılı başında faaliyete başladığı düşünülürse 44 yıllık bir gecikmeyle kurulmuştur. Bu toplantılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Neşe Şahin, "Ülkemizde Kırkdört Yıl Önce Yapılan Bir Konferansta Probasyon(Denetimli Serbestlik Sistemi) Tartışıldı", **Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan E. Dergi**, S. 4, Nisan 2008, s. 39-43.

bu üç kanunla birlikte 2005 yılında 5237 sayılı TCK ve ilgili kanunların yürürlüğe girmesi öncesinde hazırlanan TCK tasarıları da incelenecektir.

2. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda

765 sayılı Türk Ceza Kanunu, bilindiği üzere 1926 yılında yürürlüğe girmiş ve 2005 yılına kadar yürürlükte kalıp uygulanmıştır. Bu kanundaki modern denetimli serbestlikle ilgisi olan düzenlemelere geçmeden önce, söz konusu kanunun yürürlükte olduğu dönemde benimsenen yaptırım sistemin esaslarına değinmekte fayda bulunmaktadır.

765 sayılı kanunda cürüm veya kabahat niteliğindeki suçlar bakımından kanunun 11. maddesi uyarınca yaptırım biçimi olarak sadece “ceza”lar öngörülmüştü. Bu cezalar cürümler bakımından: idam, ağır hapis, hapis, sürgün, ağır cezayı nakdi ve hidematı ammeden memnuniyet iken; kabahatler bakımından: hafif hapis, hafif cezayı nakdi ve muayyen bir meslek ve sanatın tatili icrası olarak düzenlenmişti. Kanunun yürürlükte bulunduğu süreçte idam ve sürgün cezaları yürürlükten kaldırılmış idi. 765 sayılı kanundaki yaptırım sisteminde, cezalar yanında, her ne kadar kanunda ceza veya fer’i ceza olarak tabir edilseler de, güvenlik(emniyet) tedbirlerine¹² de yer verilerek “iki izli”¹³ bir yaptırım sistemi öngörülmüş idi. Bununla birlikte

¹² 765 sayılı TCK’da mahiyet itibarıyla güvenlik tedbiri niteliğinde olan ancak çoğu zaman “ceza” olarak isimlendirilen, bazıları süreç içerisinde yürürlükten kaldırılan güvenlik tedbirleri şunlardır: 1. Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası-tedbiri(m. 28, 32, 101), 2. Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri(m. 46), 3. Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri(m.404), 4. Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri(m. 573) 5. Suçlu çocuklar hakkındaki güvenlik tedbirleri(m.53), 6. Dilenciler için “boğaz tokluğuna çalışma(m. 544)” tedbiri.

¹³ Özellikle Alman ceza hukukçularınca, yaptırım türlerinin sistem içerisindeki düzenlenme biçimlerine ilişkin olarak yapılan tartışmada kullanılan “izlilik” kavramı, yaptırım sistemlerinde ceza ve güvenlik tedbiri ayrımını açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Almanya’da Weimar Cumhuriyeti zamanında hazırlanmış bulunan tasarılaraya dayanılarak hazırlanan 1933 tarihli “İtiyadî Suçlular Hakkındaki Kanun”, ceza ile güvenlik tedbirleri arasında ayrım yapılmasının kabul edilmesiyle, iki yaptırımın birlikte uygulanması anlamına gelen “iki izlilik”(Almanca: *die Zweispurigkeit* – İngilizce: *two track system*) kavramını ortaya çıkartmıştır. Hans Jescheck, Ulrich Sieber, **Alman Ceza Hukuku’na Giriş**, İstanbul 2007, s. 4, 62. Yaptırım olarak sadece ceza veya sadece güvenlik tedbirlerine yer verilen sistemlere “tek izlilik ilkesi”; ceza ile birlikte güvenlik tedbirlerine de yer verilen sistemlere ise “iki izlilik ilkesi”nin hakim olduğu ifade edilmektedir. “Tek izlilik” sistemi ceza ve güvenlik tedbirlerinin birleştirilip, bunu tek bir yaptırım olarak kabul eden sistemdir. Tamamen kefaref düşüncesine dayalı ceza hukukunda güvenlik tedbirlerinin, tamamen özel önleme amacına yönelmiş ceza hukukunda ise cezaların yeri yoktur. “Tek izlilik” ilkesi, özellikle toplumsal savunma

1965 yılında 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi ile esasen bir ceza genel hukuku düzenlemesi niteliğinde olan ancak söz konusu infaz kanununun 4. maddesinde düzenlenen ve kanunun yürürlükte olduğu 2005 yılına kadar bir çok değişikliğe uğrayan düzenleme ile "kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek cezalar ve tedbirler" başlığı altındaki güvenlik tedbirleri ceza hukukumuzda girmiş ve yaptırım sisteminin "iki izli" görünümü pekişmiş idi.

765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda modern anlamda denetimli serbestlik içeren uygulamalar ile benzerlik gösteren yaptırımlar: 1. Sürgün cezası, 2. Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri, 3. Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, 4. Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, 5. Dilenciler için "boğaz tokluğuna çalışma" tedbiri, olarak sıralanabilir. Şimdi bunları kısaca inceleyeceğiz.

Sürgün cezası: 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, Osmanlı Ceza Kanunnameleri'nde düzenlenen ve yukarıda anlatmaya çalıştığımız nefy cezasının bir biçimi olarak "sürgün cezası"nın düzenlendiğini görmekteyiz. Kanunun 11. maddesinin 1. fıkrasının 4. bendinde cürümlere verilecek cezalar arasında bağımsız bir ceza biçimi olarak sürgün cezası da öngörülmekteydi. Sürgün cezası, nefy cezası gibi mahkemelerce verilen bir karar uyarınca sanığın belirlenen bir süre boyunca belirli bir yere gönderilerek orada yaşamaya mecbur edilmesi anlamına geliyordu. Sürgün cezası 1965 yılına kadar yürürlükte kaldıktan sonra aynı yıl yürürlüğe giren 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'la yürürlükten kaldırılmıştır. Sürgün cezası,

görüşünün taraftarlarınca savunulmuş, ceza yerine güvenlik tedbirlerinin yaygınlaştırılarak, tek başına ve asıl yaptırım olarak hükmedilebilmesi önerilmiştir. "İki izlilik" ise aynı doğrultuda iki iz, yani farklı yollardan aynı sonuca ulaşmaya çalışan iki yaptırımın varlığı anlamına gelmektedir. "İki izlilik" ilkesi, kimi yazarlarca aynı hükümde hem güvenlik tedbirine hem de cezaya hükmedilebilmesi hali olarak da kabul edilmekte, kanunun her iki yaptırımını da içermesine karşın, bunların birlikte hükmedilmelerine imkan verilmemesi durumu ise "kısmi tek izlilik ilkesi" olarak kabul edilmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe Nuhoglu, **Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri**, Ankara 1997, s. 140-167.

yaptırım anlayışı bakımından denetimli serbestlik uygulamalarına benzemekle birlikte, gerçek anlamda bir görevlinin gözetimi veya denetimini içermediğinden modern denetimli serbestlik düzenlemesi niteliğinde değildir.

Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri: 765 sayılı kanunda modern denetimli serbestlik uygulamalarına en çok benzeyen bu yaptım biçimi, her ne kadar kanunun cezalar başlığını taşıyan ikinci babında düzenlenmiş ve kanunun muhtelif maddelerinde “ceza” tabiriyle ifade edilmişse de özü itibariyle ceza niteliğinde olmayıp, güvenlik tedbiri niteliğinde olan bir kurum olarak kabul edilmekte idi.¹⁴ Bu yaptırım, esas olarak *hapis cezasının infazından sonra* uygulanması öngörülen ancak müebbet veya on seneden fazla hapis cezalarının özel af ile ortadan kaldırıldığı veya azaltıldığı durumlarda bir anlamda *hapis cezasının yerine* olarak uygulanması öngörülen bir tedbir niteliğinde idi. Kanunun 28. maddesinde *feri ceza* olarak öngörülen düzenlemede, hapis cezasına ek olarak verilen ve asıl cezası infaz edilen mahkumun bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak kaydıyla kolluk güçlerinin nezareti altında bulundurulması öngörülmüştü.¹⁵ Yaptırım, kanunun 32 ve 101. maddelerinde ise bir *tedbir* olarak düzenlenmişti. 32. maddeye göre mahkumiyet kararında belirtilmiş olması aranmaksızın idama bedel 24 sene ağır hapis cezasına mahkumiyetin infazı sonrasında mahkumun on sene süreyle kolluğun nezareti altında bulundurulması gerekmekteydi. 101. maddeye göre ise müebbet veya on

¹⁴ Erem, mehz İtalyan Ceza Kanunu’nda bu müessese için “ceza” tabirinin kullanılmadığını ancak kanunun tercümesi sırasında bu müessesenin mahiyeti iyi anlaşılamadığı için böyle bir karışıklık husule geldiğini, fakat uygulamada mahkemelerin bu tedbire ceza mahiyeti atfetmeyerek emniyet tedbiri olarak kabul edip doğru yolu bulduklarını ifade etmiştir. Faruk EREM, “Türk Ceza Kanunu’nda Emniyet Tedbirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 3, Yıl 1944, s. 365, (Erişim) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/218/1822.pdf>, 15.06.2010.

¹⁵ 28. madde şu şekilde idi: “Kanun hangi ahvalde mahkemece verilen cezaya ferî olarak emniyeti umumiye idaresinin nezareti mahsusası altında bulundurulmak cezasını ilave etmek iktiza edeceğini tayin eder. Kanunda yazılı ahvalin maadasında bu nezaret bir seneden eksik ve üç seneden fazla olamaz. Nezaret altında bulunan mahkum 42 nci maddede tayin edilen günden itibaren on beş gün zarfında hangi mahalde ikamet etmek istediğini salahiyyattar makama bildirmeğe mecburdur. Bundan başka kanuna tevfi kan kendisine verilecek tenbih ve ihtarlar dairesinde hareketle mükelleftir. Aynı makam mahkumun nezarete tabi olduğu müddet zarfında muayyen bazı yerlerde ikametini men edebilir. Ağır hapis cezasına mahkumiyet halinde mahkeme mahkumun cezayı ferî olarak bu nezaret altında bulunmasına karar verebilir. Bu halde mahkuma tahmil olunacak mecburiyetlerin müddet ve mahiyeti tahdiden tayin olunur.”

seneden fazla süreli ağır hapis cezaları özel af ile azaltıldığı veya ortadan kaldırıldığı takdirde buna dair olan kanun veya kararnamede, buna muhalif açıkça bir hüküm olmadıkça mahkum üç sene kolluğun nezareti altına alınırdı. Tedbir bazı durumlarda(örneğin cezayı azaltan sebeplerle ölüm cezası yerine 30 sene ağır hapse mahkumiyet durumunda olduğu gibi) *cezanın kanuni bir sonucu* şeklinde iken, bazı suçlar bakımından(cürüm işlemek için teşekkül oluşturmak, hırsızlık, yağma gibi) *asıl cezaya mecburi olarak eklenen*, bazı suçlar(silahla veya birlikte tehdit gibi) bakımından ise *takdiri* olarak uygulanabilen karmaşık bir müessese şeklinde idi.¹⁶ Kanunun 42. maddesine göre söz konusu tedbir, asıl cezanın infazından, kısmen veya tamamen affından itibaren başlar ve buna ilişkin ilam kolluğa tevdi edilerek kolluk tarafından yerine getirilirdi. 28. maddeye göre mahkum, asıl cezası infaz edildikten sonra on beş gün içinde hangi mahalde ikamet etmek istediğini yetkili kolluk makamına bildirmeğe mecburdu. Bununla birlikte mahkum, kendisine yapılan tenbih ve ihtarlar uymakla yükümlüydü.¹⁷ Kolluk makamı, mahkumun nezarete tabi olduğu süre zarfında belirli bazı yerlerde ikametini de yasaklayabilmekteydi.¹⁸ Söz konusu yükümlülüklerle aykırı hareket edilmesi başlı başına suç niteliğinde bir eylem olarak kabul edildiğinden, açılan kamu davası uyarınca mahkum, kanunun 307. maddesine göre bir aydan bir seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır, ayrıca daha önce öngörülen nezaret altında bulundurma haline son verilirdi.

Bu müessesenin uygulamada ceza infaz sisteminin ıslaha yönelik amaçlarına hizmet etmediği, aksine ceza infaz kurumunda uygulanan

¹⁶ Erem, Emniyet Tedbirleri, s. 367.

¹⁷ 1926 tarihli ve 825 sayılı Ceza Kanununun Mevkii Mer'iyete Vaz'ına Mütcellik Kanunun 12. maddesine göre: "Ceza Kanununun 28 ve 42. maddelerinde gösterilen emniyeti umumiye nezareti altında bulunmak cezası münasebetiyle mahkuma mahkemece tahmil ve ledelhace müddet ve keyfiyetçe refi ve tadil olunabilecek mecburiyetler: Mahkumun mahalli zabıtasınca gösterilecek mahallerde muayyen müddet zarfında ikamet edememesinden başka ikametgahını her tebdil ettikçe keyfiyeti mahalli zabıta idaresine bildirerek mezuniyet vesikası almak ve ikamet edeceği yere gidinceye kadar geçeceği yerleri azimetinden evvel zabıta idaresine tayin ve beyan etmek ve mahalli ikametne gider gitmez mahalli zabıtasında ispatı vücut eylemekten ibarettir."

¹⁸ Tahir Taner, **Ceza Hukuku Umumi Kısım**, İstanbul 1953, s. 630; Ali Rıza Mengüç, **Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri**, İstanbul 1968, s. 197; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 281.

tretman sonucu topluma yeniden kazandırılan veya kazandırıldığı varsayılan hükümlünün daha sonra toplum içinde bir süre uzman görevliler olmayan polis tarafından gözetim altında tutulması ve aleni polis kontrolü altında damgalı olarak yaşamaya çalışması sonucunu doğurması nedeniyle suçluların topluma kazandırılması ilkesinden beklenen sonuçları olumsuz yönde etkilediği, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 173/son ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu'nun 39. maddelerinde olduğu gibi belli yerlerde ikamete mecburiyet nedeniyle damgalanan mahkumların o yerlerde iş bulamama, kiralık ev bulamama gibi son derece güç yaşama şartlarıyla karşılaşmalarına sebep olması gibi olumsuz yönleri nedeniyle uygulamada iyi sonuçlar vermediğine kanaat getirilmiştir.¹⁹ Bu nedenle 1987 yılına kadar yürürlükte kalan müessesese aynı yıl çıkartılan 3352 sayılı "Emniyeti Umumiye İdaresinin Nezareti Altında Bulundurma Cezası ve Tedbirlerinin

¹⁹ Bkz. 3352 sayılı kanunun gerekçesi. Sosyal Demokrat Halkçı Parti grubu adına verilen, müesseseye ilişkin düzenlemelerin yürürlükten kaldırılmasına hususundaki kanun teklifine ilişkin gerekçede müessesenin "probation" sistemi olmaksızın uygulanmasının olumsuz sonuçlar yaratacağını belirten ve çalışmamız açısından önemli bulduğumuz ifadeleri şu şekildedir: "Ülkemiz ceza sistemi içerisinde, bazen müstakil bir ceza olarak, bazen, aslî cezaya ek fer'i ceza olarak, bazen de, kanunî netice olarak uygulanmakta olan, emniyeti umumiye nezareti altında tutulmak(güvenlik gözetimi altında tutulmak) şeklindeki cezai tedbir, ülkemizdeki tatbikat açısından, sonuçları itibarıyla, tamamen olumsuz neticeler vermektedir. Zira, aslında, hükümlüyü ıslah ederek, topluma yeniden kazandırma gayesine yönelik olması gereken bu uygulama, ülkemizde, probation sistemi(eski hükümlülere iş temini, yavaş yavaş hayata alıştırılıp topluma yeniden kazandırılma v.s.) henüz tatbik edilmediğinden, tam aksine neticeler doğurmakta, âdeta, yeni suçlu yaratma mekanizması olarak çalışmaktadır. Çünkü, cezaevinden çıkan bir kimse, şayet ekonomik olanağı yoksa, boş gezecektir, mesleğini yürütme imkânı yoktur, para kazanamadığı için, ailesi para yollayacaktır, kendisi de, sadece her gün karakola gidip imza verecektir. Bu imza işleminden dolayı da bulunduğu yerde, damgalı muamelesi görecektir, kiralık ev bulamayacak, büyük bir ihtimalle konuşacak kimse de bulamayacak, âdeta cemiyetten tecrit edilmiş olacaktır. Bugünkü tatbikat böyle. Bu şartlar altındaki bir kimseyi âdeta zorla suça teşvik etmiş olmuyor muyuz? Zaten, cezaevinden ıslah olarak çıkmamış olan bir kimse, bu uygulama sonucunda, halen bünyesinde bulundurduğu kötülükleri, ikamete mecbur olduğu yere de taşıyacak ve oradaki bazı kişilere de aşılayacaktır. Şayet, cezaevinde ıslah olmuşsa, artık bu mecburî ikamet şeklindeki uygulamaya ne lüzum var? Ayrıca, bu hükümlerin yürürlükten kaldırılması, şu anda bu ceza ve tedbirin, meşruten tahliyeden önce veya sonra uygulanması gerektiği şeklindeki hukukî tartışmayı da kökünden halledeceği muhakkaktır. Bu müessesenin yarattığı sakıncaları gidermek üzere ülkemizde de, bazı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da uygulanan "Probation" sistemine benzer, bir sistemin uygulanması için, geçen yıl tarafımızdan verilen bir kanun teklifi henüz komisyonlarda beklemektedir. Yeni hazırlanan ceza kanunu taslağının ise Meclis gündemine gelmesi uzun bir zaman alacaktır. Yukarıda arz ve izah ettiğimiz nedenlerle, hiçbir yararı bulunmayan, hatta yeni sorunlar yarattığı için zararlı olan bu uygulamaya bir an önce son verilmesi gerekmektedir. Bu düşüncelerle bu teklif hazırlanmıştır." Bkz: Kanuna ilişkin **Adalet Komisyonu Raporu**: TBMM Dönem 17, Yasama Yılı 4, Sıra Sayısı 542.

Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” ile yürürlükten kaldırılmıştır. Gerçekten de yaptırım sistemi bakımından denetimli serbestlik uygulamalarına benzemekle birlikte; denetim, gözetim ve yardım konusunda uzman görevliler eliyle değil kolluk güçleri eliyle yerine getirilmesi öngörülen, hürriyeti bağlayıcı cezaların alternatifi değil, adeta onun devamı niteliğinde olan bu kurumun, ceza ve tedbirlerin çağdaş amaçlarına hizmet etmediği açıktır.

Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri:

Uyuşturucu madde bağımlılarının bir hastanede veya sağlık kuruluşunda muhafaza ve tedavisini düzenleyen 765 sayılı TCK’nın 404. maddesi, 1926’dan 1991’e kadar bir çok değişikliğe uğramıştır. Madenin ilk yürürlüğe girdiği halinde böyle bir düzenleme bulunmaz iken 1933 yılında yapılan değişiklik ile, bağımlılığın en az 6 ay süreyle bir hastanede tedavi ve tevkif edileceği esası ve 1942 yılında yapılan değişiklik ile tedbire süresiz olarak hükmedilebileceği esası getirilmiştir. 1991 yılında yapılan değişiklik ile uyuşturucu madde kullanan kimse hakkında herhangi bir tahkikata girilmeden evvel resmi makamlara başvurarak tedavi ettirilmesini istemesi halinde kullanma fiilinden dolayı kovuşturma yapılmayacağı kabul edilmiştir. Bu tedbir hakkındaki düzenlemeye bakıldığında, bütün modern denetimli serbestlik uygulamalarında görülen, uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki tedavi esaslı denetimli serbestliğe benzer bir düzenleme olduğunu görmekle birlikte, bu işlemlerin uzman bir denetimli serbestlik görevlisi nezaretinde, belirli aralıklarla test ve kontrollerin yapıldığı, psikolojik yardımla desteklenen “serbestlik içerisinde bir denetim” den ziyade, klasik tedavi usullerine uygun olarak sağlık kuruluşlarında yerine getirilmesi öngörülen bir tedbir olduğunu görmekteyiz.

Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri:

765 sayılı TCK’nın 573. maddesine göre, 572. maddeye göre alkol bağımlıları hakkında verilen hafif hapis cezasının yanında, bağımlılıktan kurtulana kadar bir hastanede kişinin tedavi altına alınması öngörülmüş idi. Bağımsız bir tedbir

niteliğinde olan bu düzenleme de uyuşturucu bağımlılığına ilişkin yukarıda açıkladığımız tedbir gibi klasik tedavi usullerine uygun olarak sağlık kuruluşlarında yerine getirilmesi öngörülen bir tedbir niteliğinde olduğu için modern denetimli serbestlik uygulamalarına benzememektedir.

Dilenciler için “boğaz tokluğuna çalışma” tedbiri: 765 sayılı TCK’nın ilk halinde 544. maddede düzenlenen kabahat niteliğindeki “dilencilik” fiilinin karşılığı olarak, kişinin 1 haftadan 1 aya kadar özel idare ve belediye işlerinde, boğaz tokluğuna(yani ücretsiz olarak) çalıştırılması, tekerrür halinde ise bu sürenin 15 günden 2 aya kadar uygulanması öngörülmüş idi.²⁰ Bu yaptırım, 1953 yılında yapılan değişiklik ile 1 haftadan 1 aya kadar hafif hapis cezasına dönüştürülmüştür. Doktrinde bir tür güvenlik tedbiri olarak nitelendirilen²¹ bu yaptırım biçimi, aslında günümüzde çok yaygın olarak uygulanmakta olan ve denetimli serbestlik içeren bir yaptırım olarak kabul edilen “kamu yararına ücretsiz çalıştırma” yaptırımına çok benzeyen bir yaptırımdır. Hatta hapis cezasının veya para cezasının yerine değil, bağımsız bir yaptırım olarak doğrudan hükmedilebilen bir yaptırım türü olarak düzenlenmesi nedeniyle de günümüzdeki yeni tür yaptırım biçimlerine çok benzemektedir. Ancak yaptırımın uzman bir görevli denetiminde, belirli şartlar altında yerine getirilmesi ve buna uygun olarak yerine getirilmediği takdirde sonucunun ne olacağı hususunda bir düzenleme yapılmadığı için tam anlamıyla modern bir denetimli serbestlik düzenlemesi olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

3. 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun’da

Yukarıda da değinildiği gibi 765 sayılı TCK’da öngörülen yaptırım sisteminde cezalar dışındaki güvenlik tedbirlerine, “ceza” veya “tedbir” adı altında çok sınırlı olarak yer verilmiş, kısa süreli hapis cezalarına alternatif olarak hükmedilebilecek yaptırımlara yer verilmemişti. Özellikle kısa süreli

²⁰ Maddenin orijinal metni şu şekildedir: “Her kim iş işlemeye salih olduğu halde dilencilik ederken tutulursa bir haftadan bir aya kadar idare-i hususiye ve belediye işlerinde boğaz tokluğuna çalıştırılır. Tekerrürü halinde çalışma müddeti on beş günden iki aya kadardır.”

²¹ Bkz: Erem, **Emniyet Tedbirleri**, s. 377.

hürriyeti bağlayıcı cezaların, suçluların ıslahına yönelik olumlu katkıları bulunmadığı ve cezaevi nüfusundaki yoğunluğu olumsuz yönde etkiledikleri gerekçesiyle 1965 tarih ve 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da yapılan bir düzenleme ile 4. madde kapsamında ağır hapis dışındaki kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların mahkemece bazı hapis dışı ceza veya tedbirlere²² çevrilebilmesi öngörülmüş idi.²³ Madde, yürürlükte olduğu süre içerisinde farklı tarihlerde altı kez değişikliğe uğradıktan sonra 1988 yılında son halini almıştır. Düzenlemelerde her ne kadar “ceza ve tedbir” ifadesi kullanılmış ise de, para cezası dışında sayılanların güvenlik tedbiri niteliğindeki seçenek yaptırımlar olduğu açıktır. Gene düzenlemedeki tedbirler, her ne kadar infaz kanununda yapılmış ise de kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların *infazına yönelik/infazı yerine öngörülen* bir düzenleme olmayıp, kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların *yerine* uygulanması öngörülen seçenek tedbirlerdir. Zira düzenleme, hapis cezasının infazına ilişkin, yani mahkemece suç niteliğindeki eyleme karşılık olarak verilen esas ceza olan hapis cezasının infazı aşamasında bir değerlendirmeye tabi tutularak, tedbir şeklinde infaz edilmesine yönelik bir düzenleme olmayıp, doğrudan yargılamayı yapan mahkeme tarafından değerlendirilip hükme bağlanan tedbirlerdir.²⁴

²² Kanunun metninin ilk halinde 4. maddenin başlığı ““kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek cezalar” iken 03.05.1973 tarih ve 1712 sayılı kanun ile yapılan değişiklik ile madde başlığı “kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine uygulanabilecek cezalar ve tedbirler” olarak değiştirilmiştir.

²³ Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Cezaların şahsileştirilmesi prensibinin yeni bir uygulama şekli olmak üzere, bu maddede sevk edilmiş olan hükümlerle; cezaların aynen tatbiki sonucu, ceza evlerinde hapsedilmek suretiyle hükümlülerin ıslahı yoluna gidilmesinden ibaret bulunan eski sistem terk edilerek, onun yerine kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalarda suçluyu kendi denetim ve gözetimi altına koymak ve bu hususta hâkimin takdir yetkisini de genişleterek gerekli gördüğü takdirde, bu kabîl hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine, sözü geçen maddede sayılan tedbirlerden birinin uygulaması öngörülmüş, böylece Modern Ceza Hukukunun kabul eylediği ceza ve emniyet tedbirlerinin yekdiğerini tamamlayıcı bir tarzda ve bir birine paralel olarak uygulanması ile, ulaşılmak istenen gayenin daha kolay ve çabuk gerçekleşeceği ve hükümlülerin bir daha suç işlemekten kaçınan ve ıslah edilmiş iyi bir vatandaş olarak, tekrar toplum hayatına karışmalarının sağlanacağı mümkün görülmüştür. Kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar yerine; mahkeme suçlunun kişiliğine, suçun istenmesindeki suret ve şekil özelliklerine, duruşmadan tahasaul edilen kanaate göre bu maddenin 1 nci bendinde yer alan para cezasının (tâyin olunan ölçüler içerisinde) veya diğer bendlerde gösterilen tedbirlerden birinin uygulanmasına karar verebilecektir.” Bkz: TBMM, Dönem 1, Toplantı 4, Sıra Sayısı 982, **Adalet Komisyonu Raporu**, 18.05.1965, s. 5.

²⁴ Maddenin ilk hali ile özellikle 1973 yılında yapılan değişiklik sonrasındaki hali arasında konumuzla ilgili olarak en dikkat çekici husus, maddenin ilk halinde 2. fıkra olarak düzenlenen “çalıştırma”

Düzenlemeye göre: “Ağır hapis hariç kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar, suçlunun kişiliğine, sair hallerine ve suçun işlenmesindeki özelliklerine göre mahkemece; 1. Kabahatlerde beher gün karşılığı birmilyon ila ikimilyon lira hafif, cürümlerde ikimilyon ila üçmilyon lira hesabıyla ağır para cezasına, 2. Aynen iade veya tazmine, 3. Altı ayı geçmemek üzere bir eğitim veya ıslah kurumuna devam etmeye, 4. Bir yılı geçmemek kaydıyla muayyen bir yere gitmekten, bazı faaliyetleri veya meslek ve sanatı icradan men'e, 5. Her nev'i ehliyet ve ruhsatnamenin bir aydan bir yıla kadar muvakkaten geri alınmasına çevrilebilir....”

Bu düzenlemede kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine öngörülen çok sınırlı sayıdaki bu seçenek yaptırımlar, denetimli serbestlik içeren uygulamalara benzemekle birlikte, hiç birisinde uzman bir denetim görevlisinin gözetimi öngörülmediğinden modern anlamda denetimli serbestlik düzenlemesi niteliğinde değildir. Zira kanunun yürürlükte olduğu dönem içerisinde de bu yaptırımların yerine getirilmesini denetleyecek bir teşkilatlanma bulunmaması nedeniyle pek fazla uygulanmadığı bilinmektedir.

4. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da

1979 tarih ve 2253 sayılı kanunun 10. maddesinde “küçüklere uygulanacak tedbirler” başlığı altında düzenlenen tedbirler, yaşları nedeniyle kendilerine hapis cezası uygulanamayan çocuklar hakkında uygulanabilen koruyucu ve destekleyici tedbirler mahiyetindedir, yaptırım niteliğinde değildir. Bu düzenlemeye göre çocuklar hakkında uygulanacak tedbirler şunlardır: “1. Veliye, vasiye veya bakıp gözetmeyi üzerine alan akrabadan birine teslim, 2. Bakıp gözetmeyi üzerine alan güvenilir bir aile yanına yerleştirme, 3. Bu maksatla kurulmuş çocuk bakım ve yetiştirme yurtlarına veya benzeri resmi yahut özel

tedbirinin, yapılan değişiklik ile maddeden çıkartılmasıdır. 2. fıkranın ilk hali şu şekilde idi: “Altı ayı geçmemek üzere Devlet, belediye hizmetlerinde İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalıştırmaya”. Buradaki çalıştırma yaptırımı günümüzdeki yaygın denetimli serbestlik uygulamalarından farklı olarak “ücretsiz” bir çalıştırma şeklinde olmayıp, ücrete tabi bir çalıştırmadır. Zira fıkranın gerekçesinde de suçlunun anılan müesseselerde “cari ücret” üzerinden çalıştırılacağı ifade edilmiştir. Bkz: TBMM, Dönem 1, Toplantı 4, Sıra Sayısı 982, **Adalet Komisyonu Raporu**, 18.05.1965, s. 6.

kurumlara yerleştirme, 4. Genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, bankalar, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve bunların ortaklıkları tarafından kurulmuş fabrika, müessese veya ziraat işletmeleri veya benzeri teşekküllerle işyerlerine yahut meslek sahibi bir usta yanına yerleştirme, 5. Resmi veya özel bir hastaneye veya tedavi evine yahut eğitimi güç çocuklara mahsus kurumlara yerleştirme". Gözetim başlığı altında düzenlenen 29. maddeye göre ise: "İşlediği suçtan dolayı hakkında 10 uncu maddede yazılı tedbir uygulanmış veya hükmedilmiş cezası ertelenmiş olan küçükün 3 yıla kadar gözetim altında bulundurulmasına karar verilebilir. Bu takdirde küçüğe, veliye, vasiye veya bakıp gözetmeyi üzerine alan kimseye gözetim tedbirinin gayesi ve gerektirdiği yükümlülükler haber verilir. Gözetim süresi kararda gösterilir. Şartlı erteleme halinde gözetim en az deneme devresi sonuna kadar devam eder." Şartlı erteleme başlıklı 30. maddeye göre ise: "Para cezasından başka bir ceza ile hükümlü olmayan ve 15 yaşını doldurmamış küçük, işlediği bir suçtan dolayı ağır veya hafif para veya 3 yıla kadar hürriyeti bağlayıcı cezalardan biriyle mahkum olur ve geçmişteki haliyle ahlaki temayüllerine göre cezasının ertelenmesi ileride cürüm işlemekten çekinmesine sebep olacağı hakkında mahkemece kanaat getirilirse bu cezanın şartlı olarak ertelenmesine hükmolunabilir. Cezası bu suretle ertelenen küçük bir yıldan üç yıla kadar bir deneme devresine tabi tutulur. Mahkeme deneme devresi zarfında küçüğün, muayyen bir meslek veya sanat öğrenmek, belli bir yerde ikamet etmek alkollü içki kullanmamak veya bunlar gibi bazı şartlara uymaya mecbur edebilir. Küçük deneme devresi içerisinde, yapılan ikaz ve ihtarlar rağmen tabi tutulduğu eğitim ve ıslah şartlarını yerine getirmez veya başka kasti bir cürüm işlerse, mahkeme hükmolunan cezanın aynen çektirilmesine veya vahim görülmeyen hallerde deneme devresinin yarı nispetinde uzatılmasına karar verir." Bu düzenlemelere göre ek bir tedbir niteliğinde olan iki tür denetimin uygulanması öngörülmektedir. Bunlardan ilki ceza yerine tedbir niteliğinde olan denetim, diğeri ise hapis cezasının şartlı olarak ertelenmesi ile birlikte deneme süresi içerisinde öngörülen gene tedbir niteliğindeki, kanunun ifadesiyle "gözetim"dır.²⁵ Kanunun 30. maddesinde ise denetim görevinin, Adalet Bakanlığı'nca çocuk mahkemelerine atanan sosyal hizmet

²⁵ Ataç, Probasyon..., s. 65; Handan Yokuş Sevik, Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım, İstanbul 1998, s.119.

uzmanı veya yardımcısı, pedagog, psikolog, psikiyatrlar tarafından yürütüleceği öngörülmüştür.

Kanunun 17. maddesinde düzenlenen “gözetici veya bakıp gözetmeyi üzerine alan kimse”, modern anlamda denetimli serbestlik görevlisi niteliğindedir. 29. maddede düzenlenen “gözetim” ise modern anlamıyla denetim ve koruma faaliyeti olup, 30. maddede düzenlenen “sosyal araştırma”, yürürlükteki düzenlemede öngörülen “sosyal araştırma raporu”na karşılık gelmektedir. Zira bu rapor, sadece çocuğun sosyal durumunu ve geçmişini araştırmakla kalmamakta, aynı zamanda ruhsal ve psikolojik durumu hakkında da bilgi vermektedir.²⁶

2253 sayılı kanundaki düzenlemelere genel olarak bakıldığında, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde 1900’lü yılların başlarında düzenlenip uygulamaya konulan bazı müesseselerin getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu müesseselerin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayabilecek bir teşkilatlanmaya gidilmemesi ve çocuklar hakkında öngörülen sınırlı sayıdaki tedbirlerin uygulamada beklenildiği şekilde sonuçlar doğurmaması nedeniyle, modern denetimli serbestlik örneklerine en çok benzeyen bu düzenlemelerin ceza adalet sistemine yeterince katkı sağlamadığı görülmüştür.

5. Türk Ceza Kanunu Tasarılarında

765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun yürürlükte bulunduğu süre içerisinde hazırlanan 1987, 1989, 1997, 2000 ve 2003 tarihli TCK tasarılarında çeşitli şekillerde denetimli serbestlikten bahsedilmiş ve bu yönde düzenlemeler öngörülmüştür. 1997, 2000 ve 2003 tarihli tasarılar daha ziyade 1987 ve 1989 tarihli tasarıların geliştirilmiş halleri olan tasarılar olduğundan öncelikle bu iki tasarıyı ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

²⁶ Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 287.

1987 tarihli tasarı metninin “cezanın ertelenmesi” başlığı altında düzenlenen 80. maddesinde erteleme kararında öngörülen deneme süresi içinde uygun “denetimli serbestlik tedbiri”nin tatbikine mahkemece karar verilebileceği öngörülmüştür.²⁷ Madde gerekçeyle birlikte değerlendirildiğinde, tasarıda denetimli serbestliğin bir tür güvenlik tedbiri, ertelemeye eşlik eden bir kurum olarak öngörüldüğü görülmektedir. Gene tasarının “güvenlik tedbirleri, nev’ileri” başlıklı 93. maddesinde denetimli serbestlik, bir eğitim-iş evinde veya tarım işletmesinde ıslah edilme, belli yerlerde ikametın yasaklanması, içki içilen veya benzeri yerlere gitmekten yasaklanma, sağlık kurumunda tedavi altına alınma gibi “şahsi hürriyeti bağlayıcı” güvenlik tedbirleri arasında sayılmıştır.²⁸ 96. maddede ise denetimli serbestlik tedbirinin süresinin üç aydan iki yıla kadar olabileceği öngörülmüştür. Tasarıya göre denetimli serbestliğin de aralarında bulunduğu güvenlik tedbirleri, kural olarak cezanın yerine veya cezaya seçenek olarak değil, cezanın infazından sonra uygulanabilecek tedbirler olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte 95. maddede bazı suçlar bakımından iki yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilmiş suçlu hakkında bunun yerine belirli şartlar altında, bir eğitim-iş evinde veya tarım işletmesinde ıslah edilme ve denetimli serbestlik tedbiri altına alınmasına karar verilebileceği düzenlenmiştir. 1987 tarihli tasarıda her ne kadar, doğrudan denetimli serbestlik ifadesi kullanılarak düzenleme öngörülmüş ise de, bunun ne olduğu ve nasıl uygulanacağı konusunda bir düzenleme öngörülmemiştir. Tasarıda modern denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında

²⁷ Tasarı için bkz: Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı, Komisyonca Hazırlanan Metin, Ankara 1987. Maddenin gerekçesinde “erteleme konusunda maddeyle getirilen bir yenilikte beşinci fıkrada cezası ertelenen mahkumun deneme süresince uygun denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmasına da karar verilebilmesidir. Böylece *güvenlik tedbirlerinin uygulanması gerekli bir hal de* tesbit edilmiş bulunmaktadır” ifadesi kullanılmıştır. Gerekçe için bkz: **Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısının Gerekçesi**, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1987; Ayrıca bkz: Erbaş(III), **a.g.m.**, s. 481vd.

²⁸ Maddenin gerekçesinde denetimli serbestliğin tanımı yapılarak şu ifadeler kullanılmıştır. “denetimli serbestlik genel olarak özel şekilde seçilmiş suçlular hakkında kamu davasının açılmasının veya duruşmanın yapılmasının veya cezanın hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasının veya serbest bırakılan suçlu hakkında onun kişiliğini hedef tutan bir kontrol, yönetme ve idare sisteminin uygulanmasını belirleyen tedbirdir. Ancak tasarı bu tedbiri suçtan dolayı asli cezalardan birisine mahkum edilmiş bulunan suçlunun, *cezasını çektikten sonra tabi tutulabileceği bir tedbir olarak kabul etmiş ve bir kısım batı kanunlarından böylece ayrılmıştır*”. Tasarı metni ve gerekçesi için bkz: Erbaş(III), **a.g.m.**, s. 483.

değerlendirilebilecek olan bir başka düzenleme ise kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanabilecek ceza ve tedbirlerin düzenlendiği 62. maddedir. Maddeye göre kısa süreli hapis cezalarının, bir yılı geçmemek kaydıyla bir ıslah kurumuna devam etmeye, bir yılı geçmemek kaydıyla muayyen bir yere gitmekten, bazı faaliyetleri veya meslek ve sanatları icradan men'e, altı ayı geçmemek ve hükümlünün muvafakati olmak kaydıyla kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırma *tedbirine* çevrilebileceği öngörülmüştür. Bu düzenlemelere bakıldığında tasarıda, 647 sayılı kanunda öngörülen kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar ve tedbirlere ilişkin düzenlemenin büyük ölçüde tasarıya aktarıldığını ve bu tedbirlerin güvenlik tedbiri olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Gene tasarının kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların özel infaz şekillerinin öngörüldüğü 65. maddesindeki; evde, kısmen cezaevinde, kısmen dışarıda infazı öngören düzenleme ve şartla salıverilmeye ilişkin 66. maddedeki, deneme süresi içerisinde belli bir yerde ikamet yasağına tabi tutulmayı öngören düzenleme, modern denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında mütalaa edilebilecek nitelikte düzenlemelerdir. Ancak tasarıda bu uygulamaların kurumsal alt yapısının nasıl olacağı ve özellikle “denetimli serbestlik” adı altındaki tedbirin tam olarak ne anlama geldiği, kim tarafından, nasıl uygulanacağı konusunda bir düzenleme bulunmadığını ve gerekçede bu hususların hazırlanacak tüzükle düzenleneceğinin belirtildiği görülmektedir.

1989 tarihli tasarı metninde öncekine nazaran daha ileri olarak değerlendirebileceğimiz düzenlemeler bulunmaktadır.²⁹ Tasarının “cezanın ertelenmesi” başlığı altında düzenlenen 79. maddesinde *“cezası ertelenen hükümlü hakkında bir yıl ile beş yıl arasında tespit edilecek bir denetim süresi belirlenir ve bu süre içerisinde hükümlü 93. maddenin A/2 bendine göre denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulur. Hakim, hükümlünün özelliklerine göre belirleyeceği bu sürenin tedbire tabi tutulmadan geçirilmesine de karar verebilir. Ceza denetimli serbestlik altında ertelendiğinden, denetim süresi içerisinde özellikle mesleki faaliyetler, ikamet yeri, tıbbi kontrol, alkollü içeceklerden uzak kalma bakımından*

²⁹ Tasarı metni ve gerekçesi için bkz: Erbaş(IV), **a.g.m.**, s. 49vd.

hükümlüde uygun sosyal davranış biçimlerinin yerleşmesine çalışır. Hakim bu süre içerisinde hükümlüye, denetimli serbestlik tedbiri bakımından tüzüğünde gösterilen diğer bir kısım mecburiyetleri de yükleyebilir ve gerektiğinde bunları kaldırabilir veya değiştirebilir“ şeklinde, ertelemeyle birlikte uygulanabilen güvenlik tedbiri niteliğinde bir denetimli serbestlik düzenlemesi öngörülmüştür.³⁰ Tasarının “hükümün geri bırakılması” başlığı altında düzenlenen 80. maddesinde ise “*sanığa isnat olunan suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda fiilin cezası, para cezası veya en çok bir yıla kadar hapis veya hafif hapis cezasından ibaret bulunduğu hakim, bir yıl ile iki yıl arasında tespit edeceği bir denetim süresi içinde suçluyu denetimli serbestlik tedbirine tabi tutarak, hükmün tefhimi geri bırakabilir.*”³¹ ifadesi kullanılmış, burada da denetimli serbestlik ihtiyari bir güvenlik tedbiri olarak düzenlenmiştir. Gene tasarının “güvenlik tedbirleri, nev’ileri” başlıklı 93. maddesinde denetimli serbestlik 1987 tarihli ön tasarıdaki şekliyle şahsi hürriyeti bağlayıcı güvenlik tedbirleri arasında sayılmıştır. 96. maddede ise önceki tasarıda olduğu gibi denetimli serbestlik tedbirinin süresinin üç aydan iki yıla kadar olabileceği düzenlenmiştir. Ancak eklenen bir fıkra ile denetimli serbestliğin içeriğine ve uygulanma biçimine ilişkin olarak sınırlı bir açıklama getirilmiştir. Fıkraya göre: “*Denetimli serbestlik tedbirinin amacı, hükümlüyü yeniden suç işlemeye teşvik edici etki ve ilişkilerden uzaklaştırmak ve hükümlünün hayatta suç işlemekten yaşayabilmesi için ona sosyal ve gerektiğinde maddi yardımların sağlanmasıdır. Bu maksatla hükümlü bir denetim görevlisinin kanun ve nizamlara uygun gözetimi altında tedbir süresini geçirir ve bu*

³⁰ Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Maddenin 9 unsu fıkrası denetimli serbestliğin esas amacının, hükümlüde uygun sosyal davranış biçimlerinin yerleştirilmesi olduğunu belirtmek ve bu maksatla mahkumun özellikle mesleki faaliyetleri, ikamet yeri, tıbbi kontrol, alkollü içkilerden uzak kalma gibi hususlarda etkin olmayı gerektireceğini açıklamaktadır. Hakim bu süre içerisinde hükümlüye tüzüğünde gösterilen bir takım mecburiyetler de yükleyebilecektir. Hakim bu yükümlere gerek kalmadığını tespit ettiğinde bunları kaldırabileceği gibi değiştirmek imkanına da sahip bulunmaktadır.” Bkz: Erbaş(IV), **a.g.m.**, s. 49.

³¹ Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Hükümün geri bırakılması kurumu Anglo-Sakson hukuk sisteminde yargılanması tamamlanmış olan sanığın belli bir süre denetim altında tutulması “probation” esasına dayanır. Hakim sanığın suçluluk ve kusurluluğunu tespit etmekle beraber cezaya hükmetmeyi geri bırakmakta ve onu belirli bir süre içerisinde denetim altında tutmaktadır. Davranışları, tabi tutulduğu denetim süresi içinde olumlu bulunduğu takdirde suçlu için bir mahkumiyet kararı verilmemektedir. Böylece deneme süresini başarıyla geçirmiş olan suçlu hakkında verilmiş bir yargı kararına muhatap olmamaktadır. Bu kurum, çağdaş ceza hukukunun amaçlarından birisi olan kişiyi mümkün olduğu kadar damgalamamayı ve toplum ile uyum sağlamasını gerçekleştiren bir uygulama niteliğindedir.” Bkz: Erbaş(IV), **a.g.m.**, s. 51.

*surette toplum ile yeniden bütünleşmesine katkıda bulunur.*³² Bu ifadeler, her ne kadar bir kanun maddesinin fıkrası olarak düzenlenmiş ise de daha çok düzenlemenin gerekçesi olabilecek içeriğe sahiptir ve tedbirin ne olduğu ve nasıl uygulanacağı konusunda yeteri kadar aydınlatıcı mahiyette değildir. Bu düzenlemeler dışında 1987 tarihli tasarıdaki gibi kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanabilecek ceza ve tedbirler ve özel infaz şekilleri hakkında da düzenlemeler öngörülmüş, gene bazı suçlar bakımından iki yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilmiş suçlu hakkında bunun yerine belirli şartlar altında, bir eğitim-iş evinde veya tarım işletmesinde ıslah edilme ve denetimli serbestlik tedbiri altına alınmasına karar verilebileceği düzenlenmiş, güvenlik tedbirlerinin infazında uygulanacak rejimin tüzükle düzenleneceği ifade edilmiştir.

1989 tarihli tasarının 102 ila 122. maddeleri arasında çocuklar ve küçükler bakımından ayrı bir yaptırım sistemi öngörülmüştür. 102. maddede çocuklar hakkında uygulanabilecek tedbirler ve cezalar: 1. Çocuğun koruma, tedavi ve eğitim noksanlığını giderici tedbirler(velayet ve vesayetle ilgili tedbirler, beden ve ruh sağlığı tedbirleri, denetimli eğitim tedbiri, yetişkinler için öngörülen uyuşturucu ve akıl hastalığının tedavisi için öngörülen güvenlik tedbirleri), 2. Disiplin tedbirleri(tekdir, yükümlülük yüklenmesi, kamuya yararlı bir işte çalıştırma), 3. Cezalar(para cezası, çocuklara ve küçüklere özgü hapis cezası) şeklinde düzenlenmiş,³³ Tasarının “çocuğun yükümlere tabi

³² Maddenin gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Maddenin 4. bendinde yer alan denetimli serbestlik tedbirinin süresi ve amacı belirlenmiştir. Esas amaç hükümlüyü yeniden suça teşvik edecek, suça doğru yönlendirecek etki ve ilişkilerden uzaklaştırmakla beraber ayrıca onun suç işlemekten yaşamasını kolaylaştırıcı yardımlarda bulunmaktır. Bu sebeple denetimli serbestliğin bir *eğitim tedbiri* niteliğini taşıması gereklidir. Maddenin açıkça belirttiği gibi suçluya hem sosyal ve hem de maddi yardım sağlanacaktır. Bütün hizmetlerde bir denetim görevlisi marifetiyle verilecektir. Suçlunun toplum ile bütünleştirilmesini sağlamak üzere bu görevli gereken her şeyi yapacaktır.” Bkz: Erbaş(IV), **a.g.m.**, s. 60.

³³ Korumaya tedbirler arasında “Ahlak ve beden bakımından tehlike içinde bulunduğu anlaşılan çocuğun eğitim yardımlarına ve denetimli eğitime tabi tutulması” da sayılmıştır. Eğitici tedbirler başlığı altındaki 105. maddede “Eğitim bakımından gerekli özenin gösterilmediğinin veya bu hususta uygun şartların mevcut bulunmadığının belirlendiği hallerde çocuğun kendi ailesi içinde veya başka bir aile nezdine verilerek veya bir eğitim veya iş kurumu veya yurdunda veya buralara yerleştirilerek eğitilmesine çocuk mahkemesince karar verilebilir. Gerektiğinde bu yardımlar denetimli olarak da uygulanabilir” ifadesi kullanılmış, maddenin gerekçesinde söz konusu tedbirlerin “suç sebebiyle”

elde eder ve görevli mahkeme üyesince belirlenecek aralıklarla çocuk veya küçüğün gelişmeleri hakkında raporlar verir.”

Bir güvenlik tedbiri olarak denetimli serbestlik ve geniş anlamda denetimli serbestlik içeren yukarıdaki müesseseler 1989 tarihli tasarı esas alınarak hazırlanan ve konumuz bakımından çok farklı hükümler içermeyen 1997, 2000 ve 2003 tarihli tasarılar da benzer şekilde yer almıştır. Ancak hükmün geri bırakılması müessesesi, bu ifadeyle 2000 ve 2003 tarihli tasarılar da yer almamış, bununla birlikte 1999 ve 2002 tarihli CMUK tasarılarında “hükmün geri bırakılması ve denetimli serbestlik” başlığı altında önceki tasarılarıdaki gerekçelerle birlikte düzenlenmiştir. 2003 tarihli tasarısının 66. maddesinde diğerlerinden farklı olarak hükümlülük süresi altı ayı geçmeyen kadınlar hakkında hükmedilen cezaların “*elektronik alet*”e bağlanması suretiyle oturduğu yerde infazına ilişkin bir düzenleme öngörülerek, bir modern denetimli serbestlik aracı olarak bilinen elektronik izleme(electronic monitoring) yöntemine çok sınırlı olarak da olsa yer verilmiştir.³⁴

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız tasarılar genel olarak incelendiğinde, tasarıların tamamında cezalar ve güvenlik tedbirleri şeklinde iki izli bir yaptırım sisteminin esas alındığı görülmektedir. Denetimli serbestlik, her ne kadar bu tasarılar da kavram olarak asıl cezanın infazından sonra(kural olarak) uygulanabilen bir tür güvenlik tedbiri olarak düzenlenmiş ise de, kavramın çalışmamızda esas aldığımız geniş anlamı dikkate alındığında, tasarıların 765 sayılı TCK’dan farklı düzenlemeler içerdiğini görmek mümkündür. Ancak tasarılar da, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerine benzeyen klasik ceza hukuku yaptırımlarının yanında toplum içinde infazı ve denetimi amaçlayan yeni yaptırımların ihdas edilmesine ve bu yaptırımların yerine getirilmesini sağlayacak kurumsal bir yapının oluşturulmasına yönelik düzenlemeler bulunmadığı görülmektedir.

³⁴ Bkz: (Erişim) <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0593.pdf>, 02.02.2009.

III. MEVCUT DÜZENLEMELERE GÖRE TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNDE DENETİMLİ SERBESTLİK

A. Genel Olarak

2005 yılında, ceza adalet sisteminin esasını teşkil eden temel kanunlar olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu(TCK), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu(CMK) ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun(CGİK)'un yürürlüğe girmesi ile birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde ve 2005 yılına kadarki dönemde denetimli serbestlikle benzerlik gösteren yukarıda ayrıntılarını açıkladığımız bir takım kurumlar bulunmakla birlikte, hiçbirisi modern anlamda denetimli serbestlik düzenlemesi niteliğinde değildi. Bu dönemde denetimli serbestlik, bir teşkilatlanma biçimi olarak ortaya çıkmadığından ve kanunlarda bunun yeterli kanuni zemini bulunmadığından, öngörülen benzer düzenlemeler de istenildiği ölçüde uygulanamamıştır. Ancak ceza infaz kurumlarında yaşanan aşırı kalabalıklaşma, kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum edilenlerin sayısındaki fazlalık ve son yıllarda hafif suçlar işlemiş olan suçluların toplum içerisinde rehabilite edilmesinin tercih edilmesine yönelik anlayışın yaygınlaşması, hem suçlulara hem de suç mağdurlarına yardım anlayışının gelişmesi gibi nedenlerle denetimli serbestlik sisteminin kurulması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu doğrultuda bir ceza adalet kurumu olarak denetimli serbestlik, uzun süren hazırlık çalışmalarından sonra, 2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza kanunlarında toplum içinde infazı öngörülen yaptırım ve tedbirlerin yerine getirilmesi ile suç mağdurları ve faillere yardım edilmesi amacıyla 2005 yılında yapılan düzenlemeler sayesinde ceza adalet sistemi içerisindeki yerini almıştır.

B. Ceza Mevzuatına Hakim Olan Yaptırım ve İnfaz Sistemi ile Denetimli Serbestliğin Bu Sistem İçerisindeki Yeri

2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza mevzuatı niteliğinde olan TCK, CMK ve CGİK ile diğer mevzuatta denetimli serbestlikle ilgili olarak

yapılan düzenlemelerin ayrıntılarına geçmeden önce, mevzuata hakim olan yaptırım ve infaz sisteminin esaslarına kısaca değinmekte yarar görüyoruz.

Yukarıda da ifade edildiği gibi 1926 tarihinde kanunlaşmış yürürlüğe giren 765 sayılı TCK, 2005 yılına kadar yürürlükte kalmış, bu süreç içerisinde bir çok kez değişikliğe uğramış, kanunun yürürlükte olduğu dönemde bir çok kanun tasarısı hazırlanmış, en son hazırlanan TCK tasarısı 2003 yılında TBMM'ye sunularak 2004 yılında kanunlaşmış, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. 5237 sayılı TCK'ya paralel olarak 5271 sayılı CMK ve 5275 sayılı CGİK da 2004 yılında kanunlaşmış 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlarda öngörülen yaptırım ve infaz sistemine genel olarak bakıldığında; daha önce yürürlükte bulunan kanunlar ve hazırlanan tasarılar da öngörülen yaptırım sistemi ile aralarında temel esaslar bakımından çok önemli bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. Zira bu sistemde de yaptırımlar; cezalar ve güvenlik tedbirleri olarak “iki izli” yaptırım sistemine uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Burada 765 sayılı TCK'daki sistemden farklı ve tasarılar da uygun olarak güvenlik tedbirleri, ferî cezalar ve cezalar olarak değil ayrı bir başlık altında “güvenlik tedbirleri” olarak düzenlenmiştir.

5237 sayılı TCK'nın yaptırımları düzenleyen birinci kitabının, üçüncü kısmında yaptırımlar; cezalar ve güvenlik tedbirleri olarak ayrılmış, “cezalar” başlıklı birinci bölümde bulunan 45. maddeye göre ise; suç karşılığında uygulanan yaptırımlar, hapis cezaları ve adli para cezaları olarak belirlenmiş, hapis cezaları da; ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis cezası şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutulmuştur. “Güvenlik tedbirleri” başlıklı ikinci bölümde ise güvenlik tedbirleri; belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, eşya müsadere, kazanç müsadere, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, mükerrir ve özel tehlikeli suçlular hakkında güvenlik tedbirleri, sınır dışı edilme ve tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri olarak sıralanmıştır.

TCK'da her ne kadar cezalar; adli para cezaları ve hapis cezaları olarak ikiye ayrılmış ise de; "kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar" başlığı altındaki 50. maddede, kısa süreli hapis niteliğinde olan bir yıl veya daha az süreli hapis cezalarının, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre; adli para cezasına, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine, en az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye, mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya, sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya, mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, şeklindeki seçenек yaptırımlara çevrilebileceği belirtilmiştir. Bu yaptırımlar doktrinde genel olarak güvenlik tedbirleri olarak kabul edilmektedir.³⁵ Biz de, cezanın özel önleme amacının bir tezahürü olarak ortaya çıkan ve daha ziyade koruma veya iyileştirme amacına yönelik olarak öngörülen³⁶, adli para cezası³⁷ ve

³⁵ Bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 651; İçel ve diğerleri, s. 132; Centel-Zafer, Çakmut, **a.g.e.**, s. 737; Hüseyin İnce, **Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenек Yaptırımlar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 96vd.; Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul 1992, s. 503; Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, C. II, s. 728; Mehmet Emin ARTUK, Ahmet Caner YENİDÜNYA, "Türk Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar", **Legal Hukuk Dergisi**, Şubat 2003, S. 2, s. 297; Nuhoglu, **Emniyet Tedbirleri**, s. 59vd.; Koca-Üzülmöz, **a.g.e.**, s.484. Seçenек yaptırımlar, bazı hallerde cezaya, bazı hallerde güvenlik tedbirlerine yaklaşmakla birlikte, uygulanmasında failin tehlike halinden ziyade, onun kişiliğine, işlediği suça ve içinde bulunduğu koşullara bakılarak, tedavi ve terbiyesini, ıslahını, topluma tekrar uyumunu gerçekleştirecek ve diğer taraftan tekrar suç işlemesinde de önleyici bir etki oluşturacak sebepler dikkate alınarak düzenlendiğinden genel olarak güvenlik tedbirleri kapsamında mütalaa edilmektedir. Kurt, **a.g.e.**, s. 19.

³⁶ Zira güvenlik tedbiri: işlediği suçtan dolayı kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, suç işleyen kişi hakkında ya da suçun konusu ile veya suçun işlenmesinde kullanılan araçla ilgili olarak uygulanan, koruma veya iyileştirme amacına yönelik ceza hukuku yaptırımıdır. Özgenç, **Genel Hükümler**, s.

mağdurun uğradığı zararın tazmini³⁸ dışındaki seçenek yaptırımların *bu sistem içerisinde* bir tür güvenlik tedbiri olduğunu kabul ediyoruz.³⁹ Buna karşın kanun koyucunun yaptırımlar başlığı altında yaptığı ceza ve güvenlik tedbirleri ayırımında, seçenek yaptırımları güvenlik tedbirleri içerisinde neden ayrı bir başlık halinde düzenlemediğinin tartışılması gerektiğini düşünüyoruz.⁴⁰ Kanun koyucunun, bunları güvenlik tedbirleri olarak kabul ettiğini, madde içerisinde kullanılmış olan “tedbir” kavramından anlamak mümkündür.⁴¹ Bununla birlikte 50. madde ayrıntılı olarak incelediğinde; maddenin başlığında “yaptırımlar” ifadesi kullanılmasına karşın, 3. fıkra da yaptırım, 5, 6 ve 7. fıkralarda ise “tedbir” ifadesinin kullanıldığı, 5. fıkra da ise “adli para cezası veya tedbir” ifadesinin ayrı ayrı kullanıldığı, dolayısıyla madde içerisinde bir kavram birliği bulunmadığı görülmektedir.⁴²

647-648; Güvenlik tedbirlerinde amaç suçlunun cezalandırılması olmayıp, yeniden suç işlemesinin önlenmesi, böylelikle hem toplumun savunulması, hem de suçlunun topluma kazandırılmasıdır. Soyaslan, **a.g.e.**, s. 532. Kavramın farklı tanımları için bkz: Nuhoğlu, **Emniyet Tedbirleri**, s. 7-9.

³⁷ Kanımızca adli para cezasının, 50. maddede ceza niteliğine sahip bir seçenek yaptırım olarak öngörülmesi ve özelliklerindeki farklılıklar itibarıyla güvenlik tedbiri niteliği bulunmamaktadır.

³⁸ Kanımızca mağdurun uğradığı zararın tazmini şeklindeki seçenek yaptırım da, güvenlik tedbirlerine ilişkin yaygın kabule uygun bir yaptırım değildir. Özbek’e göre de “kısa süreli hapsin seçeneğini oluşturan mağduriyetin giderilmesi, yaptırım olmaktan ziyade, suç politikası ilkelerinin hayata geçirilmesi konusunda bir araçtır.” Veli Özer Özbek, **TCK İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Anlamı**, C. I, 3. Bası, Ankara 2006, s. 551.

³⁹ Bununla birlikte biz denetimli serbestliğin, ceza adalet sisteminde etkin bir şekilde uygulanabilmesi için mevcut yaptırım sisteminin gözden geçirilerek, toplum içinde infazı öngörülen yaptırımların “üçüncü bir iz” olarak cezalar ve güvenlik tedbirlerinin yanında ayrıca düzenlenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklama ve önerilerimiz ayrı bir başlık altında sunulacaktır.

⁴⁰ Aynı yöndeki görüş için bkz: Özbek, **a.g.e.**, s. 551.

⁴¹ Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 651.

⁴² Maddenin 6. fıkrasında geçen “yaptırımın” ifadesi 26.02.2008 tarih ve 5739 sayılı kanunun 4. maddesi ile “tedbirin” olarak değiştirilmiştir. 5739 sayılı kanunun gerekçesinde bu değişikliğin “kasten işlenen suçlarda hükmolunan kısa süreli hapis cezasına veya taksirle işlenen suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezasının seçenek yaptırım olarak adli para cezasına çevrilmesine rağmen bu cezanın süresinde ödenmemesi halinde, mahkemenin tekrar hapis cezasına dönüştürme yönünde karar vermesinin önüne geçmek amacıyla bu değişikliğin yapıldığı” belirtilmiş(gerekçe için bkz: (Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss116.pdf>, 07.12.2009), burada kullanılan “tedbir” ifadesinden neyin murad edildiği açıklanmamıştır. Maddenin 5. ve 7. fıkrasında da aynı şekilde tedbir ifadesi kullanılmıştır. Özellikle 5. fıkra da kanun koyucu, adli para cezasını diğer seçenek yaptırımlardan ayırarak, adli para cezası dışındaki yaptırımlar için “tedbir” ifadesini kullanmıştır. Ancak maddenin başlığında “tedbir” ifadesi kullanılmamış, ilk düzenlendiği şekliyle “yaptırım” olarak korunmuştur. Burada kanun koyucunun tedbir ifadesinden kastının “denetimli serbestlik tedbiri” mi, “seçenek tedbir” mi, yoksa “güvenlik tedbiri” mi olduğu konusu tartışmalıdır. Zira 5402 sayılı kanunun 14. maddesinin 1. fıkrasının “a” bendinde ve 2007 tarihli yönetmeliğin 15. maddesinin 1. fıkrasının “a” bendinde bu tedbirlerden “seçenek yaptırımlar” olarak bahsedilmiş, yönetmeliğin “özel infaz usulleri ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi” başlığını taşıyan sekizinci bölümünde 50. maddenin uygulanmasına ilişkin bir düzenleme öngörülmemiş; 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik

Konumuzla ilgili olarak yaptırım sistemine ilişkin değinilmesi gereken bir başka konu, temel mevzuat niteliğindeki kanunlarda kullanılan “**denetimli serbestlik tedbiri**” ifadesinin kullanım biçimidir. Zira ifadenin ne anlama geldiği hususunda gerek TCK, CMK, CGİK ve 5402 sayılı kanunda, gerekse 2006 tarihli infaz tüzüğü ve 2007 tarihli denetimli serbestlik yönetmeliğinde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Sadece yönetmeliğin 4. maddesinde genel bir “denetimli serbestlik” tanımı yapılmıştır.⁴³ Buna karşın; TCK’nın güvenlik tedbiri niteliğindeki “suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular” başlıklı 58. maddesinde; kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak suçunun düzenlendiği 191. maddede; suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu ile ilgili etkin pişmanlık hükmünün bulunduğu 221. maddede olmak üzere, üç farklı yerde “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. CMK’da ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla birlikte öngörülen yükümlülüklerin 231. maddede bu isim altında düzenlendiği görülmektedir. Bu düzenlemelere bakıldığında; TCK’nın 58 ve 221. maddesindeki tedbirlerin aynı mahiyette olan güvenlik tedbiri niteliğinde olduğu, TCK’nın 191. maddesi ile CMK’nın 231. maddesindeki tedbirlerin ise yaptırım sisteminde ne ceza olarak ne de güvenlik tedbiri olarak düzenlenmeyen kendine özgü tedbir niteliğinde oldukları görülmektedir. “Denetimli serbestlik tedbiri” ifadesi, CGİK’da ise 107 ve 108. maddelerde koşullu salıverilme ve mükerrirlere özgü infaz rejiminde

Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 109. maddesinde seçenek yaptırımların infazının tüzükle belirleneceği belirtilmiş, 2006 tarihli infaz tüzüğü’nün “seçenek yaptırımlarda uygulanacak rejim” başlıklı 51. maddesinde ise bu tedbirlerden “yaptırımlar” olarak bahsedilmiş, gene 5352 sayılı Adli Sicil Kanunu’nun 4. maddesinin 1. fıkrasının “d” bendinde kısa süreli hapis cezalarının adli sicile kaydıyla ilgili olarak yapılan düzenlemelerde “*kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak, adli para cezasına mahkûmiyet veya güvenlik tedbiri uygulanması hükmü*” ifadesi kullanılmıştır. Birbirini tamamlayan bu kanunlardaki, tüzük ve yönetmelikteki düzenlemeler karşılaştırıldığında kanun koyucunun TCK’nın 50. maddesinde kullanılan “tedbir” ifadesinden muradının ne olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Kanun koyucunun bunları seçenek yaptırım olarak öngördüğü düşünüldüğünde 5739 sayılı kanunla yapılan değişikliğin ne amaçla yapıldığını anlamak mümkün değildir; güvenlik tedbiri olduğunu kabul ettiği sonucuna varıldığında ise 50. maddenin başlığındaki “yaptırımlar” ifadesini ve bu maddenin TCK’daki yerinin 53. madde ve devamında düzenlenen güvenlik tedbirlerinden farklı olarak neden cezalar başlığı altında düzenlendiğini açıklamak mümkün görünmemektedir. Mevzuattaki bu çelişkilerin derhal giderilmesi zorunluluğu açıktır.

⁴³ Yönetmeliğin 4. maddesinin 1. fıkrasının “h” bendinde göre: “Denetimli serbestlik: Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı” ifade eder.

öngörülen yükümlülükleri isimlendirmek için kullanılmıştır. Bu düzenlemelere ilişkin ayrıntılı açıklama ilgili başlıklar altında yapılmıştır. Ancak burada değinilmesi gereken konu, kanun koyucunun “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesini kullanırken neyi murad ettiği hususudur.

Bu bağlamda TCK’nın 58. maddesinde; söz konusu suçlu tipine ilişkin olarak, infaz sonrasında uygulanması öngörülen denetimli serbestlik tedbirinden bahsedilmekte, tedbirin içeriği hususunda bir açıklama yapılmamaktadır. Gene 221. maddedeki suç işlemek amacıyla örgüte üye olma suçu bakımından, hakkında yargılama yapılan kimselerin, etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanması durumunda, bu kişiler hakkında bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine hükmolunacağı öngörülmekte, tedbirin içeriği hususunda bir açıklama yapılmamaktadır. Buradaki düzenleme örgüt mensubu suçlularla ilgili olarak uygulanan bütün cezaların infazından sonra TCK’nın 58. maddesi uyarınca uygulanan mükerrer suçlulara özgü güvenlik tedbiri niteliğindeki denetimli serbestlik tedbirinin, etkin pişmanlıktan yararlandığı için hakkında cezaya hükmolunamayan kişiler için de uygulanmasını öngören özel bir düzenlemedir. Dolayısıyla buradaki denetimli serbestlik tedbiri, niteliği itibarıyla 58. madde anlamında güvenlik tedbidir. Konuyla ilgili olan infaz kanununun 108. maddesine bakıldığında, denetim süresi içinde bu kişilerle ilgili olarak koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanacağını belirtildiği, koşullu salıverilmeye ilişkin 107. maddeye bakıldığında ise açıkça ifade edilmese de, maddenin lafzından; denetimli serbestlik tedbirinin ücretli olarak çalıştırma ve çocuklar için bir eğitim kurumuna devam etme yükümlülüğü ile rehber görevlendirilmesinden ibaret olduğu görülmektedir. Ancak maddede, denetimli serbestliğin ne anlama geldiği veya içeriğinin ne olduğu hususunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

TCK’nın 191. maddesine bakıldığında; “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesinin “ve” bağlacıyla “tedavi” ifadesiyle birlikte kullanıldığı ve 3. fıkranın “...hakkında denetimli serbestlik tedbirine hükm edilen kişiye rehberlik edecek bir

uzman görevlendirilir. Bu uzman, güvenlik tedbirinin uygulama süresince, kişiyi uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgilendirir, kişiye sorumluluk bilincinin gelişmesine yönelik olarak öğütte bulunur ve yol gösterir; kişinin gelişimi ve davranışları hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir” şeklinde olduğu, bu fıkranın devamındaki fıkralarda da denetimli serbestlik tedbirinin rehberlik dışında neyi kapsadığına dair bir açıklama bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu fıkroda denetimli serbestlikten “güvenlik tedbiri” olarak bahsedildiği görülmektedir. TCK’nın güvenlik tedbirlerine ilişkin düzenlemelerin bulunduğu 53vd. maddelerine bakıldığında, 191. maddede öngörülen tedbirin, güvenlik tedbirleri arasında yer almadığı görülmektedir.⁴⁴ Dolayısıyla buradaki denetimli serbestlik tedbirinin bir tür güvenlik tedbiri olmamasına rağmen, maddede bu ifadenin kullanılmış olması, kanımızca kanunlarda kavram birliği bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

CMK’nın 231. maddesine bakıldığında ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla birlikte öngörülebilir yükümlülüklerin denetimli serbestlik tedbiri olarak öngörüldüğü, TCK ve CGİK’dakilerden farklı olarak burada denetimli serbestlik tedbiri ifadesinin münhasıran “yükümlülük” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

CGİK’nın 107. maddenin 10. fıkrasında ise; “Hâkim, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir” ifadesi kullanılmıştır. Burada kanun koyucu aynı madde, hatta aynı fıkra içerisinde hem “denetimli serbestlik tedbiri”, hem de “yükümlülük” ifadesine yer vermiştir. Bu fıkraya bakıldığında “denetimli serbestlik tedbiri veya belirlenen yükümlülük” ifadesinden bu iki kavramın farklı anlamlara geldiği

⁴⁴ Kanunun hazırlanması sürecince çok önemli katkıları bulunan Sayın İzzet Özgenç de kitabında, 191. maddede öngörülen denetimli serbestlik tedbirini güvenlik tedbirleri arasında saymamış, “denetimli serbestlik tedbiri” olarak kabul etmiştir. Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 690.

sonucu çıkarılabilmektedir. Gene infaz tüzüğü'nün 172. maddesinin 6. fıkrasında “*Hükümlü hakkında 5275 sayılı Kanunun 107. maddesinin altı ilâ onuncu fıkralarına göre mahkemece hükmedilen denetimli serbestlik tedbirleri...*” ifadesi, devamındaki fıkralarda ise “yükümlülük” ifadesi kullanılmıştır. 5402 sayılı kanunun 15. maddesi ile yönetmeliğin 16. maddesinde “biçimindeki yükümlülüklerin” ifadesi kullanılmıştır. Mevzuatta bir kavram birliği bulunmaması nedeniyle bu düzenlemelerde kanun koyucu her iki kavramı da aynı anlama gelecek şekilde kullanmıştır⁴⁵. Bu kavramların ne anlama geldiği infaz kanunundaki düzenlemenin yorumlanması için önem arz etmektedir. Zira “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesinden 107. maddenin 9. fıkrasındaki “rehber atanması” anlaşıldığı takdirde kanun koyucunun bu iki kavramı farklı amaçlarla kullandığı sonucuna varılacaktır ki, bu yorum ilerleyen bölümlerde; mükerrir, örgüt mensubu, itiyadi suçlu ve suçu meslek edinen hükümlüler konusunda değinileceği üzere bizi doğru bir sonuca götürmeyecektir.

Görüldüğü üzere genel olarak mevzuatta; yaptırım, yükümlülük, tedbir, güvenlik tedbiri ve denetimli serbestlik tedbiri kavramları, tutarlı ve ahenkli bir şekilde kullanılmamıştır. Bu tutarsızlık, kanımızca bu kavramların yaptırım sistemi içerisinde belli bir sistematik gözetilerek sıralanmaması ve kapsayıcı tanımlarına yer verilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan kanunların hazırlanması sürecinde denetimli serbestliğin, yeni ceza adalet sistemi içerisinde hangi işlevleri göreceği hususunda bir belirleme yapılmaması ve temel kanunların hazırlanıp yürürlüğe girmesinden sonra denetimli serbestliğe ilişkin mevzuat çalışmalarının yapılması, bu çalışmalar kapsamında da temel kanunlardaki düzenlemelerin imkan tanıdığı kadarıyla denetimli serbestliğe ilişkin anlayış ve mevzuatın şekillenmesi, dolayısıyla ilk

⁴⁵ Zira doktrinde, söz konusu mevzuatın hazırlanması sürecine çok önemli katkıları bulunan Özgenç, 107. maddenin 7, 8, 9 ve 10. maddelerindeki düzenlemelerin denetimli serbestlik tedbiri olduğunu ifade etmektedir. Bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 620.

aşamada denetimli serbestliğin bir sistem olarak düşünülmemesi söz konusu tutarsızlığın sebepleri arasındadır.^{46 47}

“Denetimli serbestlik tedbiri” kavramı, mevzuata yeni girmiş bir kavram olması nedeniyle tanımlanmaya muhtaç bir kavramdır. Yukarıda görüldüğü üzere, bu kavram mevzuatta; kimi zaman güvenlik tedbiri anlamında, kimi zaman yükümlülük anlamında, kimi zamanda bağımsız bir tedbir anlamında kullanılmaktadır. Bu şekilde kullanılmasına karşın ne anlama geldiği ve içeriğinin ne olduğu konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Doktrinde Özgenç; denetimli serbestlik tedbirinin, sistem içerisinde müstakil bir yaptırım türü olarak öngörülmemiş olduğunu, hapis cezasının veya belirli güvenlik tedbirlerinin infazı sürecinde bu yaptırımları tamamlayan bir kurum olarak öngörüldüğünü, tedbirle; ilgilinin topluma intibak edebilmesine ve kendisine yüklenen yükümlülüklerin gereklerini yerine getirebilmesine katkı sağlamak yönünde bir fonksiyon görmesinin hedeflendiğini belirtmekte, denetimli serbestlik tedbirlerinin bu isimle anılanlarla sınırlı olmadığını, bunların yanında; hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla birlikte öngörülen yükümlülüklerin, hapis cezasının ertelenmesi halinde öngörülen yükümlülüklerin, kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırım olarak öngörülen yükümlülüklerin, koşullu salıverilmeyeyle birlikte öngörülen yükümlülüklerin de denetimli serbestlik tedbiri niteliğinde

⁴⁶ Örneğin kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar olarak TCK’nın 50. maddesinde öngörülen adli para cezası dışındaki yaptırımların, özünde güvenlik tedbiri mahiyetinde olmalarına karşın, “cezalar” üst başlığı altında düzenlenmiş olması kanun içerisinde çelişkili bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaptırımların “güvenlik tedbirleri” üst başlığı altındaki maddeler arasında öngörülmüş olması sistematik açıdan daha yerinde bir düzenleme olabilirdi. Ancak kanımızca bu sorun, kanunda yaptırımların; hapis ve adli para cezaları olarak ikili bir ayırımı tabi tutulmasından kaynaklanmaktadır. Bu sistemde seçenek yaptırımlar bağımsız bir ceza hukuku yaptırımı olarak öngörülmediği için, ancak hapis cezasına seçenek veya alternatif olarak düzenlenmek zorundadır. Kanımızca böyle olmasına rağmen, kavram karışıklığını ortadan kaldırılması ve uygulamada yaşanacak sorunların önüne geçilmesi için bu sistematığın gözden geçirilmesinde yarar bulunmaktadır.

⁴⁷ Örneğin TCK’nın hapis cezasının ertelenmesine ilişkin 50. maddesi ile CMK’nın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin 231. maddesinde öngörülen yükümlülükler mahiyetleri itibarıyla erteleme kurumuna ilişkin olmalarına karşın, birinde yükümlülükler için denetimli serbestlik tedbiri ifadesinin kullanılması, diğerinde ise sadece yükümlülük ifadesinin kullanılması çelişkili bir görünüm arz etmektedir.

olduklarını ifade etmektedir.⁴⁸ Şüphesiz bahsi geçen yükümlülükler denetimli serbestlik uygulaması niteliğinde olan ve denetimli serbestlik kurumu tarafından yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerdir. Bununla birlikte bunların tamamının “denetimli serbestlik tedbiri” kavramıyla ifade edilmesi mevzuata göre mümkün değildir. Çünkü özellikle denetimli serbestliğe ilişkin mevzuatta dahi bu kapsamda bir tanımlama yapılmamıştır. Her ne kadar bu tabirin kullanıldığı maddelerde genel olarak bir suç isnadı ile karşı karşıya bulunan kişinin, bir mahkeme kararıyla belirli şartlar altında toplum içerisinde denetim altında bulundurulması öngörülmüş olsa da, kanımızca TCK, CMK ve CGİK’da bahsi geçen maddelerde denetimli serbestlik tedbiri ifadesinin kullanılması yerinde olmamıştır. Bunlar için, yerine göre güvenlik tedbiri veya yükümlülük ifadelerinin kullanılmış olması sistematik açısından daha doğru bir kavramsallaştırma olabilirdi. Zira, kanunlardaki kullanımına bakıldığında; denetimli serbestlik tedbiri denildiği zaman, içeriği ve anlamı belirlenmiş, uygulanma şartları ortak olan bir kavrama işaret edildiği kanısı oluşmakta, buna karşın mevzuatın incelenmesinde durumun böyle olmadığı görülmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığı altında denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sisteminde; bir tür bağımsız yaptırım niteliğinde olmadığı, bununla birlikte alternatif mahiyette bir yaptırım anlamına da gelmediği, genel olarak yaptırımlara ilişkin bir infaz rejimi niteliğinde de olmadığı⁴⁹, bununla birlikte toplum içerisinde infazı öngörülen yaptırım, yükümlülük ve tedbirlerin belirli bir planlama doğrultusunda yerine getirilmesini amaçlayan, ayrıca suç failleri ve suçtan zarar gören kimselerin ihtiyaç duydukları; rehberlik, psiko-sosyal yardım ve yardımın sağlanmasına hizmet eden toplum temelli bir uygulama olduğu, bu özellikleri itibarıyla de infaz sistemini tamamlayan bir ceza adalet kurumu olduğu ifade edilebilir.

⁴⁸ Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 689-691.

⁴⁹ Bu sistem içerisinde ve genel olarak karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde denetimli serbestliğin sadece bir infaz rejimi, yöntemi olarak görmek doğru değildir. Çünkü, denetimli serbestlik bazen bir yaptırım niteliği dahi olmayan tedbirlerin uygulanması sürecinde de uygulanabilmektedir, bu yönüyle salt “infaz”a ilişkin bir kavram değildir.

C. Denetimli Serbestlik ve Üç İzli Yaptırım Sistemine Geçilmesi Gereği

2005 yılında yürürlüğe giren temel ceza kanunları ile getirilen sistemde, yaptırımların “cezalar ve güvenlik” tedbirleri şeklinde “iki izlilik” ilkesi doğrultusunda düzenlendiğini yukarıda ifade etmiştik. Ancak her ne kadar böyle bir ayırım yapılmış ise de özellikle kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara seçenek olarak düzenlenen yaptırımların “cezalar” başlığı altında düzenlenmesi, buna karşın bu yaptırımlardan bir çoğunun doktrinde güvenlik tedbiri olarak kabul edilmesi, TCK’da öngörülen yaptırım sisteminin tartışılması gereğini ortaya koymuştur. TCK’nın 50. maddesinde öngörülen yaptırımlardan; adli para cezası(1. fıkranın “a” bendi) ve mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi(1. fıkranın “b” bendi) yaptırımlarının güvenlik tedbiri mahiyetinde olmadığı açıktır. Adli para cezası, cezaların genel olarak ayırımının yapıldığı 45. maddede, hapis cezası ile birlikte sayılmıştır. Kanun koyucu bazı suçlar bakımından doğrudan, bazı suçlar bakımından ise hapis cezası ile birlikte veya hapis cezasının yerine adli para cezasına hükmedilmesini öngörmüştür. Seçenek yaptırım olarak öngörülen adli para cezası ise suç tipine bakılmaksızın bir yıl veya daha az süreli hapis cezalarının yerine, şartların oluşması halinde hükmedilebilen bir para cezasıdır. Ancak gerek doğrudan ceza olarak, gerekse seçenek yaptırım olarak hükmedilebilen adli para cezası arasında, mahiyet itibariyle herhangi bir fark bulunmamakta, ayrıca hapis cezasına seçenek olarak öngörülen adli para cezasının, güvenlik tedbirlerinin faili “koruma ve iyileştirme” şeklindeki amacına da hizmet ettiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla adli para cezasının diğer seçenek yaptırımlarla birlikte güvenlik tedbiri olarak kabulü mümkün değildir. Öte yandan mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi yaptırımının da, faili “koruma ve iyileştirme” şeklindeki güvenlik tedbirlerinin özünü oluşturan amaca uygun bir yaptırım olmadığı, dolayısıyla mahiyet itibariyle güvenlik tedbiri niteliğinde olmadığı, bir çeşit onarıcı adalet yaptırımı niteliğinde olduğu açıktır.

Mevzuata hakim olan “iki izli” yaptırım anlayışı nedeniyle, yaptığımız açıklamalarda TCK’da düzenlenen yaptırımları, kanunda düzenlendiği yerlerden bağımsız olarak, ceza ya da güvenlik tedbiri olarak sınıflandırmak zorunluluğumuz bulunmaktadır, zira kanunda üçüncü bir yaptırım biçimi düzenlenmemiştir. Kanımızca denetimli serbestliğin kurumsal olarak Türk yaptırım ve infaz sistemi içerisindeki konumlandırılışı dikkate alınarak, artık karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde yaygın olarak görülen cezalar ve güvenlik tedbirleri yanında üçüncü bir yaptırım biçiminin de ceza kanunumuzda düzenlenmesinin zamanı gelmiştir. Bu doğrultuda toplum içinde infazı öngörülen yaptırım ve tedbirlerin yerine getirilmesi amacına hizmet etmek üzere, kurumsal olarak denetimli serbestliğe yer verilen bir sistemde, üçüncü bir iz olarak “toplum cezaları” veya “kamusal cezalar” şeklinde isimlendirebileceğimiz yeni bir yaptırım biçimine artık ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda TCK’nın 45. maddesi ile başlayıp 61. maddesine kadar devam eden yaptırımlara ilişkin düzenlemelerin gözden geçirilerek, revize edilmesinde yarar bulunmaktadır.

Yapılacak olan revizyon kapsamında; özet olarak 45. maddede yaptırım türleri: hapis cezaları, adli para cezaları ve kamusal cezalar olarak üçlü bir ayrıma tabi tutulmalı, devam eden maddelerde kamusal cezaların; cezanın özel önleme amacının gerçekleştirmesi için, özgürlük içinde denetimi esas alan bir yaptırım biçimi olduğu hususlarına özellikle vurgu yapan kapsayıcı bir tarifi yapılmalı ve tüm kanunlarda kamusal ceza ifadesi kullanıldığında, bunların neler olduğunun bilinmesi açısından tereddüde yer vermeyecek şekilde sıralaması yapılmalıdır. Bu kapsamda kamusal cezalar olarak; kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımların düzenlendiği 50. maddede, daha önce güvenlik tedbiri olarak nitelendirdiğimiz “c”, “d”, “e” ve “f” fıkralarındaki yükümlülük içeren yaptırımlar, ayrıca elektronik izleme yönteminin de kullanılabileceği yoğun bir gözetimi içeren ve belirli bir aktif yükümlülük içermeyen “yoğun gözetim” yaptırımı, rehberlik ve/veya eğitim içeren oryantasyon amaçlı programlara katılma yaptırımı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlıları için tedavi yaptırımı gibi çeşitlendirilmiş ara

yaptırımlar sıralanmalıdır. Kanunda adli para cezasına doğrudan veya alternatif olarak hükmedilebilen durumlarda, failin kişiliği ve ekonomik durumu dikkate alınarak adli para cezasının yerine veya infaz aşamasında adli para cezasının ödenememesi durumunda kamusal ceza olarak(özellikle kamu yararına ücretsiz çalışma olarak)⁵⁰ yerine getirilebilmesine imkan sağlanmalı; kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların düzenlendiği 50. maddede, seçenek yaptırım olarak adli para cezası ve kamusal cezalar şeklinde ikili bir ayırım yapılmalı, hapis cezasının ertelenmesine ilişkin 51. maddede erteleme ile birlikte denetim süresi içerisinde erteleme bir şartı olarak öngörülen ve CMK'nın 231. maddesinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülükleri kamusal cezalar kapsamında mütalaa edilebilmesine yönelik gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

Ç. Hukuki Dayanaklar ve Kanuni Düzenleme

2005 yılının Haziran ayında yürürlüğe giren ve yeni ceza adalet sisteminin ana mevzuatı niteliğinde olan TCK, CMK ve CGİK'da düzenlenen adli kontrol, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, kamuya yararlı bir işte çalıştırma, cezanın koşullara bağlı ve denetimli olarak ertelenmesi, büyüklere, çocuklara, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü güvenlik tedbirleri, koşullu salıverilme, koşullu salıverilenler ile mükerrerler ve özel tehlikeli hükümlüler hakkında denetimli serbestlik tedbiri, cezanın konutta infazına ilişkin düzenlemeler, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülükler nedeniyle, bunların etkin bir şekilde uygulanabilmesine ilişkin sistemin kurulması amacıyla denetimli serbestlik hizmetlerinin yapılandırılmasına ilişkin mevzuat çalışmaları yapılmış ve bu doğrultuda hazırlanan tasarı kanunlaşarak 5402

⁵⁰ Karşılaştırmalı hukukta Almanya örneğinde tüm cezaların yaklaşık yüzde seksenini adli para cezaları oluşturmaktadır. Adli para cezaların bu yoğunluğa ulaşmasıyla birlikte kamu yararına ücretsiz çalışma yaptırımı da önem kazanmıştır. Adli para cezalarının hükümlü tarafından ödenememesi durumunda, normal şartlar altında hapis cezasına dönüştürülmekte ancak kamu yararına ücretsiz çalışmanın da bir seçenek olduğu hükümlüye bildirilmektedir. Şayet hükümlü muvafakat eder ve talepte bulunursa adli para cezası çalışma cezasına çevrilerek, bu şekilde infaz edilir. Wegener, **a.g.m.**, s. 249-250.

sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu adı altında 20 Temmuz 2005 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sonrasında sisteme ilişkin uygulama esaslarının belirlendiği Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği 20.12.2005 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğü girmiş, ancak süreç içerisinde, esas kanunlarda yapılan değişiklikler nedeniyle yönetmelik yeniden düzenlenerek 18 Nisan 2007 tarihli resmi gazetede yayınlanmış ve ilk yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır⁵¹.

Söz konusu düzenlemelerin hukuki dayanakları arasında ilk sırada Anayasa'nın kişi hürriyeti ve güvenliğini düzenleyen 19. maddesi yer almaktadır. Maddenin ilgili kısmına göre: *“Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.”* Burada bahsi geçen tedbirler, hapis dışı tedbirler olduğundan ve tedavi, eğitim, ıslah gibi suçlunun rehabilitasyonuna ilişkin müesseselerden bahsedildiğinden, maddenin denetimli serbestliğe ilişkin düzenlemelerin anayasal dayanağı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kanuni dayanaklara baktığımızda ise ilk sırada 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun bulunmaktadır. Zira kanunun 104. maddesinde *“cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında hapis cezası*

⁵¹ Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde 2007 tarihli “Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği”nden, “2007 tarihli yönetmelik” veya “2007 tarihli denetimli serbestlik yönetmeliği” şeklinde bahsedilecektir.

dışında herhangi bir tedbire hükmedilen hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psiko-sosyal problemlerinin çözülmesi, salıverme sonrası korunması ve yargılanan kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi ve mağdurun korunması gibi görevleri yerine getirmek üzere denetimli serbestlik ve yardım merkezleri kurulur. Salıverilme sonrasında hükümlülere iş sağlanması için koruma kurulları kurulur. Denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurullarının kuruluşu, çalışma yöntem ve esasları, ilgili kanununda düzenlenir" ifadesi kullanılmış, bu maddeye dayanılarak da 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu düzenlenmiştir. Kanunun 105. maddesinde düzenlenen kamuya yararlı bir işte çalıştırma hükmünün uygulanmasını ve 108. maddesinde düzenlenen mükerrirlere özgü infaz rejimi kapsamında öngörülen denetimli serbestlik tedbirinin yerine getirilmesini sağlamak, denetimli serbestlik kurumunun yetki ve görevleri arasındadır. İkinci sırada 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nu zikredebiliriz. Kanunun 50. maddesinde sayılan kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımların bazılarının ve 51. maddede hapis cezalarının ertelenmesi durumunda öngörülen seçenek yaptırımların yerine getirilmesi hususları ile 191. maddede düzenlenen uyuşturucu kullanan ve kullanmak için bulunduran, satın alan, kabul eden kişi hakkında mahkeme tarafından hükmedilen tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararlarının yerine getirilmesi⁵² denetimli serbestlik kurumu aracılığıyla yapılmaktadır. Diğer bir kanuni dayanak ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'dur. Kanunun 109. maddesinde belirtilen adlî kontrol kararlarının ve 231. maddesinde öngörülen hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülüklerin⁵³ yerine getirilmesini sağlamak denetimli serbestlik

⁵² Her ne kadar 5402 sayılı kanunun, şube müdürlüğünün kovuşturma evresindeki görevlerinin sıralandığı 13. maddesinde buna ilişkin açık bir düzenleme yapılmamış ise de, TCK'nın 191. maddesinde açıkça "denetimli serbestlik tedbiri" ifadesi kullanıldığından 5402 sayılı şube müdürlüğünün görevlerinin sıralandığı 11. maddesinin 1. fıkrasının "c" bendindeki "*kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak*" ifadesi nedeniyle şubenin bu konuda görevli olduğu hususunda tereddüt bulunmamaktadır.

⁵³ CMK'nın 231. maddesinde 06.12.2006 tarih ve 5560 sayılı kanunun 23. maddesi uyarınca yapılan değişiklik sonrasında düzenlenen "hükmün açıklanmasının geri bırakılması" müessesinin düzenlendiği fıkralardan 8. fıkra ve alt bentlerine göre: "*Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur. Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri*

kurumunun yetki ve görevleri arasındadır.⁵⁴ Bir başka kanuni dayanak ise on iki yaşından büyük suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanan hapis cezası dışındaki alternatif tedbirlerin infazı ve denetiminin öngörüldüğü 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'dur.

Türk denetimli serbestlik mevzuatının uluslararası hukuki dayanakları için, çalışmamızın birinci bölümünde zikredilen uluslar arası belgelerin tamamı gösterilebilir. Ancak 5402 sayılı kanunun genel gerekçesinde özellikle; Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 1957 tarihli "Mahpusların İyileştirilmesi İçin Minimum Standart Kurallar", Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce hazırlanan 1987 tarihli "Avrupa Cezaevi Kuralları", Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce kabul edilen 2000 tarihli "Kamusal Cezalar ve

olarak; a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine, karar verilebilir" ifadesi kullanılmış, 10 ve 11. fıkralarda ise denetimli serbestlik tedbirine aykırı davranışlarla ilgili düzenleme yapılmıştır. 5402 sayılı kanunun halen yürürlükte olan metninde şube müdürlüğünün görevlerinin sıralandığı 11. maddesinin 1. fıkrasının "c" bendinde bir torba hüküm olarak "kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak" ifadesi kullanılmış ve devamındaki maddelerde ceza adalet sürecinin çeşitli aşamalarında şubelerin görev alanına giren hususlar tek tek belirtilmiştir. Ancak maddeler incelendiğinde, görevler arasında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ile birlikte öngörülen denetimli serbestlik tedbirlerinin infazına ilişkin bir görev belirtilmediği görülmektedir. Bununla birlikte 2007 tarihli Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin 14. maddesinin 1. fıkrasının "b" bendinde şube müdürlüklerinin "kovuşturma evresindeki görevleri" arasında CMK'nın 231. maddesinde öngörülen tedbirlerin yerine getirilmesine ilişkin düzenleme bulunduğu, dokuzuncu bölümünün "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Hâlinde Yapılacak İşlemler" başlığını taşıdığı ve 79, 80 ve 81. maddelerde CMK'nın 231. maddesine atıfta bulunularak kanunda öngörülen denetimli serbestlik tedbirlerinin infazının şube müdürlüklerince yerine getirileceği düzenlenmiştir. Açıklamamızdan da anlaşılacağı üzere 5402 sayılı kanunda şube müdürlüklerinin kovuşturma evresindeki görevleri arasında sayılmamasına rağmen yönetmelikte bulunan bu düzenleme çelişkili bir görünüm arz etmektedir. Ancak şubelerin görevleri arasında genel olarak "kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak" da bulunduğu için yönetmelikteki düzenlemenin kanuni dayanaktan yoksun olduğunu söylemek mümkün değildir. Kanımızca 5402 sayılı kanunun 13. maddesine eklenecek bir fıkra ile şubenin asli görevleri arasında bu görevin de eklenmesi yerinde olacaktır.

⁵⁴ Karşılaştırmalı hukuktaki bir çok örnekten farklı olarak Türk sisteminde CMK'nın 253vd. maddelerinde düzenlenen "uzlaşma" kurumuna ilişkin uygulamalar denetimli serbestlik hizmetleri içerisinde yer almamaktadır. Kanımızca bu kurumun etkin bir şekilde uygulanması için denetimli serbestlik hizmetleri bünyesine alınması yerinde olacaktır. Ancak doktrinde Çetintürk; uzlaşma kurumunun denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirilmesinin burada görev yapan personelin yaptıkları iş gereği uzlaşmaya "fail merkezli" bakma riskinin olması nedeniyle doğru olmayacağını, bunun yerine Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan ayrı bir birim eliyle yürütülmesinin daha yerinde olacağını ifade etmektedir. Bkz: Çetintürk, "...Uzlaştırma", s. 562-564.

Tedbirler Hakkında Avrupa Kurallarının Uygulamasının Geliştirilmesi Konulu Tavsiye Kararı”na atıf yapıldığı görülmektedir.

D. Temel İlkeler ve Amaç

5402 sayılı kanunun 4. maddesinde kanunun uygulamasına ilişkin temel ilkeler şu şekilde sıralanmıştır:

“İnsan onuruna saygı ve dürüstlük: Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket eder; görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamaz.

Gizlilik: Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; suçtan zarar gören, şüpheli veya sanık, hükümlü ya da bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin gizliliğini korumak zorundadır. Bu bilgiler kanunun zorunlu kıldığı haller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez.

Tarafsızlık: Bu Kanunun uygulanmasında görev alanlar; görevleri ile ilgili belgeleri inceleyebilir; ancak buradan elde ettiği bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uymak, tarafsızlığına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmak ve davanın taraflarına eşit uzaklıkta olmak zorundadır.”

Burada öngörülen ilkeler Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ilgili uluslar arası belgelerde öngörülen temel ilkelere uygun olarak düzelenmiş ilkelerdir ve karşılaştırmalı hukuktaki örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Kanunda belirtilmemekle birlikte 2007 tarihli yönetmeliğin 5. maddesinde bu ilkelere ek olarak “çocuğun yüksek yararı” ilkesi de eklenmiştir. Maddeye göre: “Bu yönetmeliğin uygulanmasında, yetişkin ve çocuklar hakkında yürütülecek işlemler ayrı ayrı yapılır ve çocukların yüksek yararının korunmasına özen gösterilir”.

Kanımızca kanun ve yönetmelikte sıralanan ilkeler yanında çalışmanın birinci bölümünde açıklanan; ölçülülük ilkesi, angarya yasağı

ilkesi, masumiyetin korunması ilkesinin de temel ilkeler başlığı altında sıralanması yerinde olacaktır.

Kanunun “amaç” başlığı altında düzenlenen 1. maddesinde; *“Bu kanunun amacı; denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurullarının kuruluş, görev ve çalışma esas ve usullerini düzenlemektir”* şeklinde sistemin felsefesini yansıtmayan sınırlı bir ifade kullanılmış, kanunun gerekçesinde de bu sınırlı ifadeye ilişkin açıklama yapılmıştır. Türk Ceza Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’daki amaç hususundaki düzenlemelere bakıldığında, kanunun içeriğine ilişkin amaçlarla birlikte sistemin felsefesine yönelik olarak da amaçlar belirlendiği görülmektedir.⁵⁵ Denetimli serbestliğin karşılaştırmalı hukuktaki örneklerindeki kanuni düzenlemelerde de sisteme ilişkin uluslararası boyutta kabul görmüş belirli amaçların zikredildiği görülmektedir.⁵⁶ Ancak 5402 sayılı kanun ceza adalet sistemi içerisinde bir infaz kanunu olarak konumlandırıldığı ve 5275 sayılı kanunun 104. maddesine atfen düzenlendiği için orada öngörülen infaza ilişkin amaçların bu kanun bakımından da geçerli olduğunu kabul etmek gerekir. 5402 sayılı kanunda sistemin amaçlarına ilişkin karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde ve Türk Ceza Kanunu’nda olduğu gibi bir düzenleme yapılmasının kanunun felsefi temellerini yansıtmaması bakımından daha iyi olabileceği kanaatini taşımaktayız.⁵⁷

⁵⁵ Zira 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 1. maddesine göre: “Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.” Ceza ve Güvenlik tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun “infazda temel amaç” başlığı altında düzenlenen 3. maddesine göre: “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.”

⁵⁶ Örneğin İngiltere’de denetimli serbestlik servisine ilişkin düzenlemelerin bulunduğu 2000 tarihli kanunda denetimli serbestlik servisinin amaçları: toplumun korunması, yeniden suç işlenmesinin azaltılması, cezaların toplum içerisinde çektirilmesinin sağlanması, suçluların işledikleri suçların mağdurları ve toplum üzerindeki etkileri konusunda bilinçlenmelerinin sağlanması, suçluların rehabilitasyonu(iyileştirilmesi) olarak düzenlenmiştir. Ayrıntılar için ikinci bölüme bakınız.

⁵⁷ Aynı yöndeki görüş için bkz: Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s.16.

E. Teşkilatlanma

Denetimli serbestlik hizmetlerine ilişkin teşkilatlanmanın kurulmasına yönelik kanuni dayanak 5275 sayılı infaz kanununun 104. maddesidir. Maddenin 1. fıkrası uyarınca; cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında hapis cezası dışında herhangi bir tedbire hükmedilen hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psiko-sosyal problemlerinin çözülmesi, salıverme sonrası korunması ve yargılanan kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi ve mağdurun korunması gibi görevleri yerine getirmek üzere denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinin, salıverilme sonrasında hükümlülere iş sağlanması için ise koruma kurullarının kurulması öngörülmüştür.⁵⁸ Bu düzenlemeye istinaden hazırlanıp kanunlaşan 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu'nda ceza adalet sistemi içerisinde öngörülen denetimli serbestlik hizmetlerinin kapsamı belirlenmiştir. Bu kapsamda hizmetlerin kurumsal anlamda yürütülmesi hususunda görev yapması amacıyla Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı'nın kurulması sağlanmıştır. Daire başkanlığına bağlı olarak Adalet Bakanlığı taşra teşkilatında bulunan 134 adli yargı adalet komisyonu bünyesinde denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ile koruma kurulları kurulmuştur. Taşra teşkilatında, iş durumu ve coğrafi konumu göz önüne alınarak genel müdürlüğün önerisi ve bakanlık onayı ile şube müdürlüğü bulunmayan ilçelerde de denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüğüne bağlı "büro" kurulabileceği öngörülmüştür. Ancak daire

⁵⁸ Maddenin gerekçesi şu şekildedir: "Maddede hapis dışı bir güvenlik tedbirine mahkûm edilen kişilerin toplum içinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psiko-sosyal sorunlarının çözülmesi, ve güvenlik tedbirlerinin infaz edilmesi, suç mağdurlarına yardım edilmesi, suçlular hakkında adli mercilere sosyal araştırma raporları sağlanması gibi görevleri yapmak üzere bu kanunda kurulması hedeflenen denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinin ayrı bir kanunla kurulması öngörülmektedir. Tahliye edilen eski hükümlülerin topluma uyumlarını kolaylaştırmak, iş bulmalarında ve isteyenlere araç ve kredi sağlanmasında, karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmak, çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamak amacıyla infaz sonrası yardım hizmetlerini yürütmek üzere, Adalet Bakanlığınca uygun görülecek il merkezlerindeki Cumhuriyet başsavcılıkları nezdinde "koruma kurulları" oluşturulması öngörülmektedir." Bkz: (Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss710m.htm>, 22.02.2009

başkanlığının 2010 yılı Ocak ayı bilgilerine göre komisyon dışında şubelere bağlı bir büro bulunmamaktadır.⁵⁹ Bununla birlikte denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerine ilişkin danışma organı olarak bakanlık bünyesinde Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Danışma Kurulu oluşturulmuştur.

Görüldüğü üzere Türk denetimli serbestlik sistemi merkezi bir teşkilatlanma biçimine sahiptir. Ancak görev alanı bu denli geniş ve çeşitliliğe sahip olan bir kurumun Adalet Bakanlığı'nda bulunan bir genel müdürlüğe bağlı daire başkanlığı olarak kurulması ve örgütlenmesi kanımızca yerinde olmamıştır. Zira karşılaştırmalı hukuktaki yapılar incelendiğinde kimi zaman devlet bünyesinde kimi zaman da özerk ve büyük bütçeli kuruluşlar halinde örgütlenen ve ceza adalet sisteminde sayısal olarak hapisanelerde bulunan kişilerden çok daha fazla kimseye hizmet etmesi öngörülen bir kurumun, daha ziyade infaz kurumlarının yönetimi ve bu alandaki çalışmalarla ilgili olan bir genel müdürlük bünyesinde kurulması hem sistemin felsefi alt yapısına hem de hizmet gereklerine uygun düşmemiştir. Her ne kadar mevcut durum 2005 yılı öncesi ile kıyaslandığında çok ileri bir görünüm arz etse de, kuruluş aşamasında denetimli serbestlik hizmetlerinin hiç olmazsa ayrı bir genel müdürlük şeklinde kurulması daha yerinde olabilirdi.

Denetimli serbestlik hizmetlerinin merkez teşkilatı olan Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, kanunun 8. maddesine göre; bir daire başkanı, yeteri kadar tetkik hakimi, uzman personel ve en az üç şubeden oluşmaktadır.⁶⁰ Halen daire başkanlığı bünyesinde; yetişkin denetimli

⁵⁹ Daire başkanlığından alınarak bu bölümde aktarılan resmi kayıtlara dayalı bilgiler, daire başkanı Sayın İbrahim Usta aracılığıyla gayri resmi olarak elde edilmiştir.

⁶⁰ 5402 sayılı kanunun 9. maddesine göre Daire Başkanlığının görevleri şunlardır: "a) Şube müdürlükleri ile koruma kurullarının genel amaç ve politikalar çerçevesinde düzenli ve verimli çalışmalarını sağlamak. b) Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerini geliştirmek, hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirmek amacıyla yönelik çalışmalar yapmak. c) Şube müdürlükleri ve koruma kurullarınca hazırlanan yıllık iş programları ve projeleri ile çalışma raporlarını Genel Müdürlüğe sunmak; Genel Müdürlükçe yayınlanacak yıllık faaliyet raporunu hazırlamak. d) Şube müdürlükleri bulunmayan ilçelerde büroların kurulmasını veya kaldırılmasını Genel Müdürlüğe önermek. e) Şube müdürlükleri

serbestlik şubesi, çocuk denetimli serbestlik şubesi, koruma kurulları ve yardım şubesi, kamu yararına çalışma ve madde izleme şubesi, rapor ve rehberlik hizmetleri şubesi adı altında birimler bulunmaktadır. Merkez teşkilatında ayrıca, bu yapıdan hiyerarşik olarak bağımsız bir nitelikte olan danışma kurulu bulunmaktadır.

Adalet komisyonlarının bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Başsavcılıklarına bağlı olarak taşra teşkilatlanmasını oluşturan şube müdürlükleri ise kanunun 10. maddesine göre; şube müdürü, bürolarda bir şef, yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen, benzeri alanlarda eğitim alan personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personel ve yönetim hizmetlerini yürütecek görevlilerden oluşmaktadır.⁶¹ Şube müdürlükleri bağlı bulundukları C. Başsavcılığında görevli denetimli serbestlikten sorumlu bir Cumhuriyet Savcısına bağlı olarak faaliyet yürütmekte ve bu şubelerde yetişkin denetimli serbestlik bölümü, çocuk denetimli serbestlik bölümü, koruma ve yardım bölümü, kamu yararına çalışma ve madde izleme bölümü, rapor ve rehberlik hizmetleri bölümü adı altında birimler bulunmaktadır.⁶² Taşra teşkilatında ayrıca, bu yapıdan hiyerarşik olarak bağımsız bir nitelikte olan ve denetimli serbestlik hizmetlerinin yardım ayağını oluşturan koruma kurulları bulunmaktadır.

ve koruma kurullarının yönetim, denetim ve gözetim görevlerini yürütmek. f) Şube müdürlükleri ve koruma kurullarının çalışmaları ile ilgili her türlü karar ve işlemi yürütmek ve görevleri ile ilgili bakanlık, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapmak. g) Görev alanına giren kanun ve düzenleyici işlemlerdeki ihtiyaçlara ilişkin inceleme ve araştırma yaparak Genel Müdürlüğe öneride bulunmak, bu konuda gerekli tasarıları hazırlamak. h) Toplum için tehlike hali taşıyanlara özel dikkat gösterilmesini sağlamak ve bunlara özgü iyileştirme tedbirlerini geliştirmek. ı) Görev alanına giren konularda çocuk ve gençlere özel dikkat gösterilmesini, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya bu etkiyi doğuran her türlü madde kullanma ve aile içi şiddet söz konusu olduğunda, koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin özenle uygulanmasını sağlamak. i) Danışma Kurulunun yazı işleri hizmetlerini yürütmek. j) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.”

⁶¹ 5402 sayılı kanunun 11. maddesine göre şube müdürlüklerinin genel görevleri şunlardır: ”a) Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri, soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden ve salıverilmeden sonra bir denetim planı çerçevesinde yerine getirmek. b) Çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında gözetim esaslarına göre yardımda bulunmak. c) Kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak.”

⁶² Kamer, “....infazı”, s. 754.

Mevcut teşkilat yapısı ile ilgili olarak uygulamada karşılaşılan en büyük sorun yalnızca adli yargı adalet komisyonları, yani ağır ceza merkezlerinde kurulan denetimli serbestlik şubelerinin, bu komisyonlara bağlı bulunan mülhakat adliyelerine de hizmet götürmek zorunda olmalarıdır. Zira kanunda mülhakat adliyelerinin bulunduğu yerlerde ihtiyaç halinde kurulması öngörülen büroların 2010 yılı verilerine göre hiçbir yerde kurulmadığı, dolayısıyla denetimli serbestlik içeren kararların yerine getirilmesi sürecinde, yeterli personel sayısına ve hizmet aracına sahip olmayan şubelerden, mülhakat adliyelerine hizmet götürülmesinde ciddi sorunların yaşandığı bilinmektedir. Öte yandan, uygulamada büro bulunmayan yerlerdeki adliye ve denetimli serbestlik ilişkisindeki bu sorun nedeniyle, yönetmelik hükümlerine göre şubelerce yerine getirilmesi öngörülen bir çok uygulamanın doğrudan kolluk veya savcılık birimleri tarafından yerine getirildiği, hakim ve savcılarının da bu nedenle denetimli serbestlik içeren kararların verilmesi sürecinde çekingen davrandıkları ve tercih imkanı bulunduğu hallerde bu kararları vermemeyi tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Kanımızca büyüklük-küçüklük, adalet komisyonlarının bulunduğu adliyelere yakınlık veya uzaklık ayırımı yapılmadan tüm mülhakat adliyelerinde denetimli serbestlik bürolarının derhal kurulması, sistemin sağlıklı işleyişi ve hürriyeti bağlayıcı olmayan yaptırım veya tedbirlerin yaygınlaştırılmasının sağlanması bakımından zorunluluk arz etmektedir.

F. Personel

5402 sayılı kanunda denetimli serbestlik hizmetlerini yürütmek üzere resmi ve gönüllü olmak üzere personel görevlendirilebileceği öngörülmüştür. Şubelerde görev yapacak resmi personel, yukarıda da belirtildiği üzere yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen, benzeri alanlarda eğitim alan personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personelden oluşmaktadır.⁶³ Kanunda ayrıca resmi personelin

⁶³ Daire başkanlığının 2010 yılı Ocak ayı verilerine göre taşradaki 134 şubede toplam 1285 personel bulunmaktadır. Bunların 350 tanesi; psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen ve sosyolog olan ve denetim

yanı sıra gönüllü çalışanlar⁶⁴ eliyle de denetimli serbestlik hizmetlerinin yerine getirilebileceği ve bu kişilerin görevlerini yaptıkları sırada kamu görevlisi sıfatını taşıyacakları belirtilmiştir. Personelin eğitiminin ise Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri tarafından yapılacağı öngörülmüştür.

Gerek kanunda gerekse yönetmelikte personele verilecek eğitimle ilgili ayrıntılı bir düzenleme bulunmamaktadır. Ülkemizde diğer bir çok kamu kurumunda da uygulandığı gibi denetimli serbestlik alanında da adaylık eğitimi ve hizmet içi eğitim kısa dönemli ve daha çok prosedür olarak tamamlanması gereken bir süreç olarak algılanmakta ve uygulanmaktadır. Ancak denetimli serbestlik alanında verilecek eğitim, yapılan işin doğası gereği hayati bir önem arz etmektedir. Zira personel eğitimi ve bilgisi oranında suçlularla ve suç mağdurlarıyla iletişim kurabilecektir. Karşılaştırmalı hukuktaki sistemler incelendiğinde denetimli serbestlik alanında çalışan personelin özellikle sosyal hizmetler alanında uzmanlaşmış kişiler arasından ya da bu alanda çeşitli eğitimlerden geçmiş kişiler arasından seçildiği görülmektedir. Son zamanlarda özellikle İngiltere’de, daha öncesinde bir sosyal hizmet faaliyeti olarak görülen denetimli serbestlik hizmetlerinin ayrı bir uzmanlık alanı olarak gelişmeye başladığı ve personel seçimi ve eğitiminde bu alana ilişkin çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Sosyal hizmetler alanında dahi ülkemizde yapılan çalışmalar oldukça yetersizdir. 2009 yılı itibarıyla ülkemizde sosyal hizmetler alanında üniversiteler bünyesinde eğitim veren 9 adet lisans düzeyinde bölüm ve 1 adet de yüksekokul bulunmaktadır. Bu okulların lisans, yüksek lisans ve doktora müfredat programlarına bakıldığında hukuka giriş, kriminoloji, çocuk suçluluğu gibi dersler dışında ceza adalet sistemi ve özellikle denetimli serbestlik alanına ilişkin derslerin bulunmadığı görülmektedir. Gelecek

görevlisi sıfatını taşıyan uzman personel iken, 804 tanesi diğer personel niteliğindedir. Bu sayılara göre denetimli serbestlik görevlisi(denetim görevlisi ve denetleme görevlisi birlikte) başına yıllık ortalama 250 iş düşmektedir.

⁶⁴ Daire başkanlığının 2010 yılı Ocak ayı verilerine göre Türkiye çapında sadece 25 gönüllü denetimli serbestlik görevlisi bulunmaktadır.

yıllarda denetimli serbestlik alanında faaliyet gösterecek personel sayısının, sistemin oturması ve gelişmesiyle birlikte artacağı ve dolayısıyla bu alanda eğitim almış ve uzmanlaşmış sosyal çalışmacılara ihtiyaç duyulacağı düşünüldüğünde, üniversitelerde sosyal hizmetler alanında verilen eğitimin gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. İngiltere’de 1998 yılından beri denetimli serbestlik uzmanı olabilmek için üniversitelerin bu alanda eğitim veren programlarına katılmak gerekmektedir. Bir eğitim sertifikası programı niteliğinde olan bu program bir yıllık teori bir yıllık da uygulama eğitiminden oluşmaktadır. Türkiye’de üniversiteler ve Adalet Akademisi ile işbirliği yapılmak suretiyle İngiltere’dekine benzer bir eğitim programının hayata geçirilmesinin kurumun bu ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilmesinin büyük katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz.⁶⁵

5402 sayılı kanunda, personel sınıflamasına dair bir düzenleme bulunmamakla birlikte, 2007 tarihli yönetmelikte üçlü bir sınıflandırma yapılmıştır. Yönetmeliğin tanımlar başlığı altındaki dördüncü maddesinde “denetim görevlisi”, “denetimli serbestlik görevlisi” ve “denetleme memuru”⁶⁶ ifadelerinin tanımları yapılmıştır. Buna göre:

-*Denetim görevlisi*: Şube müdürlüğü veya büroda kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmen⁶⁷,

⁶⁵ İngiltere’deki eğitim programına ilişkin ayrıntılar için bkz: 26-30 Haziran 2006 Tarihleri Arasında Düzenlenen Ülkemizde Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Eğitim Stratejisi Seminer Raporu, Yayınlanmamış Metin, Adalet Bakanlığı 2006; Söz konusu rapordan ayrıntılı alıntı için bkz: Kamer, “....infazı”, s. 59-61.

⁶⁶ Buradaki “memur” kavramının, Türk hukuk sistemi içerisinde, kamu kurumlarındaki personel istihdam biçimlerinin çeşitliği, 657 sayılı kanun ve ilgili kanunlardaki karmaşık yapı dikkate alındığında gereksiz bir karışıklığa neden olma ihtimali bulunmaktadır. Zira burada kullanılan “denetleme memuru” tabiri her zaman mevzuatındaki tanımlarla örtüşmeyebilir. Bu nedenle kanımızca, mevzuatta denetimli serbestlik personeline ilişkin isimlendirme yapılırken “memur” kavramından uzak durulması tercih edilmeliydi.

⁶⁷ Yönetmeliğin 17. maddesine göre denetim görevlisinin görev ve sorumlulukları şunlardır: “a) Soruşturma evresinde, Cumhuriyet başsavcılığınca kendiliğinden ya da şüpheli veya müdafinin başvurusu üzerine gerekli görüldüğünde şüpheli hakkında; kovuşturma evresinde hüküm öncesinde mahkeme veya hâkimin isteği üzerine; sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, psikolojik durumu, topluma ve mağdura taşıdığı risk hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporunu hazırlayıp sunmak.b) Denetim altında bulunan kişiler ve suçtan zarar görenlerin talep etmesi halinde sosyal çalışmacı veya psikolog tarafından psiko-sosyal yardım yapmak. c) 5237

-Denetimli serbestlik görevlisi: Denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinde çalışan şube müdürü, şef, sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, öğretmen, infaz ve koruma baş memuru, infaz ve koruma memuru, kadrolu veya geçici görevli memurlar ile gönüllü çalışanları,

-Denetleme memuru: Şube müdürlüğü veya büroda kadrolu veya geçici olarak görev yapan infaz ve koruma baş memuru ile infaz ve koruma memurunu⁶⁸, ifade etmektedir.

Tanımların yapıldığı bu başlık altında üç farklı personel tipi belirlendiği halde personelin görevlerinin sıralandığı 17 ve 18. maddelerde sadece denetim görevlisi ve denetleme memurunun görevlerinin açıklandığı, denetimli serbestlik görevlisinin görevleri ile ilgili bir açıklama getirilmediği görülmektedir. İlerleyen maddeler incelendiğinde denetimli serbestlik görevlisi ifadesinin tanımlar bölümü dışında sadece 158. maddede kullanıldığı ve bu

sayılı Kanunun 51 ve 191 inci maddeleri ile 5275 sayılı Kanunun 107. maddesi gereğince verilen kararlar doğrultusunda rehberlik hizmeti sunmak. ç) Denetleme memurları tarafından hazırlanan denetleme planını ve salıverilme öncesi düzenlenecek raporu onaylamak. d) Denetimli serbestlik tedbiri verilen şüpheli, sanık ve hükümlüler için tanıma formu, değerlendirme formu, madde kullanım listesi, denetleme planı, denetim planı, gözden geçirilmiş denetim planı ve denetim raporunu hazırlamak.e) Koruma kurulları proje formatına uygun proje düzenlemek. f) Kurumlar ve hizmetler listesinin oluşturulmasında görev almak. g) Çalışma ve işbirliği protokollerini hazırlamak. ğ) Gerekli görülmesi halinde, denetimli serbestlik tedbiri altındaki şüpheli, sanık ve hükümlülerin bulundukları yerde denetimini yapmak. h) Koruma kurulları çalışmaları kapsamında, gerektiğinde denetleme memuru ile birlikte ev ve iş yeri ziyaretlerine gitmek. ı) Koruma kurulunda psiko-sosyal yardım talebi kabul edilenlere psikolog ve sosyal çalışmacı tarafından yardımcı olmak. i) Hükümlülerin, yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirme amacına yönelik çalışmalarda bulunmak. j) Mevzuatta öngörülen denetimli serbestlik hizmetlerinin yerine getirilmesi ile ilgili şube müdürü tarafından verilen diğer işleri yapmak.” Denetim görevlisi adı verilen bu personel biçimi İngiltere’deki uzman denetimli serbestlik görevlisi anlamına gelen “probation officer”a karşılık gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 233.

⁶⁸ Yönetmeliğin 18. maddesine göre denetleme memurlarının görev ve sorumlulukları şunlardır: “a) Denetimli serbestlik tedbiri altındaki; şüpheli, sanık ve hükümlülerin bulundukları yerde denetimini yapmak.b) Koruma kurulları çalışmaları kapsamında ev ve iş yeri ziyaretleri yapmak. c) Denetleme planı ile hükümlülerin topluma kazandırılmasında ve salıverilmeye hazırlanmasında ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal servisleriyle iş birliği yaparak, gerektiğinde hükümlü ile görüşerek salıverilme öncesi düzenlenecek raporu hazırlayarak denetim görevlisinin onayına sunmak.ç) Tanıma formu, koruma kurulları takip formu, koruma kurulları başvuru değerlendirme formu ile takip çizelgesini hazırlamak. d) Mevzuatta öngörülen denetimli serbestlik hizmetlerinin yerine getirilmesi ile ilgili şube müdürü veya denetim görevlisi tarafından verilen diğer işleri yapmak.” Denetleme memuru adı verilen bu personel biçimi İngiltere’deki denetimli serbestlik hizmetleri görevlisi anlamına gelen “probation service officer”a karşılık gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Canton-Hancock, **a.g.e.**, s. 234.

maddenin de dosyalama işlemlerine ilişkin bir düzenleme olduğu ve maddede geçen ibarenin denetim görevlisi ve denetleme memurunun görevleri içerisinde olan bir işlem olduğu görülmektedir. Bu açıklamamızdan da anlaşılacağı üzere, her ne kadar ayrıca tanımı yapılmış olsa da denetimli serbestlik görevlisi adı altındaki personel, denetleme memuru ve denetim görevlilerine ek olarak diğer memur ve gönüllü çalışanları ifade etmektedir. Kanımızca bu üçlü ayırım yerine uzman personeli ifade etmek için “*denetimli serbestlik görevlisi*” ve uzmanlık gerektirmeyen diğer işlemlerde görev alan personeli ifade etmek üzere de “*denetimli serbestlik hizmetleri görevlisi*” kavramlarıyla ikili bir ayırım yapmak daha doğru bir yöntem olacaktır. Zira yönetmeliğin geneline bakıldığında bu ikili ayırım üzerinden bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu personelin görev tanımlarına bakıldığında; denetim görevlilerinin daha çok kurumun özünü oluşturan ve uzmanlık gerektiren işlemleri yapmakla görevli ve sorumlu bulundukları ve denetimli serbestlik hizmetlerinin esas personeli niteliğinde oldukları, denetleme memurlarının ise uzmanlık gerektirmeyen ve daha çok usuli denetim işlemlerini yapmakla görevli ve sorumlu oldukları görülmektedir. Ancak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, işlemlerin yerine getirilmesinde, denetim memurlarının da denetim görevlilerinin görev alanına giren bütün işlemleri, denetim görevlisinin onayından geçirmek suretiyle yapabileceklerinin öngörüldüğü görülmektedir. Bu da, hem yapılan ayırımı anlamsızlaştırmakta, hem de herhangi bir uzmanlıkları olmayan infaz koruma memuru niteliğindeki personelin yaptıkları işlemlerin sıhhati konusunda tereddüde sebep olmaktadır. Kanımızca, sistemin yeni kurulması ve personel ihtiyacı bulunması nedeniyle öngörülen bu düzenlemelerin, eksiklerin tamamlanması sonrasında derhal gözden geçirilip değiştirilmesi gerekmektedir.

G. Denetimli Serbestlik Uygulamasında Şüpheli, Sanık veya Hükümlünün Hak ve Yükümlülükleri

1. Haklar

Haklarla ilgili 5402 sayılı kanunun 18. maddesine göre: “1. Şube müdürlükleri ile koruma kurullarının idari nitelikteki eylem ve işlemlerine karşı infaz hakimliğine şikayette bulunulabilir. 2. Bu Kanunun uygulanması kapsamında verilmiş olan hakim kararları ile kanunun gösterdiği hallerde mahkeme kararlarına karşı itiraz yolu açıktır. Diğer kanunlarda belirtilen kanun yolları saklıdır”.

2007 tarihli yönetmeliğin 115. maddesi ise şu şekildedir: “1. Şube müdürlükleri veya büroca hazırlanan raporlara şüpheli, sanık veya hükümlü ile kanunî temsilcileri tarafından ilgili adli mercie itirazda bulunulabilir. Ancak bu itiraz raporun ilgili adli mercie verilmesini durdurmaz. 2. Cumhuriyet başsavcılıkları, şube müdürlükleri veya büro ile koruma kurullarının idarî nitelikteki eylem ve işlemlerine karşı infaz hâkimliğine şikâyette bulunulabilir. 3. Kanun ve bu Yönetmeliğin uygulanması kapsamında verilmiş olan hâkim kararları ile kanunun gösterdiği hâllerde mahkeme kararlarına karşı itiraz yolu açıktır. Diğer kanunlarda belirtilen kanun yolları saklıdır. 4. Hüküm veya kararların yorumunda veya yerine getirilmesinde tereddüde düşülmesi hâlinde şube müdürlüğü veya büro tarafından hükmü ya da kararı veren mahkemeden Cumhuriyet başsavcılığı aracılığı ile karar istenir.”

Görüldüğü üzere, kanun maddesiyle yönetmelik maddeleri arasında açık bir çelişki bulunmaktadır. Ancak bu çelişkiyi açıklamadan önce söz konusu metinlerde kullanılan “şikayet” ve “itiraz” kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir.

Bilindiği gibi, ceza muhakemesi hukukunda “itiraz”; hakim veya kanunda açıkça gösterilmesi durumunda mahkeme kararlarına karşı öngörölmüş, olağan kanun yollarından birisidir ve CMK’nın 267. maddesinde düzenlenmiştir. “Şikayet” ise idari nitelikteki işlem ve eylemlere yönelik olarak

öngörülen ve 4675 sayılı İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 5. maddesinde düzenlenmiş olan bir haktır.⁶⁹

Konuyla ilgili kanun düzenlemesine bakıldığında, doğru olarak şube müdürlükleri ile koruma kurullarının idari nitelikteki eylem ve işlemlerine karşı infaz hakimliğine şikayette bulunulabileceği öngörülürken, yönetmelik maddesinde şube müdürlükleri veya büroca hazırlanan raporlara karşı ilgili adli mercie itirazda bulunulabileceği öngörülmüştür. Söz konusu raporların idari nitelikteki işlemler olduğu açık olmasına karşın, yönetmelik hükmünde, ancak bir hakim veya mahkeme kararına karşı gidilebilecek bir kanun yolu olan "itiraz"dan bahsedilerek dayanak kanun maddesiyle çelişkiye düşülmüştür. Ancak devam eden yönetmelik maddesinde, Cumhuriyet Başsavcılıkları, şube müdürlükleri veya büro ile koruma kurullarının idari nitelikteki eylem ve işlemlerine karşı infaz hâkimliğine şikâyette bulunulabileceği belirtilerek, bu kez kanun maddesiyle uyumlu ancak bir önceki yönetmelik fıkrasıyla çelişkili bir durum ortaya çıkmıştır. Kanımızca söz konusu yönetmelik maddesinin 1. fıkrası yanlış ve gereksiz bir düzenleme niteliğindedir. Yönetmelik maddesinin bir sonraki fıkrasında ise gene kanunla uyumlu olarak hakim veya mahkeme kararlarına karşı itiraz yolunun açık olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak ilgili, hakkında şube müdürlüğü veya bürolar tarafından hazırlanan raporlar ve idari işlemler nedeniyle ilgili İnfaz Hakimliği'ne şikayet hakkına sahiptir. İnfaz Hakimliği Kanunu'nun 5. maddesine göre ilgili, söz konusu işlem veya eylemi öğrendiği tarihten itibaren 15 gün ve her halde yapıldığı tarihten itibaren 30 gün içerisinde İnfaz Hakimliği'ne başvurabilir. Normal şartlar altında şikayet, söz konusu işlemin veya eylemin yerine getirilmesini durdurmaz, ancak hakim şartlara göre eylem veya işlemin yerine

⁶⁹ Her ne kadar İnfaz Hakimliği Kanunu'nda açıkça denetimli serbestlik şube veya bürolarınca yapılan idari işlemlere karşı yapılan şikayetlerin karara bağlanması konusunda bir düzenleme yapılmamış ise de kanunun 4. maddesinin 5. fıkrasında "kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak" ifadesi kullanıldığından; İnfaz Hakimliği, 5402 sayılı kanunda yapılan yukarıdaki düzenleme nedeniyle bu kanundan kaynaklanan şikayet başvurularının kanuni mercii konumundadır.

getirilmesinin durdurulmasına ya da ertelenmesine de karar verebilir. İnfaz Hakimliği'nin kararına karşı ise CMK hükümleri uyarınca itiraz yoluna gidilebilir.

Mahkeme veya hakim tarafından, denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin olarak verilen kararlara karşı ise ilgilinin CMK'nın ilgili maddeleri uyarınca itiraz hakkı bulunmaktadır. İtiraz, ilgilinin kararı öğrendiği tarihten itibaren 7 gün içinde kararı veren mercie başvurusu suretiyle yapılır. İtiraz bir üst mahkeme veya kanunla öngörülen mercii tarafından karara bağlanır ve karar kesin karar niteliğindedir.

Kanunda düzenlenmemekle birlikte haklar bağlamında değerlendirilebilecek bir içeriğe sahip olan yönetmeliğin 116. maddesinde denetime ara verilmesi hususunda bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre: *“1. Denetim altına alınanların askere gitmesini veya sağlık ya da yurt dışı eğitimi gibi yerleşim yerinden geçici süre ile ayrılmasını haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilir mazeretine dayandırılması halinde denetime ara verilir. 2. Bu halde Cumhuriyet Başsavcılığınca bir karar verilerek bu Yönetmeliğin 121 inci maddesine göre tebliğ edilir. 3. 5237 sayılı Kanunun 51 ve 191 inci maddeleri ile 5275 sayılı Kanunun 107 nci maddesi gereğince rehber görevlendirilmesi dışındaki denetimli serbestlik kararlarının infazı sırasında tutuklama veya hapis cezasının infazı nedeniyle ceza infaz kurumuna alınan hükümlüler hakkında birinci ve ikinci fıkradaki işlemler yapılır.”* Maddenin lafzından, denetim işlemlerine haklılığı ve geçerliliği takdir edilecek mazeretler bulunduğu hallerde ara verilebileceği, yani örnek olarak zikredilen mazeretler dışındaki durumlarda da denetim işlemlerinde ara verilmesinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Kanımızca ilgiliye tanınmış bir hak niteliğinde olan bu düzenlemenin yönetmelik yerine kanunda düzenlenerek güvence altına alınması daha yerinde olacaktır.

2. Yükümlülükler

Denetimli serbestlik, doğası gereği uygulandığı kişiye bir takım yükümlülükler getirmektedir. Hakkında denetimli serbestlik içeren herhangi

bir karara hükmedilen şüpheli, sanık veya hükümlü mahkeme kararına uygun olarak denetimli serbestlik görevlilerince kendilerine bildirilen yükümlülüklerle uymak zorundadırlar. 5402 sayılı kanunun 5. maddesinde “yükümlülük”⁷⁰ başlığı altında yapılan düzenlemeye göre: “1. Hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen kişi, karara uygun olarak şube müdürlüğünün hazırladığı programa ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymak ve katlanmak zorundadır. 2. Denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından yapılan çağrılara veya hazırlanan denetim planına uyarıya rağmen uyulmaması, denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülük ihlali sayılır.” Aynı konuda 2007 tarihli yönetmeliğin “yükümlülükler” başlığını taşıyan 6. maddesinde bu iki yükümlülüğe ek olarak 3. fıkra eklenmiş, ilk iki fıkrada da küçük değişiklikler yapılmıştır. Buna göre: “1. Hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen şüpheli, sanık veya hükümlü şube müdürlüğü veya büro tarafından yapılan çağrılara ve hazırlanan denetim veya denetleme planına uymakla yükümlüdür. 2. Şube müdürlüğü veya büro tarafından yapılan çağrılara uyulmaması veya hazırlanan denetim veya denetleme planına uyarıya rağmen uyulmaması, denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülük ihlali sayılır.”⁷¹ 3. Bu Yönetmeliğin uygulanması ile ilgili olarak hakkında tedbir uygulanan şüpheli, sanık veya hükümlü herhangi bir sebeple yerleşim yeri adresini değiştirir ise yeni adresini şube müdürlüğü veya büroya bildirmekle yükümlüdür. Bildirilmemesi halinde, hükümde veya kararda gösterilen adrese yapılan tebligat geçerli sayılır”⁷². Şimdi bu yükümlülükleri ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

⁷⁰ 5402 sayılı kanunun 5. maddesinin başlığında “yükümlülük” ifadesi kullanılırken, yönetmeliğin 6. maddesinin başlığında doğru olarak “yükümlülükler” başlığının kullanıldığı görülmektedir. 5402 sayılı kanunun ilk halinde ikinci fıkra bulunmadığı ve bu fıkranın 06.12.2006 tarih ve 5560 sayılı kanunun 42. maddesi ile eklendiği düşünüldüğünde, başlığın bu değişiklikte birlikte “yükümlülükler” olarak değiştirilmesi gerekirken, kanun koyucunun özensizliği nedeniyle bu şekilde kaldığı anlaşılmaktadır.

⁷¹ Kanunda kullanılan “denetim planı” ifadesi birinci ve ikinci fıkarda “denetim veya denetleme planı” olarak kullanılmıştır.

⁷² Üçüncü fıkra olarak eklenen yükümlülük kanunda bulunmamasına karşın yönetmelikle öngörülen bir yükümlüktür. Her ne kadar düzenleme Tebligat Kanunu’na uygun bir düzenleme ise de, denetimli serbestlik kararlarının infazında tebligat şartının çok önemli olduğu ve sonucunda denetimli serbestlik tedbirine ilişkin bir yükümlülük ihlaline neden olabileceği düşünüldüğünde kanun yerine yönetmelikte düzenlenmiş olması doğru değildir. Zira yükümlülük niteliğindeki her türlü düzenlemenin kanunla yapılması gerekmektedir.

a. Denetleme Planı ve Denetim Planı İle Uyarı ve Önerilere Uyma Yükümlülüğü

Hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen şüpheli, sanık veya hükümlünün denetim veya denetleme planı ile yapılan uyarı ve önerilere geçerli bir mazereti olmaksızın uymaması durumu, bir ihlal olarak kabul edilir ve şube tarafından savcılık aracılığıyla ilgili kararı veren mahkemeye durum bildirilir.⁷³ Mahkeme kişinin durumunu yeniden değerlendirerek bir karar verir. Denetleme ve denetim planı, ilgili için öngörülen yükümlülüklerin nasıl yerine getirileceğine ilişkin çoğu zaman kişiye özel olarak hazırlanan bir plandır. İlgili bu planlar doğrultusunda belirlenen yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Denetleme planı ile denetim planı konularına ilerde ayrı bir başlık altında değinileceğinden burada ayrıntılı bir açıklama yapılmamıştır.

b. Şube Tarafından Yapılan Çağrılara Uyma Yükümlülüğü

Şube müdürlüğü veya büro tarafından, hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen şüpheli, sanık veya hükümlüye, denetim veya denetleme planı hazırlanması amacıyla 7201 sayılı Tebligat Kanunu uyarınca çağrı amaçlı tebligat yapılması halinde, kişinin süresi içerisinde gerekli işlemlerin yapılması için başvurması gerekir. Yapılan tebligata rağmen ilgili geçerli ve gerektiğinde belgelendirilmesi gereken bir mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya gelmez ise, bu bir ihlal olarak değerlendirilir ve savcılık aracılığıyla ilgili kararı veren mahkemeye bu durum bildirilir. Mahkeme kişinin durumunu yeniden değerlendirerek bir karar verir.

Yönetmelikte, kanunda belirtilmemesine karşın tebligat usulüne ilişkin de bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre ilgili herhangi bir sebeple yerleşim yeri adresini değiştirir ise yeni adresini şube müdürlüğü veya büroya

⁷³ Mevcut düzenlemelerde yükümlülüklerin ihlali sonrasında görevliye çok sınırlı bir hareket alanı sağlandığı görülmektedir. Kanımızca ihlal kavramı derecelendirilebilir olmalı ve görevliye duruma göre takdir imkanı verilmelidir. Amerikan uygulamasında ihlal düzeyleri; düşük, orta ve yüksek olarak sınıflandırmaya tabi tutulmakta, görevliye basit ihlaller konusunda takdir ve hareket imkanı verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için çalışmanın ikinci bölümüne bakılmalıdır.

bildirmekle yükümlüdür. Bildirilmemesi halinde, hükümde veya kararda gösterilen adrese yapılan tebligat geçerli sayılacaktır. Dolayısıyla ilgilinin adres değişikliğini bildirmemesi nedeniyle gerçek anlamda bir bildirim yapılamayacak ve şahsın şubeye veya büroya müracaat etmemesi nedeniyle, bur durum bir ihlal olarak değerlendirilip dosya mahkemeye gönderilecektir.

Tebliğat konusu, bilindiği üzere ülkemizde hukuki açıdan sorunlu bir alana işaret etmektedir. Kişilerin sürekli yer değiştirmeleri ve bu değişikliğin resmi kurumlar tarafından yeterince takip edilip kayıt altına alınamaması nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır. Diğer bazı kanunlarda da, söz konusu yönetmeliktekine benzer hükümler bulunmakla birlikte, ülkemizde yargılama safahatının çok uzun sürüyor olması ve bu süreçte ilgililerin adres değiştirmeleri ve bunu çoğu zaman mahkemelere bildirmemeleri nedeniyle bir çok hak kaybı yaşandığı bilinen bir gerçektir. Ancak geçtiğimiz yıllarda nüfus müdürlüklerinin beyana dayalı yerleşim yeri bilgi sistemine geçmesi nedeniyle, kişilerin sadece nüfus müdürlüklerine bildirimde bulunmak suretiyle, bu sisteme entegre olan tüm kurumların da bu bilgilerden faydalanması sağlanmıştır. Türk yargı sistemi ve özelde denetimli serbestlik hizmetlerinin verildiği şube müdürlükleri ve bürolar da, UYAP(Ulusal Yargı Ağı Projesi) aracılığıyla bu sisteme entegre durumdadır ve kişilerin son yerleşim yerlerine ilişkin bilgiye kolayca ulaşabilmektedirler. Yönetmelikte, denetimli serbestliğe ilişkin bir karar verildiğinde, bu kararın infaz kabiliyetine sahip olabilmesi için kesinleşmesinin bazen yıllarca sürebildiği ve ilgilinin adres değişikliğini mahkemeye bildirmeyi unuttuğu hallerde, mahkemeden sonraki bir aşama olan denetimli serbestlik hizmetleri aşamasında kişinin adres değişikliğini mahkemeye bildirmesi dahi yetmemekte, şubeye veya büroya bildirmesi gerektiği ifade edilmektedir. UYAP sisteminin işletimde olduğu bir dönemde şayet ilgili, yerleşim yerini nüfus müdürlüğüne bildirmiş ancak şubeye bildirmemişse kanımızca mahkeme kararında belirtilen adrese yapılan tebligatın geçerli olması beklenemez. Eğer söz konusu adreste ilgiliye ulaşılamamış ise sistemdeki adrese de ayrıca tebligat yapılmalı, o

adreste de ilgiliye ulaşamıyorsa, Tebligat Kanunu'ndaki alternatif tebligat yöntemleri geçerli sayılmalıdır. Bir yönetmelik hükmü olan ve açıkça bir kanuni düzenlemeye dayalı olmayan bir yükümlülük içeren bu tebligat düzenlemesinin bu bakımdan hukuki bir geçerliliği olmadığı kanaatindeyiz.⁷⁴

Ğ. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Hazırlanan Raporlar

Denetimli serbestlik hizmetlerinin yürütülmesinde, uzman kişilerce hazırlanacak raporların adaletin tecellisinde başat bir önemi bulunmaktadır. Bu raporlar, yargılama makamlarına çeşitli aşamalarda verilecek kararlar için, ilgiliyle doğrudan temas halinde olan uzmanlar tarafından hazırlanarak, onun sosyal çevresi ve yaşantısı ile ilgili aydınlatıcı bilgiler içeren belgelerdir.⁷⁵ Türk uygulamasında; sosyal araştırma raporları, sosyal inceleme raporları, salıverme öncesi değerlendirme raporları, cezanın konutta infazı halinde düzenlenen raporlar, koşullu salıverilme halinde düzenlenen raporlar ve denetim raporlarına yer verildiği görülmektedir. Şimdi bunları ayrı ayrı incelemeye tabi tutacağız.

1. Sosyal Araştırma ve Sosyal İnceleme Raporları

Ceza adalet sürecinde yetişkinler için hazırlanan raporlara sosyal araştırma raporları, çocuklar için hazırlanan raporlara ise sosyal inceleme raporları adı verilmektedir. Bu iki rapor arasında içerik olarak çok büyük bir fark bulunmamasına rağmen böyle bir ayrıma gidilmiştir.⁷⁶ Kanımızca bu

⁷⁴ Zira CMK'nın 37. maddesine göre bildirimlerin Tebligat Kanunu uyarınca yapılacağı ve 106. maddesinde tutuklama sonrası salıverilenlerin adres bildirimine ilişkin yükümlülükleri açıkça belirtilmiştir. CGİK'nın 20. maddesinde de infaza ilişkin çağrı kâğıdının, hükümde gösterilen adrese tebliğ edileceği, hükümlünün adres değişikliklerini mahkemeye veya Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlü olduğu, aksi hâlde hükümde gösterilen adrese yapılan tebligatın geçerli olacağı düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere bu düzenlemeler kanuni düzenleme niteliğindedir ve hukuki olarak geçerliliklerini buradan almaktadırlar. Ancak söz konusu yönetmelikteki düzenleme açıkça düzenlenmiş bir kanun maddesine dayanmamaktadır.

⁷⁵ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 277.

⁷⁶ Ataç; Çocuk Koruma Kanunu'nda, çocuk hakkında çok daha geniş bilgiler sunabilecek olan sosyal araştırma raporu yerine daha dar bir kapsamı olan sosyal inceleme raporunun tercih edilmesini eleştirmektedir. Bkz.: Selcen Ataç, "Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi(Raporlar-Denetim)", **Hukuk ve Adalet Dergisi**, S. 9, Yıl 2007-Kış, s. 114.

ayırırma son verilerek her iki raporunda sosyal araştırma raporu olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Denetimli serbestlik mevzuatına bakıldığında sadece sosyal araştırma raporuna ilişkin düzenlemelerin bulunduğu, sosyal inceleme raporlarının ise çocuk ceza mevzuatı içerisinde düzenlendiği görülmektedir.⁷⁷ Burada işlevleri bakımından hemen hemen aynı amaca hizmet etmeleri nedeniyle her iki rapor hakkında da inceleme yapılacaktır.

Sosyal araştırma raporları; 5402 sayılı kanunun 13. maddesine göre: “sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında ayrıntılı bilgiler içeren bir rapor” olarak tanımlanmışken; yönetmeliğin 95. maddesinde ise; “soruşturma veya kovuşturma aşamasında şüpheli veya sanığın kendisinin ve çevresinin sistemli bir bakış açısıyla değerlendirildiği ve toplumla bütünleşmesi amacıyla ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynaklarla ilgili önerileri içeren, soruşturma veya kovuşturma sırasında şube müdürlüğü veya büroda görevli denetim görevlisi tarafından hazırlanan rapor” olarak tarif edilmiştir. Bu raporlar soruşturma evresinde savcıların kendiliğinden ya da şüpheli veya müdafinin başvurusu üzerine gerekli görmesi hâlinde; kovuşturma evresinde ise hâkim veya mahkemenin isteği ile hazırlanabilmektedir. Yani bu sistemde şüpheli veya sanığın doğrudan veya müdafii aracılığıyla rapor talep etmesi yeterli değildir; soruşturma evresinde savcı, kovuşturma evresinde ise mahkemenin talebi uygun görmesi gerekmektedir. Yönetmeliğe göre rapor; şüpheli veya sanık ve/veya bunların aileleri ile gerekli görülmesi hâlinde suçtan zarar gören, akran grubu, sosyal çevre ile en az bir kez yüz yüze yapılacak görüşme ve şüpheli veya sanığa ilişkin belgeler incelenerek hazırlanır. Raporda; şüpheli veya sanığın kimlik bilgileri, varsa önceki suç bilgileri, sağlık bilgileri, biyografisi, ailesi, yaşadığı yer, arkadaş çevresi, eğitimi, kişisel özellikleri, sosyal ve ekonomik durumu, bilişsel ve psikolojik durumu, alkol ve madde

⁷⁷ Buna karşın mülga 2005 tarihli denetimli serbestlik yönetmeliğinin 57vd. maddelerinde bu hususta esaslar belirlenmişti. Ancak 2007 tarihli yönetmelikte bu esaslara yer verilmemiştir.

kullanım durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk ile raporu düzenleyen denetim görevlisine karşı tutum ve davranışı belirtilir. Raporun sonuç bölümünde, şüpheli veya sanığın yaşamında risk oluşturan durumlar değerlendirilir ve toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu hizmet, program veya kaynaklar belirtilir. Ayrıca raporun hazırlanması ile ilgili bütün kaynaklar ve bilgi toplama biçimleri ile gerekli olduğu halde yapılamayan işlemler ve görüşmelerin yerine getirilememe gerekçesi de raporda belirtilir. Rapor; şüpheli veya sanık için hazırlanacak denetim planına temel olabilecek şekilde düzenlenir, değerlendirme ve öneri ile sonuçlandırılır. Sosyal araştırma raporu hazırlanırken şüpheli veya sanığın ceza infaz kurumunda bulunması hâlinde raporu hazırlayan denetim görevlisi, gerektiğinde bu kuruma giderek şüpheli veya sanık ile konuşulanları başkalarının duymayacağı ancak görüşmenin güvenlik nedeniyle ceza infaz kurumu görevlilerince izlenebileceği bir ortamda açık görüş usulüne tabi olarak görüşebilir. Denetim görevlisinin talep etmesi halinde görüşmede, ceza infaz kurumu görevlisi hazır bulunur. Ceza infaz kurumu, denetim görevlisinin şüpheli veya sanık ile görüşebilmesi için gerekli işlemleri yerine getirir. Bu rapor; şube müdürlüğü veya büroda görev yapan öncelikle denetim görevlileri tarafından; bu uzmanların bulunmaması hâlinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmen ile psikolojik danışman, pedagog, çocuk gelişimcisi veya özel eğitim uzmanından biri tarafından düzenlenir. Rapor, şube müdürü tarafından denetim görevlisine havale edildiği tarihten itibaren on beş gün içinde hazırlanır. Ancak zorunluluk hâlinde gerekçesi belirtilmek koşulu ile savcılık veya mahkemeden on beş gün ek süre talep edilebilir. Sosyal araştırma raporu, kişisel bilgiler içerdiğinden bu raporun saklanması özel hayatın gizliliğine dikkat edilir.

Görüldüğü üzere sosyal araştırma raporları yargılama makamlarına ilgili hakkında verilecek karar öncesinde, dosya kapsamından edinilmesi mümkün olmayan bilgiler içeren belgeler olduğundan, gerek vicdani kanaatin oluşması gerekse kişi hakkında uygulanacak olan yaptırımların belirlenmesi

konusunda yol gösterici bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle raporlar, görevlinin gözlemlerine ve objektif görüşlerine dayanmalı, gerçekleri yargılama makamının dikkatine sunan ve bağımsız yargılar içeren bir nitelikte olmalıdır.⁷⁸ Sosyal araştırma raporları, ilgilinin tutum ve davranışlarını adeta sanatçı hassasiyetiyle tasvir eden edebi bir eser gibi özenle hazırlanmalı, bir çeşit ceza öncesi bilgi formuna dönüştürülmemelidir.⁷⁹ Özellikle hüküm aşamasında çok önemli bir bireyselleştirme aracı olan ve yargılama makamları bakımından bağlayıcı niteliği olmayan bu raporlara uygulamada pek fazla ihtiyaç duyulmadığı ve mahkemelerin sanık hakkında dosyaya yansıyan fotoğrafa göre karar vermeyi tercih ettikleri görülmektedir.⁸⁰ Oysa soruşturma aşamasında tutuklama yerine adli kontrolün tercih edilmesi, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, kovuşturma aşamasında ise; hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi veya seçenek yaptırımlara çevrilmesi konusunda, uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığının tespiti amacıyla⁸¹, yargılama makamları için kişiye en uygun yaptırımın tespiti bakımından önemli bilgiler içeren bu raporların temin edilmesi, ceza adaletinin sağlıklı işleyişi ve yaptırımlardan beklenen amacın gerçekleşmesi bakımından önem arz etmektedir.⁸²

⁷⁸ Shmalleger, **a.g.e.**, s. 519; Nash, **a.g.m.**, s. 99.

⁷⁹ Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 276.

⁸⁰ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce, Türkiye çapında soruşturma aşamasında toplam 9767, kovuşturma aşamasında ise toplam 13187 adet sosyal araştırma raporu hazırlanmıştır.

⁸¹ Uygulamada TCK'nın 191. maddesi kapsamında verilen tedavi ve denetimli serbestlik kararlarının yerine getirilmesinde bir çok sanık veya hükümlünün tek seferlik madde kullanımlarının olmasına rağmen uzun yıllar sistematik bir biçimde kullanan kişilerle aynı tedavi yöntemine yönlendirildiği görülmüş, bunun sebebinin de yargılama aşamasında mahkemelerce sosyal araştırma raporu istenmeden hüküm kurulmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bkz: Yurtseven, **a.g.e.**, s. 89.

⁸² Sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesiyle ve içeriğinin oluşturulması ile ilgili olarak uygulamacılara yol gösterici mahiyette hazırlanan kılavuza göre: "1. Kişinin işlediği suçun nerede, nasıl, ne zaman olduğu değerlendirilmelidir. Kişi suçu reddediyorsa ona göre olayın nasıl gerçekleştiği sorulmalıdır. Kişinin suça ilişkin bakış açısı, işlediği suça ilişkin algısı değerlendirilmelidir. Kişinin kendini suçlu hissedip hissetmediği belirtilmelidir. Aynı zamanda çocuğun sabıkası varsa geçmiş suç/suçlarıyla işlenen suçun ilişkisi incelenmeli, gelecekteki suç işleme eğilimi değerlendirilmelidir. 2. Kişinin mağdurla tanışıklık düzeyi ve aralarındaki ilişkinin niteliği değerlendirilmelidir. Görüşmeci, kişi mağdura yeniden zarar vereceğini belirtmişse bunu yazmalıdır. Ancak kişi açıkça söylemeyip görüşmecide mağdura yeniden zarar verebileceğine ilişkin bir izlenim oluşturduysa, bu durum izlenimin nasıl oluştuğu açıklanarak da belirtilmelidir. Kişi mağdura verdiği zarardan ötürü pişmanlık duyması kendisiyle yürütülecek çalışmalarda işbirliği sağlamasında önemli olabileceğinden değerlendirilmelidir. Bu bölümde kişinin mağdurla ilişkisinin suç işleme üzerindeki etkisi, mağdurun

Karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinden farklı olarak yönetmeliğe göre sosyal araştırma raporu, uzmanın ilgiliye hangi yaptırımların uygulanması veya uygulanmaması konusunda bir kanaat bildirimi içermemekte, sadece

bulunduğu yerin denetiminin yönetilmesi açısından önem taşıyıp taşımadığı belirtilmelidir. 3. Ailenin kimlerden oluştuğuna dair bilgiler yer almalıdır. Kişinin medeni durumu, ailedekilerin eğitim durumu, geçim kaynakları, sabıka durumları değerlendirilmelidir. Çocuğun aile bireyleri ile iletişim kurmada bir sorun yaşayıp yaşamadığı, aile bireyleri ile ne kadar yakın olduğu ve suçlu davranışı nedeniyle reddedilip reddedilmediği değerlendirilmelidir. Bu bölümde kişinin ailesinin özelliklerinin, ailesi ile ilgili sorunlarının, ilişkilerinin, ailenin ekonomik durumunun vb. durumların kişinin suçlu davranışı üzerindeki etkileri detaylı olarak değerlendirilmelidir. 4. Öğrenim durumunun ve eğitimine devam etme konusundaki tutumunun ne olduğu yer almalıdır. Öğretmenleri ve arkadaşlarıyla ilişkileri, eğitimle ilgili sorunların suçla ilişkisi değerlendirilmelidir. Ayrıca kişinin eğitim yaşantısı yarım kalmışsa eğitimine devam etmesinin suçlu davranıştan uzak durması konusunda ne kadar etkili olacağı da değerlendirilmelidir. 5. Kişinin mesleği veya işinin olup olmaması, ailesinden yardım alıyor veya para kazanıyor mu, kendisinin ve ailesinin geçimini kimler sağlıyor, sosyal güvenceleri var mı belirtilmelidir. Bu bölümde kişinin sosyo-ekonomik durumu ile ilgili sorunlarının suç işleme üzerindeki etki ve sonuçları değerlendirilmelidir. 6. Kişinin sürekli kalacak yeri var mı veya geçici olarak bulunduğu yerler varsa nerelerdir, yaşadığı yer kime ait, yaşadığı yeri kimlerle paylaşıyor belirtilmelidir. Bu bölümde yerleşim yeri ve durumu ile ilgili sorunlarının suç işleme üzerindeki etki ve sonuçları değerlendirilmelidir. 7. Kişi arkadaşlarını hangi çevreden seçiyor, yeterli sayıda arkadaşı var mı, ne sıklıkla görüşüyor, ne tür aktivitelerde bulunuyor, arkadaşları ile ilişkilerini nasıl değerlendiriyor, arkadaşlarının arasında suç işleyen, alkol- madde kullanan, sokakta yaşayan-riskli davranışlarda bulunanlar var mı, bu kişilerle ilişki düzeyleri nedir belirtilmelidir. Arkadaşlarına ilişkin tutumları değerlendirilmelidir. Bu bölümde sosyal çevresi ile ilgili sorunlarının suç işleme üzerindeki etki ve sonuçları değerlendirilmelidir. 8. Kişinin fiziksel engeli var mı, önemli bir hastalık geçirdi mi, ameliyat oldu mu, şu an devam eden bir hastalığı var mı ve bununla ilgili tedavi oluyor mu, tedavi amaçlı düzenli olarak kullandığı bir ilaç var mı, varsa bunların davranışları üzerindeki yan belirtilmelidir. Ailesinde önemli hastalık geçiren varsa eklenmelidir. 9. Kişi daha önce psikolojik veya zihinsel rahatsızlık geçirmiş midir, geçirdiyse doktor tarafından konulan tanı nedir, tedavi gördü mü belirtilmelidir. Şu an psikolojik veya zihinsel bir rahatsızlığı var mı, herhangi bir tedavi görüyor mu, tedavi görüyorsa nerede ve ne kadar süredir belirtilmelidir. Şu an kendine zarar veren davranışlarının ve herhangi bir intihar girişiminin olup olmadığı, eklenmelidir. Bu bölümde hükümlünün psikolojik durumunun suç işleme üzerindeki etki ve sonuçları değerlendirilmelidir. 10. Alkol veya uyuşturucu-uyarıcı maddeler kullandı mı, alkol-madde kullanımına hangi yaşta başladığı ve herhangi bir tedavi gördü mü, şu an kullanıyor mu, kullanıyorsa kullanım miktarı, türü, hangi koşullar altında kullandığı, kişi üzerindeki etkileri ile sosyal çevre, aile, okul ve iş yaşantısı üzerindeki etkileri belirtilmelidir. Kişinin alkol ve maddeyi bırakmaya yönelik motivasyonu değerlendirilmelidir. Ailede alkol-madde kullanımı sorulmalıdır. Alkol ve madde kullanımının suç işleme üzerindeki etki ve sonuçlarını değerlendiriniz. Bu maddelerin etkisi altındayken mi suç işlediğini, yoksa bu maddelerin temini için mi suç işlediğini belirtiniz. 11. Kişinin kendisini ve çevresini algılama, düşünme ve muhakeme biçimi değerlendirilmelidir. Problemlerle karşılaştığında nasıl tanımlıyor ve çözüyor, başkalarının bakış açısını anlayabiliyor mu, davranışlarının sonuçlarının farkında mı, kendi davranışlarını kontrol edebiliyor mu belirtilmelidir. 12. Görüşme sırasında gözlemlenebilen belirgin kişilik özelliklerinin neler olduğu(saldırgan, utangaç, tepkisel, vb. olma durumları) belirtilmelidir. Boş zamanlarını değerlendirilmesi, ilgi alanları da yer almalıdır. 13. Kişinin yaşadığı olaya karşı, verilen/verilecek hükümlere karşı tutumu, adli mercilere veya adli sisteme karşı tutumu belirtilmelidir. Kişi suçlu davranışının veya kendisini suçlu davranışa sevk eden olumsuz davranışların farkında olup olmadığı değerlendirilmelidir. 14. Kişiye ilişkin elde edilen tüm bilgiler doğrultusunda ihtiyaç duyduğu hizmet, program ve kaynakların değerlendirilmesi gerekir. 16. Raporun hazırlanma aşamasında görüşülen kişi ve kurumların isimleri, tarih ve saati, hangi araçlar kullanılarak nasıl bilgi toplandığı belirtilmelidir.Çıkabilecek sorunları önlemek amacıyla mutlaka görüşülen kişinin imzasını alınmalıdır.” Kılavuz için bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 272-275.

sanığın veya şüphelinin topluma ve mağdura karşı risklerinin değerlendirmesini içermektedir. Kanımızca raporun kanaat ve öneriler kısmında bu hususa da değinilmesi yönünde bir hüküm konulması yerinde olacaktır.⁸³

Sosyal inceleme raporları; suça sürüklenen çocuklar hakkında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelik uyarınca hazırlanan bu raporla ilgili 5402 sayılı kanunda ve ilgili yönetmelikte herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu’nun “sosyal inceleme” başlığını taşıyan 35. maddesine göre “(1) Bu Kanun kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet Savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur. (2) Derhâl tedbir alınmasını gerektiren durumlarda sosyal inceleme daha sonra da yaptırılabilir.(3) Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması hâlinde, gerekçesi kararda gösterilir.”

Sosyal inceleme raporu; şüpheli veya sanık çocuğun fiziksel, sosyal ve kültürel koşullarını sistemli bir bakış açısıyla suça yönelme açısından değerlendiren, çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiil ile ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığını irdeleyen, şüpheli veya sanık çocuğun korunması, tedavi ve rehabilite edilmesi gibi amaçlara hizmet eden; çocuğun toplumla

⁸³ Aynı yöndeki görüş için bkz: Ataç, “**Raporlar-Denetim**”, s. 112; 1991 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve Tokyo Kuralları olarak da bilinen “Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları”nın sosyal araştırma raporları(social investigation reports) başlıklı 7. maddesine göre: “sosyal araştırma raporları, edinme imkanı bulunması halinde, yargısal makamlar, yetkili bir kurum veya kuruluş tarafından hazırlanan bir araştırma raporu edinebilirler. Bu tür bir rapor, suçluların suç işleme eğilimi ve mevcut suçları hakkında sosyal bilgileri içermelidir. Bu raporda ayrıca, hüküm verme usulüne ilişkin bilgiler ve tavsiyeler de yer almalıdır. Rapor, bütün fikirlerin açıkça belirtildiği maddi vakıalara dayanılarak objektif ve tarafsız bir biçimde hazırlanacaktır.” Bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 332. Görüldüğü üzere sistemimizdeki sosyal araştırma raporu Tokyo kurallarına uygun bir içeriğe sahip olmakla birlikte, yukarıda değindiğimiz gibi hüküm verme usulüne ilişkin bilgiler ve tavsiyeler içermemesi nedeniyle yetersizdir.

bütünleşmesi açısından gereksinim duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynaklarla ilgili müdahaleyi öneren uzman raporudur.⁸⁴ Çocuk hakkında yapılan yargılamalarda, verilecek karar denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında kalsa bile, rapor hazırlanmasının gerekli olduğu durumlarda sosyal araştırma raporu değil sosyal inceleme raporu düzenlenecektir. Sosyal inceleme raporları ile sosyal araştırma raporları arasında bazı farklar bulunmaktadır. Sosyal inceleme raporuna ilişkin esaslar kanunla düzenlenmesine karşın, sosyal araştırma raporlarının esasları yönetmelikle belirlenmiştir. Çocuklara ilişkin yargılamada sosyal inceleme raporu düzenlenmesi esas, düzenlenmemesi ise istisna olarak kabul edilmişken, sosyal araştırma raporu bakımından tam tersi söz konusudur. Sosyal araştırma raporunun düzenlenmesinin zorunlu olduğu bir durum bulunmazken, 2006 tarihli Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 20. maddesi uyarınca sosyal inceleme raporu fiili işlediği sırada oniki yaşını bitirmiş onbeş yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile onbeş yaşını doldurmuş ancak onsekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlerin işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığının takdiri bakımından sosyal inceleme yaptırılması zorunludur.⁸⁵ Son olarak sosyal araştırma raporları denetim görevlilerince hazırlanırken, sosyal inceleme raporları çocuk

⁸⁴ Bkz: 2005 tarihli denetimli serbestlik yönetmeliğinin 57. maddesi.

⁸⁵ Burada TCK'nın 31. maddesindeki yaş küçüklüğü olan kişiler hakkında işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişip gelişmediği hususunun tespitini içeren ve tıbbi bilirkişilerce hazırlanması gereken rapordan farklı olarak çocuklar için sosyal inceleme raporunun da hazırlanması zorunlu hale getirilmiştir. Sosyal incelemeci tarafından hazırlanan rapor tıbbi bilirkişinin hazırlaması gereken raporun yerine geçememekle birlikte hakim bu husustaki kanaatinin oluşmasına katkıda bulunacaktır. Zira yönetmeliğin 20. maddesinin 3. fıkrasına göre: "Fiili işlediği sırada on iki yaşını bitirmiş on beş yaşını doldurmamış bulunan çocuklar ile on beş yaşını doldurmuş ancak onsekiz yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlerin işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin olup olmadığını takdir yetkisi münhasıran mahkemeye aittir. Sosyal incelemeyi yapan bilirkişi, çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı, sosyal çevre koşulları, gördüğü eğitim, fiziksel ve ruhsal gelişimi hakkında bir rapor düzenler. Hâkim, bu yaş grubuna giren çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığını takdir ederken, görevlendirdiği bilirkişinin hazırlamış bulunduğu raporda yer verilen gözlem, tespit ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurur."

mahkemeleri nezdinde görevlendirilen sosyal hizmet görevlilerince hazırlanacaktır.

İçerikleri itibariyle hemen hemen aynı özelliklere sahip olan sosyal araştırma raporu ve sosyal inceleme raporlarının farklı isimlerle ifade ediliyor ve farklı birimler tarafından hazırlanıyor olması, bu konuda sistemde yeknesaklığın sağlanması bakımından kanımızca uygun değildir. Her iki raporun da aynı isim altında konularında uzmanlaşmış denetimli serbestlik görevlilerince hazırlanması daha yerinde bir uygulama olacaktır.

2. Denetim Raporları

Yönetmeliğin 99. maddesine göre denetim raporu; sanık veya hükümlü hakkında hazırlanan denetim planı veya düzenlenmişse gözden geçirilmiş denetim planı doğrultusunda yapılan üç aylık uygulamanın değerlendirildiği, ayrıca raporun hazırlandığı dönemi takip eden sonraki üç aylık dönemde yapılması düşünülen mesleki çalışmaların açıklandığı belgedir. Bu rapor; denetimli serbestlik görevlileri tarafından elde edilen verilere dayanılarak denetim planını uygulayan denetim görevlisi tarafından düzenlenir. Denetim raporunda raporun kapsadığı dönemde; hedeflere ilişkin yapılan çalışmaların etkili olup olmadığı; sanık veya hükümlünün denetim planına uyup uymadığı; uymadıysa nedenleri; sanık veya hükümlü ile yapılan çalışmalar doğrultusunda sanık veya hükümlünün gösterdiği değişim düzeyi; şube müdürlüğü veya büronun çağrılarına ve çalışmalarına uyumlu ve istekli katılıp katılmadığı; iş birliği yapılan kişi, kurum ve kuruluşların sanık veya hükümlüye ilişkin görüş ve değerlendirmeleri; süreci olumsuz etkileyen kişisel veya çevresel faktörlerin bulunup bulunmadığına ilişkin değerlendirmelere yer verilir. Raporda ayrıca bir sonraki rapor döneminde sanık veya hükümlüyle yapılacak çalışmalar ve bu çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken hususlar belirtilir. Sanık veya hükümlü hakkında hazırlanan son denetim raporunda sanık veya hükümlünün topluma yeniden uyum sağlamadaki başarısı ve yeniden suça yönelme riski değerlendirilir. Denetim raporu, rapor döneminin tamamlanmasını takip eden hafta içinde hazırlanarak mahkemeye

iletilmek üzere şube müdürlüğü veya büroya sunulur. Şube müdürlüğü veya büro, denetim raporunu mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderir. Denetim raporunun her sayfasında denetim görevlisinin imzası bulunur. Denetim raporu iki nüsha olarak düzenlenir. Bir nüshası ilgili mahkemeye gönderilmek üzere savcılığa iletilir, diğer nüshası sanık veya hükümlünün dosyasında saklanır. Raporun denetim planını uygulayan denetim görevlisi tarafından hazırlanmasının mümkün olmadığı durumlarda, şube müdürlüğü veya büro, raporun düzenlenmesi için şube müdürlüğü veya büroda görev yapan diğer denetim görevlilerinden birini görevlendirir. Bu görevlilerin bulunmaması hâlinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmen ile psikolojik danışman, pedagog, çocuk gelişimcisi veya özel eğitim uzmanından biri görevlendirilir. Hakkında denetleme planı hazırlanan şüpheli, sanık veya hükümlü için denetim raporu hazırlanmaz.⁸⁶

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere denetim raporu, yönetmeliğin 97. maddesi uyarınca hazırlanan denetim planının yerine getirilmesinin takibine ilişkin bir rapordur. Bu rapor TCK'nın 51. maddesine göre hapis cezasının ertelenmesi, 191. maddesindeki denetimli serbestlik tedbiri, 5275 sayılı infaz kanununun 107. maddesindeki koşullu salıverilmeyeyle birlikte öngörülen rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinin takibine ilişkin bir

⁸⁶ Denetim raporlarının düzenlenmesiyle ve içeriğinin oluşturulması ile ilgili olarak uygulamacılara yol gösterici mahiyette hazırlanan kılavuza göre: "Denetim Raporu, kişinin denetim planına ne kadar uyduğunu, denetim planında düzenlenen hedef ve çalışmalar doğrultusunda kişinin ne kadar ilerleme kaydettiğini ve çalışmaların kişi açısından ne kadar etkili olduğuna ilişkin genel değerlendirmeleri içeren rapordur. Denetim Raporunda hedeflere ilişkin hangi çalışmalar yapıldığı belirtilmeli, bu çalışmaların ve denetim süresinin etkili olup olmadığı, eğer etkili olmadıysa nedenleri belirtilmelidir. Denetim planına hükümlünün uyup uymadığı, bu süreçteki davranışları ele alınarak nedensel bir şekilde açıklanmalıdır. Denetim ve takip sürecinde temasa geçilen ve işbirliği yapılan kişi, kurum ve kuruluşların hükümlü hakkındaki düşünceleri belirtilmelidir. Tüm bilgiler ışığında hükümlüyle yapılan bu çalışmanın etkinliğinin ve faydalılığının tartışılması gerekmektedir. Çalışmaların sonuçlarının değerlendirildiği son bölümde, bu hükümlüyle yapılan çalışmaların olumlu-olumsuz yönlerinin ve karşılaşılan engellerin neler olduğu belirtilmelidir. İleride yapılacak olan planlar için, denetim planında dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilerek rapor bitirilmelidir. Ayrıca infaz sürecinde kişinin yaşam koşullarının değişmesi nedeniyle yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda, bu konu rapora yansıtılarak hâkimin bilgisine sunulur." Kılavuz için bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 305-306.

rapordur. Bu raporun düzenlenme aralıkları ilgili kanunlarda açıkça belirtilmiştir.

3. Salıverilme Öncesi Düzenlenecek Rapor

İnfaz kanununun 107. maddesi uyarınca hükümlü hakkında koşullu salıverilme kararı ve 105. maddesinin 4. fıkrası uyarınca iki yıl veya daha az süre ile hapis cezasına mahkûm olanlardan, istekleri bulunması durumunda mahkûmiyet sürelerinin geriye kalan yarısını kamuya yararlı bir işte çalışmasına ilişkin kararın verilebilmesi için hükümlünün; koşullu salıverilme için cezaevinde o tarihe kadar geçirdiği sürenin, diğeri için ise hükümlülük süresinin yarısının iyi halli olarak geçirilip geçirilmediği konusunda ceza infaz kurumu disiplin kurulu tarafından, idare ve gözlem kuruluna bildirilen görüş doğrultusunda, idare ve gözlem kurulu tarafından verilen karar ve varsa denetimli serbestlik şubeleri tarafından hazırlanan salıverilme öncesi düzenlenen rapor hükmün verildiği mahkemeye, hükümlünün cezasının farklı yerde olması durumunda ise o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemeye gönderilecektir. Mahkeme bu karar ve raporlara göre şartla salıverilme konusunda bir karar verecektir.

“Suçlunun cezaevine girdiği an kendisi için bunalımlı bir andır; fakat cezaevinden çıktığı an kendisi ve toplum için bunalımlı bir andır.”⁸⁷ Bunun için salıverilme öncesi hazırlık ve hükümlünün salıverilmeye uygun olup olmadığı hususunun değerlendirilmesi toplum için hayati bir öneme sahiptir. Salıverilme öncesi düzenlenecek raporlar, hükümlünün gerçekten iyi halli olup olmadığına, topluma ve mağdura tekrar zarar verme riski bulunup bulunmadığına, mahkemece tayin edilmesi muhtemel yükümlülöklere tamamen uyacağına dair kanaatin oluşmasına, kanunlara saygılı, kendi kendine yetebilen bir yaşama hazır olup olmadığına, suçtan uzak durup, toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığına dair bilgiler içerdiğinden, karar

⁸⁷ Joly'den aktaran: Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, C.II, s. 642.

öncesinde hakimın kanaatinin oluşmasına katkıda bulunur.⁸⁸ Bununla birlikte bu raporlara gereken önemin verilmesi durumunda, şu an uygulamada karşılaşılan ve hükümlülerin infaz sonrasında tek başlarına işsiz ve kontrolsüz kalmalarının önünde geçilecektir.⁸⁹ Ayrıca bu raporlarda özellikle koşullu salıverilme kararı ile birlikte yükümlülük belirlenmesi veya rehber görevlendirilmesi konusunda düşünce ve önerilere mutlaka yer verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.⁹⁰

⁸⁸ Ataç, “Raporlar-Denetim”, s. 116.

⁸⁹ Veli Özer Özbek, **İnfaz Hukuku**, Ankara 2007, s. 175.

⁹⁰ Kamer, “...infazı”, s. 556. Yönetmeliğin 100. maddesinde belirlenen esaslara göre: Ceza infaz kurumu, koşullu salıverilmesine bir aydan az kalan hükümlüler ile 5275 sayılı Kanunun 105. maddesinin dördüncü fıkrası gereğince kamuya yararlı bir işte çalışmak üzere mahkemeye başvuran hükümlülerin listesini şube müdürlüğü veya büroya gönderir. Şube müdürlüğü veya büro tarafından görevlendirilecek bir denetim görevlisi veya denetleme memuru, hükümlülerin topluma kazandırılmasında ve salıverilmeye hazırlanmasında ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal servisleri ile işbirliğinde bulunarak ve gerektiğinde hükümlü ile görüşerek, ayrıntılı bir değerlendirme yapar; gözlem ve çalışmalarının sonuçlarını rapor halinde ceza infaz kurumuna gönderir. Salıverilme öncesi düzenlenecek rapor; denetim görevlisi veya denetleme memuru gerektiğinde bu kuruma giderek hükümlü ile konuşulanları başkalarının duymayacağı ancak görüşmenin güvenlik nedeniyle ceza infaz kurumu görevlilerince izlenebileceği bir ortamda açık görüş usulüne tabi olarak görüşebilir. Denetim görevlisi veya denetleme memurunun talep etmesi halinde görüşmede ceza infaz kurumu görevlisi hazır bulunur. Ceza infaz kurumu, denetim görevlisi veya denetleme memurunun hükümlü ile görüşebilmesi için gerekli işlemleri yerine getirir. Şube müdürlüğü veya büro tarafından hazırlanacak olan salıverilme öncesi düzenlenecek rapor, ceza infaz kurumu tarafından hazırlanacak olan salıverilme öncesi değerlendirme raporunda dikkate alınabilir. Salıverilme öncesi düzenlenecek rapor; ceza infaz kurumlarında kullanılmakta olan gözlem ve sınıflandırma formunda yer alan infaz sürecine ilişkin bilgiler, hükümlünün işlemiş olduğu suça ilişkin düşünceleri, psiko-sosyal servisin değerlendirmesi, eğitim durumu, çalışmaya ilişkin değerlendirme, gündelik yaşamına ilişkin değerlendirme bölümleri ve hükümlünün salıverilme sonrasına ilişkin düşünceleri ve yaşamı hakkındaki planları dikkate alınarak hazırlanır. Raporun genel değerlendirme bölümünde salıverilmeden sonra hükümlü hakkında mahkeme tarafından verilebilecek yükümlülüğe ilişkin düşüncelere yer verilir. Salıverilme öncesi düzenlenecek raporun hazırlanması aşamasında hükümlüden çalışmak veya eğitimine devam etmek istediği il veya ilçeyi belirten yazılı dilekçesi alınır ve hükümlünün çalışmak istediği il veya ilçede bulunan şube müdürlüğü veya bürodan ücretsiz veya ücretli çalıştırma yükümlülüğüne dair kurumlar listesi ve eğitim kurumları listesi istenir. Raporda; mahkemenin hükümlü hakkında 5275 sayılı kanunun 105. maddesinin dördüncü fıkrası veya 107. maddesinin yedinci veya sekizinci fıkrasına göre verebileceği kararlara kaynak oluşturmak üzere hükümlünün ceza infaz kurumunda edindiği meslek ve sanat göz önünde bulundurularak çalışmak istediği veya eğitimine devam etmek istediği il veya ilçedeki kurumların adları belirtilir. Rapor, şube müdürü tarafından denetim görevlisi veya denetleme memuruna havale tarihinden itibaren onbeş gün içinde hazırlanır. Denetleme memuru tarafından hazırlan salıverilme öncesi düzenlenecek rapor denetim görevlisi tarafından onaylanır. İki nüsha olarak düzenlenen salıverilme öncesi düzenlenecek raporun bir nüshası ilgili ceza infaz kurumuna gönderilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığına iletilir; diğer nüshası ilgilinin şube müdürlüğü veya büroda salıverilme öncesi düzenlenecek rapor kartonunda saklanır.

Yönetmeliğe göre salıverilme öncesi düzenlenecek rapor, salıverilmeye ilişkin kararların verilmesi için zorunlu bir rapor değildir. Ancak özellikle koşullu salıverilme ile birlikte bir yükümlülüğün belirlenmesi veya rehber görevlendirilmesi, ya da diğer halde olduğu gibi cezanın kalan süresinin kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılmasına dair verilecek karar öncesinde bu raporların mutlaka hazırlanması gerektiği kanaatindeyiz. Kanunda veya yönetmelikte bu raporun kim tarafından talep edileceği hususunda bir düzenleme bulunmamakla birlikte, özellikle yönetmeliğin 100. maddesinde kullanılan ifadelerden, talep edilmese dahi raporların, şartları uygun tüm hükümlüler hakkında şube veya büro tarafından kendiliğinden hazırlanacağı sonucuna varılmaktadır. Kanımızca böyle bir sonuca varmak şubelerin iş yükünün artmasına sebep olacağından, bu raporların ceza infaz kurumu idaresince gerekli görülen veya karar verecek olan hakim tarafından talep edilen hükümlüler hakkında hazırlanması daha yerinde olacaktır. Zaten uygulamada ceza infaz kurumları tarafından hazırlanıp şubelere gönderilmesi gereken listelerin gönderilmediği, gönderilse bile iş yoğunluğu nedeniyle hakim tarafından talep edilmediği müddetçe bu raporların düzenlenmediği bilinmektedir. Hakimler tarafından da bu dosyalar evrak üzerinde yapılan yüzeysel inceleme sonucunda karara bağlandığı için rapor talep edilmemektedir.⁹¹

H. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kapsamında Hazırlanan Planlar ve Formlar

1. Planlar

Denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında iki tür plan kullanılmaktadır. Bunlar denetleme planı ile denetim planı ve gözden geçirilmiş denetim planıdır. Her ne kadar 5402 sayılı kanunda yeterli bir açıklama bulunmasa da 2007 tarihli yönetmelikte denetleme planı ve denetim planının farklı kavramlar olduğu ifade edilmiş ve tanımlama ihtiyacı

⁹¹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce Türkiye çapında 13397 adet salıverilme öncesi rapor hazırlanmıştır.

hissedilmiştir. Şöyle ki, yönetmeliğin tanımlar başlığı altındaki 4. maddesine göre: “**Denetleme planı:** Denetimin yöntemini belirleyen, gerektiğinde sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog ve öğretmen gibi uzmanlar ile infaz ve koruma baş memurları veya infaz ve koruma memurları tarafından hazırlanan, şüpheli, sanık veya hükümlünün yükümlülüklerinin planlandığı, sonuçları itibarıyla denetim planı ile eşdeğer olan belgeyi; **Denetim planı:** Değerlendirme formu ile düzenlenmesi halinde sosyal araştırma raporu doğrultusunda sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog ve öğretmen gibi uzmanlar tarafından hazırlanan, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi ile iyileştirilmesini amaçlayan, meslekî çalışma ve denetimin ayrıntılı olarak planlandığı belgeyi, ifade eder.” **Gözden geçirilmiş denetim planı** ise denetim planının uygulanması sırasında, yeni durumların ortaya çıkması halinde hazırlanan plandır.

Yönetmelik hükümlerinden anlaşıldığı kadarıyla, ilk iki plan arasındaki fark denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yapılan uygulamalar arasındaki “denetim” ve “rehberlik” fonksiyonu ayırımına dayanmaktadır. Denetleme içeren uygulamalarda “denetleme planı” hazırlanırken, rehberlik içeren uygulamalarda “denetim planı” hazırlanmaktadır.⁹² Denetleme planı, denetleme memuru ve denetim görevlisi tarafından hazırlanabilirken, denetim planı denetim görevlisi tarafından hazırlanabilmektedir. Denetim memuru tarafından hazırlanan denetleme planının denetim görevlisi tarafından onaylanması gerekmektedir. Denetleme planında, sadece mahkeme tarafından belirlenen yükümlülüğe yer verilmekte, psiko-sosyal çalışmalara yer verilmemektedir. Denetim planında ise psiko-sosyal yardım çalışmalarına yer verilebilmektedir. Adli kontrol kararları dahil bütün denetimli serbestlik kararlarının infazı bu planlar doğrultusunda yapılmaktadır.⁹³ Bu planlar hazırlanmadan kararların yerine getirilmesi mümkün değildir. Bu planlarda şüpheli, sanık veya hükümlünün

⁹² Kanımızca bir denetim işlemine ilişkin esaslar içermeyen “denetim planı” için “rehberlik planı” ifadesinin tercih edilmesi gerekliydi.

⁹³ Kamer, “...infazı”, s. 105. Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce, Türkiye çapında 49.085 adet denetleme planı, 61.305 adet denetim planı hazırlanmıştır.

denetim süresi içinde yapması ve yapmaması gerekenler açıklanmaktadır. Bununla birlikte bu planların içeriğinin nasıl oluşturulacağı, denetimin yöntemi ve şartları ile ilgilinin uyması gereken kuralları içeren bu planların asgari olarak neleri içereceği konusunda ne kanunda ne de yönetmelikte bir hüküm bulunmamaktadır. Zira yönetmeliğin 96. ve 97. maddelerinde planlara ilişkin daha çok şekli şartlarla ilgili belirlemeler bulunmaktadır.⁹⁴ Planlarla ilgili eleştiri ve öneriler ilerde denetim işlemleri başlığı altında ifade edileceğinden burada daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

2. Formlar

Denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında üç tür form kullanılmaktadır. Bunlar değerlendirme formu, tanıma formu ve madde kullanım listesidir.⁹⁵

⁹⁴ Bununla birlikte söz konusu planların düzenlenmesi ve içeriğinin oluşturulması ile ilgili olarak uygulamacılara yol gösterici mahiyette hazırlanan kılavuzda şu ifadeler kullanılmaktadır: “Denetim Planı Formunda dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmiştir. Hedeflerin ve planların eksiksiz belirlenmesi için tüm bölümlerin doldurulması gerekmektedir. Mağdurun bulunduğu yerin denetimin yönetilmesi açısından önem taşıyıp taşımadığı, DS şubesine uzaklığı-yakınlığı, mağdurun yaşadığı yerin gerekli psiko-sosyal yardımı almasında engel teşkil edebilecek bir durumda olup olmadığı detaylı bir şekilde açıklanmalıdır. Değerlendirme formunun ilgili bölümünde tespit edilen sorun alanları ayrı ayrı belirtilecektir. Bu sorun alanlarında yapılacak çalışmalarda ulaşılmak istenen genel amaç suç işlemeyle ilgili etkenleri ortadan kaldırmak veya azaltmaktır. Sorun alanlarına ilişkin ulaşılmak istenen özel amaçlar/hedefler ayrı ayrı belirtilmelidir. Amaca ulaşmak için hangi çalışmaların yapılacağı, bu çalışmaları kimlerin yapacağı, çalışmaları gözden geçirmek için belirlenen süre, ilerlemelerin nasıl ölçüleceği belirtilmelidir. Denetim planında kaydedilen ilerlemelerin nasıl ölçüleceğinin belirtilmesi kişinin daha sonrasında göstereceği davranışların değerlendirilmesine yardımcı olacaktır. İlerleme ölçütünün ne olacağına uzman karar vermeli ve bu konuda yaptığı çalışmaları ve kişinin kapasitesini göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin; sosyal çevresi ile ilgili sorunların suç işleminde etkili olduğu tespit edilen bir bireyin sorun alanı, işyerindeki arkadaş çevresi olabilir. Sık sık kavga eden, devlet malına zarar veren bu arkadaşlarından uzak olması, kendine zarar verdiğini ve verebileceğini düşündüğü bu kişilerle iletişimini sınırlı seviyede tutması ve arkadaşlarının baskısına direnebilmesi ulaşılmak istenen amaç olacaktır. Bu amaca ulaşmak için kişinin olumsuz arkadaş baskısına direnebilmesi yönünde beceri eğitimi verilmesi, işyerini değiştirmeyi düşünmesi veya yeni arkadaşlıklar kurması için desteklenmesi gibi çalışmalar yapılabilir. İlgili çalışmaların yapılmasının ardından kişinin olumsuz arkadaş baskısına direnmek için neler yaptığı ilerleme ölçütü olarak belirlenebilir. Örneğin; kişinin kendisine yeni arkadaşlıklar edinmek için çaba göstermesi ya da edindiği yeni arkadaşlarla olumlu faaliyetler içinde bulunması kişinin gösterdiği bir ilerlemedir. Ayrıca, sonraki planlarda ele alınacak hedefler belirtilmelidir. Şüpheli/sanık/hükümlünün yerine getireceği yükümlülükler eksiksiz bir şekilde doldurulmalı ve bunlar kişiye sözlü olarak hatırlatılmalıdır.”Bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 292vd.

⁹⁵ Uygulamada söz konusu formların daha çok uzmanın izlenim ve görüşleri doğrultusunda subjektif bilgiler kullanılarak oluşturulduğu, formların standart ve ölçülebilir bilgileri içermediği bilinmektedir. Bu bağlamda özellikle tekrar suç işleme riskini ölçen testlerin de bu kapsamda oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Yurtseven, **a.g.e.**, s. 89.

Yönetmeliğin tanımlar başlıklı 4. maddesine göre: “**Değerlendirme formu:** Denetim planının hazırlanmasına temel oluşturan; şüpheli, sanık veya hükümlünün suç işlemesinde etkili olan nedenlerin belirlenmesini sağlayan gizli belgeyi, ifade etmektedir”. Değerlendirme formu 92. maddeye göre sadece rehber görevlendirilmesine karar verilmesi halinde düzenlenen ve denetim süresi içinde kişiye yönelik yürütülen psiko-sosyal yardım çalışmalarının yönünü belirlemede bilgi kaynağı olarak kullanılan bir belgedir. Değerlendirme formunda yer alan bilgilerle sanık veya hükümlünün yaşamı çok boyutlu olarak değerlendirilir ve sanık veya hükümlünün yeniden suç işleme riski konusunda değerlendirme yapılır. Bu değerlendirme, yapılacak çalışmalarda göz önünde bulundurulur. Değerlendirme formu düzenlenirken her sanık veya hükümlünün denetim sürecinde öncelikle gerekli olabilecek bilgileri alınır. Sanık veya hükümlü ile yapılan daha sonraki görüşmelerden elde edilen bilgi ve gözlemlerle formda eksik kalan bölümler tamamlanır. Değerlendirme formu sanık veya hükümlü ile yapılan görüşmeler ya da aile, sosyal çevre gibi kaynaklardan alınan yeni bilgiler doğrultusunda yeniden düzenlenebilir. Değerlendirme formu kişisel bilgiler içerdiğinden bu formun saklanması özel hayatın gizliliğine dikkat edilir. Değerlendirme formu sanık veya hükümlünün dosyasında saklanır. Değerlendirme formu, şube müdürlüğü veya büroda denetim görevlisi bulunmaması hâlinde, kamu kurum ve kuruluşlarındaki psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmen ile psikolojik danışman, pedagog, çocuk gelişimcisi veya özel eğitim uzmanı tarafından düzenlenir.⁹⁶

⁹⁶ Söz konusu formların düzenlenmesi ve içeriğinin oluşturulması ile ilgili olarak uygulamacılara yol gösterici mahiyette hazırlanan kılavuza göre: “Form doldurulmaya başlanmadan önce, görüşülen kişi ile olumlu bir ilişki kurulmalı ve görüşmenin amacı kişiye kısaca özetlenmelidir. Görüşme esnasında, görüşülen kişide sorguya çekildiği izlenimini yaratmamak için form doldurulurken oluşan aralar nedeniyle görüşmenin akıcılığını bozmamak amacıyla notlar alınarak değerlendirme formu daha sonra doldurulmalıdır. Böylelikle uzmanın diğer kaynaklardan edineceği bilgiler de değerlendirme formuna yansıtılabilir. Uzman isterse değerlendirme formunda yer alan soruları hatırlamak amacıyla formu görüşme esnasında yanında bulundurabilir. Görüşülen kişiye sorular sorulurken, formda yer alan biçimleri yerine daha esnek ve sohbet havasında ılımlı bir şekilde soruların sorulması yoluna gidilmelidir. Sadece katı bir ses tonuyla soruların sorulması olumsuz bir görüşme havası yaratacağından kişi görüşme esnasında kendisini iletişime kapatabilir ve bu nedenle görüşme başarısızlıkla sonuçlanabilir. Bu nedenle görüşme yapılırken, El Kitapçığının ‘Psiko-Sosyal Yardım ve Rehberlik Hizmetleri’ bölümünde belirtilen ilkeler göz önünde bulundurulmalıdır. Değerlendirme formu, suç(lar)la ilgili bilgiler, mağdur(lar)a ilişkin bilgiler, aile bilgileri, eğitim durumu, sosyo-

Tanıma formu ise yönetmeliğin 93. maddesi uyarınca sanık veya hükümlü hakkında verilen yaptırım veya yükümlülüğün infaz edileceği en uygun yerin seçiminde kullanılan bir belgedir.⁹⁷

Madde kullanım listesi ise yönetmeliğin 94. maddesi uyarınca TCK'nın 191. maddesi gereğince tedaviye ve denetimli serbestlik tedbiri veya sadece denetimli serbestlik tedbiri kararı verilmiş olan sanık veya hükümlüler ile psiko-sosyal yardım veya rehberlik hizmeti verilen şüpheli, sanık veya hükümlülerden madde kullanımı olanların değerlendirilmesi aşamasında temel bilgi toplamayı amaçlayan belgedir. Denetim görevlileri tarafından hazırlanan bu liste, madde kullanım düzeyinin çok yönlü değerlendirilmesini sağlayan bir liste olup; şüpheli, sanık veya hükümlünün madde kullanımına

ekonomik durumu, yerleşim yeri durumu, sosyal çevre bilgileri, fiziki ve sağlık durumu, psikolojik durumu, alkol ve madde kullanımı, bilişsel özellikleri, kişisel özellikleri, tutum ve davranışları olmak üzere 13 bölümden oluşmaktadır. Her bölümde konuya ilişkin detaylı sorular ve bu sorulardan sonra “düşünceler” kısmı yer almaktadır. Düşünceler kısmı değerlendirme formunun en önemli noktasıdır. Değerlendirme formundaki sorular genel olarak hükümlü ile ilgili gerçeklere dayanan, tasvir niteliğinde bilgi toplamaya yöneliktir. Her bölümün sonunda yer alan “düşünceler” kutusu bu bilgilerin biraz daha genişletilmesini gerektirmektedir. Özellikle, her bir bölümde yer alan gerçek bilgiye dayalı ayrıntılar, söz konusu suçlu davranış açısından taşıdığı önem, suçlu davranışa etki ve sonuçları suç tekrarı ve zarar verme riskine yönelik olarak analiz edilmelidir. Bu analiz verilecek kararlara temel olacak ve mahkeme raporlarının temel içeriğini oluşturacaktır. Ayrıca Denetim Planı'nın da mantıksal temelini oluşturacaktır. Bu yaklaşım, çalışma çerçevesinin tutarlı olmasını, yapılan değerlendirme ile müdahale arasında bağlantı kurulmasını sağlar. Ancak şüpheli/sanık statüsünde olan kişilerin suçları kesinleşmediğinden düşünceler bölümünün ve değerlendirme formunun suçlu davranışa atıfta bulunan maddelerinin doldurulması uygun değildir. Bu nedenle düşünceler bölümünde suçlu davranış açısından değerlendirme yalnızca hükümlüler ve suçunu kabul eden şüpheli/sanıklar için doldurulacaktır. Suçları kesinleşmemiş şüpheli/sanıklar için ise ilgili bölümler herhangi bir suçlu davranış konusunda risk oluşturması açısından değerlendirilecektir. Örneğin ailesinin suçlu davranış desteklediği, sık sık çalıştığı işlerde uyumsuz davranışları nedeniyle işten çıkarılan, arkadaş çevresiyle suçlu davranışa gitme olasılığı yüksek riskli davranışlar gösteren, karşılaştığı problemleri genellikle saldırgan tepkilerle çözüme eğilimi olan bir kişinin herhangi bir suçlu davranış açısından risk oluşturduğu söylenebilir. Değerlendirme formu hem denetim planı, denetim raporu, sosyal araştırma raporu ve sosyal inceleme raporunun hazırlanmasına bir temel oluştururken, hem de denetim süresi içinde kişiye yönelik yürütülen psiko-sosyal çalışmaların yönünü belirlemede daha sonrada kullanılabilecek bir bilgi kaynağıdır. Denetim planında her sorun alanında ulaşılmak istenen hedeflere ilişkin olarak yapılacak çalışmaların belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmaların planlanmasında ise kişinin aile, arkadaş, iş çevresi gibi sosyal yaşamı, kişisel, psikolojik, sağlık durumu vb. gibi her durumunun göz önünde bulundurulması gerekecektir. Bun nedenle değerlendirme formunda her bölümü oldukça detaylı olarak hazırlanmıştır. Bu durum göz önüne alındığında görüşmeci tarafından değerlendirme formunun detaylı doldurulması daha sonraki çalışmaları için rehber olacaktır.” Kılavuz için bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 221-223.

⁹⁷Söz konusu formun düzenlenmesi ve içeriğinin oluşturulması ile ilgili olarak uygulamacılara yol gösterici mahiyette hazırlanan kılavuz için bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 251vd.

bakış açısını, bu durumu bir sorun olarak görüp görmediğini, suç işleme davranışı üzerindeki etkisini, madde kullanımında aile, sosyal çevre ve kişilik özelliklerinin etkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik konuları ayrıca şüpheli, sanık veya hükümlü ile yürütülecek çalışmaya motivasyon artırıcı bir biçimde yaklaşmayı sağlayacak bilgileri içerir.⁹⁸ Yönetmelikte her ne kadar “liste” kelimesiyle ifade edilmişse de bu belge bir form niteliğindedir. Bu nedenle madde kullanım listesi yerine “madde kullanım takip formu” ifadesinin kullanılmasının daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.⁹⁹

I. Rehberlik ve Psiko-sosyal Yardım Uygulamaları

Yönetmeliğin tanımlar başlıklı 4. maddesinin 1. fıkrasının “ö” ve “o” bentlerine göre: ***Rehberlik:** Bireye; kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi karar alması, kapasitesini geliştirmesi, çevresine sağlıklı bir şekilde uyum sağlaması için uzman kişilerce yapılan yardımları içeren süreci; **Psiko-sosyal yardım:** Şüpheli, sanık veya hükümlü ile suçtan zarar görenlerin toplumla bütünleşmesi amacıyla sağlanan, psikolojik, sosyal, eğitim, sağlık, ekonomik, barınma, danışmanlık gibi her türlü hizmet, program ve kaynakları; ifade eder.”¹⁰⁰*

⁹⁸Söz konusu listenin düzenlenmesi ve içeriğinin oluşturulması ile ilgili olarak uygulamacılara yol gösterici mahiyette hazırlanan kılavuz için bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 265vd.

⁹⁹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce Türkiye çapında 30556 adet madde kullanım listesi hazırlanmıştır.

¹⁰⁰ Uygulamacılara yönelik olarak hazırlanan Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı’nda psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmetleri yerine getirilirken göz önünde bulundurulması gereken ilkeler şu şekilde sıralanmıştır: “1- Psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmetleri bir süreçtir. Bireye yönelik yapılan çalışmalarda hemen sonuç alınamayabilir. Özellikle yetişkin bireylerde uzun yıllardır yerleşmiş olan alışkanlıkların, kişilik özelliklerinin değişmesi zaman alabilir. Ayrıca uzman, bireye en doğru yaklaşımı ve çalışmaları sunabilir. Ancak bireyin içinde yaşadığı çevrenin olumsuz tutum ve davranışları desteklemesi durumunda, değişim böyle bir durumu olmayan bireye göre daha fazla zaman alacaktır. 2-Psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmeti verilen her birey, geçmişi, kişisel özellikleri, içinde yaşadığı çevre, kültür vb. özellikleriyle benzersiz olduğu unutulmamalıdır. Her birey kendine özgü davranışlara, tutumlara sahiptir. Sunulan her hizmette her bireyde aynı sonuç veya etkinin görülmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle yapılan çalışmalarda her bireyin özellikleri dikkate alınmalı, gerekirse farklı yaklaşım ve çalışmalar yürütülmelidir. 3-Psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmeti verilirken dikkat edilmesi gereken belki de en önemli noktalardan biri bireyin yaşıdır. Her gelişim dönemindeki birey farklı psikolojik ve sosyal ihtiyaçlara ve özelliklere sahiptir. Ergenlik dönemindeki bir birey ile orta yetişkinlik dönemindeki bir bireye yaklaşım kuşkusuz farklı olmalıdır. Aynı zamanda her yaş grubu farklı kuşak etkilerine sahip olacağından, onların yetiştiği döneminde özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. 4-Psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmeti yürütülürken tarafsız ve insancıl bir yaklaşım benimsenmelidir. Sonuçta yardım ve rehberlik hizmeti veren kişi bir insandır. Bazı zayıf yanları veya duyarlı olduğu konular bulunabilir. Ancak kişi görevini yerine getirirken karşıdaki kişinin yalnızca kim olduğu ya da geçmişte ne gibi davranışlar ortaya

1. Rehberlik

Rehberlik, bireyin doğru seçim yapmasını, topluma uyum sağlaması ve etkili bir şekilde problem çözmesini sağlamak için yapılan uygun yardım ve yol gösterme hizmetleridir. Rehberlik görevinde psiko-sosyal yardımdan farklı olarak bireye yol gösterilir, öğütte ve önerilerde bulunulur. Rehberlik görevini yerine getiren uzman, bireyin kapasite ve yeteneklerini geliştirebilmesi için en uygun ve en doğru olan hizmeti sunmalı, bireyin kendisini tanımasına, olası hatalarını görebilmesine ve yaşamını en doğru biçimde sürdürmesine mesleki sorumluluk ve etik kuralları çerçevesinde yardımcı olur. Bu hizmetler sonucunda bireyin; daha yeterli bir kişiliğe sahip olması, kim olduğunun daha doğru değerlendirmesi ve kim olabileceği konusunda da daha gerçekçi hedefler belirlemesi, kendine saygı duyması ve kendini olduğu gibi kabul etmesi, insanlar ve toplum hakkında olumlu düşüncelere sahip bulunması ve onlara saygılı olması, zamanını olumlu faaliyetlerle daha iyi değerlendirmesi, değişikliklere açık olması, amaçlanır.¹⁰¹

Esasında rehberlik çalışmaları, denetim kavramıyla birlikte denetimli serbestliğin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle denetimli serbestliğe ilişkin tüm uygulamalara rehberlik çalışmaları da eşlik etmelidir. Ancak mevzuatımızda rehberlik, sınırlı olarak yalnızca mahkeme tarafından uygulanacak kanun maddelerinde öngörüldüğü takdirde uygulanabilmektedir.¹⁰² Buna göre; TCK'nın 51. maddesi uyarınca hapis

koyduğu gibi noktalara odaklandığında tarafsızlığını yitireceğinden yardım veya rehberlik hizmetinin başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle uzman kişi bu konuda bir eğilimi olabileceğini hissettiğinde karşısındaki kişinin tüm özelliklerinden bağımsız olarak kendisinin yardımına ihtiyaç duyduğunu unutmamalıdır. 5-Psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmeti bir yerde gönüllülük ve işbirliğine dayanır. Oldukça sert, yalnızca eleştirildiği ve yargılandığı hissini uyandıran olumsuz tutum ve davranışlar bireyin duygusal olarak kapanmasına ve ilişkisinin kopmasına neden olacaktır. Bu nedenle bireyle yapılan tüm görüşmelerde dostane, ılımlı ve destekleyici bir yaklaşım izlenmelidir. 6-Psiko-sosyal yardım ve rehberlik hizmetleri planlı, programlı, kuralların baştan net bir şekilde ortaya konmasıyla yürütülmelidir. Aynı zamanda bireyle yapılan ilk görüşmede birey tanıma formu doldurulmalı ve tüm görüşmeler görüşme formuyla kayıt altına alınmalıdır. Görüşmelerin yapılmasının ardından psiko-sosyal yardım defterine de kayıt yapılmalıdır.” Bkz: Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 51-53.

¹⁰¹ Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, s. 49.

¹⁰² Yurtseven, **a.g.e.**, s. 89.

cezasının ertelenmesiyle birlikte, infaz kanununun 107. maddesi uyarınca koşullu salıverilme halinde ve TCK'nın 191. maddesi uyarınca kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmamak suçlarıyla beraber öngörülen denetimli serbestlik tedbiriyle birlikte hükmedilmesi halinde rehberlik hizmeti verilecektir. Bu düzenlemelerden ilk ikisinde rehber görevlendirilmesi mahkemenin takdirine bırakılmışken, sonuncusunda takdire bağlı olmayıp zorunluluk bulunmaktadır.

Yönetmeliğe göre rehberlik çalışmaları, ancak şube müdürlüğü veya bürolarda denetim görevlisi sıfatını taşıyan, kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve öğretmen tarafından yerine getirilir. Bununla birlikte yönetmeliğin 90. maddesinin 1. fıkrasının “a” ve “b” bentlerine göre koşullu salıverilme ve ertelemeye birlikte öngörülen rehberlik hizmetlerini yerine getirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından rehber öğretmen, yeterli sayıda rehber öğretmen bulunmaması halinde diğer branşlardan öğretmen görevlendirilecektir. Ancak uyuşturucu ile ilgili suçla ilgili rehberlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde ise öncelikle şube müdürlükleri ve bürolarda görevli denetim görevlileri tercih edilecek, bulunmaması veya yeterli olmaması halinde rehber, ilgili kurum ve kuruluşlarca görevlendirilecektir. Maddenin “c” fıkrasında: *“Şube müdürlüğü veya büroda yeterli sayıda denetim görevlisi bulunmaması hâlinde; aile veya çocuk mahkemelerinden, Adalet Bakanlığına bağlı ceza infaz kurumlarından, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı resmî kuruluşlardan, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel eğitim kurumlarından, Sağlık Bakanlığına bağlı resmî kuruluşlardan, üniversitelerden, yerel yönetimlerden, bu konuda faaliyet gösteren kanunla kurulmuş dernek ve vakıflardan, sosyolog, öğretmen, sosyal çalışmacı, psikolog, özel eğitim uzmanı, pedagog, psikolojik danışman veya çocuk gelişimcisi rehber olarak görevlendirilir”* ifadesi kullanılmıştır. Bu fıkranın önceki fıkrayla birlikte düzenleniş biçimine bakıldığında, fıkarda sayılan kurum ve kuruluşlarca görevlendirilmesi öngörülen uzmanların sadece 191. maddeye ilişkin rehberlik hizmetlerinde

görev alabileceği, diğer durumlarda görev yapamayacakları sonucu çıkmaktadır. Zaten “a” fıkrasında terditli olarak Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan öğretmenlerden öncelikle rehber öğretmenlerin, bulunmaması durumunda ise branşına bakılmaksızın herhangi bir öğretmenin görevlendirilmesi, dolayısıyla her halükarda öğretmen görevlendirilmesi öngörülmüştür. Yönetmelikte ilk iki suçla ilgili uygulama ile son suçla ilgili uygulama arasında yapılan ayrımın muhtemelen uyuşturucu ile ilgili suçların özel durumu nedeniyle öngörüldüğü anlaşılmakla birlikte, denetim görevlisi sıfatını taşıyan yada ilgili kurumlardan bu sıfatla temin edilen uzmanların bu işi rehber öğretmenlerden farklı hangi özellikleri nedeniyle yapmalarının öngörüldüğü bilinmemektedir. Öte yandan “a” fıkrasında kullanılan ifadeye göre, ilk iki suçla ilgili rehberlik hizmetlerinin, şube veya büroda denetim görevlisi veya rehber öğretmen bulunması durumunda dahi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmenler tarafından yerine getirileceği sonucu çıkmaktadır. Kanımızca düzenleme denetimli serbestlik şube veya bürolarındaki personel yetersizliği nedeniyle bu şekilde yapılmıştır. Ancak sistemin özünü oluşturan rehberlik hizmetlerinin bu konuda uzmanlığı ya da en azından tecrübesi olmayan rehber öğretmenlerce, hele de diğer branşlardaki öğretmenlerce etkin bir şekilde yerine getirilmesi, denetimli serbestliğin amaçları dikkate alındığında mümkün görünmemektedir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çalışan öğretmenlerin örgün eğitim için dahi gerek sayısal olarak ve gerekse nitelik olarak yetersiz oldukları bilinen bir gerçek iken, onlardan bir de bu faaliyetleri etkin bir şekilde yerine getirmelerini beklemek mümkün değildir.

Rehberlikle ilgili düzenlemelerin öngörüldüğü kanun maddelerine bakıldığında kanun koyucunun rehberliğin içeriği ve yöntemini de belirlediği görülmektedir. Erteleme ile ilgili düzenlemede; *“Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek*

hâkime verir” ifadesi kullanılırken, koşullu salıverilmeyle ilgili düzenlemede; “*Bu kişi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir*” ifadesi kullanılmıştır. Buna karşın diğer düzenlemede bu ikisinden farklı olarak; “*Bu uzman, güvenlik tedbirinin uygulama süresince, kişiyi uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgilendirir, kişiye sorumluluk bilincinin gelişmesine yönelik olarak öğütte bulunur ve yol gösterir; kişinin gelişimi ve davranışları hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir*” ifadesi kullanılmıştır.

Erteleme ve koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen rehberlik hizmetinin yerine getirilmesi¹⁰³ ile ilgili usul ve esasların belirlendiği yönetmeliğin 91. maddesine göre: Şube müdürlüğü veya büroya kararın iletilmesi üzerine hakkında rehber görevlendirilen hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması için bildirim yapılır. Hükümlünün haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurmaması halinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Hükümlünün süresinde başvurması halinde, rehber tarafından değerlendirme formu düzenlenerek denetim planı hazırlanır. Rehber, zararlı alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur ve yol gösterir; sosyal çevresi ile görüşerek istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişmeyi takip ederek üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime gönderilmek üzere şube müdürlüğüne veya büroya verir. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetim planı hükümlüye bildirilir. Denetim planına uyulmadığının tespit edilmesi halinde, hükümlünün

¹⁰³ Uyuşturucu ile ilgili suç bakımından yönetmeliğin 83 ve 87. maddesinde düzenleme yapılmıştır.

uyarılması için durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Bu halde kayıt kapatılmayarak açık bırakılır. Mahkemenin uyarısına rağmen denetim planına uyulmaması halinde şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa bildirilir. Denetim süresi sona erdiğinde kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir. Rehber yaptığı görüşmelerde ve elde ettiği bilgiler yönünden gizlilik kurallarına uymakla yükümlüdür. Rehber, sanık veya hükümlüye rehberlik hizmeti verirken söz konusu sanık veya hükümlü ile daha önce çalışan meslektaşları ile iş birliği yapabilir.

Bu usul ve esaslar incelendiğinde rehberlik hizmetinin yerine getirilmesiyle ilgili olarak daha çok şekli işlemlere ağırlık verildiği, rehberlik hizmetinin içeriğinin nasıl şekilleneceği hususunda pek fazla yol gösterici ifade kullanılmadığı görülmektedir. Kanımızca yönetmelik bu şekliyle yeterli değildir, zira rehberlik hizmeti kapsamında ilgiliyle hangi aralıklarla ve kaç kere görüşme yapılacağı, sosyal çevresiyle ilgili olarak yapılacak çalışmaların ne şekilde yapılacağı konularında en azından asgari standartlar belirlenmelidir. Bu standartlar belirlenmediğinden ötürü uygulamada tereddütler yaşanmaktadır. Şöyle ki, yönetmeliğe göre rehberin ilgiliyle bir kez görüşme yapması ile mesela on kez görüşme yapması ya da sosyal çevresi ile ilgili araştırma ve görüşmeler yapması ile yapmaması arasında bir fark yoktur; yeter ki üç ayda bir rapor düzenlensin ve mahkemeye verilsin. Öte yandan rehberlik hizmetlerinde, denetim içeren diğer yaptırım ve tedbirlerden farklı olarak denetimli serbestlik şube veya bürolarının aktif konumda olması gerekmektedir. Yani rehberlikte ilgiliye çağrı yapılması ve süresi içerisinde hükümlünün başvurmaması halinin bir ihlal olarak değerlendirilip dosyanın mahkemeye gönderilmesi kanımızca rehberliğin bu özelliğine aykırı düşmektedir. Bu nedenle hükümlünün ilk aşamada yapılan çağrıya rağmen gelmemesi durumunda, denetim görevlisinin hükümlüyle irtibata geçip denetim planını hazırlaması daha doğru bir uygulama olacaktır. Erteleme ve koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen rehberlik hizmetinin yerine getirilmesiyle ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus,

hükümlünün denetim planına aykırı olarak hareket etmesi durumunun bir ihlal olarak değerlendirilerek mahkemeden hükümlüye uyarması konusunda talepte bulunulması gereğidir. Zira yönetmeliğin 91. maddesinin 7. fıkrasında ihlal durumunda dosyanın mahkemeye gönderilmesi ve mahkemenin uyarısına rağmen hükümlünün plana uymamakta ısrar etmesi durumunda dosyanın kapatılarak mahkemeye iade edileceği belirtilmektedir. Bu düzenlemeden, diğer tedbir ve yükümlülüklerden farklı olarak denetim görevlisinin hükümlüyü uyarma yetkisi bulunmadığı görülmektedir. Bu zorunluluk, TCK'nın 51. maddesinin 7. fıkrası ile, infaz kanununun 107. maddesinin 12. maddesinde uyarının hakim tarafından yapılacağına öngörülmesine dayanmaktadır. Oysa hiç olmazsa ilk uyarının, kararın yerine getirilmesinde hükümlüyle doğrudan irtibat halinde olan denetim görevlisi tarafından yapılması daha yerinde olacağından mevcut düzenlemenin doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Uyuşturucuyla ilgili suç bakımından 91. maddedeki değil, 83 ve 87. maddedeki usul ve esaslar uygulanacaktır. Bu maddelere bakıldığında 90. maddeye göre görevlendirilen rehberin, tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin birlikte öngörüldüğü durumlarda çağrı yapılmaksızın bir şekilde denetim planı hazırlayacağı, sadece denetimli serbestlik tedbiri öngörüldüğünde ise 91. maddedeki gibi çağrı sonrasında denetim planı hazırlayacağı öngörülmüştür. Her iki durumda da plana uymama halinde ilgilinin şube tarafından uyarılacağı ve uyarıya rağmen ilgilinin ısrarla plana uymaması durumunun ihlal olarak kabul edilip dosyanın mahkemeye gönderileceği öngörülmüştür. Bu düzenlemeler TCK'nın 191. maddesinde diğerlerinden farklı olarak “uyarı” konusunda bir düzenleme yapılmamış olmasına dayanmaktadır ki kanımıza doğru düzenleme bu şekilde olmalıdır.

Rehberlik hizmetleriyle ilgili değinilmesi gereken son husus ise yönetmeliğin 89. maddesinde rehberliğin bir denetim çalışması olarak öngörülememesine rağmen, “denetim planı” doğrultusunda yürütülmesinin öngörülmesi yönetmelikte bir kavramsallaştırma sorunu olduğunu

göstermektedir. Kanımızca “denetim planı” yerine “rehberlik planı” şeklinde bir ifade kullanılması daha yerinde olacaktır.¹⁰⁴

2. Psiko-sosyal Yardım

Psikolojik yardım; suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlülerin suç nedeni ile karşılaştıkları psikolojik sorunların çözümünü ya da onları olumsuz tutum ve davranışlarının değişimini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetlerin bütünüdür. *Sosyal yardım* ise; suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlünün aile ve çevre koşullarından doğan maddî, manevî ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine, sosyal sorunlarının önlenmesine ve çözülmesine, çevre ve toplumla uyumunun düzenlenmesine yardımcı olunmasını amaçlayan sistemli ve programlı hizmetlerin bütünüdür.

Yönetmeliğin 4. maddesinde psiko-sosyal yardımın tanımı yapılmış, 89. maddede ise psiko-sosyal yardım çalışmalarının şüpheli, sanık, hükümlü, suçtan zarar gören ve koruma kuruluna başvuran ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülere yönelik yapılan çalışmalar olduğu ve *ancak talep edilmesi halinde* şube müdürlüğü veya büro tarafından psikolog veya sosyal çalışmacı görevlendirilmek suretiyle yerine getirileceği öngörülmüştür.¹⁰⁵ 89. maddenin de içinde bulunduğu yönetmeliğin onbirinci bölümünün başlığı, denetim, rehberlik ve psiko-sosyal yardım hizmetleri olmasına karşın bu bölümde ve yönetmeliğin diğer maddelerin ile 5402 sayılı kanunda bu hizmetin hangi esaslara göre yerine getirileceği hakkında bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanımızca bu bir eksikliktir ve düzenleme yapılması gerekmektedir. Öte yandan psiko-sosyal yardımın talep şartına bağlı kılınması denetimli serbestliğin yardım amacına uygun düşmemektedir.

¹⁰⁴ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce, Türkiye çapında yalnızca 98 şüpheli ve 135 suçtan zarar gören için rehberlik ve psiko-sosyal yardım çalışması yapılmıştır.

¹⁰⁵ Bununla birlikte yönetmeliğin şubelerin soruşturma ve kovuşturma evresine ilişkin görevlerinin düzenlendiği 13 ve 14. maddelerde psiko-sosyal yardımın şüpheli için ancak istemesi halinde verilebileceğinin özellikle belirtildiği, buna karşın suçtan zarar görenler hakkında ise bu hizmetin kendiliğinden verileceği sonucunun çıkarılmasının mümkün olduğu bir ifade kullanıldığı görülmektedir. Oysa 89. maddede böyle bir ayrı yapılmadan tüm ilgilerinin talepleri doğrultusunda psiko-sosyal yardımın yapılacağı öngörülmüştür.

Kanımızca denetimli serbestlik görevlilerince yürütülen çalışmalar kapsamında bu ihtiyacın tespiti halinde kendiliğinden psiko-sosyal yardımın ilgiliye sağlanması gerekmektedir. Özellikle vahamet derecesi yüksek olan suçların mağdurlarının suçun olumsuz etkilerinden kurtulmalarını sağlamak amacıyla bu hizmetin etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu, yönetmeliğin mevcut hali karşısında mümkün görünmemektedir.

İ. Denetim İşlemleri

1. Denetim Kavramının İçeriği ve İşlevleri

Denetimli serbestliğin esaslı etkili bir denetim anlayışına dayanmaktadır. Bu kurumun, suç işleyen kimselerin cezaevinde yahut dışarıda ıslaha yönelik hiçbir kontrol ve denetime tabi tutulmadan, kendi hallerine bırakılmalarının sakıncalarının anlaşılması sonucu ortaya çıktığını daha önce ifade etmiştik. Zira; erteleme, af, koşullu salıverilme vs. gibi, cezaların infazına yönelik rejimleri denetimli serbestlikten ayıran yegane özellik denetim ve gözetimdir. Denetim kavramı, rehberlik ve psiko-sosyal yardımı da kapsayan geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. Bu yönüyle denetim; yaptırımların ve özelde cezaların özel önleme amacı kapsamında, suçluların ıslahına ve yeniden topluma kazandırılmalarına katkıda bulunur. Türk ceza adalet sisteminde de, geleneksel yaptırım ve infaz anlayışlarının, suçluda ve toplumda yarattığı olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi amacıyla denetimli serbestlik uygulamalarına yer verilmiştir. Ancak mevcut sistem ve mevzuat karşısında bu amacın ne kadar gerçekleştirilebileceği tartışmalıdır. Şimdi mevzuat ve uygulamada denetim kavramının işlevini ve etkinliğini inceleyelim.

Denetimle ilgili olarak 5402 sayılı kanun incelendiğinde; denetimin içeriği ve bu kapsamdaki işlemlerin nasıl yerine getirileceği hususunda herhangi bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte 2007 tarihli yönetmelik hükümleri incelendiğinde denetim işlemlerinin; “denetim” ve “denetleme” olmak üzere ayrıma tabi tutulduğu görülmektedir. Zira tanımlar

başlıklı 4. maddede “denetim görevlisi” ve “denetleme memuru” ile “denetim planı” ve “denetleme planı” şeklinde bir ayırım ve tanımlama yapıldığı görülmektedir. Bu kavramlara ilişkin açıklamayı yukarıda ilgili başlıklar altında yapmıştık. Özet olarak ifade etmek gerekirse; denetim görevlilerinin daha çok kurumun özünü oluşturan ve uzmanlık gerektiren işlemleri yapmakla görevli ve sorumlu bulundukları ve denetimli serbestlik hizmetlerinin esas personeli niteliğinde oldukları, denetleme memurlarının ise uzmanlık gerektirmeyen ve daha çok usuli denetim işlemlerini yapmakla görevli ve sorumlu oldukları; denetim planı ve denetleme planı arasındaki farkın ise “denetim” ve “rehberlik” fonksiyonu ayırımına dayandığı, denetleme içeren uygulamalarda “denetleme planı” hazırlanırken, rehberlik içeren uygulamalarda “denetim planı” hazırlandığı görülmektedir.

Denetimli serbestlik içeren tedbir, yükümlülük ve yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin yönetmelik hükümleri ayrı ayrı incelendiğinde, denetimin içeriğine dair düzenlemelerden çok, denetimin şeklinde, usulüne yönelik düzenlemelere ağırlık verildiği görülmektedir. Aşağıda ceza adalet sürecinin farklı aşamalarına ilişkin uygulamaların incelendiği bölümlerde bu husus açıkça görülecektir. Bu işlemler genellikle; ilgilinin çağırılması, gelmemesi durumunda dosyanın mahkemeye veya savcılığa gönderilmesi, gelmesi durumunda ise denetim veya denetleme planı hazırlanarak sürecin başlatılması ve ilgili kurumlarla işbirliği halinde denetim işlemlerinin yerine getirilmesi, ihlal tespiti halinde doğrudan veya mahkeme aracılığıyla ilgilinin uyarılması, ihlal veya uygulamanın sona ermesi nedeniyle işlemlere son verildiğinde dosyanın mahkemelere gönderilmesi şeklinde sıralanmış, denetimin içeriğine veya yöntemine ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. İlgili hakkında hazırlanması öngörülen denetim planı veya denetleme planlarının içeriklerine ilişkin düzenlemelere bakıldığında da, denetimin yöntemi ve şartları ile ilgilinin uyması gereken kuralları içeren bu planların asgari olarak neleri içereceği konusunda ne kanunda ne de yönetmelikte bir hüküm bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla uygulamada denetim görevlileri bu işlemleri yaparken mutlaka hazırlanmış standart formatlara uygun olarak

çalışacaklar, ancak her denetim görevlisi farklı yöntemlere göre hareket edecektir. Denetim çalışmalarında kullanılmakta olan belge formatları¹⁰⁶ incelendiğinde de, formatların içeriğinde denetimin özüne ve ilgilinin uyması gerekli asgari kurallara ilişkin bir belirleme bulunmadığı görülmektedir.

Denetimli serbestlik uygulamalarında denetimin kapsamı; şüpheli, sanık veya hükümlünün uyması gereken genel yükümlülükler ve hakkında uygulanan kararın niteliğine bağlı olarak belirlenen özel yükümlülükler ile denetim görevlileri tarafından yerine getirilmesi gereken görevlerden oluşmaktadır.

Şüpheli, sanık veya hükümlünün uyması gereken genel yükümlülükler kanunun 5. ve yönetmeliğin 6. maddesinde; yapılan çağrılara uymak, denetim planı veya denetleme planına uygun hareket etmek, bu kapsamda yapılan uyarı ve önerilere uymak, yapılacak çağrı ve tebligatlara esas olmak üzere adres değişikliklerini bildirmek olarak belirlenmiştir. Özel yükümlülükler ise uygulanan tedbir veya yükümlülüğün niteliğine göre değişmektedir.

Denetimle görevli personelin denetim kapsamında yerine getirmesi gereken işlemler ise genel olarak; ilgiliye çağrıda bulunmak, denetim planı veya denetleme planı hazırlamak, değerlendirme formu ve tanıma formu gibi belgeleri düzenlemek, sosyal araştırma ve sosyal inceleme raporları, salıverilme öncesi rapor ve denetleme raporlarını hazırlamak, bu doğrultuda denetim ve rehberlik hizmetlerini yürütmek şeklindedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kanun ve yönetmelik hükümlerinde bu işlemlerin hangi asgari standartlara göre yerine getirileceği düzenlenmemiştir. Yönetmeliğin “denetim, rehberlik, psiko-sosyal yardım çalışmaları” başlığını taşıyan 89. maddesine göre denetim çalışmalarının; mahkeme tarafından şüpheli, sanık veya hükümlü hakkında verilen yükümlülüklerin yerine getirilip

¹⁰⁶ Belge formatları için bkz: Kamer, “....infazı”, s. 753vd.

getirilmediğinin denetleme planı ile takip edilmesi anlamına geldiği ifade edilmiş¹⁰⁷, denetleme planının düzenlendiği 96. maddede ise planın nasıl hazırlanacağına ilişkin usuli şartlara yer verilmiş, denetleme memurunun planın yürütülmesi aşamasında yapması gereken; örneğin ilgiliyle kaç kez görüşüleceği, ne sıklıkla görüşme yapılacağı, yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediğinin nasıl ve hangi yöntemlerle denetleneceği, karar doğrudan denetimli serbestlik şubesince yerine getiriliyorsa ilgilinin hangi yöntemlerle takip edileceği, bir başka kurum aracı kılınmışsa bu kurumla nasıl ve ne sıklıkla irtibat kurulacağı gibi işlemler belirtilmemiştir. Gene 89. maddede rehberlik çalışmalarının denetim görevlilerince, psiko-sosyal yardım çalışmalarının da şube veya büro tarafından görevlendirilecek psikolog veya sosyal çalışmacılar tarafından yerine getirileceği belirtilmiş, sonraki maddelerde rehberlikle ilgili usuli işlemlerin neler olduğuna yer verilmiş, psiko-sosyal yardımın nasıl yerine getirileceği ile ilgili olarak ise hiçbir düzenleme yapılmamıştır. Bununla birlikte, 90 ve 91. maddelerde rehberin nasıl görevlendirileceği belirtilmiş ve denetim planı çerçevesinde rehberin; ilgilinin zararlı alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunması ve yol göstermesi, sosyal çevresi ile görüşerek istişarelerde bulunması; davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişmeyi takip edip üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime göndermesi suretiyle çalışmasını yerine getireceği ifade edilmiş ancak bu çalışmanın nasıl yapılacağı, ilgiliyle en az kaç kez, hangi aralıklarla, nerede görüşme yapılacağı, haberli veya habersiz olarak iş yeri veya ev ziyaretleri¹⁰⁸ yapıp

¹⁰⁷Burada denetim çalışmaları, rehberlik içermeyen ve mahkeme tarafından öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi şeklinde tanımlanmış, ancak çalışmaların “denetim planı” değil “denetleme planı” doğrultusunda genel olarak denetleme memurları ve gerektiğinde denetim görevlileri tarafından yerine getirileceği ifade edilmiştir. Açıkça görüleceği üzere yönetmelikte “denetim” ve “denetleme” kavramları ahenkli ve doğru bir biçimde kullanılmamıştır. Denetim çalışmalarının neden denetim planı ve denetim raporu ile değil de karışıklığa neden olabilecek şekilde denetleme planı ile yürütüleceğinin öngörüldüğünü anlamak mümkün değildir. Öte yandan rehberlik işlemlerinin bir denetim işlemi olarak öngörülmemesine rağmen bu işlemlerin “denetim planı” hazırlanarak yerine getirilmesinin öngörülmesi de anlamsızdır. Kanımızca “denetim planı” yerine “rehberlik planı” ifadesinin kullanılması daha yerinde bir kavramsallaştırma biçimi olacaktır.

¹⁰⁸ Denetim işlemleri kapsamında; belirli aralıklara haberli veya habersiz olarak ilgilinin ev ve iş yerinde görevli tarafından ziyaret edilmesi önem arz etmektedir. Bunun mutlaka denetim planında

yapılmayacağı, ilgilinin sosyal çevresinde nasıl bir araştırma yapılacağı, kimlerle, kaç kez görüşme yapılacağı, ilgilinin denetim görevlisini hangi aralıklara en az kaç kez ziyaret edeceği¹⁰⁹ hususlarında bir düzenleme yapılmamıştır. Kanımızca denetim ve rehberlik işlemlerinin içeriği ile ilgili olarak karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde olduğu gibi¹¹⁰ gerek ilgili gerekse denetim görevlilerinin uyması gereken asgari standartlar belirlenmeli, bu şekilde uygulamada yeknesaklık sağlanarak, farklı anlayışlar ve uygulamalarla denetimli serbestlik çalışmalarının kimi yerlerde etkin olarak uygulanan, kimi yerlerde ise kağıt üzerinde yapılan işlemler olarak kalmasının önüne geçilmelidir. Kanımızca denetim içeren hizmetler ile rehberlik içeren hizmetler arasında bir ayırım yapılarak, bunlara ilişkin standartlar ayrı ayrı belirlenmelidir. Bu standartlar belirlenmediği için uygulamada denetim ve rehberlik çalışmaları, ilgiliyle denetleme veya denetim planının hazırlanması sürecinde bir kez yapılan görüşmeden ibaret kalmakta, denetleme memuru tarafından özellikle süreklilik arz eden yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği hususunda fiili bir çalışma

ayrıntılı olarak düzenlenmesi gerekir. “İş yeri ziyaretleri, denemeye konulmuş olan kişinin çevresindeki kimseler ve tanıdıkları tarafından durumun kolayca öğrenilmesi, onun suç işlemiş bir kişi olduğu yolunda çevrede kötü bir imajın doğması ve suçluluğun duyulması sonucunu doğuracağından onun toplumdan dışlanmasına sebep olabileceği gibi sosyal çevreye adaptasyonunu da güçleştireceğinden korkulmalıdır. Bu nedenle bu gibilerin iş yeri ziyaretlerinin yerine daha ziyade onların yaşamını etkilemeyecek ve kişiliğine sahip çıkabilecekleri bir yöntem bulunması gereklidir. Bu sebeptendir ki, iş yeri ziyaretleri yerine aile ortamındaki ziyaretlere ağırlık verilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerin ağır bastığı görülmektedir.” Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 49.

¹⁰⁹ “Uygulamada daha ziyade, suçlunun gözetim memurunun bürosunu belirli aralıklarla ziyaret etmesi istenmektedir. Belirtelim ki, bu yöntemin suçlunun morali üzerinde yapacağı olumsuz etki yanında pratik faydaları da yadsınamaz. Moral yöndeki olumsuzluğun giderilmesi açısından katı bir kontrolden ziyade, gözetim görevlileri suçluya bir arkadaş, bir dost gibi yaklaşması ve onun ihtiyaç duyduğu konularda bilgi ve deneyimlerini kullanarak, yardım ve katkıda bulunması amaca uygun düşer. Samimi bir ortam içinde, görevlinin daha yakından tanıdığı suçlu hakkında, edindiği bilgiler ve saptadığı hususlar doğrultusunda onun hakkında daha sağlıklı bilgiler elde etmesi ve bu bilgileri suçlunun ıslahına en uygun biçimde değerlendirmesi, müessesenin başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Bu bağlamda, gözetim altındaki kişinin deneme süresi boyunca kendisini suçun etkilerinden uzak tutacak ve bu süreyi iyi hal ile geçirmesine yardımcı olacak bir dost ve hami bulmuş olmasında onun kişiliğini olumlu yönde etkileyeceğinde kuşku yoktur.” Erbaş(I), **a.g.e.**, s. 49; ayrıca bkz: Önder, **Tecil ve Benzeri...**, s. 268.

¹¹⁰ Örneğin İngiltere’de tüm denetimli serbestlik hizmetleri için öngörülen 2002 tarihli asgari standartlara göre: “Denetimli serbestlik görevlilerinin suçlu ile denetim süreci içerisindeki irtibatı asgari olarak şu şekilde olmalıdır: Emrin ilk 12 haftasında suçlu ile en az 12 görüşme yapılır. Emrin ilk 12 haftasında suçlunun evine bir ziyaret gerçekleştirilir. İkinci 12 haftada suçlu ile en az 6 görüşme yapılır. Bundan sonraki ilişkiler, her 4 haftada en az bir kez olmalıdır.” Bkz: National Standards 2002, A.1 – F.13; Hutchings, **a.g.e.** s. 81vd.; ayrıca konuyla ilgili karşılaştırmalı hukuk örnekleri için çalışmamızın ikinci bölümüne de bakılmalıdır.

yapılmamakta, zaten bir çoğu başka kurumlar bünyesinde ve denetimli serbestlik şubelerinin uzağındaki yerlerde yerine getirilen yükümlülüklerin denetimi ilgili kurum ve kuruluşlara havale edilmekte, sonuç olarak denetleme memurlarının ifa ettiği görev kağıt üzerinde yapılan bir denetimden öteye geçmemektedir.

Denetim çalışmalarında görev alacak personelin nitelikleri, denetimin etkin bir şekilde yerine getirilmesi ve denetimli serbestlikten umulan bireysel ve toplumsal faydanın sağlanması bakımından çok önemlidir. Buna karşın yönetmelik hükümlerinde, denetim çalışmaları niteliğindeki işlemlerin denetim görevlisi olarak tanımlanan psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen gibi sosyal bilimler alanında eğitim görmüş personel tarafından değil de, bu sıfatları taşımayan infaz koruma memuru vasfındaki denetleme memurları tarafından yerine getirilmesinin öngörülmesi, sadece kontrolü içeren bir işlem olmayan ve denetim sürecinde ilgilinin psiko-sosyal ihtiyaçlarının da tespiti içeren¹¹¹ denetim kavramının özüne ve gereklerine aykırı düşmektedir.

2. Denetim İşlemlerinde Kurumlararası İşbirliği ile Denetimli Serbestlik ve Kolluk İlişkisi

Denetimli serbestlik bir çok toplumsal hizmet çeşidini bünyesinde barındıran bir kurum olduğundan, kurumlar arası işbirliği elbette hayati bir önem arz etmektedir. Bununla birlikte denetimli serbestlik hizmetleri, diğer sosyal hizmet alanlarından farklı olarak, daha çok suçlularla çalışılmasını gerektiren bir alan olduğu için, bazı işlemlerin bu konuda herhangi bir uzmanlıkları olmayan, konuya tamamen yabancı kişiler tarafından yerine getirilmesinin sakıncaları bulunmaktadır. Kanun ve yönetmelik hükümleri incelendiğinde denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirilmesi gereken bir çok işlemin, bazı kurum ve kuruluşlara, özellikle de kolluğa ve

¹¹¹ Aynı yöndeki görüş için bkz.: Ataç, “...Eleştirel Bir Bakış”, s. 51.

milli eğitim müdürlüklerine havale edilerek yapılmasının öngörüldüğü görülmektedir.¹¹²

Yönetmelik hükümlerince işbirliği adı altında, denetim görevlerinin büyük bir bölümünün kolluk tarafından gerçekleştirileceğinin öngörülmesi sistemin amaçlarıyla örtüşmemektedir.¹¹³ Gerçekten de yönetmelik hükümlerine bakıldığında denetim içeren bir çok yükümlülüğün ya doğrudan ya da ulaşım güçlüğü veya güvenlik nedeniyle kolluk tarafından yerine getirileceğinin öngörüldüğü görülmektedir. Gerçekten de uygulamada denetimli serbestlik şubelerinin personel ve araç yetersizliği ile görev alanlarının geniş bir coğrafi alanı kapsaması nedeniyle denetim hizmetlerinin çoğunluğunun kolluk vasıtasıyla yerine getirildiği görülmektedir. Bu durum denetimli serbestliğin mantığına ve felsefesine uygun değildir. Kanımızca denetim görevi, öncelikle ve mutlaka bu konuda tecrübe sahibi olan uzman denetim görevlilerince yapılmalıdır. Bu bakımdan denetimin, güç kullanma yetkisine sahip olan ve denetimli serbestliği klasik bir cezalandırma yöntemi olarak algılama tehlikesi bulunan kolluk birimleri tarafından yerine getirilmesinin sakıncaları ortadadır. Her ne kadar personel ve ekipman

¹¹² Zira yönetmeliğin “diğer kurumların görevleri, teşvik ve iş birliği” başlıklı 132. maddesinde; “(1) Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığı ile şube müdürlükleri veya büroların görevlerine ilişkin olarak iletilen istemler, kolluk görevlilerince yerine getirilir. (2) Kamu kurum ve kuruluşları, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinin görülmesine katkıda bulunurlar ve denetimli serbestlik görevlilerine yardımcı olurlar. (3) Psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, eğitim uzmanı, öğretmen ve benzeri personeli çalıştıran kurum ve kuruluşlar ihtiyaç hâlinde şube müdürlüğü veya büronun bu nitelikte personel istemine yardımcı olurlar. (4) Aile veya çocuk mahkemelerinde görevli benzeri personel, şube müdürlüğünün önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının talebi üzerine denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerine yardımda bulunur. (5) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler, gönüllü gerçek ve tüzel kişiler denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerine katkıda bulunmaya teşvik edilir” ifadeleri kullanılarak işbirliğinin önemine ve uygulamalar içerisindeki yerine işaret edilmiştir.

¹¹³ “Gözetim görevini yapabilecek organlardan ilk başta akla gelen, devletin kolluk güçlerinden yararlanılması yönünde ise de, bu görevin ifasında kolluktan yararlanmak kurumunun amacına hizmet etmekten uzak olduğunda birleşen fikirler çoğunluktadır. Çünkü sistemin işleyişinde asıl amaç suçlunun ıslahı olduğuna göre, bu sonuca ulaşmak için eğitici, koruyucu, suçluya maddi ve manevi destek verilmesi gereği karşısında, polisin gözetimi altına konulan kişi üzerinde bu gayelerin gerçekleşmesi oldukça zor görülmektedir. Zira böyle bir gözetim sırasında, bir uzmanlık işi olan eğitim amacına ulaşmaktan uzak kalınacağı gibi, bu gibilerin sosyal çevresi ile iletişim kurmasında problemlere yol açacaktır. Sadece bu sebep bile bu gibilerin toplumdan dışlanacağını işaret ediyor, suçlunun ıslahı ile topluma yeniden uyum sağlamasının güçleşeceğini apaçık ortaya koymaktadır. Denilebilir ki; bu görevde kolluk kuvvetlerinden yararlanılması kurumun gayesine hiç de hizmet etmeyecektir. Erbaş(I), a.g.e., s. 32

yetersizliği gibi pratik mülahazalara dayalı olarak böyle bir işbirliği öngörülmüş ise de; ülkemizde mevcut kolluk güçlerinin, adli kolluk teşkilatlanması olmadığı için idari görevleriyle birlikte yürüttükleri adli görevlerini dahi iş yükü ve personel eksikliği nedeniyle yeterince yerine getiremedikleri düşünüldüğünde, bir de denetim çalışması görevlerini yürütmeleri mümkün değildir. Bu nedenle denetim, uygulamadaki örneklerinde de görüldüğü gibi, kolluk birimleriyle yapılan yazışmalardan ve ilgilinin bu birimlerde imzalaması gereken belgeleri imzalamaktan ibaret hale gelmektedir.¹¹⁴

Denetim konusunda kurumlar arası işbirliği ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus, yönetmelikte özellikle mesleki eğitim içeren tedbir ve yaptırımların yerine getirilmesinde denetimli serbestlik birimlerinden çok milli eğitim müdürlükleri bünyesinde görev yapan öğretmenlerin kullanılmasının öngörülmesidir. Öyle ki bu gibi durumlarda denetim planının hazırlanması dahil tüm aşamalarda öğretmenler görev yapmaktadır. Ülkemizdeki eğitim sisteminin, yer ve araç yetersizliği, personel yetersizliği, ücret yetersizliği, nitelikli öğretmen yetersizliği, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı gibi sorunları düşünüldüğünde, suç işlemiş kimselere yönelik olarak verilecek mesleki eğitimin ne kadar verimli olabileceği hususunda şüphelerimiz bulunmaktadır. Zira suçlularla çalışmak, uzmanlık gerektiren bir husustur. Bu eğitimi verecek olan öğretmenlerin hiç olmazsa bu konuda meslek içi eğitime tabi tutulmaları gerektiği, ideal olanın ise bu eğitimin denetimli serbestlik şubeleri bünyesinde görev yapmakta olan uzman kişiler tarafından verilmesi olduğu kanaatindeyiz.

J. Denetimli Serbestlik İçeren Birden Fazla Kararın Yerine Getirilmesi

Bir şüpheli, sanık veya hükümlü hakkında aynı anda veya farklı zamanlarda birden fazla denetimli serbestlik içeren karar bulunduğu takdirde,

¹¹⁴ Aynı yöndeki görüş için bkz: Ataç, “...Eleştirel Bir Bakış”, s. 51.

bunların yerine getirilmesi hususunun tespiti uygulamada önem arz eden bir konudur. Konuya açıklık getirebilmek için öncelikle TCK ve CGİK'da cezaların ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ilgili hükümleri incelemek gerekmektedir. TCK'nın yaptırım teorisi anlayışına göre; kaç tane fiil var ise o kadar suç, kaç tane suç var ise o kadar ceza vardır.¹¹⁵ Dolayısıyla bu anlayışa göre cezaların hüküm aşamasında içtimai mümkün değildir. Bununla birlikte özellikle hapis cezalarının kesinleşmesi sonrasında, infaz aşamasında toplanması gerekmektedir. Bu husus infaz kanununun 99 ve 101. maddelerinde düzenlenmiştir. 99. maddeye göre: *“Bir kişi hakkında hükmolunan her bir ceza diğerinden bağımsızdır, varlıklarını ayrı ayrı korurlar. Ancak, bir kişi hakkında başka başka kesinleşmiş hükümler bulunur ise, 107. maddenin uygulanabilmesi yönünden mahkemeden bir toplama kararı istenir.”* 101. maddede ise bu toplama hususunda *“hüküm vermek yetkisi, en fazla cezaya hükmetmiş bulunan mahkemeye, bu durumda birden çok mahkeme yetkili ise son hükmü vermiş olan mahkemeye; hükümlerden biri doğrudan doğruya bölge adliye mahkemesi tarafından verilmiş ise, bölge adliye mahkemesine, Yargıtay tarafından verilmiş ise Yargıtay'a aittir.”* Görüldüğü üzere infaz aşamasında cezaların toplanması suretiyle infaz edilmesi gerekmektedir. Ancak burada kastedilen ceza tabiki hapis cezasıdır. Bilindiği üzere TCK'da cezalar; hapis cezaları ve adli para cezalarından ibarettir. Dolayısıyla denetimli serbestlik kapsamında yerine getirilen, kısa süreli hapis cezalarına seçenek olarak öngörülen yükümlülük niteliğindeki yaptırımlar ve kanunun diğer hükümlerinde bulunan denetimli serbestlik içeren tedbir ve yükümlülükler ceza niteliğinde değildir. Dolayısıyla bunlar hakkında infaz kanununun 99. ve 101. maddelerinin uygulanma kabiliyeti bulunmamaktadır. Bununla birlikte birden fazla denetimli serbestlik kararının nasıl yerine getirileceğine ilişkin ne infaz kanunu ve tüzüğünde, ne de 5402 sayılı kanunda bir hüküm bulunmamaktadır. Konuyla ilgili tek hüküm infaz kanununun 99. maddesine benzer bir düzenleme içeren yönetmeliğin 124. maddesidir. *“Birden fazla hükümdeki denetimli serbestlik kararlarının yerine getirilmesi”* başlıklı maddeye göre: *“(1) Bir kişi hakkında, aynı kanun hükmü gereğince birden fazla verilen ve kesinleşen hükümlerin*

¹¹⁵ Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 568.

bulunması halinde mahkemeden toplama kararı istenir. (2) Birden fazla verilen tedavi ve denetimli serbestlik kararının yerine getirilmesinde aşağıdaki usul ve esaslar uygulanır. a) Aynı tarihte birden fazla tedavi ve denetimli serbestlik kararının infazına başlanması halinde, bu yönetmeliğin 83. maddesinin onbirinci fıkrası gereğince alınacak rapordan sonra, her denetimli serbestlik tedbiri ayrı ayrı infaz edilir. b) Farklı tarihte birden fazla tedavi ve denetimli serbestlik kararının infazına başlanması halinde, her karar için bu yönetmeliğin 83. maddesinin onbirinci fıkrası gereğince alınacak rapordan sonra denetimli serbestlik tedbirleri ayrı ayrı infaz edilir. (3) Aynı kanun hükmü gereğince bir kişi hakkında verilen birden fazla denetimli serbestlik kararları birinci fıkra kapsamında infaz edilir”.

Madde dikkatle incelendiğinde 1. fıkra ve 3. fıkranın aynı anlama gelen farklı ifadelerle düzenlendiği görülmektedir. Buna göre ancak aynı kanun hükmü gereğince verilen kararlar toplanarak birlikte yerine getirilecektir. Farklı kanun hükümleri uyarınca yada farklı zamanlarda aynı kanun hükümleri uyarınca verilen kararların nasıl yerine getirileceği hususunda bir düzenleme yapılmamıştır. Maddenin 2. fıkrası ise tüm denetimli serbestlik içeren kararlarla değil yalnızca tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin kararlarla ilgilidir. 2. fıkranın “a” ve “b” bentlerinde aynı tarihte veya farklı tarihlerde verilen tedavi ve denetimli serbestlik tedbirlerinin her halükarda ayrı ayrı infaz edileceği belirtilmiş, tek fıkra halinde düzenlenmesi mümkün olan bu iki durum ayrı ayrı bentler halinde düzenlenmiştir. Açıkça ifade etmek gerekirse yönetmelik hükmü aceleyle hazırlanmıştır ve uygulamada yaşanabilecek tereddütlerin giderilmesini sağlayabilecek nitelikte değildir. Şimdi farklı ihtimalleri değerlendirerek konuyu inceleyelim.

Aynı tarihte aynı hükümle, aynı kanuna göre verilen birden fazla kararın yerine getirilmesi: Bu gibi durumlarda verilen kararın niteliği önemlidir. Örneğin sanık hakkında bir veya birden fazla kişiye karşı işlemiş olduğu konut dokunulmazlığını ihlal, mala zarar verme ve hırsızlık suçları hakkında yapılan yargılama sonucunda, bu üç suça ilişkin olarak verilen cezaların

TCK'nın 51. maddesi uyarınca ayrı ayrı ertelendiği ve her üç ceza bakımından da belirlenen denetim süresi içinde ücret karşılığında çalışma yükümlülüğünün öngörüldüğü, ya da her üç ceza bakımından da rehber görevlendirilmesine karar verildiği durumlarda, bu kararların yerine getirilmesi nasıl yapılacaktır? Kanımızca ücret karşılığında çalışma yükümlülüğü bakımından yönetmeliğin 124. maddesi uyarınca mahkemeden toplama kararı istenmelidir. Mahkeme her üç suç bakımından öngörülen denetim sürelerini toplayarak toplam süre boyunca ücretli çalışmanın yerine getirilmesine karar verecektir.¹¹⁶ Dolayısıyla denetim süresi toplanan süre kadar olacaktır. Rehber görevlendirilmesine karar verildiği durumlarda ise, rehberliğin sanığın veya hükümlünün aktif olarak katılması gereken bir faaliyet olmadığı ve bir yükümlülük niteliğinde olmadığı düşünüldüğünde denetim sürelerinin toplanması suretiyle, toplam süre boyunca rehberlik yapılmasının kabulü rehberliğin özüne uygun bir durum olarak görünmemektedir. Kanımızca böyle durumlarda hangi ceza için en uzun denetim süresi boyunca rehberlik görevlendirilmesi öngörülmüş ise o süre boyunca rehberlik hizmeti verilmeli ve denetim süresi bu şekilde belirlenmelidir. Bununla birlikte bu görüşümüzün mevcut durumda kanuni bir dayanağı bulunmamaktadır. Bir başka örnek üzerinden ihtimalleri değerlendirecek olursak; sanık hakkında yaralama ve hakaret suçları bakımından yapılan yargılama sonucunda verilen hapis cezalarına ilişkin hükümlerin CMK'nın 231. maddesi uyarınca açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildiği ve her iki ceza bakımından da birer üniversite öğrencisine 6 ay boyunca matematik dersi vermek şeklinde bir yükümlülük öngörüldüğünü düşünelim. Burada mahkeme kararında saat esasına göre değil de ay esasına göre belirleme yapıldığından zaten her halükarda infazda sorun yaşanacaktır. Çünkü "6 ay boyunca" ifadesinden 6 ay boyunca her gün de anlaşılabilir, 6 ayda bir gün de anlaşılabilir. Dolayısıyla bu gibi kararlarda

¹¹⁶ TCK'nın 51. maddesinde düzenlenen ücretli çalışma yükümlülüğünde, şayet gün esasına dayalı değil de saat esasına dayalı bir sistem öngörülmüş olsaydı daha kolay bir şekilde saat sürelerinin toplanması suretiyle kararın yerine getirilmesi sağlanacaktı ve denetim süresinin belirlenen saat süresi kadar olduğu kabul edilecekti.

mutlaka net ifadeler kullanılarak, mümkün olduğunca yükümlülüğün saat olarak öngörülmesi gerekmektedir. Yükümlülüğün saat esasına göre belirlenmediği durumlarda bir öğrenci bakımından dahi infazda tereddüt oluşacağına göre iki öğrenci bakımından konu içinden çıkılmaz hale gelecektir. Zira hükümlü aynı anda iki öğrenciye rahatlıkla ders anlatabileceğinden, kararların bu şekilde yerine getirilmesini istemesi durumunda ne yapılacaktır? Kanımızca bu gibi durumlarda birbiriyle çelişmeyen bu iki yükümlülüğün birlikte yerine getirilmesinde bir mahsur bulunmamalıdır. Bununla birlikte yönetmelik hükmü esas alındığında toplam iki yükümlülüğe ilişkin sürelerin toplanması suretiyle hükümlünün toplamda 12 ay ders vermesi gerekecektir. Kararda ayrıntılı bir belirleme yapılmadığı takdirde de hükümlünün 12 ayda iki öğrenciye birer kez ders vermesi dahi kararın yerine getirilmiş sayılması için yeterli olacaktır.

Farklı tarihlerde verilen birden fazla kararın yerine getirilmesi: Bu gibi durumlarda da verilen kararın niteliği önemlidir. Örneğin sanık hakkında yaralama suçundan ve mala zarar verme suçundan ayrı ayrı açılan davalar sonucunda; önce yaralamadan 6 ay hapis cezasına hükmedilerek cezanın TCK'nın 50. maddesi uyarınca 3 ay süreyle kamu yararına ücretsiz çalışma yaptırımına çevrildiği ve kararın kesinleşip 1 aydır yerine getirilmeye başlandığı, o sırada daha önce mala zarar verme suçundan verilen 10 aylık hapis cezasının gene TCK'nın 50. maddesi uyarınca 5 ay süreyle kamu yararına ücretsiz çalışma yaptırımına çevrildiği, kararın Yargıtay tarafından onanması sonucu kesinleşmesi sonrasında infazının yapılması için şubeye gönderildiği bir durumda, bu iki kararın infazı nasıl yapılacaktır? Yönetmelik hükmüne göre mahkemeden toplama kararı istenecek mahkeme toplamda 8 ay ücretsiz çalışma yapılmasına karar verecektir. TCK'nın lafzına bakılırsa bu yorum doğru görünmektedir. Zira TCK'nın 50. maddesine göre kamu yararına ücretsiz çalışmanın saat esasına göre belirlenmesi mümkün olmadığından hükümlünün toplamda 8 ay boyunca çalışması gerekecektir. Ancak yönetmeliğin 59. maddesinde kanundan farklı olarak bir günün dört saate karşılık geleceği ve günde en fazla 8 saat çalışma yapılabileceğinin

öngörüldüğü görülmektedir. Şayet hükümlü ben günde 4 saat değil 8 saat haftada 5 gün çalışacağım diyerek, kararın bir an önce yerine getirilmesini isterse ne olacaktır? TCK'daki düzenleme esas alındığında; süre ay olarak belirlendiğinden hükümlü günde 8 saat çalışsa bile ilk karar için 3 ay, ikinci karar için ise ancak 8 ay sonra kararın yerine getirilmiş sayılacağı kabul edilecektir. Yönetmelik esas alındığında ise ilk karar için 60 gün, ikinci karar için ise 100 gün toplamda ise 160 gün sonra kararın yerine getirilmiş sayılacağı kabul edilecektir.

Aynı veya farklı tarihlerde birden fazla tedavi ve denetimli serbestlik kararının yerine getirilmesi: Yönetmeliğe göre, her iki durumda da 83. maddenin 11. fıkrası uyarınca tedavinin bittiğine dair rapor alındıktan sonra her denetimli serbestlik tedbiri ayrı ayrı infaz edilecektir. Yani tedavinin tıbbi bir süreç olması ve kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı nedeniyle aynı anda iki kez tedavi edilemeyeceği gerekçesiyle tedavi bakımından ayrı ayrı infaz mümkün değildir. Ancak yönetmeliğe göre tedavi sonrasında her iki karardaki denetimli serbestlik tedbiri ayrı ayrı infaz edilecek yani toplanmayacaktır. Dolayısıyla TCK'nın 191. maddesi uyarınca tedavi sonrasında sadece 1 yıl veya uzatılması halinde en fazla 2 yıl süreyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanacak, sürelerin toplanması suretiyle 2 yıl veya en fazla 6 yıl şeklinde bir süre hesaplaması yapılmayacaktır.

K. Denetimli Serbestlik İçeren Kararların İhlali

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ceza adalet sürecinde, yargılama makamları tarafından verilen denetimli serbestlik içeren kararların ihlali durumunda hangi prosedürlerin izleneceği hususu, ilgili konulara göre ayrı ayrı açıklanmıştır. Ancak bu aşamada konuyla ilgili olarak genel bir değerlendirme yapmakta fayda görüyoruz. Bu doğrultuda öncelikle “yükümlülük”, “ihlal” ve “iptal” kavramlarına mevzuatta ne şekilde yer verildiğini inceleyeceğiz.

Daha önce de belirtildiği üzere; 5402 sayılı kanunun “yükümlülük” başlıklı 5. maddesine göre denetimli serbestlik altında bulunan kişinin, hakkında verilen karara uygun olarak şube müdürlüğünün hazırladığı programa ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymak ve katlanmak zorunluluğu bulunmaktadır. Şube müdürlüğü tarafından yapılan çağrılara veya hazırlanan denetim planına kişinin, kendisine yapılan “uyarıya rağmen” uymaması, denetimli serbestlik tedbirine ilişkin bir “yükümlülük ihlali” sayılmaktadır. 2007 tarihli yönetmelik hükümlerinde, kanundaki düzenleme biraz daha genişletilerek(!), kişinin herhangi bir sebeple yerleşim yeri adresini değiştirmesi durumunda, yeni adresini şube müdürlüğü veya büroya bildirmekle yükümlü olduğu, bunun bildirilmemesi halinde, hükümde veya kararda gösterilen adrese yapılan tebligatın geçerli sayılacağı ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile, söz konusu nedenle şube müdürlüğünce tebligat yapılamamasının da kişi bakımından bir ihlal niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Görüldüğü üzere bu düzenlemelerde yükümlülük ve ihlal kavramlarının genel çerçevesi çizilmiş, ayrıntılı düzenleme denetimli serbestlik niteliğinde olan kararlara ilişkin kanun maddelerinde ve bunların uygulanmasına ilişkin hususları içeren yönetmelik hükümlerinde yapılmıştır.

Genel olarak bakıldığında; adli kontrol kararlarının ihlaline ilişkin CMK’nın “tedbirlere uymama” başlıklı 112. maddesinde, *“Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir”* ifadesinin kullanıldığı; hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin CMK’nın 231. maddesinin 11. fıkrasında *“Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklere aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu*

¹¹⁷ Yükümlülükler başlığı altında yapılan açıklamada da ifade edildiği gibi, kişi aleyhine sonuçlar doğuran böyle bir düzenlemenin kanımızca yönetmelik değil kanun düzenlemesi olarak yapılması gerekmektedir.

değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir.” ifadesinin kullanıldığı; uyuşturucu madde suçlarına ilişkin TCK’nın 191. maddesinin 5. fıkrasında, “*Tedavinin ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranan kişi hakkında açılmış olan davanın düşmesine karar verilir. Aksi takdirde, davaya devam olunarak hüküm verilir.*” ifadesinin kullanıldığı; kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlarla ilgili TCK’nın 50. maddesinin 5. ve 6. fıkralarında, “*Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi hâlinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhâl infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz. Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir.*” ifadesinin kullanıldığı; hapis cezasının ertelenmesiyle ilgili TCK’nın 51. maddesinin 7. ve 8. fıkralarında, “*Hükümlünün denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklere, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir. Denetim süresi yükümlülüklere uygun veya iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.*” ifadesinin kullanıldığı; hapis cezasının konutta infazına ilişkin CGİK’nın 110. maddesinin 5. fıkrasında, “*Bu infaz usulünün gereklerine geçerli bir mazeret olmaksızın uyulmaması hâlinde, cezanın baştan itibaren infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.*” ifadesinin kullanıldığı; koşullu salıverilmeyle ilgili CGİK’nın 107. maddesinin 12. fıkrasında ise, “*Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklere, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde koşullu salıverilme kararı geri alınır.*” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Yönetmelik hükümlerinde ise genel olarak şüpheli, sanık veya hükümlünün 10 gün içinde büroya gelmesi için tebligat yoluyla çağrı yapılması öngörülmüş, çağrıya rağmen gelmeme durumu bir ihlal olarak nitelendirilmiş, çağrıya uygun olarak geldiği takdirde ise hazırlanacak denetim planındaki yükümlülüklere uygun davranmama hali

ise bir başka ihlal olarak öngörülmüştür. Ancak yönetmelik hükümlerine göre yükümlülükler uymayan kişinin “ilk uymama” halinin bir ihlal olarak nitelendirilmediği, ancak “uyarıya rağmen uymama” durumunun ihlal olarak kabul edilerek dosyanın yetkili mahkemeye gönderilmesi gerektiği öngörülmüştür. Bu noktada “ilk uymama”, “uyarı” ve “uymamakta ısrar” kavramlarının ne anlama geldiği önem arz etmektedir. Zira bu hususun içeriğinin nasıl doldurulacağına ilişkin ne kanun ne de yönetmelik hükümlerinde açıklayıcı bir düzenleme bulunmamaktadır. Yukarıda da görüldüğü üzere bazı yükümlülükler bakımından esas kanun maddesinde açıkça “hakim uyarısı”ndan bahsedilirken, bazı yükümlülükler bakımından uyarı konusunda herhangi bir ifade kullanılmamıştır. 5402 sayılı kanun ve 2007 tarihli yönetmelikteki yükümlülükler ilişkin genel düzenlemelerde de “uyarıya rağmen” ifadesinin kullanıldığı, ancak hangi ihlallerin denetim görevlilerince uyarı yapılabilecek nitelikte olduğu, hangilerinin ise doğrudan kesin bir ihlal olarak kabul edilip mahkemeye iletileceği konusunda tereddüt bulunmaktadır. Zira tüm yükümlülükler ilişkin ayrıntılı yönetmelik düzenlemelerinde denetim görevlilerinin ilk ihlalde uyarı yapması, ilgilinin uymamakta ısrar etmesi durumunda, kaydın kapatılıp mahkemeye iletilmesi öngörülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir başka konu ise hapis cezasının ertelenmesiyle birlikte öngörülen yükümlülüklerin düzenlendiği TCK’nın 50. maddesinin 5. fıkrasında ve hapis cezasının konutta infazına ilişkin CGİK’nın 110. maddesinin 5. fıkrasında “hakimin uyarısı” ifadesinin kullanıldığı, bu yükümlülüklerin infazına ilişkin yönetmelik maddelerinde ise “şube müdürlüğü veya büroca uyarılır” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Burada iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır: 1. İlgili şahıs, yükümlülüklerine ilişkin ilk aykırı hareketinde kim tarafından uyarılacaktır. TCK’nın 50. maddesi ve CGİK’nın 110. maddesindeki düzenleme açıktır. Uyarı hakim tarafından yapılmalıdır. Ancak yönetmelik hükümlerinde uyarının şube müdürlükleri veya bürolarca yapılacağı öngörülmektedir. Bu durumda ilgilinin bir yükümlülük ihlalini öğrenen denetim görevlisi nasıl hareket edecektir? Kanımızca burada denetim görevlisinin uyarı yapma yetkisi bulunmamaktadır, ihlali doğrudan mahkemeye

bildirecektir. **2.** Hangi düzeydeki yükümlülük ihlalleri “uyarılabılır” nitelikte, hangileri ise kesin bir ihlal niteliğinde kabul edilecektir? Kanun ve yönetmelik hükümleri karşısında denetim görevlisi nasıl hareket edecektir? Zira bazı yükümlülüklere ilişkin ihlallerin tolare edilebilmesi mümkün değildir. Örneğin adli kontrol yükümlülüğü olarak yurt dışına çıkmamak, silah bulundurmamak veya taşımamak, hapis cezasının konutta infazı gibi denetimli serbestlik kararlarının yerine getirilmesi sürecinde ilk ihlalin dahi tolare edilmesi mümkün değildir.

Kanımızca bu tereddütlerin giderilebilmesi için denetimli serbestlik kararlarının infazına ilişkin standart kurallar belirlenmelidir. Yönetmelik hükümlerinde ihlal düzeyleri ile ilgili olarak belirli kurallar düzenlenmeli, ihlal niteliğindeki davranışlar hafif-orta-ağır şeklinde derecelendirilmeli, denetimli serbestlik şube müdürlüklerinde görev yapan uzman denetimli serbestlik görevlilerinden oluşan bir ihlal değerlendirme kurulu kurulmalı ve ilk ihlallerin değerlendirilmesi yapılarak, dosyanın ilgili mercie iletilmesi konusunda bir karar verilmesi sağlanmalıdır. Aksi takdirde şüpheli, sanık veya hükümlünün ihlal niteliğindeki bir davranışı, bir yerdeki denetimli serbestlik görevlisince tolare edilebilir olarak kabul edilip uyarı yapılırken, bir başka yerdeki denetim görevlisi tarafından kesin bir ihlal olarak kabul edilip mahkemeye iletilebilecektir.

L. Denetimli Serbestlik İçeren Kararların İptali ve İnfaz Hakimliği Kurumu

Denetimli serbestlik içeren bir kararın yerine getirilmesi sürecinde ilgili şahıs tarafından kararın gereklerinin ihlal edildiği durumlarda, denetimli serbestlik şube ve bürolarınca ilgili kayıt kapatılmak suretiyle C. Başsavcılıkları aracılığıyla ilgili mahkeme veya hakime bildirimde bulunulacak, hakim veya mahkeme yeni bir karar verecektir. Burada kaydın kapatılması yükümlülüğün kaldırıldığı anlamına gelmemekte, sadece bu aşamada şubece yapılabilecek herhangi bir işlemin bulunmadığı anlamına

gelmektedir. Kayıt kapatıldıktan sonra dosyanın hangi mahkeme veya hakim önüne geleceği hususunda farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Bazı kanun maddelerinde ilgili merci açıkça gösterilirken, bazı maddelerde açık ifadeler kullanılmadığı görülmektedir. Örneğin ihlal sonrası dosyanın; adli kontrole ilişkin düzenlemenin bulunduğu CMK'nın 109vd. maddelerine göre soruşturma aşamasında nöbetçi sulh ceza, kovuşturma aşamasında ise yargılamayı yapmakta olan mahkemeye iletileceği, seçenek yaptırımlara ilişkin TCK'nın 50. maddesinin 6. fıkrasına göre "hükmü veren mahkeme"ye iletileceği; hapis cezasının konutta infazına ilişkin CGİK'nın 110. maddesinin 2. fıkrasına göre "hükmü veren mahkeme veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme"ye iletileceği, koşullu salıverilmeye ilişkin CGİK'nın 107. maddesinin 14. fıkrasına göre, "koşullu salıverilme kararına esas teşkil eden hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi veya koşullu salıverilme kararını vermiş olan mahkeme"ye iletileceği ifade edilmişken; hapis cezasının ertelenmesine ilişkin TCK'nın 51. maddesinde, uyuşturucu suçlarına ilişkin TCK'nın 191. maddesinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin CMK'nın 231. maddesinde ve hapis cezasının bir kısmının kamuya yararlı bir işte çalışma olarak geçirilmesine ilişkin CGİK'nın 105. maddesinin 4. fıkrasında genel olarak "mahkeme" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Uygulamada TCK'nın 51 ve 191, CMK'nın 231. maddesindeki mahkeme ifadesi, hükmü veren mahkeme, CGİK'nın 105. maddesindeki mahkeme ifadesi ise "hükmü veren mahkeme veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme" olarak anlaşılmakta ve bu doğrultuda uygulama yapılmaktadır.

Uygulamada genellikle denetimli serbestlik şubesinde hazırlanan rapor ilgili mahkemeye iletilmekte, mahkeme şayet kanunla kendisine yüklenmiş bir uyarı görevi varsa(TCK'nın 51. maddesi ve CGİK'nın 107. maddesindeki gibi), yazılı olarak kişiyi uyarmakta, böyle bir görevi yoksa dosya üzerinden ihlalin, yükümlülüğün iptalini gerektirebilecek nitelikte olup olmadığını değerlendirmek suretiyle bir karar vermektedir. Mahkemeler iş

yoğunluğu nedeniyle genellikle hazırlanan raporlar doğrultusunda, ayrıca bir araştırma yapmaksızın ve şahsın beyanını almaksızın duruşmasız olarak karar vermektedirler.

Yukarıda da açıklandığı üzere denetimli serbestlik Türk sistemi içerisinde bir infaz kurumu olarak kabul edilmiş, zira denetimli serbestlik kurumunun kuruluşuna temel teşkil eden düzenleme CGİK'da yapılmış ayrıca kurumsal teşkilatlanma da Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılmıştır. Bu durum karşısında infaz süreçlerinde ortaya çıkan uyuşmazlıklarda karar vermek üzere 16.05.2001 tarih ve 4675 sayılı “İnfaz Hakimliği Kanunu”yla kurulan İnfaz Hakimliği müessesesinin denetimli serbestlik kararlarının infazı sürecinde etkin olarak yer alıp almadığı hususunun tartışılması gerektiği kanaatindeyiz.

İnfaz Hakimliği Kanunu 2001 yılında kabul edilmiş ancak 2005 yılında temel ceza mevzuatına ilişkin olarak yapılan köklü değişiklik sürecinde yeniden ele alınmamıştır. Bu nedenle mevcut uygulamada İnfaz Hakimliklerinin etkili bir şekilde faaliyet gösteremedikleri bilinmektedir. Mevcut düzenlemeler uyarınca İnfaz Hakimliklerinin denetimli serbestlik hizmetleriyle ilgili tek görevi, şube müdürlükleri ile koruma kurullarının idari nitelikteki eylem ve işlemlerine karşı yapılacak şikayetler hakkında karar vermektir. Bunun dışında yürürlükteki mevzuat uyarınca denetimli serbestlik kararlarının infazı sürecinde İnfaz Hakimliklerinin herhangi bir görevi bulunmamaktadır. Oysa infaz süreçlerine ilişkin karar vermek konusunda bir uzman merci konumunda olan İnfaz Hakimliklerinin özellikle denetimli serbestlik kararlarının ihlali ve esas hükmün yeniden değerlendirilerek iptali konusunda yetkilendirilmesi gerekmektedir. Zira bu hususlarda karar vermekle yetkili merciler, uygulamada uzmanlık gerektiren bu değerlendirmeyi yapmak konusunda yeterince bilgi ve tecrübeye sahip olmadıkları ve iş yoğunluğu nedeniyle detaylı inceleme yapamadıkları için genellikle dosya üzerinden yapılan bir değerlendirmeyle tartışmalı kararlar vermektedirler. Bu bağlamda Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında

hazırlanıp görüşe sunulan “İnfaz Hakimliği Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı”na değinmekte fayda görüyoruz.¹¹⁸ Söz konusu tasarı 2011 yılının başı itibariyle henüz kanunlaşmamış ise de konuyla ilgili önemli düzenlemeler içermektedir. Hazırlanan tasarı ile, halen ceza infaz kurumlarındaki her türlü idari işlem, eylem ve uygulama ile ilgili yargısal denetimi yerine getiren infaz hakimlerinin, bu görevlerine ilave olarak TCK, CGİK, CMK ve 5402 sayılı Kanun ile diğer kanunlarda yer alan ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ve kısa süreli hapis cezasına seçenек olarak hükmedilen yaptırımlar ile denetimli serbestlik içeren kararların denetlenmesi ve yerine getirilmesine yönelik kararları vermek görevleri de eklenmiş,¹¹⁹ CMK’nın 109. maddesinde düzenlenen adlî kontrol ve 231. maddesinde düzenlenen hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile TCK’nın 191. maddesinin 2. fıkrasının uygulanması kapsamında verilecek tedavi ve denetimli serbestlik kararları, soruşturma veya kovuşturma evresine göre, görevli ve yetkili adlî merci ya da mahkemelerin takdirine ve yargı yetkisine giren hususlar olduğundan, bunların görev alanına dahil edilmediği belirtilmiş, infaz hakimliği isminin

¹¹⁸ Tasarı için bkz: (Erişim) <http://www.kgm.adalet.gov.tr/gg/ihk.pdf>, 11.01.2011. İnfaz Hakimliği Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının hazırlanması amacıyla oluşturulan komisyon, çalışmalarına 5 Mart 2008 tarihinde başlamış, 15 Temmuz 2008 tarihinde bitirmiştir.(Bilgi için bkz: Vehbi Kadri KAMER, “İnfaz Hakimliği Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının Ceza Adalet Sistemine Getirdiği Yenilikler”, **Adalet Bakanlığı Sesleniş Gazetesi**, Aralık 2008, (Erişim) http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr/arsiv/2008/81_aralik2008/makale/vkadri_kamer.htm, 10.11.2010).

¹¹⁹ Tasarının genel gerekçesinde şu ifadeler kullanılmıştır: “Soruşturma veya kovuşturma evrelerinde verilen hüküm ve kararlar bakımından mahkeme veya hâkimliklerin dar ve teknik anlamda madde itibariyle yetkilerinin kanunî düzenleme ile belirlenmesi ve bunun sonucu olarak da mahkeme veya hâkimliklerin kendi yetki alanları içerisinde fonksiyonel anlamda uzmanlaşmış merci statüsünde olmaları, ceza adalet sisteminin çok eskiden beri istediği bir amaçtır. Esasen, bu uzmanlaşma unsuru, ceza adalet sisteminin tamamlayıcı bir parçası olan infaz işlem ve faaliyetleri bakımından da zorunluluk arz etmektedir. Nitekim, bir cezaî uyumsuzluğun sonucunda verilmiş olan hüküm veya kararların kapsam, nitelik ve nicelik itibariyle ne şekilde yerine getirileceği, yerine getirilme sırasında doğabilecek tereddüt ya da sorunların ne şekilde çözüme kavuşturulabileceği tamamen teknik ve uzmanlık gerektiren bir hukuk bilgisini gerektirmektedir. Nitekim, böyle bir uzmanlık gerektiren alanda kovuşturma makamı olarak görev yapan mahkeme veya hâkimliklerden aynı uzmanlığın gerektirdiği bilgi veya öngörüü beklemek uygun olmayacaktır. Ülkemizde de infaz aşamasında verilecek kararların uzmanlaşmış mahkemelerce verilmediği ve uygulamada bazı eksiklikler ve tereddütlerin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle yargılama sonunda verilen ceza ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında verilecek kararların, infaz ve ceza uygulama hâkimliği tarafından verilerek, yargılama yapan mahkemelerin iş yükünün azaltılması, infazda ihtisaslaşmaya gidilmek suretiyle infaz hizmetlerinin etkinliğinin artırılması, ayrıca infaz işlemlerinin tek bir makamda toplanması hedeflenmiştir.”

“infaz ve ceza uygulama hakimliği” olarak değiştirilmesi öngörülmüştür. Tasarı ile TCK’da, 5402 sayılı kanunda ve ceza hükmü içeren diğer kanunlarda; rehber görevlendirilmesi, yükümlülük veya tedbirlerin denetlenmesi, değiştirilmesi veya bunlara aykırı hareket edilmesi hâlinde, gerekli kararları vermek; CGİK hükümlerine göre, mahkûmiyet hükmünün yorumunda veya çektirilecek cezanın hesabında duraksama veya birden fazla hükümdeki cezaların ve tedbirlerin toplanmasına ilişkin kararları, özel infaz usullerine ilişkin kararları, ceza hükmü içeren diğer kanunlarda yer alıp da yukarıda belirtilen kapsama giren kararları vermek; TCK ve CGİK ile diğer kanun hükümlerine göre; koşulları yerine getirmiş olup da kurumlardaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirenler hakkında koşullu salıverilmeye veya koşullu salıverilenler hakkında kanunlarda belirtilen koşulların gerçekleşmesi durumunda koşullu salıverilme kararının geri alınmasına, ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine, ceza hükmü içeren diğer kanunlarda yer alıp da belirtilen kapsama giren konularda karar vermek, infaz ve ceza uygulama hakimliklerine verilmiştir.

Görüldüğü üzere tasarıyla ceza yargılamasını sona erdiren kesin hüküm niteliğinde olmayan, adli kontrol, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve uyuşturucu suçları bakımından denetimli serbestlik kararlarının infazıyla ilgili kararlar dışında, denetimli serbestlik içeren diğer kararların tamamının infazı sürecinde verilecek kararların, infaz ve ceza uygulama hakimlikleri tarafından verilmesi öngörülmüştür. Buna göre; kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlara ilişkin kararlar, hapis cezasının ertelenmesi ile birlikte öngörülen yükümlülöklere ilişkin kararlar, hapis cezasının konutta infazına ilişkin kararlar, koşullu salıverilme ve özel tehlikeli suçlular ile mükerrir suçlular hakkında verilen yükümlölöklere ilişkin kararlar, hapis cezasının bir kısmının kamuya yararlı bir işte çalışma olarak geçirilmesine ilişkin kararlar ile rehber görevlendirilmesine ilişkin kararların ihlali sonrasında, durumu değerlendirmek ve yeni bir karar vermek yetkisi hükmü veren mahkemeye değil kararın yerine getirildiği yerde bulunan infaz ve ceza uygulama hakimliğine verilmektedir.

Tasarıyla İnfaz Hakimliği ile ilgili olarak öngörülen yapı eksiklikleri bulunmakla birlikte kanımızca mevcut Türk ceza adalet sisteminin ihtiyaçlarına uygun bir düzenlemedir.¹²⁰ Zira mevcut durumda hükmü veren

¹²⁰ Anglo-Sakson hukuk sisteminin hakim olduğu ülkelerde benzeri olmayan infaz hakimliği müessesinin Fransız hukuk sistemi örnek alınarak ihdas edildiği bilinmektedir.(Ceza Uygulama Hakimliği: “Juge de l'application des peines”. Ayrıntılı bilgi için bkz: (Erişim) http://lexinter.net/PROCPEN/juge_de_l'application_des_peines_juridiction_de_la_liberation_condition_nelle_et_commission_de_l'application_des_peines.htm, 11.02.2011.) Ceza Uygulama Hakimliği, yalnızca infazda ortaya çıkan uyuşmazlıkları karara bağlayan bir itiraz mercii olmadığı gibi görevi yalnızca denetimli serbestlik ve güvenlik tedbiri kararlarının uygulutulması değildir. Fransa’da 2 yıla kadar hapis cezaları ile hapis dışı diğer cezalar, “aménageable” (düzenlenebilir, değiştirilebilir, dönüştürülebilir) cezalardır ve bu işlem Ceza Uygulama Hakimliği tarafından yapılır. Cezaların dönüştürülmesi veya düzenlenmesi, alınan cezanın hükümlünün sosyo-ekonomik şartlarına göre alternatif ceza ya da güvenlik tedbirlerine çevrilmesini ifade eder. Bu işlem ise kesinleşen hükmün Ceza Uygulama Hakimliği önüne gelmesi ve yaptığı mülakatla hükümlünün durumunu değerlendirerek bir karar vermesi ile olur. Bu kararlar genelde şartlıdır ve eğer hükümlü cezanın dönüşmüş halini istenilen şekilde yerine getirmese her zaman asli cezayı olduğu gibi çekme riski altındadır. Her ne kadar ceza yargılamasını yürüten ve hükmü veren kürsü hâkimleri doğrudan alternatif cezaları ve yükümlülükleri belirleme olanağına sahip olsa da, bu çoğu zaman kullanılmamakta, yükümlülüklerin nasıl ve nerede yerine getirileceği Ceza Uygulama Hakimleri tarafından yapılan mülakat sonucu belli olmaktadır. Ceza Uygulama Hakimleri sürekli denetimli serbestlik birimleri ile işbirliği halinde çalışmakta, birimlerin hükümlü hakkında hazırladığı sosyal araştırma raporu ve raporda yapılan tavsiyeleri dikkate alarak karar vermektedir. Bu çerçevede, Ceza Uygulama Hakimleri, hükümlü için öngörülen cezayı; para cezası, kamu yararına çalışma, zorunlu eğitim alma, tedavi olma gibi alternatif ceza ve tedbirlere dönüştürebileceği gibi; cezanın açık cezaevinde veya elektronik bileklikle evde çektirilmesine de karar verebilir. Şunu da belirtmek gerekir ki, 2 yıl ve üzeri hapis cezaları, “aménageable” olmadığından doğrudan infaza gönderilir ve infaz savcısı gözetiminde infaz kurumlarında infaz edilir. Öte yandan, bu tür cezalarda bile cezanın 2/3’ünün infazı halinde, ceza “aménageable” hale gelir ve cezadan indirim, açık cezaevine nakil, koşullu salıverilme türü seçenekler yukarıda belirtilen usulde denetimli serbestlik biriminin yardımıyla Ceza Uygulama Hakimlikleri tarafından karara bağlanır. Ayrıca hükümlülerin cezaevinde aldıkları disiplin cezaları ve izinler de yine bu hakimlikler tarafından değerlendirilir. Mehmet Arı, **“2009 Dönemi Fransız Milli Hâkimlik Okulu(Ecole National de la Magistrature-ENM) Başlangıç Eğitimi ve Stajı sonrasında Adalet Bakanlığı’na sunulmak üzere hazırlanan yayınlanmamış gayri resmi rapor”dan**, Ankara 2009. Amerika’da denetimli serbestlik kararlarının infazı sürecinde bir karara ihtiyaç duyulduğunda genellikle hükmü veren mahkeme veya hakim tarafından karar verilmektedir. Denetimli serbestlik içeren karara ilişkin yükümlülüklerin ihlal edildiğinin bildirilmesi üzerine, mahkeme ilk aşamada ihlalin haklı bir nedenden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlememek amacıyla dosya üzerinden ön hazırlık duruşması(preliminary cause hearing) yapmakta, ikinci aşamada ise iptal duruşması(revocation hearing) yaparak suçlunun ihlalle ilgili savunmasını almakta, varsa delillerini sunma yetkisi tanımaktadır. Son aşamada ise mahkeme denetimli serbestlik kararının hapis cezasına çevrilmesine ya da bir uyarı yaptıktan sonra, ihlalin niteliğine göre yükümlülük koşullarını ağırlaştırmak suretiyle denetimli serbestliğin devamına karar verebilmektedir.(Bkz: Abadinsky, **a.g.e.**, s. 115-116; Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 162-164; Schmallegger, **a.g.e.**, s. 519.) İngiltere’de ise servis tarafından yapılan çağrıya rağmen suçlu randevuya gelmezse, denetim görevlisi iki çalışma günü içerisinde kendisi ile irtibat kurarak nedenini tespit etmekte, randevuya gelmeme nedenini kabul edilebilir veya kabul edilemez bir neden olarak değerlendirilmekte, eğer suçlu bir hastalık, çalışma vb. bir neden ile gelememiş ve bunu haber verememiş ise bu genellikle kabul edilebilir bir durum olarak kabul edilmekte ve işlemler devam etmektedir. Şayet suçlu uygun bir mazeret beyan edememişse birinci kabul edilemez yokluk nedeni ile suçluya bir ihtar mektubu gönderilmekte ve ikinci bir kabul edilemez yokluğun, yükümlülüğün ihlali anlamına geleceği ve buna göre işlem yapılacağı bildirilmektedir. Randevuya gelmeme veya

mahkemelerin, artık dosyadan ellerini çektikleri bir aşamada tekrar karar vermek zorunda kalmaları, varolan iş yoğunluğu, hakim yetersizliği ve diğer teknik nedenlerden ötürü aksaklıklara neden olmakta, dosya üzerinden, ayrıntılı bir araştırma yapılmaksızın ve ilgili şahsın beyanı alınmaksızın verilen kararlar yaptırımların amacına uygun olmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

M. Ceza Adalet Sürecinin Farklı Aşamalarına İlişkin Uygulamalar

1. Genel Olarak

Bu bölümde denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında kanun ve yönetmeliklerde öngörülen düzenlemeler ve uygulamalar konusunda inceleme yapılacaktır. İnceleme yapılırken, sistemin karşılaştırmalı hukuktaki örneklerini incelediğimiz bölümdekine benzer bir düzenleme içeren 5402 sayılı kanun ve ilgili yönetmelikteki sistematığe uygun bir sistematik kullanılacaktır. Bu doğrultuda soruşturma, kovuşturma, kovuşturma sonrası ve salıverilme sonrasındaki aşamalara ilişkin uygulamalar ve buna ilişkin mevzuat ayrıntılı olarak incelenecektir.

yükümlülük gereklerini yerine getirmeme şeklindeki ikinci bir kabul edilemez yokluk, yükümlülüğün ihlali anlamına gelmekte ve ihlal 10 gün içinde mahkemeye iletilmektedir. İhlal konusunda karar verme yetkisi, toplum yaptırımı hükmünü veren esas mahkeme(kraliyet-ağır ceza mahkemesi/Crown Court ya da sulh mahkemesi/Magistrates' Court)ye aittir, şayet crown court tarafından verilen bir hüküm, bu mahkemenin yetki alanı dışında bir yerde yerine getiriliyorsa, mahkemenin kararında belirtmesi kaydıyla o yerel yetki alanı(local justice area)nda görev yapan sulh mahkemesi tarafından da ihlalle ilgili olarak karar verilebilmektedir. Aynı şekilde sulh mahkemesince verilen bir hüküm, başka bir yerel yetki alanında yerine getiriliyorsa, ihlal konusunda karar verme yetkisi o yetki alanında görev yapan sulh mahkemesine ait olmaktadır. Mahkemece yapılan duruşmada suçlu mazeretlerini beyan etmekte, şayet ihlal ispat edilirse mahkeme suçluya bir ihtar verebilmekte ya da ihlalden dolayı bir ceza(örneğin para cezası) verebilmekte ve yükümlülüğün devam etmesini sağlayabilmektedir. Ancak, mahkeme suçluyu asıl ceza ile de cezalandırabilmekte ve böylece toplum içinde denetim sona ermektedir.(Hutchings, **a.g.e.** s. 85; Ayrıca bkz: (Erişim) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/schedule/8>, 14.03.2011.)

2. Soruşturma Evresindeki Uygulamalar

a. Genel Olarak

5402 sayılı kanunun 12. maddesine göre şube müdürlüklerinin soruşturma evresindeki görevleri şunlardır:

“a. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesine göre adli kontrol altına alınan şüphelilerle ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek.

b. Cumhuriyet Başsavcılığınca gerekli görüldüğünde, şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu düzenleyip sunmak.

c. Suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık yapmak ve bu kişilere yardımcı olmak.

d. İstek halinde şüpheliye psiko-sosyal danışmanlık yapmak.”

2007 tarihli yönetmelikte kanundaki bu düzenlemeden farklı olarak 13. maddenin “a” bendine, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 20. maddesi uyarınca verilen adli kontrol kararlarında belirlenen yükümlülüklerin yerine getirilmesi de eklenmiştir. 5402 sayılı kanunun 11. maddesinde “diğer kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak” görevinin de şube müdürlüklerin görevleri arasında olduğunu daha önce ifade etmiştik. Dolayısıyla şubenin görevleri arasında bu kanunda açıkça yazılmış olmasa dahi, diğer başka kanunlarda bu alana ilişkin bir görevin denetimli serbestlik birimlerince yerine getirilmesinin öngörüldüğü durumlarda şube, o görevi yerine getirmek zorundadır. Ancak Çocuk Koruma Kanunu(ÇKK)’nın ilgili maddesine bakıldığında, çocuklar hakkında CMK’nın 109. maddesinde sayılan adli kontrol tedbirleri *ile* bu maddede sayılan tedbirlerden bir veya bir kaçına karar verilebileceğinin öngörüldüğü görülmektedir. CMK’da öngörülen tedbirlerin şubelerce yerine getirileceği hususu açıkça kanundaki görevleri arasında sayıldığından bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak CMK’dakinden farklı olarak ÇKK’da öngörülen tedbirlerin şube müdürlüğü tarafından yerine getirilip getirilmeyeceği kanımızca tartışmalıdır. Zira Çocuk Koruma

Kanunu'nda tedbir ifadesi kullanılmış, denetimli serbestlikten açıkça bahsedilmemiş ve denetimli serbestlik birimlerince bu yükümlülüklerin yerine getirileceğine ilişkin bir atıfta bulunulmamıştır. Sırf yönetmelikle böyle bir görevin ihdas edilmesi de mümkün değildir. Bu nedenle 5402 sayılı kanunda adli kontrole ilişkin olarak kullanılan ifadenin CMK'ya atıf yapan bir ibare yerine genel olarak adli kontrolden bahseden bir ibare ile düzenlenmesi daha yerinde olacak ve söz konusu tereddüt ortadan kalkacaktır.

Şimdi kurumun soruşturma evresindeki görevlerini ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

b. Adli Kontrol Kararlarının Yerine Getirilmesi

Bilindiği üzere adli kontrol, CMK'nın "koruma tedbirleri" başlığını taşıyan birinci kitabının, dördüncü kısmında, tutuklama tedbirinden sonra üçüncü bölümde 109 ila 115. maddeler arasında düzenlenmiştir. Adli kontrol, ceza muhakemesi hukukunda tutuklamanın alternatifi olan bir tür koruma tedbiridir. Adli kontrol, genel tutuklama sebeplerinin varlığı durumunda, soruşturma veya kovuşturma evresinde, bir takım yükümlülükler öngörülerek, bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinin denetimi ve kontrolü anlamına gelmektedir.¹²¹ CMK'nın 109. maddesine göre: "1. 100. maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, şüphelinin tutuklanması yerine adlî kontrol altına alınmasına karar verilebilir. 2. Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir." Maddenin devamında, adli kontrolün kanunda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerdiği belirtilerek, bu yükümlülükler sıralanmıştır. Genel olarak, öngörülen yükümlülüklerin mazeretsiz olarak ihlal

¹²¹Konuyla ilgili bkz: Cumhuriyet Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi**, Ankara 2005, s. 315vd. Caner Hacıoğlu, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 1-2, Y. 2005, s. 171vd.; **ÖZBEK, Veli Özer**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, s. 287vd.; Zekeriya Yılmaz, "Adli Kontrol", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2006/1, Y. 64, s. 35vd

edilmesi durumunda, mahkeme hükmedilebilecek hapis cezasının süresine bakmaksızın derhal tutuklama kararı verebilmektedir. 5402 sayılı kanunun 12. maddesi ile 2007 tarihli yönetmeliğin 14. maddesi uyarınca adli kontrole ilişkin yükümlülüklerin tamamının yerine getirilmesi denetimli serbestlik şubelerinin yetkisi ve görevi dahilindedir. CMK'da öngörülen yükümlülükler şunlardır:

1. Yurt dışına çıkmamak,
2. Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak,
3. Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak,
4. Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek,
5. Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek,
6. Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet Savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak,
7. Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek,
8. Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak,
9. Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda öngörülen yükümlülükler ise şunlardır:

1. Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak,
2. Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek,
3. Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak.

5402 sayılı kanunda adli kontrol tedbirlerinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak ayrıntılı bir düzenleme yapılmamış ancak yönetmeliğin 19-34. maddeleri arasında tek tek bütün yükümlülüklerle ilişkin düzenleme yapılmıştır. Şimdi kısaca bu yükümlülükleri inceleyeceğiz.

Yurt dışına çıkmamak yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 21. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹²² Maddede görüldüğü üzere yurt dışına çıkmama yükümlülüğü diğer tedbirler gibi sürekli denetlenmesi gereken bir yükümlülük şeklinde algılanarak buna yönelik bir düzenleme yapılmıştır. Ancak düzenleme kanımızca doğru değildir, zira kararın mahkeme tarafından savcılığa iletilmesi ve savcılığın da derhal kolluğun ilgili birimlerine bildirmesiyle yerine getirilebilecek bir yükümlülüğün, denetimli serbestlik şubesi aracı kılınarak yerine getirilmesi şubelerin iş yükünü artırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Kişinin legal yollardan yurt dışına çıkmasının tek yolu, pasaport kullanımı ile belirli şekillerde mümkündür. Bu işlemler de kolluk birimlerince yerine getirilmekte ve sürekli kayıt altına alınmaktadır. Yazılacak basit bir müzekkere ile sisteme kaydedilen bilgiler sayesinde şahsın bu yolla yurt dışına çıkması rahatlıkla engellenebilmektedir.

¹²² Buna göre: Mahkeme tarafından verilen karar savcılıkça şube müdürlüğü veya büroya, aynı zamanda derhal kolluğa gönderilmeli, şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılmalı, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hâlinde, ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemesine iletilmek üzere savcılığa gönderilmeli, savcılıkça evrak mahkemeye gönderilerek, yükümlülüğün devam edip etmeyeceği konusunda karar istenmeli, mahkemenin vereceği karara göre savcılıkça işlem yapılmalıdır. Şüpheli veya sanığın süresinde başvurması halinde ise, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak kolluğa gönderilmeli, denetleme planına uyulmadığının kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılmalı, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilmeli, yükümlülük kaldırıldığında durum savcılıkça kolluğa iletilerek evrakın iadesi istenmeli ve mahkemeye gönderilmeli, ayrıca durum şube müdürlüğü veya büroya bildirilerek kayıt kapatılmalıdır.

Öte yandan, şahıs hakkında bir denetleme planı hazırlanması da bu anlamda gereksiz bir işlemdir, zira bu yükümlülük sürekli denetlenmeye muhtaç bir yükümlülük değildir.¹²³ Maddede belirtilen plana uymama durumunda yapılacak uyarı, yani kişinin bir şekilde yurt dışına çıktığının tespiti halinde uyarı yapılması da yükümlülüğün doğasına uygun bir düzenleme değildir. Öte yandan şube tarafından kişiye denetleme planı için çağrı yapılması ve kişinin buna uymadığı takdirde bunun bir ihlal olarak değerlendirilip, dosyanın mahkemeye gönderilmesi de anlamsızdır; çünkü kararın yerine getirilmesi denetleme planına bağlı değildir, karar şube ile birlikte aynı zamanda ilgili kolluk birimine de gönderilmekte ve derhal kayıt altına alınmaktadır. Özellikle şube veya büro bulunmayan taşra adliyelerinde bu tedbire ilişkin kararların, adliyelerin bağlı bulundukları il veya ilçedeki şube veya büroya gönderilmesi, şüphelinin oraya başvurusunun istenmesi gibi süreçler, hem usul ekonomisine aykırıdır, hem de şüpheli ve uygulayıcılar için bir yükür. Zira uygulamada bu nedenlerden dolayı şube veya büro bulunmayan yerlerde kararlar doğrudan kolluğa gönderilmektedir. Kanımızca bu yükümlülüğün yerine getirilmesi denetimli serbestlik şubelerinin görev alanından çıkartılmalı, doğrudan savcılıklar eliyle yerine getirilmelidir.¹²⁴

Belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 22. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹²⁵ Mahkeme kararında, hem başvurulması

¹²³ Kamer'e göre "şüpheli veya sanığın yurt dışına çıkıp çıkmadığı şube müdürlüğü veya büro tarafından her zaman denetlenmelidir, bu denetleme şüpheli veya sanığın ev veya iş yerindeki sabit telefonundan arama ya da belirli aralıklarla ziyaret şeklinde olabilecektir." Kamer, "**....infazı**", s. 126. Burada öngörülen yükümlülük kişinin sürekli evinde veya işyerinde olmasını gerektiren, böyle olmadığında ise ihlal anlamına gelebilen bir yükümlülük olmadığı için bu ifadeler katılmıyoruz. Zira mevcut durumda taşrada ve özellikle şube veya büro bulunmayan mülhakatlarda bu yükümlülüğün yerine getirilmesi doğrudan savcılıklar eliyle yapılmaktadır.

¹²⁴ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 12660 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 1014'ü çocuk suçlulara, 11646 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹²⁵ Buna göre: Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir, şüpheli veya sanığın süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru

gereken yer veya yerler, hem de başvurma aralıkları ayrıntılı olarak, tereddüde mahal vermeyecek şekilde belirlenmelidir. Söz konusu yerler mümkün olduğu kadar “resmi” yerler olmalı¹²⁶ ve bu yerler ile başvurma aralıkları, ilgilinin kişisel özelliklerine göre belirlenmelidir.¹²⁷ Yönetmeliğin ifadesinden, yükümlülüğün denetleme planının hazırlanmasından sonra başlayacağı anlaşılmaktadır. Bu durumda, kararın verilmesi ile planın hazırlanıp uygulanmasına başlanması arasındaki süreçte ilgilinin söz konusu yükümlülüğü yerine getirmesi beklenmemelidir. Çünkü yönetmeliğe göre karar verildikten sonra, yükümlülüğe ilişkin bilgiler mahkeme tarafından ilgili “yer”e gönderilmemekte, doğrudan şubeye gönderilmektedir. Adli kontrol tedbirinin, geçici ve kuvvetli suç şüphesinin varlığı durumunda verilen bir karar olduğu düşünüldüğünde; bu süreç içerisinde ilgilinin takibinin yapılmaması çelişkili bir durum arz etmektedir. Burada değinilmesi gereken bir nokta da, ilgilinin yükümlülüğün kaç kez ihlali durumunda adli kontrol kararının kaldırılmasını gerektireceği hususudur. Zira yönetmelikte uyarıya rağmen denetleme planına uymamaktan bahsedilmektedir. Kanımızca her ihlal için bir uyarı yapılmalı ve ilgilinin geçerli bir mazeret bildirememesi durumunda, bu bir yükümlülük ihlali olarak değerlendirilmeli ve mahkemeye bildirilmelidir.¹²⁸ Görüldüğü üzere adli kontrol tedbirleri arasında belki de takibi en zor olan tedbir budur. Bu nedenle tedbirin takibin hakkıyla yapılabilmesi yeterli sayıda denetimli serbestlik personelinin varlığına ve sıkı bir kurumlar arası işbirliğinin varlığına bağlıdır.

tarafından denetleme planı hazırlanarak kararda belirlenen yere gönderilir, şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde başvurması hâlinde durum, kararda belirlenen yer tarafından şube müdürlüğü veya büroya iletilir, denetleme planına uyulmadığının kararda belirlenen yer tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum kararda belirlenen yere iletilir. Yükümlülük kaldırıldığında durum ilgili yere iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir.

¹²⁶ Kanımızca şube veya büroların bulunduğu yerlerde, bu yerler takibin daha etkili bir şekilde yapılması ve gereksiz yazışma ve zaman kaybının önlenmesi için öncelikle şube veya bürolar olmalıdır.

¹²⁷ Kamer, “....infazı”, s. 131.

¹²⁸ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 32243 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 4192 tanesi çocuk suçlulara, 28.051 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

Belirlenen merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 23. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹²⁹ Yükümlülüğe ilişkin kararda, belirlenen merci veya kişi net bir şekilde belirtilmeli, bu belirleme yapılırken; şayet kişi çalışıyorsa mesleki uğraşına ilişkin, eğitime devam ediyorsa da buna ilişkin bir belirleme yapılmalı, karar doğrultusunda hazırlanan denetleme planında, denetimin içeriği ve periyotlarıyla ilgili de ayrıntılı bir düzenleme yapılmalıdır.¹³⁰ ¹³¹ Kanımızca bu tedbirin de, kolluk veya ilgili merci, kurum ve kişilerle irtibatın sağlanması şeklinde doğrudan savcılıklarca yerine getirilebileceğinden denetimli serbestlik şubelerinin görevleri arasında bulunmaması gerekirdi.

Her türlü taşkırları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme¹³², makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğü¹³³: Yükümlülük, yönetmeliğin 24. maddesinde ayrıntılı

¹²⁹ Buna göre: Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir, şüpheli veya sanığın süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak ilgili merci veya kişilere gönderilir, şüpheli veya sanığın kararda belirlenen merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymaması hâlinde durum, başvurulması gereken merci veya kişi tarafından şube müdürlüğü veya büroya iletilir, denetleme planına uyulmadığının ilgili merci veya kişi tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum ilgili merci ve kişilere bildirilir, yükümlülük kaldırıldığında durum ilgili merci veya kişiye iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir.

¹³⁰ Kamer, “...infazı”, s. 138.

¹³¹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 1192 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 225 tanesi çocuk suçlulara, 967 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹³² CMK'daki düzenlemede “kalem” ifadesi kullanılmıştır. Bu düzenleme 5402 sayılı kanun öncesinde yapılan bir düzenleme olduğundan, “kalem”den kastedilen soruşturma aşamasında savcılık kalemi, kovuşturma aşamasında ise mahkeme kalemidir. Ancak yönetmelik düzenlemesinde kalemin, şube veya büro olarak anlaşıldığı görülmektedir. Kanımızca uygulamada yaşanacak tereddütler nedeniyle yapılacak bir değişiklikle kanundaki ifadenin uygun bir şekilde düzeltilmesinde yarar bulunmaktadır.

¹³³ CMK'nın 109. maddesinin 5. fıkrasında bu yükümlülükle ilgili bir istisna getirilmiştir. Buna göre: “Hâkim veya Cumhuriyet Savcısı (d) bendinde belirtilen yükümlülüğün uygulamasında şüphelinin

olarak düzenlenmiştir.¹³⁴ Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde, trafik konusunda denetleme yetkisine sahip bulunan jandarma ve emniyet birimleri ile yapılacak çalışma önem arz etmektedir. Her ne kadar ilgili hakkında bir denetleme planı düzenlenmesi öngörülmüş ise de, bu plana uygun davranışın takibi oldukça zordur. Bu yükümlülük, ancak ilgili kolluk marifetiyle denetlenebilecek bir yükümlülüktür. Mahkeme tarafından belirli bir yerde uyulması gereken bir yükümlülük olarak öngörülmediği müddetçe, şubece yükümlülüğün denetlenmesi neredeyse imkansız gibidir. Kanımızca her iki kolluk birimine, şube veya büro tarafından yapılacak bir bilgilendirme sonucunda sürücü belgesine ilişkin kaydın tutulduğu sisteme girilecek bir kayıt ile¹³⁵, sorgulama yapıldığı durumlarda ihlalin tespiti sağlanmalı ve kolluk birimi tarafından bu bilgi şube veya büroya iletilmelidir. Kanımızca bu yükümlülüğün yerine getirilmesi de denetimli serbestlik şubelerinin görev alanından çıkartılmalı, uygulamada zaten doğrudan kolluk marifetiyle yerine

meslekî uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir.” Maddeden anlaşıldığına göre hem mahkemenin hem de kararın yerine getirilmesi aşamasında C. Savcısının ilgiliye geçici olarak izin verme yetkisi bulunmaktadır. Bu izin, kararda mahkeme tarafından belirtilebileceği gibi, kararda belirtilmediği durumlarda, C. Savcısının takdiri kararı ile de verilebilecektir. Dolayısıyla bu yükümlülüğe ilişkin ihlallerin değerlendirilmesi aşamasında denetim görevlilerinin bu hususa dikkat etmeleri gerekmektedir.

¹³⁴ Buna göre: Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, kararda sürücü belgesinin tesliminin öngörülmesi halinde, sürücü belgesinin aynı süre içinde şube müdürlüğü veya büroya teslimi istenir, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, şüpheli veya sanığın süresinde başvurmaması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak kolluğa ve meslek kuruluşuna gönderilir, kararda sürücü belgesinin teslimine karar verilmiş ise teslim alınan sürücü belgesi veya makbuz, ilgilinin dosyasında saklanır, şüpheli veya sanığın kararda belirtilen taşıtları kullanmasının kolluk veya meslek kuruluşu tarafından tespit edilmesi halinde durum, şube müdürlüğü veya büroya iletilir, hâkim veya savcısının şüpheli veya sanığın mesleki uğraşı ile ilgili araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verdiği durumlar saklı kalmak üzere, denetleme planına uyulmadığının kolluk veya meslek kuruluşu tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum kolluk ve meslek kuruluşlarına bildirilir. Yükümlülük kaldırıldığında durum, kolluk ve meslek kuruluşuna iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca, teslim edilen sürücü belgesinin on gün içinde şube müdürlüğü veya bürodan alınması için şüpheli veya sanığa bildirim yapılır, bu süre sonunda teslim alınmayan sürücü belgeleri ilgiliye verilmek üzere kolluğa gönderilir.

¹³⁵ Sürücü belgesine Karayolları Trafik Kanunu uyarınca geçici olarak el konulduğu durumlarda benzer bir kayıt uygulaması yapılmaktadır.

getirilen bu yükümlülüğün savcılıklar tarafından kolluk marifetiyle yerine getirilmesi sağlanmalıdır.¹³⁶

Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek yükümlülüğü:

Yükümlülük, yönetmeliğin 25. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹³⁷

Kanunda her ne kadar uyuşturucu ve uyarıcı maddeler ile alkol bağımlılarına ilişkin ayrıntılı bir ifade kullanılmış ise de, fıkranın başındaki “özellikle” ifadesi, bu tedbir kararının sayılan durumlarla sınırlı olmadığını göstermektedir. Mahkeme uygun gördüğü takdirde benzer başka rahatsızlıklar içinde bu tedbir kararına hükmedebilecektir. Burada önemli olan husus, kararda sağlık kurumunun adı ya da tedavi süresine ilişkin belirleme yapılmaması gereğidir. Zira ilgilinin durumuna göre, şube veya büro tarafından ilgili sağlık kuruluşu belirlenecek ve tedavinin süresi bu süreç içerisinde şekillenecektir.¹³⁸

¹³⁶ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 378 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 19 tanesi çocuk suçlulara, 359 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹³⁷ Buna göre: Şüpheli veya sanığa, sağlık kuruluşuna sevk edilmesi için on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, şüpheli veya sanığın süresinde şube müdürlüğü veya büroya başvurusu hâlinde, sağlık kurumuna sevk yazısı yazılarak beş gün içinde bu kuruma başvurusu istenir, ayrıca, sağlık kurumuna şüpheli veya sanığın; kuruma başvurduğu tarih, uygulanacak tedavi programı ile tedavinin tamamlandığı tarihin bildirilmesi konusunda yazı yazılır, sağlık kurumu tarafından hazırlanan tedavi programının, şube müdürlüğü veya büroya iletilmesinden sonra denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır. şüpheli veya sanığın sağlık kurumunca belirlenen tedavi programına uymaması hâlinde durum, bu kurum tarafından şube müdürlüğü veya büroya bildirilir, şüpheli veya sanığın sevk tarihinden itibaren beş gün içinde sağlık kurumuna başvurmaması veya tedavi programına uyulmadığının sağlık kurumu tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum sağlık kurumuna bildirilir. Yükümlülük kaldırıldığında veya sağlık kurumunca tedavi programının sona erdiğinin raporla bildirilmesi halinde, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir.

¹³⁸ Kamer, “....infazı”, s.154. Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 922 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 97 tanesi çocuk suçlulara, 825 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet Savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 26. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹³⁹ Eski ismiyle “kefalet”, yeni ismiyle “güvence” yükümlülüğü adli kontrol tedbirleri arasında en sık başvuru edilen tedbirdir. Güvence iki amaca hizmet etmektedir. Bunlardan ilki, güvenceyi kaybetmemek için şüphelinin veya sanığın ilerde yapılacak usuli işlemlerde bulunmasını sağlamak, ikincisi ise mağdurun uğradığı zararın, kamusal giderlerin ve para cezalarının karşılanmasını sağlamaktır.¹⁴⁰ Burada denetimli serbestlik anlamında önemli olan husus, güvencenin yalnızca taksitli olarak yatırılması yönünde karar verilmesi durumunda şube veya büronun görevli olduğudur. Zira paranın tamamının yatırılmasına karar verilmesi yahut ilgilinin paranın tamamını yatırmak istemesi durumunda, paranın doğrudan maliye veznesine yatırılıp, makbuzun savcılığa verilmesi gerekmektedir. Kanımızca güvence yükümlülüğüne ilişkin işlemler, denetimli serbestlik şubelerinin iş yoğunluğunu gereksiz biçimde artırıcı mahiyette işlemlerdir. Herhangi bir denetim çalışması gerektirmeyen bu işlemlerin

¹³⁹ Buna göre: Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, şüpheli veya sanığın süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır, şüphelinin veya sanığın güvence yükümlülüğü karşılığında adli kontrol altına alınmasına karar verilmesi hâlinde; şube müdürlüğü veya büro tarafından şüpheli veya sanığa on gün içinde güvence miktarının tamamını, taksitli ise ilk taksitini maliye veznesine yatırmaması için bildirim yapılır, şüpheli veya sanık, belirlenen güvenceyi maliye veznesine yatırdıktan sonra beş gün içinde makbuzu şube müdürlüğü veya büroya ibraz eder ve şube müdürlüğü veya büro, makbuzu mahkemeye gönderilmek üzere savcılığa iletir, güvence miktarının veya taksitlerin tamamının ödenmesinden sonra defterdeki kaydını kapatılarak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderir. Güvence yükümlülüğüne dair karar, tutukluyken verilmesi ve şüpheli veya sanığın serbest bırakılmasının güvence miktarının tamamının veya ilk taksidinin yatırılması koşuluna bağlanması hâlinde; güvence miktarının tamamı veya ilk taksidi maliye veznesine şüpheli veya sanık adına yatırılıp makbuz savcılığa ibraz edilir. Güvence miktarının tamamının yatırılması durumunda evrak, şube müdürlüğü veya büroya gönderilmez, ancak güvence miktarının taksitide bağlanması ve ilk taksidinin yatırılması hâlinde evrak, şube müdürlüğü veya büroya gönderilerek işlem yapılır. Denetleme planına uyulmadığının tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde ya da yükümlülük kaldırıldığında kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir.

¹⁴⁰ Şahin, a.g.e., s. 325.

savcılıklar aracılığıyla, taksitli olarak hükmedilen para cezalarının infazına benzer bir yöntemle yürütülmesi daha yerinde bir uygulama olacaktır, zira uygulamada, özellikle şube veya büroların bulunmadığı yerlerde halen bu şekilde uygulama yapıldığı bilinmektedir.¹⁴¹

Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 27. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹⁴² Bu yükümlülük esasen ruhsatlı olarak silah bulundurma yetkisine sahip olup da, hakkında yapılan soruşturma veya kovuşturmada doğrudan ruhsatlı silahıyla bağlantılı bir suç işlememiş olan, ancak bu süreç içerisinde silah bulundurmasının risk teşkil etmesi nedeniyle ilgiliye uygulanabilecek bir yükümlülüktür. Zira, söz konusu ruhsatlı silahla bir suç işlenmesi ya da ruhsatsız olarak silah bulundurulması durumunda zaten bu silahlara el konulacaktır. Dolayısıyla yönetmelikteki; ilgilinin çağrı üzerine gelip silahlarını teslim etmesinin istenmesi, kolluktan ilgilinin sahip olduğu silahların listesinin istenmesi ve teslim edilenlerle karşılaştırılmasının

¹⁴¹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 5969 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 294 tanesi çocuk suçlulara, 5675 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹⁴² Buna göre: Şüpheli veya sanığa, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Kararda silahların tesliminin öngörülmesi halinde, silahların aynı süre içinde şube müdürlüğü veya büroya teslimi istenir, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Şüpheli veya sanığın süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak şüpheli veya sanık, kolluk ile kararda silahların adli emanete teslimine karar verilmiş ise adli emanet memurluğuna bildirilir, kararda silahların teslimine karar verilmiş ise şüpheli veya sanığın, sahip olduğu silah listesi kolluktan ve teslim ettiği silahların listesi adli emanet memurluğundan istenir, şüpheli veya sanığın silah bulundurduğunun veya taşıdığının tespit edilmesi halinde durum, kolluk tarafından şube müdürlüğü veya büroya iletilir, şube müdürlüğü veya büroca, kolluk tarafından gönderilen şüpheli veya sanığa ait silah listesi ile adli emanet memurluğundan gönderilen yazının karşılaştırılması sonucu bütün silahların teslim edilmediğinin anlaşılması dahil denetleme planına uyulmadığının kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum adli emanet memurluğu ile kolluğa bildirilir. Yükümlülük kaldırıldığında durum kolluğa iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca teslim edilen silahların adli emanet memurluğundan alınması için şüpheli veya sanık ile adli emanet memurluğuna bildirim yapılır.

yapılması, kişinin silah taşıdığıının anlaşılması durumunda uyarı yapılması, denetleme planı hazırlanması gibi işlemler kanımızca tamamen gereksiz işlemlerdir. Çünkü kişinin ruhsatlı olarak sahip olduğu silahlar bellidir ve bunun tespiti ve takibi için bu kadar usuli işlem yapılması lüzumsuzdur. Şahıs ilk etapta silahlarının tamamını teslim etmemiş veya ruhsatsız silah bulundurmuş veya taşımışsa zaten adli kontrol kararına uygun hareket etmediğinden yükümlülüğü ihlal etmiştir ve bu durumda bir uyarı yapılması anlamsızdır. Şahsın ruhsatsız olarak silah taşıması veya bulundurması ise zaten suçtur ve kolluk tarafından adli makamlar mutlaka haberdar edilecektir. Şahsın silah taşıyıp taşımadığının veya bulundurup bulundurmadığının takibinin ise denetim görevlilerince yapılması mümkün değildir. Çünkü denetim görevlilerinin arama, el koyma gibi yetkileri bulunmamaktadır. Sonuç olarak bu yükümlülüğün de savcılıklar tarafından ve kolluk marifetiyle yerine getirilmesi daha mantıklı görünmektedir.¹⁴³

Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 28. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹⁴⁴

¹⁴³ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 851 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 100 tanesi çocuk suçlulara, 751 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹⁴⁴ Buna göre: Şüpheli veya sanığa, taşınmaz malların tapu bilgileri, taşınır mallara ait kayıtlar ile bankada bulunan nakdî varlıklarına ilişkin bilgileri vermesi için on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Şüpheli veya sanığın süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır, güvencenin nakdî olması hâlinde paranın çekilmesi, aynî olması hâlinde bunun satılması veya devredilmesi hâlinde bilgi verilmesi için ilgili kurum ve kuruluşa yazı yazılır, güvencenin kişisel olması hâlinde, güvence veren kişinin ikinci fıkraya göre şube müdürlüğü veya büroya gelmesi için bildirim yapılır, ilgilinin on gün içinde gelmesi ve aynî veya nakdî güvence göstermesi suretiyle mağdurun haklarını teminat altına alması halinde, beşinci fıkrada belirtilen işlemler yapılır, güvence veren kişinin haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, denetleme planına uyulmadığının ilgili kurum ve kuruluş tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması ya da

Burada bilinmesi gereken en önemli husus, söz konusu nakdi veya kişisel güvencenin, suç mağduruna suçtan kaynaklanan zarara karşılık yapılan bir ödeme niteliğinde olmadığıdır.¹⁴⁵ Bu yükümlülükle, ilgilinin soruşturma veya kovuşturma süreleri boyunca malvarlığında mağdur aleyhine meydana getirme ihtimali bulunan değişikliklerin engellenmesi amaçlanmaktadır. Mahkeme, kararında güvencenin miktarını ve ödeme süresini ayrıntılı olarak belirtmelidir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi sırasında, şube veya büro görevlileri ilgilinin aynı veya nakdi malvarlığına ilişkin hareketleri engelleme yetkisine sahip değildir. Şube, denetleme planı kapsamında, belirlenen güvenceye ilişkin şartların yerine getirilmesine kadar bunların hareketlerini takip edecek, aykırılık tespit ettiği durumları bir ihlal olarak değerlendirerek gereğini yapacaktır. Ancak söz konusu hareketlerin denetim görevlileri tarafından nasıl takip edileceği hususu tartışmalı bir konudur. Kanımızca bu tedbirin yerine getirilmesinin de denetimli serbestlik şubelerinin görev alanı içinde olmaması gerekirdi.¹⁴⁶

Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek yükümlülüğü: Yükümlülük, yönetmeliğin 29. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹⁴⁷ Bilindiği üzere

yükümlülüğün kaldırılması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir.

¹⁴⁵ Ancak sanık veya şüphelinin rızasının bulunması durumunda kanun koyucu ödemeye imkan veren bir düzenleme yapmıştır. CMK'nın "önceden ödetme" başlığını taşıyan 114. maddesine göre: "1. Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet Savcısı, şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emredebilir. 2. Soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehinde bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir."

¹⁴⁶ Zira daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar sadece 76 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 4 tanesi çocuk suçlulara, 72 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹⁴⁷ Buna göre: 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun hükümlerine göre aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermesini ifade eder. Şüpheli veya sanığa aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceği kararına ilişkin yazılı taahhütte

4320 sayılı kanuna göre mağdurun isteği veya C. Savcısının bildirimi üzerine Aile Mahkemesi re'sen kanunda öngörülen tedbir niteliğindeki yükümlülüklerle hükmedebilir. Burada bir suç şüphesinin varlığı zorunlu değildir. Yükümlülüklerin ilgili tarafından ihlali, hem tutuklanması hem de üç aydan altı aya kadar hapis cezası talebiyle yargılanması sonucunu doğurur. Ancak adli kontrol mahiyetindeki tedbir bundan farklı özelliklere sahiptir. Şöyle ki, adli kontrol niteliğindeki tedbir, ilgilinin talebiyle değil sadece C. Savcısının talebiyle ve ceza mahkemesi tarafından verilebilir, yükümlülüğün yerine getirilmesi sürecinde ise denetleme planı kapsamında ilgiliden bir yazılı taahhütname alınır, yükümlülüğe uymama durumunda bu ihlal, diğerindeki gibi bir tür suç olarak düzenlenmediği için sadece ilgilinin tutuklanması sonucunu doğurur. Bu yükümlükte öngörülen nafaka ödemesine ilişkin güvence, ödeme anlamına gelmemektedir. Zira nafaka alacaklarının zorla tahsiline ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Burada sadece, şüpheli veya sanık tarafından yükümlülüğün yerine getirilmesi veya nafakanın ödenmesine dair bir güvence verilmesine hükmedilmektedir. Bu güvence, şube veya bürolarda hazırlanan denetleme planı çerçevesinde hazırlanacak yazılı bir taahhütname ile gerçekleşecektir. Denetim görevlileri, taahhütte öngörülenlerin yerine getirilip getirilmediğini belirli aralıklarla taahhüdün içeriğine göre denetleyeceklerdir.¹⁴⁸

Suçta sürüklenen çocuk hakkında öngörülen, belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya

bulunmak üzere on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır, şüpheli veya sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Şüpheli veya sanığın süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanarak, mağdura ve kolluğa bildirilir, denetleme planına uyulmadığının ilgili veya kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, şüpheli veya sanık denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde ya da yükümlülük kaldırıldığında kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca bu durum kolluk ve ilgiliye bildirilir.

¹⁴⁸ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar sadece 150 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır.

ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak yükümlülükleri: Bu üç yükümlülük, yönetmeliğin 30, 31, 32. maddelerinde benzer şekillerde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹⁴⁹ Bu yükümlülükler, yalnızca suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanabilmektedir. Mahkeme kararında, çocuğun çıkmaması istenilen çevrenin sınırları, gitmemesi istenen yerler, gidebileceği yerler ve ilişki kurmasının istenmediği kişi ve kuruluşlar ayrıntılı bir şekilde belirlenmelidir, Ancak bu belirleme yapılırken çocuğun eğitim ve sağlık durumu dikkate alınmalı, ailevi ilişkilerini zedeleyebilecek bir sınırlama şeklinde yapılmamalıdır. Bu yükümlülüklerin denetimi oldukça zordur, çünkü mevcut durumda çok sınırlı sayıda personeli bulunan şube veya büroların süreklilik arz eden bu yükümlülükleri takip etmeleri mümkün değildir. Bu nedenle denetimin, uygulamada çoğunlukla kolluğa veya ilgili kuruluşlara havale edilerek yapılmasının sağlandığı, onlar için de denetim bir tür yazışmadan ibaret olduğu ve gerçek anlamda bir denetimin yapılmadığı bilinmektedir.¹⁵⁰

Yukarıda ayrıntılı olarak incelemeye çalıştığımız adli kontrol tedbirlerine ilişkin uygulamaların bir çoğunun aslında denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirilmesi gerekmeyen tedbirler olduğu açıktır. Ancak kanun koyucu ayırım yapmaksızın tümünün yerine getirilmesi görevini

¹⁴⁹ Buna göre: Yükümlülüklerin mahkeme tarafından belirlenmesi sonrasında, çocuğun kanuni temsilcisine, on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya gelmesi hususunda bildirim yapılır. Çocuk ile çocuğun kanuni temsilcisinin haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir. Çocuğun kanuni temsilcisi veya çocuğun süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır, çocuğun mahkeme kararında belirtilen, çevre dışına çıkıp çıkmadığının, belirli bazı yerlere gidip gitmediğinin, belirli kişilerle iletişim kurup kurmadığının denetimi, şube müdürlüğü veya büro tarafından her zaman yapılır, çocuğun ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olduğu durumlarda her aşamada özel hayatın gizliliğine saygı gösterilir. Yükümlülüğün denetimi; ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması halinde, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılmak suretiyle yerine getirilir. Denetleme planına uyulmaması halinde, çocuğun kanuni temsilcisi, çocuğun denetleme planına uyması yönünde uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde ya da yükümlülük kaldırıldığında kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılması halinde durum bu mercilere bildirilir.

¹⁵⁰ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar, 675 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır.

denetimli serbestlik kurumuna vermiştir. Kanımızca bu tedbirlerden; belirlenen yerlere başvurmak, uyuşturucu ve alkol bağımlıları için tedavi olmak, aile yükümlülüklerini yerine getirmek ve suça sürüklenen çocuklar için öngörülen tedbirler dışındaki tedbirlerin denetimli serbestlik şubelerinin görev alanından çıkartılması, doğrudan savcılıklar ve ilgili kurumlar aracılığıyla yerine getirilmesinin öngörülmesi gerekmektedir.¹⁵¹

c. Şüpheli Hakkında Sosyal Araştırma Raporu Düzenleyip Sunmak

Denetimli serbestlik şube ve büroları, soruşturma aşamasında Cumhuriyet Savcıları tarafından re'sen ya da şüpheli veya müdafinin talebi doğrultusunda isteğe bağlı olarak talep edilmesi durumunda; şüphelinin kişiliği, suça olan eğilimi, isnad olunan suçla arasındaki sosyal ilişkinin değerlendirilmesi amacıyla, şüphelinin toplumla bütünleşmesinin sağlanması için ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynaklarla ilgili önerileri içeren sosyal araştırma raporları hazırlayarak savcılıklara iletirler.¹⁵² Söz konusu raporlar; şüpheli veya aileleri ile gerekli görülmesi hâlinde suçtan zarar gören, akran grubu, sosyal çevre ile en az bir kez yüz yüze yapılacak görüşme ve şüpheliye ilişkin belgeler incelenerek hazırlanır.¹⁵³

Soruşturma aşamasında düzenlenen bu raporların hazırlanması bir zorunluluk değil, genellikle soruşturmayı yürüten savcıların takdirinde olan bir husustur. Kanımızca sağlıklı bir soruşturma yapılması için özellikle TCK'da düzenlenen bazı suçlar hakkında yapılan soruşturmalarda, kamu davasının açılması öncesinde bu raporların hazırlanmasının zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir. Sosyal araştırma raporlarına ilişkin ayrıntılı inceleme yukarıda yapıldığından burada daha fazla ayrıntıya girilmemiştir.

¹⁵¹ Benzer görüş için bkz. Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s. 26-27.

¹⁵² Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2007, s. 272.

¹⁵³ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce soruşturma aşamasında 9767 adet sosyal araştırma raporu hazırlanmıştır.

ç. Suçtan Zarar Gören Kişilerin Karşılaştıkları Psiko-Sosyal ve Ekonomik Sorunların Çözümünde Danışmanlık Yapmak ve Bu Kişilere Yardımcı Olmak ve İstek Halinde Şüpheliye Psiko-Sosyal Danışmanlık Yapmak

Yönetmeliğin 4. maddesine göre psiko-sosyal yardım: “*Şüpheli, sanık veya hükümlü ile suçtan zarar görenlerin toplumla bütünleşmesi amacıyla sağlanan, psikolojik, sosyal, eğitim, sağlık, ekonomik, barınma, danışmanlık gibi her türlü hizmet, program ve kaynakları ifade etmektedir*”.

Psiko-sosyal yardım ceza adalet sürecinin diğer aşamalarında da gerçekleştirilebilen uygulamalar olduğundan yukarıda ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Ancak burada kanunun 12. ve yönetmeliğin 13. maddesinde şube müdürlüğünün görevleri arasında sayılan psiko-sosyal yardım ve danışmanlık görevlerinin düzenlenme biçimine dikkat çekmek istiyoruz. Şöyle ki, her iki düzenlemede de suçtan zarar görenler hakkında bir istek şartı aranmazken, şüpheli için istek şartı aranmaktadır. Buradan kanımızca şöyle bir sonuç çıkmaktadır: suçtan zarar gören kişilere yardım şubelerin doğal görevidir, savcılık, mahkeme veya ilgili tarafından istekte bulunulması aranmaksızın, gerekli görüldüğü takdirde bu çalışma yapılacaktır. Şüpheli hakkında ise bu çalışmanın yapılması istek şartına bağlıdır, ancak burada isteğin kim tarafından yapılacağı belirsizdir. Bu istek aynen sosyal araştırma raporlarında olduğu gibi savcı veya hakimin talebi anlamında bir istek midir, yoksa şüpheli veya müdafii tarafından yapılacak bir istek midir? Kanımızca kanun koyucu, şüpheli hakkında böyle bir ayırım yaptığına göre; buradaki istekten kasıt şüpheli veya müdafii tarafından yapılacak bir istektir.

d. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi ve Uzlaşma Kurumları ile Ailenin Korunmasına Dair Kanun’da Düzenlenen Tedbirler ve Denetimli Serbestlik

Ceza mahkumiyetine engel seçenek kurumlardan olan “kamu davasının açılmasının ertelenmesi” ve “uzlaşma” kurumu da, 2005 yılında

yürürlüğe giren temel ceza mevzuatı ile birlikte hukukumuzda dahil olmuştur. Ancak bu iki kurumun kanunlardaki düzenlenme biçimleri dikkate alındığında, her ikisinde de ilgililerin toplum içinde denetlenmesini öngören yükümlülükler içermediği görülecektir.

Gerçekten de, soruşturma evresinde CMK'nın 171. maddesi ile ÇKK'nun 19. maddesinde düzenlenen "kamu davasının açılmasının ertelenmesi" durumlarında denetimli serbestlik şubelerinin görevli olduğu konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır.¹⁵⁴ CMK ve ÇKK'daki söz konusu düzenlemelere bakıldığında, şüpheli hakkında verilen kamu davasının açılmasının ertelenmesiyle birlikte herhangi bir yükümlülük veya rehberlik öngörülmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu uygulamada şüphelinin toplum içerisinde denetlenmesi söz konusu değildir. Bu nedenle kanun koyucu bu hususta denetimli serbestlik şubelerine haklı olarak görev vermemiştir. Bu husus yönetmeliğin 122. maddesinde de açıkça ifade edilmiştir. Bununla birlikte kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı öncesinde, savcılıkça şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu hazırlanması talep edildiğinde, ya da şüpheliye psiko-sosyal danışanlık yapılması talep edildiğinde denetimli serbestlik şube veya bürolarınca bu görevler yerine getirilecektir. Kanımızca CMK'da yapılacak bir revizyonla, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun, daha çok şüphelinin suç işlemesine neden olan sebeplerin anlaşılmasına yönelik oryantasyon içeren yükümlülüklerle birlikte öngörülmesi ve bunların yerine getirilmesinin denetimli serbestlik şubeleri tarafından sağlanması yönünde bir çalışma yapılması yerinde olacaktır.

CMK'nın 253. maddesinde düzenlenen uzlaşma kurumu da, gerek 5402 sayılı kanun ve gerekse 2007 tarihli yönetmelikte denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında düzenlenmemiştir. Ancak önceki bölümlerde ifade

¹⁵⁴ Buna karşın doktrinde Centel, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun da denetimli serbestlik kapsamında olduğunu ifade etmektedir. Bkz: Centel, **Denetimli Serbestlik**, s. 544-545.

edildiği üzere, karşılaştırmalı hukukta bazı ülkelerde uzlaşma kurumu denetimli serbestlik hizmetleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde uzlaşmanın ya savcılıklar ve mahkemeler eliyle, ya da bunlar tarafından atanan uzlaştırmacılar tarafından yapılması öngörülmüştür. Dolayısıyla uzlaşma ile ilgili sistemimizde ayrı bir birim bulunmamaktadır. İdeal olanı, uzlaştırmacının bu hususta görev yapan ayrı bir kurumsal yapı eliyle yerine getirilmesi ise de mevcut durumda, bu kurumun etkin bir şekilde uygulanması için denetimli serbestlik hizmetleri bünyesine kurulacak ve sırf uzlaşma alanında çalışacak bir birim eliyle yerine getirilmesi uygun olacaktır.

1998 tarih ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da, aile içi şiddete maruz kalan kişiler için, söz konusu eylemlerin failine yüklenmek üzere tedbir niteliğinde bir takım yükümlülükler düzenlenmiştir. Yükümlülükler incelendiğinde CMK'da adli kontrol tedbiri olarak öngörülen bazı yükümlülüklerin burada da düzenlendiği görülmektedir.¹⁵⁵ Bu tedbirlerden, özellikle ilgilinin müşterek evden uzaklaştırılması, şiddet mağdurlarının yaşadığı diğer ev ve işyerlerine yaklaşmaması şeklindeki tedbirin, denetimli serbestlik kurumunun bir faaliyeti olarak öngörülmemesi durumunda infazının ne kadar zor olacağı açıktır. Mevcut düzenlemeye göre Asliye Hukuk Mahkemesince verilen kararın, savcılık makamı tarafından kolluk marifetiyle yerine getirilmesi sağlanmaktadır. Uygulamada çoğu zaman mağdurların başvuruları dışında, söz konusu tedbir kararlarının ihlal edildiğine ilişkin tesbitin yapılması mümkün olmamaktadır. Zira kolluk birimleri tarafından ilgilinin, söz konusu ev ve işyerlerinin sürekli takibi ve ilgilinin tedbir kararına uyup uymadığının kontrol ve tesbiti imkansızdır. Kanımızca bu tedbire ilişkin işlemlerin özellikle elektronik izleme yöntemi kullanılmak suretiyle denetimli

¹⁵⁵ Kanunun 1. maddesinde kusurlu eşin veya diğer aile bireyinin uyması için öngörülebilecek yükümlülükler şunlardır: a) Aile bireylerine karşı şiddete veya korkuya yönelik söz ve davranışlarda bulunmamak, b) Müşterek evden uzaklaştırılarak bu evin diğer aile bireylerine tahsisi ile bu bireylerin birlikte ya da ayrı oturmakta olduğu eve veya işyerlerine yaklaşmamak, c) Aile bireylerinin eşyalarına zarar vermemek, ç) Aile bireylerini iletişim araçları ile rahatsız etmemek, d) Varsa silah veya benzeri araçlarını genel kolluk kuvvetlerine teslim etmek, e) Alkollü veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanılmış olarak şiddet mağdurunun yaşamakta olduğu konuta veya işyerine gelmemek veya bu yerlerde bu maddeleri kullanmamak, f) Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurmak.

serbestlik şubeleri tarafından yerine getirilmesi için gerekli mevzuat ve alt yapı çalışmalarının yapılması yerinde olacaktır.

3. Kovuşturma Evresindeki Uygulamalar

a. Genel Olarak

5402 sayılı kanunun 13. maddesine göre şube müdürlüğünün kovuşturma evresindeki görevleri şunlardır:

“a. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesine göre adli kontrol altındaki sanıklarla ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek.

b. Karar öncesinde mahkeme veya hakimin isteği üzerine; sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunmak.

c. Suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık yapmak ve bu kişilere yardımcı olmak.

d. İstek halinde sanığa psiko-sosyal danışmanlık yapmak.”

2007 tarihli yönetmeliğin 14. maddesi ise kanundaki düzenlemeden daha geniş bir düzenleme içermektedir. Şöyle ki; yönetmelikte maddenin 1. fıkrasının a bendine, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 20. maddesinde öngörülen adli kontrol kararlarına ilişkin yükümlülüklerin de şube müdürlüklerinin görev alanında olduğunun belirtildiği görülmektedir.¹⁵⁶ “b” bendi olarak ise, kanunda hiç öngörülmeleyen CMK’nın 231. maddesinin 8. fıkrasında düzenlenen hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin işlemlerin yapılması da görevler arasına eklenmiştir.¹⁵⁷ Düzenleme şu şekildedir: “5271 sayılı Kanunun 231. maddesinin sekizinci fıkrasının; (a) bendinde belirtilen sanığın bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak

¹⁵⁶ Soruşturma evresindeki görevlere de aynı şekilde yönetmelikle ekleme yapıldığını yukarıda söylemiş ve bu hususta değerlendirme yapmıştık. Şüphesiz aynı değerlendirmeler burada da geçerlidir.

¹⁵⁷ Bu hususla ilgili değerlendirme için ayrıca hukuki dayanaklar kısmındaki açıklamalara bakınız.

amacıyla bir eğitim programına devam etmesi, (b) bendinde belirtilen sanığın bir meslek veya sanat sahibi olması halinde bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılması, (c) bendinde belirtilen sanığın belli yerlere gitmekten yasaklanması, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınması ya da takdir edilecek başka yükümlülükler ile ilgili işlemleri yapmak.” “c” bendi olarak da gene kanunda öngörülme 5237 sayılı kanunun 191. maddesi gereğince tedavi ve denetimli serbestlik veya denetimli serbestlik ile ilgili görevleri yerine getirmek görevi eklenmiştir.

Kovuşturma evresindeki uygulamalardan, ***adli kontrol kararlarının yerine getirilmesi, sosyal araştırma raporu hazırlanması, suçtan zarar gören veya sanığa psiko-sosyal yardım ve danışmanlıkta bulunulmasına*** ilişkin olarak önceki bölümde ayrıntılı açıklamalarda bulunulduğu için burada ayrıca anlatım yapılmayacaktır, bununla birlikte diğer iki uygulama ile ilgili olarak ayrıntılı inceleme yapılacaktır.

b. Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasıyla Birlikte Hükmedilen Denetimli Serbestlik Tedbirlerinin Yerine Getirilmesi

Burada, öncelikle hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesiyle ilgili kısaca bilgi vermek istiyoruz. Bu müessese, 2006 tarihli ve 5560 sayılı kanunla CMK'nın 231. maddesinde yapılan bir değişiklikle getirilmiştir. Gene aynı kanunla Çocuk Koruma Kanunu'nun 23. maddesinde CMK'ya atıfla suça sürüklenen çocuklar hakkında da düzenleme yapılmıştır.¹⁵⁸

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, mahkemece kurulan hükmün sanık hakkında geçici bir süre hukuki sonuç doğurmaması, bir başka

¹⁵⁸ CMK'da bu düzenleme yapılmadan önce hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesi suça sürüklenen çocuklara özgü bir müessese olarak ÇKK'da ayrıntılı olarak düzenlenmişken, 2006 yılında yapılan söz konusu değişiklikle müessese yetişkin suçlular hakkında da uygulanabilir hale getirilmiştir. Bu değişiklikle ÇKK'daki müesseseye ilişkin ayrıntılı düzenleme kaldırılıp, bir takım değişikliklerle CMK'ya taşınmıştır.

deyişle hükmün askıya alınması anlamına gelmektedir.¹⁵⁹ Ceza adalet sistemimizde bu müessese mahkemeye geniş takdir hakkı tanıyan bir biçimde düzenlenmiştir. Zira kanunda öngörülen şartların mevcut olması durumunda mahkeme, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını belirli şartlara bağlayabileceği veya bununla birlikte belirli yükümlülükler öngörebileceği gibi, herhangi bir şart veya yükümlülük öngörmeden de geri bırakma kararı verilebilmektedir.

CMK'ya göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması için; sanığa isnad olunan suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan sonuç cezanın, iki yıl veya daha az süreli hapis veya adlî para cezası olması, sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması, mahkemece sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi ve sanığın muvafakat etmesi şartlarının gerçekleşmesi gerekmektedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararında, yetişkinler için beş yıl, çocuklar için ise üç yıl olmak üzere denetim süresi¹⁶⁰ tespit edilir.

¹⁵⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: İzzet Özgenç, “**Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**”, “Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları” isimli uluslararası sempozyumda sunulan tebliğ, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4. Ulusal Ceza Hukuku Günleri, İstanbul 2008, s. 1vd.; Öztürk-Erdem, **a.g.e.**, s. 741vd.; M. Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Caner Yenidünya, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2007, s. 893vd.; Ayşe Nuhoğlu, “Çocuk Ceza Hukukunda Erteleme ve Yargı Dışı Önlemler”, **Prof. Dr. Nuri Çelik’e Armağan**, İstanbul 2001, s. 323 vd.; Veli Özer Özbek, Koray Doğan, “Ceza Muhakemesi Kanunu’nda 5560 Sayılı Kanunla Yapılan Değişikliklerin Değerlendirmesi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Aralık 2006, Y.1, S.2, s. 240vd.; Veli Özer Özbek, M. Nihat, Kanbur, Pınar Bacaksız, Koray Doğan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara 2008, s. 450vd.; Hakan Hakeri, Yener Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara 2008, s. 301vd.; Ebru Altaş, “Türk Ceza Hukukunda Hapis Cezasının Ertelenmesi Üzerine Bir İnceleme”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Aralık 2007, Y. 2, S.5, s. 284vd.; Mustafa Artuç, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara 2009, s. 107vd.; Bahattin Aras, “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumu ve Uygulamadaki Sorunlar”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Ankara Haziran 2008, s. 71vd.; Ali Rıza Tongör, **Ceza Hukukunda Yeni Boyutlarıyla Erteleme**, Ankara 2009, s. 207vd.; Nevzat Özsoy, “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması”, **İzmir Barosu Dergisi**, Ocak 2008, Y. 73, S. 1, s. 76.

¹⁶⁰ Kanunda bu süreç için “denetim süresi” ifadesi kullanılmaktadır. Ancak herhangi bir yükümlülük öngörülmeden hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildiği durumlarda, bir denetim veya denetleme sürecinden bahsedilemeyeceği için kullanılan ifadenin bu durumları karşılamadığı

Bununla birlikte mahkeme dilerse sanığın, bu süre içerisinde bir yıldan fazla olmamak üzere denetimli serbestlik tedbiri olarak sanığın; bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, belirli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belirli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka bir yükümlülüğü yerine getirmesine karar verebilir. Mahkeme ayrıca, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi şartının sanık tarafından gerçekleştirilebilmesi için, hükmün taksitler halinde bu zararın giderilmesi şartıyla geri bırakılmasına karar verebilir. Mahkemece hükmün şartlı olarak veya yükümlülük öngörülerek ertelenmediği durumlarda, denetim süresi içinde sanık tarafından kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak davanın düşmesine, bir başka deyişle suçun işlenmemiş sayılmasına karar verilir. Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranılması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü de kurabilir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesinin etkin bir ceza adalet sistemine beklenen katkıyı sağlayabilmesi için, sanık hakkında karar verilmeden önce hazırlanan sosyal araştırma raporları doğrultusunda, sembolik de olsa mutlaka yükümlülüklerle birlikte uygulanması gerekmektedir. Ancak ülkemizdeki mevcut uygulamaya bakıldığında,

açıktır. Kanımızca bu durumlara uygun olarak “deneme süresi” veya “bekleme süresi” ifadesinin kullanılması daha doğru olacaktır.

müessesenin bir tür erteleme olarak algılandığı, kararlarda büyük çoğunlukla yükümlülük öngörülmediği¹⁶¹, yükümlülük öngörülse dahi bunun sanık hakkında hazırlanan bir sosyal araştırma raporuna dayanmadan öngörüldüğü, mahkemelerin müesseseyi, ellerindeki dosyaları çabucak eritmek için bir yöntem olarak kullandığı ve temyiz yoluna tabi olmayan bu kararlara ilişkin yargılamaların da özensiz bir şekilde yapıldığı, bir çok dosyada mahkemelerce temyize tabi beraat kararı vermek yerine itiraza tabi geri bırakma kararı vermenin tercih edildiği görülmektedir. Kanımızca, yükümlülükle birlikte verilmeyen ve sanık tarafından bir müeyyideye tabi tutulmamışlık hissi uyandıran geri bırakma kararları uzun vadede ceza adalet sistemine yarardan çok zarara neden olacaktır.

2007 tarihli yönetmeliğin dokuzuncu bölümü hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin uygulamalara ayrılmıştır. Ancak 80. maddede yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin işlemler hakkında ayrıntılı düzenleme yapılmamış, önceki bölümlere atıf yapılmakla yetinilmiştir. Konuya ilişkin yönetmelikteki düzenlemelerin ayrıntılarına geçmeden önce, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin uygulamaların tamamının mı yoksa sadece denetimli serbestlik tedbiri olarak öngörülen yükümlülüklerin mi denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında yerine getirilip getirilmeyeceği konusuna değinmekte fayda vardır. Zira yönetmeliğin 14. ve 80. maddelerinde sadece yükümlülüklerin bu kapsamda olduğunun belirtildiği görülmektedir. Yani buradan, CMK'nın 231. maddesinin 9. fıkrasındaki hükmün açıklanmasının, sanığın mağdura veya kamuya verdiği zararın denetim süresince aylık taksitler halinde ödeme koşulu ile ertelendiği durumlarda koşulun yerine getirilmesinin denetimli serbestlik hizmetleri

¹⁶¹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar şubelerce toplam 20514 adet yükümlülük öngörülen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin karar şubelere iletilmiş ve infazı sağlanmıştır. Örnek olarak Ankara 7. Sulh Ceza Mahkemesi ve 8. Asliye Ceza Mahkemesince 2009 yılı içinde verilen ilk 200 kararın tarafımızca incelenmesinde Sulh Ceza Mahkemesinde 45 hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin kararın 19'unun, Asliye Ceza Mahkemesinde ise 16 kararın 2'sinin yükümlülükle birlikte verildiği, bu kararlara ilişkin dosyalarda hiçbir şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu hazırlanmadığı görülmüştür.

kapsamında yürütülmeyeceği sonucu çıkmaktadır. Ancak benzer bir düzenleme olan, CMK'nın 109. maddesinin “f” fıkrasındaki güvence yatırmaya ilişkin adli kontrol kararlarının yerine getirilmesi görevinin şubelere verildiğini yukarıda anlatmıştık. Orada yaptığımız açıklamada, koruma tedbiri niteliğindeki güvenceye ilişkin kararların denetimli serbestlik şubelerince yerine getirilmesinin gereksiz olduğunu, bunun savcılıklarca yerine getirilmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştik. Yönetmelikteki bu iki uygulamadan birisinin yerine getirilmesinin şubelerin görevleri arasında sayılması ancak diğerinin sayılmaması çelişki arz etmektedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı infaz kabiliyeti olmayan bir mahkeme kararı niteliğindedir. Mahkemenin zararın giderilmesi konusunda şarta bağlı olarak verdiği geri bırakma kararı sonrasında bu şartın yerine getirilmesinin kim tarafından takip edileceği hususunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bir tür infaz işi niteliğinde olmayan bu şartın yerine getirilmesinin savcılıklar tarafından yapılması mümkün değildir. Uygulamada şartın yerine getirilip getirilmediği hususunun takibi ilgili mahkemeler tarafından yapılmaktadır. Mahkemeler bu konuda bir infaz savcılığı gibi görev yapmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle uygulamada şarta bağlı olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına nadiren başvurulmaktadır. Kanımızca bu kararların yerine getirilmesi hususu diğer yükümlülüklerde olduğu gibi denetimli serbestlik şubelerinin görev alanına dahil edilmelidir.

Yönetmeliğin 80. maddesinin 1. fıkrasının “a” bendine göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen, **“*sanığın bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesi yükümlülüğü*”**nün yerine getirilmesinde, yönetmeliğin 34, 35, 36 ve 37. maddelerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.¹⁶² Yönetmelik düzenlemesinde

¹⁶² Söz konusu maddelere göre; mahkemece verilen kararın şubeye ulaşması üzerine şube tarafından ilgili milli eğitim müdürlüğüne, on gün içinde eğitim kurumu ya da programının belirlenmesi ve denetim görevlisi olarak rehber öğretmen görevlendirilmesi, yeterli sayıda rehber öğretmen bulunmaması halinde diğer branşlardan öğretmen görevlendirilmesi istenir. Eğitim kurumu ya da

görüldüğü üzere, bu yükümlüğün yerine getirilmesinde Milli Eğitim Müdürlüklerine önemli bir görev düşmektedir. Denetim planının hazırlanması dahil tüm aşamalarda öğretmenler görev yapacaktır. Ülkemizdeki eğitim sisteminin, yer ve araç yetersizliği, personel yetersizliği, nitelikli öğretmen yetersizliği, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı gibi sorunları düşünüldüğünde, suç işlemiş kimselere yönelik olarak verilecek mesleki eğitimin ne kadar verimli olabileceği hususunda şüphelerimiz bulunmaktadır. Zira suçlularla çalışmak, uzmanlık gerektiren bir husustur. Bu eğitimi verecek olan öğretmenlerin hiç olmazsa bu konuda meslek içi eğitime tabi tutulmaları gerektiği kanaatindeyiz.¹⁶³

Yönetmeliğin 80. maddesinin 1. fıkrasının b bendine göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen, **“sanığın bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılması yükümlülüğü”**nün yerine getirilmesinde,

programının belirlenmesi ve öğretmen görevlendirilmesinden sonra, sanığa veya çocuğun kanuni temsilcisine on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurusu hususunda bildirim yapılır. Sanık haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurmaması halinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Sanığın bu süre içinde başvurusu halinde, şube müdürlüğü veya büro tarafından ilgili, devam etmesi gereken eğitim kurumu veya programı ve görevlendirilen öğretmen konusunda bilgilendirilerek, on gün içinde öğretmene başvurusu istenir. Ayrıca şube müdürlüğü veya büro tarafından öğretmene, ilgilinin şube müdürlüğü veya büroya başvurduğu tarih bildirilerek, sanığa ait belgeler gönderilir. Sanığın süresinde başvurusu halinde, denetim görevlisi olarak görevlendirilen öğretmen tarafından tanıma formu veya değerlendirme formu ile denetleme planı hazırlanır. Denetleme planında sanığın devam etmesi gereken eğitim programı belirtilir. Denetim görevlisi olarak görevlendirilen öğretmen tarafından sanık veya hükümlüler hakkında hazırlanan denetleme veya denetim planı ile denetim raporları şube müdürlüğü veya büroya gönderilir. Şube müdürlüğü veya büro tarafından denetleme raporları, mahkemeye iletilmek üzere savcılık aracılığıyla ilgili mahkemeye gönderilir. Sanığın denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Yükümlülüğün başlama tarihi, sanığın eğitim kurumuna veya programına başladığı tarihtir. Denetim süresi içinde suç işlenmesi ya da denetleme planına uyulmaması durumu bir ihlal olarak nitelendirilerek dosya mahkemeye gönderilir. Bu yükümlülüklerin uygulanmasında her aşamada özel hayatın gizliliğine saygı gösterilir ve sanığın eğitim kurumu veya programında ifşa olmaması için gerekli önlemler alınır.

¹⁶³ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 1930 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 1679 tanesi çocuk suçlulara, 251 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

yönetmeliğin 50, 51, 52 ve 53. maddelerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁴ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kapsamında öngörülen ücretli

¹⁶⁴ Söz konusu maddelere göre; mahkemece verilen kararın şubeye ulaşması üzerine şube tarafından on gün içinde sanığın şube müdürlüğü veya büroya başvurması hususunda bildirim yapılır, sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Sanığın süresinde başvurması hâlinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından tanıma formu veya değerlendirme formu düzenlenir, ayrıca çalışma protokolü dikkate alınarak denetleme planı veya denetim planı hazırlanır, denetleme memuru tarafından hazırlanan denetleme planı denetim görevlisinin onayı ile uygulamaya koyulur. Denetleme planında; sanığın hangi kurum veya kuruluşta hangi gün ve saatlerde çalışacağı ve yükümlülüğün başlayış ve bitiş tarihleri belirtilir. Denetleme planı; ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir. Sanığın denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Yaptırımın denetimi, ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması halinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılmak suretiyle yerine getirilir. Çalışma süresinin hesabında, sanık veya hükümlünün çalıştığı kurumun bu konuda tabi olduğu mevzuat esas alınır. Sanık hakkında çalıştığı sürece 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanır. (506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu 31/05/2006 kabul tarihli, 16/06/2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5510 Sayılı Sosyal Sigorta ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun değişik 106. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla yönetmeliğin 506 sayılı kanuna atf yapan hükmünün geçerliliği kalmamıştır. 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 01.10.2008 tarihinden itibaren bu kanun uygulanacaktır. Bu doğrultuda yönetmelikte gerekli düzeltmenin yapılması gerekmektedir.) Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaktır. Ancak böyle bir karar verilmişse, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine; eğitimini sürdürenler ise okullarına devamına engel olmayan, hafif işlerde çalışabilir. (Bu düzenleme 4857 sayılı İş Kanununa uygun olarak yapılmış bir düzenlemedir. Zira söz konusu kanunun "çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı" başlığı altında düzenlenen 71. maddesi şu şekildedir: "Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılacakları işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez. Onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile onbeş yaşını tamamlamış, ancak onsekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, ondört yaşını bitirmiş ve ilk öğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılacakları hafif işler ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir. Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuzbeş saatten fazla olamaz. Ancak, onbeş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz.") Yükümlülüğün başlama tarihi, sanık veya hükümlünün çalışmaya başladığı tarihtir. Sanığın denetim süresi içinde bir suç işlediğinin anlaşılması durumu bir ihlal olarak kabul edilerek, çalışmaya son verilir, ancak sanığın denetim planına denetleme planına uymadığının kolluk, ilgili kurum veya kuruluş tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde sanık şube müdürlüğü veya büroca uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum ilgili kurum veya kuruluşlar ile kolluğa bildirilir. Yükümlülüğün yerine getirilmesi bu şekilde yapılmaktadır ancak bunun öncesinde şube müdürlüklerinin kurum ve hizmet listelerinin oluşturulması, iş birliği ve çalışma protokolünün hazırlanması işlemleri yapılır. Bunlara dayalı olarak sanıkların çalışacağı yerlerin karar ve uygulama öncesinde tespit edilmesi sağlanır.

çalıştırma yükümlülüğü ile ilgili olarak mutlaka değinilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki; bu yükümlülüğe hükmedilmeden önce sanığın muvafakatinin alınması gerekip gerekmediği hususudur. Bu hususta gerek CMK'da gerekse 5402 sayılı kanun ve yönetmelikte bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu düzenlemelere göre ücretli çalıştırma konusunda sanığın muvafakatinin alınması zorunluluğu bulunmamaktadır. İkinci husus ise ücretli çalıştırma hususunda mahkemenin belirlediği gün sayısına karşılık olmak üzere sanığın günde kaç saat çalışması gerektiğidir. Örneğin mahkeme 6 ay süreyle ücretli çalıştırma yükümlülüğü belirlediği hallerde bu çalışma, İş Kanunu hükümleri uyarınca mı belirlenecek yoksa başka bir sisteme göre mi belirlenecektir. Bu konuda ne CMK'da, ne 5402 sayılı kanunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak yönetmeliğin 59. maddesinde, kamu yararına ücretsiz çalıştırma ile ilgili olarak bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre bir gün dört saat olarak hesap edilmektedir. Ancak bu yönetmelik hükmü açıkça ücretsiz çalışma yaptırımına yönelik bir düzenleme olduğundan ücretli çalışma hakkında da uygulanması mümkün değildir.¹⁶⁵ Kanımızca bir yükümlülük olarak belirlenen ücretli çalışmanın süresine ilişkin kanun ve yönetmelikte düzenleme yapılması gerekmektedir. Mevcut durum itibarıyla ücretli çalışma yükümlülüğünün yerine getirilmesinde İş Kanunu'nun ilgili hükümleri geçerli olacak ve sanığın buna uygun olarak çalışması beklenecektir. Son olarak yükümlülüğe ilişkin kararda mahkeme, infazın kısıtlanmasını sağlayacak nitelikte hizmet kolu ve çalıştırmanın yapılacağı kuruma ilişkin bir belirleme yapmaktan kaçınılmalıdır.¹⁶⁶

Yönetmeliğin 80. maddesinin 1. fıkrasının c bendine göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen, **“sanığın belli yerlere gitmekten yasaklanması, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü**

¹⁶⁵ Bununla birlikte güne karşılık saat esasına dayalı çalışmaya ilişkin bu düzenlemenin de kanunla değil yönetmelikle yapılması uygun değildir. Bu hususla ilgili olarak kamu yararına ücretsiz çalışmanın anlatımının yapıldığı ilerleyen bölümlerde gerekli açıklama yapılacaktır.

¹⁶⁶ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar sadece 299 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 38 tanesi çocuk suçlulara, 261 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

kılınması yükümlülüğü”nın yerine getirilmesinde, yönetmeliğin 38, 39, 40 ve 41. maddelerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁷ Yönetmelikte de belirtildiği üzere, maddede bahsi geçen “belirli yerler ve etkinlikler”, sanığın suç işlemesinde, suça yönelmesinde ya da zararlı alışkanlıklar edinmesinde veya bağımlılık yapan maddeler kullanmasında; çevresel, psikolojik, sosyal veya ekonomik etkisi bulunan ya da sanık veya hükümlünün yeniden suç işlemesine yol açan etkenleri tetikleyecek yerler veya etkinliklerdir. Bu nedenle, mahkeme tarafından verilecek kararda, bu yerler belirlenirken, özel önleme ve ölçülülük ilkesine uygun olarak sanığın yeniden suç işlemesine engel olacak veya suç mağdurlarına yeniden zarar vermesini engelleyecek nitelikte yerler belirlenmeli ve karar fiili olarak da infaz edilebilir mahiyette olmalı, dolayısıyla suçla ilgisi olmayan yerler tesbit edilerek düzenlemenin ruhuna aykırı hareket edilmemelidir.^{168 169}

¹⁶⁷ Söz konusu maddelere göre özetle; Belirli yerler ve etkinlikler; sanık veya hükümlünün suç işlemesinde, suça yönelmesinde ya da zararlı alışkanlıklar edinmesinde veya bağımlılık yapan maddeler kullanmasında; çevresel, psikolojik, sosyal veya ekonomik etkisi bulunan ya da sanık veya hükümlünün yeniden suç işlemesine yol açan etkenleri tetikleyecek yerler veya etkinliklerdir. Mahkemece verilen kararın şubeye ulaşması üzerine şube tarafından sanığa on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hususunda bildirim yapılır, sanığın haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Sanığın süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır. Denetleme memuru tarafından hazırlanan denetleme planı, denetim görevlisinin onayı ile uygulamaya koyulur, denetleme planında sanığın gitmemesi veya devam etmesi gereken yerler belirtilir. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetleme planı; sanık veya hükümlüye bildirilir, ayrıca plan ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa iletilir. Sanığın denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Yükümlülüğün denetimi; ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması halinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılmak suretiyle yerine getirilir. Yükümlülüğün başlama tarihi, şube müdürlüğü veya büroca kararın sanık veya hükümlüye bildirildiği tarihtir. Denetleme planına uyulmadığının ilgili kurum veya kuruluş ya da kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde sanık veya hükümlü denetleme planına uyması yönünde şube müdürlüğü veya büroca uyarılır, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir, ayrıca durum kolluk ile ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir. denetim süresi içinde suç işlenmesi veya yükümlülük sona erdiğinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir.

¹⁶⁸ Örneğin medyaya da yansıyan şu kararlarda söz konusu yerlerin ve etkinliklerin belirtilen ilkelere uygun olarak tesbit edilmediği görülmektedir: “Kayseri Sulh Ceza Mahkemesi hırsızlıktan yargılanan E.S’ye, 1 yıl süreyle ikamet ettiği Felahiye İlçesi’nde “ahıra girmeme” cezası verirken, oto hırsızlığına karışan M.Ç’ye “20.00-08.00 saatleri arasında sokağa çıkma yasağına” hükmetti.”, “Sivas’ta, eşine şiddet uyguladığı iddiasıyla yargılanan bir çocuk babası 28 yaşındaki İ.T’ye, 10 ay süreyle Sivasspor’un maçlarına gitmeme cezası verildi.”(Erişim) <http://www.haberhukuk.com/en-ilginc-cezalar-2.html>, 14.01.2011. “Erzurum 2’nci Asliye Ceza Mahkemesi, darptan yargılanan E.A’ya 5 yıl

CMK'nın 231. maddesinin 8. fıkrasının "c" bendinin sonunda "ya da takdir edilecek başka bir yükümlülüğün yerine getirilmesine" ifadesi kullanılmıştır. Buna göre mahkeme, yukarıda açıklanan yükümlülükler dışında takdir edeceği tamamen farklı ve bunlardan ilgisiz bir yükümlülüğe de karar verebilecektir. Burada, yükümlülük belirleme konusunda mahkemeye verilen geniş takdir yetkisinin sakıncaları bir yana¹⁷⁰, çalışmamız açısından tartışılması gereken husus, kanunda sayılan yükümlülükler dışında belirlenen bir yükümlülüğün nasıl yerine getirileceği hususudur. 5402 sayılı kanunda bu hususta bir düzenleme olmadığını yukarıda belirtmiştik, ancak bu torba hükmün uygulanması ile ilgili olarak yönetmelikte de bir düzenleme bulunmamaktadır. Zira yönetmeliğin 80. maddesinde; mesleki eğitim programına devam etme, ücretli çalıştırma, belli yerlere gitmekten yasaklanma ile belirli yerlere devam etme yükümlülüklerinin ayrı ayrı sayılıp, bunlara ilişkin düzenleme yapılmıştır. Ancak yönetmeliğin şube müdürlüklerinin kovuşturma evresindeki görevlerinin sıralandığı 14. maddesinde CMK'nın 231. maddesi uyarınca öngörülen yükümlülüklerin tamamının şubenin görevleri arasında olduğu belirtilmiştir. Kanımızca yönetmeliğin 80vd. maddelerinde bu hususun ayrıntılı olarak düzenlenmesi, uygulamada yaşanacak sıkıntıları engelleyecektir. Öte yandan bu torba hüküm uyarınca, özellikle "kamu yararına ücretsiz çalıştırma" niteliğinde bir

internet kafeye girmeme, A.K. ve D.K.'ye 5 yıl dünya klasiklerini okuyarak 10 sayfalık özet çıkarma cezası verdi." (Erişim) <http://www.haber10.com/haber/227837/>, 17.01.2011.

¹⁶⁹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 18285 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 2816 tanesi çocuk suçlulara, 15469 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹⁷⁰ Medyaya yansıyan kimi kararlarda, düzenlemenin ruhuna uygun olmayan yükümlülükler belirlendiği görülmektedir. Bkz: "Demet Akalın, 19 Mayıs 2008 yılında Bodrum'daki 5 yıldızlı Rixos Otel'de verdiği konserde seyircileri coşturmak için "Ağabey Diyarbakır'dan mı geldiniz hepiniz? Dağdan mı? Nerden geldiniz anlamadım yani. Moron moron bakıyorsunuz ağabey. İnsan bir tempo, bir alkış bir şey yapar yani. Soğuk soğuk şurada şortla çıktık. Çok ruhsuz başladınız geceye" demişti. Bu sözleri nedeniyle tepki çeken Akalın hakkında Diyarbakırlı 7 işadamı "Halkın bir kesimini sosyal sınıf mezhep, cinsiyet, bölge farklılığına dayanarak alenen aşağıladığı" iddiasıyla suç duyurusunda bulunmuştu. Akalın hakkında Bodrum 2'nci Sulh Ceza Mahkemesi'nde açılan kamu davasında karar duruşması yapıldı. Akalın'ın avukatı Ersan Taştekin, müvekkilinin halkı aşağılama niyetinin bulunmadığını belirterek "Müvekkilim salonda bulunan bir arkadaşıyla şakalaştı. Amacı espri yapmaktı. Yanlış anlaşıldı" dedi. Mahkeme heyeti, duruşma sonunda Akalın ile ilgili *hükümün açıklanmasının ertelenmesine ve tedbir cezası olarak da İstiklal Marşı'nın sözlerini 1 sayfaya yazması ve marşımız hakkında 5 sayfa da yorum yapmasına* karar verdi." (Erişim) <http://www.hukukihaber.net/eglence/en-komik-hukuki-cezalar.htm>, 27.11.2010.

yükümlülüğe hükmedildiği takdirde, sanığın rızasının aranıp aranmayacağı hususunun mutlaka tartışılması gerektiği kanaatindeyiz. Zira TCK'nın 50. maddesinde ve CGİK'nın 105. maddesinde öngörülen ücretsiz çalıştırma yaptırımında sanığın rızasının aranması gerektiği belirtilmektedir. Bu düzenlemeler ve Anayasa'daki angarya yasağı ilkesi dikkate alındığında, 231. madde kapsamında böyle bir yükümlülük öngörülmediği takdirde sanığın karar öncesinde rızasının aranması gerekmektedir. Dolayısıyla bu şart gerçekleşmeden belirlenen bir yükümlülüğün sanık tarafından yerine getirilmemesi halinde bir ihlalden söz edilmesi mümkün olmayacaktır.

c. TCK'nın 191. Maddesi Kapsamında Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanan, Kullanmak İçin Satın Alan, Kabul Eden, Bulunduran Kişi Hakkında Verilen Tedavi ve Denetimli Serbestlik Tedbirine İlişkin Kararların Yerine Getirilmesi

TCK'da denetimli serbestlik ifadesinin kullanılması yoluyla en ayrıntılı düzenlemenin yapıldığı madde kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak suçunun düzenlendiği 191. maddedir.¹⁷¹ Bu maddede açıkça “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesi kullanılmış ve tedbirin yerine getirilmesine ilişkin ayrıntılı düzenleme yapılmıştır.¹⁷² Maddede görüldüğü üzere, tedavi ve denetimli serbestlik

¹⁷¹ Konunun tıbbi yönüyle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz: A. Ender Altıntoprak, - Serap A. Akgür, Hakan Coşkunol, “Yasa Dışı Madde Kullanımı Nedeniyle Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan Kişilerde Tedavi Uygulamaları ve Toksikolojik Analiz”, *Türkiye’de Psikiyatri Dergisi*, Vol. 9, S. 3-2007, s. 166vd.

¹⁷² Maddeye göre: “1. Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi, bir yıldan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. 2. Bu suçtan dolayı açılan davada mahkeme, birinci fıkraya göre hüküm vermeden önce uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında, tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine; kullanmamakla birlikte, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi hakkında, denetimli serbestlik tedbirine karar verebilir. 3. Hakkında tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine karar verilen kişi, belirlenen kurumda uygulanan tedavinin ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranmakla yükümlüdür. Hakkında denetimli serbestlik tedbirine hükmedilen kişiye rehberlik edecek bir uzman görevlendirilir. Bu uzman, güvenlik tedbirinin uygulama süresince, kişiyi uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgilendirir, kişiyi sorumluluk bilincinin gelişmesine yönelik olarak öğütte bulunur ve yol gösterir; kişinin gelişimi ve davranışları hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir. 4. Tedavi süresince devam eden denetimli serbestlik tedbirine, tedavinin sona erdiği tarihten itibaren bir yıl süreyle devam olunur. Denetimli serbestlik tedbirinin uygulanma süresinin uzatılmasına karar verilebilir. Ancak, bu durumda süre üç yıldan fazla olamaz. 5. Tedavinin ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranan kişi

tedbirinden genel olarak “güvenlik tedbiri” olarak bahsedilmiştir. Ancak TCK’da güvenlik tedbirlerinin düzenlendiği 53vd. maddelerin hiç birinde bu tedbirden bahsedilmemiştir. Kanımızca bu durum kanunda tedbir, güvenlik tedbiri, denetimli serbestlik tedbiri kavramlarının anlamları konusunda kavram birliği bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Bu düzenlemede kanun koyucu, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunduran ve kullanmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi arasında bir ayırım yaparak, kullanıcı olan kişiler için tedavi ve denetim serbestlik tedbiri, kullanıcı olmayan kişiler hakkında ise sadece denetimli serbestlik tedbiri verilmesi konusunda hakime takdir hakkı tanımıştır. Mahkeme yargılama sırasında bu tedbirlere hükmedip, yargılamayı askıya alabileceği gibi, yargılama sonunda doğrudan ceza ile birlikte bu tedbirlere de hükmedebilecektir. Burada bu iki durumu ayrı ayrı incelemeye tabi tutacağız.

Birinci durumda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak için bulunduran kişi hakkında açılan kamu davasına ilişkin yargılamada, mahkeme kişinin gerçekten uyuşturucu kullanıcısı olduğuna bilirkişi raporu da aldirmek suretiyle kanaat oluşturduğunda, sanıkla ilgili olarak bir cezaya hükmetmeden tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine, kullanıcı olmadığına kanaat getirdiğinde ise sadece denetimli serbestlik tedbirine karar verebilecek, ancak bu karar CMK’nın 223. maddesi anlamında bir hüküm niteliğinde olmayacaktır. Bu kararlar birlikte yargılama derdest olmaya devam edecek, sanığın tedbire uymadığının tespit edilmesi durumunda davaya devam olunarak 191. maddenin 1. fıkrası uyarınca cezaya hükmolunacaktır.

hakkında açılmış olan davanın düşmesine karar verilir. Aksi takdirde, davaya devam olunarak hüküm verilir. 6. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, hakkında kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmaktan dolayı cezaya hükmedildikten sonra da iki ilâ dördüncü fıkralar hükümlerine göre tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine tâbi tutulabilir. Bu durumda, hükmolunan cezanın infazı ertelenir. Ancak, bunun için kişi hakkında bu suç nedeniyle önceden tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine karar verilmemiş olması gerekir. 7. Kişinin mahkûm olduğu ceza, tedavinin ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranması halinde, infaz edilmiş sayılır; aksi takdirde, derhal infaz edilir.”

Sanığın tedbirin şartlarına uygun davranması durumunda ise 191. maddenin 5. fıkrası uyarınca davanın düşmesine karar verilecektir.

İkinci durumda ise yargılama sonucunda mahkeme, sanığın uyuşturucu kullanıcısı olduğuna kanaat getirdiğinde, yargılamaya ara vermeksizin 191. maddenin 1. fıkrası uyarınca cezaya hükmedip, bununla birlikte tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine de karar verebilecektir. Bu durumda hükmolunan cezanın infazı ertelenecek, sanığın tedbire uygun davranması durumunda ceza infaz edilmiş sayılacak, tedbire uygun davranmadığında ise ceza infaz edilecektir. Görüldüğü üzere burada TCK'nın 51. maddesindeki hapis cezalarının ertelenmesine ilişkin düzenlemeden farklı olarak "kendine özgü bir erteleme" düzenlemesi öngörülmüştür. Şöyle ki, mahkeme yargılama sonunda belirleyeceği temel hapis cezasını, eğer şartları mevcut ise TCK'nın 50. maddesinde öngörülen seçenek yaptırımlara da çevirebilecek ve ayrıca öngöreceği tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri ile birlikte hapis cezasının veya seçenek yaptırımın infazının ertelenmesine karar verecektir.¹⁷³ Burada tedbirin gereğinin yerine getirilmesi, ertelemenin şartı niteliğindedir.

TCK'nın 191. maddesi uyarınca verilecek kararlarda dikkat edilmesi gereken üç husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki tedaviyle ilgili olarak verilecek tedbir kararında sağlık kuruluşunun adının belirtilmemesi gereğidir. Zira infazın kısıtlanmasına neden olabilecek şekilde belirleme yapılması uygulamada zorluklara neden olabilecektir.¹⁷⁴ İkinci husus ise kararda

¹⁷³ Bilindiği üzere kısa süreli hapis cezalarının TCK'nın 50. maddesi uyarınca seçenek yaptırımlara çevrildiği durumlarda, bunların ertelenmesine karar verilmesi mümkün değildir. Ancak burada seçenek yaptırımların da ertelenmesi mümkün olabilmektedir.

¹⁷⁴ "TCK'nın 191. maddesinin üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarında öngörülen kararlar ve yapılacak işlemler kesinleştikten sonra infaz aşamasında verilecek kararlar ve yapılacak işlemlerdir. Mahkumiyet hükmü ile birlikte bu konuda infazı kısıtlayacak karar verilmesi doğru değildir. ...somut olayda ... infazı kısıtlayacak biçimde '5237 sayılı TCK'nın 191/3. maddesi gereğince sanığın Bakırköy Prof Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları eğitim ve Araştırma Hastanesi Baştabipliği AMATEM servisinde tedavisinin uygulanmasına....' karar verilmesi yasaya aykırı.... görüldüğünden BOZULMASINA, ancak bu aykırılığın yeniden yargılama yapılmasına gerek olmaksızın CMUK'un 322. maddesi uyarınca düzeltilmesi mümkün olduğundan, '5237 sayılı TCK'nın 191/3. maddesi gereğince sanığın Bakırköy Prof Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir

tedavinin süresine ilişkin bir belirleme yapılmaması gereğidir. Zira tedavi, tıbbi bir konudur ve tedavinin süresi ve şartları önceden belirlenemeyecek, kişiye özel olarak ilgili sağlık kuruluşunca değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Bu nedenle kararda tedavinin süresine ilişkin bir belirleme yapılması infazın kısıtlanmasına sebep olacaktır. 191. maddenin 4. fıkrasına göre tedavi sonrasında da devam edecek olan tedbirin süresi ise kararda bir yıl olarak belirlenecek, infaz sırasında gerekli görülmesi halinde üç yıla kadar uzatılabilecektir.¹⁷⁵ Bununla birlikte tedavi öngörülmezsizin sadece denetimli serbestlik tedbirine karar verildiği durumlarda kanunda belirlenen sınırlar içerisinde bir süre belirlenmesi zorunludur. Üçüncü husus ise kararda mutlaka kişiye rehberlik edecek bir uzman görevlendirilmesi gereğidir. Mahkeme söz konusu kararda uzmanın kimliği ile ilgili belirleme yapmayacak genel bir görevlendirme yapmakla yetinecektir.

Uygulamaya ilişkin TCK'daki düzenleme hakkında bilgi verdikten sonra şimdi yönetmelikteki düzenlemeyi inceleyeceğiz. Yönetmeliğin 10. bölümünün 82 ve 85. maddeleri arasında *“tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri”*nin yerine getirilmesi hakkında ayrıntılı düzenleme yapılmıştır. Buna göre: Mahkemece verilen kararların şube müdürlüklerine ulaşmasından sonra sanık veya hükümlüye on gün içinde sağlık kuruluşuna sevk edilmesi için şube müdürlüğü veya büroya başvurusu hususunda bildirim yapılır,

Hastalıkları eğitim ve Araştırma Hastanesi Baştabipliği AMATEM servisinde tedavisinin uygulanmasına....’ biçimdeki bölümünün hüküm fıkrasından çıkartılması suretiyle hükmün DÜZELTİLEREK ONANMASINA karar verilmiştir.”Yargıtay 10. Ceza Dairesinin 08.02.2006 tarih ve 2006/14145 esas, 2006/1674 karar sayılı kararı, bkz: Şahin Kurt, Ela Kurt, **Uygulamada Uyşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları ve İlgili Mevzuat**, Ankara 2007, s. 234; “TCK’nın 191/3. maddesinin uygulanması sırasında; ‘sanığa 5237 sayılı TCK’nın 191/3. maddesi gereğince Malatya Devlet Hastanesi Psikiyatr Uzmanlığının rehber olarak atanmasına, sanığın gelişimi ve davranışları hakkında rehberden üçer aylık sürelerle rapor alınmasına’ şeklinde karar verilerek infazın kısıtlanması, yasaya aykırı, sanık müdafinin temyiz itirazları bu nedenle yerinde görüldüğünden hükmün istem gibi BOZULMASINA....”, Yargıtay 10. Ceza Dairesinin 12.10.2005 tarih ve 2005/8822 esas, 2005/12711 karar nolu kararı, bkz: UYAP Mevzuat Programı; Yargıtay’ın aynı yöndeki diğer kararları için bkz: Kamer, **“....infazı”**, s. 501-503.

¹⁷⁵ “TCK’nın 191/4. maddesi uyarınca tedavi süresince devam eden denetimli serbestlik tedbirine tedavinin sona erdiği tarihten itibaren 1 yıl süre ile devam olunacağı ve uzatılmasına ancak infaz aşamasında karar verilebileceği gözetilmeden sürenin doğrudan iki yıl olarak belirlenmesi yasaya aykırıdır”. Yargıtay 10. Ceza Dairesinin 29.03.2006 tarih ve 556/4773 sayılı kararı, bkz: Necati Meran, **Açıklamalı, İctihathı Yeni TCK**, Seçkin Yayınları, Ankara 2007, s. 965.

sanık veya hükümlünün; haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya; on gün içinde başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Sanık veya hükümlünün belirlenen süre içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hâlinde, Sağlık Bakanlığınca belirlenen sağlık kurumuna sevk yazısı yazılarak, sanık veya hükümlünün beş gün içinde bu kuruma başvurması istenir. Sağlık kurumunca yapılan tetkik ve muayene sonucu, bağımlı olmayanlar hakkında takip programı hazırlanarak sanık veya hükümlüye bildirilir, ayrıca programın bir örneği şube müdürlüğü veya büroya gönderilir. Yapılan tetkik ve muayene sonucunda bağımlı olduğu anlaşılanlar ise, sağlık kurumunca madde bağımlılığı tedavi merkezine sevk ederek, durumu şube müdürlüğü veya büroya bildirir. Sanık veya hükümlü üç gün içinde madde bağımlılığı tedavi merkezine başvurur. Şube müdürlüğü veya büroca sanık veya hükümlünün sevk olunan madde bağımlılığı tedavi merkezine başvurup başvurmadığı takip edilir. Şube müdürlüğü veya büroca sağlık kurumuna; sanık veya hükümlünün kuruma başvurduğu tarih, tedavinin başladığı tarih, uygulanacak tedavi programı ile tedavinin tamamlandığı tarihin bildirilmesi konusunda yazı yazılır. Hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine karar verilen sanık veya hükümlüye rehberlik etmek tayin edilen rehber tarafından, değerlendirme formu ve madde kullanım listesi¹⁷⁶ çerçevesinde

¹⁷⁶ Yönetmeliğin 94. maddesine göre: (1) Madde kullanım listesi; hakkında 5237 sayılı Kanunun 191 inci maddesi gereğince tedaviye ve denetimli serbestlik tedbiri veya sadece denetimli serbestlik tedbiri kararı verilmiş olan sanık veya hükümlüler ile psiko-sosyal yardım veya rehberlik hizmeti verilen şüpheli, sanık veya hükümlülerden madde kullanımı olanların değerlendirilmesi aşamasında temel bilgi toplamayı amaçlayan belgedir. (2) Bu liste, denetim görevlileri tarafından hazırlanır. (3) Madde kullanım listesi, madde kullanım düzeyinin çok yönlü değerlendirilmesini sağlayan bir liste olup; şüpheli, sanık veya hükümlünün madde kullanımına bakış açısını, bu durumu bir sorun olarak görüp görmediğini, suç işleme davranışı üzerindeki etkisini, madde kullanımında aile, sosyal çevre ve kişilik özelliklerinin etkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik konuları ayrıca şüpheli, sanık veya hükümlü ile yürütülecek çalışmaya motivasyon artırıcı bir biçimde yaklaşmayı sağlayacak bilgileri içerir. (4) 5237 sayılı Kanunun 191 inci maddesi gereğince, tedaviye ve denetimli serbestlik tedbiri veya sadece denetimli serbestlik tedbiri kararı verilmesi halinde, madde kullanım listesinin hazırlanmasından sonra sanık veya hükümlü hakkında denetim planı hazırlanır. (5) Madde kullanım listesi kişisel bilgiler içerdiğinden bu listenin saklanması özel hayatın gizliliğine dikkat edilir. Bu liste, ilgilinin dosyasında saklanır. (6) Madde kullanım listesi; denetim planı ve denetim raporunun hazırlanması öncesinde şube müdürlüğü veya büroda denetim görevlisi bulunmaması hâlinde, kamu kurum ve

sanık veya hükümlünün uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmasının nedenleri, etki ve sonuçları hakkında ayrıntılı değerlendirme yapılarak on gün içinde denetim planı hazırlanır. Rehber denetim planı doğrultusunda; tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin uygulama süresince sanık veya hükümlüyü uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgilendirir, kişiye sorumluluk bilincinin gelişmesine yönelik olarak öğütte bulunur ve yol gösterir; kişinin gelişimi ve davranışları hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenler. Rapor, şube müdürü veya büro tarafından mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir. Sanık veya hükümlünün sağlık kurumunca belirlenen tedavi programına uyup uymadığı, şube müdürlüğü veya büro ile rehber tarafından her zaman denetlenir. TCK'nın 191. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen tedavi süresince devam eden denetimli serbestlik tedbirine, tedavinin sona erdiği tarihten itibaren bir yıl süre ile devam edilir. Tedavi sona erdikten sonra sağlık kurumu tarafından gönderilen rapor, sanık veya hükümlü hakkında düzenlenecek denetim raporu ile birlikte mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir. Ayrıca tedavi tamamlandıktan sonra gerektiğinde sanık veya hükümlü hakkında gözden geçirilmiş denetim planı hazırlanabilir. Sağlık kurumunca bildirilen tedavinin tamamlandığı tarih, devam edecek olan denetimli serbestlik tedbirinin başlangıç tarihidir. Tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin başlama tarihi, sanık veya hükümlünün sağlık kurumuna sevk edildiği tarihtir. Tedavinin bittiği tarih; madde bağımlısı olmayanların Sağlık Bakanlığı'nca belirlenen sağlık kurumu tarafından hazırlanan takip programının tamamlandığına ilişkin düzenlenen, madde bağımlısı olanlar hakkında madde bağımlılığı tedavi merkezi tarafından hazırlanan tedavi programının tamamlandığına ilişkin düzenlenen, Sağlık Bakanlığınca belirlenen sağlık kurumları tarafından yapılan tetkik ve muayene sonucu bağımlı olmadığı anlaşılan ayrıca takibe de gerek görülmeyenler hakkında düzenlenen rapor tarihidir. Tedavi tamamlandıktan sonra devam eden denetimli serbestlik

tedbiri süresince, şube müdürlüğü veya büroca gerekli görülmesi hâlinde sanık veya hükümlü, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının tespit edilmesi için sağlık kurumuna sevk edilebilir. Sanık veya hükümlünün Sağlık Bakanlığınca belirlenen sağlık kurumuna sevk yazısı yazılarak beş gün içinde bu kuruma başvurusu istenir. Sağlık kurumuna sevk tarihinden itibaren beş gün içinde sağlık kurumuna başvurmaması, denetim planına uymadığının şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi, belirlenen tedavi programına uymadığının sağlık kurumunca bildirilmesi veya tedavi tamamlandıktan sonra devam eden denetimli serbestlik tedbiri süresince uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığının tespit edilmesi hâlinde, sanık veya hükümlü şube müdürlüğü veya büro tarafından denetim planına uyması yönünde uyarılır, gerekli görüldüğünde gözden geçirilmiş denetim planı hazırlanır.¹⁷⁷ Uyarıya rağmen denetim planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir. Ayrıca durum ilgili sağlık kuruluşuna bildirilir. Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri sona erdiğinde de kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir.

Yönetmeliğin onuncu bölümünün 86 ve 88. maddeleri arasında ise kullanmamakla birlikte, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi hakkında verilen “denetimli serbestlik tedbiri”nin yerine getirilmesi hakkında ayrıntılı düzenleme yapılmıştır. Buna göre: Mahkemece verilen kararların şube müdürlüklerine ulaşmasından sonra sanık veya hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurusu hususunda bildirim yapılır. Sanık veya hükümlünün; haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya

¹⁷⁷ 2005 tarihli yönetmelikte ilgilinin tedavinin gereklerine uymaması şeklinde ortaya çıkan ilk ihlalde dosya hemen mahkemeye gönderilmekte idi. Ancak madde bağımlılığı tedavisi belirli bir zaman gerektiren zorlu bir süreç olduğundan, şahsın ilk ihlalde, uyarılmadan tedaviden mahrum bırakılması bu kurumdan beklenen faydayı işlevsiz kılacaktır. 2007 tarihli yönetmelikte bu husus dikkate alınarak uyarı ve gerektiğinde gözden geçirilmiş denetim planı hazırlanması öngörülerek tedavi tedbirine uygun bir düzenleme yapılmıştır. Asiye Selcen Ataç, “Yeni Yönetmelik Hükümleri Işığında, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemine Eleştirel Bir Bakış”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2007/2, s. 58.

büroya; on gün içinde başvurmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Sanık veya hükümlünün belirlenen süre içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hâlinde, rehber tarafından değerlendirme formu ve madde kullanım listesi çerçevesinde sanık veya hükümlüyü bu suça iten nedenler hakkında ayrıntılı değerlendirme yapılarak on gün içinde denetim planı hazırlanır. Rehber denetim planı doğrultusunda; denetimli serbestlik tedbirinin uygulama süresince, sanık veya hükümlüyü uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgilendirir, kişiye sorumluluk bilincinin gelişmesine yönelik olarak öğütte bulunur ve yol gösterir; kişinin gelişimi ve davranışları hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime gönderilmek üzere şube müdürlüğü veya büroya verir. Denetimli serbestlik tedbiri süresince, şube müdürlüğü veya büroca gerekli görülmesi hâlinde sanık veya hükümlü, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının tespit edilmesi için sağlık kurumuna sevk edilebilir. Bu durumda, Sağlık Bakanlığı'nca belirlenen sağlık kurumuna sevk yazısı yazılarak sanık veya hükümlünün beş gün içinde bu kuruma başvurması istenir. Denetimli serbestlik tedbirinin başlama tarihi, sanık veya hükümlünün şube müdürlüğü veya büroya başvurduğu tarihtir. Denetim planına uyulmadığının tespit edilmesi hâlinde sanık veya hükümlü denetim planına uyması yönünde uyarılır, gerekli görüldüğünde gözden geçirilmiş denetim planı hazırlanır. Uyarıya rağmen denetim planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir. Denetimli serbestlik tedbiri sona erdiğinde ise kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir.¹⁷⁸

Uygulamada bir çok sanık veya hükümlünün tek seferlik madde kullanımlarının olmasına rağmen uzun yıllar sistematik bir biçimde kullanan hükümlüler ile aynı tedavi yöntemine yönlendirildiği görülmüştür. Tek ve ilk

¹⁷⁸ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 86861 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır.

denemede yakalanmış kişilerin, bağımlı olmadıkları halde sağlık kuruluşuna tedavi olması için gönderilmesi hem kişi için bir eziyete dönüşmekte hem de şube ve sağlık kuruluşunda iş yoğunluğunun artması ve devletin gereksiz yere tahlil ücreti ödemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu konudaki sorun mahkemelerin yargılama aşamasında sosyal araştırma raporu talep etmeden hüküm kurmalarından kaynaklanmaktadır.¹⁷⁹

4. Kovuşturma Evresinden Sonraki Uygulamalar

a. Genel Olarak

5402 sayılı kanunun 14. maddesine göre şube müdürlüğünün kovuşturma evresinden sonraki görevleri şunlardır:

“(1) a. Haklarında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50. maddesinin birinci fıkrasının; 1. (c) bendinde belirtilen bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etme, 2. (d) bendinde belirtilen belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma, 3. (e) bendinde belirtilen ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma, 4. (f) bendinde ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 105. maddesinde belirtilen kamuya yararlı bir işte çalışma ile ilgili işlemleri yapma,

Biçiminde seçenek yaptırımların gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak.

b. Haklarında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen hapis cezasının ertelenmesi hükmüne bağlı olarak; 1. (a) bendinde belirtilen bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün bu amaçla bir eğitim programına devam etmesi, 2. (b) bendinde belirtilen bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalışması, 3. (c) bendinde belirtilen çocuk hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini

¹⁷⁹ Yurtseven, **a.g.e.**, s. 83.

sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesi,

Kararı verilenlerin, denetim sürelerini, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesini gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde sağlamak.

c. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53. maddesinin beşinci fıkrası gereğince belli bir hak veya yetkinin kullanılmasının yasaklanması ve altıncı fıkrası gereğince meslek veya sanatın icrasının yasaklanması ya da sürücü belgesinin geri alınması kararı verilenlerin denetim sürelerini, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesini gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde sağlamak.

d. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51. maddesinin beşinci fıkrası ile 191. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince rehberlikle ilgili görevleri yerine getirmek.

e. (a), (b), (c) ve (d) bentlerindeki tedbirlerin uygulanması süresince hükümlüleri izlemek, denetlemek ve yönlendirmek, hükümlülerin psiko-sosyal sorunlarını çözmek ve bunlara yardımda bulunmak, izleme ve denetleme sonucunu ve yükümlülüğe uymayanları ya da suç işleyenleri mahkeme, hakim veya Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmek.

f. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 96. maddesi gereğince salıverilmesine bir ay kalmış olan hükümlülere, verilen iş arama izni süresince yardımcı olmak.

g. Hükümlülerin topluma kazandırılmasında ve salıverilmeye hazırlanmasında ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal servisleriyle işbirliği yapmak, gerektiğinde hükümlü ile görüşerek salıverilme öncesi değerlendirme raporunun hazırlanmasına katılmak.

h. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 110. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen hapis cezasının konutta infaz edilmesi sırasında hükümlünün psiko-sosyal sorunlarının çözümüne yardımda bulunmak, bu konuda rapor düzenlemek, hükümlünün infazın gereklerine uymadığının belirlenmesi durumunda Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmek.

ı. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa göre etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp da haklarında güvenlik tedbirine hükmolunanlarla ilgili bu tedbirlerin uygulanmasını sağlamak.

(2) *Kamu yararına çalışma yaptırımının infazında 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu hükümleri uygulanmaz*¹⁸⁰”.

2007 tarihli yönetmeliğin 15. maddesinde ise bazı ifade farklılıkları olmakla birlikte kanundakiyle paralel bir düzenleme yapılmıştır. Kanundan farklı olarak 15. maddenin 1. fıkrasının “ı” bendinde, kanunun 14. maddesinin 1. fıkrasının “ı” bendinde bulunan “5237 sayılı TCK’ya göre etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp” ifadesi, “5237 sayılı Kanunun 221. maddesine göre etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp” şeklinde düzeltilmiştir. Bilindiği üzere TCK’nın sistematığında etkin pişmanlık, genel hükümlerde değil, suç tiplerine göre özel hükümlerde ayrı ayrı düzenlenmiştir. Kanunun ifadesi esas alındığında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp da haklarında güvenlik tedbirine hükmolunan bütün hallerde ilgili tedbirlerin uygulanmasını sağlamak konusunda şubelerin görevli olduğu kanısına varılabilecektir. Ancak yönetmelik hükmü bunu sınırlayarak, şubenin görevini TCK’nın 221. maddesinde öngörülen suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna ilişkin etkin pişmanlık hükümleri kapsamındaki denetimli serbestlik tedbirinin uygulanmasına hasretmiştir. Söz konusu sınırlamanın yönetmelik hükmü yerine kanunla yapılmasının daha yerinde bir düzenleme olacağı kanaatindeyiz. Şimdi bu evredeki uygulamaları ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

b. Kısa Süreli Hapis Cezalarına Seçenek Yaptırımların Yerine Getirilmesi

TCK’nın 49. maddesinin 2. fıkrasına göre, hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası kısa süreli hapis cezasıdır. TCK’nın 50.

¹⁸⁰ 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu 31/05/2006 kabul tarihli, 16/06/2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5510 Sayılı Sosyal Sigorta ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun değişik 106. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla kanunun 506 sayılı kanuna atıf yapan hükmünün geçerliliği kalmamıştır. 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 01.10.2008 tarihinden itibaren bu kanun uygulanacaktır. Bu doğrultuda kanunda gerekli düzeltmenin yapılması gerekmektedir.

maddesinde kısa süreli hapis cezalarının, şartları oluşması durumunda seçenek yaptırımlara çevrilebilmesi öngörülmüştür.^{181 182}

¹⁸¹ TCK'nın "kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar" başlıklı 50. maddesine göre: "(1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre; a) Adli para cezasına, b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine, c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye, d) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya, e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya, f) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, çevrilebilir. (2) Suç tanımıyla hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hâllerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adli para cezasına çevrilmez. (3) Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkra yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir. (4) Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı hâlinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adli para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir hâlinde uygulanmaz. (5) Uygulamada asıl mahkûmiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen adli para cezası veya tedbirdir. (6) Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet Savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi hâlinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhâl infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz. (7) Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir."

¹⁸² Maddenin 6. fıkrasında geçen "yaptırımın" ifadesi 26.02.2008 tarih ve 5739 sayılı kanunun 4. maddesi ile "tedbirin" olarak değiştirilmiştir. 5739 sayılı kanunun gerekçesinde bu değişikliğin "kasten işlenen suçlarda hükmolunan kısa süreli hapis cezasına veya taksirle işlenen suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezasının seçenek yaptırım olarak adli para cezasına çevrilmesine rağmen bu cezanın süresinde ödenmemesi halinde, mahkemenin tekrar hapis cezasına dönüştürme yönünde karar vermesinin önüne geçmek amacıyla bu değişikliğin yapıldığı" belirtilmiştir (gerekçe için bkz: (Erişim) <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss116.pdf>, 07.12.2009), burada kullanılan "tedbir" ifadesinden neyin murad edildiği açıklanmamıştır. Maddenin 5. ve 7. fıkrasında da aynı şekilde tedbir ifadesi kullanılmıştır. Özellikle 5. fıkra kanun koyucunun adli para cezasını diğer seçenek yaptırımlardan ayıran bir ifade kullanmış, adli para cezası dışındaki yaptırımlar için "tedbir" ifadesini kullanmıştır. Ancak maddenin başlığında "tedbir" ifadesi kullanılmamış, ilk düzenlendiği şekliyle "yaptırım" olarak korunmuştur. Burada kanun koyucunun tedbir ifadesinden kastının "denetimli serbestlik tedbiri" mi yoksa "güvenlik tedbiri" mi olduğu konusu tartışmalıdır. Zira 5402 sayılı kanunun 14. maddesinin 1. fıkrasının "a" bendinde ve 2007 tarihli yönetmeliğin 15. maddesinin 1. fıkrasının "a" bendinde bu tedbirlerden "seçenek yaptırımlar" olarak bahsedilmiş, yönetmeliğin "özel infaz usulleri ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi" başlığını taşıyan sekizinci bölümünde 50. maddenin uygulanmasına ilişkin bir düzenleme öngörülmemiş; 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 109. maddesinde seçenek yaptırımların infazının tüzükle belirleneceği belirtilmiş, 2006 tarihli infaz tüzüğü'nün "seçenek yaptırımlarda uygulanacak rejim" başlıklı 51. maddesinde ise bu tedbirlerden "yaptırımlar" olarak bahsedilmiş, gene 5352 sayılı Adli Sicil Kanunu'nun 4. maddesinin 1. fıkrasının "d" bendinde kısa süreli hapis cezalarının adli sicile kaydıyla ilgili olarak yapılan düzenlemelerde "kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak, adli para cezasına mahkûmiyet veya güvenlik tedbiri uygulanması hükmü" ifadesi kullanılmıştır. Birbirini tamamlayan bu kanunlardaki, tüzük ve yönetmelikteki düzenlemeler karşılaştırıldığında kanun koyucunun TCK'nın 50. maddesinde kullanılan "tedbir" ifadesinden muradının ne olduğu tam olarak

Denetimli serbestlik şubeleri, seçenek yaptırımların *tamamının* yerine getirilmesinde görevli değildir. Bunlardan adli para cezası ile mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi yaptırımı şubelerin görev alanına dahil edilmemiştir. Uygulamada adli para cezaları eskiden olduğu gibi savcılıklarca infaz edilmektedir. Ancak bir onarıcı adalet uygulaması niteliğinde olan, suçtan kaynaklanan zararın giderilmesine ilişkin yaptırımın kim tarafından yerine getirileceğine ilişkin mevzuatta bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanımızca bu yaptırımın uygulanması hususunun da denetimli serbestlik şubelerine verilmesi yerinde olacaktır.¹⁸³

Seçenek yaptırımlar 50. maddede sayılanlarla sınırlıdır, kanun koyucu tarafından düzenlemenin sınırları aşılarak yeni seçenek yaptırımlar ihdas edilmesi mümkün değildir.¹⁸⁴ Ayrıca bir suç için seçenek yatırımlardan ancak bir tanesine hükmedilebilir, zira kanun koyucu maddede aksi yönde

anlaşılamamaktadır. Kanımızca burada öngörülen tedbirler güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlardır. Ancak ceza adalet sistemini oluşturan temel mevzuatta kavram bütünlüğü bulunmadığından böyle bir çelişki ortaya çıkmıştır. Mevzuattaki bu çelişkilerin derhal giderilmesi zorunluluğu açıktır. Biz bu tedbirler için çalışmamızda genel olarak “yaptırım” ifadesini kullanmayı tercih ediyoruz.

¹⁸³ Aynı yöndeki görüş için bkz: Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 377.

¹⁸⁴ Örneğin adli para cezasıyla birlikte, sanığın belirli yerlere gitmesinin yasaklanmasına aynı anda hükmedilebilmesi mümkün değildir. “Sanığa hükmolunan 10 ay hapis cezasının, 5237 Sayılı Yasanın 50/3. maddesi gereğince seçenek yaptırımlardan birine çevrilmesinde, 50. maddenin 1. fıkrasının (d) bendinde yer alan "mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya" ilişkin düzenleme, "belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma" getirmektedir. Yasanın 50. maddesinin birinci fıkrasında kısa süreli özgürlüğü bağlayıcı cezanın yerine uygulanabilecek seçenek ceza türlerinin neler olduğu açıkça belirtildiği halde, (d) bendinde bir cezaya yer verilmemiştir. Bu bentte, kısa süreli hapis yerine seçenek yaptırım olarak iki hususa yer verilmiş ve bu iki hususta, mahkeme kararında ifade edilen "bir yıl süreyle (...) çek, poliçe, bono kullanılması ve düzenlenmesi ile ilgili etkinliklerden yasaklanmasına" kavramlarını içermemektedir. Çünkü bu etkinliklerden yasaklama, kişinin serbest ticarete bulunma veya alacaklarını tahsil amacıyla bu belgeleri kullanma haklarını ihlal etmektedir. Oysa yasada böylesine ağır ve cezaya dönüşen önleme açıkça yer verilmemiştir. Yasada yer alan düzenlemelerden yaşam için çok gerekli olan ve korunan bir başka hakkı ihlal etmeyen, sadece kişiye özgü davranış ve tutumlar gibi etkinlikler olarak anlaşılması gerekmektedir. Bu itibarla, yasada açıkça yer almayan ve sonucu itibarıyla bir cezaya dönüşen, başka hakların kullanımlarını engelleyen, suç işleme yaşı ile de uyumlu olmayan yaptırım uygulanması yasaya aykırı olması nedeniyle ... BOZULMASINA”, Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 05.11.2008 tarih ve 2007/6084 esas, 2008/11138 karar nolu kararı, bkz: **UYAP Mevzuat Programı**.

bir düzenleme yapmamıştır.¹⁸⁵ Değınilmesi gereken bir başka husus ise, mahkemenin hapis cezasını seçenek yaptırımıa çevrilirken; kanun koyucunun amacına uygun, özel nleme ilkesinin gereklerini yerine getirmeye matuf, suçla ve suçlunun kişiliğiyile bağlantılı, onun ıslahına katkı sağlayacak nitelikte bir yaptırım belirlemeli, ayrıca yaptırımın uygulanabilir olmasına, denetime ve infaza elverişli olmasına dikkat edilmelidir.¹⁸⁶

Seçenek yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin kurallar yönetmelikte dağınık olarak düzenlenmiştir. Ancak bu husustaki ayrıntılara girmeden önce seçenek yaptırımlara ilişkin yapılacak tebligat hususundaki çelişkili düzenlemelere değinmek gerekmektedir. şöyle ki; 50. maddenin 6. fıkrasında seçenek yaptırımlarla ilgili olarak hükümlüye yapılacak tebligatın “savcılıkça” yapılması öngörülmüştür. Ancak 2007 tarihli ynetmeliğın seçenek yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin 35. maddesinde, mahkeme kararının önce savcılığa, oradan da şube müdürlüğü veya büroya gönderilmesi, 36. maddede ise 10 gün içinde başvurması için şube müdürlüğü veya büroca bildirim yapılması öngörülmüştür. Her ne kadar denetimli serbestlik şubeleri savcılık makamına bağlı olarak çalışmakta

¹⁸⁵ Uygulamada aynı anda iki seçenek yaptırımıa birden hükmedildiği görülmektedir. “TCK 179/3 gereğince verilen hapis cezası para cezasına çevrilmişse, ceza ancak bu maddede yazılı tedbirlerden birine evrilebileceğinden ayrıca birahane, bar gibi ikili yerlere gitmekten ve araç kullanmaktan yasaklanmaya karar verilemez.” Yargıtay 2. Ceza Dairesi’nin 31.01.2007 tarih ve 2007/566 esas, 2007/1187 karar nolu kararı, bkz: (Erişim) www.adalet.org, 21.01.2010

¹⁸⁶ “Dosya kapsamına göre, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar” başlıklı 50/1-d maddesinde “Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçu işlemesindeki özelliklere göre; mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya çevrilebilir”, hükmünün yer aldığı, sanığa tayin edilen kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezanın seçenek yaptırımıa çevrilirken, kanun koyucunun amacına uygun, denetime elverişli bir seçenek yaptırımıa hükmedilmesi gerektiği, dolayısıyla sanık hakkında “beş ay süreyle evde içki içmekten yasaklama seçenek yaptırımı”na hkmedilemeyeceğinin gzetilmemesinde isabet görülmediğinden 5271 Sayılı CMK.nun 309.maddesi uyarınca anılan kararın bozulması lüzumu kanun yararına bozma talebine dayanılarak ihbar olunmuştur. G.D. Kanunun yararına bozma istemi yerinde görüldüğünden ... Sulh Ceza Mahkemesinden verilip kesinleşen ... tarihli sayılı kararın 5271 Sayılı CMK.nun 309.maddesinin 4/d bendi uyarınca BOZULMASINA, sanık hakkında hükmolunan 5 ay hapis cezasının, 5237 Sayılı Yasanın 50/1-d bendi uyarınca mahkemenin takdiri gözetilerek, “5 ay süre ile ikili yerlere gitmekten yasaklanması” seçenek yaptırımına çevrilmesine, infazın bu tedbir üzerinden yapılmasına, hükmün diğer kısımlarının aynen korunmasına 10.02.2010 tarihinde oybirliği ile karar verildi.” Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 10.02.2010 tarih ve 2010/1847 esas, 2010/3584 karar nolu kararı, bkz: (Erişim) www.adalet.org, 21.11.2010.

iseler ve şubeler işlemlerini savcılıklar adına yapıyor olsalar da kanun ve yönetmelikte kullanılan ifadeler arasında çelişki bulunduğu açıktır.. Kanımızca, bu çelişkinin giderilmesi için söz konusu kanun maddesinde geçen “Cumhuriyet Savcılığınca yapılan tebligata rağmen” ifadesi “tebligata rağmen” şeklinde değiştirilmelidir.

Seçenek yaptırımlardan “***mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya***” yaptırımının yerine getirilmesine ilişkin olarak yukarıda hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla birlikte öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile ilgili bölümde yaptığımız açıklamalar geçerli olduğundan burada ayrıca açıklama yapılmayacaktır.¹⁸⁷

En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etme yaptırımı ve mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma yaptırımı: Bu yaptırımların yerine getirilmesi yönetmeliğin 34vd. maddeleri ile 38vd. maddeleri uyarınca yapılacaktır. Ancak bu konularda yukarıda hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen, sanığın bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına

¹⁸⁷ Belirlenecek yerlerin suçla ilgili olması ve sanığın ıslah olmasına katkı sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir. “Uygulamaya göre de; 5237 sayılı TCY’nın 50. maddesinin 1.fıkrasında, seçenek yaptırımlar ana başlığı altında sayılmış bulunan (a,b,c,d,e,f) bentlerine birer alt başlık olarak yer verilmiş olması, böylece uygulayıcıya geniş bir alanda benzeri yaptırımları belirleme ve uygulama yetkisi tanımaktadır. Bunlardan “belirli bir yerlere gitmekten ve belirli etkinlikler yapmaktan yasaklamada anlatılmak istenen gidilmesi yasaklanan yer veya yapılması yasaklanan faaliyet herhalde her yer veya her faaliyet değildir. Sadace fail için işlediği suçun kriminojen ortam oluşturan yer veya faaliyettir. Bu bağlamda; somut olayın özelliklerine ve maddenin düzenleme amacına uygun yorum yapılarak yaptırım belirleme zorunluluğunun bulunduğu, bunun da öncelikle suçluyu ya da toplumu, kimi zaman her ikisini de korumaya yönelik bir güvenlik tedbiri niteliğini taşıması gerektiği gözetilmeden, kişilerin istedikleri yerden alışveriş yapma hakkını sınırlayıcı ve tedbirin infazının olanaksız kılacak şekilde “sanıkların 6 ay boyunca Kayseri İl merkezindeki büyük alışveriş merkezi niteliğindeki marketlere gitmekten yasaklanmasına ilişkin” yazılı biçimde uygulama yapılması, bozmayı gerektirmiş...” Yargıtay 6. Ceza Dairesi’nin 06.07.2010 tarih ve 2008/11421 Esas ve 2010/13065 Karar sayılı kararı. Karar için bkz: (Erişim) <http://www.adalet.org/forum2/karar/cbekran.php?id1=6629>, 07.01.2011.

devam etmesi yükümlülüğü ile sanığın belli yerlere gitmekten yasaklanması veya belli yerlere devam etmek yükümlülüğünün yerine getirilmesine ilişkin uygulamalarla ilgili bölümlerde ayrıntılı açıklama yapıldığından ve bu yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin kurallar da hemen hemen aynı olduğundan tekrar açıklama yapılmayacaktır. Oradakilerden farklı olarak bu yaptırımların uygulanması sürecinde hükümlünün suç işlemesi bir ihlal olarak değerlendirilmeyecek hükümlünün, hüküm kesinleştikten sonra şube müdürlüğü veya büro tarafından değil mutlaka savcılıkça yapılacak olan tebligata rağmen otuz gün içinde yaptırımın yerine getirilmesine başlamaması yada başlayıp da devam etmemesi, yani denetleme planına aykırı hareket etmesi bir ihlal olarak kabul edilerek denetim görevlisince hazırlanan raporla birlikte dosya mahkemeye iletilecektir. Mahkemece kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verilerek karar savcılıkça derhal infaz edilecektir. Denetim görevlisince hazırlanan rapor uyarınca mahkeme, hükümlünün yaptırımın gereklerini elinde olmayan nedenlerle yerine getiremediğine kanaat getirdiği takdirde ise başka bir yaptırıma hükmedecektir.^{188 189}

¹⁸⁸ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar sadece 1158 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 835 tanesi çocuk suçlulara, 323 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹⁸⁹ Konuyla ilgili Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 29.04.2008 tarih ve 2008/7-80 esas, 2008/93 karar nolu kararını burada zikretmekte fayda görüyoruz. "... Somut olayda; sanıklar hakkında 25 gün hapis cezasına hükmedildiği görülmektedir. 5237 sayılı Yasa'nın 50/3. maddesinde yer alan, "Daha önce hapis cezasına mahkum edilmemiş olmak koşuluyla, mahkum olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası... birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir." emredici hükmü karşısında 25 gün olan hapis cezasının da tedbire çevrilmesi zorunludur. Buna karşılık, hükmün verildiği 20.12.2006 tarihinde yürürlükte olduğu şekliyle 1163 sayılı Yasa'nın ek 2/5. maddesinde, bu maddede öngörülen hürriyeti bağlayıcı cezalar paraya tahvil edilemez" hükmü yer almaktadır. Bu durumda, 5237 sayılı TCY'nin 50/3. madde ve fıkrası uyarınca verilen para cezasının tedbire çevrilmesi zorunlu, ancak 1163 sayılı Yasa'nın ek 2/5 madde ve fıkrasına göre de paraya çevrilmesi yasaktır. Dolayısıyla, bu durumda hapis cezasının para dışındaki tedbirlerden birine çevrilmesinin zorunlu olduğu sonucuna varılmaktadır. Yerel mahkemece de bu zorunluluğa uygun olarak; 5237 sayılı Yasa'nın 50/1 (f) maddesi uyarınca "hapis cezalarının 25 gün süreyle sabah 09.00 ile öğlen 13.00 saatleri arasında Selimiye Köyü çevre temizlik işlerinde muhtar nezaretinde çalışmaya çevrilmesine" hükmedilmiştir. 5237 sayılı Yasa'nın 50. maddesinin 1. fıkrasında kısa süreli hapis cezası yerine uygulanabilecek seçenek yaptırımlar düzenlenmiştir. Söz konusu fıkra incelendiğinde; (a) bendinde paraya çevirme, (b) bendinde iade ve tazmin, (c) bendinde meslek edinmeyi sağlamak amacıyla bir eğitim kurumuna devam etme, (d) bendinde belirli yerlere gitmekten ve belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma, (e) bendinde ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması ile belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma, (f) bendinde ise kamuya yararlı bir işte çalıştırma tedbirlerinin öngörüldüğü görülmektedir. Olaydaki tercih (f) bendindeki tedbirin uygulanması yönünde kullanılmıştır. (f)

bendindeki düzenleme; "Mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırmaya" çevrilebilir, şeklindedir. "Kamuya yararlı işte çalıştırma" tedbirinin ne şekilde infaz edileceği; 5275 sayılı Yasa'nın 105. maddesinde; Türk Ceza Kanunu'nun 50. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinde yer alan kısa süreli hapis cezasının yaptırım seçeneklerinden kamuya yararlı bir işte çalıştırma; hükümlünün, ücretsiz olarak bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet veren bir özel kuruluşun belirli hizmetlerinde çalıştırılmasıdır. (2) Denetimli serbestlik ve yardım merkezleri, bölgelerinde bulunan bu tür kurumlardan hükümlülere ne suretle çalıştırabileceklerine dair bilgi alırlar ve hizmetler listesini oluştururlar. Bu listeler mahkemelere verilir. Mahkeme, bu listelerden uygun gördüğü hizmeti ve süresini hükümlüye önerir ve bunu reddetme hakkına sahip olduğunu hatırlatır....." biçiminde düzenlenmiştir. Aynı Yasa'nın 109. maddesinde ise; 5237 sayılı Yasa'nın 50. maddesine göre hükmedilen seçenekli yaptırımların infazında uygulanacak rejimin tüzükte gösterileceği yazılıdır. Anılan tüzük 06.04.2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. Tüzüğün 51. maddesinin 6. fıkrası da İnfaz Yasası'nın 105. maddesi ile aynı doğrultudadır. Şu durumda; sanıkların kamuya yararlı bir işte çalıştırılmalarına karar verilmesinde bir isabetsizlik görülmemişse de, buna karar verilirken İnfaz Yasası'nın 105. maddesinin 2. fıkrasındaki prosedüre uyulmamış olması nedeniyle verilen hüküm hukuka aykırıdır. Bu yönüyle de yasa yararına bozma istemi yerindedir. Nitekim Özel Daire'ce de bu kanaate varılmak suretiyle yasa yararına bozma talebi üzerine hüküm bozulmuş; ancak, 5271 sayılı CYY'nin 309/4 (d) maddesindeki "Hükümlünün cezasının kaldırılmasını gerektiriyorsa cezanın kaldırılmasına, daha hafif bir cezanın verilmesini gerektiriyorsa bu hafif cezaya Yargıtay Ceza Dairesi doğrudan hükmeder" hükmü gereğince yeni bir tedbire hükmedilmiştir. İtiraza getirilen konu, Özel Daire'ce uygulanmasına karar verilen tedbirle ilgilidir. Özel Daire'ce, yerel mahkemenin kesinleşmiş hükmü bozulmuş, buna karşılık; "sanıklar hakkında hükmolunan kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezanın 5237 sayılı Yasa'nın 50. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendi uyarınca ceza müddeti kadar her gün bir saat süreyle bir kütüphanede kitap okuma tedbirine çevrilmesine" karar verilmiştir. İtiraz, Özel Daire'ce hükmolunan tedbirin 50. maddede düzenlenmiş bulunan tedbirlerden birisi olmadığına, dolayısıyla da bu tedbire hükmedilemeyeceğine ilişkindir. Özel Daire'ce uygulanmasına karar verilen tedbire; 5237 sayılı Yasa'nın 50. maddesinin, 1. fıkrasının, (d) bendi gereğince karar verilmiştir, (d) bendine göre, hapis cezası "mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya" çevrilebilir. Bu yaptırımın ne şekilde infaz edileceği ise Tüzüğün 51. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenmiştir. Açıkça görüleceği üzere, (d) bendinde, belirli yerlere gitmekten yasaklanma veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma şeklinde iki ayrı tedbirden bahsedilmektedir. Buna karşılık, bahsedilen tedbirlerden her ikisi de, "bir şeyi yapmaktan yasaklanma" biçimindedir. Aksine, (d) bendi uyarınca "bir şeyi yapma" tedbirine karar verilmesi olanaklı değildir. Özel Daire'ce ise, (d) bendi uyarınca hapis cezasının "her gün 1 saat süreyle bir kütüphanede kitap okuma tedbirine çevrilmesine" yani "bir şeyi yapma" tedbirine hükmedilmiştir. Öte yandan, uygulanmasına karar verilen tedbir, 50. maddenin 1. fıkrasının (c) bendinde; "en az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye" biçiminde düzenlenen "bir meslek ve sanat edinmek amacıyla bir eğitim kurumuna devam" tedbiri kapsamında da değerlendirilemez. Çünkü, kütüphane bir eğitim kurumu olmadığı gibi, sanıkların kütüphaneye gitmelerine ilişkin tedbire de onlara meslek veya sanat öğretmek amacıyla hükmedilmiş değildir. Diğer taraftan hükmün kesinleşmesinden sonra 08.02.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5728 sayılı Yasa'nın 340. maddesiyle 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'ndaki paraya çevirme yasağı kaldırılmış, 562. maddesiyle de hükmün tefhiminin ertelenmesi ile ilgili olarak kapsam genişletilmiş ise de; bu değişiklikler hükmün kesinleşmesinden sonra vaki olmaları sebebiyle yasa yararına bozmanın değil, kesin hükümde değişiklik yargılamasının konusunu teşkil edebileceklerinden inceleme sırasında göz önünde bulundurulmamışlardır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 20.09.2005 gün ve 99-103 sayılı kararı da bu konuyla ilgilidir. Bu nedenlerle; sanıklar hakkındaki hürriyeti bağlayıcı cezaların 5237 sayılı TCY'nin 1. fıkrasının (f) bendi uyarınca "... ceza müddeti kadar her gün bir saat süreyle bir kütüphanede kitap okuma tedbirine çevrilmesine" olanak bulunmadığından; itirazın kabulüne, Özel Daire kararının kaldırılmasına ve yeni bir müeyyide belirlenmek üzere dosyanın Özel Daire'ye gönderilmesine karar verilmelidir...". Karar için bkz: **UYAP Mevzuat Programı.**

Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet¹⁹⁰ ve ruhsat belgelerinin geri alınması ve belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma yaptırımı: Bu yaptırımın yerine getirilmesi yönetmeliğin 42vd. maddeleri uyarınca yapılacaktır. Buna göre: Bu yaptırımın uygulanmasında hükümlü tarafından kullanılmakta olan ehliyet ve ruhsat veya yürütülmekte olan meslek ve sanat; sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmesine neden olan ehliyet ve ruhsat ile meslek ve sanattır. Mahkeme tarafından verilen karar uyarınca savcılıkça hükümlüye yapılan tebligat üzerine hükümlünün on gün içinde şube veya büroya başvurması beklenir; haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın; on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması ve otuz gün içinde seçenek yaptırımın infazına başlanmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum Cumhuriyet Başsavcılığı aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Hükümlünün süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır. Denetleme memuru tarafından hazırlanan denetleme planı denetim görevlisinin onayı ile uygulamaya koyulur. Denetleme planında; meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma yaptırımının başlangıç ve bitiş tarihleri belirtilir. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetleme planı ile ilam örneği; hükümlüye, Türkiye İş Kurumuna, ilgili meslek kuruluşuna ve mahalli idareye bildirilir. Makbuz karşılığında teslim alınan ehliyet ve ruhsat belgeleri ilgilinin dosyasında saklanır. Hükümlünün denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Yaptırımın denetimi, ulaşım güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması halinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolları yazı yazılmak suretiyle yerine getirilir. Yaptırımın başlama tarihi, şube

¹⁹⁰ Adli kontrol kapsamında öngörülen makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek yükümlülüğünün yerine getirilmesinin zorlukları ile ilgili olarak yukarıda ilgili bölümde yapılmış olan açıklama şüphesiz burada ehliyet ve ruhsat belgeleri bakımından da geçerlidir.

müdürlüğü veya büroca kararın hükümlüye bildirildiği tarihtir. Denetleme planına uyulmadığının kolluk, mahalli idare veya ilgili meslek kuruluştan tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, hükümlü denetleme planına uyması yönünde şube müdürlüğü veya büroca uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Ayrıca durum Türkiye İş Kurumu, ilgili meslek kuruluştan, mahalli idare ve kolluğa bildirilir. Yaptırım sona erdiğinde ise durum kolluk, Türkiye İş Kurumu, mahalli idare ile ilgili meslek kuruluşuna iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Savcılıkça mahkemeye iletilen dosya üzerinde yapılan inceleme sonrasında mahkemece kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verilerek karar savcılıkça derhal infaz edilecektir. Denetim görevlisince hazırlanan rapor uyarınca mahkeme, hükümlünün yaptırımın gereklerini elinde olmayan nedenlerle yerine getiremediğine kanaat getirdiği takdirde ise başka bir yaptırıma hükmedecektir. Burada da diğer seçenek yaptırımlarda olduğu gibi hükümlünün yeni bir suç işlemesi bir ihlal olarak nitelendirilemeyecektir.¹⁹¹

Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırma yaptırımı: Yaptırımın yerine getirilmesine ilişkin düzenlemelere geçmeden önce yaptırımla ilgili bilgi vermek istiyoruz. Şayet suçlunun işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyduğu yönünde toplumu tatmin etmek gerekiyorsa topluma veya mağdurun kendisine bir bedel ödenmesi esastır. En iyi bedel kişisel olarak kurbanın mali tazminat ödenmesi veya zararın giderilmesidir. Buna alternatif olarak bu bedel toplum hizmetinde bulunarak da ödenebilir.¹⁹² Karşılaştırmalı hukuktaki örneklerine bakıldığında kamu yararına

¹⁹¹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 350 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 12 tanesi çocuk suçlulara, 338 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

¹⁹² Perry, a.g.e., s. 97vd.

çalıştırmanın, yaptırım sistemleri içerisinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.¹⁹³ Genel olarak bakıldığında bu yaptırımın uygulanmasına ilişkin ortak özellikler şunlardır:¹⁹⁴ 1. Bu yaptırımla suçluların yeniden sosyalleşmesini sağlamak amaçlandığından toplumun her kesiminin katılımı sağlanır. Bu şekilde infazın toplum içinde yapılmasıyla, toplum tarafından adaletin yerine getirildiğinin görülmesi sağlanır. 2. Genellikle yaptırımın yerine getirilmesinde hükümlüye ücret ödenmez. 3. Yaptırımın uygulanması gönüllülük esasına dayanır ve hükümlünün yargılama aşamasında veya infaz aşamasında mutlaka rızasının alınması gerekir.¹⁹⁵ 4. Yaptırımın yerine getirilmesiyle görevli bir birim bulunması gerekir. 5. Yaptırımın süresi saat olarak belirlenmelidir. Yaptırımın faydaları ise şu şekilde sıralanabilir:¹⁹⁶ 1. Ceza infaz kurumlarının mevcudunun gereğinden fazla artmasının önlenmesine katkıda bulunur. 2. Genellikle kısa süreli hapis cezalarına alternatif olarak öngörülen ve ilk defa suç işleyen kimseler için uygulanan bu yaptırımla, suçlunun hapsedilmek suretiyle toplumdan tecrit edilmesi önlenir ve suçlunun yeniden sosyalleşmesine katkıda bulunur. 3. Yaptırımla hükümlünün kamu ekonomisine katkıda bulunması sağlanır. 4. Yaptırımın yerine getirilmesi, hapis cezasının ceza infaz kurumunda yerine getirilmesinden daha az bir maliyeti olduğu için, yapılacak tasarruf toplumun lehine olmaktadır. 5. Bu yaptırımla hükümlünün mesleki becerisini geliştirmesine katkıda bulunulur ve denetim altında çalıştırılması nedeniyle kişinin öz disiplin kazanmasına ve zaman yönetimi tecrübesi elde etmesine imkan sağlanır. Bunun sonucunda da şahsın yeniden suç işleme riskinin azaltılması sağlanır. 6. Toplum ve suç mağdurları, işledikleri suça karşılık olarak hükümlüleri yaptırımın yerine getirilmesi sırasında görebildikleri için, adalet duygusunun gelişmesine katkı sağlanır. 7. Çalışılan kamu kurumunda

¹⁹³ Konuyla ilgili karşılaştırmalı hukuktaki uygulamalar için çalışmanın ikinci bölümüyle birlikte ayrıca bkz: Kamer, “....infazı”, s. 252vd.; Kurt, a.g.e., s. 70vd.

¹⁹⁴ Kamu Hizmeti Yaptırımı Personel El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2007, s. 5.

¹⁹⁵ Ancak İngiltere, Hollanda, Rusya, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde hüküm öncesi rıza aranmamakta, infaz aşamasında aranmaktadır. Kamer, “....infazı”, s. 264.

¹⁹⁶ Kamu Hizmeti Yaptırımı Personel El Kitabı, s. 6vd.; Hüseyin İnce, “Kısa Süreli Hapis Cezasına Uygulanabilecek Seçenek Yaptırımlardan Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı (Community Service Labor Program), *Adalet Dergisi*, S. 30, Ocak 2008, s. 189.

mali fayda sağlanır. 8. Bu yaptırım hükümlünün kişisel durumu dikkate alınarak planlandığından herhangi bir iş fırsatını kaçırma riski oluşturmaz, çünkü bu yaptırımla birlikte ilgilinin normal günlük faaliyetlerine devam etmesi sağlanır.

Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına karar verilmesi için TCK'nın 50. maddesi uyarınca yargılama aşamasında sanığın rızası aranmalıdır.¹⁹⁷ Mahkeme yargılama süreci içerisinde sanığa, yargılama sonunda müsnet suçu işlediğinin sabit olması durumunda kamu yararına ücretsiz olarak çalışıp çalışmak istemediğini soracak, denetimli serbestlik şubelerince hazırlanan hizmetler listesinden sanığa uygun görülen hizmetler önerilecek ve sanığın buna rıza göstermesi durumunda yaptırıma hükmedebilecektir.¹⁹⁸ Bu hususun mahkeme tarafından sanığa sorulması ilk bakışta bir ihsas-ı rey olarak görünse de kanımızca bu, mahkemenin mahkumiyet kararı vereceğini gösteren bir işaret niteliğinde değildir. Ancak gene de uygulamacıların bu konuda dikkatli olması ve tarafların adalet duygularını zedeleyecek tutumlardan uzak durması gerekmektedir. Mahkeme, kararında öncelikle suça uygun sonuç hapis cezasını gün olarak belirleyecek ve bunun yerine, belirlenen hapis cezasının süresinin yarısından bir katına kadar süreyle, gün olarak kamu yararına ücretsiz çalıştırma yaptırımına hükmedecektir.¹⁹⁹ Belirlenecek süre konusunda mahkemenin takdir yetkisi bulunmaktadır.

¹⁹⁷ 1992 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince alınan “Üye Devletlere Toplumsal/Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkındaki Tavsiye Kararı”nın 35. maddesinde kamu yararına ücretsiz çalıştırmanın ancak suçlunun muvafakatinin alınması durumunda uygulanabileceği düzenlenmiştir. Türk sistemindeki düzenleme bu tavsiye kararına uygun bir düzenleme niteliğindedir. Tavsiye kararı için bkz: Nursal, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁹⁸ “Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımları düzenleyen 5237 sayılı TCK'nın 50/1-f maddesinde, gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte ücret ödenmeksizin çalıştırılmaya karar verilebileceği belirtilmesine rağmen, sanığın rızası da alınmadan yazılı şekilde sanığın Emet Belediyesi'nde ücret karşılığı çalıştırılmasına karar verilmesi, ... sebeplerden dolayı istem gibi (BOZULMASINA)” Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 2006/1616 Esas ve 2006/16026 Karar nolu kararı (Karar için bkz: Yargıtay Kararları Dergisi, C.33, S.4, Nisan 2007, s.796; **UYAP Mevzuat Programı**).

¹⁹⁹ Bilindiği üzere; TCK'nın yaptırım sistemi gün esasına dayalı bir sistemdir. Bu yaptırımda da sisteme uygun olarak yaptırımın gün esasına göre uygulanması öngörülmüştür. Ancak karşılaştırmalı

Bu yaptırımın yerine getirilmesine ilişkin kurallar 5275 sayılı CGİK'nın 105. maddesi ile 2007 tarihli yönetmeliğin 46 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. CGİK'nın 105. maddesinin birinci fıkrasında yaptırım; *“kısa süreli hapis cezasının yaptırım seçeneklerinden kamuya yararlı bir işte çalıştırma; hükümlünün, ücretsiz olarak bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet²⁰⁰ veren bir özel kuruluşun belirli hizmetlerinde çalıştırılmasıdır²⁰¹”* şeklinde tanımlanmıştır.

Yönetmeliğe göre: Mahkemece verilen kararın şubeye ulaşması üzerine şube tarafından hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hususunda bildirim yapılır. Hükümlünün; haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurmaması ve otuz gün içinde seçenek yaptırımın infazına başlanmaması hâlinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Tebligatın ulaşması üzerine hükümlünün süresinde başvurması hâlinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından tanıma formu düzenlenir, ayrıca çalışma protokolü dikkate alınarak denetleme planı hazırlanır. Denetleme memuru tarafından hazırlanan denetleme planı, denetim görevlisinin onayı ile uygulamaya koyulur. Denetleme planında; hükümlü veya çocuğun hangi kurum veya kuruluştaki, hangi gün ve saatlerde çalışacağı ve yaptırımın başlayış ve bitiş tarihleri belirtilir. Hükümlü veya çocuğun çalışmaya başlama tarihi, bildirimin tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz günü geçemez. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetleme planı; hükümlü, ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir. Hükümlünün denetleme planına uyup uymadığı, şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Yaptırımın denetimi, ulaşım

hukuktaki örneklerine bakıldığında, bu sistemin daha çok uygulama kolaylığı nedeniyle gün esası yerine saat esasına dayalı olarak düzenlendiği görülmektedir.

²⁰⁰ Denetimli serbestlik uygulamasında “kamu hizmeti” kavramı ile ilgili olarak: İbrahim Usta, “Türk Ceza Adalet Sisteminde Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımında Kamu Hizmeti Kavramı”, **Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan E.Dergi**, S. 2, Mayıs 2008, s. 13-15.

²⁰¹ CGİK’da yapılan bu tanımlamada ve yönetmeliğin ilgili maddelerinde kamuya yararlı bir işte çalıştırma, bir “yaptırım” olarak ifade edilmiş, TCK’nın 50. maddesinde kullanılan “tedbir” ifadesi tercih edilmemiştir.

güçlüğü veya güvenlik gibi nedenlerin bulunması halinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa yazı yazılmak suretiyle yerine getirilir. Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına karar verilen hükümlüler hakkında çalışmaları sürece, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun²⁰² ilgili hükümleri uygulanmaz. Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaktır. Ancak böyle bir karar verilmişse, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine; eğitimini sürdürenler ise okullarına devamına engel olmayan, hafif işlerde çalışabilir. Bu konuda İş Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanır. Yaptırımın başlama tarihi, hükümlünün çalışmaya başladığı tarihtir. Denetleme planına uyulmadığının kolluk, ilgili kurum veya kuruluş tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde hükümlü denetleme planına uyması yönünde şube müdürlüğü veya büroca uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Ayrıca durum kolluk ve ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir. Yaptırım sona erdiğinde durum, kolluk ve ilgili kurum ve kuruluşa iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Yönetmelikte ayrıca yaptırımın takip ve denetimi ile hükümlünün izin ve devamsızlığına ilişkin de ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Yükümlülüğün yerine getirilmesi şube müdürlüklerince kurum ve hizmet listelerinin oluşturulması, işbirliği ve çalışma protokollerinin hazırlanması işlemleri yapılır. Bunlara dayalı olarak hükümlülerin çalışacağı yerlerin karar ve uygulama öncesinde tespit edilmesi sağlanır.²⁰³

²⁰² 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu 31/05/2006 kabul tarihli, 16/06/2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5510 Sayılı Sosyal Sigorta ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun değişik 106. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla yönetmeliğin 506 sayılı kanuna atıf yapan hükmünün geçerliliği kalmamıştır. 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 01.10.2008 tarihinden itibaren bu kanun uygulanacaktır. Bu doğrultuda yönetmelikte gerekli düzeltmenin yapılması gerekmektedir.

²⁰³ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 6664 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 644 tanesi çocuk suçlulara, 6020 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

Bu yaptırımın uygulanması sırasında hükümlüye herhangi bir ücret ödenmemekte ayrıca sigorta yapılmamaktadır. Ücret konusunda bir tereddüt bulunmamakla birlikte özellikle sağlık sigortası konusunda tereddüt bulunmaktadır. Şöyle ki hükümlünün çalıştığı süre içerisinde özellikle işten kaynaklı olarak rahatsızlanması durumunda yapılan sağlık harcamalarının kim tarafından karşılanacağı belirli değildir. Kanımızca bu gibi durumlarda harcamaların hükümlünün sosyal güvencesi var ise oradan, yok ise çalıştırılan kurum tarafından karşılanması gerekmektedir. Bununla birlikte sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak en ideal olanı, ceza infaz kurumlarında çalıştırılan hükümlülerle ilgili düzenlemelere paralel olarak bu yaptırımın uygulanması sırasında da ilgili kurumca hükümlünün sigorta işlemlerinin yaptırılması ve sigorta primlerinin bu şekilde karşılanmasıdır.²⁰⁴

Yaptırımla ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus ise kamuya yararlı ücretsiz çalıştırma hususunda mahkemenin belirlediği gün sayısına karşılık olmak üzere sanığın kaç saat çalışması gerektiğidir. Bu konuda ne CMK'da, ne CGİK'da ne de 5402 sayılı kanunda bir düzenleme bulunmamakla birlikte yönetmeliğin 59. maddesinde bir düzenleme bulunmaktadır. Maddede bu yaptırımın yerine getirilmesinde bir günün dört saat olarak hesap edileceği, ayrıca hükümlünün günde en az iki, en çok sekiz; haftada en az on, en çok kırk saat çalıştırılabileceği ve yaptırımın infazının tamamlanma süresinin, mahkemece verilen toplam ceza süresinin iki katını geçemeyeceği belirtilmiştir. Bu düzenlemenin neye dayalı olarak yapıldığı, bu sürelerin belirlenmesinde neyin esas alındığı bilinmemektedir. Kanımızca karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde olduğu gibi bu düzenlemelerin yönetmelik hükmü olarak değil, kanun hükmü olarak

²⁰⁴ Aynı yöndeki görüş için bkz: Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 388; Bununla birlikte Ataç; 2005 tarihli yönetmeliğe getirilen eleştiriler sonrasında kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının uygulanması sürecinde sigorta priminin işverence yatırılmaması hususunun 2007 tarihli yönetmelikte, kurumlarla imzalanacak olan işbirliği protokolünde ilgili işveren kurum tarafından sağlık ve sigorta giderlerinin ilgili kurumca karşılanacağı belirtilerek düzeltildiğini ifade etmektedir. Bkz: Ataç, **“...Eleştirel Bir Bakış”**, s. 56. Ancak işbirliği protokolüne ilişkin 56. maddenin ikinci fıkrasına bakıldığında bu hususun ücretli çalışma yükümlülüğüne münhasır kılındığı ve ücretsiz çalışmayı kapsamadığı anlaşılmaktadır.

düzenlenmesi ve özellikle TCK'nın ve CGİK'nın ilgili hükümlülerin bu bakımdan ele alınması gerekmektedir. Bu haliyle mahkemelerin kararlarında, dayanağını açıkça bir kanun hükmünden almayan bu düzenlemeye aykırı olarak mesela 6 ay boyunca günde 1 saat gibi, infazı kısıtlayacak biçimde belirlemeler yapmaları mümkündür. Öte yandan TCK'nın mevcut sistemine göre seçenek yaptırımlar için ancak gün sayısı şeklinde bir süre belirlemesi yapılması mümkün olduğundan, bu husustaki kararların ve özellikle bir kişi hakkında verilen birden fazla kararın yerine getirilmesi aşamasında tereddütler oluşacaktır.

Yaptırımla ilgili değinilmesi gereken son husus ise, kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırmanın Anayasa'nın 18. maddesinde yer alan angarya²⁰⁵ yasağını ihlal edip etmediği sorunudur. 18. maddenin ikinci fıkrasında şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süresi içindeki çalıştırmaların zorla çalıştırma olarak kabul edilemeyeceği düzenlenmiştir. Kanımızca kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımının kesin bir mahkumiyet hükmüyle birlikte, gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanabilmesi nedeniyle angarya olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.²⁰⁶

c. Hükümlülerin Mahkumiyet Sürelerinin Bir Kısımında Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırılmalarına İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi

5275 sayılı kanunda kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımına ilişkin düzenlemenin bulunduğu 105. maddesinin 4. fıkrasında TCK'nın 50. maddesinde öngörülen kamu yararına çalıştırma ile birlikte iki yıl veya daha az süre ile hapis cezasına mahkûm olanlardan, hükümlülük süresinin yarısını iyi hâlde geçirenlerin, istekleri bulunmak koşuluyla kendilerinin veya kanuni temsilcilerinin veya savcılığın istemi üzerine, mahkûmiyet sürelerinin geriye kalan yarısını kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına mahkemece karar

²⁰⁵ Angarya; kişinin emeğinin karşılığını almaksızın zorla çalıştırılması anlamına gelmektedir. Bkz: Akad-Dinçkol, **a.g.e.**, s. 94; Doğan, **a.g.e.**, s. 64.

²⁰⁶ Aynı yöndeki görüş için bkz: Ataç, “...Eleştirel Bir Bakış”, s. 55-56.

verilebileceği düzenlenmiştir. Ancak bu konuda aynı esaslara göre yerine getirilmesi öngörülen yukarıda TCK'nın 50. maddesindeki düzenlemeyle ilgili yaptığımız açıklama dışında bir açıklamaya gerek bulunmamaktadır.²⁰⁷

ç. Hapis Cezasının Ertelenmesiyle Birlikte Öngörülen Yükümlülüklerin ve Bu Kapsamda Öngörülen Rehberlik Hizmetlerinin Yerine Getirilmesi

Ertelme, failin işlediği suç nedeniyle hükmedilen hapis cezasının kısmen veya tamamen infazının, ilamda belirlenen bir süre içinde iyi hal göstermesi ve özellikle de yeni bir suç işlememesi koşuluyla hükmü veren mahkeme tarafından ertelenmesidir. Bu sürenin, belirlenen yükümlülüklerle uygun ve iyi halle²⁰⁸ geçirilerek tamamlanması sonucu ertelenmiş olan ceza infaz edilmiş sayılır. Ertelme, cezanın suçlunun kişiliğine uydurulmasının, bireyselleştirilmesinin en önemli yollarından biridir.²⁰⁹

Hapis cezalarının ertelenmesine ilişkin düzenleme TCK'nın 51. maddesinde bulunmaktadır.²¹⁰ Ertelemeye ilişkin tüm uygulamalar denetimli

²⁰⁷ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar sadece 296 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 1 tanesi çocuk suçlulara, 295 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

²⁰⁸ “İyi hal” kavramı daha çok koşullu salıverilme kurumuna ilişkin bir kavram olup, hapis cezasının infazı sürecinde, infaz kurumu bünyesindeki bir kurul tarafından, infaz kurumlarının düzen ve güvenliğini sağlamak amacıyla konulmuş disiplin kurallarına uyulup uyulmadığının değerlendirilmesine tesbit edilen bir kavram olduğundan, ertelme kurumu ile bağlantılı olarak kullanılması kanımızca uygun değildir.

²⁰⁹ Ertelemeye ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 592vd.; İzzet Özgenç, “Bir Ceza İnfaz Rejimi Olarak Ertelme”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C.18, Ankara 2001, s. 19vd; İçel ve diğerleri, **Yaptırım Teorisi**, s. 388vd.; Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku**, Ankara 2008, s. 364; Artuk-Gökçen-Yenidünya, **a.g.e.**, s. 882; Soyaslan, **a.g.e.**, s. 554; Timur Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2007, s. 611; Tongör, **a.g.e.**, s. 49; Faruk Turhan, “Yeni Türk Ceza Kanununa Göre Cezaların Ertelenmesi ve Uygulamada Ortaya Çıkan Bazı Sorunlar,” **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 3-4, Y. 2006, s. 28vd.; Ahmet C. Yenidünya, “5237 sayılı TCK’da Hapis Cezasının Ertelenmesi”, **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 7, Temmuz 2006, s. 63vd.; Doğan Gedik, “**Karşılaştırmalı Hukukta ve 1999 Tarihli Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumu**”, (Erişim) www.turkhukuksitesi.com, 21.11.2006.

²¹⁰ Bu maddeye göre: “(1) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, ertelme kararının verilebilmesi için kişinin; a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması, b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık

serbestlik hizmetleri kapsamında değildir. Şöyle ki, mahkemenin hükümlünün kişiliği ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine karar verdiği durumlarda ve erteleme ya da erteleme ya da kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulduğu durumlarda denetimli serbestliğe ilişkin bir uygulama yapılmamaktadır.

Hapis cezasının ertelenmesine bağlı olarak, bir yıldan az üç yıldan fazla olmamak üzere belirlenen denetim süresi²¹¹ içinde öngörülen

dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması, gerekir. (2) Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Bu durumda, koşul gerçekleşinceye kadar cezanın infaz kurumunda çektirilmesine devam edilir. Koşulun yerine getirilmesi hâlinde, hâkim kararıyla hükümlü infaz kurumundan derhâl salıverilir. (3) Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkûm olunan ceza süresinden az olamaz. (4) Denetim süresi içinde; a) Bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün, bu amaçla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, c) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesine, Mahkemece karar verilebilir. (5) Mahkeme, denetim süresi içinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir. (6) Mahkeme, hükümlünün kişiliğini ve sosyal durumunu göz önünde bulundurarak, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük belirlemeden veya uzman kişi görevlendirmeden geçirilmesine de karar verebilir. (7) Hükümlünün denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen, *uymamakta ısrar etmesi* hâlinde; ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir. (8) Denetim süresi yükümlülüklerle uygun veya *iyi hâlli* olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır.”

²¹¹ Kanunda ertelemeyle birlikte öngörülen süre için aynen CMK’da bulunan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin düzenlemedeki gibi “denetim süresi” ifadesi kullanılmıştır. Ancak herhangi bir yükümlülük öngörülmeden hapis cezasının ertelendiği durumlarda, bir denetim veya denetleme sürecinden bahsedilemeyeceği için kullanılan ifadenin bu durumları karşılamadığı açıktır. Kanımızca bu durumlara uygun olarak “deneme süresi” veya “bekleme süresi” ifadesinin kullanılması daha doğru olacaktır. Doktrinde yükümlülük öngörülüp öngörülmemesine bakılmaksızın bu süre için “deneme süresi” ifadesinin kullanılması gerektiği savunulmaktadır. Görüşler için bkz: Centel-Zafer, Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul 2005, s. 683; Centel, **“Denetimli Serbestlik”**, s. 535, dp. 14; Töngör, **a.g.e.**, s. 136. Doktrinde Turhan ise 54. maddede kural olarak erteleme süresi içerisinde bir takım yükümlülükler öngörüldüğünden bu sürenin artık bir “deneme süresi” olarak değil, “denetim süresi” olarak nitelendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bkz: Turhan, **a.g.m.**, s. 40. İnfaz sürecinde denetim süresi konusunda ayrıntılı bir çalışma için ayrıca bkz: Osman Atalay, “İnfazda Denetim Süresi Konusu”, **Terazi Dergisi**, Y. 4, S. 29, Ocak 2009, s. 155-167.

yükümlülüklerin²¹² ve bu kapsamda öngörülen rehberlik hizmetlerinin yerine getirilmesi ise denetimli serbestlik şubelerinin görev alanı içerisinde.

TCK'nın 51. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen hapis cezasının ertelenmesi hükmüne bağlı olarak öngörülen; **“bir meslek veya sanat sahibi olmayan hükümlünün bu amaçla bir eğitim programına devam etmesi”**²¹³, **“bir meslek veya sanat sahibi hükümlünün bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalışması”**²¹⁴ yükümlülükleriyle ilgili yukarıda hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülüklerin²¹⁵ yerine getirilmesi, **“çocuk**

²¹²Kanunda açıkça ifade edilmemekle birlikte doktrinde Özgenç ve Tongör, bu yükümlülüklerden bahsederken “denetimli serbestlik tedbir” ifadesini kullanmaktadır.(Bkz: Özgenç, Genel Hükümler, s. 605; Töngör, **a.g.e.**, s. 136 vd.) Kanımızca bu niteleme mevcut düzenlemelere uygun bir niteleme değildir, zira mevcut mevzuatta “denetimli serbestlik tedbir” kavramı açıkça kullanılmamış ve tanımlanmamıştır. 5402 sayılı kanunda dahi “denetimli serbestlik” tanımı yapılmış, tedbir şeklinde bir kavramsallaştırma biçimi kullanılmamıştır.

²¹³ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 343 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 76 tanesi çocuk suçlulara, 267 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

²¹⁴ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 110 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır. Bunlardan 9 tanesi çocuk suçlulara, 101 tanesi ise yetişkin suçlulara ilişkindir.

²¹⁵ Ancak hükmün açıklanmasının geri bırakılması düzenlemesinden farklı olarak(orada maddede sayılan yükümlülükler dışında mahkemece takdir edilecek başka bir yükümlülüğe de hükmedilebilmesine olanak tanınmıştı) buradaki yükümlülükler kanunda tahdidi olarak sıralanmış olduğundan, belirlenenler dışında herhangi bir yükümlülüğe hükmedilmesi mümkün değildir. “Cezası ertelenen hükümlü hakkında denetimli serbestlik tedbirine karar verilebileceği 5237 sayılı Yasanın 51/3. madde ve fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre; cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az, üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenir. Bu sürenin alt sınırı, mahkum olunan ceza süresinden az olamaz. Bununla birlikte; aynı yasanın 51/4. madde ve fıkrasında denetim süresi içerisinde hangi yükümlülükler karar verilebileceği sınırlı olarak sayılmıştır. Yasanın 51/5. madde ve fıkrasında denetim süresi içerisinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman görevlendirilebileceği düzenlenmiştir. 51/6. madde ve fıkrasında ise, mahkemenin 51/4 ve 51/5. madde ve fıkralarda belirtilen yükümlülükler karar verebileceği gibi, denetim süresinin herhangi bir yükümlülük olmadan geçirilmesine de hükmedebileceği belirtilmiştir. 5275 sayılı Yasanın 104,107 ve 108. maddelerinde de denetimli serbestlik tedbirine ilişkin olarak 5237 sayılı Yasanın 53. maddesine paralel hükümler bulunmaktadır. Şu halde; mahkeme denetimli serbestlik tedbirine hükmettiğinde, bununla birlikte uygulanacak bir yükümlülüğe de hükmedebilecektir. Ancak, bu takdirde hükmedilecek yükümlülükler yasada sınırlı olarak sayılmıştır. Somut olayda hükmedilen; ‘karakola giderek imza atma’ yükümlülüğü, yasada sayılan yükümlülükler arasında yer almadığından, esas itibarıyla yasa yararına bozma talebi üzerine Yargıtay 3. Ceza Dairesi tarafından verilen bozma kararı bu yönüyle yerindedir...Asliye Ceza Mahkemesinin ... sayılı hükmünde yer alan ‘51/3. madde ve fıkra gereğince, sanığın ikametina en yakın karakola, cezası süresi kadar olan 5 aylık süre ile gidip imza atmasına ve denetimin bu suretle yerine getirilmesine’ ifadelerinin 5271 sayılı Yasanın 309/4-d madde, fıkra ve bendi uyarınca yasa yararına bozma yoluyla HÜKÜMDEN ÇIKARTILMASINA...”.Yargıtay Ceza

hükümlülerin, bir meslek veya sanat edinmelerini sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesi²¹⁶ yükümlülüğüyle ilgili ise kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar için öngörülen seçenek tedbirlerin yerine getirilmesi²¹⁷ konularında ayrıntılı açıklama yapıldığından burada tekrar açıklama yapılmayacaktır. Bununla birlikte hapis cezasının ertelenmesine ilişkin TCK'nın 50. maddesi ile CMK'nın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin 231. maddesinde öngörülen yükümlülükler mahiyetleri itibarıyla erteleme kurumuna ilişkin olmalarına karşın CMK'da yükümlülükler için denetimli serbestlik tedbiri ifadesinin kullanılması, TCK'da ise sadece yükümlülük ifadesinin kullanılması kavram bütünlüğü ve tutarlılığı bakımından çelişkili bir görünüm arz etmektedir.

TCK'nın 51. maddesinin 5. fıkrasında yukarıda bahsi geçen yükümlülükler dışında bir de rehber görevlendirilmesine ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Ancak, mahkemenin ertelemeyle birlikte herhangi bir

Genel Kurulunun 14.11.2006 tarih ve 2006/3-214 esas, 2006/243 karar nolu kararı, bkz: **UYAP Mevzuat Programı**; "...TCK'nın 51. maddesinde fıkra göre bazı yükümlülükler karar verilebileceği gibi 6. fıkra uyarınca herhangi bir yükümlülük belirlenmeden de denetim süresinin geçirilebileceği öngörülmüş, ancak 'gözetim altında bulundurulması' şeklinde bir tedbir kararı düzenlenmemiş olması karşısında yazılı şekilde karar verilmesi bozmayı gerektirmiş...". Yargıtay 6. Ceza Dairesi, 28.05.2008 tarih ve 2007/11395 esas, 2008/17435 karar sayılı kararı, bkz: Töngör, a.g.e., s. 153; "Suçta ve cezada yasallık ilkesi uyarınca, yasada öngörülmemiş yükümlülükler kimseye yüklenemeyeceğinden, kanun yararına bozma istemindeki düşünce yerinde görüldüğünden Dinar Sulh Ceza Mahkemesi'nden verilip kesinleşen 21.12.2006 gün ve 2006/207-247 sayılı kararın 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. maddesinin 4. fıkrasının (d) bendi uyarınca BOZULMASINA, hükümde yer alan '5237 sayılı TCK'nın 51/3. maddesi uyarınca denetim süresi içinde sanığın alkollü içecek kullanmasının ve alkollü içki kullanılan yerlere girmesinin yasaklanmasına' ilişkin bölümün hüküm fıkrasından çıkarılmasına, hükmün diğer kısmının aynen bırakılmasına...". Yargıtay 2. Ceza Dairesi'nin 07.05.2007 tarih ve 2007/6390 esas, 2007/6303 karar nolu kararı, bkz: **UYAP Mevzuat Programı**; "Hapis cezası ertelenen, meslek veya sanat sahibi olan sanığın, mümkün olduğunca bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, karar vermekle yetinilmesi gerekirken, bu yükümlülüğe ek olarak 'veya bağımsız çalışmasına' ve '2 yıllık denetim süresi içerisinde alkol kullanmasının yasaklanmasına' karar verilmesi yasaya açıkça aykırılık oluşturmaktadır". Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 17.07.2007 tarih ve 2007/2 esas, 2007/2-169, 2007/170 karar nolu kararı, bkz: Sedat Bakıcı, Özgecan Bakıcı Yel, **İçtihadı Birleştirme ve Ceza Genel Kurulu Kararlarıyla TCK, CMK, CGTİK**, 2. Baskı, Ankara 2009, s.112.

²¹⁶ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar 133 adet karar şube müdürlüklerine gönderilerek yerine getirilmesi sağlanmıştır.

²¹⁷ Yükümlülüğün yerine getirilmesine ilişkin uygulamalar aynı olmakla birlikte, kanun koyucu burada seçenek yaptırımlardan farklı olarak sadece 18 yaşından küçük olan hükümlüler için bu yükümlülüğü öngörmüş, yetişkin hükümlülerini kapsam dışında bırakmıştır.

yükümlülük öngörülmesi hususunda takdir hakkına sahip olmasında olduğu gibi burada da rehber görevlendirme zorunluluğu bulunmamaktadır. Mahkeme yükümlülüklerle birlikte rehber görevlendirilmesine karar verebileceği gibi, yükümlülük belirlemeksizin de rehber görevlendirilmesine karar verebilecektir. Mahkemenin gerek ertelemeyle birlikte öngörebileceği yükümlülüğün tespiti hususunda, gerekse rehber görevlendirme konusunda karar verabilmesi için yargılama aşamasında hazırlanacak olan yetişkinler için sosyal araştırma raporları, çocuklar için sosyal inceleme raporlarının önemi büyüktür. Sanığın sırf duruşmadaki hali ve sanıkla ilgili dosyaya yansıyan bilgilerden yola çıkılarak bu hususta bir kanaate ulaşmanın hakim açısından zorluğu açıktır. Bu nedenle mahkemeler tarafından söz konusu raporların temini sağlanarak değerlendirilmesi sonucunda karar verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Kanun koyucu rehber olarak görevlendirilecek uzman kişinin²¹⁸ görevleri ile ilgili olarak da ayrıntılı düzenleme yapmıştır. Şöyle ki rehber, hükümlünün kötü alışkanlıklardan kurtulmasını ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunarak, eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşüp, istişarelerde bulunarak hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime vermekle yükümlüdür. Yönetmeliğe göre TCK'nın 51. maddesinin 2. fıkrasının “a” ve “c” bendinde öngörülen yükümlülüklerle birlikte rehber görevlendirilmesine karar verildiği durumlarda, şubelerce Milli Eğitim Bakanlığına bağlı il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından rehber öğretmen, yeterli sayıda rehber öğretmen bulunmaması halinde ise diğer branşlardan öğretmen görevlendirilecektir. Maddenin “b” bendinde öngörülen yükümlülüklerle birlikte rehber görevlendirilmesine karar verildiği durumlarda

²¹⁸ Burada rehber olarak görevlendirilecek uzman kişi 2007 tarihli yönetmeliğin 4. maddesinde tanımlanan “denetim görevlisi”dir. Ayrıca bkz: Yönetmeliğin 89. maddesinin 5. fıkrası. Mahkeme kararında rehberle ilişkin uzmanlık alanı veya rehberin tayin edileceği kuruma ilişkin infazı sınırlayıcı şekilde bir belirleme yapılmamalıdır.

ise şube müdürlükleri ve bürolarda görevli denetim görevlisi rehber olarak görevlendirilecek, bulunmaması veya yeterli olmaması halinde rehber, ilgili kurum ve kuruluşlarca görevlendirilecektir. Rehberlik hizmetlerinin yerine getirilmesi de yükümlülüklerin yerine getirilmesindeki usuli işlemlere uygun olarak yerine getirilir. Yönetmeliğin 91. maddesinde belirlenen esaslara göre: mahkeme kararının şube veya büroya ulaşması üzerine hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması için bildirim yapılır. Hükümlünün haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurmaması halinde, şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Hükümlünün süresinde başvurması halinde, rehber tarafından değerlendirme formu düzenlenerek denetim planı hazırlanır. Rehber zararlı alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur ve yol gösterir; sosyal çevresi ile görüşerek istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişmeyi takip ederek üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime gönderilmek üzere şube müdürlüğüne veya büroya verir. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetim planı hükümlüye bildirilir. Denetim planına uyulmadığının tespit edilmesi halinde, hükümlünün uyarılması için durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Bu halde kayıt kapatılmayarak açık bırakılır. Mahkemenin uyarısına rağmen denetim planına uyulmaması halinde şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa bildirilir. Denetim süresi sona erdiğinde kayıt kapatılır ve evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Rehber yaptığı görüşmelerde ve elde ettiği bilgiler yönünden gizlilik kurallarına uymakla yükümlüdür. Rehber, hükümlüye rehberlik hizmeti verirken söz konusu hükümlü ile daha önce çalışan meslektaşları ile iş birliği yapabilir.²¹⁹

²¹⁹ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplam 183 adet yükümlülükle birlikte verilen rehberlik kararı şubelerce yerine

d. Bir Güvenlik Tedbiri Olarak Belirli Bir Hak veya Yetkinin Kullanılmasının Yasaklanması ve Belirli Bir Meslek veya Sanatın İcrasının Yasaklanması yada Sürücü Belgesinin Geri Alınması Şeklindeki İşlemlerin Yerine Getirilmesi

Kişiler arasında güven esasına dayalı bir ilişki biçiminin olduğu toplumda, suç işleyen kişi, toplumun kendisine duyduğu güveni bu şekilde yitirmektedir. Bu nedenle, suç işleyen kişi özellikle güven ilişkisinin varlığını gerekli kılan belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılmaktadır.²²⁰ Hak yoksunlukları bir yaptırım biçimi olan güvenlik tedbirleri kapsamında TCK'nın 53. maddesinde düzenlenmiştir. Madde hükümlerine göre²²¹, kural olarak

getirilmiştir. Toplam 6231 adet ise yükümlülük öngörülmeden verilen rehberlik kararı şubelerce yerine getirilmiştir.

²²⁰ Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 652; Ayrıca konuyla ilgili ayrıntılı çalışmalar için bkz: Nuhoğlu, **Emniyet Tedbirleri**, s. 5vd.; Mehmet Oğuz Akkuş, **Ceza Mahkûmiyetine Bağlı Hak Yoksunlukları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007; A. Vedat Dilberoğlu, **Ceza Hukukunda Güvenlik Tedbirleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 67vd.; Mehmet Parsak, **Türk Ceza Kanununda Güvenlik Tedbiri Olarak Hak Yoksunlukları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007; Soyaslan, **a.g.e.**, s. 532

²²¹ Madde şu şekildedir: "(1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak; a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tâbi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten, b) Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasî hakları kullanmaktan, c) Velayet hakkından; vesayet veya kayımlığa ait bir hizmette bulunmaktan, d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasî parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan, e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tâbi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten, yoksun bırakılır. (2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz. (3) Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen veya koşullu salıverilen hükümlünün kendi altsoyu üzerindeki velayet, vesayet ve kayımlık yetkileri açısından yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmaz. Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen hükümlü hakkında birinci fıkranın (e) bendinde söz konusu edilen hak yoksunluğunun uygulanmamasına karar verilebilir. (4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz. (5) Birinci fıkra da sayılan hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, ayrıca, cezanın infazından sonra işlemek üzere, hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Bu hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla sadece adli para cezasına mahkûmiyet hâlinde, hükümde belirtilen gün sayısının yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Hükümün kesinleşmesiyle icraya konan yasaklama ile ilgili süre, adli para cezasının tamamen infazından itibaren işlemeye başlar. (6) Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet hâlinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Yasaklama ve geri alma hükmün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar."

kişinin işlediği suçtan dolayı belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılması için, işlediği suçun kasıtlı bir suç olması ve ayrıca bu suçtan dolayı hapis cezasına mahkum olması gerekmektedir. Ancak kanun koyucu buna kısa süreli hapis cezasına mahkum edilmiş ve hapis cezası ertelenmiş olanlar ile fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler açısından *tamamen*; hapis cezası ertelenen veya koşullu salıverilen hükümlünün kendi altsoyu üzerindeki velayet, vesayet ve kayyumluk yetkileri açısından sınırlı olarak; hapis cezası ertelenmekle birlikte hükümlünün bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tâbi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten yoksun bırakılmasına ve belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet hâlinde, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına *mahkemenin takdirine bağlı olarak*; ilk fıkrada belirtilen haklardan birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla sadece adli para cezasına mahkumiyet halinde ise adli para cezasının gün sayısının yarısından bir katına kadar süreyle bu hak ve yetkilerin kısıtlanmasına *emredici olarak* istisna getirmiştir.

Biz burada söz konusu güvenlik tedbirlerinin tamamı hakkında değil, denetimli serbestlik uygulaması kapsamında olan kısmı hakkında inceleme yapacağız. Zira 5402 sayılı kanunun 14. maddesinin 1. fıkrasının “c” bendi ile yönetmeliğin 15. maddesinin “ç” bendinde: “5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinin beşinci fıkrası gereğince belli bir hak veya yetkinin kullanılmasının yasaklanması ve altıncı fıkrası gereğince meslek veya sanatın icrasının yasaklanması ya da sürücü belgesinin geri alınması kararı verilenlerin denetim sürelerini, kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesini gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde sağlamak” denetimli serbestlik şubelerinin kovuşturma sonrası evresindeki görevleri arasında sayılmıştır.

Bellirli bir hak veya yetkinin kullanılmasıнын yasaklanması:

TCK'nın 53. maddesinin 5. fıkrasında, gene aynı maddenin 1. fıkrasında belirtilen hak ve yetkilerin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla verilen mahkumiyet kararına ek olarak mahkeme, hükmedilen hapis cezası süresinin yarısından bir katına kadar ve cezanın infazından sonra uygulanmak üzere bunların yasaklanması ve gene bu hak ve yetkilerin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla verilen adli para cezasının gün sayısının yarısından bir katına kadar süreyle bunların kısıtlanmasına karar vermek zorundadır.²²² Zira kanunun lafzında “verilir” ifadesi kullanılmış olduğundan burada mahkemenin takdir yetkisi bulunmamaktadır. Ancak mahkeme kararında sadece kötüye kullanılan hakla ilgili olarak bir kısıtlama kararı verebilecek, diğer haklar bakımından veya kanunda sayılmamış herhangi bir hak bakımından böyle bir karar veremeyecektir.²²³ Burada denetimli serbestlik bakımından tartışılması gereken husus kanun koyucunun bu güvenlik tedbirinin yerine getirilmesi hususunu neden denetimli serbestlik hizmetleri kapsamına aldığı sorusudur. 53. maddenin 1. fıkrasında hapis cezası ile birlikte öngörülen güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi konusunda denetimli serbestlik şubelerinin bir görevi olmamasına rağmen aynı hakların kısıtlanmasını öngören 5. fıkrasındaki tedbirlerin yerine getirilmesi görevi denetimli serbestlik şubelerine verilmiştir. Bu hususta kanunun gerekçesinde bir açıklama bulunmamaktadır, ancak muhtemelen buradaki amaç tedbirin yerine getirilmesinin cezanın infazından sonra, yani hükümlünün toplum içerisindeyken yapılmasıdır. Çünkü 1. fıkra uyarınca doğrudan hapis cezasıyla birlikte verilen tedbirler

²²² Doktrinde Özgenç, TCK'nın 53. maddesinin 1. fıkrası uyarınca öngörülen hak yoksunlukları konusunda mahkemenin bir karar vermesi zorunluluğu bulunmadığını belirterek, Yargıtay'ı, 765 sayılı TCK'nın uygulamasının bir yansıması olarak, 53. maddenin 1. fıkrasında sayılan hakları kullanmaktan yoksun bırakılmasına da hükümlenmesi gerektiği yönünde karar verdiği için eleştirmektedir. Bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 652. Bu görüşe katılmakla birlikte kanun koyucunun 5. fıkrada aynen 1. fıkrada olduğu gibi emredici bir ifadeyle öngördüğü hak yoksunlukları bakımından hangi hak ve yetkinin kötüye kullanılması suretiyle suçun işlendiği ve dolayısıyla hükümlenilen cezanın hangi hak ve yetkinin kısıtlanması sonucunu doğuracağı hususunda uygulamada özellikle infaz aşamasında oluşacak tereddütlere mahal vermemek açısından bu hususta mahkemece bir karar verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

²²³ Kamer, “....infazı”, s. 459.

hapis cezasının infazının süresiyle sınırlıdır.²²⁴ Uygulamada 1. fıkra da öngörülen güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi, kararın verildiği mahkemenin yetki alanında bulunan savcılıklar tarafından; illerde valiliklere, ilçelerde ise kaymakamlıklara, bu hususta kayıtlara şerh düşülmesi talebini içeren bir yazışmayla yapılmaktadır.²²⁵ Bu haklardan bir çoğu zaten şahsın cezaevinde olduğu süre boyunca doğal olarak kullanamayacağı haklardır, ancak bazıları denetlenmesi ve takibi zorunlu olan haklardır. Mevcut uygulamada bu tedbirlerin hiçbirisinin yerine getirilip getirilmediği gerçek anlamda takip edilmemektedir.²²⁶

²²⁴ 53. maddenin 2. fıkrasında bu hakların hapis cezasının infazının tamamlanincaya kadar kullanılamayacağı belirtilmiş, ancak bu yoksunluğun ne zaman başlayacağı konusunda bir açıklık getirilmemiştir. Kanımızca kararın kesinleşmesi anından itibaren, hapis cezasının infazının başlayıp başlamadığına bakılmaksızın bu yoksunluk başlayacaktır. Aynı yöndeki görüş için bkz: ÖZGENÇ, Genel Hükümler, s. 653. Ancak 2006 tarihli İnfaz Tüzüğü'nün 57. maddesinin 2. fıkrasının "a" bendinde "*tedbirlerin infazına, mahkûmiyetin kanunî sonucu olarak hapis cezasının infazına başlama tarihi ile birlikte başlanır*" ifadesi kullanılmıştır. Kanımızca bu ifade kanunun lafzına uygun ve yerinde bir düzenleme niteliğinde değildir. Bununla birlikte konuyla ilgili Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 21.08.2009 tarihli ve 43281 sayılı görüşünde, tüzükteki düzenlemeden bahsedilmemekle birlikte "*kanunun bu hakların ne zaman sona ereceğini göstermiş olmasına rağmen bu haklardan ne zamandan itibaren yoksun bırakılacağına dair açık bir hükme yer verilmemiştir. TCK'nın 53. maddesinin beşinci ve altıncı fıkralarında açıkça hükmün kesinleşmesiyle yasaklama ve geri almanın yürürlüğe gireceği sürenin ise cezanın infazından sonra işlemeye başlayacağı belirtilmiştir. Bu durumda maddenin birinci ve ikinci fıkraları ile üçüncü fıkradaki 'işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla' ibaresini birlikte değerlendirdiğimizde birinci fıkra da sayılan belli haklardan yoksun bırakılmanın, cezanın kesinleşmesinden itibaren başlayacağı şeklinde yorumlanması mümkündür*" ifadesi kullanılarak tüzükteki düzenlemenin doğru olmadığına işaret edilmiştir. Söz konusu görüş için bkz: Kamer, "...infazı", s. 465. Dolayısıyla savcılık makamı infaz için mahkemece gönderilen kararı derhal ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek suretiyle bu yoksunlukların yerine getirilmesini sağlamalıdır. Ancak kararın kesinleşmesi ile savcılığın ilgili kurum ve kuruluşlara iletmesi arasında geçen süre içerisinde hükümlü bu hakları fiilen kullanabilecektir. Bu süre içerisinde hükümlünün kullandığı hak ve yetkiler sonucu gerçekleştirdiği işlemlerin geçerliliği hususu tartışmalı olmakla birlikte bu konu çalışmamızın kapsamı dışındadır.

²²⁵ 2006 tarihli infaz tüzüğü'nün 57. maddesine göre: "bu tedbiri içeren ilâmın içeriği, tedbirin konusu ve niteliğine göre ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa bildirilir" şeklinde bir düzenleme bulunmakla birlikte uygulama anlattığımız şekilde yapılmaktadır. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün yukarıda bahsi geçen görüşünde "...*bu süre zarfına kadar hükümlünün bu hakları kullanıp kullanmadığının, zabıta marifetiyle ya da hükümlünün nüfusa kayıtlı olduğu yer, ikametgahı veya bu hakları kullanma ihtimali olan yerlerdeki ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile yapılacak yazışmalar sonucunda araştırılması*" gerektiği belirtilmiş ise de bu işlemlerin, özellikle iş yoğunluğunun çok fazla olduğu illerde ve ağır ceza merkezlerinde böyle bir takip faaliyetinin yürütülmesi mümkün değildir. Öte yandan söz konusu kararların verildiği mahkemenin bulunduğu yer savcılığınca yapılması gereken bu işlemler, hükümlünün başka yerde ikamet ettiği durumlarda neredeyse imkansızdır.

²²⁶ 5275 sayılı kanunun ismi Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'dur gene ancak bu kanunda TCK'nın 53 vd. maddelerinde düzenlenen güvenlik tedbirlerinin hiç birisinin infazına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Hatta kanunda sadece 7 kez güvenlik tedbiri ifadesi kullanılmış ve bunlardan sadece 5'i TCK'daki anlamıyla güvenlik tedbiri olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte 2006 tarihli infaz tüzüğünde kanuna nazaran daha ayrıntılı bir düzenleme yapılmıştır.

2007 tarihli yönetmeliğin 65 ila 67. maddeleri uyarınca söz konusu ilamda geçen hapis cezası veya adli para cezası kesinleşip infaz edildikten sonra savcılıkça güvenlik tedbirine ilişkin kararın denetimli serbestlik şube veya bürolarına gönderilmesi üzerine, hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hususunda bildirim yapılacaktır, hükümlünün; haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurmaması hâlinde bu durum bir ihlal olarak değerlendirilmeyecek ve güvenlik tedbirinin infazı, ilgili kurum ve kuruluşlardan istenecektir. Hükümlünün; süresinde başvurması halinde ise, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanacak, denetleme planında, güvenlik tedbirinin başlangıç ve bitiş tarihleri belirtilerek hükümlüye, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa bildirilecektir. Hükümlünün denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenecektir. Güvenlik tedbirinin başlama tarihi, cezanın tamamen infaz edildiği tarih olarak belirlenecektir. Denetleme planına uyulmadığının ilgili kurum ya da kuruluşlar ile kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, hükümlü denetleme planına uyması yönünde şube müdürlüğü veya büroca uyarılacak, uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kararda belirtilen süre sonuna kadar infaz ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluk tarafından takip edilecektir. İlgili kurum ve kuruluş ya da

Konuyla ilgili olan 57. maddeye göre: “(1) Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, kasten işlemiş olduğu bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanunî sonucu olarak kişi hakkında uygulanan 5237 sayılı Kanunun 53 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ilâ (e) bentlerinde sayılan tedbirlerdir. (2) Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma tedbirleri aşağıda belirtilen esaslara göre yerine getirilir: a) Mahkemece Cumhuriyet başsavcılığına gönderilen ilâm, infaz defterine kaydedilerek infaza başlama ve bitiş tarihleri yazılır. Ancak bu tedbirlerin infazına, mahkûmiyetin kanunî sonucu olarak hapis cezasının infazına başlama tarihi ile birlikte başlanır, b) Cumhuriyet başsavcılığınca, hapis cezasının infazına başlanacağı tarih de dikkate alınarak, bu tedbiri içeren ilâmın içeriği, tedbirin konusu ve niteliğine göre ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa bildirilir. Cumhuriyet başsavcılığınca, ayrıca infaza başlama ve bitiş tarihleri de bildirilir, c) 5237 sayılı Kanunun 53 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ilâ (e) bentlerinde belirtilen yoksun bırakılma konusu faaliyet ve görevlerle ilgili olarak, tedbirin infazının tamamlanmasından sonra hükümlünün bu faaliyet ve görevlerde bulunabilmesi, 5352 sayılı Adli Sicil Kanunu hükümlerine göre temin edeceği adli sicil kaydının ilgili yere ibrazı ile mümkündür. (3) 5237 sayılı Kanunun 53 üncü maddesinin beşinci ve altıncı fıkralarına göre hükmedilen tedbirler, 5275 sayılı Kanunun 104 üncü maddesine göre denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü ya da büroları tarafından yerine getirilir.”

kollukça kararda belirtilen süre sonunda evrak şube müdürlüğü veya büroya iade edilecek, şube müdürlüğü veya büroca kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilecektir. Dikkat edilirse bu güvenlik tedbirinin yerine getirilmesi sırasında hükümlünün şube veya büroya gelmemesi, dolayısıyla denetim planı hazırlanamaması, hatta denetim planına uyulmaması dahi bir ihlal olarak değerlendirilmemiş²²⁷, bu gibi durumlarda tedbirin yerine getirilmesinin kararda belirtilen süre sonuna kadar infaz ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluk tarafından takip edileceği ifade edilmiştir. Sonuç olarak tedbirin bir şekilde yerine getirilememesinin herhangi bir yaptırımı bulunmamaktadır. Kanımızca bu tedbirin yerine getirilmesine ilişkin görevin diğerleri gibi savcılıklar eliyle yürütülmesi gerekirken denetimli serbestlik şubelerine verilmesi, yönetmelik ve diğer mevzuatın mevcut durumu karşısında tedbirin yerine getirilmesinin etkinliğine herhangi bir katkı sağlamayacak aksine şubelerin iş yükünü artıracaktır. Zira uygulama istatistikleri de bunu göstermektedir.²²⁸

Belirli bir meslek veya sanatın icrasının yasaklanması yada sürücü belgesinin geri alınması: TCK'nın 53. maddesinin 6. fıkrasına göre belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet hâlinde, mahkeme üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Yasaklama ve geri alma, hükmün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar. Burada mahkemenin takdir hakkı bulunmaktadır. Mahkeme şartları oluşsa bile bu güvenlik tedbirine hükmetmeksizin de hüküm kurabilecektir.

²²⁷ Ancak doktrinde Kamer denetim planına uymamanın bir ihlal niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Görüş için bkz: Kamer, “...infazı”, s. 469. Kanımızca bu durumda tedbirin yerine getirilmesinin ilgili kurum ve kuruluşlarca takip edilmesi öngörüldüğünden teknik anlamda bir ihlalden söz etmek mümkün değildir.

²²⁸ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplamda sadece 134 adet karar şubelerce yerine getirilmiştir.

Yönetmeliğin 69 ila 72. maddelerinde tedbirin yerinde getirilmesinde önceki tedbire ilişkin usulün hemen hemen aynısı öngörülmüştür. Ek olarak sürücü belgesinin alınarak ilgilinin dosyasında saklanması belirtilmiştir.²²⁹ Burada da hükümlünün yapılan çağrıya rağmen şubeye gelmemesi veya denetim planına uygun hareket etmemesi bir ihlal olarak düzenlenmemiş, bu gibi durumlarda herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir. Kanımızca bu tedbirin yerine getirilmesine ilişkin görevin de savcılıklar eliyle yürütülmesi gerekirken denetimli serbestlik şubelerine verilmesi, yönetmelik ve diğer mevzuatın mevcut durumu karşısında tedbirin yerine getirilmesinin etkinliğine herhangi bir katkı sağlamayacak aksine şubelerin iş yükünü artıracaktır.²³⁰

e. Hapis Cezasının Konutta İnfazına İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi

5275 sayılı infaz kanununun “özel infaz usulleri” başlıklı 110. maddesinin 2. ve devamındaki fıkralarında, ilgili hakkında hükmedilen hapis cezasının belirli durumlarda konutta infazına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.²³¹ Maddenin 1. fıkrasında öngörülen hafta sonlarında ve geceleyin cezaevinde infaza ilişkin düzenleme, söz konusu infaz işleminin

²²⁹ Oysa sürücü belgesinin fiilen alınması yeterli değildir. İlgili kolluk birimine yazılacak bir yazı ile bu kayıtların tutulduğu sisteme bazı trafik cezalarıyla birlikte sürücü belgesinin geçici olarak alınmasında yapıldığı gibi bir kayıt girişi yapılmasının sağlanması gerekmektedir.

²³⁰ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplam 2629 adet karar şubelerce yerine getirilmiştir.

²³¹ Maddeye göre: “(2) Mahkûmiyete konu suç nedeniyle doğmuş zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine dair hukukî sorumlulukları saklı kalmak üzere; a) Kadın veya altmışbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay, b) Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl, c) Yetmişbeş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl, veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine hükmü veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebilir. (3) Cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesi kararı, infaza başlandıktan sonra da verilebilir. (4) Cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz. (5) Bu infaz usulünün gereklerine geçerli bir mazeret olmaksızın uyulmaması hâlinde, cezanın baştan itibaren infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir. (6) Bu madde hükümlerine göre verilen kararlara itiraz yolu açıktır.” Kanun maddesinde 2006 yılında yapılan değişiklik öncesindeki ve sonrasındaki durum hakkında bilgiler içeren çalışma için bkz: Vehbi Kadri Kamer, “Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesinde Yeni Dönem: Denetimli Serbestlik”, **Adalet Dergisi**, S. 32, Eylül 2008(Ayrıca bkz: (Erişim) http://www.yayin.adalet.gov.tr/32_sayi.htm, 15.09.2009).

toplum içerisinde değil, ceza infaz kurumunda gerçekleştirilmesi nedeniyle, doğru olarak denetimli serbestlik kapsamına alınmamıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde anlatıldığı üzere ev hapsine yönelik uygulamalar karşılaştırmalı hukukta oldukça yaygındır.²³² Son zamanlarda özellikle elektronik izleme yöntemiyle hapis cezalarının konutta infazına ve doğrudan hükmedilen ev hapsi cezası uygulamalarına ağırlık verilmektedir. Ancak bizim sistemimizde hapis cezalarının konutta infazı çok sınırlı bir çerçevede mümkün olmaktadır ve mahkemelerce bir seçenek yaptırım olarak doğrudan ev hapsine hükmedilmesine ilişkin bir düzenleme yürürlükteki mevzuatımızda bulunmamaktadır.

Yönetmeliğin 62 ila 64. maddelerinde konutta infazın yerine getirilmesiyle ilgili esaslar belirlenmiştir.^{233 234} Bu yöntem ve imkanlara göre

²³² İtalya’da konutta infaz olarak değerlendirebileceğimiz uygulamaya göre bu imkandan hapis cezasının kalan kısmı en fazla 4 yılı geçmeyen hükümlüler yararlanabilmektedir. Bununla birlikte bu uygulama hamile kadınlara, 10 yaşın altında çocuğu olan annelere, annenin kaybında ya da çocuklara bakma görevini yerine getirememesi hâlinde ebeveyne ilişkin sorumluluklarını taşıyan babalara, ciddi sağlık sorunları olan suçlulara, 60 yaşın üzerinde bulunan yaşlı ve özürli kişilere, 21 yaşın altındaki gençlere sağlık, iş, eğitim ve aile yükümlülükleriyle birlikte olmak gibi özel durumdaki hükümlüler için uygulanabilmektedir. 2003 yılında İtalya’da yaklaşık 14.000 suçlunun cezası evde alkoymak suretiyle infaz edilmiştir. Gandini, “İtalya Örneği”, s. 19; Gandini, “Italy”, s. 303; Konuyla ilgili ayrıca bkz: Zeynel Kangal, “Ceza Hukukunda Elektronik İzleme”, **Prof. Dr. Çetin Özek’e Armağan**, İstanbul 2004, s. 537; Sokullu Akıncı, **a.g.e.**, s. 328-329; Michael Walter, “Ev Hapsinde Elektronik Gözetleme, Kapasitenin Üstünde Dolu Cezaevlerine Bir Çözüm(Tercüme: Mehmet Emin ARTUK-Ayşe NUHOĞLU)”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Mart 2001, s. 17vd.

²³³ Buna göre: ilamın şube veya büroya ulaşması üzerine, hakkında hapis cezasının konutta yerine getirilmesi kararı verilen hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hususunda bildirim yapılır. Hükümlünün veya vekilinin ya da kanuni temsilcisinin haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya, on gün içinde başvurması hâlinde; şube müdürlüğü veya büroca ilgili defterdeki kayıt kapatılarak durum savcılık aracılığıyla mahkemeye bildirilir. Hükümlünün veya vekilinin ya da kanuni temsilcisinin süresinde başvurması halinde, denetleme planında; hükümlünün şube müdürlüğü veya büroya bildirdiği cezasını infaz edeceği adres, infazın başlama ve bitiş tarihleri belirtilir. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetleme planı, hükümlüye ve kolluğa bildirilir. Hükümlünün denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Hükümlünün haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazeretine dayanarak, konuttan geçici süreli ayrılmaya ilişkin talebi şube müdürlüğü veya büroya yazılı olarak iletilir. Şube müdürlüğü veya büro, hükümlünün talebini savcılığa gönderir ve savcılık tarafından bu konuda bir karar verilir. Sağlık, yangın, deprem gibi konutu terk etmenin zorunlu olduğu durumlarda, şube müdürlüğü veya büroya bilgi verilir. Ayrıca durum tutanakla tespit edilerek zorunlu halin takibi sağlanır. Bu konuda bir karar alınmak üzere durum savcılık aracılığı ile mahkemeye iletilir. Hükümlünün konutunu değiştirmek istediğine dair talebi, şube müdürlüğü veya büroya yazılı olarak iletilir. Şube müdürlüğü veya büro hükümlünün talebini bu konuda bir karar alınmak üzere savcılık aracılığıyla mahkemeye gönderir. Denetleme

çok sınırlı bir hükümlü profili için uygulanabilecek olmasına rağmen konutta infazın denetlenebilmesi çok zordur. Zira şube veya bürolarda personel ve motorize imkan yetersiz olduğundan, sık sık hükümlünün konutuna gidilerek denetlenmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle çoğunlukla, evrak kolluk güçlerine havale edilerek infazın takibi sağlanmaktadır.²³⁵ Kanımızca bu infaz biçiminin daha etkin bir şekilde uygulanması ancak elektronik izleme yönteminin sistemimize dahil edilmesiyle mümkün olacaktır.²³⁶

Konutta infaz, kanun koyucu tarafından çok istisnai bir infaz biçimi olarak öngörüldüğünden bu hükümlüler bakımından koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanmayacağını ve bir ihlal durumunda cezaevine gönderilen hükümlü hakkında o tarihe kadar cezanın konutta infaz edilen kısmının toplam cezadan mahsup edilemeyeceğini öngörmüştür. Kanımızca istisnai de olsa bir tür hapsedme/hürriyeti bağlama biçimi olan bu uygulamada cezanın ihlale kadar konutta infaz edilen kısmının aynı suçtan iki kere

planının onaylandığı tarihten bir gün sonra yaptırımın infazına başlanır. Belirtilen istisnalar konut ve eklentinin dışına çıkılması hapis cezasının konutta infazının ihlali sayılır. Denetleme planına uyulmadığının kolluk tarafından bildirilmesi ya da şube müdürlüğü veya büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, hükümlü denetleme planına uyması yönünde şube müdürlüğü veya büroca uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde veya infaz tamamlandığında kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletmek üzere savcılığa gönderilir ve durum kolluğa bildirilir. Doktrinde Ataç; yönetmeliğin denetim raporuna ilişkin 99. maddenin son fıkrasında, denetleme planı hazırlanan ilgililer hakkında denetim raporu hazırlanmaz şeklindeki düzenlemenin, konutta infazın yerine getirilmesinde hükümlünün rehberlik hizmetinden yararlanmaması anlamına geldiğini ve bunun sistemin temel fonksiyonlarından biri olan rehberliği işlevsiz hale getirdiğini ifade etmektedir. Bkz: Ataç, “...Eleştirel Bir Bakış”, s. 62. Gerçekten de yönetmelikte rehberlik faaliyetlerine ilişkin esasların düzenlendiği 90 ve 91. maddelerde konutta infazın bu kapsama alınmadığı, rehberlik hizmetlerinin açıkça kanunda öngörülen durumlara münhasır kılındığı görülmektedir. Bununla birlikte hükümlünün talep etmesi durumunda psiko-sosyal yardım çalışmaları kapsamında rehberlik hizmetlerinden yararlanması önünde bir engel bulunmamaktadır.

²³⁴ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplam 768 adet karar şubelerce yerine getirilmiştir.

²³⁵ Bkz: Ataç, “...Eleştirel Bir Bakış”, s. 63.

²³⁶ Karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde ev hapsi, genellikle elektronik izleme yöntemiyle infaz edilmektedir. Bu yöntemde çoğu zaman telefon robotu veya kilitli bilezik kullanılır. Telefon robotu yönteminde hükümlüler belirli aralıklarla otomatik olarak aranır ve sonuçlar bir sisteme kaydedilir. Kilitli bilezik yönteminde ise hükümlünün el yada ayağına takılan bilezik vasıtasıyla alınan sinyallerden hükümlünün bulunması gerekli olan alanda bulunup bulunmadığı kontrol edilir. Füsün Sokullu Akıncı, “Adalet Reformu ve Alternatif Ceza Yaptırımları”, Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, İstanbul 1998, s. 332. Konuyla ilgili karşılaştırmalı hukuktaki örnekler için ayrıca çalışmanın ikinci bölümüne bakılmalıdır.

cezalandırılmama ilkesi uyarınca toplam cezadan mahsup edilmesi gerekmektedir.²³⁷

Son olarak konuyla ilgili değinilmesi gereken bir başka husus rapor hususudur. Zira 5402 sayılı kanunun 14. maddesinin 1. fıkrasının “h” bendinde ve yönetmeliğin 14. maddesinin 1. fıkrasının “h” bendinde; hapis cezasının konutta infaz edilmesi sırasında hükümlünün psiko-sosyal sorunlarının çözümüne yardımda bulunmak ve bu konuda rapor düzenlemek, şubelerin kovuşturma evresinden sonraki görevleri arasında sayılmasına karşın gerek kanunda gerekse yönetmelikte rapor hususunda bir düzenleme yapılmamıştır. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği gibi konutta infaza ilişkin işlemlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak denetleme planı hazırlanacağı ancak denetim raporu hazırlanmayacağı belirtilerek yönetmelik içerisinde çelişkili bir durum ortaya çıkmıştır. Kanımızca bu eksiklik uygulamada konutta infaza ilişkin rapor hazırlanmaması sonucunu doğuracak bir durumdur ve bir yönetmelik hükmüyle bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir.

f. Hükümlülerin İş Arama İznine İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi

5275 sayılı İnfaz Kanunu’nun 96. maddesine göre: *“Ceza infaz kurumlarında hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu ile karşılaşmamaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar izin verilebilir.”* Benzer bir düzenleme infaz tüzüğü’nün 141. maddesinde de bulunmaktadır. 2007 tarihli yönetmeliğin 112. maddesinde ise denetimli serbestlik şubelerinin bu konudaki görevleri sıralanmıştır.²³⁸

²³⁷ Aynı yöndeki görüş için bkz: Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 407.

²³⁸ Buna göre: *“(1) Ceza infaz kurumlarında hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu ile karşılaşmamaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar iş arama izni verilebilir.*

Hükümlülere tanınan bu imkan, şahsın tahliye öncesinde sosyal hayata hazırlanması, belki de o süreçte en fazla sıkıntı çekme ihtimali olan iş bulma konusunda yardımcı olunmasını sağlar. Yönetmeliğe göre denetimli serbestlik şubelerinin bu aşamadaki görevi “yardım”dan ibarettir. Zira hükümlünün iş arama izniyle infaz kurumundan çıktıktan sonra şubeye başvurma zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak iş arama konusunda şubeye başvurduğu takdirde, şube ilgili kurum ve kuruluşlarla irtibata geçerek hükümlüyü bu konuda yönlendirecektir. Ancak hükümlünün bu yönlendirmelere uygun olarak hareket edip, öngörülen yerlere başvuru yapma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Dolayısıyla şube veya büro şahsın iznini gerçekten iş aramak için geçirip geçirmediğini denetleyip bu konuda bir suistimali olup olmadığı hususunda araştırma yapmayacaktır.

g. TCK’nın 221. Maddesinde Öngörülen Örgütlü Suçlarda Etkin Pişmanlık Durumunda Hükmedilecek Denetimli Serbestlik Tedbirine İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi

TCK’da “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesinin, 58. maddedeki suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular ve 191. maddedeki kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmamak suçu hakkındaki düzenlemelerden sonra kullanıldığı son madde 221. maddedir. Bu maddede; suç işlemek amacıyla örgüt kurma, örgüte üye olma suçunun failleri hakkında etkin pişmanlıktan yararlanmaları durumunda bir yıl

(2) Kendisine iş arama izni verilen hükümlünün Cumhuriyet Başsavcılığınca şube müdürlüğü veya büroya başvurması istenir. Ayrıca şube müdürlüğü veya büroya bilgi verilir. Evrak şube müdürlüğü veya büroya geldiğinde iş arama izin defterine kaydedilir. İş arama iznini kullanmak için ceza infaz kurumundan ayrılan hükümlünün şube müdürlüğü veya büroya başvurmaması hâlinde durum gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilir. (3) Şube müdürlüğü veya büroca başvuru kaydı, iş arama izin defterine kaydedilir. (4) Şube müdürlüğü veya büro, hükümlünün gözlem ve sicil dosyasını inceleyerek ve yetki alanı içinde bulunan özel ve kamu işyerlerine ait listeleri değerlendirerek bunlardan en uygun olanını hükümlüye önerir ve bu işyerleri ile irtibat kurmasını sağlar. Ayrıca, şube müdürlüğü veya büro işyerlerine hükümlü hakkında bilgi verir. (5) İzin süresi içinde ve sonunda şube müdürlüğü veya büroca önerilen işyerlerine hükümlünün herhangi bir başvuru yapıp yapmadığı ile başvuru sonucu sorularak defterin ilgili bölümüne kaydedilir. Hükümlünün başvurmaması hâlinde durum gereği yapılmak üzere Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilir ve defterdeki kayıt kapatılır.”

süreyle denetimli serbestlik tedbirine hükmolunacağı²³⁹ ifade edilmiş ancak tedbirin içeriği ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır.²⁴⁰

Maddede “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesi kullanılmakla birlikte TCK’da, İnfaz Kanunu’nda, 5402 sayılı kanunda, infaz tüzüğünde ve denetimli serbestlik yönetmeliğinde bu ifadeden ne anlaşılması gerektiği hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Öte yandan TCK’nın gerekçesinde de bu hususta bir açıklama yapılmamıştır. Kanun koyucunun bir suç politikası olarak örgüt suçları bakımından böyle bir zorunluluk öngörmüş olmasına rağmen bu tedbirin içinin neden yeterince doldurulmamış olduğunu anlamak güçtür.

Yönetmeliğin 73 ila 75. maddelerinde tedbirin yerine getirilmesine ilişkin işlemler sıralanmıştır²⁴¹ Düzenlemeye bakıldığında, tedbirle ilgili olarak

²³⁹ “Etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanılmasına rağmen sanık hakkında cezaya hükmedilmesi halinde, ayrıca denetimli serbestlik tedbirine karar verilmesine gerek bulunmamaktadır. Çünkü, bu hükümlünün örgüt mensubu kişi olması itibarıyla hakkında TCK’nın 58. maddesi ve İnfaz Kanununun 108. maddesine istinaden denetimli serbestlik tedbiri uygulanacaktır. Nitekim, TCK’nın 221. maddesinin gerekçesinde denetimli serbestlik tedbirinin etkin pişmanlık dolayısıyla kişinin serbest bırakılması haline özgü olarak kullanılacağına işaret edilmiştir.” Bkz: TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayı: 664, s. 616vd. Aktaran: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 690, dp. 259.

²⁴⁰ Maddeye göre: “(1) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu nedeniyle soruşturmaya başlanmadan ve örgütün amacı doğrultusunda suç işlenmeden önce, örgütü dağıtan veya verdiği bilgilerle örgütün dağılmasını sağlayan kurucu veya yöneticiler hakkında cezaya hükmolunmaz. (2) Örgüt üyesinin, örgütün faaliyeti çerçevesinde herhangi bir suçun işlenişine iştirak etmeksizin, gönüllü olarak örgütten ayrıldığını ilgili makamlara bildirmesi hâlinde, hakkında cezaya hükmolunmaz. (3) Örgütün faaliyeti çerçevesinde herhangi bir suçun işlenişine iştirak etmeden yakalanan örgüt üyesinin, pişmanlık duyarak örgütün dağılmasını veya mensuplarının yakalanmasını sağlamaya elverişli bilgi vermesi hâlinde, hakkında cezaya hükmolunmaz. (4) Suç işlemek amacıyla örgüt kuran, yöneten veya örgüte üye olan ya da üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen veya örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişinin, gönüllü olarak teslim olup, örgütün yapısı ve faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili bilgi vermesi hâlinde, hakkında örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçundan dolayı cezaya hükmolunmaz. Kişinin bu bilgileri yakalandıktan sonra vermesi hâlinde, hakkında bu suçtan dolayı verilecek cezada üçte birden dörtte üçe kadar indirim yapılır. (5) Etkin pişmanlıktan yararlanan kişiler hakkında bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine hükmolunur. Denetimli serbestlik tedbirinin süresi üç yıla kadar uzatılabilir. (6) Kişi hakkında, bu maddedeki etkin pişmanlık hükümleri birden fazla uygulanmaz.”

²⁴¹ Buna göre: İlâm, şube veya büroya ulaşıldıktan sonra hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurması hususunda bildirim yapılır. Hükümlünün haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen mazereti olmaksızın şube müdürlüğü veya büroya on gün içinde başvurması halinde; güvenlik tedbirinin infazı, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluktan istenir. Hükümlünün, süresinde başvurması halinde, denetim görevlisi veya denetleme memuru tarafından denetleme planı hazırlanır. Denetleme memuru tarafından hazırlanan denetleme planı denetim görevlisinin onayı ile uygulamaya koyulur. Denetleme planında, etkin pişmanlık halinde hükmedilen güvenlik tedbirinin

“güvenlik tedbiri” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.²⁴² Yönetmelikte ancak ilgilinin istemesi durumunda psiko-sosyal yardım yapılacağı ve bu yardımın kapsamının da ilgiliye örgüt ve çevresi ile ilişki kurmaması konusunda uyarılarda bulunulmasından ibaret olduğu görülmektedir. Kanımızca suç tipinin vahameti nedeniyle psiko-sosyal yardımın ilgilinin talebine bağlı tutulması yerinde değildir. Öte yandan hükümlü hakkında ancak çağrı üzerine şubeye başvurusu halinde denetleme planı düzenleneceği, şubeye başvurmaması halinde ise tedbirin infazının kolluk ve ilgili kurumlardan isteneceği, bunun bir tür ihlal olarak değerlendirilmeyeceği belirtilmiştir. Bilindiği üzere konuyla ilgili mahkeme kararlarında, sadece denetimli serbestlik tedbiri uygulanacağı hususu belirtilmekte, tedbirin süresi hakkında bir belirleme yapılmakta ancak içeriği hakkında bir belirleme yapılmamaktadır. Dolayısıyla, belirlenen süre içerisinde ilgili hakkında nasıl bir “denetim” yapılacağı belirsizdir. Bir an ilgilinin şubeye başvurduğunu, psiko-sosyal yardımdan yararlanmak istemediğini ve hakkında bir denetleme planı hazırlandığını düşünelim. Plan kapsamında acaba hangi işlemler yapılacak, ne denetlenecektir. Bu konuda yönetmeliğin denetim planı ile ilgili 96. maddesine bakıldığında; denetleme planının denetimin yöntemini belirleyen bir belge olduğu ve planda; şüpheli, sanık veya hükümlünün

başlangıç ve bitiş tarihleri belirtilir. Hükümlüye psiko-sosyal yardım talep edip etmediği sorulur. Talep etmesi halinde, kendisine psiko-sosyal yardım yapılır. Bu kapsamda kendisine örgüt ve çevresi ile ilişki kurmaması konusunda uyarılarda bulunulur. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetleme planı; hükümlüye, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa bildirilir. Hükümlünün denetleme planına uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. Tedbirinin başlama tarihi, şube müdürlüğü veya büroca kararın hükümlüye bildirildiği tarihtir. Ancak hapis cezasına hükmedilmesi halinde bu süre salıverme tarihinden itibaren başlar. Denetleme planına uyulmadığının ilgili kurum veya kuruluşlar ya da kolluk tarafından bildirilmesi veya şube müdürlüğü ya da büro tarafından tespit edilmesi hâlinde, hükümlü denetleme planına uyması yönünde şube müdürlüğü veya büroca uyarılır. Uyarıya rağmen denetleme planına uyulmaması halinde, kararda belirtilen süre sonuna kadar infaz ilgili kurum ve kuruluş ile kolluk tarafından takip edilir. İlgili kurum ve kuruluş ile kollukça kararda belirtilen süre sonunda evrak şube müdürlüğü veya büroya iade edilir. Şube müdürlüğü veya büroca kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir. Güvenlik tedbiri sona erdiğinde durum, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa iletilerek evrakın iadesi istenir, kayıt kapatılarak evrak mahkemeye iletilmek üzere savcılığa gönderilir.

²⁴² Örgüt mensubu suçlularla ilgili olarak uygulanan bütün cezaların infazından sonra TCK’nın 58. maddesinde öngörülen mükerrer suçlulara özgü güvenlik tedbiri niteliğindeki denetimli serbestlik tedbirinin, etkin pişmanlıktan yararlandığı için hakkında cezaya hükmolunamayan kişiler için de uygulanacağı burada özel bir hükümle öngörülmüştür. Dolayısıyla buradaki “denetimli serbestlik tedbiri” niteliği itibarıyla “güvenlik tedbiridir”.

denetim süresinde uyması gereken kural ve yükümlülükler, birlikte çalışılması düşünülen kişi ve kuruluşlar ile denetimin zaman tanımlamasına ilişkin hususlara yer verileceğinin ifade edildiği görülmektedir. Bu maddede denetim planı kapsamında ilgili tarafından yapılacak asgari yükümlülükler dahi belirlenmemiştir. Dolayısıyla 221. madde uyarınca öngörülen denetimli serbestlik tedbiri, mevcut durumda “serbestlik tedbiri”nden başka bir anlama gelmemektedir. Sonuç olarak bu tedbirin suç politikasının hangi amacına, hangi yöntemlerle hizmet ettiği anlaşılamamakta, bu doğrultuda yapılması zorunlu olarak öngörülen yukarıdaki işlemlerin de içi boş bir prosedür dizisinin tamamlanmasından başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

ğ. Diğer Uygulamaların Yerine Getirilmesi

Kovuşturma evresinden sonraki diğer uygulamalarla ilgili olarak yönetmeliğin 15. maddesinin d, e, f, ğ, h fıkralarında belirtilen, rehberlik, psiko-sosyal yardım ve raporlarla ilgili olarak yukarıda ayrı başlıklar halinde ortak bir açıklama yapıldığından burada ayrıntıya girilmeyecektir.

5. Salıverme Sonrasındaki Uygulamalar

a. Genel Olarak

5402 sayılı kanunun 15. maddesi ve 2007 tarihli yönetmeliğin 16. maddesine göre şube müdürlüğünün salıverme evresinden sonraki görevleri sıralanmıştır. Kanuna göre bu görevler şunlardır:

“a. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107 nci maddesinin; 1. Yedinci fıkrasında düzenlenen denetim süresinde hükümlünün kamu kuruluşunda veya bir başkasının gözetiminde ücretle çalıştırılması, 2. Sekizinci fıkrasında düzenlenen çocuk hükümlülerin, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna yerleştirilmesi, 3. Dokuzuncu fıkrasında düzenlenen uzman bir kişinin görevlendirilmesi ve hükümlünün davranışlarının izlenerek hakime rapor verilmesi, 4. Onikinci fıkrasında düzenlenen denetim süresinde hükümlünün yükümlülükler uyması veya hapis cezasını

gerektiren kasıtlı bir suç işlememesi, 5. Ondördüncü fıkrasında düzenlenen denetim süresini iyi halle geçirmesi,

Biçimindeki yükümlülüklerin denetimi kapsamında kendisine verilen görevleri, gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği yaparak yerine getirmek.

b. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 108 inci maddesinin dördüncü ve altıncı fıkraları gereğince düzenlenen denetim süresinin iyi halle geçirilmesi yükümlülüğünün denetimi kapsamında kendisine verilen görevleri, gerektiğinde kolluk makamlarıyla işbirliği yaparak yerine getirmek.

c. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107 nci maddesinin onuncu fıkrasında belirtilen denetimli serbestlik tedbirinin veya belirlenen yükümlülüklerin kaldırılması konusunda düzenleyeceği bir raporla görüş bildirmek.

d. Koruma kurulları; kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yaparak 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 90 ve 91 inci maddelerinde düzenlenen, salıverilen kişilerin iş bulmalarına veya meslek ve sanatlarıyla ilgili bir iş kurmalarına, çevre ve aileleriyle olabilecek psiko-sosyal sorunların çözümüne yardımcı olmak.

e. Hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirme amacına yönelik çalışmalar yapmak.”

Şimdi bu görevlere ilişkin uygulamaları ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

b. Koşullu Salıverilmeye İlişkin İşlemlerin Yerine Getirilmesi

(1) Genel olarak

Suç işleyen kişinin belirli bir cezaya mahkum edilmesiyle günümüzde güdülen amaç genel ve özel önleme olarak belirlenmişse de; bu amaçlardan özel önlemenin ve suçlunun yeniden topluma kazandırılmasının gerçekleşmesi, ceza infaz kurumlarının içinde bulunduğu koşullar karşısında çok zordur. İşlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkum olan bir insanın kişiliğini geliştirebilmesi için özgürlüğüne tekrar kavuşturulması gerekir. Hapis

cezasının infazı için cezaevine giren bir insanın, cezanın yoksunluğa maruz bırakma özelliğinin sonucu olarak, işlediği suçtan dolayı etkin bir pişmanlık duyması gerekmektedir. İşte cezaevinde cezasını çekmekte olan ve bunun sonucu olarak belli bir ıslah ve terbiye programına tabi tutulan ve bütün tutum ve davranışları gözlemlenen mahkumun işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyması halinde, mahkum olduğu ceza süresi tamamlanmadan ceza infaz kurumunun dışına çıkarılmasına ve cezanın kalan kısmını herhangi bir suç işlememesi ve kendisine yüklenen yükümlülüklerle uygun davranması koşuluyla dışarıda geçirmesine koşullu salıverilme kurumuyla imkan tanınmaktadır.²⁴³ Koşullu salıverilme kurumunun, öngörülen amacı gerçekleştirebilmesi için, mahkumun infaz kurumunda uygun ıslah ve terbiye programlarına tabi tutulması ve dışarı çıkarıldıktan sonra da tutum ve davranışlarının mutlaka gözetim altında tutulması gerekmektedir.²⁴⁴ Ancak ülkemizdeki ceza adalet sisteminin 5275 sayılı kanun öncesindeki pratiğine bakıldığında bu kurumun cezanın amaçlarına katkı sağlamadığı görülmektedir. Zira koşullu salıverilme, bu pratik içerisinde cezaevlerinde ıslaha yönelik yeterli çalışma yapılmaksızın kendiliğinden gerçekleşen ve salıverilme süresi içerisinde hükümlünün hiçbir şekilde gözetim veya denetime tabi tutulmadan toplum içerisine bırakıldığı, cezaevlerindeki nüfusun azaltılması, hapsedme maliyetlerinin azaltılması gibi pragmatik mülahazalar doğrultusunda uygulanan bir kurum olagelmıştır.²⁴⁵ 5275 sayılı kanunda bu hususlar dikkate alınarak yetersiz de olsa bazı düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte kurumun günümüzdeki uygulama pratiğinin önceki dönemden pek farkı bulunmamaktadır. Zira Adalet Bakanlığı'nın 2010 yılı

²⁴³ Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 610-611: Ayrıca konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Yenidünya, **Şartla Salıverme**, s. 19; Kayıhan İçel, **“Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara...”**, s. 321vd.; İçel ve diğerleri, **Yaptırım Teorisi**, s. 416vd.; Yıldırar GİDEN, **Türk Ceza Hukukunda Koşullu Salıverme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2008; Ahmet Hulusi Akkaş, **“Koşullu Salıverilme”**, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XII, Y. 2008, S. 1-2, s. 307vd.; Soyaslan, **a.g.e.**, s. 550.

²⁴⁴ Zira her salıverilmeye denetimli serbestliğe ihtiyaç yoktur, ancak denetimli serbestlik olanağı olmadan yapılan şartla salıverilme eksik olacaktır. **SCHÖCH, a.g.m.**, 376.

²⁴⁵ Bkz: Nur Centel, **“Şartla Salıverme”**, **Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 7, Y. 1992-1993, S. 1-3, s. 43; Dönmezer-Erman, **Genel Kısım**, C. III, s. 65vd.; Özgenç, **a.g.e.**, s. 611; Yenidünya, **Şartla Salıverme**, s. 109; Koca-Üzülmez, **a.g.e.**, s. 504-505.

Ocak ayı verilerine göre 2005 yılından 2010 yılına kadar şubeler tarafından koşullu salıverilmeyle birlikte uygulanan yükümlülük kararı sayısı yalnızca 25'dir.

5275 sayılı infaz kanunun “koşullu salıverilme” başlıklı 107. maddesinde²⁴⁶ görüldüğü üzere, kanun koyucu koşullu salıverilme ile ilgili

²⁴⁶Madde şu şekildedir: “(1) Koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir.(2) Ağırlandırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmidört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda geçtikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. (3) Koşullu salıverilme için infaz kurumunda geçirilmesi gereken süre; a) Birden fazla ağırlandırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlandırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzaltı, (b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuz, c) Bir ağırlandırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzaltı, d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuz, e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla yirmisekiz, Yıldır. (4) Suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı mahkûmiyet hâlinde; ağırlandırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuzaltı yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının dörtte üçünü infaz kurumunda geçtikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Ancak, bu süreler; a) Birden fazla ağırlandırılmış müebbet hapis cezasına veya ağırlandırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde kırk, b) Birden fazla müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde otuzdört, c) Bir ağırlandırılmış müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla kırk, d) Bir müebbet hapis cezası ile süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuzdört, e) Birden fazla süreli hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde en fazla otuziki, Yıldır. (5) Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün onbeş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınır. (6) Koşullu salıverilen hükümlünün tâbi tutulacağı denetim süresi, yukarıdaki fıkralara göre infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadardır. Ancak süreli hapislerde hak ederek tahliye tarihini geçemez. (7) Hükümlü, denetim süresinde, infaz kurumunda öğrendiği meslek veya sanatı icra etmek üzere, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında, ücret karşılığında çalıştırılabilir. (8) Onsekiz yaşından küçük olan hükümlüler, denetim süresinde eğitimlerine, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir kurumda devam ederler. (9) Hâkim, denetim süresinde hükümlüye rehberlik edecek bir uzman kişiyi görevlendirebilir. Bu kişi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunur; eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek, istişarelerde bulunur; hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime verir. (10) Hâkim, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir. (11) Bir hükümlünün koşullu salıverilmesi hakkında ceza infaz kurumu idaresi tarafından hazırlanan gerekçeli rapor, hükmü veren mahkemeye; hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemeye verilir. Mahkeme, bu raporu uygun bulursa hükümlünün koşullu salıverilmesine dosya üzerinden karar verir. Mahkeme, raporu uygun bulmadığı takdirde gerekçesini kararında gösterir. Bu kararlara karşı itiraz yoluna gidilebilir. (12) Koşullu salıverilen hükümlünün, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi veya kendisine yüklenen yükümlülüklerle, hâkimin uyarısına rağmen, uymamakta ısrar etmesi hâlinde koşullu salıverilme kararı geri alınır. (13) Koşullu salıverilme kararının geri alınması hâlinde hükümlünün; a) Sonraki suçu

olarak çok ayrıntılı bir düzenleme yapmıştır. Genel olarak koşullu salıverilmenin şartlarına baktığımızda; öncelikle cezanın mutlaka hapis cezası niteliğinde olması gerekmekte ve bu hapis cezasının kanunda belirtilen sürelerinin ceza infaz kurumunda çektirilmesi gerekmektedir. Düzenlemeye göre, bütün hükümlüler kural olarak salıverilmeden yararlanabilmektedir. Ancak hükümlü hakkında hükmolunan altı ay veya daha az süreli hapis cezasının özel infaz usullerinden birine göre çektirilmesi halinde(m.110), gene belirli suçlardan mahkumiyet durumunda(m.107, f.16), hükümlü hakkında ikinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda(m.108, f.3) ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 168. maddesinde düzenlenen özel nitelikli zimmet suçundan mahkum olanlar hakkında koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanmaması bu kuralın istisnalarıdır.²⁴⁷ Bir başka şart ise mahkumun kurumdaki infaz süresini "iyi halli" olarak geçirmesidir. Kanunun "koşullu salıverilmede iyi hâlin saptanması" başlıklı 89. maddesinde: *"Hükümlünün, Kanunun 107. maddesinde öngörülen süreleri, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara içtenlikle uyararak, haklarını iyi niyetle kullanarak, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirerek geçirmiş ve uygulanan iyileştirme programlarına göre de toplumla bütünleşmeye hazır olduğunun disiplin kurulunun görüşü alınarak idare kurulunca*

işlediği tarihten itibaren kalan cezasının aynen, b) Yükümlülüklerine aykırı davranması hâlinde, bu yükümlülüklerle uymama tarihi ile hak ederek salıverilme tarihi arasındaki süreyi geçmemek koşuluyla takdir edilecek bir sürenin, Ceza infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir. Koşullu salıverilme kararının geri alınmasından sonra aynı hükmün infazı ile ilgili bir daha koşullu salıverilme kararı verilmez. (14) Denetim süresi yükümlülüklerle uygun ve iyi hâlli olarak geçirildiği takdirde, ceza infaz edilmiş sayılır. (15) Koşullu salıverilme kararının geri alınmasına; a) Hükümlü geri kalan süre içinde işlediği kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm edilirse, hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi tarafından, b) Hükümlünün bağlı tutulduğu yükümlülükleri yerine getirmemesi hâlinde koşullu salıverilme kararına esas teşkil eden hükmü veren ilk derece mahkemesi veya bölge adliye mahkemesi veya koşullu salıverilme kararını vermiş olan mahkeme tarafından, Dosya üzerinden karar verilir. Bu kararlara karşı itiraz yolu açıktır. (16) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı Dördüncü Bölüm, "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar" başlıklı Beşinci Bölüm, "Milli Savunmaya Karşı Suçlar" başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz."

²⁴⁷ Doktrinde bizim de katıldığımız görüşüne göre Özgenç: ne kadar süreyle hapis cezasına mahkum edilmiş olursa olsun her mahkumun şartları ağır da olsa toplumsal ortama tekrar geri dönmeye ilişkin ümitlerinin canlı tutulması gerektiğini, bu ümide sahip olmayan hükümlülerin cezaevinde herhangi bir eğitim programına tabi tutularak ıslah edilmelerinin imkansız olduğunu belirterek bu istisnalara ilişkin düzenlemelerin doğru olmadığını belirtmiştir. Bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 615.

saptanmış bulunması gerekir ifadesi kullanılarak “iyi hal”in hangi şartlarda mevcut kabul edileceği açıklanmıştır.²⁴⁸ İnfaz tüzüğüne göre koşullu salıverilme kararının verilebilmesi için hükümlünün iyi halli olup olmadığı konusunda disiplin kurulu²⁴⁹, idare ve gözlem kuruluna²⁵⁰ görüş bildirecektir. İdare ve gözlem kurulu tarafından verilen karar ve varsa denetimli serbestlik şubeleri tarafından hazırlanan salıverilme öncesi düzenlenen rapor²⁵¹ hükmün verildiği mahkemeye, hükümlünün cezasının farklı yerde olması durumunda ise o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemeye gönderilir.²⁵² Mahkeme dosya üzerinden bir karar vererek önce bir denetim süresi²⁵³ belirleyecek, sonra bu denetim süresinin 107. maddenin 7, 8 ve 9. fıkraları uyarınca bir yükümlülükle²⁵⁴ birlikte geçirilmesine yahut yükümlülük

²⁴⁸ İyi halin saptanmasına ilişkin karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemeler ve uygulamalar için bkz: Yenidünya, **Şartla Salıverme**, s. 144-145.

²⁴⁹ İnfaz tüzüğü'nün 36. maddesine göre: “(1) Disiplin kurulu; kurum müdürünün başkanlığında idare memuru, psiko-sosyal yardım servisinde görevli her meslek grubundan kurum müdürü tarafından seçilen birer temsilci, öğretmen, atölye şefi ile sorumlu infaz ve koruma baş memurundan oluşur. Birinci fıkra da sayılan personelin tamamının kurumda bulunmaması hâlinde, kurul, mevcut olanlarla oluşturulur.”

²⁵⁰ İnfaz tüzüğü'nün 34. maddesine göre: “(1) İdare ve gözlem kurulu; kurum müdürünün başkanlığında, gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, idare memuru, cezaevi tabibi, psikiyatr, psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen, infaz ve koruma baş memuru ile kurum müdürü tarafından teknik personel arasından seçilen bir görevliden oluşur. (2) Birinci fıkra da sayılan personelin tamamının kurumda bulunmaması hâlinde, kurul mevcut olanlarla oluşturulur.”

²⁵¹ Bu rapor yönetmeliğin 100. maddesinde belirlenen esaslara göre düzenlenecektir. Konuyla ilgili açıklama yukarıda raporlar başlığı altında ayrıca yapılmıştır.

²⁵² Mahkeme hükümlü hakkında düzenlenen raporla bağlı değildir. Bu konudaki Yargıtay kararı için bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 618-619, dp.134.

²⁵³ “Denetim süresi” ifadesiyle ilgili olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve hapis cezasının ertelenmesi bahislerinin geçtiği yukarıdaki bölümlerde yaptığımız açıklamalar şüphesiz burada da geçerlidir.

²⁵⁴ 107. maddenin 10. fıkrasında; “Hâkim, koşullu salıverilen hükümlünün kişiliğini ve topluma uyumdaki başarısını göz önünde bulundurarak; denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmadan veya herhangi bir yükümlülük belirlemeden geçirilmesine karar verebileceği gibi, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasını veya belirlenen yükümlülükleri denetim süresi içinde kaldırabilir” ifadesi kullanılmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi yürürlükteki mevzuatın hiç birisinde “denetimli serbestlik tedbiri” kavramının ne anlama geldiği hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Burada kanun koyucu aynı madde, hatta aynı fıkra içerisinde hem “denetimli serbestlik tedbiri”, hem de “yükümlülük” ifadesine yer vermiştir. Bu fıkraya bakıldığında “denetimli serbestlik tedbiri veya belirlenen yükümlülük” ifadesinden bu iki kavramın farklı anlamlara geldiği sonucu çıkarılabilmektedir. Gene infaz tüzüğü'nün 172. maddesinin 6. fıkrasında “Hükümlü hakkında 5275 sayılı Kanunun 107. maddesinin altı ilâ onuncu fıkralarına göre mahkemeye hükmedilen denetimli serbestlik tedbirleri...” ifadesi, devamındaki fıkralarda ise “yükümlülük” ifadesi kullanılmıştır. 5402 sayılı kanunun 15. maddesi ile yönetmeliğin 16. maddesinde “biçimindeki yükümlülüklerin” ifadesi kullanılmıştır. Kanımızca daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi mevcut mevzuat arasında bir kavram birliği bulunmaması nedeniyle bu düzenlemelerde kanun koyucu her iki kavramı da aynı anlama gelecek şekilde kullanmıştır. Zira doktrinde, söz konusu mevzuatın

belirlenmeden geçirilmesine karar verebilecektir. Bu konuda mahkemenin takdir hakkı bulunmaktadır. Mahkeme tarafından koşullu olarak salıverilmesine karar verilenler, kanunun 90. maddesi uyarınca salıverilmeye hazırlanacaklardır. Buna göre; kurum tarafından hükümlünün salıverildikten sonraki geleceğini düzenlemeyi düşünmesini sağlayıcı tedbirler alınır ve toplumla uyumu ile ailesinin çıkarları için bu konularda hizmet veren resmî ve özel kuruluş veya kişilerle ilişki kurması doğrultusunda katkı ve yardımda bulunulur.

Mahkemece belirlenen yükümlülüklerin ihlalinin tespit edilmesi ya da deneme süresi içerisinde suç işlenmesi durumu bir ihlal olarak değerlendirilerek, ihlal tarihi itibarıyla geriye kalan cezanın infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir. Bununla birlikte mahkeme deneme süresi içerisinde her zaman, daha önce öngördüğü yükümlülükleri kaldırabilir.

Koşullu salıverilmeye ilişkin 107. maddedeki düzenlemenin çalışmamızı ilgilendiren kısmı 7, 8, 9 ve 10. fıkraları, yani koşullu salıverilmenin bir yükümlülükle birlikte öngörülmesi durumudur. Kanunda iki tür yükümlülük öngörölmüştür. Bunlar ücretli çalışma yükümlülüğü ve onsekiz yaşından küçük olan hükümlüler için eğitim yükümlülüğüdür.

(2) Koşullu salıverilmeye birlikte öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi

Ücretli çalıştırmaya ilişkin olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve hapis cezasının erteleme bahislerinin geçtiği önceki

hazırlanması sürecine çok önemli katkıları bulunan Özgenç, 107. maddenin 7, 8, 9 ve 10. maddelerindeki düzenlemelerin denetimli serbestlik tedbiri olduğunu ifade etmektedir. Bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 620. Bu kavramların ne anlama geldiği infaz kanunundaki düzenlemenin yorumlanması için önem arz etmektedir. Zira “denetimli serbestlik tedbiri” ifadesinden 107. maddenin 9. fıkrasındaki rehber atanması anlaşıldığı takdirde kanun koyucunun bu iki kavramı farklı amaçlarla kullandığı sonucuna varılacaktır ki bu yorum ilerleyen bölümlerde; mükerrer, örgüt mensubu, itiyadi suçlu ve suçu meslek edinen hükümlüler konusunda değinileceği üzere bizi doğru bir sonuca götürmeyecektir.

bölümlerde yaptığımız açıklamalar burada da geçerlidir. Zira yönetmeliğin 50. maddesindeki düzenleme de bu yöndedir. Ancak buradaki ücretli çalışma yükümlülüğünün diğer ücretli çalışma yükümlülüklerinden bir farkı bulunmaktadır. Zira kanun koyucu burada, ücretli çalışma yükümlülüğünü açıkça, hükümlünün “infaz kurumunda bir meslek veya sanatı öğrenmesi şartı”na bağlı kılmıştır. Yani şayet hükümlü infaz kurumunda böyle bir mesleki eğitim almamışsa mahkeme tarafından bu yükümlülüğe karar verilmesi mümkün değildir. Kanun koyucunun neden böyle bir şart koyduğunu anlamak mümkün değildir.²⁵⁵

Koşullu salıverilme ile birlikte öngörülebilen diğer yükümlülük ise eğitim yükümlülüğüdür. Bu yükümlülüğünün öngörülebilmesi için hükümlünün onsekiz yaşından küçük olması zorunludur. Yetişkinler için bu yükümlülüğe hükmedilmesi mümkün değildir. Eğitime devam etme yükümlülüğü ile ilgili olarak kısa süreli hürriyeti bağlayıcı hapis cezasına seçenek yaptırımlar ile hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve hapis cezasının ertelenmesi bahislerinin geçtiği önceki bölümlerde yaptığımız açıklamalar burada da geçerlidir. Zira yönetmeliğin 34. maddesindeki düzenleme de bu yöndedir. Ancak burada kanun maddesinde kullanılan ifadeye değinmekte fayda vardır. Şöyle ki 107. maddenin 8. fıkrasında diğer fıkralardan farklı olarak emredici bir mahiyet taşıyan “...devam ederler” şeklindeki ifade tercih edilmiştir. Lafzi bir yorumla onsekiz yaşından küçük hükümlüler için bu yükümlülüğün zorunlu olduğu sonucuna varılabilir ancak kanımızca kanun koyucu böyle bir zorunluluğu öngörmemiştir ve mevcut uygulamada da düzenleme bu şekilde anlaşılmaktadır. Ancak fıkroda kullanılan bu ifade yerine “...devam etmelerine karar verilebilir” şeklinde bir ifadenin kullanılmasının devam eden fıkralardaki düzenlemelerle ahenk içerisinde olması bakımından daha doğru olacağı kanaatindeyiz.²⁵⁶

²⁵⁵ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplamda sadece 4 adet karar şubelerce yerine getirilmiştir.

²⁵⁶ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplamda sadece 7 adet karar şubelerce yerine getirilmiştir.

Koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülebilecek olan yükümlülükler yukarıda açıklanan iki sınırlı yükümlülüğün ibarettir.²⁵⁷ Ancak kanımızca bunlar yeterli değildir. Zira koşullu salıverilme süresi hükümlünün tekerrüre yönelmesi bakımından en müsait zamandır, bu zaman dilimi içerisinde hükümlünün cezaevine girmeden önceki ortamına geri dönmesinin bir şekilde engellenmesi, şahsın suçtan uzak bir hayatı idame ettirebilmesinin imkanı sağlanmalıdır. Bu yönleriyle koşullu salıverilme kurumu cezaevinden tamamen serbestliğe geçişi daha az tehlikeli hale getiren bir tesviye havuzuna benzetilmiştir.²⁵⁸ Bu bakımdan kanunda öngörülen yükümlülükler oldukça yetersizdir. Karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde olduğu gibi koşullu olarak salıverilen tüm hükümlüler hakkında belirlenecek özel yükümlülükler dışında, denetimli serbestlik görevlilerinin hükümlüyü ikametinde veya iş yerinde ziyaretini kabul etme zorunluluğu, salıverilmeyi izleyen süreçte belirli aralıklarla rehberlik hizmeti için görevliyle görüşme zorunluluğu, daha önce belirlenen adreste oturma ve bu adresi görevlinin izni ve onayı olmadan değiştirememeye zorunluluğu, uygunluğu onaylanmış işyerlerinde çalışma ve iş değiştirme konusunda görevliye bilgi verme zorunluluğu, izin verilmediği müddetçe yurt dışına seyahat edememe zorunluluğu gibi daha çok rehberliğe ve oryantasyona yönelik aktif yükümlülükler içermeyen asgari şartlar öngörülmeli, bu amaçla hazırlanan bir denetim planı doğrultusunda hükümlünün takibi yapılmalıdır. Özel yükümlülük olarak ise; belirlenen süre içerisinde hükümlünün kişiliği ve toplumun güvenliği için belirli yerlere gitmesinin, belirli işleri yapmasının, belirli kişilerle görüşmesinin, belirlenen bir bölge veya şehirden çıkmasının yasaklanması, denetim süresi içerisinde

²⁵⁷ Doktrinde Centel ve diğerleri, koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen yükümlülüklerin kanunda belirtilenlerle sınırlı sayılmaması gerektiğini ve hakimın hükümlüyü birden fazla yükümlülüğe tabi tutabileceğini savunmakta ve bunu CGİK'nın 107. maddesinin 13 ve 14. fıkralarında kullanılan "yükümlülükler" ifadesine dayandırmaktadır. Bkz: Centel-Zafer- Çakmut, **a.g.e.**, s. 700. Kanımızca bu görüş yerinde değildir. Çünkü kanunda denetimli serbestlik tedbiri olarak yukarıda bahsi geçen iki tür yükümlülüğün ve rehber görevlendirmesinin sınırlı olarak düzenlenmesi nedeniyle, hakimın bunların dışında herhangi bir yükümlülüğe karar vermesi mümkün değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, "denetimli serbestlik tedbiri" ifadesinin ne anlama geldiği ve içinin ne şekilde doldurulabileceği konusunda mevcut kanunların hiç birisinde düzenleme bulunmadığından, görüş; olması gerekeni ifade etmesi bakımından haklı olmakla birlikte halihazırda uygulanma imkanına sahip değildir.

²⁵⁸ Yenidünya, **Şartla Salıverme**, s. 105.

suçtan kaynaklanan zararların giderilmesi konusunda çalışmasının sağlanması, uyuşturucu veya alkol bağımlısı ise bu konuda tedavi görmesinin zorunlu tutulması, ehliyet veya ruhsatının geri alınması gibi yükümlülüklerin de düzenlenmesi, özellikle elektronik izleme yöntemiyle bu gibi yükümlülüklerin takibinin sağlanması gerekmektedir.²⁵⁹ Öte yandan suç tipine veya hapis cezasının niteliği ve süresine bakılmaksızın tüm mahkumlar hakkında yükümlülük öngörülmesi hususunun hakimın takdirine bırakılması da uygun değildir. Kanımızca en az 5 yıl ve üzerinde hapis cezasına mahkum olan hükümlüler hakkında, koşullu salıverilme sürecinde bahsettiğimiz şekilde çeşitlendirilmiş bir takım yükümlülüklerden uygun görülenlerine hükmedilmesinin zorunlu kılınması yerinde olacaktır.

(3) Koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen rehberlik hizmetinin yerine getirilmesi

İnfaz kanununun 107. maddesinin 9. fıkrasında yukarıda bahsi geçen yükümlülükler dışında bir de rehber görevlendirilmesine ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Ancak, mahkemenin koşullu salıverilme ile birlikte herhangi bir yükümlülük öngörülmesi hususunda takdir hakkına sahip olmasında olduğu gibi burada da rehber görevlendirme zorunluluğu bulunmamaktadır. Mahkeme, yükümlülüklerle birlikte rehber görevlendirilmesine karar verebileceği gibi, yükümlülük belirlemeksizin de rehber görevlendirilmesine karar verebilecektir. Buradaki düzenleme hapis cezalarının ertelenmesi ile ilgili TCK'nın 51. maddesinin 5. fıkrasındaki düzenlemenin neredeyse aynısıdır. Maddede rehberlik hizmetinin içeriği de belirlenmiştir. Şöyle ki rehber, hükümlünün kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda hükümlüye öğütte bulunarak, eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya nezdinde çalıştığı kişilerle görüşüp, istişarelerde bulunarak hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında üçer aylık sürelerle rapor düzenleyerek hâkime vermekle yükümlüdür. Bu raporlar

²⁵⁹ Benzer görüş için bkz: Nursal-Ataç, **a.g.e.**, s. 398.

doğrultusunda mahkeme denetim süresinin tamamlanmasını beklemeden yükümlülüğün veya rehberlik hizmetinin sona erdirilmesine 10. fıkra uyarınca her zaman karar verebilecektir.²⁶⁰

Rehberlik hizmetinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak yukarıda hapis cezalarının ertelenmesi ile ilgili bölümünde yapılan açıklamalar burada da geçerli olmakla birlikte değinilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Şöyle ki yönetmeliğin 90. maddesine göre; koşullu salıverilmeyle birlikte rehber görevlendirilmesine karar verildiği durumlarda, şubelerce Milli Eğitim Bakanlığına bağlı il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından rehber öğretmen, yeterli sayıda rehber öğretmen bulunmaması halinde ise diğer branşlardan öğretmen görevlendirilecektir. Suçlularla çalışma, ayrı bir uzmanlık alanıdır ve bu görevin ceza adalet sistemiyle hiçbir ilgisi bulunmayan rehber öğretmenler tarafından yerine getirilmesi kurumdan beklenen amaca ulaşılmasına kesinlikle katkı sağlamayacaktır. Bu şekliyle rehberlik hizmeti çoğu zaman kağıt üzerinde yerine getirilmiş bir prosedürden öte gitmeyecektir. Kanımızca rehberlik hizmetlerinin önümüzdeki süreç içerisinde denetimli serbestlik şubelerinde bu hususta uzmanlık eğitimi almış kişiler tarafından yerine getirilmesinin sağlanması zorunludur.

c. Mükerrir ve Özel Tehlikeli Suçlulara Özgü Denetimli Serbestlik Tedbirinin Yerine Getirilmesi

Türk Ceza Kanunu'nda güvenlik tedbirlerine ilişkin düzenlemelerin bulunduğu birinci kitabın, üçüncü kısım ve birinci bölümünde 58. maddede suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular²⁶¹ başlığı altında özel bir düzenleme

²⁶⁰ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplamda sadece 14 adet yükümlülükle birlikte öngörülen rehberlik kararı, 362 adet ise bağımsız olarak öngörülen rehberlik kararı şubelerce yerine getirilmiştir.

²⁶¹ Madde başlığında “özel tehlikeli suçlular” ifadesi kullanılmakla birlikte kanunun tanımlara ilişkin 6. maddesi veya diğer maddelerinde bu ifadenin ne anlama geldiği açıklanmamıştır. Ancak 58. maddesinin son fıkrasından yola çıkılarak bu ifade ile 6. maddede tanımlanan itiyadi suçlu, suçlu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçluların kastedildiği anlaşılmaktadır. “Tehlikeli suçlu” kavramı, ceza ve infaz hukuku uygulamasında geniş kapsamlı olmasına rağmen, tehlikelilik yapısının tartışmalı muamele görmesi nedeniyle bu kavram çeşitli ülkelerde ve dönemlerde farklı olarak tanımlanmıştır. 19. yüzyılın tehlikeli suçlu etiketi, gençlik, yeri belli olmayan akıl hastaları ve mala

bulunmaktadır.²⁶² Maddede belirtilen mükerrerlik, itiyadi suçluluk²⁶³, suç meslek edinen kişi²⁶⁴, örgüt mensubu suçlu²⁶⁵ gibi kavramlarla ilgili burada fazlaca bir açıklama yapılmayacaktır. Ancak kanun koyucu, ifade ettiği haksızlık bakımından ilk defa suç işleyen kimselerle bu kişiler arasında bir fark bulunması nedeniyle 765 sayılı TCK'nın sisteminden farklı olarak, hükmedilen cezada artırım yoluna gidilmemesini, ancak infaz rejimlerinin diğer cezalardan farklı olarak uygulanmasını emredici bir mahiyette, hakimnin takdirine bırakmayan bir ifadeyle öngörmüştür. Kanunda "denetimli serbestlik tedbiri" ifadesinin, 191. maddedeki kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak suçu ile 221. maddedeki örgüt mensupları hakkında öngörülen etkin pişmanlıkla ilgili düzenlemelerden sonra kullanıldığı üç maddeden birisi de 58. maddedir. Yönetmeliğin 16.

yönelik itiyadî suç işleyenleri kapsarken, 20. yüzyılın sonunda bununla batı ülkelerinde şiddet ve cinsel suç failleri, diğer ülkelerde siyasî muhalifler veya ekonomik ve çevre suçu failleri düşünülmektedir. Bir suçlunun tehlikeli olup olmadığı, işlediği suçlara, kişisel profiline yaşam biçimi ve ortamına bakılmak suretiyle değerlendirilmektedir. Bkz: Uğurtan Altun, "Güvenlik Tedbirleri", **Adalet Bakanlığına Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ**, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005, s. 44; Halûk Çolak, **Güncel Ceza Hukuku ve Yeni Türk Ceza Kanunu**, Ankara 2005, s.162; Timur Demirbaş, **İnfaz Hukuku**, Ankara 2003, s. 212 vd.

²⁶² Madde şu şekildedir: "(1) Önceden işlenen suçtan dolayı verilen hüküm kesinleştikten sonra yeni bir suçun işlenmesi hâlinde, tekerrür hükümleri uygulanır. Bunun için cezanın infaz edilmiş olması gerekmez. (2) Tekerrür hükümleri, önceden işlenen suçtan dolayı; a) Beş yıldan fazla süreyle hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren beş yıl, b) Beş yıl veya daha az süreli hapis ya da adlî para cezasına mahkûmiyet hâlinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren üç yıl, Geçtikten sonra işlenen suçlar dolayısıyla uygulanmaz. (3) Tekerrür hâlinde, sonraki suça ilişkin kanun maddesinde seçimlik olarak hapis cezası ile adlî para cezası öngörülmüşse, hapis cezasına hükmolunur. (4) Kasıtlı suçlarla taksirli suçlar ve sırf askerî suçlarla diğer suçlar arasında tekerrür hükümleri uygulanmaz. Kasten öldürme, kasten yaralama, yağma, dolandırıcılık, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti ile parada veya kıymetli damgada sahtecilik suçları hariç olmak üzere; yabancı ülke mahkemelerinden verilen hükümler tekerrüre esas olmaz. (5) Fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişilerin işlediği suçlar dolayısıyla tekerrür hükümleri uygulanmaz. (6) Tekerrür hâlinde hükmolunan ceza, mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektilir. Ayrıca, mükerrir hakkında cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanır. (7) Mahkûmiyet kararında, hükümlü hakkında mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanacağı belirtilir. (8) Mükerrirlerin mahkûm olduğu cezanın infazı ile denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması, kanunda gösterilen şekilde yapılır. (9) Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadi suçlu, suç meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir."

²⁶³ TCK'nın tanımlar başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasının "h" bendine göre: "İtiyadi suçlu deyiminden; kasıtlı bir suçun temel şeklini ya da daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekillerini bir yıl içinde ve farklı zamanlarda ikiden fazla işleyen kişi, anlaşılır".

²⁶⁴ TCK'nın tanımlar başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasının "i" bendine göre: "Suçu meslek edinen kişi deyiminden; kısmen de olsa geçimini suçtan elde ettiği kazançla sağlamaya alışmış kişi, anlaşılır".

²⁶⁵ TCK'nın tanımlar başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasının "i" bendine göre: "Örgüt mensubu suçlu deyiminden; bir suç örgütünü kuran, yöneten, örgüte katılan veya örgüt adına diğerleriyle birlikte veya tek başına suç işleyen kişi, anlaşılır".

maddesinin 1. fıkrasının “c” bendinde 58. maddeyle birlikte infaz kanununun 108. maddesine de atıfta bulunulmuştur.^{266 267}

108. maddenin başlığında denetimli serbestlik tedbiri ifadesi kullanılmasına karşın içeriğinde buna ilişkin bir düzenleme yapılmadığı, sadece mükerrir suçluların koşullu olarak salıverilmelerine ilişkin kuralların düzenlendiği görülmektedir.

Mahkeme kararında; tekerrür, suçu meslek edinme, itiyadi suçluluk ve örgüt mensupluğuyla ilgili olarak açık bir belirleme yapıldıktan sonra, verilen cezanın infaz kanununun 108. maddesi uyarınca mükerrirlere özgü infaz rejimine tabi olarak çektirilmesine ve infaz sonrasında denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasına karar verilecek, denetim süresi konusunda infazı kısıtlayıcı mahiyette bir belirleme yapılmayacaktır.²⁶⁸ Hükümlünün

266 “Mükerrirlere özgü infaz rejimi ve denetimli serbestlik tedbiri” başlıklı maddeye göre: “(1) Tekerrür hâlinde işlenen suçtan dolayı mahkûm olunan; a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının otuzdokuz yılının, b) Müebbet hapis cezasının otuzüç yılının, c) Süreli hapis cezasının dörtte üçünün, İnfaz kurumunda iyi hâli olarak çekilmesi durumunda, koşullu salıverilmeden yararlanılabilir. (2) Tekerrür nedeniyle koşullu salıverme süresine eklenecek miktar, tekerrüre esas alınan cezanın en ağırından fazla olamaz.(3) İkinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez. (4) Hâkim, mükerrir hakkında cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak ve bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi belirler.(5) Tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde, koşullu salıverilmeye ilişkin hükümler uygulanır. (6) Hâkim, mükerrir hakkında denetim süresinin uzatılmasına karar verebilir. Denetim süresi en fazla beş yıla kadar uzatılabilir.”

²⁶⁷ Türk Ceza Kanunu’nda tekerrür müessesesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Kurt, “Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 2, Y. 2, S. 4(20 Ocak 2011), s. 205-233.; Çetin Arslan, Murat Kayaçık, **Suçta Tekerrür**, Ankara 2009; İlhan Üzülmüş, **Türk Hukuku’nda Tekerrür**, Ankara 2003.

²⁶⁸ “Kabule göre; Mükerrirlere özgü infaz rejimi ve denetimli serbestlik tedbirinin ne şekilde uygulanacağı süresi ve bu konuda karar verecek merci 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 108. maddesinde düzenlenmiş olup aynı maddenin 5. fıkrası ile de tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde koşullu salıverilmeye ilişkin hükümlerin uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Bu nedenlerle denetimli serbestlik tedbirinin süresinin infaz aşamasında 5275 sayılı Yasa hükümleri uyarınca tayin ve tesbiti gerektiği gözetilmeden, infazı kısıtlar biçimde 1 yıl süre ile denetimli serbestlik tedbiri uygulanmasına karar verilmesi, Kanuna aykırı, hükümlü müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmemiş olduğundan hükmün bu sebeplerden dolayı (BOZULMASINA), 12.12.2005 gününde oybirliğiyle karar verildi.” Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nin 12.12.2005 tarih ve 2005/7129 Esas, 2005/9405 Karar no.lu kararı, bkz: **UYAP Mevzuat Programı**; “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik İnfazı Hakkında Kanunun 108. maddesi uyarınca mükerrirler hakkında denetim süresini belirleme ve gerektiğinde uzatma görevi hükmü veren mahkemeye değil, hükümlünün infaz aşamasındaki davranışlarını da değerlendirerek koşullu salıverme ile ilgili kararı verecek olan mahkemeye ait olacağı gözetilmeden, hükümlülük kararında mükerrir olan sanık hakkında 5237 sayılı TCK.nun 58/7. madde ve fıkrası uyarınca “mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirlerinin uygulanmasına” karar verilmesi ile

koşullu salıverilmeden yararlanması durumunda bu hususta karar verecek olan mahkeme bir yıldan az olmamak üzere bir denetim süresi belirleyecektir. Burada mutlaka değinilmesi gereken bir husus olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki; TCK'nın 58. maddesinde mükerrir veya tehlikeli suçlular hakkında cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanacağı, bunun da ilgili kanunda gösterilen şekilde yapılacağı belirtilmiştir. Burada bahsi geçen kanun 5275 sayılı infaz kanunudur. Orada konuyla ilgili olan tek madde 108. maddedir ve maddenin 1, 2 ve 3. fıkraları tamamen koşullu salıverilmeye ilişkindir. 5. fıkra da tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde koşullu salıverilmeye ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiş, 4. fıkra da ise cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak üzere denetim süresi belirleneceği ifade edilmiştir. İnfaz tüzüğünde de benzer bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeler karşısında koşullu salıverilmeden yararlanamayan hükümlüler veya koşullu salıverilmeden yararlanmakla birlikte, denetim süresi içinde yeni bir suç işlemesi, yahut öngörülen yükümlülüklerin ihlali nedeniyle kalan cezasının tamamı infaz edilen hükümlülerin durumu ne olacaktır? Bu durumdaki hükümlülerin infazının tamamlanması sonunda hakim kararı olmaksızın kendiliğinden tahliye edilecekleri düşünüldüğünde, tahliye sonrasındaki denetimli serbestlik tedbirinin süresi nasıl belirlenecektir? Kanımızca, bu boşluğun mutlaka bir kanun değişikliğiyle giderilmesi gerekmeyle birlikte, o zamana kadar bu gibi durumlarda hükümlünün tahliye tarihine yakın bir zamanda sürenin belirlenmesi için cezaevi idaresi ve infaz savcılığı aracılığıyla asıl hükmün verildiği mahkemeden veya ceza başka bir yerde infaz ediliyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemeden karar talep edilmesi gerekmektedir.

yetinilmesi gerekirken, denetimli serbestlik tedbirinin süresinin de belirlenerek infaz yetkisinin kısıtlanması, Kanuna aykırı; sanık müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden hükmün 5320 sayılı Kanunun 8/1. maddesi gözetilerek CMUK.nun 321. maddesi uyarınca BOZULMASINA, ancak bu cihetin yeniden duruşma yapılmaksızın aynı Kanunun 322. maddesine göre düzeltilmesi mümkün bulunduğundan, hüküm fıkrasındaki "hakkında cezanın infazından sonra başlamak üzere bir yıl süre ile denetimli serbestlik tedbirlerinin uygulanmasına" ibaresinin çıkartılmak suretiyle sair yönleri usul ve kanuna uygun olan hükümlerin DÜZELTİLEREK ONANMASINA...", Yargıtay 5. Ceza Dairesi'nin 16.04.2008 tarih ve 2008/1937 esas, 2008/3526 karar no.lu kararı, bkz: **UYAP Mevzuat Programı.**

Burada değinilmesi gereken bir başka husus da, “cezanın infazının tamamlanması” ifadesinden, kişinin hak ederek mi, yoksa başka bir şekilde tahliyesinden sonraki dönemin mi kast edildiğidir. İnfaz tüzüğünün 108. maddesin 5. fıkrasında denetim süresinde koşullu salıverilmeye ilişkin hükümlerin uygulanacağı ifade edilmekte, koşullu salıverilmeye ilişkin 6. fıkraya bakıldığında ise koşullu salıverilen hükümlünün tabi tutulacağı denetim süresinin infaz kurumunda geçirilmesi gereken sürenin yarısı kadar olacağı düzenlenmiştir. Bu durumda mükerrir veya özel tehlikeli suçlu, şayet koşullu salıverilmeden yararlanmış ise, koşullu salıvermeyle ilgili belirlenmiş olan denetim süresinin sonundan itibaren yeniden belirlenecek süre boyunca, toplum için yüksek tehlike taşıma riski nedeniyle koşullu salıverilmeden yararlanmamış ise toplum için tehlike riski süreceğinden hak ederek tahliyeden sonra belirlenecek olan süre boyunca denetimli serbestlik altına alınacaktır.²⁶⁹

İnfaz kanununun 108. maddesinin 5. fıkrasında tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde koşullu salıvermeye ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmekle yetinilmiş, bu süre içerisinde uygulanacak denetimli serbestlik tedbirinin nasıl infaz edileceğine dair açıklama yapılmamıştır.²⁷⁰ Bu düzenlemeyi kanımızca şu şekilde anlamak gerekmektedir: Buradaki denetim süresi koşullu salıvermeden yararlansa da

²⁶⁹ Aynı yöndeki görüş için bkz: Kurt, “**Mükerrirlere Özgü...**”, s. 227.

²⁷⁰ “Aslında, diğer suçlulara nazaran toplum açısından daha fazla tehlike ifade eden bu kişilerin mahkum oldukları hapis cezasının infazının tamamlanmasından sonra da denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulması, bu hükümlüler açısından başlı başına bir yaptırım niteliği taşımaktadır. Böylece bu hükümlüler, cezalarını çekmiş olsalar bile, kontrolsüz ve başıboş olarak toplum içine salınmayacaklardır. Burada çözüm aranması gereken sorun, söz konusu hükümlülerin denetim süresi içinde kendisine yüklenen yükümlülüklerle aykırı hareket etmesi veya yeni bir suç işlemesi halinde haklarında nasıl bir yaptırım uygulanacağı noktasında değil; bu hükümlülerle ilgili olarak uygulanan denetimli serbestlik tedbirini nasıl daha etkin hale getirip de, denetim süresi içinde kendilerine yüklenen yükümlülüklerle uygun davranmalarını sağlamakta ve yeni bir suç işlemelerin önlemekte temerküz etmektedir.” Bkz: Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 679. Yazarın görüşüne katılmakla birlikte, kanunda söz konusu suçlularla ilgili olarak uygulanması öngörülen denetimli serbestlik tedbiri niteliğindeki yükümlülüklerin çok sınırlı ve sembolik olarak belirlenmesi ve özel olarak değil de koşullu salıverilmeye atfen belirlenmesi, yükümlülüklerin etkin bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanması öncesinde mutlaka ele alınması gereken sorunlu bir alana işaret etmektedir. Kanımızca öncelikle söz konusu suçlu tiplerinin yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmesini, onların toplumla barışık bir hayat sürmelerini sağlayacak ve hatta buna zorlayacak nitelikte yükümlülükler belirlenmeli ve bunların uygun yöntemlerle yerine getirilmesi sağlanmalıdır.

yararlanmasa da, cezasının tamamının infaz edildiği veya infaz edilmiş sayıldığı hükümlüler bakımından, infazın tamamlandığı andan itibaren başlamaktadır. Bu sürede koşullu salıverilmeye ilişkin hükümler uygulanacağına ve kanun koyucunun koşullu salıvermede rehberlik hizmetleri ile birlikte yükümlülük öngörülmesini de denetimli serbestlik tedbiri olarak anladığına göre hakim, sadece rehberlik anlamında veya yükümlülük anlamında denetimli serbestlik tedbiri öngörebileceği gibi her ikisini de birlikte öngörebilecektir. Ancak yönetmeliğin 76, 77 ve 78. maddelerine bakıldığında bu durumdaki hükümlüler hakkında sadece rehberlik anlamında denetimli serbestlik tedbiri öngörülebileceği farz edilerek, bunun yerine getirilmesine ilişkin esaslar belirlenmiş, yükümlülüklerle ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Kanımızca daha önceki bölümlerde de değindiğimiz mevzuattaki kavram karışıklığı nedeniyle, yönetmeliğin hazırlanmasında bu husus ya gözden kaçırılmış ya da yönetmeliği hazırlayanlar tarafından “denetimli serbestlik tedbiri” kavramı sadece rehberlik hizmetini kapsayacak bir şekilde yorumlanmıştır. Bu sıkıntının ancak kavramların ilgili kanunlarda açıkça tanımlanması suretiyle giderilebileceği açıktır.

Mükerrer veya özel tehlikeli suçlularla ilgili olarak, cezanın infazının tamamlanmasından sonra belirlenecek denetim süresi içinde her ne kadar koşullu salıverilmeye ilişkin hükümlerin uygulanacağı öngörülmüş ise de, hükümlünün denetim süresi içinde koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen yükümlülüklerle hakim uyarısına rağmen aykırı davranmakta ısrar etmesi, yerine getirmemesi ya da yeni bir suç işlemesi durumunda kararın geri alınması mümkün olmamaktadır.²⁷¹ Dolayısıyla buradaki denetimli serbestliğin hükümlü bakımından zorlayıcı bir anlamı bulunmamaktadır.

Yönetmeliğin 76 ila 78. maddelerinde daha önce koşullu salıverilmeyle birlikte öngörülen rehberlik hizmetinin yerine getirilmesi başlığı

²⁷¹ Özgenç, **Genel Hükümler**, s. 679; Kurt, “Mükerrirlere Özgü...”, s. 229.

altında incelediğimiz esasların aynısı öngörüldüğünden burada ayrıca açıklama yapılmayacaktır.²⁷²

ç. Diğer Uygulamaların Yerine Getirilmesi

Yukarıda açıklananlar dışında, salıverilme sonrasındaki denetimli serbestlik hizmetleri; ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği ile salıverilen hükümlülerin infaz kanununun 90 ve 91. maddesi uyarınca iş bulmalarına veya meslek ve sanatlarıyla ilgili bir iş kurmalarına, çevre ve aileleriyle olabilecek psiko-sosyal sorunların çözümüne yardımcı olunması ve yeniden suç işlemelerinin önlenmesi ile hükümlülerin topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirme amacına yönelik çalışmalar yapmaktır. Bu uygulamaların ilkinde ileren bölümlerde, koruma kurullarının incelenmesi sırasında değinilecektir. İkincisi ise genel bir düzenleme olup, denetimli serbestlik ve yardım sisteminin genel amaçları doğrultusunda yerine getirilecek hizmetlerdir. Zaten yönetmelikte de bu hususa dair bir düzeltilme bulunmamaktadır.

N. Suç Mağdurlarıyla Çalışma ve Onarıcı Adalet Uygulamaları

Suç mağdurları veya suçtan zarar görenlere ilişkin yardım faaliyetleri karşılaştırmalı hukukta denetimli serbestlik hizmetlerinin önemli faaliyet alanları arasında bulunmaktadır. Çünkü modern ceza adalet sistemlerinde, suç mağdurları veya suçtan zarar görmüş kimseler eskisi gibi ihmal edilmemekte; suç niteliğindeki eylemlere, topluma ve kamu düzenine vermiş olduğu zararlar nedeniyle yaptırımlar yoluyla karşılık verilmekte, bununla birlikte bu eylemlerden doğrudan zarar gören ve mağdur olan kişiler için de, suçun etkilerinin azaltılması amacıyla bir takım yardım faaliyetleri yapılmaktadır.

²⁷² Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar toplam 1232 adet karar şubelerce yerine getirilmiştir.

5402 sayılı kanunla birlikte ceza adalet sistemimizde suçtan zarar görenler²⁷³ de sürecin bir parçası haline getirilmiştir. Denetimli serbestlik sistemi, yardım hizmetlerini de içeren bir şekilde kurulmuş, sistem “denetimli serbestlik ve yardım” olarak ifade edilmiştir. Ancak amaç ve isimlendirme bu şekilde olmakla birlikte gerek 5402 sayılı kanuna, gerekse 2007 tarihli yönetmeliğe bakıldığında suçtan zarar görenlere ilişkin yeteri kadar düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Kanunun 12 ve 13. maddelerinde şubelerin soruşturma ve kovuşturma evresindeki görevleri sayılırken “suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde danışmanlık yapmak ve bu kişilere yardımcı olmak” ve koruma kurulları ile ilgili düzenlemenin bulunduğu 17. maddede “...suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne... yardımcı olmak” ifadeleri dışında bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Yönetmelikte ise bu üç düzenlemeyle benzer ifadelerin yanında, koruma kurullarının çalışmaları ile ilgili olan 111. maddede “(1) Koruma kurulları, suçtan zarar gören kişilerin suç nedeniyle karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olur. (2) Suçtan zarar görenler tarafından koruma kurullarına yapılan başvurularda bu yönetmeliğin 104. maddesindeki işlemler yapılır. (3) Koruma kurullarınca karar verilmesi halinde bu kişiler hakkında suçtan zarar görenlere özgü psiko-sosyal müdahale çalışmaları yürütülür. (4) Suçtan zarar görenlere yönelik projeler, bu yönetmeliğin 110. maddesinin üçüncü fıkrasına göre hazırlanır. (5) Koruma kurulu tarafından suçtan zarar gören kişinin talebine bağlı olmaksızın en uygun yardım yapılır” ifadeleri kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere sistemimizde, suçtan zarar görenlerle ilgili olarak yapılması öngörülen çalışmalar oldukça sınırlı ve daha önemlisi ilgilinin talebine ya da başvurusuna bağlı olarak düzenlenmiştir. Zira psiko-sosyal yardım ve koruma kurulları tarafından yapılacak yardımlar ya taleple ya da başvuruyla mümkün olmaktadır. Bununla birlikte bu sınırlı uygulamaların ne kadar etkin olduğu ve kullanıldığı ya da suçtan zarar görenlerin böyle bir

²⁷³ Mevzuatta, mağdur kavramını da içine alan ve doğrudan suç niteliğindeki eyleme maruz kalmasa dahi bu eylemden zarar gören kimseleri de ifade eden “suçtan zarar gören” kavramı kullanılmıştır.

hakları bulunduğu konusunda ne kadar bilgi sahibi oldukları da tartışmalıdır.²⁷⁴ Öte yandan mevcut düzenlemelere bakıldığında karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde olduğu gibi suçlu kimselerle suçtan zarar gören kimseler arasında iletişim kurulmasının ve suç işleyen kimsenin eylemi nedeniyle vermiş olduğu somut zararları görebilmesinin ve mümkün olduğu kadar giderebilmesinin sağlandığı, aynı zamanda bu iletişim yoluyla suçtan zarar gören kimselerin de psikolojik olarak rahatlamlarını, ayrıca suçlunun hangi ceza adalet süreçlerinden geçerek hangi yaptırıma, ne şekilde tabi tutulacağı konusunda bilgilendirilmesini ve önerilerde bulunmasını sağlayabilecek çalışmalara yer verilmediği görülmektedir. Denetimli serbestlik hizmetlerine ayrılan bütçe, nitelikli personel ve uzman sayıları dikkate alındığında, suçlularla ilgili çalışmaların dahi yeterince yapılamadığı mevcut durumda, suçtan zarar gören kimseler eskisi gibi ceza adalet sisteminin ihmal edilen sujeleri olarak kalmaya devam etmektedirler. Kanımızca daha çok suçlularla ilgili çalışmalarda görev almak zorunda olan ve esas görevleri denetim olan denetimli serbestlik personelinin, zaten suçtan zarar gören kişilerle gerçek anlamda iletişim kurabilmeleri ve onların sorunlarının çözümünde yardımcı olabilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle suçtan zarar görenlere yardım faaliyetlerinin mevcut teşkilatlanma içerisinde suçlularla ilgili çalışmaların yapıldığı birimlerden ayrı olarak oluşturulacak bir birim bünyesinde çalışmaları gerekmektedir.²⁷⁵

²⁷⁴ Zira aşağıda koruma kurulları bahsinde de ifade edildiği gibi, özel bir bütçesi dahi olmayan, bağlayıcı karar alma imkanı olmayan ve gerek infaz sonrasında hükümlülere ve gerekse suçtan zarar görenlere yönelik psiko-sosyal ya da ekonomik anlamda doğrudan bir yardım sağlama imkanı bulunmayan koruma kurullarının suçtan zarar görenlere yardım konusunda hiçbir yenilik getirmediği ve ceza adalet sistemine herhangi bir katkıda bulunmadıkları görülmektedir. Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar koruma kurullarınca Türkiye çapında sadece 501 suçtan zarar gören kişiye yardım yapılmıştır.

²⁷⁵ Burada suç mağdurlarına yardım konusunda Adalet Bakanlığı'na hazırlanan "Suç Mağdurlarına Yardım Hakkındaki Kanun Tasarısı"na da değinmekte fayda vardır(Tasarı için bkz: (Erişim) <http://www.kgm.adalet.gov.tr/gg/sucmagdur.pdf>, 26.11.2009). Tasarıya göre "kanunun amacı suç mağduruna veya onun ölümü hâlinde bakmakla yükümlü olduğu kişilere Anayasanın sosyal devlet ilkesine uygun olarak yardım sağlanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek" olarak öngörülmüş ve kanunun "suç mağduru olan veya onun ölümü hâlinde bakmakla yükümlü olduğu kişilerin uğradığı maddi zararların giderilmesi amacıyla yapılacak nakdi ödemelere ilişkin esas ve usulleri" kapsadığı ifade edilmiştir. Tasarıya göre; bu yardım faaliyetlerinin illerde vali yardımcısı ilçelerde ise kaymakamların başkanlığında kurulacak yardım kurulları eliyle yürütüleceği öngörülmüştür.

O. Koruma Kurulları

Koruma kurulları, ceza adalet sisteminin ve özelde denetimli serbestlik hizmetlerinin yardım ayağını oluşturan, sosyal devlet ilkesinin suç mağdurları ve suçlular bakımından gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak üzere faaliyet gösteren bir ceza adalet kurumudur. Bilindiği üzere 5402 sayılı kanunun ismi “Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu”dur. Bu kanun ve ilgili yönetmelikte bulunan düzenlemelere geçmeden önce konuyla ilgili olarak ceza adalet sisteminde 2005 yılına gelene kadarki çalışma ve uygulamalar hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Koruma kurullarının hizmet alanına giren uygulamaların büyük bir kısmını oluşturan eski hükümlülere yardım konusunda²⁷⁶ 1962 yılından 2005 yılına kadar bir çok mevzuat ve tasarı hazırlanmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz²⁷⁷: 1962 yılında hazırlanan ancak tasarı halinde kalıp kanunlaşmayan “Mahkumları Koruma Meclisi Kanunu Tasarısı”²⁷⁸, 1963 yılında bu tasarıdaki “mahkum” ifadesinin değiştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi sonucu hazırlanan ancak gene kanunlaşmayan “İnfaz Sırası ve İnfaz Sonrası Koruma Kanunu Tasarısı”, 1993 yılında hazırlanan ancak kanunlaşmayan “Cezaların ve Tutuklama Kararlarının Yerine Getirilmesine, Ceza İnfaz Kurumlarından Salıverilen Hükümlülerin Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı” ve eski hükümlülerin istihdamına yönelik iş kanunlarında yapılan çeşitli düzenlemeler. Adalet Bakanlığı bünyesinde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde 1994 yılında “Tahliye Sonrası

Görüldüğü üzere bu tasarı, denetimli serbestlik kapsamında ve özellikle onarıcı adalet düşüncesinin bir yansıması olarak mağdur ve fail arasındaki etkileşime dayanan anlayışa değil, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak, suçtan kaynaklanan maddi zararların, bütün suçların dolaylı mağduru/suçtan zarar göreni konumunda olan devlet tarafından belirli ölçülerde karşılanması amacına dayanmaktadır. Dolayısıyla, bizim denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında mağdur çalışmaları için kurulmasını önerdiğimiz birim, bu tasarinin öngördüğü yapıdan tamamen farklıdır.

²⁷⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz: Cumhur Şahin, “Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. V, S.1-2, Haziran-Aralık 2001, s. 123.

²⁷⁷ Söz konusu çalışmalarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: Kamer, “....infazı”, s. 625-650.

²⁷⁸ Feyyaz Gölcüklü, **Türk Ceza Sistemi(Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1966, s. 169.

Koruma Şube Müdürlüğü” adı altında kurulan bir birimle bu konudaki çalışmalar 2005 yılına kadar yürütülmüş, 5402 sayılı kanun sonrasında bu şube müdürlüğü kaldırarak, “Koruma Kurulları ve Yardım Şubesi” adı altında Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı bünyesinde yeni bir birim oluşturulmuştur.²⁷⁹ Bununla birlikte eski hükümlülere yardım konusunda 2005 yılına kadar bir çok çalışma yapılmasına karşın, suç mağdurlarına yardım konusunda herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Koruma kurullarının kurulmasına kanuni olarak esas dayanağı teşkil eden 5275 sayılı infaz kanununun 104. maddesinin 2. fıkrasında şu ifade kullanılmıştır: *“Salıverilme sonrasında hükümlülere iş sağlanması için koruma kurulları kurulur.”* Bu ifadeden, koruma kurullarının kuruluş amacının “hükümlülere iş sağlanması”ndan ibaret olduğu sonucu çıkmaktadır. Maddenin gerekçesinde ise *“Tahliye edilen eski hükümlülerin topluma uyumlarını kolaylaştırmak, iş bulmalarında ve isteyenlere araç ve kredi sağlanmasında, karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmak, çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamak amacıyla infaz sonrası yardım hizmetlerini yürütmek üzere, Adalet Bakanlığınca uygun görülecek il merkezlerindeki Cumhuriyet başsavcılıkları nezdinde “koruma kurulları” oluşturulması öngörülmektedir.”* ifadesi kullanılmıştır. Kanunun lafzı ile gerekçede öngörülenler arasındaki çelişki açıktır. Kanunda koruma kurullarının hükümlülere iş sağlanmasından ibaret olan kuruluş amacı gerekçede genişletilerek; hükümlülere iş için araç ve kredi sağlanması, genç

²⁷⁹ 1990 yılında Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “1990 Yılında Yapılan Çalışmalar ile 1991 Yılında Uygulanacak Plan ve Program” başlıklı raporda konuyla ilgili yapılması gereken çalışmalar sıralanmıştır. Bu raporda konuyla ilgili çok ayrıntılı bir liste hazırlanmış, listenin ilk maddesinde, “Cezaların İnfazından Sonraki Korumaya Ait Kanun(Patronaj Kanunu) en kısa sürede yürürlüğe konmalı ve bunun için kanunla bir genel müdürlük kurulmalı, kadroları verilmeli, tesisleri yapılmalı, ayrı bir bütçesi olmalıdır” ifadesi kullanılmıştır. Rapor için bkz: Kamer, *“...infazı”*, s. 627-631. Yukarıda Türk denetimli serbestlik hizmetlerinin teşkilat yapısı konusuna değinirken bu hizmetlerin bir daire başkanlığı şeklinde değil en az genel müdürlük seviyesinde veya özerk bir kuruluş şeklindeki bir teşkilatlanmayla yürütülmesinin daha yerinde olacağı kanaatinde olduğumuz ifade etmiştik. 1990 yılında hazırlanan söz konusu raporda sırf eski hükümlülere yardım konusunda faaliyet gösterecek bir genel müdürlük kurulması önerilirken, sonradan şube müdürlüğü düzeyinde bir yapılanma kurulması, gene 5402 sayılı kanunla bu faaliyetlerin daire başkanlığı bünyesinde bir şube müdürlüğü düzeyinde yerine getirilmesinin öngörülmesi, mevcut durumun 1990 yılında önerilen yapıdan çok uzak ve geride olduğunu göstermektedir. Rapor için bkz: Kamer, *“...infazı”*, s. 627-631.

hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerine yardımcı olunmasını da kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Bununla birlikte 5402 sayılı kanunun 17. maddesinde ise gerekçedeki amaçların da genişletilmek suretiyle, koruma kurullarının görev sahasının içerisine suçtan zarar görenlere yardım edilmesinin de dahil edildiği görülmektedir. Kanımızca infaz kanunundaki düzenleme “Eski hükümlülere ve suçtan zarar görenlere yardım sağlanması için koruma kurulları kurulur.” şeklinde düzeltilmelidir.

5402 sayılı kanunun 16. maddesinde koruma kurullarının kuruluşu esasları belirlenmiştir. 16. maddeye göre koruma kurullarının kuruluşu şu şekilde olmaktadır: Adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde Cumhuriyet Başsavcısının veya görevlendireceği Cumhuriyet Başsavcivekili ya da Cumhuriyet Başsavcının başkanlığında; baro temsilcisi, belediye başkanı veya görevlendireceği yardımcısı, Cumhuriyet Başsavcısı tarafından belirlenecek bir ceza infaz kurumu müdürü, denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürü, milli eğitim müdürü, sosyal hizmetler müdürü, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı temsilcisi, teşkilatı bulunan yerlerde Türkiye İş Kurumu müdürü, Ziraat ve Halk Bankası müdürleri, varsa ticaret ve sanayi odaları, ziraat odaları, borsalar, esnaf ve sanatkarlar birliği yöneticileri ile; varsa kamuya ait fabrikalar ile istekleri halinde o yerde şubesi bulunan kamuya yararlı dernek veya vakıflar ve özel bankaların yönetici seviyesindeki temsilcilerinden Cumhuriyet Başsavcısı tarafından uygun görülenlerin katılımı ile oluşur. Koruma kurullarının yazı işleri hizmetleri, şube müdürlüğünce yürütülür.

17. maddeye göre ise koruma kurullarının *görevleri* şunlardır: Şube müdürlüklerinden iletilen suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların çözümü ile ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin meslek veya sanat edinmelerinde, iş bulmalarında, sanat sahibi olanlar ile tarım işletmeciliği yapmak isteyenlere araç ve kredi sağlanmasında, işyeri açmak isteyenlere yardım edilmesinde ve karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmak, çocuk ve genç

hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamak, diğer hükümlülere bu konuda yardımcı olmak ve kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

Görevlere ilişkin yukarıdaki kanun maddesi ve yönetmelikteki ilgili hükümler incelendiğinde koruma kurullarının, daha çok ilgililerin maddi yönü ağır basan ihtiyaçlarına yönelik çalışmalarda bulunmasının öngörüldüğü, onların psiko-sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik çalışmaların ise istisna teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Zira yönetmeliğin 106. maddesinde koruma kurullarının amacının suçtan zarar görenler ile ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülere, onların topluma uyumunu kolaylaştırmak için yardım yapılması olduğu, yardım yapılırken geçici ayni veya nakdi yardım yerine iş sağlama veya kendi işlerini kurmaları yönünde meslek edinmelerinin sağlanmasına öncelik verileceği belirtilmiş, devam eden maddelerde de bu yönde esaslar belirlenmiştir.

Yönetmeliğin 101 ila 116. maddeleri arasında koruma kurullarından yararlanma konusunda ilişkin çok ayrıntılı esaslar öngörülmüştür. Şimdi kısaca bu esasları inceleyeceğiz.

103. maddede koruma kurulları hizmetlerinden yalnızca suçtan zarar gören kimseler ve ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin yararlanabilecekleri öngörülmüştür. Yani hapis cezası ertelenen ya da seçenek yaptırıma çevrilen hükümlülerin kurullara başvuru hakkı bulunmamaktadır. İlgililerin talepleri doğrultusunda hazırlanan dosyalar ayda bir kez koruma kurulu toplantısında ele alınarak mümkün olduğu kadar taleplerin karşılanması sağlanacak, kurul talebe bağlı kalmaksızın en uygun yardımı sağlanmasına karar verecektir. Hakkında yardım kararı verilen ilgililerin denetim memurları tarafından takip edilmesi sağlanacaktır.²⁸⁰

²⁸⁰ Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar koruma kurullarınca Türkiye çapında sadece 3294 hükümlüye yardım yapılmıştır. Bu yardımların 921 tanesi ayni, 511 tanesi nakdi, 1053 tanesi iş bulma, 121 tanesi kredi

Yönetmeliğin 110. maddesine göre, ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlüler için, yeniden suç işlenmesinin önlenmesi, topluma kazandırılması, iş kurmaları ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik; suçtan zarar görenler için ise suçun etki ve sonuçlarını azaltabilmek amacıyla koruma kurullarınca, projeler hazırlanacağı belirtilmiştir.²⁸¹

Yönetmeliğin 110. maddesine ise koruma kurullarının, suçtan zarar gören kişilerin suç nedeniyle karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunların çözümünde yardımcı olmak amacıyla eski hükümlülere yardım hususunda belirlenen esaslara göre çalışmalar yapacağı belirtilmiştir.²⁸²

Koruma kurullarının ceza adalet sistemindeki yeri büyük önem arz etmektedir. Hükümlülerin ıslahı ve topluma kazandırılması ile daima yok sayılarak ihmal edilen suç mağdurlarının sistem içerisinde değer verilen birer suje olarak görülmesi ve bu doğrultuda onların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla çalışmalar yapılmasına olanak sağlayan koruma kurullarının mevcut yapısı 2005 yılına kadar yapılan çalışmalara bakıldığında olması gerekenin çok gerisinde bir görünüm arz etmektedir. Zira 1993 yılında hazırlanan ancak kanunlaşmayan “Cezaların ve Tutuklama Kararlarının Yerine Getirilmesine, Ceza İnfaz Kurumlarından Salıverilen Hükümlülerin Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı”nın 50. maddesinde koruma kurullarının parasal kaynağının her yıl bakanlık bütçesine konulacak “koruma kurullarına yardım” ödeneği ile sağlanacağı belirtilmektedir.²⁸³ Buna karşın günümüzdeki düzenlemelere göre koruma kurullarının genel giderlerine ilişkin ödeneği

bulma, 542 tanesi eğitim, 37 tanesi sağlık, 98 tanesi psiko-sosyal, 11 tanesi de diğer yardım şeklinde gerçekleşmiştir.

²⁸¹ 2008 yılı Ağustos ayı verilerine göre eski hükümlüler için 140 adet meslek edindirme, 15 adet de kendi işini kurma projesi yapılmıştır. Bkz: Üçüncü Yılında Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2008, s. 12.

²⁸² Daire başkanlığı verilerine göre temel kanunların yürürlüğe girdiği 2005 yılı Haziran ayından 2010 yılı Ocak ayına kadar koruma kurullarınca Türkiye çapında sadece 501 suçtan zarar gören kişiye yardım yapılmıştır. Bu yardımların 186 tanesi ayni, 77 tanesi nakdi, 24 tanesi iş bulma, 12 tanesi kredi bulma, 52 tanesi eğitim, 7 tanesi sağlık, 135 tanesi psiko-sosyal, 8 tanesi de diğer yardım şeklinde gerçekleşmiştir.

²⁸³ Tasarı için bkz: Kamer, “....infazı”, s. 632.

denetimli serbestlik hizmetleri için bakanlık bütçesine konulan ödenekten karşılanmakta, yardım faaliyetlerinde kullanılmak üzere ayrıca bir ödenek tahsisi bulunmamaktadır. Koruma kurulları mevcut durumda, ceza infaz kurumundan tahliye olmuş bir hükümlünün evine gitmesi için ihtiyacı olan yol parasını dahi karşılayamayacak kadar işlevsiz bir görünümündedir. Bu durum, ceza infaz kurumundayken hükümlüye, tahliye sonrasında kendisine yardımcı olunacağı konusunda devlet tarafından yapılan vaadin sonuçsuz kalması nedeniyle hayal kırıklıklarına ve sonrasında yeni suçlar işlenmesine yol açacak bir umutsuzluk ortamının doğmasına neden olabilecektir. Koruma kurullarının mevzuata göre ayda bir kez toplanması öngörüldürken, kurul üyelerinin toplantıya katılmamalarının bir yaptırımının bulunmaması ve kurul üyelerine bu katılım için huzur hakkı ödenmemesi nedeniyle uygulamada kurulların toplanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Bununla birlikte kurul tarafından alınan kararların herhangi bir bağlayıcılığı ve uygulama kabiliyeti bulunmamaktadır. Kendisine ait bir bütçesi dahi olmayan koruma kurulları daha çok ekonomik ihtiyaçlara yönelik başvuruların, kurul üyelerinin temsil ettikleri kurum veya örgütlenmelere iletilmesini sağlamaktan öteye gidememektedir.²⁸⁴ Uygulamada koruma kurulları farklı uzmanlık alanlarından kimselerin bir araya gelip toplandıkları ve denetimli serbestlik hizmetleri ile ilgili olarak bilgi edindikleri ikram toplantılarından öte bir işleve sahip değildir.

Ö. Danışma Kurulu

Danışma kurulu; denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerine ilişkin olarak danışma organı niteliğinde görev yapmak üzere Adalet Bakanlığı Müsteşarının başkanlığında kurulan; Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü, Kanunlar Genel Müdürü, Personel Genel Müdürü, Türkiye Barolar Birliğinin görevlendireceği bir temsilci, Yükseköğretim Kurulunca görevlendirilecek, üniversitelerin hukuk fakültelerinin ceza ve ceza usul hukuku ana bilim dalından bir, sosyal hizmetler yüksek okulu veya

²⁸⁴ “Şu an uygulanan modelde, hükümlüler açısından Koruma Kurulları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ya da Türkiye İş Kurumu niteliğinde bir organ olarak görev yaptığı değerlendirilmektedir.” Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s. 35.

bölümünden bir, fakültelerin sosyoloji ve psikoloji bölümlerinden birer profesör veya doçent unvanına sahip, öncelikle Kanunun içerdiği konularda çalışmaları bulunan öğretim üyesi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü, Kadının Statüsü Genel Müdürü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü, Millî Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında üst düzey bir temsilci, Başbakanlık Özürölüler İdaresi Başkanı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğünün asayişten sorumlu genel müdür yardımcısı veya daire başkanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden bir temsilci, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonundan bir temsilci, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanının katılımıyla oluşturulan bir kuruldur. Danışma kuruluna, kişi ve kurumların temsilcileri kurul toplantılarına gündeme göre katılımcı olarak davet edilebilir. Yılda en az bir kez toplanması gereken danışma kurulu, başkanın gerekli görmesi durumunda her zaman toplantıya çağırılabilir.

Danışma Kurulunun görevleri şunlardır: Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerine ilişkin temel ilkeleri belirlemek, öneri niteliğinde kararlar almak ve bu kararları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulan, şube müdürlükleri ve koruma kurullarının yıllık faaliyetlerini değerlendirmek ve önerilerde bulunmak, şube müdürlükleri ve koruma kurullarının görevleri ile ilgili olarak hazırlanan kanun, tüzük ve yönetmelik taslaklarını incelemek ve önerilerde bulunmak ve kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

Danışma kurulu, denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında faaliyet yürüten tüm kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin kurumun işleyişine katkıda bulunmak amacıyla önerilerde bulunabilecekleri ve kendi kurumlarını ilgilendiren hususlarla ilgili sıkıntıları dile getirebilecekleri ve sonucunda bu

yönde çalışma stratejileri geliştirilmesine imkan sağlayan bir kurul niteliğindedir.²⁸⁵

²⁸⁵ Danışma Kurulu'nun ilk toplantısı 15.05.2006, ikinci toplantısı 06.11.2007, üçüncü toplantısı 21 Kasım 2008, dördüncü toplantısı ise 17.04.2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir. İlk iki toplantı, denetimli serbestliğin yeni bir sistem olarak ortaya çıktığı ve uygulamanın henüz tam olarak oluşmadığı tarihlere rastladığı için daha çok ilgili kurumların sistem hakkında bilgi edinmelerini sağlamıştır. Üçüncü toplantı ise önemli gündem maddeleri görüşülerek yapılması gereken çalışmalar tespit edilmiştir. Bu kapsamda; “kolluk, ilgili diğer kurumlar ve denetimli serbestlik birimlerinin katılımıyla mağdurlara ulaşma konusunda ortak çalışma grupları oluşturularak bir eylem planı hazırlanmasına, mağdur avukatlarının mağdur koruma sistemine dahil edilmesine, hükümlülerin özel sektörde istihdamı konusunda Türkiye İş Kurumu ile ortak çalışmalar yapılarak bu konuda projeler geliştirilmesine, Türkiye İş Kurumu ile hükümlülerin istihdamı konusunda yapılan yasal düzenlemeler konusunda ortak çalışma yapılarak eski hükümlülerin istihdamı konusunda ortak politikalar oluşturulmasına, Milli Eğitim Bakanlığı ile hükümlülerin nitelikli mesleki eğitim alması konusunda işbirliği yapılarak eski hükümlülere yönelik mesleki eğitim programları oluşturulmasına, denetim altına alınan ve bir eğitim programına devam etme tedbirine hükmedilen çocuklardan kayıt parası alınmaması konusunda yasalarda değişiklik yapılması konusunda mevcut yasaların gözden geçirilerek bu konuda çalışma yürütülmesine, çocuklara yönelik geliştirilen proje çalışmalarına Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı Çocuk Şube Müdürlüğü ile diğer ilgili kurumların çalışanlarının dahil edilmesine, haklarında tedbir kararına hükmedilen ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlara gönderilen çocuklara yönelik çalışmaları yürüten Milli Eğitim Bakanlığı personeli ile denetimli serbestlik personeli tarafından ortak bilgilendirme çalışmalarının yapılmasına, denetimli serbestlik altında bulunan çocuk hükümlülerin ailelerinin, aile eğitim programlarına dahil edilmesi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak hükümlü çocukların ailelerine aile eğitimi verilmesi konusunda ortak protokol hazırlanmasına, çalışma cezasının yaygın ve etkin olarak uygulanabilmesi için; Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü vb. kurumlar ile protokol hazırlanması konusunda ortak çalışmalar yapılmasına, denetimli serbestlik hizmetlerinin daha etkin tanıtımı amacıyla TRT ile protokol yapılmasına karar verilmiştir”. Dördüncü toplantıda ise; “çocuklara yönelik denetimli serbestlik hizmetlerinin daha etkin yürütülmesi”, “ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin istihdamı ve topluma kazandırılmalarına yönelik hizmetlerin güçlendirilmesi”, “kamuya yararlı bir işte çalışma cezasının yaygın ve etkin olarak uygulanmasının artırılması” ve “Türk Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar ve Mağdurlarla İlgili Çalışmaların Geliştirilmesi Projesi” faaliyetlerine ilgili kurum ve kuruluşların etkin katılımının sağlanması” gündem başlıklarının görüşülmesi üzerine toplanırken, toplantı sonunda gündemde yer alan konularla ilgili olarak; III. Danışma Kurulu Toplantısında oluşturulmasına karar verilen alt komisyonların çalışmalarına devam etmesine, kamu kurumlarıyla iş birliğini ve denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerinin daha etkin uygulanmasını amaçlayan protokollerin hazırlanarak bir sonraki Danışma Kurulu'nun gündemine getirilmesine, çocuklara yönelik denetimli serbestlik hizmetlerinin daha etkin yürütülmesini sağlamak amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlanan “Aile Eğitim Programları”na denetimli serbestlik altındaki çocukların aileleri için yeni modül eklenmesine, “Türk Denetimli Serbestlik Hizmetlerinde Çocuklar ve Mağdurlarla İlgili Çalışmaların Geliştirilmesi Projesi” faaliyetlerine ilgili kurum ve kuruluşların etkin katılımının sağlanmasına karar verilmiştir. Bkz: (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>, 12.12.2009.

P. Denetimli Serbestlik Kararlarının Uluslararası Hukukta Değeri ve Yabancı Ülkelerde İnfaz Kabiliyeti

Denetimli serbestlik, yukarıda da anlatıldığı üzere Amerika’da, hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde ve dünyanın bir çok ülkesinde, her ülkenin kendi hukuk sistemi ve sosyal yapısına uygun olarak farklı biçim ve yöntemlerle uygulanmaktadır. Denetimli serbestlik kararlarının uluslararası değerine ilişkin olarak Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilen sözleşme niteliğinde bir belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği bünyesinde bu hususu ilgilendiren bazı sözleşmeler ve çerçeve kararları bulunmaktadır. Denetimli serbestlik kurumunu doğrudan ilgilendiren ve “sözleşme” niteliğindeki tek belge olan ve Avrupa Konseyi tarafından 1964 yılında kabul edilen “051” sıra numaralı “Şartla Mahkum Edilen veya Şartla Salıverilen Suçluların Gözetimi Hakkında Avrupa Sözleşmesi”, akit devletlerin söz konusu ceza adalet kurumlarının etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla, birbirlerine gerekli olan yardımı yapmayı taahhüt altına almak amacıyla imzalanmıştır. Sözleşme, 13.09.1965 tarihinde Türkiye tarafından imzalanmış, ancak TBMM tarafından onaylanmadığı için Türkiye akit devlet konumuna gelmemiştir. Dolayısıyla bu sözleşmedeki hükümler ülkemizi bağlamamaktadır. Öte yandan Avrupa Konseyi’nin denetimli serbestlik kurumunu ilgilendiren bir çok tavsiye kararı bulunmakla birlikte, bunlar bir ülkede verilen kararların diğer ülkelerde uygulanmasını temin edecek nitelikte kararlar olmayıp, konsey üyesi ülkelerdeki uygulamaların yeknesaklığının sağlanması ve belirli bir standart uygulamanın geliştirilmesini sağlamak amacıyla çıkartılmış kararlardır. 2008 yılında Avrupa Konseyince bir çerçeve karar olarak kabul edilen “Seçenek Yaptırımların ve Denetimli Serbestlik Tedbirlerinin Denetimine Bir Bakışla Denetimli Serbestlik Kararlarının ve Yargıların Karşılıklı Tanınması İlkesinin Uygulanması Hakkındaki Avrupa Konseyi Çerçeve Kararı”nda ise Avrupa Birliğine üye olan devletlerin seçenek yaptırımlar ve denetimli serbestlik tedbirlerinin düzenlenmesi ve uygulanmasına ilişkin bir takım kurallar ve ilgili ülkelerin düzenlemelerinin diğer üye ülkeler tarafından kabul edilmesine ilişkin esaslar ve kurallar

belirlenmiştir. Ancak bu çerçeveye kararı Avrupa Birliği'ne üye olan devletleri bağlayan bir karar niteliğinde olduğu için ülkemiz bakımından uygulanması mümkün bulunmamaktadır.

Görüldüğü üzere münhasıran denetimli serbestlik içeren kararların uluslararası uygulamasına ilişkin ülkemizin taraf olduğu bir sözleşme yahut bunu sağlayacak nitelikte ülkemizi bağlayıcı bir kural belgesi bulunmamaktadır. Ancak ülkemizin halen bazı çekincelerle taraf olduğu 26.06.1974 tarihli “Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi”²⁸⁶, denetimli serbestlik kararlarının milletlerarası uygulaması konusunda başvurulabilecek bir belgedir. Bu sözleşmeye göre; hapis cezaları, para cezaları ve müsadere gibi kararlar yanında “yasaklamalar”a ilişkin kararlar da, akit devletler arasında sözleşme hükümlerine uygun olarak yerine getirilebilmektedir. 5237 sayılı TCK’nın 50. maddesinin 1. fıkrasının d ve e bentlerinde, 53. maddesinin 5. ve 6. fıkralarında, 5271 sayılı CMK’nın 109. maddesinin 3. fıkrasının d ve g bentleri ile gene CMK’nın 231. maddesinin 8. fıkrasının c. bendinde, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 20. maddesinin 1. fıkrasının a, b ve c bentlerinde menfi(negatif) yükümlülük niteliğinde olan “yasaklama” içeren düzenlemeler bulunmaktadır. Bu menfi(negatif) yükümlülüklerin yerine getirilmesi görevi de 5402 sayılı Kanunu’nun ilgili hükümleri uyarınca denetimli serbestlik şubelerine verilmiştir. Sözü edilen kanun maddelerinde düzenlenen “yasaklama” düzenlemeleri, “Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi”nin 1. maddesinin “e” bendinde yapılan tanıma uygun bulunmaktadır. Dolayısıyla sözleşmeye taraf olan devletler, şayet bu konuda sözleşmeye bir çekince koymamış iseler, ülkelerinde bulunan akit devlet vatandaşları veya kendi vatandaşları hakkında diğer bir akit devletin yargı organlarınca verilmiş kararları kendi hukuk sistemlerinin imkanları

²⁸⁶Sözleşmenin Türkçe metni için bkz: (Erişim) <http://www.avrupakonseji.org.tr/antlasma/AKcezayargilarininmilletlerarasi.pdf>, 21.02.2011. Sözleşmenin orijinal metni ve ekleri için bkz: (Erişim) <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=070&CM=0&CL=ENG>, 21.02.2011.

doğrultusunda yerine getirmek zorundadırlar. Aynı şekilde sözleşmenin 1. maddesinin “d” bendinde yapılan “müeyyide” tanımı, “her türlü ceza ve tedbir” şeklinde geniş bir ifade ile yapılmış olduğundan, kanımızca 5402 sayılı kanun uyarınca denetimlik serbestlik kararı olarak mütalaa edilerek, denetimli serbestlik şubelerince yerine getirilmesi öngörülen müspet(pozitif) yükümlülük niteliğindeki yaptırımların da, sözleşme hükümleri uyarınca akit devletler tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Öte yandan şayet tedbir veya yaptırımın infazının isteneceği veya bu hususta ülkemizden talepte bulunan ülke, akit devlet konumunda değil ise(zira ülkemizin cezai konularda çok sıkı ilişkileri bulunan Azerbaycan, Bosna, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Polonya, Rusya, İngiltere gibi bazı ülkeler akit devlet konumunda değildirler) ve bu hususta ülkeler arasında ikili bir sözleşme de bulunmuyorsa, talep ancak uluslararası adli yardımlaşmanın temel normlarından birisi olan karşılıklılık(mütekabiliyet) ilkesi uyarınca değerlendirilebilecektir.

Konuyla ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus ise, denetimli serbestlik kararlarının infazına başlandığı bir süreçte, yabancı bir ülkede bulunan Türk vatandaşı hükümlünün ülkemize ya da ülkemizde bulunan yabancı bir hükümlünün ülkesine, kalan ceza veya tedbirinin infaz edilmesi amacıyla nakli söz konusu olduğunda nasıl bir yol izleneceği hususudur. Burada infaz süreci başladığı için yukarıda bahsi geçen 1974 tarihli “Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi” uyarınca herhangi bir işlem yapılamayacaktır. *Zira bu sözleşme uyarınca infazın yapılabilmesi için, hükümlünün kararın infazını talep eden ülkede bulunmaması gerekmektedir.* Dolayısıyla denetimli serbestlik kararının infazının başladığı ve bakiye ceza veya tedbirin hükümlünün nakledileceği ülkede infazının talep edildiği durumlarda infaz işlemleri, 21.03.1983 tarihli “Hükümlülerin Nakline Dair Avrupa Sözleşmesi”²⁸⁷ ve 1984

²⁸⁷Sözleşmenin Türkçe metni için bkz: (Erişim) http://www.avrupakonseji.org.tr/antlasma/aas_112.htm, 21.02.2011. Sözleşmenin orijinal metni ve ekleri için bkz: (Erişim)

tarıhli 3002 sayılı “Türk Vatandaşları Hakkında Yabancı Ülke Mahkemelerinden ve Yabancılar Hakkında Türk Mahkemelerinden Verilen Ceza Mahkumiyetlerinin İnfazına Dair Kanun” hükümleri çerçevesinde yerine getirilebilecektir.

IV. TÜRK DENETİMLİ SERBESTLİK ve YARDIM SİSTEMİNE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Türk denetimli serbestlik ve yardım sistemi, suçun ve suçluluğun önlenmesi, suçluların rehabilitasyonu, topluma kazandırılması, ıslahı, yeniden suç işlemelerinin önlenmesi, cezaevi nüfusunun azaltılması gibi bir çok teorik ve pratik gerekçe doğrultusunda 2005 yılında kurulmuş ve günümüze kadar ceza adalet sistemi içerisindeki yerini almıştır. Sistemin bir çok eksiliğine ve karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinden çok sonra kurulmasına rağmen ceza adalet sistemi içerisindeki yerini bir şekilde alması bile çok önemlidir. Ülkemizde henüz yeni bir kurum olan denetimli serbestlik kurumunun beş-altı yıllık pratiğini değerlendirilerek, ceza adalet sistemine katkıları hakkında kesin bir kanaate varmak mümkün değildir. Ancak bu süreç içerisindeki pratik, bize kurumun olumlu ve olumsuz yanları hakkında bilgi verip, gelecek perspektifi hakkında da düşünmemizi sağlayabilecektir. Sisteme ilişkin yukarıda yapılan ayrıntılı açıklamalardan sonra bu başlık altında, bir çoğuna ilgili başlıklar altında değindiğimiz hususlardan önemli bulduğumuz bazılarına ilişkin genel değerlendirme ve önerilerimizi sıralamak istiyoruz.

1. Denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemi içerisinde etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve beklenen faydayı sağlayabilmesi için öncelikle mevzuata hakim olan yaptırım sisteminin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaptırım sistemine hakim olan, ceza ve güvenlik tedbirleri ayırımına dayanan “iki izlilik” ilkesinin terk edilerek, üçüncü bir iz olarak

toplum içinde infazı öngörülen yeni bir yaptırım biçimi olan “kamusal yaptırımlar”a yer verilerek “üç izlilik” ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda; TCK’nın 45. maddesinde sayılan yaptırımlar arasına “kamusal cezalar”ın da dahil edilmesi, devam eden maddelerde buna ilişkin kapsayıcı bir tarif yapılması, 50. maddede öngörülen seçenek yaptırımların; adli para cezası ve kamusal cezalar olarak sınıflandırılması, 51. maddede erteleme bir şartı olarak öngörülen ve CMK’nın 231. maddesinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile birlikte öngörülen yükümlülüklerin bu kapsamda mütalaa edilebilmesi için gerekli revizyonun yapılması gerekmektedir.

Kısa süreli hapis cezalarına hükmedildiği ancak seçenek yaptırımlara çevrilemediği veya ertelenemediği durumlarda karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde olduğu gibi; suçlunun kişiliğine göre cezanın bir kısmının hapis olarak bir kısmının da kamusal ceza olarak infazının sağlanması için TCK ve infaz kanununda gerekli revizyonların yapılmasında fayda bulunmaktadır.

2. Ceza mevzuatına genel olarak bakıldığında; “yaptırım”, “güvenlik tedbiri”, “yükümlülük”, “tedbir”, “denetimli serbestlik tedbiri” kavramlarının tam olarak neye karşılık geldiği hususunda bir karmaşanın mevcut olduğu görülmektedir. Kanun koyucu bu kavramları bazen aynı anlama bazen de farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanmış, ancak hiç birisinin tam olarak ne anlama geldiği hususunda bir tanımlama yapmamıştır. Bu karışıklık ve tutarsızlık ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak ifade edildiği üzere, ceza ve güvenlik tedbirlerine ilişkin ayırımın belirsizliği ve denetimli serbestlik sistemine ilişkin düzenlemelerin, temel ceza kanunlarının hazırlanması sonrasında, bu kanunlarda öngörülen düzenlemelerin imkan verdiği kadarıyla yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda özellikle “denetimli serbestlik tedbiri” kavramının kanunlarda, kimi zaman güvenlik tedbiri, kimi zaman aktif bir yükümlülük, kimi zaman rehberlik, kimi zaman da kendine özgü bir tedbir anlamında kullanıldığı görülmektedir. Kanımızca yaptırım sisteminin mevcut halinin muhafaza edilmesi durumunda, en azından

“denetimli serbestlik tedbiri” kavramının kullanılmasından vazgeçilmesi, bunun yerine, duruma göre açıkça “güvenlik tedbiri” veya “yükümlülük” kavramının tercih edilmesi, “denetimli serbestlik” kavramının ise ceza adalet uygulamaları kapsamında, toplum içerisinde belirli bir denetim, gözetim ve rehberlik programı doğrultusunda yerine getirilmesi öngörülen tüm uygulamaları kapsayacak geniş çaplı bir anlama sahip olduğunun belirtilmesi gerekmektedir.

3. Denetimli serbestliğin, ceza adalet sistemi içerisinde etkin bir şekilde uygulanması, sistemden beklenen; suçluların ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması, suç mağdurlarının korunması ve ceza adalet sürecine dahil edilmesi, ilk defa suç işleyen kimselerin hapsedilmeksizin cezalandırılmasının sağlanması, cezaevlerindeki yoğunluğun ve hapsetme maliyetlerinin azaltılması gibi amaçları gerçekleştirebilmesi en başta iyi bir teşkilatlanmayla mümkündür. Türk denetimli serbestlik teşkilatı, Adalet Bakanlığı bünyesindeki bir genel müdürlüğe bağlı daire başkanlığı ve ona bağlı olarak görev yapan taşra birimleri şeklinde yapılanmıştır. İlerde kamusal yaptırımların ceza kanunlarında daha fazla yer ve öneme sahip olacağı düşünüldüğünde mevcut teşkilatlanma yapısı ve imkanlarla sistemden beklenen faydanın sağlanması mümkün değildir. Kanımızca ceza infaz kurumları yönetimi ile ilgili bir genel müdürlüğe bağlı olarak hizmet etmesi öngörülen bu yapı yeterli değildir. En azından bağımsız bir genel müdürlük olarak, özel sektörden de hizmet alımı yoluyla bazı uygulamalar bakımından yardım ve destek alabilecek şekilde bir teşkilat yapılanmasına gidilmesinde yarar bulunmaktadır.

4. Teşkilatlanma konusunda değinilmesi gereken bir başka husus da, denetimli serbestliğin temel taşra teşkilatı olarak kurulan “şube”lerin yalnızca adalet komisyonlarının bulunduğu adliyeler bünyesinde kurulması hususudur. Her ne kadar kanunda gerekli görüldüğü takdirde, mülhakat adliyelerinin bulunduğu yerlerde şubelere bağlı olarak faaliyet gösterecek “büro”ların kurulabileceği öngörülmüş ise de 2010 yılına kadarki 5 yıllık süreçte hiçbir

yerde büro kurulmasına karar verilmemiştir. Türkiye’de 900 civarında adliye bulunduğu ve bunun içinde adalet komisyonu bulunan 134 adet adliye bulunmakta olduğu düşünüldüğünde, denetimli serbestlik hizmetlerinin şubeler eliyle yerine getirilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Özellikle komisyon merkezlerine uzak olan ya da geniş bir yetki alanına sahip olan mülhakat adliyelerinde, en basit işlemlerin dahi şubelerin aracı kılınması suretiyle yerine getirilmesi çok zordur. Bu nedenlerden ötürü uygulamada yönetmelik hükümleri uyarınca şubeler tarafından yerine getirilmesi gereken bir çok işlemin savcılıklar kanalı ile ya da doğrudan ilgili yerlerle irtibata geçilmesi suretiyle yerine getirildiği bilinmektedir. Kanımızca tüm adliyelerde müstakil denetimli serbestlik şubeleri kurulması, mümkün olmadığı takdirde ise mutlaka “büro” kurulmasının sağlanması için gerekli çalışmalar bir an önce yapılmalıdır.

5. Salt bir cezalandırma kurumundan ibaret olmayan denetimli serbestliğin faaliyet konusunu, kendisiyle ya da başkalarıyla sorunu olan insanlar oluşturduğundan, denetimli serbestlik görevlisi çok karmaşık insani dinamikler ekseninde çalışır ve bu sistem içinde çalışan bir kimse çok daha dikkatli ve itinalı davranabilmek ve en doğru sonuca varabilmek için farklı kişilere farklı durumlarda farklı cevaplar sunabilmek zorundadır. Bu nedenle denetimli serbestlik personelinin niteliği ve sayısı belki de sistemin başarısı ve etkinliğinin ön şartıdır. Türk sistemi içerisindeki personelin yapısına bakıldığında, 2010 yılı Ocak ayı itibarıyla toplamda 1285 personel bulunduğu, bunlardan sadece 350 tanesinin denetim görevlisi sıfatını taşıyan psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen ve sosyologlardan oluşan uzman kişilerden, 804 tanesinin ise herhangi bir uzmanlıkları olmayan denetleme memuru sıfatı taşıyan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum karşısında her bir şubede yaklaşık üç uzman personelin görev yaptığı, diğer personel ile birlikte kişi başına yılda ortalama 250 adet iş düştüğünü söylemek mümkündür. Denetimli serbestlik uygulamalarının sınırlı olarak düzenlemesi, uygulamacı hakim ve savcılıkların bir çok etken nedeniyle denetimli serbestlik içeren kararlar vermekte istekli olmamalarına karşın personelin iş yoğunluğunun

daha şimdiden çok fazla olduğu açıktır. Oysa 5402 sayılı kanunda denetimli serbestlik şubelerine 4000 kadro tahsis edildiği halde mevcut durumda bu kadrolar dahi doldurulmamıştır. Kanımızca özellikle uzman personel sayısı hızla artırılmalı ve şubelerdeki yoğunluklarının diğer personelden fazla olması sağlanmalıdır. Öte yandan kanun ve yönetmelikteki karmaşık personel sınıflandırılmasından vazgeçilerek, uzman personeli ifade etmek için “denetimli serbestlik görevlisi”, uzmanlık gerektirmeyen diğer denetim işlemlerini yerine getiren personeli ifade etmek için de “denetimli serbestlik hizmetleri görevlisi” kavramlarının kullanılması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Denetimli serbestlik personelinin eğitimi hususu da büyük önem arz etmektedir. Mevcut uygulamaya bakıldığında personelin hazırlık ve meslek içi eğitiminin Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevi Personeli Eğitim Merkezi tarafından verildiği görülmektedir. Kanımızca özellikle hazırlık eğitiminin, denetimli serbestliğin özellikleri dikkate alınarak karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde olduğu gibi, üniversiteler ve Adalet Akademisi işbirliği ile hazırlanacak bir yıllık teorik eğitimi, bir yıllık da uygulamaya ilişkin eğitimi içeren bir program doğrultusunda verilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Personelle bağlantılı olarak değinilmesi gereken bir başka konu da motorlu araç tahsisi konusudur. 2010 yılı verilerine göre şube ve bürolara tahsisli toplam 48 adet motorlu aracın bulunduğu düşünüldüğünde, her şubeye 1 araç dahi düşmediği görülmektedir. Çoğu zaman dışarıda ve geniş bir coğrafi alanda görev yapması gereken ve beklenen personelin kullanımına tahsis edilecek yeterli sayıdaki motorlu aracın, her şube ve büroya en az 1'er tane olacak şekilde en kısa sürede tahsisinde zorunluluk bulunmaktadır.

6. Denetimli serbestlik altında bulunan kişilerin itiraz ve şikayet haklarına ilişkin yönetmelik ve kanun düzenlemesindeki çelişki ifadeler düzeltilerek, denetimli serbestlik uygulaması kapsamında yapılan tüm işlemler

ve verilen kararlarla ilgili olarak etkin bir başvuru ve denetim imkanının sağlanması gerekmektedir.

7. Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili mevzuatta öngörülen yaptırım, tedbir ve yardım işlemlerinin, denetimli serbestlikten ayrı olarak çocuk mahkemeleri nezdinde çalışan görevliler eliyle değil, denetimli serbestlik hizmetlerinin yürütüldüğü şubelerde oluşturulacak ayrı bir birim tarafından yerine getirilmesinin sağlanması, verilecek hizmetlerinin niteliklerinin yükseltilmesi ve etkinliğinin denetlenebilmesi bakımından gereklidir. Ayrıca denetimli serbestlik uygulaması kapsamında hazırlanan “sosyal araştırma raporları” ile çocuklar hakkında Çocuk Koruma Kanunu uyarınca hazırlanan “sosyal inceleme raporları” arasındaki ayrım kaldırılmalı, her iki rapor için de denetimli serbestlik mevzuatında kullanılan “sosyal araştırma raporu” tabirinin kullanılması, yetişkin ve çocuk ayırımının raporları hazırlayan görevlilerin nitelikleri ve içeriklerinin oluşturulmasında dikkate alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

8. Yargılama makamları bakımından bağlayıcı niteliği olmayan, ancak suçlunun kişiliği ve sosyal ortamı ile işlediği suç arasındaki ilişki hakkında ayrıntılı bilgiler içeren sosyal araştırma raporlarının, özellikle hapis ve para cezası dışındaki yaptırımlara hükmedilmesi öncesindeki önemlerinin bilinmesine rağmen, uygulamacıların bu raporlara çok fazla ihtiyaç duymadan karar verme eğiliminde oldukları görülmektedir. Kanımızca ceza adalet sürecinin başlamasından, hükümlülük sonrası kişinin bir şekilde topluma salıverilmesine kadar ki bütün süreçlerde verilecek kararlarda yol gösterici mahiyette olan sosyal araştırma raporlarının öneminin daha iyi anlatılması, hatta toplum içinde yerine getirilmesi öngörülen yaptırım ve tedbirlere ilişkin verilecek kararlar öncesinde bu raporların temininin zorunlu olması için gerekli düzenlemelerin yapılmasında yarar bulunmaktadır.

9. Suçluların cezaevinden koşullu olarak salıverilmesi veya kamu yararına çalıştırılma şartıyla salıverilmesi öncesinde, salıverilme işleminin

topluma zarar riskinin ölçülmesinde bir araç olarak kullanılması öngörülen salıverme öncesi düzenlenecek raporların toplum güvenliği için hayati bir önemi bulunmaktadır. Ancak uygulamada genellikle dosya üzerinden, ayrıntılı inceleme yapılmaksızın verilen salıverilme kararları öncesinde bu raporların yeterince talep edilmediği görülmektedir. Kanımızca standart olarak bütün salıverilme kararları öncesinde bu raporların temininin zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.

10. Mevcut düzenlemelere göre şüpheli, sanık, hükümlü veya suç mağdurlarına yönelik olarak yapılması öngörülen rehberlik ve psiko-sosyal yardım çalışmalarının içeriklerinin ve yönetmelerinin nasıl oluşturulacağına dair yeterli düzeyde açıklama bulunmadığı görülmektedir. Uygulamada yeknesaklığın sağlanması, etkin bir yardım ve rehberlik hizmetinin verilebilmesi için, bu hizmetlere ilişkin asgari standartların oluşturulmasında yarar bulunmaktadır. Öte yandan özellikle rehberlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde kurumlar arası işbirliği adı altında özellikle Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde görev yapan rehber öğretmenlerden ve rehber öğretmen bulunmadığı takdirde diğer branşlardaki öğretmenlerden yararlanılmasını, hatta bu husustaki görevlerin neredeyse tamamının bu öğretmenlere havale edilmesinin öngörülmesi, suçlular ve suç mağdurlarıyla çalışmanın bu alanda uzmanlık eğitimi almış kişilerce yerine getirilmesi zorunluluğuna aykırılık teşkil etmektedir. Kanımızca şubeler bünyesindeki uzman personel sayısının en kısa sürede artırılması ve ancak zorunlu hallerde şube dışındaki öğretmenlerden yararlanılması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

11. Denetimi serbestlik sisteminin özünü oluşturan “denetim” kavramının içeriğine ilişkin olarak mevcut düzenlemelerde yeterli bilgi bulunmadığı görülmektedir. Denetimli serbestlik içeren tedbir, yükümlülük ve yaptırımların yerine getirilmesine ilişkin yönetmelik hükümleri ayrı ayrı incelendiğinde, denetimin içeriğine dair düzenlemelerden çok, denetimin şeklinde, usulüne yönelik düzenlemelere ağırlık verildiği görülmektedir.

Denetimin nasıl yapılacağı, ilgiliyle ne şekilde, hangi şartlar altında kaç kez görüşüleceği, haberli veya habersiz olarak ilgilinin evine, duruma göre çalıştığı yere gidilip gidilmeyeceği, belirlenen yükümlülüklerle uyulup uyulmadığının nasıl ve hangi yöntemlere takip edileceği gibi hususlara ilişkin belirlemeler yapılmamıştır. Kanımızca denetim ve denetimle birlikte yapılan rehberlik hizmetlerinin yerine getirilmesi sürecinde gerek ilgilinin gerekse denetim görevlilerinin uyması gereken asgari standartlar yönetmelik veya ayrı bir düzenleyici ve bağlayıcı bir belge ile oluşturulmalıdır. Şayet bu yapılmaz ise, denetimli serbestlik işlemleri, görevli personelin özverisi ve eğitimi oranında kimi yerlerde etkin bir şekilde uygulanan, kimi yerlerde ise kağıt üzerinde uygulanan işlemler olarak kalacak, dolayısıyla uygulamada yeknesaklığın sağlanması mümkün olmayacaktır.

Uygulamada denetimli serbestlik çalışanlarının masa başında görev yapan dosya üzerinden ve ilgili kurumlar aracılığıyla suçlu veya mağdurlarla irtibatı sağlayan klasik memur portresine sahip oldukları görülmektedir. Oysa sistemin özünü oluşturan suçlu veya mağdurla birebir iletişim, onların ihtiyaçlarını ve sorunlarını tespit etmek için zorunludur. Kanımızca gerek iyi eğitim almış uzman personel sayısının artırılması gerekse yukarıda bahsedilen standartlaşmanın sağlanması sonrasında bu olumsuz görünüm giderilebilecektir.

12. Denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında salt bir cezalandırma yöntemi olarak kabul edilmesi mümkün olmayan denetim işlemlerinin kurumlar arası işbirliği adı altında özellikle kolluk güçlerine havale edilerek yapılmasında büyük sakıncalar bulunmaktadır. Yönetmelik hükümlerine bakıldığında bir çok denetim işleminin ya doğrudan ya da ulaşım güclüğü veya güvenlik nedeniyle kolluk tarafından yerine getirilmesinin öngörüldüğü, uygulamada da bir çok işlemin kolluk tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Ülkemizde kolluk güçlerinin teşkilat yapısı, personelinin sayısı ve eğitim durumu ile iş yükü dikkate alındığında, özünde suçlulara yardım ve rehberlik anlayışı da olan denetimli serbestlik işlemlerinin kolluk tarafından

etkin bir şekilde yerine getirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, şubelerde görev yapan personel sayısının en kısa sürede artırılarak zorunlu haller dışında denetim işlemlerinin kolluğa havale edilmesinin engellenmesi gerekmektedir.

13. Denetimli serbestlik içeren kararların infazı sürecinde, hangi davranışların yükümlük ihlali niteliğinde olduğu, hangilerinin denetim görevlisinin basit uyarı ile tolare edilebilecek nitelikte olduğu, hâgilerinin kesin ihlal niteliğinde olduğu hususunda ne kanun ne de yönetmelik hükümlerinde bir belirleme bulunmamaktadır. Kanımızca kanun ve yönetmelik kapsamında ihlal kavramının düzeyleriyle ilgili olarak ortalama standart bir belirleme yapılmalı, bu kapsamda görevliye duruma göre takdir imkanı verilmeli, basit ihlaller, yükümlünün aleyhine bir yorumla denetimli serbestlik kararının ihlaliyle sonuçlanmamalıdır.

14. Denetimli serbestlik içeren kararların ihlali sonrasında, değerlendirmeyi yapacak merci hususunda mevcut düzenlemelerde genel olarak hükmü veren mahkeme yetkili kılınmıştır. Ancak infaz sürecindeki hukuka aykırılıklarla ilgili olarak bir uzmanlık mahkemesi olarak görev yapması öngörülerek 2001 yılında kurulan infaz hakimlikleri, denetimli serbestlik kararlarının ihlali, iptali veya bu kapsamda yükümlülüklerin değiştirilmesi konusunda yetkilendirilmelidir. Bu doğrultuda, 2008 yılında Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan kanun tasarısı, çalışmamızda önerdiğimiz diğer değişikliklerle birlikte yeniden değerlendirilerek uygulamaya geçirilmelidir.

15. Soruşturma evresinde denetimli serbestlik birimleri tarafından yerine getirilmesi öngörülen adli kontrol tedbirlerinden, şüphelinin toplum içinde gözetim ve denetimini içermeyen; yurt dışına çıkmamak, hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme,

makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet Savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak, silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek, Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak şeklindeki tedbirlerin denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında çıkartılması gerekmektedir. Zira bunların yerine getirilmesi doğrudan savcılıklar, kolluk, ilgili kurum veya mercii ile irtibatın sağlanması ile mümkündür. Bununla birlikte belirlenen yerlere başvurmak, uyuşturucu ve alkol bağımlıları için tedavi olmak, aile yükümlülüklerini yerine getirmek şeklindeki tedbirler ve suça sürüklenen çocuklar için öngörülen tedbirlerin denetimli serbestlik birimlerince yerine getirilmesine devam edilmelidir.

16. Soruşturma evresinde denetimli serbestlik uygulaması içerisindeki en önemli hizmet sosyal araştırma raporlarıdır. Zira ceza adalet sürecinin ilk aşaması olan bu süreçte şüpheli hakkında hazırlanan sosyal araştırma raporları, hem savcılıklara hem de sonraki süreçte mahkemelere, yaptırımın bireyselleştirilmesi amacıyla çok önemli katkılar sağlayacaktır. Bu nedenle uygulamacıların bu raporların temini konusunda daha istekli davranmalarının sağlanması için gerekli çalışmalar yapılması gerekmektedir.

17. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve uzlaşma müesseseleri bilindiği üzere soruşturma evresinde uygulanan ve kovuşturmayla engel olan müesseselerdir. Ancak söz konusu müesseselere ilişkin düzenlemelerde, şüphelilerin toplum içinde serbest bırakılması sürecinde herhangi bir yükümlülük öngörülmediği, bu nedenle denetimli serbestlik şubelerine bir görev verilmediği görülmektedir. Kanımızca uzlaşma kurumunun kapsamının genişletilmesi ile birlikte, denetimli serbestlik

şubelerinde bu konuda uzmanlaşmış görevliler eliyle uzlaşma hizmetinin verilmesi yerinde olacaktır. Aynı şekilde kamu davasının açılmasının ertelenmesi müessesesinde yapılacak bir revizyon ile, erteleme kararı ile birlikte daha çok oryantasyon amaçlı yükümlülüklerin öngörülmesi ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi sürecinde denetimli serbestlik şubelerine görev verilmesi yerinde olacaktır.

18. Kovuşturma evresinde uygulanan hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesinin etkin bir ceza adalet sistemine beklenen katkıyı sağlayabilmesi için, sanık hakkında hazırlanan sosyal araştırma raporlarındaki bilgiler doğrultusunda, CMK'da öngörülen yükümlülüklerle birlikte uygulanması gerekmektedir.

19. Kovuşturma evresinden sonraki uygulamalar arasında yer alan kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak öngörülen kamu yararına ücretsiz çalıştırma yaptırımında ve ücretsiz çalışma yükümlülüğü altında erken tahliye durumunda öngörülen çalışma süresi gün sistemine göre belirlenmektedir. Ancak bu durum denetimli serbestlik uygulaması bakımından bazı zorluklara neden olmaktadır. Şöyle ki mahkumun günde kaç saat çalışması gerektiği hususunda uygulamada tereddüt hasıl olmaktadır. Bu tereddüdün giderilebilmesi için 2007 tarihli yönetmeliğin 59. maddesine konulan bir hükümle dört saatlik çalışmanın bir güne karşılık geleceği, günde en fazla sekiz, haftada ise en fazla kırk saat çalışılabileceği hükme bağlanmıştır. Ancak bu düzenlemenin karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinden farklı olarak kanunda değil de yönetmelikte düzenlenmesi uygun değildir. Bu nedenle ücretli veya ücretsiz çalışmaya ilişkin kanun düzenlemelerinde yükümlülüğün saat olarak belirlenmesi için gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

20. Kovuşturma evresi sonrasındaki uygulamalar arasında bulunan, bir güvenlik tedbiri olarak belli bir hak veya yetkinin kullanılmasının yasaklanması ve belli bir meslek veya sanatın icrasının yasaklanması yada sürücü belgesinin geri alınması şeklindeki işlemlerin yerine getirilmesi

görevlerinin de, savcılıklar eliyle kolluk, ilgili kurum veya meslek kuruluşlarıyla irtibat sağlanması yoluyla kolayca yerine getirilmesi mümkün olduğu için denetimli serbestlik şubelerinin görev alanından çıkartılması gerektiği kanaatindeyiz.

21. Kovuşturma evresi sonrasındaki uygulamalar arasında bulunan, hapis cezasının konutta infazına ilişkin düzenlemenin kapsamı genişletilerek, elektronik izleme yönteminin de kullanılması suretiyle daha yaygın ve yoğun bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli çalışmaların yapılması, konutta infazın ihlal nedeniyle son bulması halinde, konutta infaz edilen sürenin toplam cezadan mahsup edilmesinin sağlanması için gerekli kanuni düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

22. Salıverilme sonrasındaki uygulamalar arasında önemli bir yer tutan koşullu salıverilme ile birlikte öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi denetimi ve rehberlik hizmetinin verilmesine, kanunda çok sınırlı bir düzenleme öngörölmüş olması nedeniyle, denetimli serbestlik uygulamasında çok az bir yere sahip olduğu görölmektedir. Şöyle ki rehberlik hizmeti ile birlikte 2010 yılına kadar sadece 387 adet karar şubelerce infaz edilmiştir. Oysa denetimli serbestliğin kamusal yaptırımlardan sonra en etkili şekilde uygulanması gereken süreç koşullu salıverilme sürecidir. Kanımızca hükümlülerin yeniden suç işlemeleri için en müsait zaman olan salıverilme sonrasındaki süreçte, hükümlünün daha önceki olumsuz hayatına tekrar dönmesini engellemek için, karşılaştırmalı hukuktaki örneklerinde göröldüğü gibi, hükümlünün kişiliği ve toplumun güvenliği için belirli yerlere gitmesinin, belirli işleri yapmasının, belirli kişilerle görüşmesinin, belirlenen bir bölge veya şehirden çıkmasının yasaklanmasının, denetim süresi içerisinde suçtan kaynaklanan zararların giderilmesi konusunda çalışmasının sağlanmasının, uyuşturucu veya alkol bağımlısı ise bu konuda tedavi görmesinin zorunlu tutulması gibi yükümlülüklerin de düzenlenmesi, özellikle elektronik izleme yöntemiyle bu gibi yükümlülüklerin takibinin sağlanması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca bu

süreç içerisinde rehberlik hizmetinin de yoğun bir şekilde uygulanması için salıverilmenin bir şartı olarak, belirli aralıklarla görevliyle görüşme, belirli zamanlarda görevlinin ikametini ziyaretini kabul etme, iş ve adres değişikliğini bildirme gibi pasif yükümlülüklerin de kanunda düzenlenmesi gerekmektedir.

23. Türk ceza adalet sisteminin 85 yıllık pratiğine bakıldığında, mağduru daha da mağdurlaştıran, suçluyu ise çoğu zaman ödüllendiren bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. Uzun süren yargılamalar, defalarca temyize gidip bir türlü kesinleşmeyen kararlar, kesinleştiği halde bir türlü infaz edilemeyen cezalar hep suçlu lehine bir pratiğin ortaya çıkmasına neden olmuş, mağdur bu süreçler içerisinde hep unutilan, ihmal edilen, hatta bir kez de devlet tarafından itilen kakılan kişi konumuna getirilmiştir. Öyle ki, bu pratikte çoğu zaman suçun gerçek mağduru devlet olarak algılandığı, mağdur ise sadece yanlış zamanda yanlış yerde olan kimse olarak kabul edildiği için, gerçek suç mağdurunun ihtiyaçları önemsenmemiştir. Mağdurun doğrudan suçtan kaynaklanan zararlarının dahi suçlu tarafından ya da hiç olmazsa devlet tarafından karşılanması için gerekli çalışmalar yapılmamış, mağdur bu süreçte zavallı bir yargılama sujesi olarak ihmal edilmiş, çoğu zaman suçlunun yaptığı yanına kâr olarak kalmıştır. Oysa fail tarafından darp edilmiş, hakarete uğramış, malvarlığı zarara uğratılmış mağdurlar çoğu zaman yargılama sonunda mahkemenin sanığı öncelikle suçtan kaynaklanan bu zararların giderilmesine mahkum edeceğini zannederler; ancak sonucun böyle olmadığını, sanığa verilen cezanın da çoğu zaman ertelendiğini gördüklerinde ise hayal kırıklığına uğrarlar ve umutsuzluğa kapılırlar. Türk denetimli serbestlik sistemi kurulurken bu pratik dikkate alınarak suç mağdurlarına yardımı da esas alan bir anlayışla kurulmuş, ancak ilgili düzenlemelerde bu yöndeki görevlere çok sınırlı olarak yer verilmiştir. Bu sistemde de suç mağdurları eskiden olduğu gibi ceza adalet sürecinin ihmal edilen sujeleri olarak yer almaktadır. Kanımızca kanunlarda onarıcı adalet uygulamalarının sayısının artırılması, özellikle uzlaşma kurumunun kapsamı genişletilerek etkinliğinin artırılması, suç mağdurlarıyla çalışma alanında şubeler bünyesinde kurulacak ayrı bir birimde, suçlularla ilgili denetim

çalışmalarına katılmayan uzmanlar ve gönüllü çalışanlar eliyle verilecek hizmetlerin kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.

24. 2005 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte kurulan, ancak 2006 yılı içerisinde teşkilatlanmasını tamamlayıp etkin bir şekilde çalışmaya başlayan denetimli serbestlik şubeleri ve denetimli serbestlik sistemi acaba kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmiş midir? Aslında bu sorunun cevabını vermek çok zordur. Çünkü daire başkanlığı tarafından sadece şubelere gönderilen kararların ve bunların infaz sonrasında tamamlanıp tamamlanmadığına ilişkin sayısal verilerin istatistikleri tutulmaktadır. Dairece tutulan istatistiklere göre 2006 yılından bu yana şubeler tarafından infazı sağlanan karar sayısında istikrarlı bir artış görünmektedir. 2006 yılında bu sayı 15525 iken, 2007'de 42042, 2008'de 64744, 2009'da ise 69606'dır. Buna karşın bir şekilde denetimli serbestlik hizmetinden yararlanan kişilerin yeniden suç işleyip işlemediklerine dair bir çalışma yapılmamaktadır. Öte yandan ceza adalet sistemi içerisinde hapis veya para cezası yerine hükmedilen yaptırımlar dolayısıyla kaç kişinin denetimli serbestlikten yararlandığı ve bunun infaz sistemi içerisinde hangi orana tekabül ettiği de bilinmemektedir. Kanımızca sistemin etkinliğinin ölçülebilmesi için istatistiksel çalışmaların daha ciddi ve değerlendirilmeye imkan verecek bir şekilde yapılması gerekmektedir.

25. Denetimli serbestlik sisteminin kurulması aşamasında belki de en önemli pratik amaç cezaevi nüfusunun azaltılması, bu yolla hükümlülerin toplum içerisinde takibinin sağlanarak infaz maliyetlerinin azaltılması idi. Ancak istatistik veriler ceza evi nüfusunun 2005 yılından sonra sürekli arttığını göstermektedir.²⁸⁸ Şöyle ki, yıl sonu rakamlarına göre; cezaevlerinde 2005 yılında 24858 tutuklu, 31012 hükümlü olmak üzere toplam 55870 kişi bulunmakta iken, bu sayı 2006'da 26336 tutuklu, 43941 hükümlü, toplam 70277; 2007'de 37608 tutuklu, 53229 hükümlü, toplam 90837; 2008'de

²⁸⁸ Bkz: (Erişim) <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, 01.02.2011.

45207 tutuklu, 58028 hükümlü, toplam 103235; 2009'da 56581 tutuklu, 59759 hükümlü, toplam 116340; 2010 yılında 55578 tutuklu, 65236 hükümlü, toplam 120814 şeklinde sürekli bir artış göstermektedir. Rakamlarda özellikle tutuklu sayısının son yıllarda hükümlü sayısına yaklaştığı görülmektedir. Tutuklamaya alternatif olarak uygulanması öngörülen adli kontrol tedbirinin de sistem içerisinde uygulandığı düşünüldüğünde, uygulamacıların tutuklama tedbirini daha çok tercih ettikleri görülmektedir. Bunun sebeplerinden birisi adli kontrolün ancak üst sınırı üç yıl ve daha az hapis cezası öngörülen suçlar bakımından uygulanabilmesi, bir diğer sebebi ise adli kontrolün etkin bir şekilde uygulanamamasıdır. 2005 yılında yapılan düzenlemelerle, hapis cezasına seçenek yaptırımların çeşitleri artırılmış, kovuşturmayı engelleyen uzlaşma ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi gibi kurumlar sisteme girmiş, 2008 yılında hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesinin sınırları genişletilmiş, buna karşın cezaevi nüfusunda bu düzenlemelere paralel olarak net bir azalma beklenmesine rağmen artış devam etmiştir. Bu da sistemin işleyişinde ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Bu sıkıntıların başında uygulamacıların yeni düzenlemeler karşısındaki muhafazakar tavırları dolayısıyla eski alışkanlıklarını devam ettirmeleri ve yetersiz personel ve ekipmanla hizmet veren denetimli serbestlik şubelerinin uygulamacılar nezdinde inandırıcılığının bulunmaması gelmektedir.

26. Denetimli serbestliğe hakim olan, ıslahın yerinin toplumun kendisi olduğu anlayışının toplum tarafından kabul görmesi, ancak toplumun ihtiyaçları ve talepleri göz önünde bulundurularak sağlanabilir. Toplum üyeleri doğrudan katılımı ceza siyasetini şekillendirdiklerini hissettiklerinde yargılama makamlarca verilmiş kararlara karşı daha sıcak olacaktırlar ve sürece katılımlarının, düşmanlıktan çok daha anlamlı olacağını hissedeceklerdir. Türk denetimli serbestlik sisteminin en zayıf noktalarından birisi toplumun sisteme katılımının etkin olarak sağlanamamasıdır. Toplum nezdinde denetimli serbestlik uygulamaları, suçluların hapisane yerine toplum içinde rahatça dolaşabilmelerini sağlayan bir bahaneden ibarettir. Bunun böyle olmadığının; denetimli serbestlik uygulamalarının, suç işleyen

kişilerin toplumdan dışlanması yerine, yeniden topluma kazandırılıp, ıslah edilmesinin amaçlandığının başarılı uygulamalarla anlatılması gerekmektedir. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin ve gönüllü çalışanların sisteme etkin bir şekilde katılımı sağlanmalıdır. 2010 yılı verilerine göre gönüllü çalışan sayısının sadece 25 olduğu düşünüldüğünde sivil toplumun sisteme katılımının ne kadar yetersiz olduğu açıkça görülecektir.

27. İyi bir toplumsal ıslah modeli ancak yeterli mali harcamayla mümkündür. Şayet denetimli serbestliğin suçluların gerçek anlamda ıslahını, topluma yeniden kazandırılmasını, ceza evi nüfusunu azaltmasını gerçekleştirmesi bekleniyor ise bunun için gerekli mali kaynakların sağlanması zorunludur. Bu doğrultuda denetimli serbestlik altında bulunan bir kişi için yapılan harcamanın, en azından ceza evinde tutulan bir kişiye yapılan harcamanın yarısı kadar olması gerekmektedir.

28. Türk denetimli serbestlik sisteminde suçluların topluma, ailelerine ve kendilerine yönelik risk düzeylerini ölçmeye yarayan tüm ceza adalet süreçlerinde istenildiği takdire başvurulabilecek bir risk değerlendirme sistemi bulunmamaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren TCK'da, hakimlere cezaların sürelerini belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisi verilmiştir. Ancak aynen eskiden olduğu gibi hakimler dosyaya yansıyan bilgiler doğrultusunda vicdani kanaatlerini oluşturup, klasik bireyselleştirme yöntemleriyle cezaları tayin etmeye devam etmektedirler. Oysa yaptırımların bireyselleştirilip, sanığa en uygun yaptırımın tespit edilebilmesi için, yeniden suç işleme riskinin bulunup bulunmadığı, kendisine ve topluma zarar verme riskinin bulunup bulunmadığı hususlarında objektif kriterlerle bir risk değerlendirilmesi yapılmalı, karar öncesinde mahkemelerin bunları dikkate alması sağlanmalıdır.²⁸⁹ Kanımızca, bu hususta özellikle İngiltere'de 2000 yılından sonra uygulamaya konulan sistem incelenerek benzer bir sistemin ülkemizde de hayata geçirilmesi için gerekli çalışmaların gecikmeksizin yapılması gerekmektedir.

²⁸⁹ Aynı yöndeki görüş için bkz: Usta-Öztürk, **a.g.m.**, s. 25.

29. Denetimli serbestlik istatistiklerine bakıldığında, 2010 yılına kadar şubelerce yerine getirilen kararların neredeyse yarısının TCK'nın 191. maddesi uyarınca tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri kararlarından ibaret olduğu görülmektedir. Bu da söz konusu düzenlemede tedavi ve denetimli serbestliğe zorunlu olarak hükmedilmesinin öngörülmesinden kaynaklanmaktadır. Kararlar içerisinde yüzde yirmi beş civarındaki bir oranın ise adli kontrol kararlarından oluştuğu görülmektedir. Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, adli kontrol tedbirlerinin bir çoğunun kolluk eliyle denetimli serbestlik şubeleri aracılığıyla yerine getirildiği, şube bulunmayan mülahakat adliyelerinde ise şube hiç aracılığıyla kılınmaksızın yerine getirildiği düşünüldüğünde, şubelerde gerçek anlamda denetimli serbestlik niteliği taşımayan bu uygulamaların gereksiz bir iş yüküne sebep olduğu görülecektir. Kalan yüzde yirmi beşlik oran ise diğer uygulamalara ayrılmaktadır. Oysa denetimli serbestliğin asıl uygulama yoğunluğunun, kamusal yaptırım özelliği taşıyan kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımlar, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve hapis cezalarının ertelenmesi ile birlikte öngörülen yükümlülüklerde olması gerekirken, bunların yoğunluğunun düşük olduğu görülmektedir. Kanımızca bu durum yaptırım sistemine ilişkin yukarıda yaptığımız değerlendirmelerin ve değişiklik önerilerinin haklılığını göstermektedir.

SONUÇ

Denetimli serbestlik kurumu, bu gün modern ve insancıl ceza siyasetinin vazgeçilmez bir sütunu konumundadır.¹ Zira tarih boyunca suç işleyen kimselerin öldürölmek, yaralanmak veya hapsedilmek suretiyle cezalandırılması yönündeki geleneksel anlayışın dışına çıkan denetimli serbestlik anlayışı, suçluların da insan oldukları ve suçlu kişiliklerinin yaşadıkları toplumun şartlarından bağımsız bir şekilde oluşmadığı dikkate alınarak, onların ıslah edilebilme ihtimaline olan güçlü inancın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlk zamanlarda, yargılamanın, hükmün veya cezanın infazının belirli şartlarla ertelenerek, bir görevlinin denetimi ve gözetimi altında suçlunun toplum içinde serbest bırakılması olarak anlaşılan denetimli serbestlik, günümüzde tüm ceza adalet süreçlerinde suçlunun hürriyetini bağlamak yerine, onu toplum içerisinde, yaşadığı sosyal ortamdan koparmadan sıkı bir denetim ve gözetim altında tutmak, bunu yaparken psiko-sosyal sorunlarının üstesinden gelmesi için de rehberlik sağlamak şeklinde genişlemiş, bir yandan da suç mağdurlarına yardımı da bünyesinde barındıran bir sistem haline gelmiştir.

Artık klasik bir cezalandırma yöntemi olan hapsetmenin, suçluların ıslahına olumlu katkılar sağlamadığı aksine onların suçlu kişiliklerini pekiştirdiği anlaşılmıştır. Bu nedenle kişileri mümkün olduğunca, ceza muhakemesinin sanık sujesi olmaktan uzak tutmak, bu kaçınılmaz ise o sanığı hapis cezasından kurtarmak gerekir. Çünkü hapishane, insanın özsaygısı üzerinde onulmaz yaralar açar, toplum ise mahkuma damgalayıcı ve tecrit edici bir yaklaşım gösterir.² Bu nedenle, yalnızca çok ciddi suçların failleri hapishaneye gönderilmeli, yani hapis cezasının istisna olması sağlanmalıdır. Denetimli serbestlik işte bu düşüncenin bir ürünü olarak cezaların mümkün olduğunca toplum içerisinde infaz edilmesini amaçlar.

¹ Schöch, **a.g.m.**, s. 378.

² Whitehead-Statham, **a.g.e.**, s. 280.

Günümüzde denetimli serbestlik ne başlı başına bir yaptırım biçimi, ne de salt bir infaz biçimidir. Suçluların ıslah olabileceğine dair inancın bir sonucu olarak, devletin topluma karşı ve gene toplum adına, suçluya belirli şartlar altında kurumsal olarak kefil olması anlayışına dayanan denetimli serbestlik, hem sanığı hem de mağduru gözeten, insancıl değerlerden oluşan prensipleriyle sosyal ve cezai adaleti dengelemek yönünde çaba harcayan bir ceza adalet kurumudur. Denetimli serbestlik, ceza adalet sistemindeki şedit tutumun ve kötü alışkanlıklarla örülü yaşantıların değiştirilebileceğine olan inançtan doğmuştur. Suçluların her ne yaptığı ile ilgilenmeksizin, her bir insan tekinde doğal olarak etik değerlerin mündemiç olduğuna işaret eden bir inançtır bu. Bu tavır, yalnızca ceza adalet sisteminin ve onun bir parçası olan denetimli serbestliğin geleceğine yön vermekle kalmayacak, aynı zamanda içinde yaşadığımız toplumun daha esnek ve müsamahalı olmasını sağlayacaktır.³

Denetimli serbestlik kurumu, suç niteliğindeki “kötü” eylemlere bir başka kötülükle karşı vermek yerine, hem suçluyu hem de mağduru anlamaya çalışan, suçlunun yeniden suç işlemesini engellemek ve ıslah olmasını sağlamak, mağdurun da baş başa kaldığı kötü durumun şartlarından bir an önce kurtulmasını sağlamak için çalışmalar yapmaktadır. Bu gün, bir suçlunun ıslah edilerek topluma kazandırılması, doğrudan veya dolaylı olarak en az beş kişinin suç mağduru olmasını engelleyecektir. Bu nedenle suçlulara pozitif, yapıcı ve öğretici bir şekilde yaklaşan, bunu gerçekleştirmek adına özel ya da resmi kurumlarla işbirliği yapan denetimli serbestlik, cezalandırmanın bir başka şekli olarak kabul edilmemelidir. Bu bağlamda, denetimli serbestliğin ceza adalet sistemindeki varlığı ve gerekliliğinin hapsedme maliyetlerini azaltma, aşırı kalabalık cezaevi nüfusunun azaltılması, mahkeme ve savcılıklardaki iş yükünün azaltılması gibi pratik ve pragmatik mülahazalara dayandırmak, denetimli serbestliğin felsefesi ile bağdaşmaz. Dolayısıyla denetimli serbestlik çoğu zaman

³ Whitehead-Statham, **a.g.m.**, s. 281-282.

konjonktürel şartlara göre davranmaktan başka çaresi olmayan siyaset kurumuna emanet edilemeyecek kadar önemli bir kurumdur.

Biz bu çalışmada modern ve insancıl bir ceza adalet kurumu olan denetimli serbestliğin ceza adalet sistemi içerisindeki yerini her yönüyle incelemeye çalıştık. Ancak hukuk yanında, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, sosyal hizmetler gibi bir çok disiplinden bağımsız olarak düşünülmesi ve tartışılması mümkün olmayan bu kurumun esaslarına, hukuk dışındaki bu disiplinler bakımından derinlemesine nüfuz etmek, bu çalışma kapsamında mümkün değildir. Biz, kurumun daha çok hukuki yönüne ilişkin bir inceleme yaparak ülkemizde ideal bir denetimli serbestlik sisteminin nasıl oluşturulabileceğine ilişkin fikir yürütmeye çalıştık. Bu bağlamda ilk bölümde denetimli serbestlik kavramının anlamı, kökenleri ve gelişimi ile ceza adalet sistemi içerisindeki yerini incelemeye çalıştık. Bu bağlamda denetimli serbestliğin ceza adalet sisteminin bir parçası olarak nerede durduğunu, benzer kurumlarla ilişkilerinin ne olduğunu ve hangi esaslar üzerine inşa edilen bir kurum olduğunu anlamaya çalıştık. Ayrıca bu bölümde denetimli serbestliğin karşılaştırmalı hukuktaki teşkilatlanma biçimleri ve personel rejimi ile ceza adalet sürecinin farklı aşamalarındaki uygulanma biçimleri üzerinde durduk. İkinci bölümde ise Anglo-Sakson hukuk sisteminin hakim olduğu İngiltere ve Amerika’da denetimli serbestliğin gelişimi, esasları ve uygulanma biçimlerine dair bilgiler vermeye çalıştık. Son bölümde ise ilk iki bölümdeki bilgiler dikkate alınarak, denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemi içerisindeki tarihsel gelişimini, mevcut mevzuattaki esaslarını, uygulamasının ne şekilde gerçekleştiğini, sorunlu alanlara değinmek ve önerilerde bulunmak suretiyle açıkladık. Bu bölümün sonunda ayrı bir başlık altında, Türk denetimli serbestlik sistemi hakkında genel değerlendirmeler ve öneriler yapılmıştır.

Bu çalışmanın, suçlular ve toplum arasında irtibat sağlayarak, bir çeşit köprü işlevi gören denetimli serbestlik kurumunun daha iyi anlaşılması

ve gelecekte daha etkin bir şekilde uygulanması için, tüm ilgililere ve özellikle uygulamacılara yarar sağlamasını umut ediyoruz.

KAYNAKLAR

ABADINSKY, Howard, **Probation and Parole: Theory and Practice**, Ninth Edition, New Jersey 2006.

AKAD, Mehmed-DİNÇKOL, Abdullah, **1982 Anayasası Madde Gerekçeleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, İstanbul 1998.

AKKAŞ, Ahmet Hulusi, “Koşullu Salıverilme”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XII, Y. 2008, S. 1-2, s. 305vd.

AKKUŞ, Mehmet Oğuz, **Ceza Mahkumiyetine Bağlı Hak Yoksunlukları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

ARI, Mehmet, “**2009 Dönemi Fransız Milli Hâkimlik Okulu(Ecole National de la Magistrature-ENM) Başlangıç Eğitimi ve Stajı sonrasında Adalet Bakanlığı’na sunulmak üzere hazırlanan yayınlanmamış gayri resmi rapor**”dan, Ankara 2009.

AKOVA, Erdal-KABAĞAÇ, Sinan, **Latince Sözlük**, İstanbul 1995.

ALLEN, Harry-SİMONSEN, Clifford E., **Corrections in America, An Introduction**, New York-London 1993.

ALLEN, Robert(Consultant Editor), **The Penguin English Dictionary**, London 2003.

ALTAŞ, Ebru, “Türk Ceza Hukukunda Hapis Cezasının Ertelenmesi Üzerine Bir İnceleme”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Aralık 2007 Y. 2, S. 5, s. 284vd.

ALTINTOPRAK, A. Ender-AKGÜR, Serap A.-COŞKUNOL, Hakan, “Yasa Dışı Madde Kullanımı Nedeniyle Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanan

Kişilerde Tedavi Uygulamaları ve Toksikolojik Analiz”, **Türkiye’de Psikiyatri Dergisi**, Vol. 9, S. 3-2007, s. 166vd.

ALTUN, Uğurtan, “Güvenlik Tedbirleri”, in: **Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ**, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005, s. 44vd.

ARAS, Bahattin, “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumu ve Uygulamadaki Sorunlar”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Ankara Haziran 2008.

ARTUÇ, Mustafa, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara 2009.

ARTUK, M. Emin-GÖKÇEN, Ahmet-YENİDÜNYA, Caner, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2007.

ARTUK, Mehmet Emin-YENİDÜNYA, Ahmet Caner, “Türk Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar”, **Legal Hukuk Dergisi**, Şubat 2003, S. 2, s. 297vd.

ARTUK, Mehmet Emin-TAN, Umran Sölez, “Çocuk Ceza Hukuku Açısından Hükmün Ertelenmesi Müessesesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 47, S. 1, s. 78, bkz: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/454/5122.pdf>(Erişim tarihi: 19.01.2009).

ARSLAN, Çetin-KAYANÇİÇEK, Murat, **Suçta Tekerrür**, Ankara 2009.

ATAÇ, Asiye Selcen, “Yeni Yönetmelik Hükümleri Işığında, Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemine Eleştirel Bir Bakış”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2007/2, s. 58vd.

ATAÇ, Selcen, “Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi(Raporlar-Denetim)”, **Hukuk ve Adalet Dergisi**, S. 9, Yıl 2007-Kış, s. 114vd.

ATAÇ, Selcen, **Probasyon Müessesesi(Kısaltma:“Probasyon...”)**, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004.

ATALAY, Osman, “İnfazda Denetim Süresi Konusu”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Y. 4, S. 29, Ocak 2009, s. 155-167.

AVCI, Mustafa, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994.

BAKICI, Sedat-BAKICI YEL, Özgecan, **İçtihadı Birleştirme ve Ceza Genel Kurulu Kararlarıyla TCK, CMK, CGTİK**, 2. Baskı, Ankara 2009.

BANG, Lisbet Heine, “Cezalandırma Sonrası Denetimli Serbestlik ve Yardım Servisinin Rolü, Toplum İçindeki Cezalandırmalar”, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri Sunumu**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005, s. 101-111.

BARNES, H. Emler-TEETERS, Negly K., **New Horizans in Criminology**, New York 1952.

BRUNI, Ulrich Hans, “Switserland”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 545vd.

BURBANK, Edmund G.-GOLDSBOROUGH, Ernest W., “The Probation Officer’s Personality: A Key Factor in Rehabilitasyon”, **Federal Probation, A Journal of Correctional Philosopy and Practice**, Number 2, United States 1954, s. 11vd.

CALLISON, Herbert G., **Introduction to Community Based Corrections**, New York 1983.

CANTON, Rob, “Denetimli Serbestlik Personelinin İstihdamı, Seçimi ve Eğitimi, Birleşik Krallık Örneği”, **Denetimli Serbestlik ve Yardım Konferansı**, İstanbul 12-14 Kasım 2005, s. 115vd.

CANTON, Rob-HANCOCK, David(Edited by), **Dictionary of Probation and Offender Management**, London 2007.

CENTEL, Nur, “Cezanın Amacı ve Belirlenmesi”, **Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan**, İzmir 2001, s. 338vd.

CENTEL, Nur, “Denetimli Serbestlik”, **Sulhi Dönmezer Armağanı**, Ankara 2008, s. 531vd.

CENTEL, Nur, “Şartla Salıverme”, **Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 7, Y. 1992-1993, S. 1-3, s. 43vd.

CENTEL, Nur-ZAFER, Hamide-ÇAKMUT, Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul 2005.

CHAND, Sarah, “Probation Officer’s Work” in: **The Law and Social Work(Contemporary Issues for Practice)**, Edit by Lesley-Anne Cull and Jeremy Roche, New York 2001, s. 213vd.

CHUI, Wing Hong, “What Works In Re-offending: Principals and Programmes”, in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s.56vd.

CHUI, Wing Hong-NELLIS, Mike, “Creating The National Probation Service – New Wine, Old Bottles?(Kısaltma: “Creating...”)", in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 5vd.

CHUI, Wing Hong-NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003.

CHUTE, Charles Lionel-BELL, Marjorie, **Crime, Courts and Probation**, New York 1956.

CLARK, Cherie L.-AZIZ, David W.-MACKENZIE, L., **Shock Incarceration in New York: Focus on Treatment**, Washington National Institute of Justice, 1994.

CLEAR, Todd-COLE, George F., **American Corrections**, California 1994.

COHEN, Nick, “**The End of The Probation Service**”, <http://www.newstatesman.com/200405100022>(Erişim tarihi:15.08.2007).

ÇALKIN, Fahri, “Ertelemenin Muhtelif Şekilleri ve Bunların Fayda ve Mahsurları”, **Adalet Dergisi**, S. 5, Ankara 1946, s. 488vd.

ÇETİNTÜRK, Ekrem, **Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, Ankara 2009.

ÇETİNTÜRK, Ekrem, **Onarıcı Adalet**, Ankara 2008.

ÇOLAK, Halûk, **Güncel Ceza Hukuku ve Yeni Türk Ceza Kanunu**, Ankara 2005.

ÇOLAK, Haluk-ALTUN, Uğurtan, “Denetimli Serbestlik Kavramının Yaptırım Teorisi ve Penolojik Bakımdan Tahlili ile Pozitif Hukukumuzdaki Düzenlemeler”, **Adalet Dergisi**, Y. 97, S. 25, Mayıs 2006, s. 9vd.

DAVIES, Malcolm-CROALL, Hazel-TYRER, Jane, **Criminal Justice-An Introduction to the Criminal System in England and Wales**, Third Edition, London 2005.

DEMİRBAŞ, Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2007.

DEMİRBAŞ, Timur, **İnfaz Hukuku**, Ankara 2003.

Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2007.

DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.

DİLBEROĞLU, A. Vedat, **Ceza Hukukunda Güvenlik Tedbirleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

DOĞAN, D. Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul 2001.

DOĞRU, Osman, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları(1.Cilt)**, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2003.

DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, **Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım**, C. II, İstanbul 1997.

DÖNMEZER, Sulhi-ERMAN, **Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Genel Kısım**, C. III, Ankara 1997.

DRESSLER, David, **Practice and Theory of Probation and Parole**, New York and London 1965.

ERBAŞ, Coşkun, "Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A L'epreuve) ve Fransa'daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri I (Kısaltma: Erbaş(I))", **Yargıtay Dergisi**, C. 22, Ocak-Nisan 1996, S. 1-2, s. 12-51.

ERBAŞ, Coşkun, “Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A Lepreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri II(Kısaltma: Erbaş(II))”, **Yargıtay Dergisi**, C. 22, Temmuz 1996, S. 3, s. 246-288.

ERBAŞ, Coşkun, “Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A Lepreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri III(Kısaltma: Erbaş(III))”, **Yargıtay Dergisi**, C. 22, Ekim 1996, S. 4, s. 452vd.

ERBAŞ, Coşkun, “Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme(Denetimli Serbestlik-Sursis Avec Mise A Lepreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu ve Öntasarı Metinleri III(Kısaltma: Erbaş(IV))”, **Yargıtay Dergisi**, C. 22, Kasım-Aralık 1996, S. 5, s. 46vd.

EREM, Faruk-ARTUK, M. Emin-DANIŞMAN, Ahmet, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 1997.

EREM, Faruk, “Türk Ceza Kanunu’nda Emniyet Tedbirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 3, Yıl 1944, s. 365, İnternet erişimi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/218/1822.pdf> (Erişim tarihi: 15.06.2010).

FOUCAULT, Michel, **Hapishanenin Doğuşu(Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak)**, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2000.

GANDINI, Luisa, “Italy”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van-DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective, Netherlands** 2000, s. 296vd.

GANDINI, Luisa, Semineri Sunumu, in: **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005, s. 43-59.

GARLAND, David, **Punishment and Welfare: A History of Penal Strategies**, Aldershot and USA 1985.

GEDİK, Doğan, **Karşılaştırmalı Hukukta ve 1999 Tarihli Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısında Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumu**, (Erişim) www.turkhukuksitesi.com, 21.11.2006

GIDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, Çeviren: Hüseyin Özel ve diğerleri, Ayraç Yayınları, Ankara 2000.

GILLY, Thomas, “France”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 203vd.

GİDEN, Yıldırım, **Türk Ceza Hukukunda Koşullu Salıverme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2008.

GÖKCEN, Ahmet, “Cezanın Amacı ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Sistemleri”, ARTUK, M.Emin-GÖKCEN, Ahmet-YENİDÜNYA, Caner, **Ceza Hukuku Makaleleri**, İstanbul 2002, s. 46.

GÖKCEN, Ahmet, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, **Türk Ceza Sistemi(Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1966.

GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, **Türk Ceza Sisteminde Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar**, Ankara 1966.

GRAMATİCA, Filippo, **Toplumsal Savunma İlkeleri**(Çeviren: Sami Selçuk), İmge Yayınları, Ankara 2005.

GRINNELL, Frank W., "Probation as an Orthodox Common Law Practice in Massachusetts Prior to Statutory System", **Massachusetts Law Quarterly II**, Massachusetts 1916-1917, s. 591-639.

GRUNHUT, Max, **Penal Reform: A Comperative Study**, Oxford 1948.

GÜRELLİ, Nevzat, "Ceza Kanunumuzun Elli Yıllık Uygulamasında Ölüm Cezasının ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların Değerlendirilmesi", **Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında Türk Ceza Kanununun 50 Yılı ve Geleceği Sempozyumu(22-26 Mart 1976)**, İstanbul 1977, s. 187vd.

HACIOĞLU, Caner, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 1-2, Y. 2005, s. 171vd.

HAFIZOĞULLARI, Zeki, **Ceza Normu, Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni**, Ankara 1996.

HAKERİ, Hakan-ÜNVER, Yener, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara 2008.

HAMAI, Koichi-VILLE, Renaud-HARRIS, Robert-HOUGH, Mike-ZVEKIC, Ugljesa: **Probation Round The World: A Comparative Study**, Routledge Pub., London 1995.

HAMMOND, Nick, “Hüküm Öncesi Rapor”, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Ankara 2005.

HAMMOND, Nick, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri Sunumu**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Ankara 2005, s. 55vd.

HARRIS, Robert, “Probation Round The World, Origins and Development” in: Koichi HAMAI ve diğerleri, **Probation Round The World(A Comparative Study)**, London and New York 1995, s. 28vd.

HEDDERMAN, Carol, “Enforcing Supervision and Encouraging Compliance”, in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward(Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 181-193.

HUTCHINGS, John, “Suçlularla ve Suç Mağdurlarıyla Çalışmada Denetimli Serbestlik Servisinin İşlevi: Birleşik Krallık Modeli”, **Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005, s. 82vd.

İÇEL, Kayıhan-ÜNVER, Yener, **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 5 – Suç Politikası, Claus Roxin’e Armağan**, Ankara 2005.

İÇEL, Kayıhan, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Olan Müesseselerdeki Gelişmeler ve Türk Ceza Sisteminin Bu Yönden Değerlendirilmesi”, **Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında TCK’nın 50 Yılı ve Geleceği Sempozyumu(22-26 Mart 1976)**, İstanbul 1977, s. 321vd.

İÇEL, Kayıhan-DONAY, Süheyl, **Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım**, I. Kitap, İstanbul 1999.

İÇEL, Kayıhan-SOKULLU, Füsün-ÖZGENÇ, İzzet-SÖZÜER, Adem-MAHMUTOĞLU, Fatih S.-ÜNVER, Yener, **Yaptırım Teorisi**, İstanbul 2000.

İNCE, Hüseyin, **Türk Ceza Hukukunda Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Yaptırımlar**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

İNCE, Hüseyin, Kısa Süreli Hapis Cezasına Uygulanabilecek Seçenek Yaptırımlardan Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı (Community Service Labor Program), **Adalet Dergisi**, S. 30, Ocak 2008, s. 177-210.

JESCHECK, Hans-Heinrich – SIEBER, Ulrich, **Alman Ceza Hukuku'na Giriş**, İstanbul 2007.

KALMTHOUT, Anton M. Van, “Kamu Yararına Çalışmadan ‘Toplumsal Yaptırımlara’: Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısı”, Hollandaca aslından çeviren: Burhan Alıcı, **Küresel Bakış Dergisi**, Y. 1, C. I, S. 1, Nisan 2011, s. 1.vd., (Erişim) <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/makaleler/kureselbakisdergisi.pdf>, 27.06.2011.

KALMTHOUT, Anton M. Van-DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000.

KAMER, Vehbi Kadri, “Ceza Adalet ve İnfaz Sistemi İçinde Denetimli Serbestliğin Önemi”, **Adalet Dergisi**, S. 31, Ankara Mayıs 2008, s. 70vd.

KAMER, Vehbi Kadri, **Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ**, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005, s. 25.

KAMER, Vehbi Kadri, **Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı** (Kısaltma: “...infazı...”), Ankara 2007.

KAMER, Vehbi Kadri, “İnfaz Hakimliği Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının Ceza Adalet Sistemine Getirdiği Yenilikler”, **Adalet Bakanlığı Sesleniş Gazetesi**, Aralık 2008, (Erişim)<http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr/arsiv/2008/81aralik2008/makale/vkadrikamer.htm>, 10.11.2010.

Kamu Hizmeti Yaptırımı Eğitici El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007.

Kamu Hizmeti Yaptırımı Personel El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2007.

KANAR, Ercan, “Özgürlükçü Hukuk Felsefesi Açısından İnfaz Probremlerine, Ulusalüstü Hukukun Bu Alandaki Pratiğine, Kapatma Yaptırımına Eleştirel Bakış”, **Hukuk ve Adalet Dergisi**, S. 9, Yıl 2007-Kış, s. 217-240.

KANGAL, Zeynel, “Ceza Hukukunda Elektronik İzleme”, **Prof. Dr. Çetin Özek’e Armağan**, İstanbul 2004, s. 537vd.

Kant, **Fikir Mimarları**(Çeviren Nejat Bozkurt), İstanbul 2005.

KARABEC, Zdenek, “Czech Republic”, KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 95vd.

KARAMAN, Abdullah, “İslam Hukukunda Şahsa (Nefse) Kefâlet Müessesesi ve Türk Ceza Muhakemeleri Hukuku'ndaki Teminatla Salıverme Müessesesi İle Mukayesesi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. II, Sayı 1, 1998, (Erişim) <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/234.pdf>, 11.01.2011, s. 2vd.;

KILINÇ, Ahmet, “Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihi Açısından Yaptırım Türü Olarak Teşhir”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yrd. Doç. Dr. İbrahim ONGÜN’e Armağan, C. XI, S. 1-2, Haziran-Aralık 2007, s. 1007vd.

KING, J., **The Probation Services**, London 1958.

KLAUS, John F., **Handbook on Probation Services, Guidedlines For Probation Practioners and Managers**, United Nations İnterregional Crime&Justice Research Institue, London 1998.

KOCA, Mahmut-ÜZÜLMEZ, İlhan, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2009.

KOSS, Cristoph, “Austria”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 30vd.

KÖKSAL, OSMAN, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/199.pdf> (Erişim tarihi: 03.11.2009), s. 283vd.

KURT, Gülşah, **Hürriyeti Bağlayıcı Cezalara Seçenek Tedbirler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

KURT, Mehmet, “Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 2, Y. 2, S. 4(20 Ocak 2011), s. 205vd.

KURT, Şahin-KURT, Ela, **Uygulamada Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları ve İlgili Mevzuat**, Ankara 2007.

LEVINE, James P.-MUSHENO, Michael C.-PALUMBO, Dennis J., **Criminal Justice in America: Law in Action**, New York 1986.

LEWIS, Diana, "What is Probation?", **Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science**, Vol. 51, New York 1960, s. 189vd.

LOGAN, Wayne A., "The Importance of Purpose in Probation Decision Making", **Buffalo Criminal Law Review**, Vol. 7:171, New York 2004, s. 174 vd., <http://wings.buffalo.edu/law/bclc/bclrarticles/7/1/logan.pdf>(Erişim Tarihi 16.04.2009).

McCARVA, Roger, "England and Wales", in: **Probation in Europe 2008**(Edited by KALMTHOUT, Anton M. van, DURNESCU, Ioan), Chapter 9, s.12,(Erişim)http://www.cepprobation.org/uploaded_files/England%20and%20Wales.pdf, 01.01.2011.

MENGÜÇ, Ali Rıza, **Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri**, İstanbul 1968.

MERAN, Necati, **Açıklamalı, İçtihatlı Yeni TCK**, Seçkin Yayınları, Ankara 2007.

NASH, Mike, "Pre-trial Investigation", in: CHUI, Wing Hong-NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 92vd.

NELLIS, Mike, "Electronic Monitoring and The Future of Probation(Kısaltma: Electronic...)", in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 245vd.

NELLIS, Mike-CHUI, Wing Hong, “The End of Probation”, in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 261vd.

NUHOĞLU, Ayşe, “Çocuk Ceza Hukukunda Erteleme ve Yargı Dışı Önlemler”, **Prof. Dr. Nuri Çelik’e Armağan**, İstanbul 2001, s. 323vd.

NUHOĞLU, Ayşe, **Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri**, Ankara 1997.

NURSAL, Necati, **Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ**, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005.

NURSAL, Necati, **Avrupa Cezaevi Kuralları ve Yorumu**, Ankara 2007.

NURSAL, Necati, **Uluslararası Cezaevi Standartları**, Ankara 2006.

NURSAL, Necati-ATAÇ, Selcen, **Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi(Probation)**, Ankara 2006.

O’MALLEY, Patrick, **Volatile and Contradictory Punishments**”, **Theoretical Criminology**, Vol. 3, No. 2, 1996, s. 175-196.

“Oregon Boot Camp is Saving The State Money, Study Finds”, **Criminal Justice Newsletter**, May 1, 1995, s. 5vd.

ÖNDER, Ayhan, **Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul 1992.

ÖNDER, Ayhan, **Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler**, İstanbul 1963.

ÖZBEK, Mustafa, **Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması**, in: www.hukukturk.com(Erişim tarihi: 14.01.2007).

ÖZBEK, V. Özer-KANBUR, M. Nihat-BACAĞSIZ, Pınar-DOĞAN, Koray, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara 2008.

ÖZBEK, Veli Özer, **TCK İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Anlamı**, C. I, 3. Bası, Ankara 2006.

ÖZBEK, Veli Özer, **İnfaz Hukuku**, Ankara 2007.

ÖZBEK, Veli Özer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara 2006.

ÖZBEK, Veli Özer, "İnfaz Hukukunun Hukuk Düzeni İçindeki Yeri", **Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 4. Yılı(Teoride ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar)**, İstanbul 2010, s. 55-69.

ÖZBEK, Veli-DOĞAN, Koray, "Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 5560 Sayılı Kanunla Yapılan Değişikliklerin Değerlendirmesi", **Ceza Hukuku Dergisi**, Aralık 2006, Y. 1, S. 2, s. 240vd.

ÖZGENÇ, İzzet, "Davranış Normları Teorisi(Haksızlık ve Müeyyide İlişkisi), **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası Sabahattin Zaim'e Armağan**, Yıl 1994/B-3, C. 1-4, İstanbul 1996, s. 409vd.

ÖZGENÇ, İzzet, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması", "Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları" isimli uluslararası sempozyumda sunulan tebliğ, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4. Ulusal Ceza Hukuku Günleri**, İstanbul 2008, s. 1vd.

ÖZGENÇ, İzzet, "Bir Ceza İnfaz Rejimi Olarak Erteleme", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 18, Ankara 2001, s. 19vd.

ÖZGENÇ, İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler(Kısaltama: Genel Hükümler)**, Ankara 2007.

ÖZMERT, Semih, "Patronaj", **Adalet Dergisi**, Yıl 51, S. 11-12, Ankara 1960, s. 1013vd.

ÖZSOY, Nevzat, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması", **İzmir Barosu Dergisi**, Ocak 2008, Y. 73, S. 1, s. 76vd.

ÖZTÜRK, Bahri-ERDEM, Mustafa Ruhan, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, Ankara 2006.

ÖZTÜRK, Bahri-ERDEM, Mustafa Ruhan, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku**, Ankara 2008.

PAGE, Martin, **Crimefighters of London: A History of the Origins and Development of the London Probation Service 1876-1965**, London 1992.

PERRY, David, **Adalet Bakanlığınca Gerçekleştirilen Denetimli Serbestlik Konulu Seminerde Sunulan Tebliğ**, Gayri Resmi Metin, Aralık 2005, s. 97vd.

PARSAK, Mehmet, **Türk Ceza Kanununda Güvenlik Tedbiri Olarak Hak Yoksunlukları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

PLOEG, Gerhard, "The Netherlands", in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 281vd.

RAYNOR, Peter, "Research In Probation: From 'Nothing Works' To 'What Works'", in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 74vd.

Raynor, Peter-VANSTONE, Maurice, **Understanding Community Penalties: Probation, Policy And Social Change**, Philadelphia, 2002.

REID, Sue, **Criminal Justice**, New York 1993.

REX, Sue, "The Development and Use of Community Sanctions in England and Wales" in: ALBRECHT, Hans Jörg-KALMTHOUT, Anton Van, **Community Sanctions and Measures in Europe and North America**", Netherlands 2002, s. 160vd.

REX, Sue, "What Works In Theories of Punishment", in: CHUI, Wing Hong-NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 42.

ROBINSON, Gwen, "Risk and Risk Assesment", in: CHUI, Wing Hong-NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 108vd.

ROBINSON, Gwen-MCNEILL, Fergus, **"Probation in The United Kingdom"**, (Erişim), http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Robinson_Mcneill_Transnational_Criminology_Manual.pdf, 15.02.2011.

SAMAHA, Joel, **Criminal Justice**, Second Edition, New York 1991.

SCHLECHTER, Hansjoerg, 25-28 Ocak 2005 tarihinde yapılan seminerde sunulan tebliğ, **Türkiye'de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri**(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005, s. 163vd.

SCHMALLEGER, Frank, **Criminal Justice Today**, New Jersey 2005.

SCHÖCH, Heinz, “Denetimli Serbestlik Yardım ve İnsancıl Ceza Yargısı”(Çeviren: Pınar Bacaksız), **Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 5-Suç Politikası, Claus Roxin’e Armağan**, Seçkin Y., Ankara 2005, s. 382vd.

SELÇUK, Sami, Filippo Gramatica’nın “Toplumsal Savunma İlkeleri” isimli eserinin yazar tarafından yapılan çevirisinin sunuş bölümünden, in: GRAMATICA, Filippo, **Toplumsal Savunma İlkeleri**(Çeviren: Sami Selçuk), Ankara 2005, s. 27vd.

SEVDİREN, Öznur, **Alternatives to Imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey**”, Berlin 2011.

SEVDİREN, Öznur, “Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, S. 15, Nisan 2011, s. 103-129.

SEVÜK, Handan Yokuş, **Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım**, İstanbul 1998.

SIVACIOĞLU, Musa, “Fransız Sisteminde Deneme Süreli Tecil ve Kamu Yararına Çalışma”, **Türkiye’nin İnfaz Rejimi**, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 1997, s. 112vd.

SOKULLU AKINCI, Füsün, “Adalet Reformu ve Alternatif Ceza Yaptırımları”, **Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, İstanbul 1998.

SOKULLU-AKINCI, Füsün, “Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 10, Yıl 2, Temmuz-Ağustos 1996, s. 672-678.

SOYASLAN, Doğan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2005.

SPALEK, Basia, “Victim Work In The Probation Service: Perpetuating Notions of An Ideal Victim”, in: CHUI, Wing Hong - NELLIS, Mike, **Moving Probation Forward (Evidence, Arguments and Practice)**, London 2003, s. 214-224.

STELMAN, Andy, England and Wales, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 151vd.

Summary Information on Probation in England and Wales”, (Erişim) http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20England%20and%20Wales.pdf, 15.02.2011.

ŞAHİN, Cumhur, “Tahliye Öncesi ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye Yardım”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. V, S. 1-2, Haziran-Aralık 2001, s. 123vd.

ŞAHİN, Cumhur, **Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi**, Ankara 2005.

ŞAHİN, Neşe, “Ülkemizde Kırkdört Yıl Önce Yapılan Bir Konferansta Probasyon(Denetimli Serbestlik Sistemi) Tartışıldı”, **Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan Elektronik Dergi**, S. 4, Nisan 2008, s. 39-43.

TANER, Tahir, **Ceza Hukuku Umumi Kısım**, İstanbul 1953.

TAPPAN, Paul W., **Crime, Justice and Correction**, New York 1960.

TESAL, R. Nuri, “Denetimli Serbestlik Müessesesinde Yeni İnkişaflara Doğru”, **Adalet Dergisi**, Y. 44, S. 7, Ankara 1965, s. 68vd.

TONGÖR, Ali Rıza, **Ceza Hukukunda Yeni Boyutlarıyla Erteleme**, Ankara 2009.

TÖREN, Yücel, **Kriminoloji, Suç ve Ceza**, Ankara 1986.

TURHAN, Faruk, “Yeni Türk Ceza Kanununa Göre Cezaların Ertelenmesi ve Uygulamada Ortaya Çıkan Bazı Sorunlar”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 3-4, Y. 2006, s. 28vd.

Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısı, Komisyonca Hazırlanan Metin, Ankara 1987.

Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısının Gerekçesi, Ankara 1987.

Türkiye’de Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Semineri(Tercüme: Necati Nursal-Erhan Polat), Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2005.

USTA, İbrahim, “Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri (Denetim)”, **Sesleniş Gazetesi**, 15 Aralık 2005, Yıl. 4, S. 45. s. 5vd.

USTA, İbrahim, “Türk Ceza Adalet Sisteminde Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımında Kamu Hizmeti Kavramı”, **Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığınca Yayınlanan Elektronik Dergi**, S. 2, Mayıs 2008, s. 13vd.

USTA, İbrahim-ÖZTÜRK, Hakan, “Denetimli Serbestlik”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Yıl 5, Sayı 13, Ağustos 2010,

UYAP Mevzuat Programı, Erişim için bkz.: www.adalet.gov.tr.

Uygulama Becerileri Personel El Kitabı, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2007.

UYSAL, Osman, “XIX. Yüzyılda Osmanlı’da İç güvenlik ve Asayişin Temini Açısından Kefalet Sistemi”, **Balıkesir Ünv. F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni**, 2007/1, (Erişim) http://karesitarih.balikesir.edu.tr/1_XIX_yuzyil_kefalet.pdf, 11.01.2011, s. 4vd.

Üçüncü Yılında Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara 2008.

ÜZÜLMEZ, İlhan, “Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri(Ceza Hukukunda Okullar Mücadelesi)”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, AÜEHF’nin 10. Öğretim Yılına Armağan**, C. V, 2001/1-4, s. 264vd.

ÜZÜLMEZ, İlhan, **Türk Hukuku’nda Tekerrür**, Ankara 2003.

VALCK, Sabine, “Belgium”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 63vd.

WALTER, Michael, “Ev Hapsinde Elektronik Gözetleme, Kapasitenin Üstünde Dolu Cezaevlerine Bir Çözüm(Tercüme: Mehmet Emin ARTUK-Ayşe NUHOĞLU)”, **İstanbul Barosu Dergisi**, Mart 2001, s. 17vd.

WEGENER, Hartmunt, “Germany”, in: KALMTHOUT, Anton M. Van – DERKS, Jack T.M., **Probation and Probation Services: A European Perspective**, Netherlands 2000, s. 237vd.

WHITEHEAD, Philip-STATHAM, Roger, **The History of Probation(Politics, Pover and Cultural Change 1876-2005)**, Glasgow 2006.

WHITEHEAD, John T.-BRASWELL, Michael C., “Future of Probation: Reintroducing the Spiritual Dimension into Correctional Practice”, Georgia

State University, **Criminal Justice Review**, Vol. 5, Number 2, Autumn 2000, 207vd.,(Erişim)<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/crmrev25&div=18&id=&page=> , 24.04.2010.

WHITFIELD, Dick, **Introduction to the Probation Service**, Winchester 2001.

WILLIAMS, Brian-GOODMAN, Hannah, “Working For and With Victims of Crime”, in: **Handbook of Probation**(Edited by Loraine Gelsthorpe – Rod Morgan), USA 2007.

YENİDÜNYA, Ahmet Caner, “5237 sayılı TCK’da Hapis Cezasının Ertelenmesi”, **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 7, Temmuz 2006, s. 63vd.

YENİDÜNYA, Ahmet Caner, **Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Şartla Salıverme**, İstanbul 2002.

YILMAZ, Zekeriya, “Adli Kontrol”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2006/1, Y. 64, s. 35vd.

YURTSEVEN, Sevda Sevimli, **30.12.2005-15.06.2007 Tarihleri Arasında İstanbul Kadıköy Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlüğünde İşlem Gören Dosyaların Retrospektif İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

YÜCE, Turhan Tufan, **Ceza Hukuku Dersleri**, C. I, Manisa 1982.

YÜCEL, Mustafa Tören, “Amerika Birleşik Devletlerinde Büyük suçlulara Tatbik Edilen Deneme Müessesesinin Tetkik ve Tahlili ve Bu Müessesenin Türk Ceza Hukukuna İntikali İmkânı”, **Adalet Dergisi**, S. 11-12, Ankara 1965, s. 1324vd.

04-11 Şubat 2006 tarihli “İngiltere ve Galler Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Yapı ve İşleyişinin İncelenmesi Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>, Erişim tarihi: 20.12.2009).

17-22 Mart 2008 tarihli “Risk ve İhtiyaç Değerlendirme Sistemi İngiltere Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>, Erişim tarihi: 20.12.2009).

20-24 Ekim 2009 tarihli “Madde Bağımlıları ve Bağlantılı Suçlar İngiltere Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>, Erişim tarihi: 20.12.2009).

27-29 Şubat 2009 tarihli “Denetimli Serbestlik ile Bağlantısı Bulunan Mağdurlar Hakkında Çalışma Ziyareti Raporu”, Adalet Bakanlığı Yayını, (Rapor için bkz: <http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>; Erişim tarihi: 20.12.2009).

Doğrudan İnternet Kaynakları:

http://en.wikipedia.org/wiki/Offender_Assessment_System(Erişim tarihi: 25.10. 2009)

<http://noms.justice.gov.uk/managing-offenders/sentences/punishment/community-sentences/> (Erişim tarihi: 01.07.2009).

http://noms.justice.gov.uk/news-publications-events/publications/guidance/OM_National_standards_0907?view=Binary(Erişim tarihi: 21.11.2009).

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=te%FEhir&ayn=tam>(Erişim tarihi: 01.12.2009).

<http://www.cte.adalet.gov.tr/>(Erişim tarihi: 30.01.2010).

<http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr>(Erişim tarihi: 12.12.2009).

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000043_en_1 (Erişim tarihi: 15.09.2009).

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000043_en_1(Erişim tarihi: 01.07.2007).

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000043_en_1 (Erişim tarihi: 15.09.2009).

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000043_en_2#pt1-ch1-pb1-l1g2(Erişim tarihi 25.09.2009).

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/ukpga_20030044_en_1(Erişim tarihi: 29.11.2009).

http://www.opsi.gov.uk/Acts/acts2007/ukpga_20070021_en_1(Erişim tarihi: 01.01.2010).

[http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/AttendanceCentre Order/](http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/AttendanceCentreOrder/)(Erişim tarihi: 20.10.2009).

http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000006_en_13#pt8-pb5-l1g162(Erişim tarihi: 24.09.2009).

https://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000006_en_1(Erişim tarihi: 15.09.2009).

<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=051&CM=0&CL=ENG>(Erişim tarihi: 13.01.2011).

<http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas188o.htm>(Erişim tarihi:11.01.2011)

<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=051&CM=0&DF=&CL=ENG>(Erişim tarihi: 12.01.2011).

www.adalet.org(Erişim tarihi: 21.01.2010).

<http://www.haber10.com/haber/227837/>(Erişim tarihi: 17.01.2011).

<http://www.hukukihaber.net/eglence/en-komik-hukuki-cezalar.htm>(Erişim tarihi: 27.11.2010).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss116.pdf>(Erişim tarihi: 07.12.2009).

http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2004&nu_doc=334,(Erişim tarihi: 01.01.2011).

<http://www.adalet.org/forum2/karar/cbekran.php?id1=6629>(Erişim Tarihi: 07.01.2011).

<http://www.justice.gov.uk/about/noms.htm>(Erişim tarihi: 15.02.2011).

http://en.wikipedia.org/wiki/Probation_officer(Erişim tarihi: 10.10.2010).

http://www.aspa-online.org.uk/uploaded_files/uploads/cja03act1_activity_requirement.pdf(Erişim tarihi: 01.02.2011).

http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03PA1_offender_prohibited.pdf(Erişim tarihi: 01.02.2011).

http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03EXC1_offender_exclusion.pdf(Erişim tarihi: 01.01.2011).

http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03RES1_offender_residence.pdf(Erişim tarihi: 01.02.2011).

[http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03MHT1_offender_mental 20health.pdf](http://staffordshireprobation.orangeleaf.com/assets/userfiles/staffordshire/CJA03MHT1_offender_mental_20health.pdf)(Erişim tarihi: 01.01.2011).

<http://www.wisegeek.com/what-does-a-federal-probation-officer-do.htm>,
(Erişim tarihi: 20.03.2011).

http://en.wikipedia.org/wiki/Federal_crime_in_the_United_States, (Erişim tarihi: 20.03.2011)

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/12>, (Erişim tarihi : 01.03.2011).

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/4/contents>, (Erişim tarihi: 01.03.2011).

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/197>, (Erişim tarihi: 15.02.2011).

<http://www.kgm.adalet.gov.tr/gg/ihk.pdf>, (Erişim tarihi: 11.01.2011).

http://lexinter.net/PROCPEN/juge_de_l'application_des_peines_juridiction_d_e_la_liberation_conditionnelle_et_commission_de_l'application_des_peines.htm, (Erişim tarihi: 11.02.2011).

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/schedule/8>, (Erişim tarihi: 14.05.2011).

http://lexinter.net/PROCPEN/juge_de_l'application_des_peines_juridiction_d_e_la_liberation_conditionnelle_et_commission_de_l'application_des_peines.htm, (Erişim tarihi: 11.02.2011).

Ö Z E T

YAVUZ, Hakan A., Ceza Adalet Sisteminde Denetimli Serbestlik, Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Bu tez, 19. yüzyılda hürriyeti bağlayıcı cezaların olumsuz etkilerinin görülmesinin ardından gelişen suçluların ıslahı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması şeklindeki cezanın çağdaş amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak ortaya çıkan, kökenleri yüzyıllar öncesine dayanan bir ceza adalet anlayışı olan denetimli serbestlik kurumunun ceza adalet sistemleri içerisindeki yerini anlatmaktadır. Denetimli serbestlik kavramı, ilk zamanlarda sanık hakkında yapılan yargılamanın veya verilen hükmün şartlı olarak ertelenmesini ifade etmek için kullanılmış ancak zamanla ceza adalet sürecinin herhangi bir aşamasında, şüpheli, sanık veya hükümlünün belirli bir denetim programı kapsamında, bir görevlinin gözetimi ve denetimi altında toplum içinde serbest bırakılmasına ilişkin sürece işaret eden bir anlama gelecek şekilde genişlemiştir ve uygulanmıştır. Tezin ilk bölümünde denetimli serbestliğin ortaya çıkışı ve esasları, ikinci bölümünde Anglo-Sakson hukukundaki uygulanma biçimleri anlatılmaktadır. Son bölümde ise denetimli serbestliğin Türk ceza adalet sistemi içerisindeki yeri, tarihsel gelişimi, uygulanma esasları ve sorunlu alanlarına ilişkin eleştiri ve öneriler yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler

1. Denetimli Serbestlik
2. Ceza Adalet Sistemi
3. Ceza Yaptırımı
4. Koşullu Salıverilme
5. Kamusal Yaptırımlar

A B S T R A C T

YAVUZ, Hakan A., Probation in Criminal Justice System, Doctora Thesis, Ankara, 2011.

The purpose of this thesis is to make an account of probation as a criminal justice system which can be traced back to centuries ago and emerged as a way of implementation of modern concept of punishment that can be summarized as rehabilitation and reintegration of criminals after the realization of negative effects custodial sentences. Probation, in the beginning, was used to mean the conditional suspension of trial or verdict, but over time, developed to become a concept about the process of emancipation of criminals under the custody of officer during the criminal justice process. The first part of the thesis contains the emergence and principles of probation, while the second part depicts the Anglo-saxon practice of probation. The last part of the thesis includes the position of probation in Turkish criminal justice system, the emergence and development of probation in Turkey and the main principles of practise and problematic issues of probation.

Key Words

1. Probation
2. Criminal Justice System
3. Criminal Sanction
4. Parole
5. Community Sanctions

